

Gál Andor
A jogos védelem teleologikus megközelítésben

*Degré Lajos
(1882-1915)*

A pozsonyi egyetem tanára, a jogos védelem tanának kiemelkedő kutatója

Készült a Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Karának
Bűnügyi Tudományok Intézetében.

Intézetvezető:
Karsai Krisztina
egyetemi tanár

Gál Andor

*A jogos védelem teleologikus
megközelítésben*

Iurisperitus Kiadó
Szeged, 2019

A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára

Sorozatszerkesztő:

Balogh Elemér
egyetemi tanár

© *Gál Andor, 2019*

Lektorálta:

Hollán Miklós

Műszaki szerkesztő:

Kovács Ildikó

Felelős kiadó:

Balogh Elemér dékán, a Pólay Elemér Alapítvány kuratóriumának elnöke

Készült az Innovariant Kft.-ben

Felelős vezető: Drágán György

ISSN 1786-352X

ISBN 978-615-5300-24-0

TARTALOM

Előszó	9
Köszönetnyilvánítás	11
Rövidítések jegyzéke	12
A témaválasztás indokai	15
1. A jogintézmény vizsgálatának jelentősége	15
2. A jogos védelem kérdéseinek korábbi tudományos feldolgozásai	15
3. A jogtudományi vizsgálat indokoltsága	17
3.1. A jogszabályi háttér változása	17
3.2. A joggyakorlat változása	18
3.3. Szemléletváltás a normaértelmezés terén	19
3.4. A német jogtudomány, és -gyakorlat eredményeinek beemelése a hazai büntetőjogi gondolkodásba	19
4. A monográfia tárgya	20
A téma-feldolgozás módszertana	21
1. A teleologikus értelmezés mint elemzési zsinórmérték	21
1.1. Objektív teleologikus értelmezés	21
1.2. Szubjektív teleologikus értelmezés	24
1.3. Konklúzió	26
2. További módszertani megjegyzések	27
A monográfia felépítése	30
I. rész. A jogos védelem ratio legiséről	31
1. A védekezési jog gyakorlásának jogelméleti háttere	31
2. A jogos védelem szabályozási céljára kialakult elméletek	33
2.1. A kollektív monista teória	33
2.1.1. A teória továbbgondolása: a jogos védelem punitív és preventív jellegéről	36
2.1.2. Az elmélet jelentősége – összegző gondolatok	39
2.2. Az individuális monista teória	40
2.2.1. Az eredeti, természetjogi felfogás	40
2.2.2. A modern individuális megközelítés	42
2.2.3. A koncepció elméleti megalapozására szolgáló érvek	43
2.2.4. Az elmélet jellemzőinek összegzése	45
2.3. Saját álláspont	46
3. A „klasszikus” jogos védelmi rendelkezés [Btk. 22. § (1) bek.] ratio legiséről a teóriák fényében	46
3.1. A kérdés jogirodalmi-joggyakorlati megítélése a kodifikált büntetőjog egyes korszakaiban	46
3.1.1. A Csemegi-kódex	47

3.1.2. A szocialista büntetőjog	49
3.1.3. A hatályos joghelyzet	51
3.2. Az Alaptörvény V. cikkének jelentőségéről	52
3.2.1. Az önvédelem alapjogi deklarációjának jelentőségét megkér- dőjelező érvek	52
3.2.2. Az önvédelem alapjogi deklarációjának jelentőségét alátá- masztó érvek	53
4. A speciális jogintézmények szabályozási céljairól	54
4.1. A megelőző jogos védelem	55
4.2. A szituációs jogos védelem és a mennyiségi túllépésre vonatko- zó rendelkezés	56
4.3. A kitérés lehetőség vizsgálatának törvényi tilalma	58
II. rész. A jogos védelem jogi tárgyai	59
1. A jogtárgyvédelem jellege	59
2. Az individuális jogi tárgyak	60
2.1. Saját vagy más személye	60
2.1.1. Fogalmi lehatárolás	60
2.1.2. Jogirodalmi értelmezések	61
2.1.3. Öngyilkosság elhárítása	62
2.1.4. Magzati élet védelme	64
2.1.5. Magánlakás sérthetlenségéhez fűződő jog	66
2.1.6. Személyhez fűződő jogok védelme	71
2.2. Saját vagy más javai	75
2.3. Részösszegzés	80
3. A közérdek mint kollektív jogi tárgy	81
3.1. A közérdek fogalmi meghatározatlansága – alkotmányosan aggályos?	82
3.2. Definiálási kísérlet	84
3.3. A köznyugalom mint védelemre szoruló közérdek	86
3.3.1. Garázdaság	86
3.3.2. Közösség elleni uszítás	93
3.3.3. Önkényuralmi jelképek használata	96
3.4. Az univerzális jogi tárgyak megítélése a német szabályozásban	100
3.5. Megállapítások és konklúzió	102
Exkurzus. A jogos védelmi cselekmény és a kihívó közösségellenesség kapcsolatának megítélése a bírói gyakorlatban	104
III. rész. A jogos védelmi helyzet kialakulása	109
1. A jogtalan támadás megjelenése és továbbélése a jogos védelem sza- bályozásában	109
2. A támadás mint magatartás	111
2.1. A támadásról általában	111
2.2. A támadás-fogalom rendeltetése	112
2.3. A támadás különös megjelenési formái a külvilágban	114
2.3.1. A jogellenes állapot fenntartását célzó passzív magatartás	114
2.3.2. A mulasztás	115

2.3.3. A verbális cselekmény mint jogtalan támadás	120
Exkuzus. Német jogtudományi viták az ún. Chantage jogos védelmi helyzetet keletkeztető jellegéről.	124
3. A jogos védelmi helyzet időbeli keretei	126
3.1. A jogos védelmi helyzet létrejötte	127
3.1.1. A védekezési jog megnyílása intézett támadással.	127
3.1.2. A védekezési jog kialakulása közvetlenül fenyegető támadással	127
3.1.3. A védekezési jog létrejöttének sui generis esete: a megelőző jogos védelem.	132
3.2. A jogos védelmi helyzet megszűnéséről általában.	141
3.2.1. A védekezési jog időbeli behatárolásának célja	141
3.2.2. A kérdés jelentősége	142
3.2.3. Az absztrakt jogértelmezés.	143
3.3. A jogos védelmi helyzet megszűnése a személy ellen irányuló, tartós jogtárgy-veszélyeztetés esetén.	143
3.4. A jogos védelmi helyzet megszűnése a javak ellen irányuló, tartós jogtárgy-veszélyeztetés esetén.	147
3.4.1. A kérdés megítélése a jogirodalomban	147
3.4.2. A jogos védelem és a jogszabályi engedély elhatárolása	149
3.4.3. A kérdés megítélése a joggyakorlatban	152
3.4.4. A Kúria EBH 2018. B.11. számú határozatának elemzése	152
4. A támadás jogtalanúsága	167
4.1. A jogtalan támadás szabályozási rendeltetése mint elemzési zsinórmérték	167
4.1.1. A jogtalanúság általános rendeltetése.	167
4.1.2. A jogtalanúság különös funkciója	167
4.1.3. Következtetés	168
4.2. A jogtalanúság megítélése a korábbi jogirodalomban	168
4.3. Az uralkodó jogirodalmi-joggyakorlati álláspont.	170
4.4. A jogtalanúság tartalmi elemei	171
4.4.1. A normasértés típusai	171
4.4.2. A jogtalanúság materiális oldala: a támadás jogtárgy-veszélyeztető jellege	178
4.5. A támadás jogtalanúságának értékelése a német büntetőjogban	182
4.6. A jogtalanúság hiánya	186
4.7. A jogtalan támadás bűnösségi vetülete.	189
4.8. Fogalmi elhatárolások a támadás jogtalanúsága kapcsán	193
IV. rész. A jogtalan támadás elhárítása.	196
1. Az elhárító cselekmény bűncselekménytani jellemzői	196
1.1. Objektív elemek.	196
1.1.1. Elkövetési tárgy	196
1.1.2. Elkövetési magatartás	199
1.1.3. Egyéb objektív körülmények.	200
1.2. Az elhárító cselekmény elkövetője	201
1.3. Szubjektív elemek.	202

2. Az elhárító cselekmény szükségessége	203
2.1. A szükségesség rendeltetése.	203
2.2. A szükségesség jelentése a 4/2013. BJE határozatot megelőzően . .	204
2.3. A szükségesség értelmezése a 4/2013. BJE határozatban – az arányosság látszólagos továbbélése	206
2.4. A szükségesség értelmezésének konkretizálása a Kúria elvi bíróági határozataiban – az arányosság mellőzése	208
2.5. A szükségesség értelmezése a német büntetőjogban	209
2.6. Saját álláspont	210
3. A szükséges mérték túllépése miatti felelőséget kizáró okok	212
3.1. A szituációs jogos védelem	212
3.1.1. Rendszerbeli hely	212
3.1.2. Alkotmányossági aggályok	213
3.1.3. A „klasszikus” és a szituációs jogos védelem kapcsolata	214
3.1.4. Az éjjel fogalmának értelmezési lehetőségei	215
3.1.5. Megjegyzések a fegyveresen-felfegyverkezve kifejtett táma- dáshoz	216
3.1.6. Kérdések a csoportos elkövetés kapcsán	217
3.1.7. A szituációs jogos védelem retrospektív joggyakorlati analízise .	218
3.2. Ijedtségből vagy menthető felindulásból származó (mennyiségi) túllépés	227
Összegzés	229
Irodalomjegyzék	231

ELŐSZÓ

E kötettel Gál Andor PhD-értekezése jelenik meg könyvalakban, amelyben az egyetemi oktatóként és bírósági titkárként dolgozó szerző már a disszertációja lezárása óta bekövetkezett joggyakorlati fejleményeket is feldolgozta, értékelte. A kötet címe nyíltan deklarálja a szerző központi módszertanát, a teleologikus megközelítést, amelyet a szegedi büntetőjogi iskola honosított meg a recens magyar büntetőjog-tudományban, és amely az iskolánk képviselőinek több jelentős munkájában zsinórmértékül szolgált. Így külön öröm számomra, hogy e szerves, többgenerációs „tanár-tanítvány evolúció” eredményeként a teleologikus értelmezést központi módszertanként hasznosító büntetőjog-dogmatikai alapmű jelenik meg Gál Andor könyvével. A teleologikus értelmezéssel Szegeden már akkor is foglalkoztunk, amikor az Alaptörvény 28. cikke még nem is létezett. Jelen kötet szerzőjének pedig már az volt a feladata, hogy az Alaptörvény 28. cikkét mint hatályos normát elemezze, és az abból fakadó alkotmányos követelményeket a büntetőjog egyik ősi alapintézményére, a jogos védelemre alkalmazza. Ezt maradéktalanul meg is tette. A teleologikus értelmezést alkotmányos szinten megkövetelő 28. cikk értelmezéséről pár hete közigazgatási ügyben hozott ítéletet megsemmisítő AB határozat született [23/2018. (XII. 28.) AB határozat], amelyről nem csak a közjogászok, de valamennyi jogterület tudós művelői fognak még sokat disputálni.

A választott módszertanra és az aktuális – a jogos önvédelem alapjogát is érintő – alkotmányjogi fejleményekre tekintettel Gál Andor munkájának időszerűsége és szükségessége kézenfekvő. A szerző ezen felül is részletesen kimutatja, hogy a magyar büntetőjogi irodalomban – első ránézésre – túlírtnak látszó téma feldolgozását milyen további jogszabályváltozási körülmények indokolják, és hogy mely kérdésekben haladható meg az eddigi szakirodalom. Például a jogösszehasonlító módszer alkalmazása során nem csak a német Btk. törvényszövegének és a joggyakorlatnak az elemzésével, hanem a német jogirodalomban a jogos védelem kérdéséről fellelhető rendkívül elmélyült teoretikus fejtegetések magyar normahelyzetre való adaptálásával. A német büntetőjog-tudományi teóriák, eredmények adaptív alkalmazásának szintén hagyományai vannak már a szegedi büntetőjogi iskolában, a szerző munkája ezt a „jogtudományos transzfer típusú” gondolkodást erősíti.

A szerző elméleti fejtegetései és a korábbi szakirodalmat meghaladó tézisei izgalmas olvasmányt ígérnek. Ehelyütt inkább még munkájának közvetlen joggyakorlati relevanciájáról tennék említést, a könyvben ugyanis nagy bázison végzett joggyakorlat-elemzést is találhatunk. A törvényszéki-ítélőtáblai döntések górcső alá vétele mellett nem maradhat el pl. a 4/2013. BJE és az EBH 2018. B. 11. határozatok kritikus elemzése sem. Meglepő eredményt fogalmaz meg a szerző akkor, amikor kimutatja, hogy a Kúria a 2017-ben és 2018-ban közzétett elvi bírósági határozataiban maga írta felül a 2013. évi jogegységi határozatát, és az arányosság vizsgálatát még a szükségességen belüli ismérvként is kiiktatta. Szintén fontos, önálló eredménye a szerzőnek, hogy retrospektív joggyakorlat-elemzéssel mutatja ki a szituációs jogos védelem kodifikálásának szükségletességét. Módszere fájlján mutat rá: ha a jogalkotó valóban megvizsgálta volna a bírói gyakorlatot, akkor fel kellett volna ismernie, hogy a szituációs jogos védelem szabályozására nincs szükség. A szükségtelen szabályozás azért is fájó pontja a hatályos magyar büntetőjognak, mert – ahogy a szerző kimutatja – több fordulata alkotmányellenes és az Emberi Jogok Európai Egyezményébe is ütközik.

Ajánlom e könyvet minden büntetőjogásznak, aki a jogos védelem intézményéről új megközelítésben, új gondolkodásmódban, korszerű, a büntetőjog-elméleti, alkotmányossági és joggyakorlati szempontokat szervesen ötvöző eredményeket felmutató munkát szeretne olvasni.

Szeged, 2019 januárja

Szomora Zsolt
egyetemi tanár

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

E kötet megírásához nyújtott odaadó támogatásáért köszönettel tartozom elsősorban szüleimnek, valamint nővéremnek, akiket szakmai életutam valamennyi kihívása során magam mellett tudhattam.

A jogtudományi kutatás módszertani alapvetéseinek ismerete, vagy éppen a dogmatikai gondolkodás kiemelkedő jelentőségének felismerése az embernek nem veleszületett képessége. Abban a szerencsében volt részem, hogy mesterem, *Szomora Zsolt* megtanította nekem a tudományos téma-feldolgozás alapvető követelményeit, „belém ültette” a dogmatikai, valamint alkotmányos (jogállami) büntetőjogi megközelítés szeretetét. Ösztönzött a német szaknyelv elsajátítására, megértette velem a külföldi, témaspecifikus szakirodalom felhasználásának nélkülözhetetlenségét. Szakmai párbeszédeink erősítették bennem a kritikai gondolkodásmódot, amely a jogtudományi kutatások alapvető módszertani elemeként jelölhető meg. Segítő közreműködéséért, támogatásáért külön köszönettel tartozom.

Köszönetemet fejezem ki továbbá a szegedi büntetőjogi iskola meghatározó egyéniségeinek, *Karsai Krisztinának* és *Nagy Ferencnek* is, akik nemcsak egyetemi oktatói pályafutásomat egyengették, hanem jelen monográfia elkészítésében és megjelentetésében is támogatásukról biztosítottak.

A dolgozat elkészítéséhez nyújtott észrevételeiért úgyszintén hálával tartozom *Hollán Miklósnak*, aki doktori fokozatszerzési eljárásomban hivatalos bírálóként, e kötet elkészítése során pedig szakmai lektorként működött közre. Szakmai megjegyzéseiért ezúton mondok köszönetet továbbá másik hivatalos bírálómnak, *Gál István Lászlónak*, valamint korábbi tanáromnak és kollégámnak, *Ambrus Istvánnak*.

Szeged, 2019 januárja

A Szerző

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

15. sz. Irányelv	a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve az élet és a testi épség büntetőjogi védelméről
1843. évi javaslat	1843-ik évi magyar büntető törvénykönyvi javaslat. (Forrás: Kugler Adolf Pesti Könyvárus kiadása, 1865.)
1961. évi Btk.	1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
1978. évi Btk.	1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1998. évi Be.	1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
2017. évi Be.	2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
2009. évi novella	2009. évi LXXX. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
Abtv.	2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról
Alkotmány	1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról
BayObLG	Bayerisches Oberstes Landesgericht
BGH	Bundesgerichtshof
BH	Bírósági Határozatok
BJD	Büntetőjogi Döntvénytár
BJE	büntető jogegységi határozat
BJT	Büntető Jog Tára
BKv	Legfelsőbb Bíróság vagy Kúria Büntető Kollégiumának véleménye
Bszi.	2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
Btá.	1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről
Btk.	2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
Csemegi-kódex	1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntet- tekről és vétségekről
dStGB	deutsches Strafgesetzbuch (Ausfertigungsdatum: 15.05.1871). Voll- zitat: „Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 30. Oktober 2017 (BGBl. I S. 3618) geändert worden ist”
dStPO	deutsche Strafprozeßordnung (Ausfertigungsdatum: 12.09.1950). Vollzitat: „Strafprozeßordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), die zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 30. Oktober 2017 (BGBl. I S. 3618) geändert worden ist”
EJEB	Emberi Jogok Európai Bírósága

EJEE	az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény (kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény)
GA	Goldammer's Archiv für Strafrecht
GG	Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Ausfertigungsdatum: 23.05.1949) „Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 23. Dezember 2014 (BGBl. I S. 2438) geändert worden ist”
Info. törvény	2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
JA	Juristische Arbeitsblätter
Jat.	2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról
Jg.	Jahrgang
JR	Juristische Rundschau
KunstUrhG	Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der bildenden Künste und der Photographie (Ausfertigungsdatum: 09.01.1907) „Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der bildenden Künste und der Photographie in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 440-3, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 3 § 31 des Gesetzes vom 16. Februar 2001 (BGBl. I S. 266) geändert worden ist”
LB	Legfelsőbb Bíróság
LG	Landgericht
lj.	lábjegyzet
Magzat tv.	1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről
MDR	Monatschrift für Deutsches Recht
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
NStZ	Neue Zeitschrift für Strafrecht
NZV	Neue Zeitschrift für Verkehrsrecht
OLG	Oberlandesgericht
r.	rendű
régi Ptk.	1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
RGSt	Entscheidungen des Reichsgerichts in Strafsachen
Ptk.	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
régi Szabs. tv.	1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről
StV	Strafverteidiger
Szabs. tv.	2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

Rn.	Randnummer
Rtv.	1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
uo.	ugyanonnan
vö.	vesd össze
ZStW	Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft

A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKAI

1. A jogintézmény vizsgálatának jelentősége

A jogos védelem a büntetőjog rendszerében a Btk. általános részében szabályozott büntetőjog-ellenességet (társadalomra veszélyességet) kizáró okok közé tartozik. Rendszerbeli helye tehát a büntetőjogi felelősség negatív oldalán, a büntetethetőségi akadályok között van. A jogos védelem törvényi feltételeinek teljesülése esetén az elhárító cselekmény nem büntetendő, az nem minősül bűncselekménynek. Ennek eljárásjogi következménye lehet, hogy a feljelentést el kell utasítani [2017. évi Be. 381. § (1) bek. c) pont], a már megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni [2017. évi Be. 398. § (1) bek. d) pont], vagy pedig a vádlottat fel kell menteni [2017. évi Be. 566. § (1) bek. d) pont]. A jogintézmény esetleges hatályosulása tehát a büntetőjogi felelősség alakulása szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bíró kérdés, joggyakorlati relevanciáját pedig fokozza az a tény, hogy széleskörű, több mint egy évszázados judikatúrával rendelkezik. Mindebből világosan következik, hogy a jogos védelem egyes kérdései nemcsak a jogirodalom képviselőinek, hanem a társadalom tagjainak érdeklődését is minduntalan felkeltik. Ennek megfelelően e tárgyban több tudományos monográfia és számtalan tanulmány is született.

2. A jogos védelem kérdéseinek korábbi tudományos feldolgozásai

A kodifikált büntetőjog szakirodalmában elsőként DEGRÉ Lajos¹ foglalkozott monografikus formában a jogos védelem kérdéseivel. 1910-ben publikált munkájában² DEGRÉ részletesen vizsgálta a jogintézmény jogtörténeti gyökereit, nemcsak magyar szempontból, hanem ebben a körben részletes külföldi kitekintést is tett. Monográfiájában önálló dogmatikai és elméleti részt is elkülönített. A dogmatikai részben a jogos védelem egyes ismérveivel foglalkozott általában, így elemezte a támadás és a szükségesség fogalmát is. A dolgozatát záró, elméleti fejezetben említést tesz a jogos védelemre vonatkozó egyes elméletekről is. Sajnálatos módon azonban a jogintézménynek *e jogpolitikai felfogások, illetve teóriák fényében történő (elméleti) megközelítése* a későbbi jogirodalomban már elsikkadt. Ezt a (jog)elméleti hézagot kívánja jelen monográfia betölteni.

A szocialista jogrend büntetőjog-tudománya már csekélyebb érdeklődést mutatott a jogos védelem kérdései iránt,³ jóllehet az 1950-es években jelentős kriminálpolitikai irányváltás ment végbe: a jogos védelem intézményére már mint a szocialista társadalmi együttélés megóvásának eszközére tekintettek. Ezzel összefüggésben a paternalista állami berendezkedés ideologikus módon – a Csemegi-kódex idején még domináns – individualista szempontokat a háttérbe szorította: a védendő érdekek közül a közérdeket az első helyre helyezte, egyúttal az elhárítási jog gyakorlását korlátozó tényezők számát növelte. Ennek köszönhetően (is) a következő átfogó – monografikus igényű – elemzésre egészen

¹ A munkássága előtti tisztelgésnek önálló tanulmányt szentelt AMBRUS–UJVÁRI 2015, 116-124.

² DEGRÉ 1910.

³ Tanulmányok, amelyek megjelentek e témában pl. BODROGI 1971; JUHÁSZ–GARAJSZKI 1971; FEDOR 1975.

1983-ig kellett várni.⁴ SZÉKELY János munkájában sajátos szerkezeti felépítést választva vizsgálta a jogos védelem egyes kérdéseit. Így általánosságban szólt a jogos védelem intézményéről, annak időszerűségéről⁵ és pszichés oldaláról.⁶ Dolgozatában a támadó az elhárító cselekmény sértettjeként (passzív alanyaként) szerepel. A támadás mint magatartás elemzése során a fókusz a támadóra helyezi, ezáltal pedig az életbeli történés vizsgálata szubjektívizálódik. Végezetül SZÉKELY figyelmet fordít a jogos védelemmel kapcsolatban felmerülő egyes bizonyítási kérdések tisztázására is. Így anyagi jogi elemzése értékes eljárásjogi megközelítéssel egészül ki.

A következő két nagyobb volumenű tudományos munka megjelenése 2009-re tehető. BELOVICS Ervin a magyar büntetőjogban ismert büntetendőséget kizáró okokat elemezte.⁷ Általánosságban foglalkozott a büntetőjogi felelősségre vonás egyes akadályaiival, azon belül is a társadalomra veszélyességet kizáró okok esetleges konkurálásának problematikájával.⁸ Kísérletet tett a büntetőjogi felelősségre vonás akadályainak rendszerben történő elhelyezésére is.⁹ Dolgozatában a jogos védelmet mint az egyik büntetendőséget kizáró okot elemzi. Ennek keretében röviden felvázolja a jogintézmény jogtörténeti gyökereit, valamint vizsgálja a 2009. évi novella hatályba lépése előtti joghelyzetet. Ebből fakadóan a szerzőnek már nem nyílt lehetősége a 2009. augusztus 9-től hatályos „új” rendelkezések vizsgálatára. Így például az mennyiségi túllépésre vonatkozó szabályt még beszámítást kizáró oknak tekinti, valamint a kitérés kötelezettség elemzésének is külön figyelmet szentel.¹⁰ Ugyanezen okból kifolyólag nem tárgyalhatja az említett kötetben BELOVICS a megelőző jogos védelem intézményét, amely a magyar jogrendbe 2009-ben teljesen új, előzmény nélküli szabályként került be.

Hasonló megállapítások tehetők a másik, ugyanebben az évben megjelenő monográfia kapcsán is. UJVÁRI Ákos munkájának¹¹ kiindulópontját ugyanis szintén a 2009. évi novella hatályba lépését megelőző jogszabályi környezet jelentette. A szerző vázlatzerűen ismertette egyes európai államok jogszabályi rendelkezéseit, valamint a történeti előzményeket. Dolgozatában kiemelt figyelmet a jogos védelem alapfogalmainak elemzésére fordított. Így szólt a szükségesség-arányosság problematikájáról, az arányossági kritérium megkövetelésének alkotmányossági aggályairól, a jogos védelem túllépéséről, a kitérés kötelezettségről, a jogos védelmet korlátozó egyes tényezőkről, és a vélt jogos védelemről is.

Mivel egyik tudományos munka sem a jelenleg hatályos Btk. szerinti szabályozás, és az ahhoz kötődő, számos tekintetben új joggyakorlat vizsgálatán alapul, a megváltozott jogi szabályozás önmagában is indokoltá teheti az újbóli tudományos vizsgálatás folytatását.

Ennek szükségességét ismerte fel MÉSZÁROS Ádám is, amikor az Országos Kriminológiai Intézetben folyó kutatás keretei között a témakör vizsgálatába fogott. A projekt eredményeként 2015-ben megjelent kismonográfia abból a szempontból feltétlen hiánypótló jellegű, hogy a jogos védelem ügyészégi joggyakorlatának elemzésére fókuszál.¹² Hiánypótló, hiszen ezek az ügyiratok egy kívülálló – nem az ügyészség keretei között

⁴ SZÉKELY 1983.

⁵ SZÉKELY 1983, 52-68.

⁶ SZÉKELY 1983, 69-98.

⁷ BELOVICS 2009.

⁸ BELOVICS 2009, 44-50.

⁹ BELOVICS 2009, 35-36.

¹⁰ BELOVICS 2009, 99-106.

¹¹ UJVÁRI 2009.

¹² MÉSZÁROS Á. 2015.

tevékenykedő – kutató számára teljes körűen nem hozzáférhetőek, mégis nagy jelentőséggel bírnak a jogintézmény jogalkalmazói megítélésében történő állásfoglalás kialakítása során. Erre figyelemmel is Mészáros – ügyészégi praxisból levont – következtetései, az általa kimutatott tendenciák fogódzólul szolgálhatnak a bírósági judikatúra elemzése során, ami jelen dolgozatnak is tárgya.

3. A jogtudományi vizsgálat indokoltsága

A fentiekben ismertetett jogirodalmi előzmények fényében akár úgyis tűnhet, hogy a jogos védelem témaköre a hazai szakirodalomban „túlírtnak” számít. Tagadhatatlan, hogy – feltehetően kiemelkedő joggyakorlati relevanciájára figyelemmel – nagyszámú közlemény jelent meg e témában, és a tudományos érdeklődés egyfajta ciklikus jelleggel – voltaképpen a kriminálpolitikai változásokhoz igazodva – meg-megújulónak mondható. A témaspecifikus szakirodalom gazdagsága azonban nem mutat közvetlen összefüggést a tudományos vizsgálódás szükségességével, illetve szükségtelenségével. A következőkben azon körülmények kiemelésére törekszem, amelyek segítségével „tudományos távolság” rajzolható fel jelen munka és a korábbi jogirodalmi feldolgozások között, ily módon pedig lehetőség nyílik a monográfia témaválasztásának igazolására is.

3.1. A jogszabályi háttér változása

A jogalkotó először 2009-ben, majd ezt követően 2012-ben, a Btk. elfogadásakor még markánsabban változtatott a jogos védelemhez fűződő kriminálpolitikai irányvonalon. A törvényi rendelkezések újragondolásakor a törvényhozót az az alapvető jogpolitikai cél vezérelte, hogy a jogtalan támadások elhárításával járó kockázatot a jogrenddel szembe-helyezkedő támadónak kell viselnie, a védekező cselekményét pedig méltányosan kell megítélni.¹³ Figyelemre méltó jogalkotói beavatkozásoknak tekinthetők ezek, ha pusztán abba belegondolunk, hogy a jogos védelem szabályai mintegy ötven éven át lényegében nem változtak. Ezt a folytonosságot szakította meg tehát a korábbi kódexet módosító 2009. évi novella, amely a beszámítási képességtől független büntethetőségi akadállyá alakította az ijedségből vagy menthető felindulásból fakadó mennyiségi túllépést, valamint törvényben tiltotta meg, hogy a joggyakorlat kitérésí kötelezettséget teremtsen. Ezeket a hatályos Btk. változatlan formában átvette [Btk. 22. § (3)-(4) bek.], továbbá a jogalkotó a védekezési jog kiszélesítése érdekében kodifikálta az ún. szituációs jogos védelem intézményét [Btk. 22. § (2) bek.]. Az alkotmányozó pedig – ezzel mintegy párhuzamosan – a jogos önvédelem jogát alapjogi rangra emelte (Alaptörvény V. cikk).

Feltételezhető, hogy e joghelyzetben bekövetkező változások a jogos védelem törvényi célját is érinthették: *prima facie* a normaszövegek alapján azt a *hipotézist* lehet felállítani, hogy a jogintézmény *ratio legis*e a kollektivistá dominancia felől egyre inkább (ismételten) individuális irányba mozdul(t) el.¹⁴ A hangsúly ugyanis a védekezőre mint a sértett,

¹³ Lásd 2009. évi LXXX. törvény általános indokolása, 2012. évi C. törvény 21-22. §-hoz fűzött részletes indokolás.

¹⁴ Hasonló tendencia mutatható ki a társadalomra veszélyesség normatív fogalmának „fejlődése” kapcsán is. A hatályos definíció az individuális jogtárgyakat ugyanis már első helyen nevesíti [lásd Btk. 4. § (2) bek.],

illetve veszélyeztetett jogtárgyak hordozójára helyeződött át azáltal, hogy a hatályban lévő rendelkezések a *ius defensionis* egyértelmű szélesítését célozzák mind mennyiségi (arányosságbeli),¹⁵ mind pedig időbeli¹⁶ vetületben. E dolgozat feladata tehát a céltételező (teleologikus) értelmezés szempontjainak értékesítésével az új törvényi rendelkezések – a releváns elméleti háttér és a vonatkozó joggyakorlat figyelembevételével történő – behatóbb elemzése.

3.2. A joggyakorlat változása

A jogszabályi környezet jelentős átalakulásából értelemszerűen fakadt, hogy a jövőbeni jogegység biztosítása érdekében a Kúria indokoltan látta az LB által 1981-ben elfogadott 15. sz. Irányelv hatályon kívül helyezését, és új jogalkalmazói instrumentum kibocsátását a jogos védelem egyes értelmezési kérdéseiről. A kollégiumvezető indokolása szerint a jogegységi határozat elfogadása több okból is szükségessé vált. Egyrészt az LB-nek az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló 15. számú Irányelve fenntartását a Kúria 3/2013. BJE határozatával teljes egészében megszüntette, így annak III. részében, a legfőbb bírói fórum által a jogos védelem egyes kérdései kapcsán tett elvi megállapítások sem tekinthetők a továbbiakban irányadónak. Ebből következően jogegységi eljárás lefolytatása hiányában a jogintézmény kúriai értelmezése megoldatlan lenne.

Másrészt az új Btk. 2013. július 1-jén történő hatálybalépésével a jogos védelmet érintő jogi szabályozás *lényegesen megváltozott*, amelyre álláspontja szerint a joggyakorlatnak szükségképpen új válaszokat kell adnia. Érvelése szerint e cél elérésére az 1981. november 23. napján meghozott irányelvben tett elvi megjegyzések már nem alkalmasak, azok ugyanis *meghaladottá váltak*, ezért újragondolásuk indokolt, mégpedig egy olyan jogi instrumentumban, amely a hatályos bírósági szervezeti törvénnyel is összhangban áll.¹⁷ A határozat indokolásából kitűnik továbbá az is, hogy a jogegységi eljárás lefolytatását a legfőbb ügyész is szükségesnek tartotta.

A kérdés jelentőségét mutatja, hogy a jogegységi eljárás során jogegységi tanácsként – a Bszi. 34. § (4) bekezdésének b) pontja alapján, figyelemmel a Bszi. 195. §-nak (3) bekezdésére is – a Kúria teljes Büntető Kollégiuma járt el. A jogegységi tanács az indítványt megalapozottnak találta. Megítélése szerint a 15. számú Irányelv ugyan évtizedeken keresztül hasznosan szolgálta az ítélezési gyakorlat egységének kialakítását, azonban a jogszabályi változások, valamint egyes elvi megállapítások elavultsága szükségessé teszi jogegységi határozat meghozatalát a jogos védelem egyes kérdéseiről. Ezen új jogalkalmazói

szemben az 1978. évi Btk. szabályozásával, ahol Magyarország állami, társadalmi, gazdasági rendje szerepelt elsődleges jogi tárgyként a társadalomra veszélyesség törvényi meghatározásában [vö. 1978. évi Btk. 10. § (2) bek.]. Erre szemléletbeli változásra korábban utal AMBRUS 2014a, 33.

¹⁵ Ehhez lásd Btk. 22. § (2)-(3) bekezdéseit, amelyek fennforgása esetén a szükségesség mértékének vizsgálatát fogalmilag kizártta vált.

¹⁶ Ehhez lásd a Btk. 21. §-át, amely a védekezési jog megnyílásának időbeli előrehozatalát célozza azáltal, hogy a támadás előtt telepített óvó berendezések útján gyakorolt elhárítást – szigorú törvényi kritériumok teljesülése esetén – is megengedhetővé teszi.

¹⁷ A Bszi. 195. §-ban foglalt rendelkezésből következően a szervezeti törvény hatálybalépését megelőzően meghozott irányelvek továbbra is alkalmazhatók, azonban felváltásuk már csak jogegységi határozattal lehetséges.

instrumentumban foglaltak pedig önmagukban is számos értelmezésre szoruló megállapítást tartalmaznak, így ezek elemzése jelen dolgozat tárgya is egyben.

3.3. Szemléletváltás a normaértelmezés terén

Az Alaptörvény a bíróságok számára előírja, hogy a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával, és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezzék. A jogszabályok céljának megállapítása során pedig elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venniük (28. cikk). E rendelkezés tehát kiemelt jelentőséget tulajdonít a normaszövegek *szubjektív teleologikus és alkotmánykonform* interpretációjának, sőt annak alkalmazását a bíróságok számára kötelezővé is teszi. A 28. cikk célja tehát a „túlzottan szövegekötött magyar bírói mentalitás megváltoztatása.”¹⁸ Ez az alkotmányozói döntés kihatással van az általam választott téma elemzésének mikéntjére is: a monográfia egyfajta *elemzési nívumként* a teleologikus értelmezés módszertanát alkalmazza. A vizsgálati metodika részleteit lásd „*A téma-feldolgozás módszertana*” c. részben.

3.4. A német jogtudomány, és -gyakorlat eredményeinek beemelése a hazai büntetőjogi gondolkodásba

A jogos védelem egyes kérdéseinek dogmatikai feldolgozása során a monográfia nagyban támaszkodik a *német jogirodalomban* ismertté vált különböző teóriákra, elemző megállapításokra. A német büntetőjog választásának kettős magyarázata van. *Formális* indokát az a tény adja, hogy a jogintézmény általános szabályai a két ország büntetőjogában teljesen megegyeznek,¹⁹ amely elősegíti *jogösszehasonlító* módszertan alkalmazását. A választás *tartalmi* indokát pedig az jelenti, hogy a német büntetőjog-tudomány a hazai büntetőjog számára évszázadok óta viszonyítási pont volt, és jelenleg is annak tekinthető. Ennek (egyik) magyarázataként a német büntetőjog-dogmatika kifinomultsága jelölhető meg. JAKAB András emeli ki, hogy már a 19. századtól kezdődően a német jog merevsége a tudományos szinten fogalmi kidolgozottsággal párosult, ami páratlan értéket kölcsönöz a német jogi gondolkodásnak.²⁰ A két ország jogi rendelkezéseinek összevetésére nem pusztán jogdogmatikai síkon kerül sor, az elemzés részeként ugyanis egy-egy problémát a német büntetőbírói praxisból vett példákkal is szemléltettek.

¹⁸ JAKAB 2011b, 268.

¹⁹ Ennek igazolására lentebb lásd *A téma-feldolgozás módszertana; További módszertani megjegyzések* c. részt.

²⁰ JAKAB 2010, 84.

4. A monográfia tárgya

Az elmondottakból következően a dolgozat tárgya a jogos védelem hatályos büntetőjogi szabályainak²¹ sajátos módszertannal és megközelítésben történő elemzése. E módszertan részletes bemutatására – jelentőségére tekintettel – önálló fejezetet szentelek.²²

Emellett a munka tárgyát képezi a *német jogirodalom és büntetőbírósi joggyakorlat* releváns megállapításainak elemzése is. Mindez lehetőséget nyújt az egyes külföldi szakirodalmi vélemények egymással, illetve a magyar büntetőjogban ismert értelmezésekkel történő összevetésére, ütköztetésére. A *jogösszehasonlítás* lehetőségét szinte „felkínálja” a vonatkozó törvényszövegek (magyar és német) közötti jelentős tartalmi egyezés. Ennek ellenére ilyen összehasonlító vizsgálat végzésére a magyar jogirodalomban részletekbe menően nem került sor.

A monográfia emellett széleskörű *joggyakorlati (empirikus) elemző kutatómunkára* is épül, amelynek részeként az egyes törvényszékek jogos védelmet érintő joggyakorlatát vizsgáltam meg. A dolgozatban hivatkozott bírósági döntéseket a „Hivatkozott joggyakorlat” c. részben tüntettem fel.

Végezetül azon témákról is említést teszek, amelyek noha a jogos védelem kérdéskörével kapcsolatban állnak, mégsem képezik jelen dolgozat tárgyát. Így *nem ejtek szót a végszükség szabályozásáról*. E büntetőjog-ellenességet kizáró körülmény ugyanis más jogelvi alapokon áll. Esetében a szükséghelyzet jogos érdekek kollíziójából fakad, nem tartalmaz tehát a tényállás jogtalansági elemet. E dogmatikai premissza jelenti a két jogintézmény közötti differencia specifikát. A végszükséget csak azokban az esetekben említem jelen munkában, amikor a jogos védelem alkalmazhatósága a támadás jogszerűsége folytán kizárt, a büntetőjog-ellenesség eliminálására pedig a végszükség felhívásával kerül sor.

Úgyszintén nem tárgya e monográfiának a *vélt jogos védelem* kérdéseinek vizsgálata. E jogintézmény rendszerbeli helye ugyanis a tévedés körében van. A büntethetőségi akadály szabályozási alapját tehát azon téves elkövetői tudattartalom jelenti, amit a védekező javára írunk. Ennek a problémának a jogtudományi vizsgálata – a kiinduló alapra figyelemmel – jelentősen eltér tehát a büntetőjog-ellenesség kérdéskörétől, s ez indokolja jelen dolgozathoz való mellőzését.

²¹ A jogos védelem intézményét ismeri a polgári anyagi jog is mint a szerződésen kívül okozott károkért való felelősséget – konkrétan a károkozó cselekmény jogellenességét – kizáró körülményt [Ptk. 6:520. § b)]. Jelen dolgozat azonban a témaválasztásból fakadóan csak a büntetőjogi felelősséget elimináló jogos védelem szabályozásával foglalkozik.

²² Lásd *A téma-feldolgozás módszertana* c. részt.

A TÉMA-FELDOLGOZÁS MÓDSZERTANA

1. A teleologikus értelmezés mint elemzési zsinórmérték

A vizsgálat módszertani alapját – mint az a mű címéből is kitűnik – a *teleologikus értelmezési mód* alkalmazása jelenti. Ez az interpretációs módszer a vizsgált normaszöveg *célját* tartja szem előtt, legfőbb alapvetése szerint a jogszabályi rendelkezéseket úgy kell értelmezni, hogy az megfelelő jogalapot biztosítson (alkalmas eszköz legyen) a szabályozással követett cél eléréséhez. Teleologikus értelmezéssel tehát a jogszabályok immanens tartalmát a bennük foglalt rendelkezések és alapelvek *céljának* figyelembevételével kell feltárni.²³ A jogirodalom két változatát különbözteti meg: az *objektív* és *szubjektív* teleologikus értelmezés között differenciál.

1.1. Objektív teleologikus értelmezés

Az objektív megközelítés szerint a norma célja vagy kifejezetten a szövegből, vagy közvetve a szöveg alapján határozható meg.²⁴ Az értelmezés így kimunkált eredményét szokás *ratio legis*nek nevezni.²⁵ JAKAB hívja fel a figyelmet arra, hogy a *ratio legis*nél szélesebb jelentéstartalommal bír a „törvény szellemeként” aposztrofált kategória, amely az adott joganyag általános szellemiségével azonosítható.²⁶ A hazai alkotmánybírói judikatúrában ez az interpretációs módszer *funkcionalista* értelmezésként van jelen.²⁷ Megjegyezhető továbbá, hogy a teleologikus értelmezést a büntetőjogban szokás *jogtárgyharmonikusnak* is nevezni. Ennek az az indoka, hogy az egyes különös részi tényállások objektív célja azonosítható az általuk oltalmazott jogi tárggyal,²⁸ pontosabban annak védelmével, így a diszpozíció elemeinek tartalommal való megtöltésére voltaképpen az adott bűncselekmény jogi tárgyának figyelembevételével kerül sor.²⁹ Ez a módszer tehát a felelősség-alapító, egyes deliktumokat szabályozó normák esetében ismert, a hazai büntetőjog-tudományban önálló értelmezési módként való meghonosítása pedig a szegedi büntetőjogi iskolához köthető.³⁰ Felmerülhet kérdésként, hogy a szintén jogtárgy-védelmet célzó, azonban felelősség-kizáró karakterű normák (pl. jogos védelem, végszükség) esetében is helytálló lehet-e a jogtárgyharmonikus kitétel használata. Álláspontom szerint utóbbi kategória esetében helyesebb egyszerűen teleologikus interpretációról szólni, mivel az egyes büntethetőségi akadályok *ratio legis*³¹ a felelősség-alapító normákénál összetettebb lehet, így pusztán a jogtárgyharmonikus megnevezés alkalmazása adott esetben megtévesztő lehetne.³²

²³ NAGY 2014a, 114.

²⁴ JAKAB 2011a, 86.

²⁵ Így pl. GROPP 2015, 106.

²⁶ JAKAB 2011a, 86.

²⁷ Lásd 18/2008. (III. 12.) AB határozat (ABK 2008/3. 267., 271.).

²⁸ A jogi tárgy büntetőjogi fogalmára lásd NAGY 2006a, 3-8.

²⁹ Erre lásd SZOMORA 2009a, 11-17.; SZOMORA 2009b, 92.; KARSAI 2010, 720-721.

³⁰ Monografikus szinten alapszisztemként használja SZOMORA 2009b; SZOMORA 2015; KARSAI 2011a; valamint alkalmazza a módszert KARSAI 2010; HOLLÁN 2012; BORBÉNYI 2013.

³¹ A jogos védelem *ratio legis*ének részletes bemutatására lásd a monográfia I. részét.

³² A teleologikus és jogtárgyharmonikus értelmezés viszonyának meghatározására lásd HOLLÁN 2013b, 62-63.

Az objektív teleologikus módszer az értelmezési eszköztár kevéssé ismert és alkalmazott szereplője, elfogadottsága csak lassan nő a magyar jogéletben.³³ JAKAB András álláspontja szerint ez a jelenség a „szocializmus öröksége”, mivel az autoriter rezsim ideologizált jogtudománya az objektív teleologikus értelmezést alapvetően elhibázottnak tartotta arra hivatkozással, hogy az az interpretáció középpontjába nem a törvényhozó eredeti szándékát, hanem egy attól függetlenített, felvett célt állít.³⁴ JAKAB szerint ez a következtetés a szocialista jog azon célkitűzésének volt megfeleltethető, amely szerint a jogalkalmazói értelmezésnek nem szabad nagy teret engedni, mivel az a törvényhozói akarattól, egyszersmind a szocialista állami berendezkedés értékeitől való eltávolodást eredményezné.³⁵ Ennek jegyében a kreativitás és intellektuális bátorság sem jelenhetett meg a jogalkalmazó tevékenységében, mindez pedig visszavetette a teleologikus értelmezési módszer hazai térnyerését.³⁶

Jelentős változást hozott ezen a területen az Alaptörvény 28. cikke, amely a bíróságok számára kötelezővé teszi, hogy a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezzék. Az alaptörvényi rendelkezés a 2018. december 31.-ig hatályos szövege szerint:

„A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.”

Levonható a konklúzió: a hivatkozott alaptörvényi rendelkezés egyértelműsítette a teleologikus és alkotmánykonform interpretáció primátusát a jogszabály-értelmezés terén.³⁷ Ez a rendelkezés kifejezetten az objektív célkövető interpretáció alkalmazásának kötelezettségét teremtette meg.

Kiemelendő, hogy az Alaptörvény VII. módosítása által 2019. január 1-jétől hatályba lépő új szabályozás azonban már a szubjektív teleologikus értelmezés előnyben részesítésének kötelezettségét teszi nyilvánvalóvá:

„A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuluma, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.”³⁸

³³ Az újabb szakirodalomban ezen interpretációs mód jelentőségét hangsúlyozza BOLYKY: „A homályos, nem egyértelmű jogi rendelkezések értelmezését segíti, ha a jogalkalmazó a jogszabály objektív célját tartja szem előtt. Ehhez vizsgálnia kell azokat a társadalmi körülményeket, amelyek miatt a jogszabályt létrehozták.” BOLYKY 2015, 339.

³⁴ Szabó Imrére hivatkozással vonja le ezt a konklúziót JAKAB 2011, 87.

³⁵ Uo.

³⁶ A jelenkori jogirodalomban is található olyan álláspont, amely tagadja a teleologikus értelmezés önálló módszerként való létezését: „A magunk részéről ezt az értelmezési módot nem tartjuk önálló értelmezésnek, mert a törvény kriminálpolitikai célját nem lehet – és álláspontunk szerint nem is szabad – elválasztani a törvényhozó akaratától, amely a büntető jogszabály szövegében ölt testet.” HORVÁTH 2014, 91.

³⁷ GAL 2016, 328.

³⁸ Alaptörvény 28. cikkét 2019. január 1-jei hatállyal módosította Magyarország Alaptörvényének VII. módosítása 8. cikk

JAKAB András a 28. cikk módosítása előtti szakirodalomban arra hívta fel a figyelmet, hogy e rendelkezés kötelező és felhatalmazó jellegű is egyben. Kötelező annyiban, hogy az új lehetőségek kreatív kihasználására szorítja a bíróságokat, vagyis a bíró gondolkodni, adott esetben spekulálni köteles.³⁹ Az Alkotmánybíróság a 28. cikk kötelező jellegével összefüggésben kifejezésre juttatta: „Az Alaptörvénynek ez a rendelkezése a bíróságok számára alkotmányos kötelezettségként írja elő, hogy ítélező tevékenységük során a jogszabályokat elsősorban azok céljával összhangban értelmezzék. Ebből a kötelezettségből következik, hogy a bíróságnak a jogszabályok adta értelmezési mozgástér keretein belül azonosítania kell a jogszabály céljának érvényesülését, és a bírói döntésben alkalmazott jogszabályokat elsősorban arra tekintettel kell értelmeznie.”⁴⁰ A testület ebből azt a további konklúziót vonta le, hogy az Alaptörvény 28. cikkében rögzített kötelezettség teljesítésének elmulasztása esetén a bírói döntés önkényes, mivel kilép abból a jogértelmezési keretből, amelyet az Alaptörvény a bíróság számára előír. Erre figyelemmel az önkényes bírói jogértelmezés a tisztességes eljáráshoz való jogot is sértheti, kiváltképp akkor, ha a bírói mérlegelés a jogszabály céljának vizsgálatát teljes mértékben és kifejezetten kizárja.⁴¹

JAKAB szerint ezen kötelezően elvégzendő értelmezési tevékenység során pedig „minél távolabb kerülnek a bírák a szöveg szó szerinti értelmétől, annál alaposabb érvelésre (vagyis a lehetséges ellenérvek megválaszolására, a saját objektív teleologikus érvek részletesebb kifejtésére) lesz szükség az indokolásokban.”⁴² Álláspontom szerint a fentiekben ismertetett alaptörvény-módosításra figyelemmel a jövőben – sajnálatos módon – éppen ezzel ellentétes tendencia fog érvényesülni. A jogalkalmazók az alaptörvényi kötelezettség teljesítése érdekében ugyanis a normaértelmezés során elsődlegesen a jogszabályok preambulumában, illetve a jogszabályi indokolásokban foglaltakat fogják figyelembe venni. Amennyiben a jogalkotói cél a fentiekben említettek alapján nem tárható fel (pl. az indokolás nem elérhető, tartalmilag üres vagy az adott esetre nem vonatkoztatható), az értelmezés zsinórmértéke a 28. cikk helyes értelmezése szerint változatlanul az objektív teleologikus értelmezés marad.

A kifejtettektől függetlenül az új joghelyzetben is egyet lehet érteni JAKAB azon megjegyzésével, miszerint a 28. cikk felhatalmazó jellegű rendelkezésnek is tekinthető, mivel „[...] a bírák határozhatják meg, hogy mit jelent a 28. cikkben szereplő »a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos cél«; a szóban forgó igen általános kitételeket a bírák fogják tartalommal megtölteni.”⁴³ Érdekességként megjegyezhető, hogy a jelenkori joggyakorlatban találhatóak már olyan eseti döntések, amelyek az alaptörvényi rendelkezést jogi indokolásukba beépítik: közvetlen hivatkozása elsősorban a polgári és közigazgatási judikatúrában⁴⁴ gyakori, de a büntetőbírói joggyakorlatban⁴⁵ is található a 28. cikkre figyelemmel értelmezési eredményt kimunkáló bírói határozat.

³⁹ JAKAB 2010, 86.

⁴⁰ 23/2018. (XII. 28.) AB határozat (ABH 2019, 5-6.)

⁴¹ Uo.

⁴² JAKAB 2011, 93.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Lásd pl. Kúria Kfv.III.35.262/2014/9.; Kúria Pfv.IV.20.834/2015/6.; Szegedi Ítéltábla Gf.III.30.026/2013/4.; Szegedi Ítéltábla Gf.III.30.019/2013/4.

⁴⁵ Lásd pl. Fővárosi Törvényszék 28.B.397/2013/131., Budapest Környéki Törvényszék 7.B.50/2011/88., Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.124/2013/24., Fővárosi Törvényszék 5.B.535/2009/65., Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.367/2012/28.

1.2. Szubjektív teleologikus értelmezés

A teleologikus értelmezés szubjektív változata a konkrét jogalkotó, konkrét – vizsgált normaszöveg megalkotásához kapcsolódó – szándékát kutatja. BLUTMAN definíciója szerint: „A jogalkotói szándéka (törvényhozói akaratra) hivatkozás olyan érvelési fordulat, amelynél a jogalkalmazó nem feltétlenül vizsgálhatja a szöveget és annak fogalmi határait, hanem egyszerűen egy konstruált, általa megállapított jogalkotói szándéka alapozza döntését akár a jogszöveg egyébként azonosítható értelmével szemben is (szubjektív értelmezés).”⁴⁶ A feltételezett jogalkotói akarat kutatásának létjogosultságát pedig az adja, hogy az az értelmezés zsinórmértékét közvetlenül a jogalkalmazónál erősebb legitimációval rendelkező jogalkotótól származtatja.⁴⁷ Ezen indok állhat azon alkotmányozói döntés háttérében is, amely a 28. cikk módosításával 2019. január 1-jétől a szubjektív célkövetés elvének alkalmazását írja elő a bíróságok számára.

A jogalkotói cél vizsgálatának alapját rendszerint a jogalkotási folyamat különböző anyagai (tipikusan miniszteri indokolás, bizottsági előkészítő anyagok, de szóba jöhetnek politikusi felszólalások is) szolgáltatják, amelyekből következtetéssel lehet a norma megalkotásának – valószínűsíthető – célját megállapítani. JAKAB a szubjektív célkutató értelmezésnek több alfaját különbözteti meg:

- „az egyik azt kérdezi, hogy mit akart abban a konkrét történelmi pillanatban a jogalkotó.”
- „a másik alfaj szerint a kérdés inkább az, hogy a jogalkotó mit mondana ma (megváltozott történelmi körülmények közt).”
- „a szubjektív teleologikus érveknek van az előzőekben említett pozitív (ti. mit akart a jogalkotó) változatán kívül egy negatív változata is (ti. mit nem akarhatott a jogalkotó)”⁴⁸

A hazai jogirodalomban korábban a szubjektív teleologikus interpretációs módszer létjogosultságát, illetve hasznosíthatóságát három fő érv mentén BLUTMAN László és KISS László kérdőjelezte meg:

1. A jogalkotó szándéka pontosan nem határozható meg, a jogalkalmazó interpretációs eredményként kialakított végső megállapítása szükségképpen feltételezésen alapul, aminek ellenőrzésére (igazolására) nincs lehetőség.

Így BLUTMAN szerint a törvényhozói akaratra hivatkozás – kifejezetten a kollektív jogalkotás esetében – kétszeresen is fiktív: „fiktív egy egységes jogalkotói akarat léte tekintetében, és fiktív egy ilyen akarat tartalma tekintetében is. [...] a végeredmény szükségképpen merőben spekulatív feltételezés.”⁴⁹ Kiss László alkotmánybíró egyik különvéleményében a következőképpen fogalmaz: „A »törvényhozói szándék« koncepciója egyébként – amellyel a többségi határozat is operál – igen ellentmondásos mind az alkotmány-, mind a jogértelmezés terén. A kifogások kétszintűek. Elsőként azt a kérdést kell megválaszolni: lehetséges-e egy kollektív testület (a 386 képviselőből álló törvényhozás) »egyirányú« szándékát felfejteni? [...] A skandináv realistákkal szólva: nem egy olyan fogalommal ál-

⁴⁶ BLUTMAN 2010, 96.

⁴⁷ JAKAB 2011, 90.

⁴⁸ JAKAB 2011, 90-91.

⁴⁹ BLUTMAN 2010, 96.

lunk-e szemben a törvényhozói szándékkal kapcsolatban, amely mögött nincsen semmi, ami empirikusan megragadható, ellenőrizhető? A szándék megállapításánál lehetséges-e sorrendet kialakítani aszerint, hogy a törvényjavaslat előterjesztője – aki miniszterként nem feltétlenül országgyűlési képviselő – által mondottak fontosabbak az »igennel« vagy a »nemmel« szavazó képviselők voksainál? Ha nem is zárható ki elméleti lehetőségként az, hogy több száz ember szándéka azonos legyen egy adott pillanatban, elégséges tanúbizonyság az Országgyűlés Hivatalos Jegyzőkönyve erre?⁵⁰

2. A szubjektív teleologikus értelmezés alkalmazása teret enged a bírói önkény érvényesülésének.

BLUTMAN felfogása szerint a jogalkotói szándékkutatás leple alatt valójában a bírói önkény is érvényre juthat: „Az igazi probléma az, hogy valamilyen – a jogszövegben kifejezésre nem jutó – jogalkotói szándék konstruálásával, feltételezésével a bíró a saját célszerűségi szempontjait vagy értékítéleteit érvényesítheti döntésében. Ugyanis egy ki nem fejezett jogalkotói szándék keresésével és felállításával legtöbbször az a megoldás érvényesül, amelyet nem feltétlenül a jogalkotó, hanem maga a bíró vél a legmegfelelőbbnek, legjobbnak.”⁵¹ KISS László is kitér erre a problémára a már korábban citált AB határozathoz fűzött különvéleményében: „A szándékra való hivatkozás elfogadásának lehetséges üzenete: a mérlegelési jogot adó esetekben a jogalkalmazó a törvényhozó vélelmezett szándékát, saját, esetleg önkénytől sem mentes szándékával azonosíthatja.”⁵²

3. A jogalkotói célkutatás forrásául szolgáló anyagok, megnyilatkozások nem kötelező erejűek.

KISS László a szubjektív értelmezés létjogosultságával szemben felhozott kifogásainak második szintjét normatívnak nevezi. Ennek lényege szerint: „Ha létezik is empirikusan a »törvényhozó szándéka«, lehet-e amellet érvelni, hogy annak ereje van? A jogalkotó a leírt szövegen keresztül beszél, nem pedig a feltételezett szándékán keresztül. Alkotmányos jogállamban a jog uralmának kell megvalósulnia, nem az éppen aktuális jogalkotók szándékának (»government of laws, not men«). Az Alkotmánybíróságot pedig kizárólag az Alkotmány szövege köti, sem az alkotmányozó (alkotmányértelmezéskor), sem a törvényhozó (a támadott norma alkotmányellenességének megállapításakor) feltételezhető szándékát nem veheti figyelembe, amikor egy döntés legitimációját kívánja megalapozni.”⁵³ Az alkotmánybíró különvéleményének végső konklúziója kellőképpen rávilágít érvelésének megalapozottságára: „Alkotmányos jogállamban nem is várható el azoktól, akikre kötelező a jog, hogy olyan fogalmat használjanak jogos/jogtalan magatartásuk irányítójaként, amely egyrészt homályos, másrészt nem kötelező.”⁵⁴

Ezen meggyőző érvek ellenére is hangsúlyozni szükséges, hogy a jogalkalmazó szervek az Alaptörvény 28. cikke tartalmának megváltozásával a tényleges jogalkotói szándék vizsgálatát a jövőben nem kerülhetik meg.

⁵⁰ 675/B/2001. AB határozat (ABH 2002, 1320, 1344-1345.).

⁵¹ BLUTMAN 2010, 97.

⁵² 675/B/2001. AB határozat (ABH 2002, 1320, 1344.).

⁵³ 675/B/2001. AB határozat (ABH 2002, 1320, 1345.).

⁵⁴ Uo.

1.3. Konklúzió

Dolgozatomban a vizsgált norma céljának (téloszának) felfejtése során elsősorban magából a normaszövegből vonok le következtetéseket. Mint arra a fentiekben utaltam, az Alaptörvény módosított 28. cikkéből fakadó követelmény alapján ugyan a szubjektív értelmezés érvényre juttatása lenne elsődlegesen kötelező, de az objektív interpretáció alkalmazása álláspontom szerint a jogos védelem jogintézménye esetében az alábbi tényezőkre figyelemmel mégsem vezet alaptörvény-ellenes értelmezési eredményre.

A védekezés jogának gyakorlásához fűződő kriminálpolitikai irányváltás az elmúlt évtizedben nem elsősorban a büntetőkódex miniszteri indokolásában foglaltak, hanem kifejezetten a normaszöveg változása alapján vált érzékelhetővé. Ennek megfelelően a jogos védelem törvényi szabályozása eddig előzménnyel nem rendelkező jogintézményekkel [pl. megelőző jogos védelem – 21. §, szitációs jogos védelem – 22. § (2) bek., kitérés kötelezettség megkövetelésének tilalma – 22. § (4) bek.] egészült ki. Ezek az új (rész)jogintézmények egyaránt a védekezési jog hatókörének szélesítését, és egyes korlátainak lebontását szolgálják. A szabályozási háttér ilyen irányú változása már önmagában egyértelműsíti a jogalkotói cél átalakulását, annak megerősítéséhez a jogszabályi indokolás sem szükséges. Ennek folytán levonható a konklúzió, hogy e jogintézmény esetében a teleologikus értelmezés szubjektív és objektív módszere az esetek többségében nem vezetne eltérő interpretációs eredményre.

Mindezek alapján *a szubjektív teleologikus interpretáció kiegészítő módszertani elemként jelenik meg a dolgozatban*, oly módon, hogy külön utalok azon ismérvekre, amelyek esetében az indokolásban foglaltak a törvény szövegéből levezethető céllal nem egyeztethetők össze. A szubjektív célkutató érvek hasznosítására továbbá *a történeti értelmezés* keretei között is sor kerül.

Ebből fakadóan a dolgozat nem mellőzi a két interpretációs technika szintézisén alapuló jogtudományi megközelítés alkalmazását.⁵⁵ Ezen „egyesítő iskola” követésére a hazai joggyakorlatban jelek már vannak. A Kúria közigazgatási ügyben eljárva legitimnek tekintette a szubjektív teleologikus módszer alkalmazását, mivel az az objektív téloszkeresés kiegészítéseként jutott szerephez: „Az Alaptörvény 28. cikke a bíróságok számára a teleologikus jogértelmezés követelményét fogalmazzák meg, azzal, hogy a jogszabályok célját a második mondatnak megfelelően kell értelmezni. Ezért a Kúria a Hpt. 200/B. § (1) bekezdés célját, figyelemmel a (8) bekezdés b) pontja szerinti értelmező rendelkezésre, a Hpt. módosító rendelkezései alapján, elsődlegesen objektív teleologikus érvek mentén vizsgálta. Tekintettel azonban arra, hogy az otthonvédelmi szabályok megalkotása a társadalmi nyilvánosság előtt zajlott, a Kúria nem tekinthetett el a módosítások nyilvánosságra hozott indokainak vizsgálatán alapuló szubjektív teleologikus elemzéstől sem.”⁵⁶

2. További módszertani megjegyzések

A dolgozatban a teleologikus értelmezésen túl az *alkotmánykonform* és a *történeti* interpretációs mód alkalmazása is megjelenik.

⁵⁵ E megoldás elfogadhatósága mellett érvel – kifejezetten büntetőjogi vetületben – a német szakirodalomban ROXIN 2006, 149-150.

⁵⁶ Kúria Kfv.I.35.051/2014/5.

Az *alkotmánykonform* értelmezés hasznosítása az Alaptörvény 28. cikkében foglalt kötelezettségen túl – a monográfia témájára figyelemmel –, más, alkotmányos büntetőjogi szempontokból is megkerülhetetlen. A kérdés összetett alapjogi háttérrel rendelkezik, hiszen az elhárítási jog gyakorlására rendszerint alapjogok védelme érdekében, más alapjogokat korlátozó módon kerül sor. Nem szabad elfelejteni továbbá, hogy az önvédelem joga pedig maga is alapjogként elismert (vö. Alaptörvény V. cikk). Ezen túlmenően a jogintézmény normatív szabályozásának, és a kapcsolódó joggyakorlatnak a *nullum crimen sine lege* elvvel való megfelelése is alkotmányos jelentőségű kérdés. E szempontokra a téma-feldolgozás során igyekszem reflektálni, és azokat az elemzés középpontjába állítani. Erre figyelemmel a teleologikus értelmezés mellett az alkotmányharmonikus interpretáció szintén alapműszerként van jelen a dolgozatban.

A *történeti* értelmezés a fentiekben megjelölt módokhoz képest módszertani nézőpontból kiegészítő szerepet tölt be: elsősorban egyes jogszabályi környezetben vagy joggyakorlatban bekövetkező változások megértését hivatott elősegíteni. Alkalmazásának keretei között nyílik lehetőség szubjektív teleologikus érvek ismertetésére is.

A dolgozat tárgyának kifejtése során csak a hatályos jogszabályi rendelkezéseket vettem alapul, éppen ezért a mű önálló jogtörténeti visszatekintést nem is tartalmaz figyelemmel arra, hogy ezt a munkát korábban már több hazai és külföldi szerző is elvégezte.⁵⁷ A jogtörténeti vonatkozások csupán egyes tényállási elemhez rendelt, konkrét kérdések elemzése során jutnak szerephez. Az általam választott vizsgálati technika – a szegedi büntetőjogi iskola hagyományait követve – mindenekelőtt *jogdogmatikai elemzést* jelent. Ennek körében törekedtem a hazai szakirodalom feldolgozására, az egyes jogirodalmi álláspontok bemutatására, ütköztetésére.

Mindemellett jelen tanulmány egyben *gyakorlatorientált* is. Ez nem is lehet másként egy olyan jogintézmény esetén, amelynek gyakorlati előfordulása kifejezetten nagy nak mondható. Ennek jegyében törekedtem arra, hogy a korábbi és recens judikatúra egyes eseti döntéseit a releváns részeknél az elemzés tárgyává tegyem. Így egyaránt hivatkoztam a Büntető Jog Tárában, a Büntetőjogi Döntvénytárban, a Bírósági Határozatokban (Kúriai Döntésekben) és a Bírósági Határozatok Gyűjteményében (anonim határozatok) megtalálható bírósági döntéseket. A kutatás eredményeinek bemutatása során pedig külön figyelmet szenteltem annak, hogy a saját álláspontom indokainak ismertetésekor a jelenkori joggyakorlat számára kiindulópontként szolgáló 4/2013. BJE határozatra reflektáljak. Az egyes joggyakorlati álláspontokat a szituációs jogos védelem esetében sajátos módon, *retrospektív* módszertannal vizsgálom. Az ügyészégi joggyakorlatra vonatkozó aktavizsgálat végzését mellőzhetőnek tartottam, mivel azt MÉSZÁROS Ádám az Országos Kriminológiai Intézetben folytatott kutatás keretei között 2015-ben már elvégezte.⁵⁸

A monográfia a jogdogmatikán alapuló vizsgálati szemlélet mellett – azokon a pontokon, ahol az relevanciával bírhat – alkalmazza a *jogösszehasonlító* módszertant is azáltal, hogy a német jog- és kommentáriródalom egyes megállapításait is beépíti az érvelésbe. Ebben a tekintetben sem csupán a jogelméleti érveket hasznosítom, hanem a német joggyakorlati megállapításokat is ismertetem. Minderre azért van lehetőség, mert a jogos védelem általános szabályára és a mennyiségi túllépésre vonatkozó büntetőjogi rendelkezések a két

⁵⁷ A magyar irodalomban erre kifejezetten lásd DEGRÉ 1910, 15-144.; SZÉKELY 1983, 12-26. A német jogtudományban pedig lásd pl. RÖNNAU–HOHN 2006, 367-368.; ERB 2003, 1256-1257.

⁵⁸ Lásd MÉSZÁROS Á. 2015.

országban nagy hasonlóságokat mutatnak. A magyar és német büntetőkódex vonatkozó szabályainak összevetését az alábbi táblázat tartalmazza:

	Magyar Btk. rendelkezése	Német Btk. rendelkezése ⁵⁹
Jogos védelem általános szabálya („hagyományos” jogos védelem)	Btk. 22. § (1) bek. Nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.	dStGB 32 § Jogos védelem (1) Aki a cselekményt jogos védelmi helyzetben követi el, nem cselekszik jogellenesen. (2) Jogos védelemnek tekintendő az olyan védekezés, amely szükséges a saját, vagy a másokat közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.
Mennyiségi túllépésre vonatkozó rendelkezés	Btk. 22. § (3) bek. Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedségből vagy menthető felindulásból lépi túl.	dStGB 33 § A jogos védelem túllépése Nem büntethető az elkövető, ha a jogos védelem határát zavarodottságból, félelemből vagy ijedségből túllépi.

Az összevetés alapján a következő szabályozási hasonlóságok emelhetők ki:

- a jogos védelem általános szabálya szerint a cselekmény büntetendőségét, közelebbről annak jogellenességét kizáró ok (*Rechtfertigungsgrund*),
- a jogos védelmi helyzetet támadás (*Angriff*) keletkezteti, amely jogellenes (*rechtswidrig*),
- az elhárítás egyetlen ismérve az, hogy szükséges (*erforderlich*),
- a jogos védelmet igénybe veheti a védekező akár saját maga, akár más érdekében (*Nothilfe*),
- a túllépés (*Überschreitung*) szubjektív alapon szabályozott, és az nem a cselekmény büntetendőségét, hanem az elkövető büntethetőségét zárja ki.

A jogszabályi háttérrel illetően további pozitív jogi egyezést jelent az is, hogy Németország is részese az Emberi Jogok Európai Egyezményének, így annak 2. cikkében rögzített követelményekre a német szabályozásnak és joggyakorlatnak is figyelemmel kell lennie. Az EJEE 2. cikke [Élethez való jog] szerint:

„1. A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát. Senkit nem lehet életétől szándékosan megfosztani, kivéve, ha ez halálbüntetést kiszabó bírói ítélet végrehajtása útján történik, amennyiben a törvény a bűncselekményre ezt a büntetést állapította meg.

⁵⁹ dStGB § 32 Notwehr

(1) Wer eine Tat begeht, die durch geboten ist, handelt nicht rechtswidrig.

(2) Notwehr ist die Verteidigung, die erforderlich ist, um einen gegenwärtigen rechtswidrigen Angriff von sich oder einem anderen abzuwenden.

dStGB § 33 Überschreitung der Notwehr

Überschreitet der Täter die Grenzen der Notwehr aus Verwirrung, Furcht oder Schrecken, so wird er nicht bestraft.

2. Az élettől való megfosztást nem lehet e Cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered:

- a) személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében;
- b) törvényes letartóztatás foganatosítása vagy a törvényesen fogva tartott személy szökésének megakadályozása érdekében;
- c) zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetén.”

Mindezek alapján dolgozatom célja felhívni a figyelmet a jogos védelem régi-új szabályozásával összefüggő egyes értelmezésre szoruló kérdésekre, valamint a jogegységi határozat e problémákhoz kapcsolódó pontjaira, remélve, hogy a felsorakoztatott tudományos érvek elősegítik majd a jövőbeni joggyakorlat Alaptörvénnyel, nemzetközi egyezményekkel és a Btk.-val konform, egységes alakulását.

A MONOGRÁFIA FELÉPÍTÉSE

A dolgozat a fentiekben bemutatott célkitűzésekhez és módszertani alapvetésekhez igazodva négy nagyobb szerkezeti egységre tagolódik.

Az *első részben* a jogintézmény ratio legisét kutatom. Erre a kérdésre nézve a német szakirodalomban többféle teória is ismert, amelyek prezentálásával lehetőségem nyílik felvázolni a szóba jöhető szabályozási célokat. Ezek ismeretében teszek kísérletet a hazai szabályozási környezet céljának megfogalmazására is.

E témakörrel szoros összefüggésben áll a mű *második része*, amely a ratio legis egy-fajta konkretizálásaként a védelemben részesített jogi tárgyak hatókörének definiálására vállalkozik. A potenciálisan oltalmazható érdekek bemutatására szemléltető joggyakorlati példák ismertetésével kerül sor.

A dolgozat *harmadik része* a jogos védelmi helyzet kialakulásának kérdéseit vizsgálja. Ilyen szituáció jogtalan támadás révén jöhet létre. E fogalomnak az egyes törvényi ismérveit külön-külön elemzem. A támadás mint magatartás vizsgálata körében kitérek a támadásfogalom általános jellemzőire, valamint a támadás külvilági megjelenésének egyes időbeli összefüggéseire is. Ennek keretében foglalkozom az „intézett”, illetve „közvetlenül fenyegető” támadás jelentésével, valamint a jogtalan állapotot kialakító, időben elhúzódó cselekményekkel szembeni fellépés lehetőségével. Álláspontom szerint a jogtalanság nem kizárólag büntetőjogi kategória, hanem más jogági norma megsértése is védekezési jogot keletkeztethet. Ezen egyéb jogtalansági kategóriák előfordulásának lehetőségét jogesetek prezentálásával támasztom alá.

A monográfia *negyedik része* a már kialakult jogos védelmi helyzetben kifejezhető védelmi cselekmény kérdéseit taglalja. Ennek a vizsgálatnak a középpontjában a *szükségesség* fogalmának elemzése áll. E törvényi ismérv tartalmának definiálása a jogirodalomban élénk disputák tárgya. A korábbi uralkodó – kifejezetten az elhárító cselekményre vonatkozó – judikatúrán a Kúria 4/2013. BJE határozatában ugyanis markánsan változtatott. A jogegységi döntés érvelése ebben a tekintetben azonban homályos, így végeredményben nem ad egyértelmű iránymutatást a jogalkalmazók számára. A jogegységi határozat vitatható pontjainak ütköztetésére a dolgozat e részében kerül sor. A szükségességet érintően esik szó a szituációs jogos védelem szabályozásáról is, mivel a törvényben lefektetett életbeli helyzetek megvalósulása esetén a szükségesség mértéke nem vizsgálható, a védekezési lehetőség korlátlan. A Btk. 22. § (2) bekezdése tehát a szükségességi kritériumra vonatkozik, pontosabban annak mértéke vizsgálatának lehetőségét iktatja ki, éppen ezért kerül sor elemzésére ebben a részben. Az elemzés részét képezi egy retrospektív joggyakorlati analízis is, amelynek kiinduló hipotézise szerint megkérdőjelezhető, hogy az új jogintézmény által lefedett élethelyzeteket a korábbi judikatúra ne ítélte volna-e meg a védekező szempontjából méltányosan. A dolgozat e feltevésre figyelemmel elemez olyan jogerőre emelkedett bírósági döntéseket, amelyekben a történeti tényállás szerint az elhárítás valamelyik nevesített szituációban zajlott le.

I. RÉSZ

A JOGOS VÉDELEM RATIO LEGISÉRŐL

1. A védekezési jog gyakorlásának jogelméleti háttere

A jogellenes cselekmények elhárítására elsősorban az állami szervek jogosultak és kötelesek.⁶⁰ Ezzel összefüggésben az Alaptörvény az alapvető jogokat illetően kimondja, hogy „[V]édelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.” [I. cikk (1) bek.]. Ebből a garanciális szabályból az államra nézve tevőleges alanyi jogvédelmi, illetve általános intézményvédelmi kötelezettség vezethető le.⁶¹ Az utóbbi feladat ellátása – a normatív szabályok megalkotásán túl – szervezetrendszerek kiépítésével válik teljesíthetővé, amelyekhez hatékony jogvédelmi eszközök delegálása szükséges. Ennek jegyében deklarálja az alkotmány az állam erőszakmonopóliumát: „Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult.” [C] cikk (3) bek.]

Megjegyzendő, hogy az állam jogvédelmi kötelezettségét nem képes minden helyzetben teljesíteni, így kiegészítő jelleggel az önálló jogérvényesítés biztosítása is szükséges, amit korábban már a római jog,⁶² és később a természetjogi gondolkodás is felismert. Ebből következően a jogalany által gyakorolt védekezés esetére a jogrendnek ismernie kell kivételt, ennek példája a jogos védelem.⁶³ Hasonló érvelést alkalmazva igazolták az első magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex megalkotói is a jogos védelem kodifikálásának szükségességét: „A törvényhozás nem utasíthatja el magától a kényszerhelyzetnek, mint különös szempont alá eső ténynek figyelembevételét. E helyzettel szemben jól felfogott feladata csak az lehet: szabályozni azt, a mit mint szükséglet el kell ismernie. A szabályozás abban áll, hogy a kényszerű védelmet joggá emeli ugyan, de egyszersmind e jog gyakorlásának eseteit és határait is körvonalazza.”⁶⁴ A recens szerzők közül hasonló megfogalmazással él BELOVICS Ervin is: „[...] a büntetendőséget kizáró ok törvénybe iktatásának az alapja az, hogy a jogosan védekező olyan támadást hárít el, amelynek megakadályozására a bűnüldöző hatóságok lennének jogosultak és kötelesek. Ha ezek a szervek az említett kötelezettségüknek nem képesek eleget tenni, a megtámadott számára lehetővé kell tenni a védekezés jogát.”⁶⁵

Így a jogvédelemnek tulajdonképpen több szintje különböztethető meg, amelyek egymáshoz való viszonya az Alaptörvényből fakadóan hierarchikus: a jogtalansággal szembeni állami reakció az *elsődleges*, az annak hiányában kifejtett jogos védelem pedig *szubszidiárius* jellegű.⁶⁶ E kiegészítő védelmi mechanizmus alkalmazásának eseteire a jognak reagálnia

⁶⁰ Vö. 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 21. §-hoz fűzött részletes miniszteri indokolás

⁶¹ GÁRDOS-OROSZ 2009, 438. A két részkötelezettség tartalmi különválasztására az alkotmánybírói joggyakorlatból lásd 64/1991. (XII. 17.) AB határozat.

⁶² A jogos védelem római jogi megítélésének részletes bemutatására lásd OROSZ 2003.

⁶³ Hasonlóan BOLYKY 2013, 65.; MÉSZÁROS Á. 2015, 17.

⁶⁴ LÖW (1880) 2003, 515.

⁶⁵ BELOVICS 2007a, 100.

⁶⁶ Hasonló helyzettel találkozhatunk a német jogrendszerben, ahol az állam előjogának tekintik az erőszak alkalmazását, míg annak privát gyakorlására csak kivételesen és állami felhatalmazás alapján van lehetőség. BURR 1996, 230.

kell,⁶⁷ az egyéni védekezés jogi szabályozása szükséges, hiszen a védekező személy jogait megfelelően körül kell bástyázni.⁶⁸ SZÉKELY szerint ugyanis „a jogos védelmet kifejtő személy igényt tarthat arra, hogy küzdelmét, melyet a jog megsértőjével folytat, az állam ne a semlegesség közönyös pózában szemlélje, hanem ellenkezőleg: a maga szuverén hatalmával és egész tekintélyével, minden módon támogassa. A jogeszmé lényegéből fakadó igény ez, mivel az állam a jogi rendezéssel két irányba szól: figyelmeztette és megfenyegette a törvény ellen fordulót, de biztonságot ígért annak, akit jogalanyként elismert.”⁶⁹

De lege lata ennek az elvárásnak a magyar jogalkotó meglehetősen összetett szabályozással kíván megfelelni, hiszen a jogos védelemre alkotmányos és szakjogági szinten egyaránt találunk – egymással egyébként diszkrépáns viszonyban lévő – rendelkezéseket. Az Alaptörvény a *jogos önvédelemhez* való jogot ugyanis alapjogi rangra emelte, amelynek gyakorlását törvényben meghatározott feltételek teljesüléséhez köti:

„Mindenkinek joga van a törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.” (V. cikk).

Az alkotmányozó tehát a részletszabályok kibontását törvényi szintű szabályozásra bízta, amelyet a büntetőjogi felelősséget érintően a Btk. (21-22. §), a szabálysértési felelősségre vonatkozóan – a Btk.-ra utaló rendelkezéssel – a Szabs. tv. [2. § (7) bek.; 29. § (1) bek. h)], míg a polgári jogi felelősséghez kapcsolódóan a Ptk. [6:520. § b)] határoz meg. Büntetőjogi nézőpontból tehát a szabályozási komplexitást a *lex specialis*ként funkcionáló büntetőkódex szolgáltatja, hiszen a Btk. rendszerében a cselekmény büntetendőségét kizáró⁷⁰ jogos védelem a jogos önvédelmen túl a más vagy a köz érdekében kifejtett elhárítás jogszerűségét is elismeri. Emellett az Alaptörvény által hivatkozott „törvényben meghatározott feltételek”, vagyis a jogos védelem büntetőjogi részletszabályai a legújabb jogfejlődés eredményeként részben megváltoztak, valamint új rendelkezésekkel egészültek ki.⁷¹

Minderre figyelemmel célom a jogos védelem *ratio legis*ének kimunkálása, amely zsinórmértékként szolgálhat a jogintézményre vonatkozó egyre szövevényesebb alkotmányos és büntetőjogi szabályozás értelmezése során. E kérdés hazai jogirodalomban való kidolgozatlanságára DEGRÉ már az előző század elején felhívta a figyelmet: „[...] azzal a szegénységgel szemben, mely az utóbbi évtizedeket a jogos védelem-elmélet fejlődése tekintetében jellemzi, – alig találunk új gondolatot 40-50 éven át, – az utolsó két évtized e téren is érdemleges új eredményeket producál. [...] kutatandók a jogos védelemnek, mint specialis jogalakulatnak jogkeletkezési tényezői.”⁷²

A jogintézmény szabályozási indokának vizsgálatát kétszintű rendszerben, komplex módon végzem el. Elsőként a jogos védelem általános rendelkezésének „főszabályának”

⁶⁷ A jogos védelem jogi szabályozására vonatkozó állami kötelezettségre utal KROSS 2004, 40. Ennél még tovább megy KREY, aki szerint egy liberális jogállamtól alapvető elvárás, hogy a jogos védekezés jogát minél szélesebb körben biztosítsa. KREY 2008, 158.

⁶⁸ NAGY 2014a, 212.

⁶⁹ SZÉKELY 1983, 5.

⁷⁰ A cselekmény büntetendőségét, illetve az elkövető büntetendőségét kizáró okok közti különbségtétel jelentőségére hívja fel a figyelmet WIENER 2000a, 200-203. Hatályos szabályozással kapcsolatban egyező megállapítást tesz AMBRUS 2015a, 6.

⁷¹ A jogos védelmi szabályozás expanziójáról szól GELLÉR–AMBRUS 2017, 262. Erre fentebb lásd *A témaválasztás indokai 3.1.*

⁷² DEGRÉ 1910, 516.

[Btk. 22. § (1) bek.] értelmét kutatom. Az ennek kapcsán kialakult egyes elméleti modellek ismertetése során kifejezetten támaszkodom a német büntetőjogi irodalomban széles körben lezajlott tudományos diskusziók egyes megállapításaira, tekintettel arra, hogy ez a megközelítés mindeddig nem került a hazai tudományos érdeklődés homlokterébe. Ebben a körben teszek kísérletet a magyar jogi megoldás ratio legisének általános jellegű meghatározására. Az elemzés második lépcsőjében pedig azzal a kérdéssel foglalkozok, hogy a jogos védelem egyes részjogintézményeinek tulajdonítható-e speciális, a generális ratio legisből kikövetkeztethető, mégis részben különálló értelemmel bíró szabályozási cél.

2. A jogos védelem szabályozási céljára kialakult elméletek

A bevezetőben kifejtettekből kiindulva a jogos védelem általános szabályozási fundamentumaként a *védelmi elv* jelölhető meg.⁷³ Ezt a premisszát a jogirodalom differenciálja, és a ratio legis alapvetően két érdekkör mentén vizsgálja: az individuális jogi tárgyak és/vagy az egész jogrendszer mint kollektív érdek védelmével magyarázza a jogintézmény szabályozási célját. Ennek megfelelően MONISTA és DUALISTA koncepciók jöttek létre. Előbbiek vagy csak az individuális érdekekben, vagy kizárólag a jogrend védelmében látják a jogintézmény értelmét, míg utóbbi egyfajta egyesítő teóriaként fogható fel, amely komplex módon közelíti meg a problémakört. Dolgozatomban kifejezetten csak a monista elméletek ismertetésére törekszem, mivel azok lényegi ismérveinek bemutatásával már világossá válik azon érvek köre, amelyeket a dualista koncepciók is értékesítenek.⁷⁴

2.1. A kollektív monista teória

A jogos védelem tisztán kollektivistá felfogása szerint a védekezési jog gyakorlása kizárólag a jogrend stabilizálását szolgálja, az elhárító pedig a jogrendszer reprezentánsaként lép fel.⁷⁵ A védekezés azért jogszerű, mert a támadás a jogrendet mint entitást sérti. A jogos védelem továbbá szolgálja a jogszabályok hatékony érvényesülését is azáltal, hogy az elhárító személy a jogrendet megbontó jogellenes magatartás teljes megvalósulását gátolja meg.⁷⁶ Ez a megközelítés alapvetően a hegeli objektív idelista jogfilozófia eszmerendszerére vezethető vissza. HEGEL szerint a szembeszállási jog a jogtalanság értéktelenségén, annak tagadásán alapul: „A jognak mint jognak megtörtént megsértése pozitív, külső egzisztencia ugyan, de ez magában semmis. E semmis megnyilvánulása ama megsértés megsemmisítése, amely éppígy egzisztenciát nyer, – a jog valósága, mint szükségszerűsége, amely megsértésének megszüntetése által közvetíti magát magával.”⁷⁷ Ebből következően a védekező a jogrend

⁷³ Közelebről mindez ún. *felelősség-elimináló jogtárgy-védelmet* jelent, ahol a büntetőjog az oltalmazott érdeket azáltal védi, hogy az azt sértő vagy veszélyeztető támadás elhárítását megvalósító cselekmény esetén a felelősség megállapíthatóságát kizárja. Lásd még *II. rész 1. fejezet*

⁷⁴ A dualista elméletek lehetséges ismérveinek rendszerező bemutatására lásd FREUND 2009, 102-106.; KÜHL 2012, 130-133.; SCHMIDHÄUSER 1984, 50-51.; RENGIER 2012, 141.

⁷⁵ FELBER 1979, 95.

⁷⁶ HAAS 1978, 218-220.

⁷⁷ HEGEL (1820) 1983, 97. § 117.; A hegeli jogfilozófiai kiindulópontot a korábbi magyar jogirodalomban említi HACKER 1936, 153.

megtartása érdekében lép fel, így ő – szemben a szubjektív jellegű kantiánus felfogással⁷⁸ – a *ius defensionis* hordozójának, és nem pedig forrásának tekintendő.⁷⁹ Ennek megfelelően – e teória szerint – a jogos védelem sosem ön-, hanem mindig *jogvédelem*. Ebből pedig egyértelműen következik a jogintézmény szubszidiárius jellege is, hiszen a jogos védelem nem az egyént megillető elidegeníthetetlen alapjogot jelent, hanem a jogtalanság elleni fellépés egyik eszközeként funkcionáló államtól származtatott jogot kell érteni alatta.⁸⁰

A MAURACH–ZIPF szerzőpáros szerint a kollektív monista felfogás térnyerése a 19. század közepére tehető, hiszen ekkoriban kezdi éreztetni hatását a világ globalizációja és iparosodása, amely megnövelte az egyének közötti érintkezés lehetőségét.⁸¹ Ezzel összefüggésben a kialakulóban lévő szociális állam már nagyobb odafigyelést szentelt a jogalanyok védelmére, ami fokozatosan háttérbe szorította, és egyben kivételessé tette az egyéni védekezés gyakorlásának lehetőségét. Ez a folyamat pedig szükségszerű funkcionális változást eredményezett a jogos védelem felfogásában.⁸² Emellett ebben az időszakban jelennek meg a hegeli alaptéziseket továbbfejlesztető neohegelianus tanok is, amelyek tovább erősíthették a jogrendvédelmi gondolat dominánssá válását. Az irányzat meghatározó képviselőjének, Albert Friedrich BERNERnek köszönhetően vezérelvvé válik „a jog nem köteles a jogtalanság elől kitérni” tézis, ahol a jog alatt – a kollektív értelmezés szerint – az egész jogrendszert kell érteni.⁸³ BERNER szerint ugyanis a jogrend saját magát tagadná meg, ha a vele szemben álló jogtalanságnak teret engedne.⁸⁴ Ez a premissza egyébként a jelenkori német jogirodalomban már széles körben elfogadott a jogos védelem jogalapjaként,⁸⁵ azonban helytállóságát egyes szerzők vitatják.

RENZIKOWSKI szerint a berneri kiindulópont adaptálása a hatályos szabályokra a védekezési jog kifejezetten extenzív értelmezését eredményezheti, elismerésével ugyanis az elhárító személy valamennyi reakciója igazolttá válhat. Ezzel szemben azonban csak azon védekezés lehet jogellenességet kizáró hatású, amely a támadás elhárításához *szükséges*.⁸⁶ BITZIKELIS arra hívja fel a figyelmet, hogy az említett neohegelianus gondolat tartalmi magyarázatot nem ad a ratio legisre nézve, inkább deklaratív karaktere van, amely mindenféle jogsértő magatartással szemben lehetővé teheti a fellépést, ezáltal pedig egy korlátlan, abszolút felhatalmazást adhat a védekezésre. A szerző érvelése azonban nyilvánvalóvá teszi e következtetés helytelenségét, hiszen a jogos védelem keretei közötti elhárítás nem minden, hanem csak *konkrét jogtárgy-veszélyeztetés* esetén lehetséges, így nem jöhet szóba például alkalmatlan kísérlet megvalósító támadás esetén.⁸⁷ E kritikai megjegyzések ellenére is a berneri premissza a német szakirodalomban változatlanul továbbélni látszik.

⁷⁸ Ennek részletes kifejtésére lásd KÜHL 1999, 260-267.; HRUSCHKA 2003, 203-204.

⁷⁹ A hegeli jogfilozófia a védekezési jog forrásának tehát a jogtalan állapot semmisségét tekinti: „A valóságos jog mármint e sérelem megszüntetése, s e jog épp ebben mutatja érvényességét, s magát mint szükségszerű közvetett létezés igazolja.” HEGEL (1820) 1983, 97. § 117-118. A hegeli filozófia jogos védelemre vonatkozó megállapításainak összegző elemzését adja BITZIKELIS 1984, 36.; KROSS 2004, 26-28.

⁸⁰ HAAS 1978, 146.

⁸¹ MAURACH–ZIPF 1977, 374.

⁸² MAURACH–ZIPF 1977, 374.

⁸³ KÜHL 1996, 160-161.; FRISTER 1988, 296.; RÖNNAU–HOHN 2006, 401. Ezzel ellentétesen individuális értelmet ad a formulának STRATENWERTH–KÜHLEN 2011, 129.

⁸⁴ Idézi RENZIKOWSKI 1994, 80.

⁸⁵ Lásd pl. BOCKELMANN–VOLK 1987, 88.; JESCHECK–WEIGEND 1996, 336.; FISCHER 2014, 302.

⁸⁶ RENZIKOWSKI 1994, 80.

⁸⁷ BITZIKELIS 1984, 43.

A kollektív monista koncepció további kérdéseként merül fel a *védelem tárgyának* pontos meghatározása. Általánosságban elmondható, hogy a jogrend a jogos védelem nézőpontjából egy olyan jogilag szabályozott állapotot jelent, amely a védelemre érdemes jogi tárgyak megóvását célozza, amikor azokat jogtalan támadás éri.⁸⁸

Ezt a fogalmat kifejezetten a jogos védelemre specializálta Eberhard SCHMIDHÄUSER, aki Max WEBER alaptezését⁸⁹ e büntethetőségi akadály szempontjából továbbfejlesztő értelmezése szerint a jogrendnek két oldala különböztethető meg: *normatív* és *empirikus* érvényesülése között lehet differenciálni.⁹⁰ A *normatív* értelmezés alapja az a felismerés, hogy a jogrend alapvetően egy értékrendszer, amely saját magát az állam által alkotott pozitív jog segítségével védi,⁹¹ ennek köszönhetően részesülnek fokozott védelemben a büntetőjog számára releváns társadalmi érdekek is. Ez a pozitív jog pedig a tilalmazott cselekményeket körülíró magatartási, és az ezek megszegéséhez jogkövetkezményt rendelő szankciós normákból áll.⁹² A normatív jogrendfogalom alapján a *konkrét magatartási norma* megsértése hozza létre a jogos védelmi helyzetet,⁹³ hiszen a jogi rendelkezés megszegése eredményezi azt az objektív jogtárgysértést, amely az elhárítás jogszerűségét megalapozza.⁹⁴ Összegezve, a normatív jogrend objektív alapokon nyugvó kifejezetten tételes jogi fogalom.

Ezzel szemben az *empirikus* felfogás a jogrend fogalmához szociológiai oldalról közelít. SCHMIDHÄUSER szerint az empirikus jogrend nem egy állam által szabályozott, hanem a társadalom által „megélt” szabályrendszert jelent. Ebből adódóan a közösség tagjaiban meglévő jogtudattal azonosítható jogrend védelme a jogintézmény elsődleges célja, így jogos védelmi helyzetet ezen faktuális állapot *kihívó és egyértelmű* megsértése eredményezhet.⁹⁵

Álláspontom szerint a SCHMIDHÄUSER-féle megkülönböztetésnek ott lehet jelentősége, ahol a normatív és empirikus jogrend egymással nem esik egybe, vagyis a jogrend efféle differenciálása feltételez olyan normasértő cselekményeket, amelyeket a közösség többsége nem tekint ilyennek, illetve fordítottnak azt is, hogy a társadalom egy, egyébként jogszabályba nem ütköző magatartást fog fel jogellenesként.⁹⁶ Szükséges kiemelni, hogy a schmidhäuseri értelmezés nem pusztán jogelméleti eszme-futtatás, hanem komoly tudományos cél mentén kialakított teória. SCHMIDHÄUSER ugyanis az empirikus jogrend kategóriáján keresztül, teleologikus értelmezéssel kívánja a támadás jogtalanságának *restriktív* felfogását dogmatikailag megalapozni és alkotmánykonformmá tenni. Álláspontja szerint a támadás jogtalanága nem feltétlenül objektív tényező, hanem értelmezése során a büntetőjogi felelősség szubjektív elemeinek, vagyis a bűnösség meglétének is jelentőséget lehet tulajdonítani. Kiemeli, hogy – az esetek többségében – egy gyermek, egy szellemileg sérült személy vagy egy öntudatlan részeg nem képes olyan cselekmény kifejtésére, amelyet a társadalmi megítélés is jogtalannak fog fel, így pedig a jogos védelem által oltalmazott

⁸⁸ BITZIKELIS 1984, 60.

⁸⁹ A neves német szociológus szerint a jogrendszernek megkülönböztethető egy jogi és egy szociológiai fogalma. Lásd WEBER 1922, 181.

⁹⁰ SCHMIDHÄUSER 1970, 193-194., később ugyanígy SCHMIDHÄUSER 1991, 103.

⁹¹ A jogszabályi rendelkezések ennek alapján a jogrend önérvényesítésének egyfajta eszközei. SCHMIDHÄUSER 1991, 121.

⁹² BINDING 1885, 35-45.

⁹³ Ebből a szempontból tehát a jogkövetkezményt kilátásba helyező ún. szankciós norma nem jut jelentőséghez.

⁹⁴ ENGLÄNDER 2008, 11.

⁹⁵ SCHMIDHÄUSER 1970, 194.

⁹⁶ Felber szerint a jogrend ilyen típusú differenciálása nem alaptalan, és a jogalkotónak a két érvényesülési terület között esetlegesen fennálló különbségek felszámolására kell törekednie. FELBER 1979, 97.

jogrend sem sérül, vagyis a jogintézmény alkalmazására nincs lehetőség, és a felelősség kizárását más úton kell megoldani.⁹⁷

Értékelve az elmondottakat, egyet kell érteni – az elmélet céljának és értelmének elismerése mellett – azon német szerzők megállapításaival, akik a SCHMIDHÄUSER által kidolgozott teóriát elutasítják.⁹⁸ Az empirikus jogrend fogalmának alapját képező társadalmi együttélési szabályok ugyanis nem egyértelműek, folyamatos változásban vannak, így nem képezhetik szilárd kiindulópontját a jogintézmény elméleti megalapozásának. Ez a meghatározatlanság természetesen adódik az eredeti weberi gondolat jellegéből is, mivel a normatív és empirikus jogrend megkülönböztetése eredendően szociológiai, és nem jogtudományi vizsgálat eredménye. Erre figyelemmel a schmidhäuseri megközelítés elsősorban nem a normatív jogtudomány, hanem a kriminálpolitika számára lehet hasznos. Segítségével kimutathatóvá válhat ugyanis az uralkodó kriminálpolitikai irányvonal, és ezen keresztül a jogi szabályozás megváltoztatásának szükségessége.⁹⁹

Kifejezetten a jogos védelem ratio legisét érintően azonban helyesebb a jogrend általános értelmét alapul venni, és a jogvédelem tárgyaként ezt az objektív-normatív fogalmat használni. Indokolt ez továbbá azért is, mert normatív nézőpontból a koncepció jelentőségét relativizálja az a körülmény, hogy az empirikus és a normatív jogrend egymástól való kivételes elválása esetén mind a német, mind a magyar büntetőjogban önálló büntetethezési akadály, a jogellenességben való tévedés hívható fel, amely alapján a védekező mentesülhet a büntetőjogi felelősség alól (vélt jogos védelem).¹⁰⁰

2.1.1. A teória továbbgondolása: a jogos védelem punitív és preventív jellegéről

A jogos védelem kollektív monista felfogásának elismerése magával hozta azt a következtetést, amely szerint – a jogrend védelmének biztosításán keresztül – ennek a jogintézménynek a bűnözésre vonatkozó *megelőző* hatása is van. Ez a gondolat az újabb német jogirodalomban alapvetően Hellmuth MAYERTől ered, aki a jogos védelem kifejezetten *punitív* jellegéről szólt, és a kollektív monista tanból kiindulva a védekezési jog gyakorlását a büntetőjogi büntetéssel állította párhuzamba.¹⁰¹ Elmélete alapján a két jogintézmény szabályozási célja lényegileg megegyezik: a bűncselekmények megtorlása a jogrend fenntartása és a jövőbeni bűnözés megelőzése érdekében. DEGRÉ hívja fel a figyelmet arra, hogy ez az elméleti megközelítés Hold von FERNECK révén már a korábbi német büntetőjog-tudományban is megjelent.¹⁰² FERNECK szerint a jogos védelem a közösség szempontjából „megtorló igazságosságként” érvényesül, gyakorlása pedig a büntetéssel párhuzamos jelenség: szub-

⁹⁷ SCHMIDHÄUSER 1970, 188.

⁹⁸ Kritikával illeti például HIRSCH 1977, 219.; ERB 2003, 1258.

⁹⁹ A normatív és empirikus jogrend éles szétválása volt megfigyelhető a jogos védelmet illetően a magyar büntetőjogban is a 2000-es évek végén. Ennek eredményeként a jogalkotó szükségesnek is tartotta a Btk. módosítását. Vö. *A témaválasztás indokai c. rész (3.1. A jogszabályi háttér változása)*

¹⁰⁰ A szegedi büntetőjogi iskola álláspontja szerint a vélt jogos védelem a társadalomra veszélyességben való tévedés körébe tartozik. TOKAJI 1984, 265.; NAGY 2014a, 270. Vö. Btk. 20. § (2) bek. Ezzel ellentétesen a ténybeli tévedés körében helyezi el GELLÉR–AMBRUS 2017, 317. A német jogirodalom a vélt jogos védelemre nézve napjainkban a megengedő jogi normában való tévedés (Erlaubnistatbestandsirrtum) az uralkodó rendszertani megjelölés. FISCHER 2014, 306.; ROXIN 2006, 678.; RÖNNAU–HOHN 2006, 554. Tilalmazottságban való tévedés (Verbotsirrtum) körében helyezi el ugyanakkor STRATENWERTH–KUHLEN 2011, 177. A német Btk. vonatkozó rendelkezésére lásd StGB § 17 Verbotsirrtum

¹⁰¹ MAYER 1967, 96.

¹⁰² DEGRÉ 1910, 520.

jektív oldalról megtorlást, míg objektíve az elhárítással járó preventív hatású fenyegetés tényleges végrehajtását jelenti.¹⁰³

Álláspontom szerint a jogos védelem rendeltetésének szankciós értelmezése – az alábbi érvekre – figyelemmel alaptalan:¹⁰⁴

- a jogos védelem gyakorlásához nem szükséges a támadó bűnössége, míg az a büntetés kiszabásának elengedhetetlen feltétele;¹⁰⁵
- a védekezésnek – a büntetéssel szemben – egyáltalán nem lehet motívuma a megtorlási gondolat,¹⁰⁶ mert azzal az elhárító is – megfosztva magát a védekezés jogától – a jogtalanság talajára kerülne;¹⁰⁷
- a jogos védelem az intézett, folyamatban lévő vagy közvetlenül fenyegető jogellenes cselekményre reagál, ezzel szemben a büntetés a már kifejtett bűncselekményhez fűzött utólagos jogkövetkezmény;¹⁰⁸
- a jogos védelmet a megtámadott vagy részére segítséget nyújtó más személy gyakorolja, míg büntetés kiszabására kizárólag a bíróság jogosult;
- a jogos védelem alkalmazása – az állam erőszakmonopóliumára és az egyéni igazságszolgáltatás tagadására tekintettel – kivételes lehetőség, a büntetés kiszabása pedig a bűncselekmények elkövetésére a törvényben meghatározottak szerint adott állami reakció;¹⁰⁹
- a védekezés adott esetben a támadóra nézve súlyosabb következményekkel járhat (pl. halál), mint egy bíróság által kiszabott büntetés;
- a büntetés kiszabását a bíróság bűnösségi körülményekre is kiterjedő mérlegelési tevékenysége előzi meg, ezzel ellentétben a jogos védelem körében kifejtett elhárítás során a védekezőnek csak az elhárítás szükségességére kell figyelemmel lennie.

Ezek a megkülönböztető ismérvek egyértelműsítik, hogy a mayeri-fernecki koncepció a maga egészében nem fogadható el. Azonban szükséges rögzíteni, hogy MAYER munkássága nyomán terjedt el a német jogirodalomban az a gondolat, amely szerint a jogos védelemnek, ha nem is punitív, de *preventív* és *elrettető* jellege mindenképpen van.¹¹⁰ Emellett érvel a német büntetőjog-tudomány meghatározó alakja, Claus ROXIN, aki kiemeli, hogy a jogos védelem szabályozása egyaránt szolgál generál-, és speciálpreventív célokat.¹¹¹

Az általános megelőzést illetően a jogos védelem jogrendvédelmi funkciója kifejezésre juttatja, hogy a támadó jogellenes cselekményét csak rizikó vállalása mellett fejtheti ki, a védekezés következményeinek kockázatát ugyanis neki, és nem a büntetlenséget élvező elhárítónak kell viselnie.¹¹² A megtámadott, és a neki segítséget nyújtó további személyek

¹⁰³ A fernecki álláspontot ismerteti DEGRÉ 1910, 520.

¹⁰⁴ Hasonlóan BITZIKELIS 1984, 66.; HAAS 1978, 164.; JESCHECK–WEIGEND 1996, 337.; ROXIN 1981, 75.

¹⁰⁵ FELBER 1979, 98.; SCHMIDHÄUSER 1970, 192.

¹⁰⁶ A büntetés jogalapjának és értelmének egyedül az igazságos megtorlást tekintik az ún. abszolút büntetési elméletek. Az igazságos megtorlás csekélyebb mértékben a büntetés lényegéhez ma is hozzátartozik. Lásd NAGY 2014b, 116.; JUHÁSZ 2013, 194.

¹⁰⁷ Ugyanígy MÉSZÁROS Á. 2014, 8.

¹⁰⁸ FELBER 1979, 98.

¹⁰⁹ RENZIKOWSKI 1994, 92.

¹¹⁰ A korábbi magyar jogirodalomban a régi német szerzők megállapításait hasznosító DEGRÉ Lajos is tett már említést a jogos védelem preventív funkciójáról. Bővebben lásd *I. rész 3.1.1. fejezet*. DEGRÉRE hivatkozással említi a jelenkori irodalomban továbbá UJVÁRI 2015, 113., 115.

¹¹¹ ROXIN elméletét a magyar irodalomban említi NAGY 2005, 98-99.

¹¹² ROXIN 1981, 73-74.

általi elhárítás jelentette fenyegetés adott esetben pedig nagyobb lehet, mint a támadás révén realizálható előny. Mindezen tényezők előzetes mérlegelése befolyásolhatja a támadás megvalósítására vonatkozó szándék kialakulását.¹¹³ Ez az elrettentő erő tehát a jogellenes cselekmények tanúsításától való tartózkodásra inti a társadalom tagjait. Mindez a jogos védelemhez fűződő általános megelőző hatás *negatív* vetületét jelenti. ROXIN érveléséből kikövetkeztethető továbbá a jogos védelem *pozitív* generálprevenációs karaktere is, hiszen e jogintézmény szabályozása erősítheti a potenciális elkövetőkben a morális gátlásokat és elősegítheti esetükben a jogkövető magatartást.

A speciálpreventív hatást pedig az jelentheti, hogy a védekező a konkrét szituációban egy jogellenes cselekmény megakadályozásával olyan elrettentést gyakorol kifejezetten a támadóra nézve, amely őt a jövőbeni normakövetésre szoríthatja.¹¹⁴ Ebben a relációban tehát az egyéni megelőzés fókuszában nem az elkövető nevelése, reszocializációja, sokkal inkább elrettentése áll.¹¹⁵ Az eredményes elhárítás ugyanis világossá teheti számára, hogy a jövőben nem érdemes újra a jogtalanság talajára lépnie, mivel ha az állami védelmi mechanizmust ki is tudja játszani, még mindig akadályozhatja cselekménye megvalósítását az egyéni védekezés lehetősége.

Alláspontom szerint ROXIN elmélete a *generálprevenációt* illetően következetes és helytálló. A fentiekben ismertetett érvek egyértelműen abba az irányba mutatnak, hogy a jogos védelem szabályozásának feltétlenül van generálprevenációs hatása. Ennek elismerésére már a magyar bírói gyakorlatban és jogtudományban is találunk példákat. A Debreceni Ítéltábla egyik határozatában kifejezetten rámutatott, hogy „[...] a védelmi jogosultság csorbítása nagymértékben tompítja a jogos védelem jogintézményének generál prevencionális elvét, illetőleg szükséges kiemelni azt is, hogy jogos védelem jogintézménye komoly generál prevenációs hatással bír, tehát komoly általános visszatartó hatással rendelkezik, vagyis hatékony eszköz annak elősegítésére, hogy az állampolgárok más személyek személye és javai ellen jogtalan támadást ne intézzenek.”¹¹⁶ Hasonló következtetés található továbbá a hazai kommentárirodalomban is: „A generális prevenációt szolgálhatja ugyanis, ha a bűncselekmény potenciális elkövetőjének tudatába beépül annak a lehetőségnek a felismerése, mely szerint a mások személye, javai, vagy közérdek ellen általa intézett jogtalan támadás nem a remélt előny elérésével vagy mások szándékolt sérelmével, ellenkezőleg reá súlyosan hátrányos, esetleg helyrehozhatatlan következményekkel jár, melyeknek kockázatát és veszélyét neki kell viselnie.”¹¹⁷ Az általános megelőző jellegre utalt már korábban SZÉKELY János is: „A büntetéssel fenyegetéshez hasonló visszatartó ereje van annak is, ha a társadalmi tudatban elevenen él a jogos védelem eszméje: ha mindenki tudja, hogy bátran és habozás nélkül fordulhat szembe a büntetéssel, mert olyan küzdelembe bocsátkozik, amelynek során a törvény /és a társadalom jogtisztelő többsége/ az ő oldalán áll. Ebben rejlik a jogos védelem generálpreventív jelentősége.”¹¹⁸

A generálprevenációs hatás elismerése mellett is annak mértéke és jelentősége azonban már kérdéses. A társadalom tagjai számára ugyanis önmagában a jogtalan magatartásokkal szembeni védekezés lehetősége ismert, e jog gyakorlásának részletszabályai azonban széles körben nem világosak. Ezen ismeretek hiánya pedig gyengítheti a jogintézmény

¹¹³ ROXIN 1981, 74.

¹¹⁴ ROXIN 1981, 73.

¹¹⁵ HAAS 1978, 155.

¹¹⁶ Debreceni Ítéltábla Bf.I.91/2011/6.

¹¹⁷ KÓNYA 2013a, 113.

¹¹⁸ SZÉKELY 1983, 51.

általános megelőző jellegét.¹¹⁹ Emellett ebben a körben jelentőséget kell tulajdonítani az adott társadalom egyéni joggyakorláshoz fűződő hozzáállásának, közelebből a *védekezési hajlandóságnak* is. Hiába adott ugyanis elméletben a támadás visszaverésének joga, ha annak alkalmazása a gyakorlatban maga is veszély vállalásával jár. Különösen igaz ez a más érdekében kifejtett elhárítás esetén, ekkor ugyanis – az eltérő motivációra figyelemmel – a beavatkozási szándék csekélyebb intenzitású lehet.¹²⁰ A védekezési készség növelése egyébként mint kodifikációs célkitűzés megjelent már az 1978. évi Btk. előkészítésekor. A kódex szövegét kidolgozó munkabizottság szerint ugyanis a jogos védelem szabályai nem funkcionálnak megfelelően, a jogintézmény hatályosulását pedig jogi eszközökkel is elő kell segíteni. Ebben a körben pedig a kodifikátorok az anyagi jogon túl az eljárásjognak is meghatározó jelentőséget tulajdonítottak: „Az eljárási jogban kell arról gondoskodni, hogy a jogos védelemben cselekvőt ne vigyék – aggályoskodásból – végig a büntető eljárás minden fázisán olyan esetben, amikor már kezdetben mód van a jogos védelem aggálytalan megállapítására.”¹²¹ Láthatjuk tehát, hogy az egyéni védekezés jogának gyakorlását számos, kifejezetten jogi és jogon túli körülmény is befolyásolja, amelyek kihatnak a jogintézmény generálpreventív hatásának megítélésére is.

Ezzel szemben a jogos védelemhez kapcsolt *speciálpreventív* hatást illetően már erősebb kételyek fogalmazhatók meg. Ebben az esetben ugyanis az elhárítás eredményessége támadónként merőben eltérő reakciót válthat ki, továbbá az sem egyértelmű, hogy a bűnelkövető esetleges jövőbeni jogkövető magatartása a korábbi eredményes védekezésre, vagy pedig a kiszabott büntetőjogi szankció hatására alakult ki.¹²²

A gondolatmenet lezárásaként elmondható, hogy a kollektív monista teóriából nem következik a jogos védelem pönális jellege, jóllehet a jogintézmény kodifikálásának van olyan célja, amely a büntetőjogi szankciók ratio legisével egybeesik. A különbség abban jelentkezik tehát, hogy a jogos védelem generálpreventív karaktere a szabályozásnak semmi esetre sem elsődleges, sokkal inkább – a jogtárgy-védelmen túli – másodlagos céljaként jelölhető meg.¹²³ Ezzel ellentétben a büntetés kifejezetten prevenciós célok elérését is szolgálja.¹²⁴

2.1.2. Az elmélet jelentősége – összegző gondolatok

A kollektív monista koncepció a jogos védelemre irányadó jogszabályi környezet értelmezésekor több szempontból is meghatározó jelentőséggel bír. Az alábbiakban ezen körülmények rövid összegzésére kerül sor.

- A) A teória abból indul ki, hogy az egyéni védekezés nem alapjog, hanem a jogrend fenntartásának egyik eszköze, az állami jogvédelem szükséges kiegészítése. Ebből következően könnyen beláthatóvá válik a jogos védelem *szubszidiárius jellege*:

¹¹⁹ Hasonlóan ENGLÄNDER 2008, 16. Ezzel összefüggésben jegyzi meg FELBER, hogy tényleges és hatékony elrettentő ereje csupán a korlátlan mértékű – arányossági követelményt nem érvényesítő – jogos védelmi szabályozásnak lehetne. FELBER 1979, 99.

¹²⁰ ENGLÄNDER 2008, 17.

¹²¹ LÁSZLÓ 1985, 147.

¹²² Ugyanígy BITZIKELIS 1984, 66.

¹²³ Hasonló következtetésre jut BITZIKELIS 1984, 65.

¹²⁴ Ezzel egyezően a magyar Btk. is a prevenciót jelöli meg a büntetés közvetlen céljaként. Vö. 79. §, lásd továbbá JUHÁSZ 2013, 194.

gyakorlására a jogalanynak csak akkor van lehetősége, ha az állami védelmi eszközök in concreto nem állnak rendelkezésre.

- B) Az elmélet révén világosan alátámaszthatóvá válik nemcsak az individuális, hanem a *kollektív jogi tárgyak* jogos védelem körében való védelemben részesítése is. Mivel a jogintézmény célja a jogrend stabilizálása, így nincs jelentősége annak, hogy a jogtalan támadás milyen, büntetőjogilag védett jogi tárgy ellen irányul. Minden jogtárgy-veszélyeztető magatartás sérti ugyanis a jogrendet mint absztrakt értéket. Ezáltal a teória elfogadása a jogos védelem hatókörének – azaz a jogos védelmi jogi tárgyaknak – *extenzív értelmezésére* ad lehetőséget.
- C) A teória eszköze lehet továbbá egyes, jogos védelmet korlátozó körülmények alkotmányosság tételének. A jogos védelem hatókörének szűkítése egyúttal a büntetőjogi felelősség körének kiterjesztését eredményezi, így mindenkor figyelemmel kell lenni a korlátozás indokaira. Ily módon megfelelően igazolhatónak tűnik azon joggyakorlat, amely szerint nem állapítható meg jogos védelem annak javára, aki a vizsgált szituáció összes körülménye alapján maga is jogtalanul cselekszik.¹²⁵ A jogrendvédelmi gondolat alapján ugyanis egyértelmű, hogy nem lehet a jogrend reprezentánsa az, aki cselekményével maga is megbontja azt.

2.2. Az individuális monista teória

A jogos védelem értelmét kifejezetten az individuális érdekvédelemben látó elmélet szerint jogos védelmi helyzetben a megtámadott védekezési motivációját közvetlenül egyéni, és nem pedig a jogalanytól elvonatkoztatott közösségi érdekek megóvása hozza létre. Ennek a premisszának a magyarázata alapvetően két értelmezési út mentén lehetséges. Egyrészt, a koncepciónak létezik egy eredeti jelentése, amely a kérdést természetjogi oldalról közelíti meg. Másrészt, kibontakozóban van a kortárs jogirodalomban egy újragondolt változata is, amely az individuális elméletet normatív alapon kívánja legitimálni azáltal, hogy a jogos védelmet az egyént megillető alapjogok védelmével hozza összefüggésbe. Az alábbiakban ezen két szempont mentén vázolom fel a teória létjogosultságát alátámasztó érveket.

2.2.1. Az eredeti, természetjogi felfogás

A jogintézmény szabályozási céljának eredeti, individuális megközelítése szerint jogos védelem esetén a megtámadott kivételes szituációban cselekszik, a jogtalan támadás visszaverésével alapvetően egy *természetes reakciót* ad.¹²⁶ Az elhárítási jog alapját tehát az azonnali reagálást igénylő szükséghelyzet rendkívülisége adja.¹²⁷ A koncepció magját továbbá az a felismerés jelenti, amely szerint a jogrendszer nem tilthatja meg a védekezőnek az ellene irányuló jogtalan támadás elleni fellépést, mivel e jog tagadása az emberi létezés lényegének mondana ellent: senki sem kötelezhető arra, hogy saját egyéni érdekét máséval szemben feláldozza.¹²⁸

¹²⁵ Vö. 4/2013. BJE I/1.

¹²⁶ HACKER Ervin megfogalmazásában: „Aki jogtalan támadás ellen védekezni kényszerül, ebben a helyzetben önfenntartási ösztönének hatása alatt jár el [...]” HACKER 1936, 153. Napjainkban hasonlóan GELLÉR-AMBRUS 2017, 263. A Kúria joggyakorlatából erre lásd Bfv.III.859/2017/13. [48.]

¹²⁷ HAAS 1978, 192-193., hasonlóan a magyar irodalomban SZÉKELY 1983, 7.

¹²⁸ FRISTER 1988, 291.

Egy alanyi jog védelméről van tehát szó, amelynek részjogosítványként immanens eleme a *védelemre jogosultság*, ami „a kérdéses alanyi jognak a megsértőjével /közvetlen veszélyeztetőjével/ szemben relativizálódik, mert »minden jogilag létező védekezhetik jogellenes támadásokkal szemben.«¹²⁹ Éppen ezért az egyén számára az önvédelem jogának – függetlenül a pozitív jog rendelkezéseitől – ezekben a kivételes szituációkban biztosítottak kell lennie.¹³⁰ A teória alaptéziseiből nyilvánvaló, hogy az a jogos védelem szabályozási indokát kifejezetten *természetjogi* nézőpontból szemléli.¹³¹ Ennek az értelmezésnek a kiindulópontja egyébként a jogos védelem eredeti, római jogi megítélésében gyökerezik, amely szerint az önvédelem az egyén veleszületett joga: „naturalis ratio permittit se defendere.”¹³² A középkori naturális jogi gondolkodás ezt annyiban fejlesztette tovább, hogy megszilárdult a jogos védelem önvédelmi jogként felfogása, és a *ius defensionis* ezáltal egyértelműen *szubjektív alapú joggá* vált. Ennek köszönhetően a szembeszállási jog alatt egy törvények feletti jogosultság értendő, amelynek elismerésére – mivel az a természetnél fogva illeti meg az egyént – a mindenkori jogalkotó kötelezve van.¹³³ A magyar jogirodalomban SZÉKELY hívja fel a figyelmet arra, hogy „[...] amennyire szükséges, hogy az államhatalom, mint a *ius puniendi* birtokosa, ne engedje a védekezést bosszuállása fajlulni, legalább annyira fontos az is, hogy a veszélyben forgó jog védelmére kész bátorság és energia minden becsületes emberben töretlen legyen.”¹³⁴

A teóriának ezen eredeti, természetjogi felfogása egyébként megjelent a közelmúlt magyar jogi gondolkodásában is. SÓLYOM László alkotmánybíró a halálbüntetés eltörlése tárgyában hozott alkotmánybírói határozathoz fűzött párhuzamos véleményében kifejtette, hogy „ha a megtámadott megöli támadóját, a jogos védelem biztosította büntethetlenséggel a jog nem az élettől való megfosztás jogszerűségét ismeri el, hanem annak a szituációnak jogon kivüliségét, amelyben a támadás és elhárítása lezajlott. [...] A halált azonban a jog nem oszthatja el és nem oszthatja ki. Ebben a határhelyzetben a jog nem kötelezi és nem jogosítja semmire a megtámadottat. Jogot a támadó megölésére nem adhat, de ugyanazon okból azt sem írhatja elő, hogy a megtámadott túrni köteles: ezzel ugyanis az ő élete felett rendelkezne. Így tehát a természeti állapot tér vissza azokra a pillanatokra, amíg az életek közötti választás szituációja fennáll. Lélektanilag is ugyanerről van szó: az életöszton megnyilvánulásáról, amely áttörhet minden civilizációs korlátot; a túléléshez való sajátosan nem emberi jogról (amely az állatoknak is megvan). A választási helyzet megszűntével lép be újra a jog, amely azonban csak kompetenciája határait, vagyis a jogos védelmi helyzet feltételeinek meglétét vizsgálja, s ami ott történt, nem értékeli.”¹³⁵

A fentiekkel összevetve SÓLYOM álláspontját elmondható, hogy a hivatkozott párhuzamos indoklás is a természeti állapotból eredezteti a védekezés jogát, lényeges eltérést jelent azonban, hogy az alkotmánybíró szerint ennek a szituációnak a pozitív jogban történő elismerésére a jogalkotó sem jogosult, mivel az életről az állam nem rendelkezhet, így az

¹²⁹ SZÉKELY 1983, 28.

¹³⁰ A magyar szakirodalomban Ujvári Ákos hívja fel a figyelmet – kifejezetten a jogos védelem kapcsán – arra, hogy a pozitív jog rendelkezéseitől a természetjogra hivatkozással sem lehet eltekinteni, a helyes út egy ilyen helyzetben a természetjog pozitív joggá tétele lehet. UJVÁRI 2014, 214.

¹³¹ ERB 2003, 1255., RÖNNAU–HOHN 2006, 399.; KÜHL 2012, 129.; KREY 2008, 158.

¹³² A Digestából származó mondatot idézi JESCHECK–WEIGEND 1996, 336., HAAS 1978, 36.

¹³³ ENGLÄNDER 2008, 40., HAAS 1978, 72–83.

¹³⁴ SZÉKELY 1983, 7.

¹³⁵ 23/1990 (XI. 31.) AB határozat, Sólyom László párhuzamos véleménye 4. pont

elhárítás egy jogon kívüli állapotban játszódik le, ami értelemszerűen nem eredményezheti büntetőjogi felelősség megállapítását sem.

A természetjogi felfogás e sajátos értelmezése a hazai jogirodalomban elutasításra talált.¹³⁶ Így NAGY Ferenc szerint: „[...] a Sólyom-féle álláspont alapján a bíró a gyakorlat során alkalmazhatatlan jogon kívüli helyzettel szembesülne.”¹³⁷ Emellett kiemelendő MÉSZÁROS Ádám azon álláspontja, amely szerint egy ilyen helyzetben nem ölési jogról, vagy annak átengedéséről, illetve nem jogon kívüli állapotról van szó, hanem egy védekezési jog állam általi átruházásáról beszélünk.¹³⁸ Ebből következően a jogos védelem jogpolitikai indokának eredeti, természetjogi megközelítése éppen arra szolgáltat magyarázatot, hogy az egyén számára a pozitív jognak azért kell elhárítási jogot adnia, mert az emberi létezés lényegéből adódóan senki sem kötelezhető jogtalan támadás eltűrésére. A jogos védelem tételes jogi szabályozása ennek a követelménynek a jogalkotói elismerése.¹³⁹

2.2.2. A modern individuális megközelítés

A tisztán individuális teória – a kollektív irányzat dominánssá válását követően, mintegy azt felváltva – napjainkban ismételten népszerűvé vált.¹⁴⁰ Ez annak következménye lehet, hogy az elmélet egyes képviselői¹⁴¹ túl kívánnak lépni a természetjogi kiindulóponton,¹⁴² és az individuális felfogás *normatív* igazolására törekednek. Erre szolgálhat az a gondolat, amely szerint a jogos védelem szabályozási célja és szükségessége kifejezetten a modern kori alkotmányokban rögzített egyes *alapjogi* rendelkezésekből vezethető le. Így a jogos védelem biztosítani hivatott az élethez, emberi méltósághoz, egyéni szabadsághoz, személyes biztonsághoz, valamint a tulajdonhoz való jogot is, ezen keresztül pedig általános feladatként – az individuális érdekek védelme révén – egy „személyes jogi szféra” garantálása határozható meg.¹⁴³ E célok elérése pedig csak a szituációban résztvevő más személy(ek), a támadó(k) jogainak csorbitásával érhető el, ami rögtön nyilvánvalóvá teszi számunkra az individuális koncepció valódi értelmét: a jogos védelem szabályozásán keresztül a támadással szemben jogszerűen reagáló védekező büntetlenségének megalapozása, az egymással szembekerülő egyéni érdekek összemérése segítségével. Szükséges rögzíteni, hogy e teória modern értelmezése szerint is a védekezési jog alanyi jogosultság ugyan, azonban lényeges változást jelent az, hogy annak gyakorlásával összefüggésben az elhárítás jogellenessége csak akkor zárható ki, ha a jogos védelmi helyzetben lejátszódó érdekkollízió során a megtámadott vagy más individuális jogi tárgya a támadóénál védelemre érdemesebbnek bizonyul.

¹³⁶ Lásd pl. BELOVICS 2014, 221.; GELLÉR 2008, 163.; GELLÉR–AMBRUS 2017, 263.

¹³⁷ NAGY 2005, 103.

¹³⁸ MÉSZÁROS Á. 2014, 8.

¹³⁹ Korábban hasonlóan SZÉKELY 1983, 34.

¹⁴⁰ ENGLÄNDER 2008, 38.

¹⁴¹ Kifejezetten individuális felfogást követ a jogos védelem ratio legisét illetően Heinz WAGNER és Helmut FRISTER. Wagnert is idézve lásd FRISTER 1988, 299-300.

¹⁴² A természetjogi érvek értékesítését a recens német irodalomban egyébként meggyőzően kritizálja Armin ENGLÄNDER. Álláspontja szerint szubjektív jogra nem alapozható egy jogellenességet kizáró ok ratio legisé, mivel ebben az esetben a jogigazolás szükségképpen objektív karakterű, vagyis az – ellentétben a naturalisztikus megközelítéssel – nem kifejezetten a védekezőhöz, hanem az általa kifejített cselekményhez kapcsolódik. Részletesen lásd ENGLÄNDER 2008, 40.

¹⁴³ ENGLÄNDER 2008, 39.

2.2.3. A koncepció elméleti megalapozására szolgáló érvek

A fentiekben érintett lehetséges értelmezési pontokhoz igazodóan, a védekezés jogszerűségének igazolására a német szakirodalomban több érvet is találunk, amelyek absztrakt jelleggel a megtámadott büntetlenségét támasztják alá, és egyúttal a támadó jogainak csorbításához vezetnek. Az alábbiakban ezek összegző bemutatására kerül sor.

A) *Jogos védelem mint önmegtartás*

Az önmegőrzési gondolat jogos védelemhez kapcsolása a természetjogi gondolkodás eredménye, közelebbről Thomas HOBBS filozófiájával hozható összefüggésbe. HOBBS kiinduló tétele szerint az emberi létezés legfőbb mozgatórugója az öfenntartás, a jogok megőrzése.¹⁴⁴ A természetjog ugyanis „[...] mindenki számára azt a szabadságot jelenti, hogy önnön erejét saját akarata szerint lényének, vagyis életének a megoltalmazására használhatja, s következésképpen mindent megtehet, amit e cél érdekében saját megítélése és értelme szerint a legelőnyösebbnek tart.”¹⁴⁵ A védekezés jogának eredete kapcsán kifejti, hogy „[...] senkiről se tételezhető fel, hogy az állam megalapításával feladta volna élete vagy testi épsége megvédésének jogát oly esetre, amikor a törvény nem tud idejében segítségére jönni.”¹⁴⁶ Ennek a gondolatnak a lényege tehát abban ragadható meg, hogy az önvédelem joga egyfajta eszközként garantálja az egyén számára a szabadságot saját értékei szerinti életvitel kialakítására.

ENGLÄNDER szerint ez az érv alapvetően alkalmas a jogintézmény individuális felfogásának alátámasztására, vitatható azonban annyiban, hogy egyik oldalról tág, másfelől pedig szűk értelmezésre ad lehetőséget. Tág annyiban, hogy nemcsak a jogtalan támadóval szembeni védekezést legitimálja, hanem jogszerűvé teheti kívülálló személyek sértését is. A természetjog szerinti szabadság megőrzése ugyanis mindenkefelett álló érdek, ami nem érzékeny az azt veszélyeztető cselekmény jogi megítélésére, mivel maga a koncepció is alapvetően törvények feletti karakterű. Másfelől megszorító jellegű, mivel az életen, testi integritáson kívül eső individuális jogi tárgyak védelmének szükségességét nem alapozza meg.¹⁴⁷ Utóbbiak – így például a vagyoni javak megóvása – nem szolgálják ugyanis közvetlenül a kiinduló célt, vagyis az ember mint természetes lény létezésének megőrzését. Álláspontom szerint ENGLÄNDER következtetései helytállóak, és megfelelően érzékeltetik az individuális teória eredeti, természetjogi kiindulópontjának hiányosságait, felhívva a figyelmet az újraértelmezés szükségességére.

B) *A kiemelkedő érdekek védelmezésének érve*

Ez az értelmezési variáns a megtámadott által védelmezett individuális érdekek kiemelkedő jogi jelentőségével magyarázza az elhárító cselekmény büntetendőségének kizártságát. Így a jogos védekezés fundamentumát elsősorban az olyan magas rangú értékek oltalmazása adja, mint az ember cselekvési szabadsága, vagy az emberi jogok szabad kibontakoztatása.¹⁴⁸ Ennek köszönhetően az elhárító cselekmény jogszerűségének igazolása aggálymentesen alapulhat az egyéni érdekek

¹⁴⁴ HOBBS (1651) 1999, 171. A hazai büntetőjogi irodalomban a hobbsi öfenntartási gondolat említésére lásd NAGY 2013, 25.

¹⁴⁵ HOBBS (1651) 1999, 171.

¹⁴⁶ HOBBS (1651) 1999, 311.

¹⁴⁷ ENGLÄNDER 2008, 44.

¹⁴⁸ RENZIKOWSKI 1994, 119., KROSS 2004, 56.

összemérésén, hiszen a megtámadott jogi tárgya mindig védelemre érdemesebb lesz a támadóénál. Utóbbi egyéni érdekei ugyanis a jogtalanság talajára helyezkedéssel veszítenek jelentőségükből, és az elhárító személy általi csorbításukra jogi lehetőség nyílik.¹⁴⁹ Ez a megközelítés már az individuális teória újszerű fel fogásának eredménye, és a jogos védelem szabályozása mellett az alapjogokkal összefüggésbe hozható egyéni érdekek fontosságára utal.

C) *A szorongatottsági gondolat*

Az individuális monista teória egyik sajátos értelmezése szerint a védekezés jogalapját annak a helyzetnek a *rendkívülisége* adja, amelyet a jogtalan támadás létrehoz. Egy ilyen szituációban ugyanis az elhárításban tipikusan gyakorlatlan megtámadott kiszolgáltatott helyzetben találja magát, ami indokoltá teszi a védekezés méltányos büntetőjogi megítélését. Ennek az érvnek a jogos védelem általános szabályozási célján túlmenően, egyes speciális jogintézmények ratio legisének feltárása során lehet meghatározó jelentősége. A megtámadott szorongatott helyzete ugyanis nem maradhat értékelés nélkül, ezért a modern büntetőjogokban a jogos védelem körében – a védekező pszichikai-érzelmi állapotára vonatkozó – szubjektív elemeket is tartalmazó jogszabályi rendelkezések jelentek meg,¹⁵⁰ amelyek nem a cselekmény jogi szempontú igazolására törekednek, hanem *a felelősséget az elhárító bűnösségének eliminálásával kívánják* kizárni. E speciális büntethetőségi akadályok kodifikálása tehát a támadás kiváltotta kiszolgáltatott helyzettel okozati összefüggésben kialakuló érzelmi állapot megfelelő jogalkalmazói értékelését szolgálják.

Megjegyzendő, hogy a szorongatottsági gondolat révén igazolhatóvá válhatnak egyes, a szabad védekezés körét korlátozó tényezők is. Így például nem hivatkozhat jogos védelmi helyzetre az, aki a támadást felrőható cselekményével maga provokálta,¹⁵¹ mivel az erre adott reakcióval számolnia kellett, az nem érthette váratlanul, így benne olyan szorongatottsági érzés sem alakulhatott ki, amely a jogszerű védekezés lehetőségét megalapozná.¹⁵² Nem alkalmazható továbbá a szükséges mérték ijedtségből fakadó túllépésére vonatkozó törvényi rendelkezés [Btk. 22. § (3) bek.] annak a védekezőnek a javára, aki – a szorongatott helyzet, s így az ijedtség hiányával összefüggésben – az enyhébb elhárítási módot tudatosan, merev higgadsággal teszi félre, és az elhárítási cselekményfolyamatot összességében céltudatosság jellemzi.¹⁵³

D) *Támadás mint önveszélyeztetés*

Az individuális monista teória részeként megjelent olyan koncepció is, amely a jogos védelem elméleti megalapozását rendhagyó módon nem a védekező, hanem *a támadó személyére alapítja*. Ennek az értelmezésnek a lényege szerint a támadónak számolnia kell a cselekménye visszaverésének lehetőségével, ezáltal pedig a támadás során a saját jogi tárgyát veszélyezteti.¹⁵⁴ MONTENBRUCK szerint a támadó ebben az esetben egyfajta rizikóátvállalással a védekezés követke-

¹⁴⁹ KROSS 2004, 62., FRISTER 1988, 299.

¹⁵⁰ Lásd StGB § 33, Btk. 22. § (3) bek.

¹⁵¹ Provokált támadás esetén a jogos védelmi helyzet alkalmazását kizáró bírói gyakorlatra lásd 4/2013. BJE I/1.; Kúria Bfv.III.935/2017/7.

¹⁵² RENZIKOWSKI 1994, 121.

¹⁵³ A hazai judikatúrából e következtetésre lásd Pécsi Ítélőtábla Bf.II.132/2010/4.; Győri Ítélőtábla Bf.88/2012/12.

¹⁵⁴ RENZIKOWSKI 1994, 118.

ményeibe konkludens módon beleegyeznek, ami kizárja a megtámadott személy felelősségre vonásának lehetőségét.¹⁵⁵ Az önvészélyeztetési gondolat szélsőséges irányzatát képviseli Reinhard MERKEL, aki szerint a támadó a saját önvészélyeztetése kapcsán tulajdonképpen közvetett tettesként jár el, mivel olyan személyt használ fel büntetendő cselekmény elkövetésére, aki felelősségre nem vonható.¹⁵⁶

A hazai jogirodalomban is találkozhatunk hasonló megközelítéssel. AMBRUS szerint jogos védelem esetén a támadó nézőpontjából szemlélve a sértetti beleegyezés speciális esetkörével állunk szemben, ugyanis „a jogtalan támadó az esetek többségében előre láthatja, hogy a megtámadott védekezni fog a támadással szemben.”¹⁵⁷ Ebben az esetben pedig „nem sérti (nem sértheti) a támadó személyt az a cselekmény, amelybe – előzetes támadásával, konkludens módon – maga is beleegyezett.”¹⁵⁸ A szerző azonban elismeri ezen értelmezés¹⁵⁹ alapvető korlátját: saját életének más általi kioltásába senki sem egyezhet bele, jóllehet jogos védelmi helyzetben – bizonyos feltételek teljesülésétől függően – akár a támadó életének kioltása is jogszerű lehet.¹⁶⁰ Utóbbi esetre nézve az önvészélyeztetési-beleegyezési elmélet nem szolgáltat kielégítő magyarázatot.

2.2.4. Az elmélet jellemzőinek összegzése

Az individuális teória elsődleges jellemzője a jogos védelem alapjogvédelmi funkciójának kidomborítása, ezzel összefüggésben pedig a védekezési jog alanyi jogként való elismerése. Ez a megközelítés tehát – a természetjogi alapvetésekből kiindulva – tagadja a jogos védelem szubszidiárius jellegét: a jogintézmény az állami jogvédelemtől függetlenül igénybe vehető, ha a jogosultat jogtalan támadás éri. Emellett az elméletből világosan következik, hogy a támadás visszaverésére vonatkozó motivációt kifejezetten individuális érdekek védelme adja, a jogrend megóvása mint absztrakt cél pedig csak kivételesen juthat jelentőséghez. A teória alap gondolata szerint a jogos védelem intézményétől idegen a kollektív jogi tárgyak oltalmazása, e feladat megvalósítása ugyanis állami kötelezettség, azt az egyénnel összefüggésbe hozni nem lehet.

A koncepció alapvető jellemzői között említhető, hogy a jogos védelem jogigazoló hatása az *egyéni érdekek összemérésén* alapul azáltal, hogy az alapvető jogát gyakorló, ebből adódóan jogszerűen eljáró védekező jogi tárgyainak előnyben részesítésével a támadó érdekei csorbíthatóvá válnak. Ezen keresztül az elhárítás jogi megítélésének szükségképpen részévé válik egy *arányossági kritérium* értékelése, amelynek teljesülésével a védekezés szükségszerűvé, és ezen keresztül jogszerűvé válhat.

Ehhez a gondolatmenethez kapcsolódóan kell említést tenni arról is, hogy az individuális elmélet felhasználásával olyan jogintézmények kodifikációja is igazolhatóvá válik, amelyek az arányossági kritérium sérelme ellenére a védekező büntetlenségét garantálják. A *szorongatottsági érv* értékesítése éppen arra szolgál ugyanis, hogy a megtámadott rendkívüli, kiszolgáltatott helyzetével összefüggésben álló érzelmi állapot jogi szempontból

¹⁵⁵ Montenbruckot idézi RENZIKOWSKI 1994, 118-119.

¹⁵⁶ A merkeli álláspontot ismerteti ENGLÄNDER 2008, 51.

¹⁵⁷ AMBRUS 2015b, 667.

¹⁵⁸ Uo.

¹⁵⁹ Megjegyezhető, hogy ebben a gondolatban a sértetti beleegyezés egyik elméleti megalapozási lehetőségeként ismert joglemondási tan ismerhető fel, amelyről kifejezetten említést tesz FİLÓ 2009, 128.

¹⁶⁰ Uo.

is – javára – értékelhetővé válják. Ennek megfelelően állítható, hogy a teóriának különös jelentőséget kölcsönöz a megtámadott rendhagyó helyzetének értékelésére kialakított jogi érvek hasznosításának lehetősége.

Végezetül kiemelni szükséges, hogy az individuális monista szemlélet a szembeszállási jogot *nem szűkíti le kifejezetten az önvédelem körére*. E felfogás által is lehetőség nyílna ugyanis a társadalmi szolidaritás körébe tartozó szempontok érvényesítésére, amennyiben a *más érdekében* kifejtett elhárításra a megsegített személy individuális érdekeinek védelme végett kerül sor.

2.3. Saját álláspont

Álláspontom szerint a jogos védelem büntetőjogi szabályozása az *individuális teóriával* magyarázható megfelelően. Védekezés során ugyanis a támadással érintett személy e szükségjog gyakorlásának lehetőségével nem a jogrend helyreállítása, hanem a *konkrét, sérelmet szenvedő jogi tárgy megóvása érdekében él*: cselekvésre nem egy elvont entitás oltalmazása, hanem ténylegesen a veszélyben lévő érdek mentése indítja.¹⁶¹ Ezzel összefüggésben követendőnek tartom a modern individuális koncepció azon alap gondolatát, amely szerint a jogos védelem gyakorlása voltaképpen *alapjogvédelmet jelent*. Ebből fakadóan a releváns érdekek köre kizárólag az egyéni jogi tárgyakra korlátozódik, és a védekezés jogszerűsége az elhárító és a támadó érdekeinek összemérésével válik igazolhatóvá. A jogos védelmi helyzetben lejátszódó alapjog-kollízió feloldása során az alapvető eligazodási pontot a résztvevők cselekményeinek jogi szempontú megítélése jelenti: a jogszerűen eljáró személy jogi tárgyai védelemre érdemesebbek a jogtalanság talaján álló jogaival szemben.

Az individualista elmélet érdeme továbbá, hogy a konfliktushelyzet középpontjában lévő egyénre fókuszál, ezáltal a védelmi cselekmény jogi értékelésekor a hangsúly a *ius defensionis* jogosultjának konkrét – adott esetben kiszolgáltatott-szorongatott – helyzetének megfelelő értékelésére helyeződik. E szemlélettel áll összefüggésben a jogos védekezés jogának *alapjogként való elismerése* is. Ez az alkotmányozói döntés kifejezésre jutattja, hogy a védekezés joga – a természetjogi gyökerekre is figyelemmel – mindenkit megillető lehetőség, amelynek korlátozására csak „más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával” van lehetőség [Alaptörvény I. cikk (3) bek.].

3. A „klasszikus” jogos védelmi rendelkezés [Btk. 22. § (1) bek.] ratio legiséről a teóriák fényében

3.1. A kérdés jogirodalmi-joggyakorlati megítélése a kodifikált büntetőjog egyes korszakaiban

A jogos védelem körében biztosított jogtárgy-védelmet illetően a kodifikált magyar büntetőjog egyes történelmi korszakait uraló büntetőpolitikában – hol az egyéni, hol a kollektív

¹⁶¹ Ennek természetesen a jogrendre nézve is kedvező kihatása van, mivel a védekezés a jogtalanságnak gátat szab, ettől függetlenül a szabályozási indokot a jogtárgyvédelem adja.

érdekek javára – hangsúlyeltolódások figyelhetőek meg, amelyek komoly jogalkalmazási következményekkel (is) jártak (járnak). Ennek alátámasztásaként a következőkben a magyar kodifikált büntetőjoghhoz kapcsolódó témaspecifikus jogirodalmi-joggyakorlati megállapítások összegzésére töreksem. Így jogpolitikai tendenciák felvázolására is lehetőség nyílna, hiszen a jogos védelem főszabályára vonatkozó normaszöveg 1880-tól kezdődően egészen napjainkig lényegét tekintve változatlanul tekinthető, a hozzá fűződő kriminálpolitikai hozzáállásról ugyanez azonban már nem mondható el.

3.1.1. A Csemegi-kódex

Az első magyar büntető törvénykönyv a jogos védelem körében csak egyéni jogi tárgyak védelme érdekében tette lehetővé elhárító cselekmény kifejtését.¹⁶² Önmagában e körülmény azonban még nem jelenti azt, hogy a jogintézmény szabályozási céljához kapcsolódó korabeli uralkodó felfogás is individuális karakterű lett volna. A Csemegi-kódex miniszteri indokolása a jogtalan cselekmények kivédését kifejezetten az állam feladatának tekintette: „A polgárok személyének és vagyonának erőszakos megtámadás elleni oltalmazása, a társadalom jogát és kötelességét képezi. Az egyes nem tulajdoníthatja magának azt, a mi az ő és polgártársai, valamint az állami rend érdekében az egész társadalmat illeti.”¹⁶³ E megközelítés nem volt előzmény nélküli, hiszen az alternatív jellegre utalást a Csemegi-kódex megalkotásának mintájául szolgáló 1843. évi javaslat *expressis verbis* tartalmazta: „[...] csak akkor van helye a vétlen önvédelemnek, ha a megtámadott sem a közhatóságnak felhívása által, sem más valamely hatalmában lévő eszközökkel a fenyegető veszélyt el nem távoztathatta.”¹⁶⁴ Mindezekből adódóan az egyéni védekezés lehetőségére csak szubszidiárius jogvédelmi eszközként tekintettek, amelynek kodifikációs indoka az elhárítás kényszerűségében rejlik: „De vannak helyzetek, melyekben ezen elv szigorú alkalmazása kivihetlenné, veszélyessé, sőt észszerűtlenné válnék. Ily helyzetekben a kényszernek kivételes joga lép az általános helyébe, s az ezen helyzetben véghezvitt tettek: a kényszer szempontjából bírálandók meg.”¹⁶⁵ E felfogást magukévá tették a korszak neves büntetőjogászai is, és a jogos védelem jogpolitikai szempontú megalapozása során elsősorban az állam erőszakmonopóliumából, a jogintézmény szubszidiárius jellegéből indultak ki.

Így FINKEY szerint „[...] a jogtalanságot, a jogsértéseket az államhatalom feladata és kötelessége megakadályozni, ha pedig megtörténtek, utólag kiegyenlíteni s így az egyes ember tulajdonképpen önbíráskodást követ el, midőn maga veri vissza a jogtalan támadást: de az is kétségtelen, hogy az állam a maga védelmi eszközeivel (hatóságaival) nem lehet mindig és mindenütt jelen, meg kell tehát engednie, hogy az egyén maga védhesse meg magát a rendkívüli s világosan jogtalan támadások ellen, mert e nélkül számtalan esetben nem lehetne megakadályozni a jogsértéseket.”¹⁶⁶

ANGYAL Pál abból indul ki, hogy a védekezési jog *materiális* és *formális* elemből épül fel. Előbbi azt jelenti, hogy a jognak adott egy „önereje”, aminek köszönhetően a jogtalan-

¹⁶² A kódex 79. §-a szerint: „Jogos védelem az: mely akár a megtámadottnak, akár másnak *személye*, vagy *vagyon*a ellen intézett, vagy azt fenyegető jogtalan és közvetlen megtámadásnak elhárítása szükséges.” (kiemelés tőlem: G.A.) Érdekességképpen megjegyezhető, hogy a másik szükségjog, a végszükség körében is csak individuális érdekek védelmére volt lehetőség. Vö. Csemegi-kódex 80. §

¹⁶³ LÖW (1880) 2003, 514.

¹⁶⁴ 1843. javaslat 74. § c)

¹⁶⁵ LÖW (1880) 2003, 514.

¹⁶⁶ FINKEY 1905, 194.

ság elöl kitérni nem köteles, vagyis saját magát oltalmazhatja. A jogos védelem *formális* oldala alatt azt kell érteni, hogy a *ius defensionis* „[...]” alapját, illetőleg kereteit mindig a tételes jog állapítja meg, miért is arra a kérdésre, hogy mily javak védelme tárgyában s mily mérvű védekező cselekménynek van helye, csak a tételes jogok felelhetnek.¹⁶⁷

HELLER Erik szerint jogaink megvédése „a tárgyi értelemben vett jog érvényesülésre törekvésének közvetlen folyománya.”¹⁶⁸ A jogrend tehát saját maga megvédésére eszközöket ad a jogosult kezébe, és az ilyen típusú jogérvényesítés nem jelent önbíráskodást, így annak biztosításától a modern jogrendnek nem is kell idegenkednie.¹⁶⁹

Monográfiájában részletesebb elemzés körébe vonta a témakört DEGRÉ Lajos, aki a kérdést a fenti szerzőktől eltérően értelmezte. Álláspontja szerint a jogintézmény szabályozási indokát nem lehet sem az egyéni érdekek összemérésével, sem pedig prevenciók céljaként elérésével magyarázni. Előbbi teóriát utilitáriusnak tartja, amely „mereven ellenkezik azzal a ténnyel, hogy a jogos védelem történetileg kifejlődött alakjában bizonyos érdekeket képviselő javak védelmére csak egy irányban, – a támadóval szemben, – enged büntetlen sérelmezést; más irányban a jav megmentésére elkövetett ugyanolyan intenzitású sérelmezés, – a jogos védelem és végszükség nagy különbségénél fogva, – az esetek sokkal szélesebb területén nem dekriminált.”¹⁷⁰ Kritikájának alapját tehát az képezi, hogy a jogos védelem csak a támadóval szembeni sérelemkózosra nézve szolgál magyarázatul. A megelőzésre alapozó elmélet kapcsán megjegyzi, hogy „a praeventionalis gondolat odavonása sem nyújt általános magyarázati kulcsot; a jogos védelem – történeti kifejlődése szerint, – a beszámíthatatlanok ellen is érvényesül; e kört a motiválási, generalpreventiot alapul vevő elmélet meg nem magyarázza.”¹⁷¹ A szerző e következtetésével egyet lehet érteni: jogos védekezés gyakorolható olyan személyekkel szemben is, akiknek bűnössége hiányzik.¹⁷² Így például olyan támadók esetén, akik cselekményük következményeit előrelátni személyes okból képtelenek (pl. kóros elmeállapotúak, tévedésben lévők) értelemszerűen nem érvényesülhet a jogos védelem megelőző hatása. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy csupán e kivételes esetre hivatkozással a jogintézmény generálpreventív jellegének kategorikus tagadása – a fentiekben kifejtett érvekre figyelemmel – nem foghat helyt.

Rátérve DEGRÉ saját álláspontjára, elmondható, hogy a történeti hagyományok figyelembevételével a szerző a jogos védelmi magatartást a tágabb értelemben vett szükségbeli cselekmények körébe sorolja be, azokon belül pedig differencia specifikájaként kifejezetten a *támadóra irányultságot* jelöli meg: „az általa okozott rossz kizárólag, vagy per eminentiam a támadót éri; hogy a támadó által fenyegetett rosszat a támadóra hárítja vissza; hogy ekkép rossznak rosszal való viszonzása, vagyis megtorlásszerű.”¹⁷³ A szerző tehát a *ratio legis* kapcsán összességében egy megtorlási gondolatot tesz magáévá, úgy gondolja, hogy a jogos védelem „egy az emberi evolutio minden ismert fokán érvényesülő etikai gondolatnak, a megtorlás gondolatának érvényesülését mutatja.”¹⁷⁴ DEGRÉ maga is elismeri, hogy a „megtorlási szükségcselekmény” felfogásának etikai elismertsége az egyes történelmi korszakokban változó tartalmú lehet.

¹⁶⁷ ANGYAL 1920, 398.

¹⁶⁸ HELLER 1931, 157.

¹⁶⁹ HELLER 1931, 157.

¹⁷⁰ DEGRÉ 1910, 527.

¹⁷¹ DEGRÉ 1910, 527-528.

¹⁷² Erre bővebben lásd *III. Rész 4.7. fejezet*.

¹⁷³ DEGRÉ 1910, 537.

¹⁷⁴ Uo.

Összegző gondolatként megfogalmazható, hogy *a múlt századforduló jogirodalma* a jogos védelmet egy *államtól származtatott jogosultságként értelmezte*, amely az egyes jogi érdekek teljes körű oltalmazását hivatott szolgálni: alkalmazására állami segítség hiányában, kisegítő-helyettesítő jelleggel nyílnak lehetőségek: a *ius defensionis* tehát nem alanyi, hanem származtatott jogosultság, csak azért biztosított, mert annak hiányában egyes jogtalan cselekmények megakadályozása elmaradna, a jogrend sérülne.

Megjegyzendő, hogy e jogtudományi megközelítés alapvetően *szubjektív teleologikus interpretáció eredménye*, a fentiekben hivatkozott szerzők ugyanis álláspontjuk kialakításakor rendre a kódex indokolását (anyaggyűjteményét) vették alapul. Ezzel szemben magából a Csemegi-kódexből a szabályozás individualista karakterére lehet inkább következtetést vonni: a mennyiségi túllépés szubjektív alapú szabályozása az félelem/ijedség/megzavarodás beszámítási képességre gyakorolt hatására tekintet nélkül büntetlenséget biztosított (79. § 2. mondat). Ebben az értelemben tehát az első büntetőkódex a jogos védelmet illetően inkább az individualista irányzatot követte.

3.1.2. A szocialista büntetőjog

A *szocialista büntetőjog* időszakában a jogos védelem által garantált jogtárgy-védelem terén – kriminálpolitikai nézőpontból – jelentős hangsúlyeltolódás volt megfigyelhető a kollektív érdekek javára. Így a Btá. miniszteri indokolása kiindulópontként leszögezi, hogy „a jogtalan támadás vagy az ilyenre utaló fenyegetés nem részesülhet nagyobb kíméletben akkor, ha a köz ártalmára tör, mint akkor, ha egyesek ellen irányul.”¹⁷⁵ Ennek megfelelően a jogalkotó a jogos védelem törvényi tényállásában az oltalmazott jogi tárgyak között feltüntette a közérdeket is, sőt, azt az *első helyen szerepeltette*.¹⁷⁶ A korabeli jogirodalom meghatározó képviselője, KÁDÁR Miklós is azonosult ezzel a jogpolitikai felfogással és úgy foglalt állást, hogy a Btá. a „*vim vi repellere cuique licet*” elvének a társadalom védelme érdekében történő alkalmazását mondja ki.¹⁷⁷ A szerző szerint „a szocializmus megváltozott társadalmi viszonyai között” nem is fenntartható már a továbbiakban a jogos védelem individualista szemléletű értelmezése.¹⁷⁸ Később, KÁLMÁN Györggyel közösen jegyzett munkájában a korábbi uralkodó jogpolitikai nézet és a szocialista büntetőjog elvi megközelítése éles szembeállítására is sor kerül: „A Csemegi-kódex jogos védelemről intézkedő §-a is csak az olyan érdek ellen intézett, vagy olyan érdeket fenyegető támadás esetére engedte meg a védelmet, amelynek hordozója természetes személy. Az ilyen törvényi intézkedések világosan kifejezésre juttatják azt az ideológiát, amely élesen szembeállítja egymással az egyéni és a közösségi érdekeket és az előbbieknél az utóbbiakénál fokozottabb oltalmat biztosít. A szocialista jog merőben más felfogást vall. [...] Amidőn tehát a Btk. a támadás védhető tárgyainak felsorolásában az első helyre a köztette, ennek a tisztult szemléletnek szerzett érvényt.”¹⁷⁹ A szerzőpáros szerint a jogintézmény rendeltetésének megfelelően „magasztosabb” célok elérését is szolgálja azáltal, hogy „kifejleszti az emberekben azt a

¹⁷⁵ Btá. 15. §-hoz fűzött részletes indokolás.

¹⁷⁶ A Btá. 15. § (1) bekezdése szerint: „A jogtalan támadás vagy a jogtalan és közvetlen támadásra irányuló fenyegetést – *akár a köz ellen, akár egyesek személye vagy javai ellen irányul* – a megtámadott vagy bárki más elháríthatja. Az elhárításhoz szükséges cselekmény – a jogos védelem – nem büntethető” (kiemelés tőlem: G.A.).

¹⁷⁷ KÁDÁR 1953, 188.

¹⁷⁸ KÁDÁR 1953, 190.

¹⁷⁹ Kádár–Kálmán 1966, 327.

tudatot, hogy a szocialista állam érdekei az egyes személyek számára nem közömbösek, továbbá erősíti a szolidaritást a szocialista vívmányok védelméért folytatandó harcban és előmozdítja a kispolgári ideológia e téren még élő maradványainak eltüntetését.¹⁸⁰ Ez a jogirodalmi véleménynek álcázott, valójában politikai krédó egyértelműsíti, hogy a *jogos védelem jelentőségénél fogva a mindenkori kriminálpolitikai irányok közvetítésére kifejezetten alkalmas jogintézmény*. Megállapítható, hogy a szocialista korszak maradéktalanul élt is ezzel a „lehetőséggel” és a büntethetőségi akadály jogpolitikai megítélését teljesen új irányba terelte.

Ezeket a gondolatokat tette magáévá – ugyan árnyaltabb megfogalmazásban – a bírói gyakorlat is. Az 1950-es években a legfőbb bírói fórum elvi határozatban mondta ki, hogy „az emberek egymásközi viszonyával kapcsolatos új szemlélet alapján, a szocialista együttélés szabályainak figyelembevételével” új bírói gyakorlat kialakítása szükséges.¹⁸¹ Egy későbbi, már az 1961. évi Btk.-hoz kapcsolódó döntésében az LB kifejtette: „A jogos védelmi helyzet intézményének jogpolitikai alapja a bűncselekmény elhárításának a szükségessége. A jogtalan támadást elhárító személy: a társadalom védekezését valósítja meg a bűncselekménnyel szemben, azt a védekezést, amit egyébként a társadalom meghatározott szervei útján fejtene ki”¹⁸² (kiemelés tőlem: G.A.).

Az 1978. évi Btk. kodifikációs munkálatai során elvi alapvetésként abból indultak ki a munkabizottság tagjai, hogy a jogos védelem intézménye nem funkcionál kellően hatékonyan, ezért a jövőben jogi eszközökkel is segíteni kell az intézmény hatályosulását. Minderre pedig azért van szükség, hogy a jogi szabályozás is kidomborítsa a jogos védelmi tevékenység „társadalomra hasznos, közérdekű jellegét.”¹⁸³ A kollektív érdekek jogos védelem körében való oltalmazását továbbra is szükségesnek tartották azzal, hogy a közérdek kitétel jövőbeni felváltása indokolt, annak határozatlan tartalmára figyelemmel.¹⁸⁴

A szocialista büntetőjog egyes „vívmányai” jelentős hatással voltak a jogos védelem kriminálpolitikai megítélésére. Kimondható, hogy az egyéni érdekek oltalmazása teljesen háttérbe szorult, a védekezésre kifejezetten a társadalom védelme érdekében eljáró személyként tekintettek, aki a szocialista együttélés fenntartásáért és a „kispolgári ideológia e téren még élő maradványainak eltüntetéséért” harcol. Ennek az elméleti premisszának komoly kihatásai voltak a büntethetőségi akadály jogalkalmazói gyakorlatára is: a jogos védelem judikatúrájába beépült az arányosság szükségesség körén túli vizsgálatának követelménye és a kitérés kötelezettség megkövetelése is. Kiválóan szemlélteti a kriminálpolitikai irányváltást és a paternalista jogalkotói hozzáállást egy, az arányossági követelmény szükségességét magyarázó jogirodalmi álláspont: „A szocializmus megvalósítása felé haladó társadalom megváltoztatja az emberek egymás közti viszonyát és mindenkitől megköveteli, hogy másokra még jogtalan támadás esetén is tekintettel legyen.”¹⁸⁵

Fenntartás nélkül lehet megfogalmazni, hogy a szocialista jogrend az állam érdekét helyezte a jogi szabályozás középpontjába, és ez a szemlélet a büntetőjogi rendelkezésekben is tükröződött. Ennek a felfogásnak az érvényesítése nem kerülhette el a kriminálpolitikai szempontból érzékeny jogintézménynek számító jogos védelem szabályozását és jogalkalmazói megítélését sem.

¹⁸⁰ KÁDÁR–KÁLMÁN 1966, 327.

¹⁸¹ Idézi KÁDÁR 1953, 190.

¹⁸² BJD 2473., tartalmilag ezzel egyező jogirodalmi álláspontra lásd BÉKÉS 1968, 164.; BÉKÉS 1986, 90.

¹⁸³ LÁSZLÓ 1985, 139.

¹⁸⁴ LÁSZLÓ 1985, 139-140., 149.

¹⁸⁵ KÁDÁR–KÁLMÁN 1966, 330-331.

3.1.3. A hatályos joghelyzet

A 2000-es évek büntetőjogi kodifikációs munkálatai során komoly igényként merült fel, hogy a jogos védelem körében kizárólag individuális jogi tárgyak oltalmazására legyen törvényes lehetőség. A 2006-ban publikált, hivatalosnak azonban nem tekinthető normaszöveg-tervezet szerint „a jogtalan támadás csak személyek vagy javak ellen irányuló támadás, azaz a magánszféra elleni támadás lehet. Ebben a változatban a közérdek ellen intézett támadással szemben nem keletkezik jogos védelmi helyzet. A közérdek elleni támadás elhárítását ez a változat a végszükség keretében értékeli.”¹⁸⁶ Ez a változat végül megmaradt kodifikációs munkaanyag szintjén, és sem a 2009. évi novella, sem a hatályos kódex nem mellőzte a közérdeket a jogos védelem szabályozásából.

Rátérve a *de lege lata* joghelyzet elemzésére megállapítható, hogy a jogos önvédelem alapjogként történő, alaptörvényi elismerése *prima facie* azt a benyomást keltheti, hogy a magyar jogrend az egyéni védekezési jog szabályozása terén kifejezetten a tisztán individuális modell elismerésének irányába mozdult el, és a korábbi szocialista büntetőjogban uralkodó felfogás háttérbe szorult. E következtetés helytállóságát azonban nyomós ellenérvek gyengítik.

Egyrészt azt szükséges kiemelni, hogy a jogintézmény szabályozását érintően nem csupán a jogos önvédelem alapjogi rangra emelése jelent új alaptörvényi rendelkezést, hanem az állami erőszakmonopóliumnak alkotmányban történő *expressis verbis* kimondása is [Alaptörvény C) cikk (3) bek.]. Utóbbi szabály egyértelműen az *egyéni védekezés szubszidiárius jellegét erősíti*, amely a kollektivista irányzat sajátja. Emellett megjegyzendő az is, hogy a jogos önvédelmet alapjogként deklaráló alkotmányi rendelkezés utal a büntetőkódexre, így az önmagában nem alkalmazható, hiszen a védekezés konkrét törvényi feltételeit a szakjog határozza meg. Ezért nem is véletlen, hogy a legújabb judikatúra az Alaptörvény V. cikkét a bírósági határozatok jogi indokolásaiban csupán kifejezetten díszítőelemként hivatkozza,¹⁸⁷ és tartalmi elemzést továbbra is a Btk. jogos védelemre vonatkozó rendelkezéseinek ad.¹⁸⁸ A szakjogi normát tartalmazó Btk.-t megvizsgálva pedig arra a következtetésre lehet jutni, hogy az Alaptörvény V. cikke és a Btk. között *diszkrépancia* áll fenn. A hatályos büntetőkódex 22. § (1) bekezdése szerint ugyanis nemcsak a védekező saját személye vagy javai elleni támadással szemben lehet elhárítást kifejteni, hanem adott a lehetőség a más személye, javai, vagy a közérdek ellen intézett, vagy azokat közvetlenül fenyegető cselekmények elhárítására is. Hangsúlyozandó, hogy a normaszövegek különbözősége *nem eredményez alaptörvény-ellenességet*. Alkotmányértő helyzet ugyanis csak akkor keletkezne, ha a jogos önvédelem intézménye nem lenne törvényi szinten szabályozva.¹⁸⁹ Az a jogalkotói döntés, hogy az említett követelménynél szélesebb védekezési jogot ad az egyének kezébe, értelemszerűen nem keletkeztet a Btk. vonatkozó rendelkezése kapcsán alkotmányellenességet.

Ezek az érvek abba az irányba mutatnak, hogy a magyar jogrendben a jogos védelemre irányadó *általános rendelkezés* [Btk. 22. § (1) bek.] *ratio legis* összességében *dualista* felfogás szerint határozható meg. Nyilvánvalóan nem lehet a tisztán individuális szemlélet

¹⁸⁶ LIGETI 2006, 21., 40.

¹⁸⁷ Az alapjogok büntetőbírói gyakorlatban díszítőelemként történő hivatkozására hoz újabb példákat SZOMORA 2015, 92-93. A díszítőelem megnevezés a recens jogirodalomban BENCZE Mátýástól származik. Erre lásd BENCZE 2007, 5-8.

¹⁸⁸ Lásd pl. Kúria 4/2013. BJE I., Kúria Bfv.III.859/2017/13.; Fővárosi Törvényszék 43(III.)B.1115/2012/58.

¹⁸⁹ Az alaptörvényi szabályból fakadó követelmény elemzésére lásd GÁL 2014, 26-27.

tényeréséről szólni akkor, ha az erőszakmonopólium az Alaptörvény erejénél fogva kifejezetten az állam kezében marad, és a Btk. a megtámadottól független jogi tárgyak oltalmazását is lehetővé teszi. Kiemelendő azonban, hogy a szocialista büntetőjog kollektivistá felfogásához képest napjainkban individualista irányban figyelhető meg hangsúlyeltolódás mind jogalkotási, mind pedig jogalkalmazási szinten a következő körülményekre figyelemmel:

1. a kitérés kötelezettség vizsgálatát törvényi szabály zárja ki [Btk. 22. § (4) bek.];
2. az új részjogintézmények a közérdek védelme érdekében nem vehetők igénybe [vö. Btk. 21. §, 22. § (2) bek.];
3. a Kúria jogegységi határozatban törölte el az arányosságra vonatkozó korábbi joggyakorlatot, vagyis az külön kritériumként már nem vizsgálható, és csak a szükségesség mértékének megítélésakor bírhat jelentőséggel.

3.2. Az Alaptörvény V. cikkének jelentőségéről

Mindezek fényében kérdésként merül fel, hogy milyen valódi és önálló jelentőség tulajdonítható az Alaptörvény V. cikkének? A következőkben e kérdés megválaszolását segítő pro és kontra érveket egymástól elkülönítetten jelenítem meg.

3.2.1. Az önvédelem alapjogi deklarációjának jelentőségét megkérdőjelező érvek

A feltett kérdés megválaszolása során kézenfekvőnek tűnik elsődlegesen a Kúria 4/2013. BJE határozatának megállapításaiból kiindulni. A jogegységi tanács az Alaptörvény V. cikkére a jogos védelem alkotmányos jogalapjaként tekint. Ezzel összefüggésben pedig a jogintézmény Alaptörvényben történő kodifikálását „nagy jelentőségű jogalkotási megoldásként” értékeli. A jogegységi tanács az alapjog Alaptörvénybe iktatásából a vizsgált büntethetőséget kizáró ok rang- és felfogásbeli átértékelésére következtet, továbbá az Alaptörvény V. cikkéből eredezteti a Btk. Általános Részében található rendelkezések megváltoztatásának indokát is. A Kúria tehát a jogtalan támadások elleni szembeszállás alapjogi rangra emelését nagy jelentőségű jogalkotói megoldásként értékeli, amelynek köszönhetően többé nem kivételes lehetőség, hanem mindenkit megillető jogosultság a jogtalan támadásokkal szembeni védekezés.

Az Alaptörvény V. cikke ugyan valóban kimondja, hogy mindenkit megillet a személye vagy tulajdona ellen intézett, vagy ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadással szembeni védekezés, ám ez a jogosultság a *törvényben meghatározottak szerint* gyakorolható. A büntetőjogi felelősség szempontjából pedig ez a törvény pedig nem más, mint az elkövetéskor, kivételesen az elbíráláskor (vö. Btk. 2. §) hatályban lévő Btk., vagyis a hivatkozott alkotmányos rendelkezés egy jog alapjogként történő deklarációja, amely jog gyakorlására vonatkozó szabályokat a Btk. határozza meg.¹⁹⁰

A normaszöveghez kötött megközelítést alkalmazva elmondható, hogy az Alaptörvény V. cikkéből önmagában ténylegesen nem következik a jogos védelem alkalmazási körének kiszélesítése, sőt, ez a deklaráció szűkebb körű is a büntetőkódex szabályozásánál annyiban, hogy csupán az *önvédelem jogát rögzíti*, vagyis nem említi a más személye vagy javai, valamint a közérdek elleni támadással szembeni ellenszegülés lehetőségét

¹⁹⁰ Ugyanígy Tóth 2012, 26-27.

(tartalmi diszkrepancia).¹⁹¹ Ennek alapján megállapítható, hogy az alaptörvényi szabály hiányában is a jogos védelem gyakorlásának joga változatlan feltételek mellett továbbra is adott lenne. A jelen joghelyzet szerint a jogos védelem szabályait ugyanúgy, mint az Alaptörvény hatálybalépését megelőzően, a büntetőkódex rögzíti, és annak alkalmazása korábban sem volt, és most sem kivételes lehetőség.¹⁹² Ahogy egyik tanulmányában TÓTH Mihály is rámutat: „Világos azonban, hogy az önvédelmi jog deklarálásának »magasabb szintre emelése« a büntethetőségi akadály hatókörét tekintve szintén nem hozott tartalmi változást, hiszen a »a törvényben meghatározottak szerint« kitétel nyilvánvalóan változatlanul a Btk. gondosan kialakítani próbált feltételrendszerére utal.”¹⁹³ Mindebből az is adódik, hogy önmagában az Alaptörvény V. cikkében meghatározott deklaráció legfeljebb szimbolikus jelentőségűnek tekinthető, hiszen az alkotmányozó a büntető anyagi jogban eddig is kifejezetten szabályozott jogintézményt emelt be az alkotmányba oly módon, hogy az Alaptörvényből nem következik olyan követelmény a jogalkotóra nézve, amely a büntethetőségi akadály szabályozásának megváltoztatását tenné szükségessé.¹⁹⁴

3.2.2. Az önvédelem alapjogi deklarációjának jelentőségét alátámasztó érvek

BÁRD Károly arra hívja fel a figyelmet, hogy az V. cikk ellentmond az alapjogok természetéről vallott felfogásnak, ugyanis az önvédelem joga nem az állammal, hanem magánszemélyekkel szemben fogalmazódik meg. Ebből következően alapjog-dogmatikailag elhibázott megoldásnak tartja az önvédelem jogának Alaptörvényben történő megjelenítését.¹⁹⁵ Ezzel szemben ugyanakkor ki kell emelni, hogy az Alaptörvény hatálybalépésével nemcsak a jogos önvédelem alapjogi szabályozása, hanem az állami erőszakmonopólium deklarálása¹⁹⁶ is új rendelkezésként jelent meg az alkotmányban. Az V. cikk pedig éppen a kényszer állam általi alkalmazásának kizárólagossága alól teremt alkotmányos kivételt, miáltal az állam köteles túrni és jogilag szabályozni az egyéni védekezés (jogtalan támadásokkal szembeni kényszeralkalmazás) lehetőségét.

Szükséges kiemelni továbbá, hogy az önvédelem alapjogként történő elismeréséből az feltétlenül következik, hogy korlátozására csak egy másik alapjog vagy alkotmányos érték érvényesülése érdekében kerülhetne sor.¹⁹⁷ Mindezeket figyelembe véve a korábbiánál egyértelműbben válhatnak elutasíthatóvá a jogos védelemre vonatkozó törvényi szabályok megszorító jogalkalmazói értelmezései.¹⁹⁸ Kiemelendő, hogy egy ilyen, a védekező terhére szóló, megszorító értelmezéssel élő bírói gyakorlat – egy büntethetőségi akadályról lévén

¹⁹¹ JAKAB 2011b, 208. Emellett kiemelendő az is, hogy az alaptörvényi rendelkezés a védett jogtárgyakat érintően – a Btk. által használt kitélettel eltérően – a megtámadott *tulajdonáról*, és nem pedig annak javairól szól. Ennek részletes elemzésére lásd *II. rész 2.2. fejezet*.

¹⁹² Hasonló következtetésre jut TÓTH 2012, 26-27.

¹⁹³ TÓTH 2016, 567.

¹⁹⁴ Az Alaptörvény V. cikkéből ugyanis kizárólag csak az a kötelezettség hárul a jogalkotóra nézve, hogy törvényben szabályozza a jogos önvédelem intézményét.

¹⁹⁵ BÁRD 2013, 58-59.

¹⁹⁶ Az Alaptörvény C) cikk (3) bekezdése szerint: „Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult.”

¹⁹⁷ Vö. Alaptörvény I. cikk (3) bek.

¹⁹⁸ A jogos védekezés korlátozásának tilalmára a kúriai joggyakorlatból lásd Bfv.III.859/2017/13.; EBH 2017. B.20. II. (Bfv.III.235/2017/11.).

szó – a *nullum crimen sine lege* elvére¹⁹⁹ figyelemmel eddig sem volt,²⁰⁰ és a jövőben sem megengedett, ugyanakkor az Alaptörvény V. cikkére való esetleges hivatkozás erősítheti ennek az érvelésnek a helytállóságát.

Ennél is nagyobb jelentősége lehet az alaptörvényi szabálynak akkor, ha a jogos védelem megállapítását a bíróság a Btk.-t egyébként sértő módon zárja ki, és a védekező büntetőjogi felelősségét kimondja, ekkor ugyanis olyan alapjogsérelem áll elő, amely a jogerős határozattal szemben alkotmányjogi panasz benyújtását teszi lehetővé.²⁰¹ Az alapjogi norma utaló jellegéből adódóan ilyen esetben a jogalkalmazói döntés alaptörvény-ellenességét a büntető anyagi jog szabályainak megsértése idézheti elő. A korábbi alkotmánybírói gyakorlat a *nullum crimen* elv egyes részkövetelményeit döntően a jogállamiság generálklauzulájából vezette le,²⁰² azokat nem alapvető jogként kezelte, ebből következően a *nullum crimen*re vonatkozó korábbi judikatúrából kiindulva – tényleges joggyakorlat hiányában – kérdéses, hogy befogadható lenne-e egy, az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésén alapuló alkotmányjogi panasz. Megemlítendő, hogy a legújabb AB-gyakorlatban azonban már található olyan döntés, amely a *nullum crimen/nulla poena* elv *certa* követelményének sérelmére alapított alkotmányjogi panaszt befogadta [3074/2016. (IV. 18.) AB határozat]. E határozat azonban a többi részkövetelményre – így pl. a jogos védelem szempontjából jelentősnek tekinthető, elkövetőre hátrányos bírói jog (*nullum crimen sine lege scripta*) sérelmére – alapított panasz befogadhatóságával kapcsolatos aggályokat nem oszlatja el. Erre figyelemmel is az önvédelem alapjogi jellegének – az alkotmányjogi panasz előterjesztésére vonatkozó jogosultság szempontjából – önálló jelentősége lehet.

Mivel az V. cikk szövege és a Btk. 22. §-a szerinti szabályozás között a fentiekben említettek szerint tartalmi diszkrépancia áll fenn, felvetődik annak a lehetősége, hogy a vizsgált alkotmányi rendelkezés azért bír jelentőséggel, mert alapját képezheti egy esetleges alkotmánykonform normaértelmezésnek. Ez az interpretációs módszer ugyanis irányt mutathat egyes, a jogos védelem szabályozását érintő jogértelmezési kérdések megválaszolásában, alapjogi karakteréből fakadóan individuális irányt adva a jogintézmény jogalkalmazói megítélésének.

4. A speciális jogintézmények szabályozási céljairól

A fentiekben felsorakoztatott érvek az *általános, klasszikus jogos védelmi rendelkezés dualista koncepciónak megfelelő ratio legisét* igazolják, és egyúttal kérdésessé teszik az individuális szemlélet valódi térnyerését. Szükséges megjegyezni, hogy ez a következtetés azonban már teljes mértékben nem alkalmazható azokra a jogos védelem körében szabályozott speciális jogintézményekre, amelyek a védekezési jog kereteinek szélesítését

¹⁹⁹ Vö. Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bek.; Alkotmány 57. § (4) bek. Az elvből fakadó követelmények és tilalmak bemutatására lásd NAGY 1995, 261-266.

²⁰⁰ A szembeszállási jog kereteinek – törvényi alap nélkül – a védekező terhére történő értelmezése egyébként a bírói gyakorlattól korábban nem volt idegen. Erre szolgált példaként a kitérési kötelezettség megkövetelése, amelynek eliminálására végül jogalkotói döntésre volt szükség. A korábbi joghelyzet alkotmányellenességére hívta fel a figyelmet NAGY 2008a, 145.; UJVÁRI 2009, 133.; BELOVICVS 2009, 106.

²⁰¹ Vö. Abtv. 27. §

²⁰² Ez alól kivételt képez a *nullum crimen sine lege praevia* követelménye, amelyet az AB kifejezetten a speciális alapjogi rendelkezésből vezet le, míg a többi kritériumot a jogállamiság generálklauzulájával hozza összefüggésbe. Az alkotmánybírói gyakorlatot ismerteti HOLLÁN 2009, 2111.; NAGY 2016, 455-456.

célozzák. Álláspontom szerint az általános ratio legisből levezethető, speciális törvényi cél tulajdonítható ugyanis a megelőző jogos védelemnek (Btk. 21. §), az elhárítás szükséges mértéke ijedségből vagy menthető felindulásból történő túllépésének [Btk. 22. § (3) bek.], a szituációs jogos védelemnek [Btk. 22. § (2) bek.] és a kitérés kötelezettség kizárásának [Btk. 22. § (4) bek.] is.

E törvényi szabályok mindegyike annak érdekében jött létre, hogy valamely, a jogalkotó által kiemelten fontosnak tartott körülmény értékelése révén, úgy kerülhessen sor a felelősség kizárására, hogy a jogos védelem főszabályában rögzített jogszabályi feltételek egyébként maradéktalanul nem teljesülnek. A ratio legis e rendelkezések esetén kifejezetten *individuális karakterű*, és kollektivistá szempontok a jogalkotás során nem játszhattak szerepet.

4.1. A megelőző jogos védelem

A *megelőző jogos védelem* szabályozásának²⁰³ lényege szerint a védekező jogi tárgyainak védelme érdekében már akkor is felléphet, amikor még ténylegesen nincs is támadás. Ebben a helyzetben tehát nem kifejezetten elhárító cselekményről, hanem megelőző védelmi eszköz alkalmazásáról van szó, amely egy jövőbeni jogtalan támadásra reagálhat. A támadás kifejtésének pillanatában tehát a jogtalan támadóval szemben nem a megtámadott, hanem a védelmi eszköz áll.²⁰⁴ Ez a jogintézmény – a törvény szövegéből kiolvashatóan – alapvetően az individuális jogi tárgyak legteljesebb körű védelmét hivatott szolgálni, hiszen a korábbi szabályozásra épülő bírói gyakorlat értelmében a védekező csak a már intézett vagy közvetlenül fenyegető támadás esetén fejthetett ki elhárító magatartást,²⁰⁵ vagyis a támadást megelőzően telepített óvó-védő berendezések általi védekezésre a jogos védelem hatóköre nem terjedt ki. A közbiztonság romlása folytán azonban egyre nagyobb társadalmi igény jelentkezett egyes individuális – azon belül is kiemelten vagyoni – érdekek megfelelő védelmére, így egyfajta hézgapótló jelleggel kerülhetett sor 2009-ben a jogintézmény kodifikálására, amit a hatályos Btk. is – minimális tartalmi változtatással – átvett. Hangsúlyozandó, hogy jelen elemzés elsősorban a *törvény szövegéből indul ki*, és nem helyezi előtérbe a rendelkezés megalkotásának említett, korábbi judikatúrához köthető egyes körülményeit.²⁰⁶

Mindezekre figyelemmel elmondható, hogy a büntetőködex normaszövege alapján a megelőző jogos védelem speciális törvényi céljaként a tisztán individuális teória körében említett *kiemelkedő érdekek védelmezése* határozható meg. A jogalkotó itt ugyanis nem jelölte meg az oltalmazandó jogi tárgyak körében a közérdeket, „ezzel a törvény kifejezi azt, hogy a megelőző jogos védelem csak abban a szűkebb körben értékelhető, ha ténylegesen

²⁰³ A Btk. 21. §-a szerint: „Nem büntetendő annak a cselekménye, aki a saját, illetve a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve, hogy a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.”

²⁰⁴ MÉSZÁROS Á. Z. 2015a, 466. A joggyakorlatból tartalmilag hasonló megközelítésre lásd Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 12. B. 700/2010/27.

²⁰⁵ Ezt a törvényi kritériumot a joggyakorlat is kifejezetten megszorítóan értelmezte, kizárva a telepített védelmi eszközök igénybevételével történő elhárítás lehetőségét. Lásd BH 1995. 685.

²⁰⁶ A jogintézmény kodifikálására vonatkozó kritikai megjegyzéseimet más kontextusban, a jogos védelmi helyzet kialakulásához kapcsolódóan fejtem ki. Vö. *III. rész 3.1.3. fejezet*

személyek vagy javak elleni támadás veszélye áll fenn.²⁰⁷ E következtetésnek ugyan nem mond ellent, mégis szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a *más érdekében való fellépés* lehetőségének biztosítása a jogtárgyvédelmi cél szempontjából *indokolatlannak tűnik*: jövőbeli támadó magatartások esetén ugyanis nincs még olyan közvetlen veszélyhelyzet, amely más segítségnyújtását egyáltalán szükségessé tenné.

4.2. A szituációs jogos védelem és a mennyiségi túllépésre vonatkozó rendelkezés

A *szituációs jogos védelem*²⁰⁸ [Btk. 22. § (2) bek.] és a *mennyiségi túllépés*²⁰⁹ [Btk. 22. § (3) bek.] szabályai a *szorongatottsági gondolat* megjelenésének eklatáns példái. A jogalkotó ezekben a kivételes esetekben – figyelemmel a támadás okozta kiszolgáltatott helyzetre, illetve a támadással okozati összefüggésben a védekezőben kialakult érzelmi állapotra²¹⁰ – lehetővé teszi a jogalkalmazó számára, hogy eltekintsen a szükségesség mértékének vizsgálatától. A mennyiségi túllépés tipikusan szubjektív karakterű ismérveiből, valamint a szituációs jogos védelemre irányadó rendelkezéseknek az életbeli szituációkra vonatkozó objektív jellegű tényállási elemeiből következtethetünk a részjogintézmény tisztán individuális ratio legisére. Erre tett utalást a Kúria is jogegységi határozatában. A *ratio legisre* elszórtan tett utalásokból az szűrhető le, hogy a Kúria szerint a jogalkotó a szituációs jogos védelemre vonatkozó rendelkezésekkel a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépést szeretné elősegíteni, a jogos védelem kereteit tágítani, és nem pedig szűkíteni kívánja. A jogos védelmi helyzet kiszélesítése azért lehet indokolt, mert

„[A] jogalkotó a jogellenes cselekmények sértettjeinek helyzetét figyelembe véve értékelte azt, hogy a jogtalanul megtámadottak a támadóhoz képest többszörös hátrányban vannak, mert a támadó dönti el a támadás célját, helyét, idejét, módját. A védekezőt mindez felkészületlenül éri, és ezért az esetek többségében kiszolgáltatott helyzetben van. Ellenszegülésének sikere is kétséges, sőt olykor kimenetele csupán a véletlenen, szerencsén múlik. Különösen igaz ez, amikor a jogtalan támadás éjjel, felfegyverkezve, fegyveresen vagy létszámfölényben levő támadók által történik.”²¹¹

²⁰⁷ Lásd a 2009. évi LXXX. törvény 5. §-hoz fűzött részletes indokolás. Kritikával illeti ezt a jogalkotói döntést, és a közérdek védelmét a megelőző jogos védelem körében is szükségesnek tartja MÉSZÁROS Á. Z. 2015a, 467. A közérdek büntetendőséget kizáró okok körében betöltött jogtárgyi szerepére lásd MÉSZÁROS Á. Z. 2015b, 74-81.

²⁰⁸ Ez a merőben új, előzménnyel nem rendelkező jogintézmény az elhárítás szükséges mértékének vizsgálatát zárja ki, ha a törvényben absztrakt módon meghatározott szituációs elemek fennállnak. Részletesen lásd *IV. rész 3.1. fejezet*.

²⁰⁹ Mennyiségi túllépés (excessus) alatt a szükségesség mértékének megtartására vonatkozó követelmény sérelmét kell érteni. NAGY 2014a 221-222.; TOKAJI 1984, 261.; HOLLÁN 2013, 165. Részletesen lásd *IV. rész 3.2. fejezet*.

²¹⁰ Ezen szubjektív körülmények figyelembevételét már a Csemegei-kódex megalkotói is szükségesnek tartották: „A támadás izgalomba hozza az indulatot, s a visszaverés közben fokozódnak az érzelmek. Az indulatok e zajosabb hullámváza alatt gyakran nem lehet megtartani a tiszta belátás azon mértékét, mely szükséges volna, hogy az ember az adott pillanatban rögtön felismerje a határt, a melyen további védelem megszűnt szükséges lenni.” Löw (1880) 2003, 518.

²¹¹ Kúria 4/2013. BJE 2. pont 5. bek.

A legfőbb bírói fórum is kiemeli tehát, hogy az elhárítás teljes szabadságának biztosítását a védekező kiszolgáltatottsága, szorongatott helyzete indokolja. Álláspontom szerint minderre figyelemmel állítható az, hogy mindkét jogintézmény – a kimutatott szabályozási célra is tekintettel – a büntetőjogi felelősséget a bűnösség síkján zárja ki.²¹² A jogalkotó ugyanis normatív módon értékeli azon életbeli helyzet rendkívüliségét, amelyben a támadás lezajlott, és ezáltal nem várja el a szükségesség mértékének 22. § (1) bekezdés szerinti betartását. Ezek a büntethetőségi akadályok tehát – dogmatikai nézőpontból – az általános részben kodifikált elvárhatóságot kizáró okoknak tekinthetők. Az elvárhatóságot kizáró okok pedig nem a cselekmény jogellenességét, hanem az elkövető bűnösségét eliminálják.²¹³

A két jogintézmény törvényi céljának teljes azonossága folytán vethető fel a *lex posteriori* jelentő szituációs jogos védelem törvénybe iktatásának okafigyottsága. Ez a megközelítés alapvetően egy *rendszerkritikus* értelmezés alkalmazását feltételezi, amely a Btk. 22. § (2) bekezdésében rögzített szabályokra az ún. *szimbolikus büntetőjog*²¹⁴ termékeként tekint.²¹⁵ NAGY Ferenc szerint „szimbolikus büntetőjog esetén a törvényhozó (csak) azt a célkitűzést követi, hogy felhívja a figyelmet a közvéleményben a gondos és dönteni képes jogalkotásra. [...] De a valódi problémát meg sem próbálja orvosolni, a problémakezelés kimerül a szimbolikus jellegű büntetőjogi szankció előírásában.”²¹⁶ A szituációs jogos védelem esetében is hasonló helyzettel találkozunk: a problémát a jogalkotó már korábban (esetünkben a 2009-es módosításkor, illetve annak új Btk.-ban változatlan formában történő szabályozásakor) orvosolta, új jogintézmény kodifikálásával valós célt nem tud már érni, csupán a jogos védelmi rendelkezések „szétaprózódásához” járul hozzá.²¹⁷ Egyező álláspontot foglal el az AMBRUS–UJVÁRI szerzőpáros, akik a jogintézményre a *szimbolikus jogalkotás* elemeként tekintenek, mivel abból voltaképpen hiányzik a jogos védelmi cselekmény esszenciális eleme: a szükségesség.²¹⁸ Az ilyen konstrukció pedig „a magánbosszú differenciálatlan újbóli megjelenését eredményezheti.”²¹⁹ Összegezve, a szituációs jogos védelem ratio legisének effajta felfogása nem lát valós jogtárgyvédelmi célt az új szabályok megalkotása mögött, inkább egyfajta – a jogos védelem intézményétől egyébként teljesen idegen²²⁰ – „politikai termékként” tekint rá. Az új jogintézmény részletes kritikájára – jelentőségére tekintettel – a későbbiekben, az elhárító cselekmény elemzése során, önálló fejezetben kerül sor, egy retrospektív joggyakorlati analízis eredményeinek hasznosításával (*IV. rész 3.1.7. fejezet*).

²¹² A mennyiségi túllépésre vonatkozó büntethetőségi akadályt – amelyet már a Csemegi-kódex is szabályozott (79. §) – ANGYAL Pál ún. személyes büntethetőséget kizáró oknak tekinti, amely nem érinti a cselekmény jogtalanságát. ANGYAL 1920, 412. Napjainkban ugyanezt az álláspontot foglalja el GELLÉR–AMBRUS 2017, 261.; GELLÉR–AMBRUS 2018, 119.

²¹³ NAGY 2014a, 271-272.

²¹⁴ A szimbolikus büntetőjog teóriájának hazai kidolgozására lásd NAGY 2013, 128.

²¹⁵ Ugyanezt az értelmezést követi UJVÁRI 2015, 114.

²¹⁶ NAGY 2013, 128.

²¹⁷ UJVÁRI 2015, 114.

²¹⁸ AMBRUS–UJVÁRI 2015, 118.

²¹⁹ AMBRUS–UJVÁRI 2015, 118-119.

²²⁰ TÓTH Mihály szerint a körülmények egyedi, individuális mérlegelését kizáró rendelkezés a jogos védelem jogintézményével összeegyeztethetetlen, ezért annak törvénybe iktatását elhibázott és felesleges jogalkotói döntésnek tartja. TÓTH 2012, 28.

4.3. A kitérés lehetőség vizsgálatának törvényi tilalma

A kitérés kötelezettség esetleges megkövetelésének normatív tilalma deklarálja azt a természetjogi gondolatot, amely szerint senki sem kötelezhető arra, hogy saját egyéni érdekét máséval szemben feláldozza. A jogrend tehát nem vonhatja el a megtámadottól a szembezállás jogát, mert az a természet törvényeinek mondana ellent. Ez az értelmezés tisztán a törvény szövegéből indul ki, és nem veszi figyelembe a rendelkezés megalkotásának egyéb körülményeit.

Utóbbi tényezőket illetően abból kell kiindulni, hogy a korábbi LB a jogos védelem törvényi rendelkezéseihez képest többletkövetelményként – a védekezésre nézve *in malam partem* interpretációval – kitérés kötelezettséget követelt meg meghatározott támadói körrel kapcsolatban.²²¹ Hiába hívta fel a figyelmet a büntetőjogi szakirodalom²²² az akkori joggyakorlat *nullum crimen* elvet sértő jellegére, a legfőbb bírói fórum hajthatatlan maradt, és a judikatúra változatlan formában maradt fenn. Az időközben érzékelhetően növekedő tendenciát mutató családon belüli erőszak visszaszorítására vonatkozó társadalmi igény azonban arra készítette a jogalkotót, hogy az alapelvsértő joggyakorlatnak jogalkotással vessen véget. Erre világít rá a 2009. évi novella indokolása is: „A mai társadalmi viszonyok között – különös tekintettel a családon belül elkövetett erőszakos cselekmények megváltozott megítélésére – már nem állja meg a helyét a korábbi, a megtámadott védekezési jogát szűkítő ítélkezési gyakorlat. A jövőbeli ítélkezés számára egyértelmű iránymutatást ad a törvény azzal, hogy a továbbiakban nem követeli meg a megtámadottól a támadás előli menekülést.”²²³

Az indokolás kritikájaként megjegyezhető, hogy a pozitív jog a támadás előli kitérést korábban sem követelte meg, a büntetőködex erre vonatkozó rendelkezést nem tartalmazott, azt csupán a joggyakorlat alakította ki. Összegzésként megfogalmazható, hogy a vizsgált törvényi szabály kodifikációja tehát általánosan jogelméleti, és konkrétan jogtárgyvédelmi síkon is kétségtelenül igazolható, azonban arra ténylegesen praktikus cél (a jogalkalmazói gyakorlat jogalkotással való eliminálása) elérése végett került sor.

²²¹ 15. számú Irányelv III/2. pontja szerint: „A jogtalan támadás esetén a megtámadott általában nem köteles *meneküléssel kitérni* a támadás elől; kivételesen azonban a büntetőjogilag közömbös elhárítási mód választásának kötelezettsége terheli a hozzátartozót a felmenője, testvére vagy házastársa részéről ellene intézett, illetőleg fenyegető támadás esetén. Megkívánható ez a súlyosabb fokban kóros elmeállapotban, szemmel láthatóan tudatzavarban levő személyek jogtalan támadása esetén is, függetlenül attól, hogy a tudatzavart állapotot mi válthatta ki.”

²²² NAGY 2008, 145.

²²³ 2009. évi novella 4. §-hoz fűzött részletes miniszteri indokolás.

II. RÉSZ

A JOGOS VÉDELEM JOGI TÁRGYAI

1. A jogtárgyvédelem jellege

A jogos védelem általános szabályozási fundamentumaként a *védelmi elv* jelölhető meg. Ez az elv determinálja a jogintézmény *ratio legis*ét is, amely alapvetően duális jellegű, hiszen a jogos védekezés a megtámadott érdekek védelmén keresztül közvetetten a jogrend megóvását is szolgálja.²²⁴ Ebből következően a jogintézmény kifejezett szabályozási célja a *jogtárgyvédelem*.

A jogi tárgy fogalma a büntetőjogi dogmatikában elvont jellegére figyelemmel pontosan nem körülírható,²²⁵ általános megközelítésben egy absztrakt módon meghatározott érdeket, értéket, állapotot értünk alatta, amelyet jelentőségére figyelemmel a büntetőjog védelemben részesít.²²⁶ Ettől eltérően FILÓ a jogi tárgyra kifejezetten individuális kategóriaként tekint: „A jogi tárgy tehát büntetőjogi védelmet igénylő, konkrét személyhez kötött emberi érdek.”²²⁷ Álláspontja szerint egy univerzális jogi tárgy ezen elmélet fényében közvetített érdekként fogható fel, „amelyet a rész-egész viszonyában az individuumok összessége hordoz.”²²⁸ SZOMORA az általános megközelítést – német jogirodalomra hivatkozással – oly módon konkretizálja, hogy a jogi tárgy valójában nem egy elvont érdek, hanem az adott érdekeknek a tárgya.²²⁹ A szerző további megállapítása, hogy a jogi tárgy vizsgálata során alapvető jelentőséggel nem elsősorban a fogalmi körülírás, hanem sokkal inkább a funkció-meghatározás bír.²³⁰ A jogi tárgy funkciója pedig a konkrét büntetőjogi szabályozás szükségességének megindokolása, ami az adott érdek immanens tartalmának kibontásával történhet (*jogtárgyharmonikus értelmezés*).²³¹ Ezen érdekek védelme álláspontom szerint a büntetőjogban a következő módokon valósulhat meg:

1. *primer* jelleggel úgy, hogy a jogalkotó – bűncselekményi tényállások szabályozásával – büntetőjogi felelősséget alapít azon magatartásokra nézve, amelyek ezen érdekeket sértik vagy veszélyeztetik (*felelősségkonstituáló jogtárgyvédelem*);
2. *szekunder* jogvédelem keretében olyan jogintézmények – így a jogos védelem – kodifikálásával, amelyek az említett jogi tárgyakat azáltal védik, hogy az azokat sértő-veszélyeztető támadások – büntetőjogilag releváns – elhárítása esetén a védelmi cselekmény felelősséget kizárják (*felelősségelimináló jogtárgyvédelem*).²³²

²²⁴ NAGY Ferenc a jogos védelmet az állami jogvédelem szükséges kiegészítésének tartja, amelynek gyakorlása során „a saját vagy más jogi tárgyát védő személy egyúttal a jogot is garantálja, a jogrendet védi.” NAGY 2014a, 212. BELOVICS Ervin megfogalmazásában: „[...] a jogszerűen védekező a társadalom védekezését valósítja meg a támadóval szemben.” BELOVICS 2009, 77.

²²⁵ NAGY Ferenc jogi tárgyat taglaló tanulmányában kimutatja, hogy e témával foglalkozó kutatásokkal a magyar büntetőjog-tudományban csak elvétve találkozhatunk, míg „a jogi tárgy fogalmára vonatkozó megközelítések a német szakirodalomban az áttekinthetlenség határát súrolják.” NAGY 2008c, 3-4.

²²⁶ NAGY 2014a, 152-153.; BALOGH 2010c, 97.; HOLLÁN 2013e, 103.

²²⁷ FILÓ 2005, 61.

²²⁸ Uo.

²²⁹ SZOMORA 2009a, 11.

²³⁰ SZOMORA 2009a, 12.

²³¹ Ezen interpretációs mód lényegének kifejtésére lásd SZOMORA 2009a, 13-17.

²³² A jogtárgy-védelem ehhez hasonló kategorizálására tesz utalást MÉSZÁROS Á. Z. 2015b, 79.

A jogos védelem magától értetődően utóbbi jogvédelmi kategóriába sorolható be, általános törvényi rendelkezése [Btk. 22. § (1) bek.] szerint hatókörébe a jogtalan támadással érintett személy, javak vagy a közérdek oltalmazása tartozhat. Gyakorlati jelentőségekre figyelemmel jelen könyvben először az individuális jogi tárgyak kérdéseivel foglalkozom, ezt követően érintem a közérdek védelmének lehetőségét.

2. Az individuális jogi tárgyak

A jogos védelem keretében oltalmazható egyéni jogi tárgyak közös jellemzője, hogy azok alapjogi karakterűek, így *alkotmányos szintű védeltséget élveznek*.²³³ Ebből fakadóan gyakori, hogy jogrendszerbeli védelmük komplex módon valósul meg: a polgári és közigazgatási jogon túl a büntetőjog is tartalmaz(hat) rájuk nézve szabályozást.²³⁴ Utóbbi jogág által nyújtott jogvédelem a fentiekben felvázolt komplex rendszerben valósul meg.

Mivel mind az Alaptörvény V. cikke, mind a Btk. 21-22. §-ai az individuális jogi tárgyakat egymástól elkülönítve nevesítik,²³⁵ ezért dolgozatomban is ezt a felosztást követem az elemzés során. A két kategória közötti elhatárolás szempontjából pedig adott esetben kiindulópontot jelenthet az alkotmányos jogvédelmet jelentő alapjogok hatókörének alkotmányjogi értelmezése.

2.1. Saját vagy más személye

2.1.1. Fogalmi lehatárolás

A jogos védelem keretei között oltalmazott érdekek közül elsőként a megtámadott *személyéhez tapadó* jogi tárgyak vizsgálata érdemel figyelmet. Kiindulópontként leszögezendő, hogy ebbe a körbe *vagyon* *karakterű érdekek nem tartozhatnak bele*, tartalmilag individuális jellegük ellenére sem. A Btk. 22. § (1) bekezdése ugyanis a javakat önálló jogtárgy-csoportként nevesíti, így *argumentum a contrario* azok nem vonhatók a személyre vonatkozó védelem körébe. A normatív szintű különválasztás indokára csak következtetni lehet. Feltehetően a jogalkotó e felosztásnak köszönhetően kívánta egyértelművé tenni, hogy „személy” alatt csak természetes személy értendő, míg a „javak” kitételbe beletartozhatnak olyan elemek is, ahol a jogi tárgy hordozója nem természetes, hanem jogi személy vagy éppen jogi személyiséggel nem rendelkező egyéb jogalany. Az individuális jogtárgyak közötti ilyen jellegű differenciálás nem új keletű, ezzel a különbségtétellel ugyanis már a Csemegi-kódex esetében találkozhattunk.

²³³ Ebben a körben érdemes utalni azon elméleti irányzatra, amely a jogos védelem ratio legisét a kiemelkedő érdekek védelmében látja. Erre lásd RENZIKOWSKI 1994, 119.; KROSS 2004, 56. Lásd részletesen *I. rész 2.2.3. fejezet*. Az individuális jogi tárgyak nézőpontjából ez a megközelítés helytállóan tekinthető, ezért is lehet rendszerbontó (rendszeridegen) jellege a közérdek szerepeltetésének a jogos védelem szabályozásában.

²³⁴ Ezzel magyarázható, hogy több esetben a felelősség kizárását illetően egyes büntetőjogi jogintézmények közötti elhatárolási kérdés merül fel: pl. jogos védelem és jogszabályi engedély elhatárolása.

²³⁵ Az Alaptörvényben személy vagy tulajdon, míg a Btk.-ban személy vagy javak elleni támadás szerepel. Vö. Alaptörvény V. cikk, Btk. 21. §, 22. § (1) bek.

2.1.2. Jogirodalmi értelmezések

Az 1843. évi javaslat a vétklen önvédelem keretében a személy elleni támadások között nevesítette a megtámadott „életére, vagy testére, szabadságára vagy becsületére veszélyt-hozó” magatartásokat [74. § a) pont]. Ezt a részletező, egyben taxatív megfogalmazást a Csemegi-kódex már nem vette át, és csupán *személy elleni támadásról* szólt (79. §). A későbbi törvénykönyvek – így a hatályos is – ugyanezt a szabályozási megoldást követték (követi). Törvényi értelmezés hiányában a vonatkozó tényállási elem köznyelvi jelentését kell alapul venni azzal, hogy a jogtárgyi kör meghatározása során – a jogintézmény jogvédelmi céljára is figyelemmel – extenzív interpretációnak lehet helye. Hasonló gondolatmenetet követve, a személyes érdekek legszélesebb körű elismerését szorgalmazta már az előző század elején DEGRÉ, aki általános kiindulópontként rögzítette, hogy „e fogalom, – az életbeli fogalomhoz képest, – nyilván nem szorítkozik az egyén fizikai épségére, hanem felöleli az egyént egész adott fizikai és erkölcsi létében és társadalmi értékében: felöleli mindazt, a mi adott ember egyéni létének tartozéka; az embert összes egyéni vonatkozásaiban.”²³⁶ Ezzel szemben EDVI kimerítő felsorolás adására törekedett: „a személy ellen intézett támadás az, amely az életet, testi épséget, a szabadságot, a szemérmet és a becsületet veszélyezteti.”²³⁷

A *kortárs jogirodalom*²³⁸ is elsősorban az élet, testi épség, egészség, a nemi élet szabadsága,²³⁹ személyi szabadság és az egyes személyhez fűződő jogok védelmét említi ebben a körben. A joggyakorlati relevancia szempontjából egyet lehet érteni BÉKÉS Imrével, aki szerint ténylegesen az élet-testi épség védelme tartozik a személy elleni támadások körébe: „a személy elleni támadások az ítélkezési gyakorlatban mint az élet, illetőleg a testi épség elleni büntettek jelennek meg.”²⁴⁰ Bírósági határozatok elemző kutatásaim is megerősítik ezt a feltételezést, az általam megvizsgált büntetőügyek meghatározó többségében ugyanis a jogtalan támadások a megtámadott élete, testi épsége ellen irányultak. Mindez azonban pusztán praktikus, statisztikai megközelítés, ami nem változtat azon, hogy a fentiekben említett személyhez kapcsolódó egyéb érdekek jogos védelem körében védhetőségét is el kell ismerni. Ehhez kapcsolódóan a következőkben szükségesnek tartom a személyt érintő támadások egyes, sajátos jellemzővel bíró különös eseteinek vizsgálatát is.²⁴¹

Nem vonható ugyanakkor a jogellenességet kizáró ok hatókörébe egyes állampolgári jogok, illetve politikai szabadságjogok gyakorlásának védelme. E jogosultságok *de lege lata* legfeljebb az eset konkrét körülményeinek figyelembevételével, a közérdek ellen intézett támadásként foghatók fel. Ennek indokaként elegendő DEGRÉ álláspontját ismertetni: „[...] az állampolgári jogok háborítatlan gyakorlását és érvényesülését gátló támadás sem tekinthető egymagában a »személy«, mint az egyén fizikai és erkölcsi adott léte elleni tá-

²³⁶ DEGRÉ 1910, 362.

²³⁷ EDVI 1909, 344.; tartalmilag hasonló értelmezést ad FINKEY 1905, 196.

²³⁸ NAGY 2014a, 214.; KARSAI 2013, 88.; BLÁSKÓ 2013, 227.; UJVÁRI 2009, 77.; KÓNYA 2013, 117. FÖLDVÁRI 2002, 138.

²³⁹ Hangsúlyozni szükséges, hogy a szexuális motívumú személy elleni támadások esetén a sértett szexuális önrendelkezése (nemi szabadsága) sérül, ezért a nemi erkölcsre mint kollektív jogi tárgyra történő hivatkozás ebben a körben nem bír jelentőséggel. A nemi erkölcs univerzális jogtárgyi jellegére lásd FILÓ 2004, 748. A nemi erkölcs mint jogtárgy jogirodalmi kritikájára pedig lásd SZOMORA 2006, 611-638. Ezzel ellentétesen a jogos védelem jogi tárgyát érintően a nemi erkölcsre hivatkozik BELOVICVS 2009, 90.

²⁴⁰ BÉKÉS 1968, 167. Az ügyészégi joggyakorlatot elemző kutatása alapján hasonló következtetésre jutott MÉSZÁROS Ádám is, aki az általa vizsgált iratok csaknem 95 százalékában testi épség ellen irányuló támadásokkal találkozott. MÉSZÁROS Á. 2015, 110.

²⁴¹ Lásd alább 2.1.3. – 2.1.6. pontok

madásnak; itt a »személy« fogalma által nem fedett, egyéni és nyilvános érdekeket viselő állapot a támadási objectum. Az ily támadások tehát nem tartoznak a jogos védelemmel kivédhetők közé.²⁴² Így nem lehet jogszerűen elhárítani olyan támadást, amely például kizárólag a vallásszabadság gyakorlását, a választásokon való részvétel jogát²⁴³ vagy a gyülekezéshez való jog érvényesülését akadályozza. Hasonló okokra figyelemmel nem adott a *ius defensionis* egyes egyedi jogosultságok sértése esetén, így nincs helye jogos védelemnek például a kegyeleti vagy a szülői felügyeleti jog korlátozásával szemben.

Németországban a jogos védelem tényállása kifejezetten nem említi a védelemre érdeemes tárgyak körét, azokra csak a támadás irányultságából lehet következtetni. A dStGB 32. §-a szerint ugyanis a jogellenes támadás a megtámadott vagy más ellen irányul. Ebből következően a hatályos német büntetőjog a jogos védelem körében elsődlegesen az *individuális jogi tárgyak* oltalmazását ismeri el. Ebben a tekintetben azonban a szakirodalom kifejezetten *extenzív felfogást* követ: az uralkodó álláspont szerint védelemben részesülhet *minden jogilag védett érdek*, függetlenül attól, hogy azt a büntetőjog vagy más jogág oltalmazza. Így a jogos védelem jogtárgyai közé sorolják *általánosságban* az emberi életet, a testi integritást, a személyes szabadságot, a becsületet, a szexuális önrendelkezést, a tulajdonhoz, illetve birtokláshoz való jogot, a házi jogot, az intimszférához való jogot és egyes közösségi szolgáltatások igénybevételének jogát is.²⁴⁴

2.1.3. Öngyilkosság elhárítása

Vizsgálni kell a jogos védelem lehetőségét *öngyilkossági kísérlet* esetén. Itt formálisan – az elhárító szempontjából – más személye elleni támadásról van szó, amit maga a jogi tárgy hordozója (az élethez való jog jogosultja) realizál. Általánosságban elmondható, hogy az ilyen cselekmény jogtalansága de lege lata azonban hiányzik, mivel a saját élet elvétele jogi normát nem sért. Egy öngyilkossági kísérletnek lehetnek jogi következményei (pl. kórházi, hatósági beavatkozás költségei kapcsán kialakuló jogviszony), ezek azonban normasértést nem jelentenek. Álláspontommal ellentétesen foglal állást SZÉKELY, aki szerint ugyan az öngyilkosságot a jog nem bünteti, „de jogellenessége ennek ellenére sem tehető vitássá, még pedig azért, mert az életről jogszerűen lemondani nem lehet.”²⁴⁵ Ebből azt a következtetést vonja le, hogy „öngyilkosjelölt a törvény szellemében »támadó«, és a »támadása« elhárításához szükséges elhárító cselekmény – jogos védelem.”²⁴⁶

E felfogás tagadására elegendő FİLÓ gondolatmenetét ismertetni, aki részletesebb elemzés körébe vonta a saját élet kioltása jogi megítélésének egyes kérdéseit. A szerző vizsgálata so-

²⁴² DEGRÉ 1910, 368.

²⁴³ Így például abban a 2016 februárjában történt, nagy társadalmi felháborodást keltő esetben, amikor a Nemzeti Választási Iroda épületében népszavazási kezdeményezést bejelenteni kívánó ellenzéki politikust több, erősebb fizikai adottságokkal rendelkező személy megakadályozta, hogy a leadás időbeli sorrendjét meghatározó időbélyegzőhöz lépjen, javára jogos védelmi helyzet jött létre. Ennek alapját azonban jelen esetben a népszavazás-kezdeményező személyi szabadsága, szabad mozgáshoz való joga adja, amit az akadályozó személyek korlátoztak. Nem vitathatóan sérült az érintett népszavazás kezdeményezésére vonatkozó alkotmányos joga is, de a jogos védelmet nem ez, hanem az előbb említett individuális érdekre hivatkozás alapozhatja meg. A jogsértés bírósági megállapítására lásd Kúria Kvk.III.37.223/2016/2.; Kúria Knk.IV.37.257/2016.

²⁴⁴ PERRON 2014, 645.; ERB 2003, 1279-1280.; RÖNNAU–HOHN 2006, 411.; ROXIN 2006, 669.; HERZOG 2005, 1148.; JESCHECK–WEIGEND 1996, 339.; KREY 2008, 160.; HAFT 2004, 86.; JAKOBS 1993, 381.; MITSCH 2003, 348.; LANCKNER–KÜHL 2004, 215.

²⁴⁵ SZÉKELY 1983, 47.

²⁴⁶ Uo.

rán megállapította, hogy az öngyilkosság a *bírói gyakorlatban* olyan *társadalomra veszélyes cselekmény* képében jelenik meg, amelynek tényállásszerűsége hiányzik, így az csupán ezen okból kifolyólag nem képezhet bűncselekményt.²⁴⁷ Ehhez kötődően ismerteti az LB egyik eseti döntését, amely a következőképpen fogalmaz: „A Btk. az öngyilkosságot, illetőleg ennek megkísérlését nem tekinti bűncselekménynek. Minthogy azonban az öngyilkosságot közfelfogás elítéli, és az erkölcsi normákkal is ellentétes, ennek megelőzése érdekében a Btk. 168. §-a az ehhez kapcsolódó, járulékos jellegű magatartásokat – nevezetesen az erre való rábírást és az ehhez való segítségnyújtást – önálló (sui generis) bűncselekménynek nyilvánítja.”²⁴⁸ FILÓ ebből azt a következtetést vonja le, hogy a judikatúra a társadalomra veszélyességet ebben az esetben *törvényhozói kategóriaként* értelmezi,²⁴⁹ amely pusztán azt jelenti, hogy „a magyar jogalkotó a suicid magatartást – kivétel nélkül – devianciának látja, amely mind morális, mind mentálhigiénés szempontból káros a közösségre.”²⁵⁰ A szerző helytálló érveléssel teszi hozzá, hogy mindez azonban nem jelenthet *bűncselekménytani értelemben* vett társadalomra veszélyességet, mivel akkor egy olyan cselekmény materiális jogellenességéről beszélünk, amit önmagában a hatályos büntetőjog nem is rendel büntetni.²⁵¹

Ebből a gondolatmenetből világosan következik, hogy nem értékelhető egy suicid magatartás a közérdek ellen intézett jogtalan támadásként sem. Megjegyzendő továbbá, hogy az emberi élet megóvása az állam oldalán jelent ugyan életvédelmi kötelezettséget, de az nem azonosítható olyan közösségi érdekekkel, amely a jogos védelmet alkalmazhatóvá tenné. Ilyen helyzetben más életének a mentése szolidaritási alapokon nyugvó egyéni érdekvédelem, tehát nem egy kollektív jogi tárgy oltalmazásáról van szó.

A suicid magatartás jogtalanágát tagadó állásfoglalás annyiban jelent előrelépést a probléma megoldásában, hogy világossá teszi: az – öngyilkosságot megakadályozó, adott esetben az érintettnek sérelmet okozó²⁵² – elhárító cselekmény jogellenessége a jogos védelem szabályai alapján nem zárható ki. Az élet megóvását célzó, büntetőjogi szempontból releváns elhárító cselekmény jogellenességének kizárása ilyen helyzetben a *végszükségre* (Btk. 23. §) hivatkozással lehetséges. E jogellenességet kizáró ok ugyanis jogtalanági elemet nem értékel, jogos pozíciók kerülnek egymással kollízióba.²⁵³ Öngyilkossági szituációban a saját életét kioltani szándékozó személy sodorja magát olyan közvetlen és másként el nem hárítható veszélybe, amely más, kívülálló részéről akár büntetőjogi szempontból releváns elhárítás választását is indokoltá teheti. Erre figyelemmel az öngyilkosságot megkísérlő személynek – élete megóvásában segítséget nyújtó – elkövető (pl. testi sértést megvalósító) tényállásszerű magatartásának jogellenességét a Btk. 23. §-ra alapozva kell kizárni. Megjegyezhető, hogy ilyen esetben a végszükségi

²⁴⁷ FILÓ 2009, 253.

²⁴⁸ BH 1983. 7.

²⁴⁹ Álláspontja szerint a közfelfogásra, erkölcsi normákra hivatkozás egyértelmű törekvést mutat a jog átmoralizálására, miáltal a tárgyalta cselekmény társadalomra veszélyes jellegét igazolni lehet. Ennek segítségével pedig az öngyilkosságban közreműködés szabályozásának indokoltságát is könnyen meg lehet magyarázni, egyszerűbben fogalmazva: e bűncselekmény esetén „az LB a büntetőjogot a mentálhigiénés prevenció legitim eszközének tekinti.” FILÓ 2009, 250.

²⁵⁰ FILÓ 2009, 255. A fentiekben ismertett Székely-féle értelmezés is ugyanezen megközelítésen alapul.

²⁵¹ Uo.

²⁵² Erre az esetre példaként szolgálhat annak a járóelőnek a cselekménye, aki a hídról leugrani szándékozó személyt a járdára löki, aki ennek következtében testi sérülést szenved.

²⁵³ TOKAJI 1984, 266.

arányosság²⁵⁴ vizsgálata fogalmilag kizárt, mivel a védekező olyan veszély elhárítására törekszik, amelynek esetleges bekövetkezése az individuális jogi tárgy elképzelhető legnagyobb sérelmét jelentené. Kiemelendő továbbá, hogy ilyen szituációban tulajdonképpen kötelezettség keletkezik a végszükség gyakorlására: az önsértő cselekmény észlelője ugyanis büntetőtörvényből fakadóan köteles az élet kioltásának megakadályozására.²⁵⁵ E joghelyzet dogmatikai értelemben kifogásolható: a végszükség – és egyébként a jogos védelem – gyakorlása az elhárító oldalán jogként fogható fel, és nem pedig tevésre vonatkozó kötelezettségként.

2.1.4. Magzati élet védelme

Külön kell említést tenni a *magzati élet* védelmének lehetőségéről. Az Alaptörvény II. cikkéből²⁵⁶ világosan következik, hogy a magzat jogi szempontból embernek nem tekinthető, így rá nézve nem lehet irányadó a fentiekben jogos védelmi jogtárgyként elismert *emberi* élet. A hivatkozott alkotmányos rendelkezés ugyanis az emberi élethez és méltósághoz való jogot kifejezetten magához az *emberhez* kapcsolja, míg a magzatot attól külön nevesíti, és számára *nem jogot*, hanem a fogantatástól kezdődően *védelmet* biztosít.²⁵⁷ Ezen alkotmánykonform értelmezés eredménye az, hogy a jogos védelem tényállásaiban meghatározott „személy” fogalmába a magzat nem tartozhat bele.²⁵⁸

Meg kell ugyanakkor vizsgálni a kérdést – komplex jellegére figyelemmel – az *állapotos nő* szempontjából is, hiszen ő már megkérdőjelezhetetlenül *személynek minősül*. Ebben a tekintetben akkor merülhet fel értelmezési probléma, ha az anya a beavatkozásba előzetesen beleegyezett.²⁵⁹ Az ilyen típusú személy elleni magatartás esetén ugyanis kérdésként vetődik fel az abortőr cselekményének jogtalansága, hiszen az anya voltaképpen a saját testi épségét sértő cselekménybe egyezik bele, amely a magzat elvesztéséhez vezet. Ebben a körben meg kell jegyezni, hogy az anya elleni támadás eszközként szolgál a magzat elpusztítására, így abba joghatályosan beleegyezni nem lehet. A sértetti bele-

²⁵⁴ A végszükségi proporcionalitás követelménye azt jelenti, hogy a védekező személy nem okozhat nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására eredetileg törekedett. Vö. Btk. 23. § (1) bek.

²⁵⁵ Ennek elmulasztása esetén – egyéb feltételektől függően – bűncselekmény valósulhat meg. Minősítési megoldásként az öngyilkosságban közreműködés (Btk. 162. §) vagy a segítségnyújtás elmulasztása (Btk. 166. §) merülhet fel.

²⁵⁶ Alaptörvény II. cikk: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”

²⁵⁷ Hasonlóan JAKAB 2011b, 203. A korábbi alkotmány szövegével kapcsolatban ilyen egyértelmű megállapítást nem lehetett tenni, az AB első abortuszhatározatában arra a következtetésre jutott, hogy a magzat jogalanyiségének előkérdése az Alkotmány értelmezésével nem dönthető el. Vitatták ugyanakkor a többségi döntés álláspontját a határozathoz fűzött párhuzamos véleményeikben Lábady Tamás és Zlinszky János alkotmánybírók. Lásd 64/1991. (XII. 17.) AB határozat (ABH 1991, 297, 307, 321-341.) A második abortuszhatározat indoklásából pedig már az olvasható ki, hogy a Magzat tv. megalkotásával az értelmezési háttér megváltozott, és az Országgyűlés ezáltal impliciten kifejezésre juttatta, hogy a magzat jogilag nem ember. Lásd 48/1998. (XI. 23.) AB határozat (ABH 1998, 333, 339.) Az abortuszdöntések elemzésére lásd ZAKARIÁS–SZIRBIK 2009, 1970-1974.

²⁵⁸ Megjegyzendő, hogy az Alaptörvény által biztosított magzátvédelemből nem lehet egy, a „személy” értelmét tágító extenzív értelmezés szükségességére következtetni, mivel e védelem az államra – és nem az egyénekre – ró (intézményvédelmi) kötelezettséget.

²⁵⁹ Ellenkező esetben a beleegyezés hiányára figyelemmel olyan testi épség elleni támadásról beszélünk, amelynek jogtalansága vitán felül áll, és egyben bűncselekményt, a magzatelhajtás minősített esetét valósítja meg. Vö. Btk. 163. § (2) bek. b) pont

egyezés mint jogellenességet kizáró körülmény szokásjogban kimunkált feltételei között ugyanis szerepel, hogy „a testi épség sértéséhez való hozzájárulás csak akkor zárja ki az azt okozó büntetőjogi felelősséget, ha a sértett társadalmilag elismert cél érdekében adta beleegyezését.”²⁶⁰ Társadalmilag elismert célként pedig nyilvánvalóan nem értékelhető egy olyan magatartás, amelyre vonatkozó sértetti hozzájárulás maga is bűncselekményt valósít meg.²⁶¹ Erre figyelemmel az állapotos nő ilyen irányú beleegyezése a beavatkozás céljára figyelemmel nem lehet felelősséget kizáró hatású, vagyis az abortőr által a magzat ellen intézett támadás jogtalan marad. Összegezőképpen elmondható, hogy a magzat ugyan nem tekinthető a jogos védelem tényállásában szabályozott „személynek”, azonban az embrió elpusztítását célzó magatartás – egyfajta eszközcselekményként – értékelhető olyan személy – konkrétan az állapotos nő – elleni jogtalan támadásként, amellyel szemben a jogos védelem alkalmazhatóvá válik. Megjegyezhető, hogy ez a megközelítés az individuális jogi tárgyat kollektív (magzati élet megóvása mint társadalmi érdek) szempontok alapján értelmezi extenzíven. A jogos védelem duális ratio legise tehát sajátos kontextusban jut ehelyütt jelentőséghez.

Abban az esetben azonban, ha az anya saját maga – más közreműködése nélkül – szakítja meg a terhességet, jogos védelemről nem lehet szó, mivel az önsértés jogos védelmi helyzetet nem keletkeztethet, a magzat pedig a fentiekben kifejtettekből adódóan személyként nem értékelhető.²⁶²

A német jogirodalomban is felvetődik a jogos védelemmel összefüggésben a magzati élet védelmének kérdése, és a szakirodalom elfogadja védhető érdekként a magzati életet. Ebben a tekintetben tehát kifejezetten extenzív értelmezés az uralkodó. Ezzel kapcsolatban HERZOG találóan jegyzi meg, hogy ez az interpretáció az individuális érdekek kifejezetten kollektív szempontok figyelembevételével ad tág értelmet: az anya beleegyezése esetén ugyanis az ilyen típusú támadásnak a megtámadott „személye” körében történő értékelését kifejezetten a magzatot megillető állami védelmi kötelezettség, pontosabban az annak teljesítéséhez nyújtandó egyéni segítség lehetőségének biztosítása teszi indokolttá.²⁶³

ROXIN a kérdést alkotmánykonform módon közelítette meg. Álláspontja szerint a magzati élet védelmének lehetősége a német alaptörvényből fakad, azt az alkotmány alapján kell önálló jogtárgyként elismerni.²⁶⁴ A GG 1. cikk (1) bekezdés 2. mondata szerint az államot kötelezettség terheli az emberi méltóság védelmére vonatkozóan.²⁶⁵ Erre figyelemmel a GG 2. cikk (2) bekezdésében meghatározott élethez és testi épséghez való jog oly módon értelmezendő, hogy abba – az állami védelmi kötelezettség szempontjából – a magzati élet védelmét is bele kell érteni, így teremődik ugyanis összhang a két alkotmányos rendelkezés között.²⁶⁶ Ennek megfelelően a német alkotmánybírói joggyakorlat a magzat számára „a meg nem született emberi életnek járó méltóságot” és a „meg nem született emberi

²⁶⁰ BELOVICVS 2014, 244.; ugyanígy BLASKÓ 2013, 253-254.

²⁶¹ Az állapotos nő ilyen helyzetben az „elhajtás” fordulat alapján a magzatelhajtás privilegizált esete szerint tartozik büntetőjogi felelősséggel. Vö. Btk. 163. § (4) bek.

²⁶² Ennek ellenére az ilyen cselekmény a Btk. 163. § (4) bekezdésének „elhajtás” fordulata alapján bűncselekménynek minősül.

²⁶³ HERZOG 2005, 1150. Ebből következően ebben a helyzetben a védekező az állami kötelezettség teljesítéséhez nyújt segítséget, kifejezetten szolidaritási alapon. Álláspontom szerint ez a megállapítás megfelelően értékesíthető a magyar szabályozás kapcsán is.

²⁶⁴ ROXIN 2006, 671.

²⁶⁵ GG Art. 1 (1) „Die Würde des Menschen ist unantastbar. Sie zu achten und zu schützen ist Verpflichtung aller staatlichen Gewalt.”

²⁶⁶ KLEIN 1983, 173.

élethez való saját jogot” biztosít.²⁶⁷ Ebben a körben tehát az állami intézményvédelmi kötelezettség kiszélesedik: az alaptörvény kötelezi az államot nemcsak az anya, hanem annak magzata megóvására is.²⁶⁸ Mindezek alapján ROXIN azt a konklúziót vonja le, hogy nemcsak az anya beleegyezése nélkül lefolytatott terhesség-megszakítás esetén, hanem akkor is – egyfajta jogigazolást segítségnyújtást kifejtve – lehet védekezni, ha a cselekmény az anya hozzájárulásával történik,²⁶⁹ vagy azt éppen az állapotos nő maga tanúsítja.²⁷⁰

2.1.5. Magánlakás sérthetlenségéhez fűződő jog

Kiemelt figyelmet érdemel a *magánlakás sérthetlenségéhez fűződő jog* jogtárgyi szerepe is, mivel annak megítélése a jogirodalomban több szempontból is vitatott: egyes álláspontok a jogos védelem körében védhetőségét kifejezetten tagadják, míg mások ugyan elismerik, azonban – további gondolati lépcsőként – konkrét jogtárgyi besorolásában nem értenek egyet.

Az elutasító értelmezést a jogirodalomban SCHULTHEISZ képviselte, aki kifejezetten tagadta a házi jog²⁷¹ jogos védelem körében védhetőségének lehetőségét: „A bírói gyakorlat azonban a lakásjog megsértése, vagy veszélyeztetése esetén is helyt ad a jogos védelemnek, noha ez az érdek tulajdonképpen nem tartozik bele az említett körbe.”²⁷² A szerző véleményét nem is indokolja, külön említést – elszigetelt jellege ellenére – csupán azért érdemel, mert sajnálatos módon találhatunk a recens joggyakorlatban olyan döntéseket, amelyek indokolásából utóbbi – kifejezetten restriktív jellegű – értelmezés továbbélésére lehet következtetni. Az egyik bírósági döntés történeti tényállása röviden a következőképpen foglalható össze (*I. jogeset*):

A terhelt és élettársa egy bérlakásban éltek együtt. Az élettárs két – korábbi házasságából született – gyermeke visszaköltözött a lakásba, mivel anyjuknál szerettek volna lakni. A terheltet ez az új helyzet zavarta, és tőlük elszigetelten a konyhában lakott. A vádbeli napon a szomszéd kertben – többek között – a vádlott élettársa és a gyermekei magnetofont hallgattak. A vádlott, miután megebédelt, a konyhában aludni akart, a magnetofon hangja azonban erősen behallatszott, ezért kiszólt a társaságnak, hogy azt vegyék halkabbra, kérését azonban nem teljesítették. Ezt követően a vádlott és élettársa között a házban veszekedés alakult ki, amelyre az egyik gyermek a házba beszaladt. A terhelt ekkor élettársát éppen késsel fenyegette, amit a kezéből a gyermek igyekezett kivenni. Ennek során a gyermeknek felületes, metszett sérülései keletkeztek, amelyek véreztek, a kést a vádlottnál hagyta, kiment és a kint levőknek azt kiabálta, hogy a vádlott megszurta. Rövid idő múlva ismét veszekedést hallottak a vádlott és élettársa lakásából. Ezért három helybeli személy a lakáshoz ment. A vádlott a konyhában tartózkodott, és annak ajtaját magára zárta. A kint levők belülről beszédhangokat és csattogást hallottak, ezért abban a feltevésben, hogy

²⁶⁷ A döntést idézi a hazai alkotmánybírósági gyakorlat: 48/1998. AB (XI. 23.) határozat (ABH 1998, 333, 344.)

²⁶⁸ Uo.

²⁶⁹ Ezzel ellentétesen az állapotos nő beleegyezése esetén nem tartja a jogos védelmet megengedhetőnek STERNBERG-LIEBEN 1996, 301.

²⁷⁰ ROXIN 2006, 671.

²⁷¹ A házi jog kifejezés a jelenkori irodalomban a magánlakás sérthetlenségéhez, zavartalan használatához fűződő alkotmányos alapjogot jelenti, amely a büntetőjogon túl, a polgári jog és a szabálysértési jog által is védett. VIDA 1999a, 159.

²⁷² SCHULTHEISZ 1948, 39.

esetleg a vádlottnál bennrekedt valaki, be akartak menni. Az ajtót először ásóval fessegették, de nem sikerült kinyitni. Ezért egyikük, a sértett előbb vállal esett az ajtónak, majd pedig azt lábbal berúgta. Ennek hatására az ajtó teljesen kinyílt: a sértett és a másik két személy beléptek, az előtérből pedig a vádlott élettársa az ajtó nyílásán nézett befelé. A vádlott az ajtó mögötti ágyon ült. Mivel a sértett a vádlotton kívül mást nem látott bent, megfordult, hogy kimenjen. A vádlott ekkor az ágyból magához vett egy kést, melynek zajára a sértett visszafordult. Így teljesen közel, szemközti helyzetbe kerültek egymással. Ekkor a vádlott a jobb kezét – amelyben a kés volt – először a sértett bal térde felé lendítette, majd egy hirtelen mozdulattal a mellkasa bal oldalán, lentről felfelé, a VI. bordaközben, kb. 1,5 cm-es bemeneti nyílású szűrt sebet okozva megszurta. A sérülés 6-7 hét alatt gyógyult.²⁷³

Az LB helyesen jutott arra a következtetésre, hogy „a lakásba behatoló személyek tényállásban megállapított az a magatartása, hogy a vádlott által lakott és bezárt lakrészbe erőszakkal, részben az ásó nyelével, részben pedig a bezárt ajtó erőszakkal való befejezése útján behatolt, jogellenes volt. Nem zárja ki az erőszakos behatolás jogellenességét az a körülmény sem, hogy az említett személyek abban a téves feltevésben voltak, hogy a helyiségben a vádlotton kívül még más – esetleg a hozzátartozóik valamelyike – is tartózkodik.”²⁷⁴ Ebből a megállapításból azonban álláspontom szerint a legfőbb bírói fórum már helytelenül következtetett a jogos védelmi helyzet hiányára: „Az említett három személynek a vádlott által lakott lakrészbe való erőszakos behatolását követően azonban az említett személyek a vádlott irányában nem fejtettek ki semmiféle támadó magatartást, bár hármójuknak ide történő behatolása objektíve alkalmas volt arra, hogy a vádlottban a közvetlenül fenyegető támadás lehetőségét felidézze.”²⁷⁵ Ez a megfogalmazás arra enged következtetni, hogy a vádlott csak abban az esetben került volna jogos védelmi helyzetbe, ha a sértett ellene – azaz személye ellen – támadó magatartást fejtett volna ki, vagy azzal közvetlenül fenyegetett volna. Levonható ezáltal a konklúzió: a lakásba erőszakkal történő jogellenes behatolás önmagában jogos védelmi helyzetet nem keletkeztethet, az ellen az ott tartózkodó személy e jogellenességet kizáró ok keretei között nem léphet fel. Ezzel a jogi következtetéssel egyetérteni nem tudok, erre vonatkozó okfejtésemet az alábbiakban fejtem ki részletesen. A döntéssel kapcsolatban még megjegyezhető, hogy az LB jogos védelmi hivatkozást elvető végkövetkeztetésével egyet lehet érteni, azonban annak indokolása – a fentiekben elmondottakra tekintettel – vitatható. Az LB érvelésével ellentétben álláspontom szerint ebben a jogesetben a jogos védelem azért nem hívható fel, mert a vádlott által jogellenes állapot megszüntetése érdekében választott elhárító cselekmény a szükségesség ismérvének nem felelt meg. Ennek a kérdésnek a részletes elemzése azonban az elhárító cselekmény dogmatikai ismérveivel kapcsolódik, így azzal ehelyütt nem foglalkozok.

Hasonló jogi következtetéseket vontak le az eljáró bíróságok a következő ügyben is (*II. jogeset*). A tényállás lényege szerint:

A vádlott élettársa és a sértett között párkapcsolat alakult ki. A sértett életvitel-szerűen külföldön élt, ezért eleinte csak leveleztek egymással. A vádlott élettársa többször panaszkodott a sértettnél a vádlottra, és úgy tájékoztatta, hogy a vádlott

²⁷³ BH 1993. 401.

²⁷⁴ Uo.

²⁷⁵ Uo.

el is hagyta őt, ezért a sértett elhatározta, hogy a kapcsolatukat személyessé teszi. Ezért 2002. október 1-jén Stuttgartból Magyarországra indult. A sértett 2002. október 2-án a hajnali órákban ért a házhoz, ahol ismeretlen mennyiségű szeszes italt fogyasztott, majd 6 óra körül – érzelmileg is felfokozott állapotban – úgy döntött, hogy ottlétét a vádlott élettársa tudomására hozza: a kerítést rázta, valamint bekiabált a házban tartózkodó vádlott élettársának. A vádlott ekkor szerzett tudomást a sértett és élettársa között kialakulóban lévő kapcsolatról, és elhatározta, hogy a sértettet szándékától eltántorítja, lakásába nem engedi be. Ezért a vádlott a kapuhoz ment, élettársa pedig – aki félt kapcsolatát megszakítani a vádlottal – megijedve a lehetséges következményektől, közben telefonált egy biztonsági őr ismerősüknek. A kerítésnél a vádlott és a sértett között szóváltás alakult ki, amelynek során a sértett – azért, hogy a vádlott élettársával beszéljen – be akart mászni, mire a vádlott, hogy ezt megakadályozza, visszaszaladt a házba, és magához vette az előszobában tartott két bozótívágó kés egyikét. A kerítésen átmászó sértettet a vádlott a bozótívágó késsel a bal kezén megvágta. A sértett nem hagyott fel azzal, hogy bemenjen, a vádlott pedig őt az udvarra rántotta. Eközben a rönkfából hasított deszkából álló kerítés felső deszkája a helyéből kiszakadt. A vádlott élettársa közben értesítette a rendőrséget is. A vádlott és a sértett dulakodtak, közben a vádlott kezéből a bozótívágó kés kiesett, aki emiatt megijedt, és a házba szaladt, de sikerült a bejárati ajtót bezárnia. A szándékának megakadályozásától és bántalmazásától feldühödött, ittas sértett követte őt. A bejárati ajtó egyik fakazettáját beütve akart a házba hatolni, a vádlott pedig magához vette a másik bozótívágó kést, majd a ház hátsó oldalán található erkélyről leugorva, a házat megkerülve, hátulról a sértettre támadt, aki a támadástól a földre esett. A sértett beszélni akart a vádlott élettársával, valamint bántalmazása miatt haragudott a vádlottra. A vádlott meg akarta akadályozni, hogy a sértett a házba hatoljon, ezért a bozótívágó kés élével, sújtó-vágó mozdulatokkal bántalmazta őt. Ennek következtében maradandó fogyatékoság alakult ki.²⁷⁶

Az elemzett kérdés szempontjából a jogeset-ismertetés első bekezdésében foglalt események jogi értékelésének van meghatározó jelentősége.²⁷⁷ Ezt minősítve az elsőfokon eljáró Pest Megyei Bíróság kijelenti, hogy „a vádlott a sértett kerítésen átmászásakor nem volt jogos védelmi helyzetben.”²⁷⁸ Ennek indokaként a sértett *elkövetési motívációját* hozza fel, miszerint ő azért akart a telekre mászni, hogy „a vádlott élettársával beszéljen, és a vádlott valójában a közöttük létrejövő kapcsolatfelvételt akarta a bántalmazással megakadályozni. Ezen túl, a vádlottra, érzelmei miatt, haragudott is.”²⁷⁹ Ezt követően a megyei bíróság érvelésében *szubjektív elemeket értékel* a védekezői oldalon is: „A vádlott tehát a kerítésen átmászási szándékot nem személy, vagy dolog elleni erőszak veszélyének értékelhette, és cselekvősege sem az ezek, vagy saját személye elleni támadás megakadályozására irányult. Magatartását ezen túl, a sértettel szembeni harag is

²⁷⁶ Pest Megyei Bíróság 20.B.26/2009/23.

²⁷⁷ A második bekezdésben ismertetett eseménysort a megyei bíróság önállóan értékelte, ahol már megállapította a jogos védelmi helyzetet, a jogellenességet kizáró ok alkalmazását pedig a mennyiségi túllépésre figyelemmel zárta ki. Ezt a gondolatmenetet azonban – helyesen – az ítéletábla az indokolásból kirekesztette, mivel a vádbeli történéseket egységesen kell értékelni. A másodfokú bíróság azonban alapvetően egyetértett a megyei bíróság kiindulópontjával, amely szerint a jogos védelem a kezdetektől fogva jelen ügyben fel sem merülhetett. Vö. Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.166/2010/7.

²⁷⁸ Pest Megyei Bíróság 20.B.26/2009/23.

²⁷⁹ Uo.

irányította.²⁸⁰ A másodfokon eljáró ítélőtábla helyeselte az elsőfokú bíróság erre vonatkozó jogi érveit: „Helyesen állapította meg a megyei bíróság, hogy a sértett *nem személy, vagy dolog elleni támadás céljából* mászott át a kerítésen, hanem mert mindenáron beszélni akart a házban tartózkodó tanúval. Helytállóan zárta ki, hogy a sértettet emiatt jogos védelmi helyzetben bántalmazta” (kiemelés tőlem: G.A.).²⁸¹

A bíróságok által kialakított érvrendszer több tekintetben sem fogadható el. Egyrészt, a támadás jogtalansága kapcsán szubjektív szempontokat értékel, jóllehet az bűnösségi elemektől mentes, kifejezetten objektív kategória.²⁸² Az elemzett jogi tárgyat érintően az ítéletek hiányosságaként azonban leginkább az jegyezhető meg, hogy a magánlakás sérthetetlenségéhez való jog a bírósági döntések indokolásában mint a terhelt által védhető jog, fel sem merült. Ebből következően vagy nem tekintették jogszerűtlennek a bekerített helyre a magánlakással rendelkező akarata ellenére történő bemenetelt, vagy jogtalannak tekintették ugyan, csak arra a következtetésre jutottak, hogy e jogi tárgy a jogos védelem körében nem oltalmazható. Előbbi felvetés könnyen kizárható azáltal, hogy az ítélőtábla kifejti: nemcsak a vádlott, de a sértett is a jogtalanság talaján állt. Mindebből pedig arra lehet következtetni, hogy a sértett kerítésen átmászásakor a jogos védelem eredendően azért nem volt megállapítható, mert a sértetti cselekmény személy vagy javak ellen nem irányult,²⁸³ a magánlakásba való bemenetellel szemben pedig a jogos védelem keretei között nem lehet védekezni. Ezt az érvelést az alábbiakban kifejtettekre figyelemmel nem tudom elfogadni.

A magánlakás sérthetetlenségéhez fűződő jog az AB joggyakorlata szerint „az emberi méltósághoz való jog, mint általános személyiségi jog alkotó elemeinek egyike, az Alkotmányban által nevesítetten biztosított alakzata, amely a magánszféra egyik jelentős összetevőjének sérthetetlenségét alapozza meg.”²⁸⁴ Az alkotmányjogi szakirodalom szerint ún. negatív jellegű alapjog értendő alatta,²⁸⁵ vagyis „[...] nem valamely szolgáltatás igénybevételére, nem is meghatározott aktivitás kifejtésére jogosít, hanem a védett tárgykörben a kívülállók bizonyos zavaró, beavatkozó, sértő megnyilvánulásaitól való mentességre és a mentesség állami védelmére jogosít.”²⁸⁶ Ez a jog tehát a magánszférajogok részelemének tekintendő, és a hatályos szabályozás szerint az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdése²⁸⁷ alapján élvez alapjogi védettséget.²⁸⁸ Erre figyelemmel kétség sem férhet ahhoz, hogy az alapjog jogosultja – akár büntetőjogilag releváns cselekmény kifejtésével is – felléphet a jogos védelem keretei között az alapjog gyakorlását zavaró-sértő támadással szemben.

²⁸⁰ Uo.

²⁸¹ Fővárosi Ítélőtábla 2.Bf.166/2010/7.

²⁸² Az ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódó részletesebb elemzést azonban a támadás jogtalanságáról szóló fejezetben adom meg. Lásd *III. rész 4. fejezet*

²⁸³ Lásd fentebb az ítélőtábla érveléséből kiemelt részt

²⁸⁴ 1115/B/1995. AB határozat (ABH 1996, 551, 552.).

²⁸⁵ JÓRI 2009, 2223.

²⁸⁶ 1115/B/1995. AB határozat (ABH 1996, 551, 552.).

²⁸⁷ „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.”

²⁸⁸ Megjegyzendő, hogy e jog védelme annak alapjogi jellege mellett az Alaptörvény Q) cikkére figyelemmel is alkotmányos kötelezettség. A magánszféra jogok védelmét ugyanis Magyarországra kötelező nemzetközi szerződés, az EJEE is kifejezetten deklarálja. Az egyezmény 8. cikk 1. pontja alapján: „Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.” Ennek megfelelően a hivatkozott alkotmánybírói judikatúra kifejezetten értékesíti az EJEB joggyakorlatában kialakított elvi megállapításokat. Vö. 1115/B/1995. AB határozat (ABH 1996, 551, 552.).

KARSAI szerint az elutasító álláspont elfogadása esetén a jogrend egységének elve is sérülne, mivel „a polgári jogi birtokvédelem szabályainak alkalmazása felhatalmazná a megsértett személyt bizonyos mérvű tettelegessé, azaz büntetőjogilag akár tényállásszerű cselekmény kifejtésére, úgy, hogy közben a büntetőjog eleve kizárná a jogos védelem rendelkezéseinek alkalmazhatóságát.”²⁸⁹ E gondolatmenet helyességét igazolja egyébként maga a büntetőkódex normaszövege is azáltal, hogy a szituációs jogos védelem két esetkörének [Btk. 22. § (2) bek. b)-c) pont] szabályozása is kifejezetten a magánlakás fogalmi körébe tartozó életbeli helyzeten alapul.²⁹⁰ A törvény ezzel ellentétes – restriktív értelmezése – tehát nem fogadható el, az a jogellenességet kizáró ok hatókörének indokolatlan leszűkítéséhez vezet, ami alkotmányosan nem megengedhető. Ennek figyelembevételével az *II. jogeset* alapjául szolgáló bírósági ítéletek jogi indokolása nem elfogadható: *a vádlott jogos védelmi helyzetben volt*, amikor a sértett behatolt a tulajdonát képező lakáshoz tartozó bekerített helyre. Ekkor tehát ő nem állt a jogtalanság talaján, védekezés kifejtésére – a magánszféra-jogot ért támadás visszaverése érdekében – jogosított volt. Az már a jogtárgykérdés szempontjából közömbös, hogy az általa választott elhárítási mód a szükségesség mértékének követelményét sértette, miáltal ő a jogos védekező pozícióját elvesztette. Az azonban nem állítható, hogy az eseménysor kezdetén a vádlott ne lett volna jogos védelmi helyzetben.

A magánlakás sérthetlenségéhez fűződő jog oltalmazásának elismerését követően tisztázni szükséges e jog konkrét jogtárgyi besorolását. Ez a jogosultság ugyanis egyaránt köthető lehet a védekező (vagy más) személyéhez, valamint akár javaihoz is, hiszen a magánlakáshoz egyértelműen vagyoni jogosultságok kapcsolódnak.

Ennek a kérdésnek az eldöntése már a korábbi jogirodalomban sem volt egyértelmű. EDVI álláspontja szerint „a házjog megtámadása rendszerint a személy és vagyon elleni támadás vegyülékéből áll: mert aki másnak lakába vagy bekerített udvarába erőszakosan betolakodik, egyidejűleg a személyt és vagyont is megtámadja.”²⁹¹ HELLER szerint a jogos védelem körében említett vagyonhoz számítandók „a megtámadott tényleges hatalmában lévő akár ingó, akár ingatlan dolgok, továbbá ugyanannak mindennemű gazdasági jelentőségű érdekei, amennyiben azokat a jog általában védelemben részesíti, így pl. a lakás háborítatlansága [...]”²⁹² A korabeli judikatúra is ez utóbbi értelmezést követte akkor, amikor a magánlakás sérthetlenségéhez való jogot a sértett *kizárólagos vagyonát képező házjogának* tekintette.²⁹³

Álláspontom szerint helyesebb e jogot a személyhez kapcsolódó jogok között tárgyalni, és a jogos védekezés lehetőségét erre hivatkozással biztosítani.²⁹⁴ Jól mutatja a bírói gyakorlat heterogenitását, hogy ezzel egyező – ezáltal pedig a fentiekben bemutatott bírósági döntésekkel ellentétes – értelmezési megoldásra jutott egyik eseti döntésében maga az LB is: „[...] a sértett jogtalanul járt el, amikor a zárt kaput kikerülve átmászott a kerítésen,

²⁸⁹ KARSAI 2013, 88.

²⁹⁰ Szintén a magánlakás sérthetlenségéhez fűződő jog legszélesebb körű védelmét kívánja szolgálni – többek között – a megelőző jogos védelem (Btk. 21. §) jogintézménye is.

²⁹¹ EDVI 1909, 345.

²⁹² HELLER 1931, 166. Ugyanezt az álláspontot képviselte DEGRÉ 1910, 381.; ANGYAL 1920, 400.; HACKER 1936, 155.

²⁹³ Kir. Curia 10289/904. (1904. december 14.) Éppen ebből fakadóan nehezen érthető a KÁDÁR–KÁLMÁN szerzőpáros azon megállapítása, amely szerint a szocialista büntetőjog érdeme a lakásjog jogtalan támadásokkal szembeni védelmezhetőségének megengedése. Véleményük szerint a „javak” kitétel alkalmazása tette ugyanis lehetővé mindezt, jóllehet azt a korábbi jogirodalom és joggyakorlat is elismerte, a Csemegi-kódex által használt „vagyon” megjelölés megfelelő értelmezésével. Vö. KÁDÁR–KÁLMÁN 1966, 327-328.

²⁹⁴ A jogirodalomban egyező álláspontra lásd MÉSZÁROS Á. Z. 2015b, 80.

majd felnyitotta a külső ajtót, és a vádlott tiltakozása ellenére be akart hatolni a lakásba. A sértettnek a magánlakás zavartalan használatához fűződő érdeket és abból adódóan személyi jogokat sértő magatartása tehát *személy elleni jogtalan támadásként* értékelhető, amellyel szemben a szükséges mérvű védekezés joga a vádlottat megillette”²⁹⁵ (kiemelés tőlem: G.A.). Ennek az értelmezésnek a helytállóságát erősíti egyébként a kérdés – fentiekben részletezett – alkotmányjogi szempontú megközelítése is. A magánlakás sérthetlensége ugyanis – az AB értelmezését alapul véve – az Alaptörvény által *önálló alapjogként* elismert magánszférához való jog része, az tehát elsődlegesen nem a tulajdonhoz való alapjogból vezethető le.²⁹⁶ Ez a gondolatmenet konform továbbá az Alaptörvény más rendelkezésével is. A jogos önvédelem alapjogáról szóló V. cikk ugyanis a megtámadott személyét és tulajdonát jelöli meg védendő érdekként, amelyek közül – a fenti érveknek megfelelően – a magánszféra az előbbi tárgykörbe sorolható be. Ennek a konklúzióknak azért van jelentősége, mert a magánszféra körében oltalmazott magánlakás fogalmának ezáltal szélesebb értellem adható, mintha azt a javak körében tárgyalnánk.²⁹⁷ Itt szükséges említeni az AB azon joggyakorlatát, amely szerint a magánszférához kötődő magánlakás-fogalom nem szűkíthető le a magánlaksértés tényállása (Btk. 221. §), a Ptk.-ban nevesített személyiségi jogi rendelkezés [2:43. § b) pont] vagy az Rtv. által használt [97. § (1) bek. c) pont] fogalomra, hanem annak *önálló jelentéstartalom* adható.²⁹⁸ Erre figyelemmel a jogos védelem keretei között védhető magánlakás ismérvei nem szükségképpen azonosak a magánlaksértéshez²⁹⁹ fűződően kimunkált – a felelősség megalapozását szolgáló – definíció tartalmi elemeivel. A különös részi jogirodalom szerint lakásnak minősül minden olyan körbezárt, oldalfalakkal és tetővel körbehatárolt hely, amely rendeltetésszerűen személyek tartózkodási, pihenési helyeül, éjszakai szállásául szolgál.³⁰⁰ Ennek megfelelően nem tartozhat e fogalomba az olyan helyiség, amely nem lakhatásra rendelt (pl. iroda, üzlethelyiség, gépjármű utastere) vagy nem körbezárt (pl. pajta, karám stb.). Ez a joggyakorlat a jogos védelem alkalmazása során azonban nem irányadó, mivel e jogintézmény teleologikus értelmezésével nem összeegyeztethető: a magánszférához való jog ugyanis az említett helyeken is sérthető.

2.1.6. Személyhez fűződő jogok védelme

A *személyiségi jogok* megsértésével szembeni fellépés is említést érdemlő kérdés. E jogok körét a Ptk. exemplifikatív felsorolással adja meg [2:43. §], amelyek megsértésének esetére szankció megállapítását is lehetővé teszi [2:51-2:54. §]. Kiemelendő, hogy e jogosultságok

²⁹⁵ BH 1995. 685.

²⁹⁶ Egyezően foglal állást KARSAI Krisztina: „A magánlakás sérthetlenségét és a házijogot is a jogos védelem körébe lehet vonni (személy közvetlen támadása).” KARSAI 2013, 88.

²⁹⁷ Mejegyzendő továbbá, hogy ily módon az Alaptörvény V. cikke kiterjeszthető válik az egyébként nem tulajdonos személyekre (bérlő, hotelszoba vagy kollégiumi szoba lakója) is, mivel az alapjog nem a tulajdonhoz, hanem a személyhez mint jogi tárgyhoz kapcsolódik.

²⁹⁸ A 44/2004. (XI. 23.) AB határozat többségi álláspontja *obiter dictum* utal erre a lehetőségre. Kifejezetten jelenik meg ugyanakkor a határozathoz fűzött különvéleményekben. Lásd Holló András és Tersztyánszkyné Vasadi Éva különvéleményei (ABH 2004, 618, 653, 668-672.). A téma bővebb elemzésére lásd továbbá JÓRI 2009, 2223.

²⁹⁹ A magánlakás fogalmának definiálása a büntetőjogban elsősorban a magánlaksértés tényállása (Btk. 221. §) kapcsán merül fel, amelynek elkövetési tárgyaként a magánlakás összetett fogalomként értendő, és a normaszövegből következően magában foglalja a szoros értelemben vett lakást, egyéb helyiséget, valamint az ezekhez tartozó bekerített helyet is.

³⁰⁰ BELOVICVS 2012, 241.; KÓNYA 2013b, 846.; VIDA 2013a, 186.

az – Alaptörvény által sérthetetlenként elismert (II. cikk) – emberi méltósághoz való jogból vezethető le, ezért többségük a polgári jogi mellett büntetőjogi védelemben is részesül. A korábbiakban említettek közül így például ebbe a körbe tartozik az élet, testi épség, egészség [2:43. § a)], vagy a személyes szabadság, magánélet, magánlakás [2:43. § b)] oltalmazása is. Ezekon felül is, álláspontom szerint a jogos védelem keretei között – mint a személyhez kötődő speciális jogi tárgyak – jelentőséggel bírhat akár a képmáshoz és hangfelvételhez való jog [2:43. § g)], a magántitokhoz és személyes adatok védelméhez fűződő jog [2:43. § f)], vagy a becsülethez való jog [2:43. § d)] oltalmazása is.

A *becsület* jogtárgyi szerepe a hazai jogirodalomban is kiemelten vizsgált kérdés. Az különösebb magyarázatot nem igényel, hogy e jogi tárgy, amely alkotóelemként magában foglalja az emberi méltóságot és a társadalmi megbecsülést is,³⁰¹ kifejezetten személyhez kötődő. Az Alaptörvény II. cikke az emberi méltósághoz való jogot az alapjogi katalógusban kiemelten kezeli, azt egyúttal sérthetetlennek nyilvánítja. Ennek alapján nemcsak a primer, hanem a szekunder büntetőjogi jogtárgyvédelem biztosítása is egyértelműen igazolhatóvá válik. Mindebből *prima facie* következne a becsület jogos védelem körében történő oltalmazásának lehetősége is.

Mégis, a joggyakorlat elutasító álláspontot foglal el. TÓTH Mihály a vonatkozó judikatúra történeti áttekintése során, annak markáns változására hívja fel a figyelmet: „[...] amilyen mértékben tért nyert, s bővült a vagyon elleni támadásokkal szembeni jogos védelem köre, úgy halványodott, majd szorult vissza teljesen a (személy elleni támadás keretei között) a becsület védelmében kifejezhető védekezés elfogadhatósága. [...] az ítélkezési gyakorlat már óvakodott a »személy elleni támadás« lehetséges körét pusztán a becsületet érintő, (a tettelességet nélkülöző) inszINUÁCIÓKRA kiterjeszteni, s így az esetleges jogos védelem köre hasonló konfliktusok esetében már fel sem merült.”³⁰² Egyet kell érteni TÓTH Mihály megállapításával, hiszen már a Csemegi-kódex óta a joggyakorlat³⁰³ döntően egyhangú abban,³⁰⁴ hogy e speciális individuális érdek – ugyan *nem a jogi tárgy jellegére, hanem a támadás ismérveire tekintettel* – nem vonható e jogellenességet kizáró ok hatókörébe.

Már az első büntető törvénykönyv miniszteri indokolása rámutatott: „Szavak, irások, vagy képes ábrázolatok általi becsületsértés ellen önvédelemnek nincs helye. Ily támadások, midőn intézettek, egyúttal be is fejezettek; az erő alkalmazása tehát nem előzi meg, se nem akadályozza a veszélyt, hanem csupán megtorolná a szenvedett sérelmet.”³⁰⁵ Megfelelően értelmezve az elutasítás indokát megállapítható, hogy nem arról van tehát szó, hogy a becsület védelme – mint személyhez fűződő érdek – ne tartozhatna bele a kódex által meghatározott jogtárgyi körbe. Az irányadó judikatúra szerint ugyanis verbális támadással

³⁰¹ A becsület mint jogi tárgy részletekbe menő dogmatikai és alkotmányjogi elemzését adja SZOMORA 2015, 45-59.

³⁰² TÓTH 2012, 25.

³⁰³ A korábbi judikatúrából lásd Kir. Curia 16573/903. (1903. december 30.), Kir. Curia 497/904. (1904. január 19.), Kir. Curia 4211/905. (1905. május 2.); recens joggyakorlatból lásd 4/2013. BJE I./1., Fővárosi Bíróság 22.B.1355/2012/25., Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.490/2013/8. Kifejezetten új, ezzel ellentétes eseti döntésre ugyanakkor lásd Győri Ítéletábla Bf.17/2015/5.

³⁰⁴ Érdekes ugyanakkor, hogy a Kir. Kúria 20. század elején kifejezetten a „férfibecsületet” védelemre érdemesnek találta, és megállapította a jogos védelmi helyzetet a feleségét a szeretőjével házasságtörésen érő férj javára: „a házasságtörés folyamatban volt ténye által *férji jogaiban és férfibecsületében*, tehát *személyében* az elhalt F. János volt súlyosan megtámadva. E támadásban meglepett vádlott ellenében az elhalt gyakorolt jogos védelmet akkor, amidőn a vádlottat tetten kapva, ellene erőszakot használt, hogy a jogtalan támadás folytatását megakadályozza.” Kúria B. III. 3428. (1915. március 31.)

³⁰⁵ LÖW (1880) 2003, 516.

szemben a jogos védelem körében azért nincs lehetőség védekezni, mert az ilyen jellegű jogtalan támadásra történő reakálás *nem vonható a jogos védelmi helyzet körébe*: a támadás a sértés kimondásával azonnal a befejezettség stádiumába jut, így a védekezés – elhárítandó cselekmény, vagy azzal közvetlenül fenyegető helyzet hiányában – már nem szükséges, az csak megtorlásként értékelhető. Az érvelés e lényeges irányára korábban már HELLER Erik is elvi élel rámutatott: „A tagadó vélemény nem arra támaszkodik, hogy a becsület nem lehet tárgy a jogos védelemnek, hanem arra, hogy az elhangzott szóval szemben a becsületsértés megtörtént és így már nincs mivel szemben védekezni.”³⁰⁶ Mindezekre figyelemmel az elutasításra vonatkozó kritikái megjegyzéseimet – az érvek dogmatikai jellegére figyelemmel – a jogtalan támadásról szóló fejezetben foglalom össze.³⁰⁷

A német joggyakorlat szerint a személyhez fűződő jogok körében elismert képmáshoz való jog (das Recht am eigenen Bild) oltalmazása érdekében a jogos védelem szabályai szerint fel lehet lépni. Az alábbi eset rendőrökről jogsértő körülmények között készült fotófelvételekkel kapcsolatos (III. jogeset).

1970. június 30-án egy ellenzéki demonstráció került megrendezésre a hamburgi vasútállomáson. A tüntetésen – előljárójuk utasítására, az esetleges atrocitások megakadályozása érdekében – három civil ruhás, szolgálatban lévő rendőr is részt vett. Róluk a rendezvényen résztvevő egyik személy portréfelvételeket készített azért, hogy azokat egy ellenzéki szerveződés (APO) számára továbbítsa. A nyomozók észrevették a sértetti cselekményt, ezért őt felszólították személyazonosságának igazolására és a felvételek kiadására. A sértett egyik kérdésnek sem tett eleget, ezért őt a legközelebbi kapitányságra előállították, tőle a fényképezőgépet elvették, belőle a készített felvételeket kivették és tartalmukat megtekintették.³⁰⁸

A hamburgi bíróság az eljáró rendőrök cselekményét jogszerűnek minősítette, mivel azok egyrészt az eljárási jogszabályokkal összhangban álltak, másrészt a sértetti cselekmény a rendőrök képmáshoz való jogával szembeni olyan jogtalan támadásként is értékelhető volt, amellyel szemben a jogos védelem szabályai szerint fel lehet lépni.³⁰⁹ A bíróság vizsgálta a tüntető magatartásának jogszerűségét is, és kimondta, hogy a felvételnézés jogellenessége annak sajátos céljában, tulajdonképpen önkényességében rejlik: az erre vonatkozó német háttérjogszabály³¹⁰ ugyanis nem engedi meg az érintett személyek beleegyezése nélkül képmásukra vonatkozó felvételek készítését.³¹¹

Az uralkodó német jogirodalom egyetért ezzel a jogalkalmazói értelmezéssel,³¹² kérdés csupán abban a körben merül fel, hogy a jogos védelem önmagában a felvételnézésrel, vagy – további feltételként – csak a terjesztési (vagy egyéb kifejezetten önkényes) célzatú

³⁰⁶ HELLER 1931, 165.

³⁰⁷ Lásd III. rész 2.3.3. fejezet.

³⁰⁸ OLG Hamburg, Beschluß vom 14. 4. 1972 – 1 Ws 84/72 (NJW 1972, 1290).

³⁰⁹ Uo.

³¹⁰ A képmáshoz való jog védelmét a képzőművészeti és fotográfiai alkotások szerzői jogáról szóló törvény szabályozza (KunstUrhG).

³¹¹ A törvény ismer ez alól kivételeket, amelyek esetén a beleegyezés megadása nem szükséges, azonban erre az esetre nézve – az elkövetési körülmények összességére figyelemmel – a bíróság azokat nem látta alkalmazhatónak. Lásd KunstUrhG §§ 22-23.

³¹² Erre lásd pl. MITSCH 2012, 19-20.; PERRON 2014, 646.; MAURACH-ZIPF 1977, 377.; ERB 2003, 1282.; FISCHER 2014, 303.; LANCKNER-KÜHL 2004, 215.

képrögzítéssel³¹³ szemben jöhet szóba. Az utóbbi álláspontot képviselő HERZOG jegyzi meg, hogy a jogtárgyként védett általános személyiségi jog ténylegesen a fénykép nyilvánosságra hozatalával sérül, így elhárító cselekmény is csak az ilyen célú magatartással szemben fejthető ki.³¹⁴ Gyakorlati relevancia szempontjából valóban ezen esetek bírhatnak jelentőséggel (pl. paparazzik által, a sértettek tudta nélkül, későbbi publikálás érdekében készített kompromittáló felvételek), mégis a jogtárgy immanens tartalmát önmagában már a felvétel jogszerűtlen rögzítése is sérti, így a jogos védelem megengedhetősége kizárólag a támadó célzatának hiányára tekintettel nem zárható ki.³¹⁵ Ezt az extenzív értelmezést követi a német jogirodalomban Wolfgang MITSCH, aki védekezési jog gyakorlásának lehetőségét az információs önrendelkezési jog valamennyi aspektusára kiterjeszti.³¹⁶ A szerző ugyanakkor kiemeli, hogy a jogos védelem alkalmazhatósága ennek ellenére korlátozott körben foghat helyt, mivel e magatartások sajátos jellegükből fakadóan azonnal befejezett jogtárgysértést eredményeznek, amelyek esetében a támadás közvetlensége/közvetlenül fenyegető jellege már hiányozhat, ezáltal pedig a jogos védelmi helyzet megszűnhet.³¹⁷ Ennek fényében a felvétel készítésének megakadályozása, illetve a már megkezdett felvétel befejezésére kényszerítés (pl. a rögzítő eszköz kézből történő kiütése) esetén az elhárítás még szükséges lehet.³¹⁸ Csak egyetérteni lehet MITSCH azon megállapításával is, miszerint a felvételkészítés abbahagyását követően létrejött jogellenes állapot (pl. hozzájárulás nélkül létrehozott felvétel tárolása) jogos védelem keretei között történő megszüntetésére ezzel szemben nincs lehetőség, mivel már a támadási cselekmény (*Angriffshandlung*) nem tart, csupán az általa okozott következmény (*Angriffserfolg*) áll fenn.³¹⁹ Az ezzel szembeni fellépésre pedig legfeljebb az állami szervek útján van lehetőség. Erre példaként a hazai jogból az Info. törvény azon rendelkezése szolgálhat, amely az érintett számára a bírósághoz fordulás lehetőséget biztosítja [22. § (1) bek.].

Megvizsgálva a kérdést a *hazai szabályozás szempontjából* elmondható, hogy a Ptk. személyiségi jogként a képmáshoz és a hangfelvételhez való jogot kifejezetten nevesíti [2:43. § g); 2:48. §]. A polgári jogi kódex által nyújtott védelem széleskörűnek tekinthető, mivel már a felvétel elkészítéséhez is szükséges az érintett hozzájárulása. Ebből következően jogsérelem nem pusztán felhasználással állhat elő, hanem már a beleegyezést nélkülöző rögzítés ténye is normasértő. Kiegészítésképpen jegyzem meg, hogy az érintett hozzájárulása nélkül készített kép- és hangfelvételek egyúttal személyes adat jogosulatlan kezelésének is minősülnek, miáltal a Ptk.-n túlmenően az adatvédelmi törvény egyes rendelkezései [4. § (1) bek.; 5. § (1) bek.] is sérülnek.³²⁰ Kiemelendő, hogy az ilyen jellegű adatkezelés – egyéb törvényi feltételek teljesülése esetén – büntetőjogi felelősséget is megalapozhat.³²¹

³¹³ A MAURACH–ZIPF szerzőpáros nemcsak a kép-, hanem a hangfelvételek jogosulatlan rögzítésével szembeni fellépés lehetőségéről is szól. MAURACH–ZIPF 1977, 377.; később rájuk hivatkozással ugyanígy MITSCH 2012, 21.

³¹⁴ HERZOG 2005, 1149.

³¹⁵ Erre kifejezetten lásd ERB 2003, 1282.; RÖNNAU–HOHN 2006, 414.

³¹⁶ MITSCH 2012, 19.

³¹⁷ MITSCH 2012, 21–22.

³¹⁸ MITSCH 2012, 21.

³¹⁹ MITSCH 2012, 21–22.

³²⁰ A személyes adatokkal kapcsolatban a Ptk. és az Info. törvény oltalmi körének összehasonlítására lásd SZÉKELY 2014, 2:46 §-hoz fűzött magyarázat

³²¹ Vö. Btk. 219. § (1) bek.

Ezek a jogsértések jelenthetik a jogos védelmi helyzetet kiváltó támadás jogtalanságát,³²² amely a büntethetőségi akadály – akár az ismertetett német esethez hasonló szituációkban történő – felhívását megalapozhatja.

Mivel a hivatkozott jogesetben a megtámadottak rendőrök voltak, kiemelni szükséges, hogy a konkrét kérdés legújabb hazai jogi megítélését bizonytalanság övezi. Korábban a Kúria 1/2012. BKMPJE határozata elvi élel rögzítette, hogy a rendőri intézkedés a tartalmától függetlenül nem tekinthető közszereplésnek, ezért a közterületen intézkedő rendőr képmásának felhasználására csak hozzájárulásával van lehetőség. A 28/2014. (IX. 29.) AB határozatban az AB azonban kimondta, hogy a rendőrök képmáshoz való jogának korlátozhatósága más alkotmányos alapjogok érvényesülése (így a szólás, a sajtó és a véleménynyilvánítás szabadsága) érdekében alkotmányosan megengedhető lehet. Ennek megfelelően a rendőri intézkedésről készült képfelvétel hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozható, ha az nem öncélú, vagyis közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak, képi tudósításnak minősül (ABH 2014, 813, 823).³²³ A döntésre figyelemmel a Kúria 1/2012. BKMPJE határozatát hatályon kívül helyezte annak érdekében, hogy a bíróságok számára szabad teret engedjen az egyes esetek konkrét körülményeinek AB határozattal konform megítélésére.³²⁴ Az új jogegységi határozatában a legfőbb bírói fórum azonban arra is utalást tett, hogy „az autonóm döntésen alapuló, a politikai közösség érdekében való fellépés hiányában, a közhatalom birtokában történő feladatteljesítés önmagában nem teszi a rendőrt közszereplővé.”³²⁵ Összegezve: ha a képmáshoz való jog jogosultja – mint a hivatkozott német példában – az intézkedő rendőr, a jog korlátozásának lehetősége szélesebb körben adott, mint magánemberek esetén, azonban egy, a fentiekben vázolt jogos védelmi helyzet kialakulása – különösen a felvételkedés öncélú jellege esetén – esetükben sem zárható ki.

2.2. Saját vagy más javai

A vagyoni érdekek jogos védelem körében történő oltalmazása a kodifikált büntetőjog kezdetei óta töretlenül érvényesül, azonban a javakat sértő jogtalan támadások elleni széleskörű fellépést a 19. század második felében még egy sajátos elmélet érvényesülése korlátozta. A FEUERBACH nyomán elterjedő és népszerűvé váló ún. *pótolthatatlansági teória* ugyanis abból indult ki, hogy a támadás által sértett/veszélyeztetett jogi tárgyának olyannak kell lennie, amelynek sérelme a konkrét körülményekhez képest valószínűleg a későbbiekben nem helyreállítható.³²⁶ Ennek az elméletnek a hazai képviselőjeként SCHNIERER említhető, aki feltételként határozta meg, hogy „a támadás valamely magában kipótolthatatlan jog, vagy pedig oly jog ellen legyen intézve, melyet a védekező a fennforgó körülményekhez képest alaposan kipótolthatatlannak tarthatott.”³²⁷ A kérdést az elhárítás szükségességének nézőpontjából közelítette meg EDVI, aki szerint e törvényi kritérium reparálható jogtárgy

³²² A támadás jogtalanságának dogmatikai elemzését a későbbiekben, a jogos védelmi helyzet kialakulása körében végzem el, ahol kimutatom, hogy e jogtalanság nem csupán büntetőjogi értelemben értendő. Vö. *III. rész 4. fejezet*.

³²³ Az AB e gyakorlatát legújabb határozataiban változatlanul fenntartja. Lásd pl. 16/2016. (X. 20.) AB hat. (ABH 2016, 1204, 1211) és 17/2016. (X. 20.) AB hat. (ABH 2016, 1212, 1218).

³²⁴ Lásd Kúria 1/2015. BKMPJE

³²⁵ Kúria 1/2015. BKMPJE IV/3.

³²⁶ DEGRÉ 1910, 352.

³²⁷ SCHNIERER 1885, 173.

esetén eltérően ítéendő meg: „általános szempontból csak azt állíthatjuk, hogy amennyiben a jogsértés másként is megakadályozható, vagy a kár megtérítése biztosan várható: a vagyon megvédésére személy elleni erőszakot alkalmazni nem szabad, mert nem szükséges.”³²⁸

E restriktív – kifejezetten a vagyoni jogok védelmét korlátozó – értelmezések tarthatatlanságát DEGRÉ helytálló érveléssel vitatta. Álláspontja szerint a jogos védelem tényállása a jogi tárgyak pótolhatatlanságára vonatkozó kitéfelt nem tartalmaz, és az nem is vezethető le az irányadó törvényi ismérvekből. A sérelem utólagos visszaállítása továbbá nem is hozható összefüggésbe az elhárítás szükségességével, mivel az nem tehető attól a bizonytalan tényezőtől függővé, hogy a sérelem később reparálható-e, avagy sem. A védekezés a támadásra reagál, annak szükségességét a jogtalan cselekmény kifejtésével összevetésben kell vizsgálni, ebben a körben pedig a támadó által okozott sérelem utólagos helyreállíthatóságával kapcsolatos mérlegelésnek nem lehet helye.³²⁹ Később SZÉKELY is meghaladottnak és elvetendőnek tartotta a pótolhatatlansági követelmény érvényesítését, mivel a „pótolhatóság gyakorlatilag számos akadályba ütközhetik; ezek leküzdésének a kockázatát sem köteles a jogalany – joga védelmének mellőzésével – magára vállalni.”³³⁰ Összegezve: a kritikai álláspontot elfoglaló szerzők véleményével csak egyetérteni lehet, ez a felfogás meghaladottnak tekinthető, megszorító jellegére figyelemmel pedig elfogadása a nullum crimen sine lege alapelvvel és az Alaptörvény jogos önvédelemre vonatkozó szabályával lenne ellentétes.

Rátérve a törvényi tényállásban rögzítettek „javak” kitétel valódi tartalmára először elhatárolásokat kell tenni a különböző jogtárgyként használatos kategóriák, így a *javak*, a *vagyon* és a *tulajdon* között.

A jogos védelem szabályozásának történetiségét nézve elmondható, hogy a Csemegi-kódex a jogi tárgy megjelölésére még a „vagyon” kifejezést használta,³³¹ a „javak” kitétel pedig a Btá.-ban jelent meg.³³² A vagyon fogalma a polgári jogban a következő: „Vagyon alatt értjük – fogalmi egységgé tömörítve – valamely jogalany értékben meghatározható javainak, azaz dolgokra vonatkozó és más személyekkel szemben fennálló jogainak, valamint kötelezettségeinek összességét. A vagyon tehát egy meghatározott személy, mint központ köré koncentrált dologi és kötelmi jogviszonyok egyetemessége, melyből csak a pénzben ki nem fejezhető, nem vagyoni javak [...] vannak kizárva.”³³³ Ez a fogalom rendkívül tág, olyan jogviszonyokat is magában foglal, amelyek védelme a jogos védelem törvényi céljával nem összeegyeztethető. Így a vagyon normaszövegben hagyásával a teleologikus értelmezés megszorító eredményhez vezetne, amely a törvényesség elve szempontjából vetne fel aggályokat. Ezért helyeselhetőbb egy olyan kifejezés használata, amely inkább kidomborítja azon jogviszonyok körét, amelyek a jogos védelem körében védelemre érdemesek. A *javak* megfogalmazás e cél elérésére feltétlenül alkalmasnak tűnik.³³⁴

³²⁸ EDVI 1909, 348.

³²⁹ Vö. DEGRÉ 1910, 356.

³³⁰ SZÉKELY 1983, 100.

³³¹ A Csemegi-kódex 79. §-a szerint: „Kizárja továbbá a cselekmény beszámíthatóságát a jogos védelem. Jogos védelem az: mely akár a megtámadottnak, akár másnak, személye vagy vagyona ellen intézett, – vagy azt fenyegető jogtalan, és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges.”

³³² 15. § (1) bek. szerint: „A jogtalan támadást vagy a jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetést – akár a köz ellen, akár egyesek személye vagy javai ellen irányul – a megtámadott vagy bárki más elháríthatja. Az elhárításhoz szükséges cselekmény – jogos védelem – nem büntethető.”

³³³ LENKOVICS 2008, 49.

³³⁴ SZÉKELY szerint javak kitétel nem jelent nagy változást a korábbi szabályozáshoz képest, mivel „a »javak« kifejezés vagyonjogias színezetű.” SZÉKELY 1983, 100.

A *tulajdon* fogalmának tisztázása jelen témával összefüggésben azért szükséges, mert az Alaptörvény V. cikke – a büntetőkódextől eltérően – védhető tárgyként nem javakról, hanem a megtámadott tulajdonáról tesz említést. A magánjogban a *tulajdon* fogalmán szűk értelemben „azt az abszolút szerkezetű tulajdonjogviszonyból fakadó alanyi jogot (tulajdonjog) értjük, amely nem más, mint a hagyományos magántulajdon elvont jogi kifejeződése.”³³⁵ A fogalom tartalmi elemeit illetően pedig elmondható, hogy a polgári jog hagyományos megközelítésben a tulajdonjogviszony alapvető jogosultságainak a birtoklás, használat és a rendelkezés jogát tekinti.³³⁶

Szükséges kiemelni, hogy az általam vizsgált kérdésben e definíció csak részben irányadó, mivel az alkotmány által védett tulajdon fogalma nincs teljes átfedésben a szakjog által kimunkált ismérvekkel.³³⁷ Az AB ugyanis az alkotmányos tulajdonfogalmat leválasztotta a polgári jogi meghatározástól, és ezáltal a tulajdonvédelem körét kitérítette.³³⁸ Mindezt azért tehette meg, mert az alkotmány szupremáciájából fakadó követelmény az, hogy a jogrendszer alapját képező normaszöveg egyes autonóm fogalmainak elemeit magából az alaptörvényből kell levezetni, azok kimunkálása során alacsonyabb szintű jogforrásra nem kell tekintettel lenni. Ennek megfelelően az alkotmányjogi nézőpontból „a tulajdon nem csak a polgári jogi értelemben vett tulajdon, hanem azon túl annak önálló részjogosítványai, és más vagyoni értékű – dologi, kötelmi, és bizonyos közjogi eredetű – jogosultságok is.”³³⁹ Kiemelendő, hogy az Alaptörvény tulajdonként csak a jog által meghatározott tartalommal elismert, konkrét időpontban fennálló konkrét jogosítványt védhet, amelyek a tulajdon esetében pedig valamennyi, a jogosult jogi helyzetére vonatkozó jogszabály együtteséből állnak elő.³⁴⁰ Az Alaptörvény V. cikkének értelmezésekor ezen alkotmánybírói joggyakorlatra kell figyelemmel lenni. Ennek megfelelően állapítható meg, hogy a tulajdon fogalom használata nem okoz tartalmi diszkrpanciát az alkotmány és a büntetőkódex között, mivel annak alkotmányos nézőpontból olyan tág értelme van, ami a szakjogban értékesített „javak” fogalommal tulajdonképpen egybeesik, köztük lényegi szemantikai eltérés nem mutatható ki.

Rátérve a Btk. által használt „javak” kifejezés elemzésére megállapítható, hogy az jogi tárgyként magában foglalja a vagyoni jogok, valamint az ezek tárgyául szolgáló vagyontárgyak védelmének jogát.³⁴¹ E fogalom alatt ún. *abszolút* hatályú vagyoni jogosultságokat kell érteni, amelyek körébe tartozik például a tulajdonjog, a birtokláshoz való jog vagy az idegen dologbeli jogok is.³⁴² A polgári jog szerint az abszolút jogok ismertetőjegyei a következők:

1. a jogosult pozíciójában meghatározott személy van, akit a jogosultságok kizárólagos gyakorlása illet meg,
2. a jogosulttal szemben mindenki (legalább eshetőleges) kötelezett.³⁴³

³³⁵ LENKOVICS 2008, 56.

³³⁶ LENKOVICS 2008, 83-84.

³³⁷ SALÁT–SONNEVEND 2009, 491.

³³⁸ Lásd 64/1993. (XII. 22.) AB határozat (ABH 1993, 373, 379-380.).

³³⁹ SALÁT–SONNEVEND 2009, 493.

³⁴⁰ SALÁT–SONNEVEND 2009, 489., 493.

³⁴¹ BELOVICS 2009, 94.

³⁴² Ugyanígy BLASKÓ 2013, 227.

³⁴³ LENKOVICS 2008, 23.

E kötelezettség elismerésből, tűrésből és tartózkodásból áll. Ezen összetevők közül büntetőjogi szempontból a tartózkodás mint passzív magatartás bír jelentőséggel, amelynek tartalma szerint „tilos bármiféle jogellenes behatás, beavatkozás, zavarás vagy akadályozás a dologi jogosultság hatókörébe, terjedelmén belüli gyakorlásába.”³⁴⁴ Ezzel szemben *relatív* szerkezetű jogviszonyokból (pl.: kötelmi jogosultságok) eredő vagyoni jellegű követelések nem vonhatók a jogos védelem körében védelemben részesített „javak” körébe.³⁴⁵ SZÉKELY példájával élve nem teremthet jogos védelmi helyzetet, ha az adós nem fizeti vissza a kölcsön összegét, vagy ha a károkozó a kárt megtéríteni, vagy az eredeti állapotot helyreállítani vonakodik.³⁴⁶ A hitelező vagy a károsult vagyoni érdekei ilyen helyzetben ugyan valóban sérelmet szenvedhetnek, azonban azok reparálása – a kötelmi jogi igény kikényszeríthetőségén keresztül – a polgári jog területére tartozik. Az ilyen típusú jogsérelem büntetőjogilag releváns úton – pl. erőszakban vagy fenyegetésben megnyilvánuló kényszerítéssel – történő elhárítása bűncselekménynek [önbíráskodás (Btk. 368. §)] minősül.³⁴⁷

Előfordulhat, hogy a jogos védelmi helyzettel érintett személyek között relatív jogviszony is létrejön:

1. *ex ante* ügy, hogy a dologi jogi jogosultságot eredendően kötelmi jogviszony fakasztja: pl. lakásbérleti szerződés esetén a bérlő birtokláshoz való jogát egy szerződés keletkezteti;³⁴⁸
2. *ex post* ügy, hogy egy kötelmi jogviszony éppen az eredeti dologi jogi állapot helyreállítását célozza: pl. a jogtalan támadással a dologban bekövetkező károsodással összefüggésben létrejött kötelem.

Hangsúlyozni kell, hogy ilyen helyzetekben a relatív típusú jogviszony a dologi jogok abszolút hatályán nem változtat (a jogsértő változatlanul dologi kötelezett marad)³⁴⁹ és a jogos védelem alkalmazhatóságát továbbra is az abszolút hatályú jogosultság alapozza meg.

E témakörrel összefüggésben szükséges szólni a birtokvédelem egyes fajairól is. A polgári jog *possessorius* és *petitórius* birtokvédelem között tesz különbséget. Előbbi esetén a birtokláshoz való jog nem releváns, a védelem igénybevételéhez elegendő a tényleges birtoklást igazolni. Ezzel szemben a *petitórius* birtokvédelem a birtokláshoz való jogon alapszik: az erre hivatkozónak azt kell igazolnia, hogy a birtokláshoz erősebb joga van, mint annak, aki a birtoklásban megzavarta.³⁵⁰ A jogos védelem szempontjából a *possessorius* birtokvédelem szerinti elvet kell követni, vagyis olyan személy is védekezhet a vagyontárgy elleni támadással szemben, aki azt ugyan ténylegesen uralma alatt tartja, de arra vonatkozóan birtoklási joga nincs. Ezt egyértelműen kifejezésre juttatja a büntetőkódex azzal, hogy a tényállásban a jogi tárgyak között a saját mellett a más javait is nevesíti, ezáltal kiterjesztve a büntethetőségi akadály alkalmazási körét. Abban az esetben azonban, ha

³⁴⁴ LENKOVICS 2008, 24.

³⁴⁵ SZÉKELY 1983, 103. A német szakirodalomban egyezően foglal állást JAKOBS 1993, 382.; ROXIN 2006, 671.; HEINRICH 2012, 140.

³⁴⁶ Uo.

³⁴⁷ Ugyanígy BELOVICS 2009, 94.

³⁴⁸ A Ptk. szerint ilyen esetben a dolog időleges birtokára jogosult, azt ténylegesen hatalmában tartó személy az *albirtokos*, míg *főbirtokos* az a személy, akitől a tényleges hatalmat gyakorló a birtoklás jogát származtatja. Lásd 5:1 § (2) bek. Ennek megfelelően a példában a bérlő *albirtokos*nak, míg a bérbeadó *főbirtokos*nak tekintendő.

³⁴⁹ LENKOVICS 2008, 24.

³⁵⁰ LENKOVICS 2008, 258.

jogtalan támadó az a személy, akitől a birtokos a birtokláshoz való jogot származtatja (pl.: a bérbeadó vagy hasznélvezetbe adó tulajdonos)³⁵¹ a jogcímeik összemérése nem kerülhető meg, mivel az befolyásolhatja a támadás jogtalanságának megítélését.³⁵² Ennyiben tehát a petitórius birtokvédelem szempontrendszerének – ha szűk körben is – jelentősége lehet a javak elleni támadások büntetőjogi értékelésénél.

A felvázolt gondolatmenetből kitűnik, hogy a jogos védelem tényállásában megjelölt „javak” mint jogtárgy valódi tartalma milyen interdiszciplináris ismérvek segítségével adható meg. Ezen érvek hasznosításához azonban annak igazolása szükséges, hogy a jogos védelemnek ténylegesen van *önálló hatóköre* vagyoni érdekek oltalmazása során. *Prima facie* ugyanis polgári jogi jogosultságok megsértése esetén közvetlenül a Ptk. által nyújtott jogszabályi engedély alkalmazása merül fel. Így az elhatárolási probléma büntetőjogi nézőpontból a jogos védelem és a jogszabály engedélye között adódik. Ennek részletes elemzésére – lévén nem az elemzett jogtárgy tartalmi elemeivel függ össze – azonban nem ehelyütt, hanem a támadás jogtalansága vizsgálata során, dolgozatom következő részében térek ki.³⁵³

A német judikatúra szerint a jogos védelem szabályai szerint lehet eljárni a *vadászati jog* megóvása érdekében is. Az uralkodó álláspont szerint ez a jogosultság ugyanis a tulajdon fogalmába vonható, amelynek oltalmazása érdekében a jogos védekezés helyt foghat. Erre hivatkozással állapította meg a német bíróság a jogos védelmi helyzetet az alábbi ügyben (*IV. jogeset*).

Az erdésztanuló „M” éppen az erdőben járt, amikor felfigyelt a vádlottra, „K”-ra, aki őzek felkutatása érdekében az erdőben fekvő idegen vadászterületen tartózkodott. „K” magánál – mivel vadászatra készült – fegyvert tartott. „M” felszólította a jogszerűtlenül a területen sétáló és lelőhető vad után kutató „K”-t fegyvere eldobására. A vádlott ennek a kérésnek azonban nem tett eleget. Ekkor „M” – „K” lefegyverzése érdekében – a vádlotthoz lépett azért, hogy tőle a fegyvert elvegye. Ezt követően köztük dulakodás alakult ki, a fegyvert mindketten fogták, végül az a vádlott birtokából kikerült. Erre „K” egy kést készült kivenni a táskájából, azonban ez már nem sikerült neki, mivel „M” válaszként a halántékához tartotta revolverét. Ennek következtében „K” a lö-

Az erdésztanuló „M” éppen az erdőben járt, amikor felfigyelt a vádlottra, „K”-ra, aki őzek felkutatása érdekében az erdőben fekvő idegen vadászterületen tartózkodott. „K” magánál – mivel vadászatra készült – fegyvert tartott. „M” felszólította a jogszerűtlenül a területen sétáló és lelőhető vad után kutató „K”-t fegyvere eldobására. A vádlott ennek a kérésnek azonban nem tett eleget. Ekkor „M” – „K” lefegyverzése érdekében – a vádlotthoz lépett azért, hogy tőle a fegyvert elvegye. Ezt követően köztük dulakodás alakult ki, a fegyvert mindketten fogták, végül az a vádlott birtokából kikerült. Erre „K” egy kést készült kivenni a táskájából, azonban ez már nem sikerült neki, mivel „M” válaszként a halántékához tartotta revolverét. Ennek következtében „K” a lö-

Az eljáró bíróságok az esetet eltérően ítélték meg. Az elsőfokú bíróság a vádlottat bűnösnek mondta ki kényszerítés kísérletében. Cselekményét jogtalanak ítélte, amellyel szemben „M” jogszerűen léphetett fel, vagyis a jogsértő magatartás további folytatását megakadályozhatta. Ezzel ellentétesen foglalt állást a másodfokú döntés, amely „M” fellépését ítélte jogellenesnek, és vele szemben a „K” részéről tanúsított magatartást jogszerűnek ismerte el, arra hivatkozással, hogy „K” saját tulajdonának védelme érdekében cselekedett. Így került az ügy a kasseli tartományi bíróság elé, amely az elsőfokon eljáró bírói fórummal értett egyet. Álláspontja szerint a vádlott jogosulatlanul gyakorolt vadászati jogot egy idegen vadászterületen, amelynek megakadályozására az adott területen jogszerűen tartózkodó

³⁵¹ Tehát a Ptk. 5:1. § (2) bekezdése szerint főbirtokosnak minősül.

³⁵² DEGRÉ szerint „[...] ott, a hol a hatalombantartónak a tulajdonossal szemben a magatartásra valamely jogcíme áll fenn, a jogos védelem is megilleti őt, – így a zálogbirtokost, használatra jogosítottat.” DEGRÉ 1910, 370-371.

³⁵³ Lásd *III. rész 3.4.2. fejezet*.

³⁵⁴ I. Strafsenat. Urt. v. 21. Oktober 1920 g. B. I 653/20. (RGSt 55, 167).

bármely személy (így egy erdésztanuló is) jogosult lehet. A tartományi bíróság szerint nem kifogásolható továbbá az „M” által választott elhárítási cselekmény szükségessége sem. Mindezek alapján a bíróság „M” javára jogos védelmi helyzetet állapított meg, egyúttal kimondta „K” bűnösségét.³⁵⁵

A német joggyakorlat szerint védelmezhető jogi tárgyat jelent a *zálogjog* is. Az eset lényege a következő (*V. jogeset*):

A vádlott elfogta a szomszédja egyik csirkéjét, mert az átjött a veteményesébe. Ekkortól őt az akkor hatályos tartományi szabályok szerint az állaton zálogjogi jogosultság illette meg. Később egy bejelentés alapján eljáró rendőr felhívta a vádlottat az állat visszaszolgáltatására. A vádlott azonban ezt megtagadta, így végül a rendőr a házat átkutatta, a megtalált csirkét pedig magával kívánta vinni. A vádlott annak érdekében, hogy mindezt megakadályozza egy fejsze tompa részével a rendőr fejére ütött, rajta sebet is ejtett, majd a rendőr a csirkével együtt elhagyta a vádlott házát.³⁵⁶

A BayObLG szerint a rendőr eljárása nem volt jogszerű, mivel a zálogjogosulttól mint jogszerű birtokostól nem vehette volna vissza – hozzájárulása nélkül – a csirkét, így a rendőri cselekmény a magánjogi normával ellentétes volt, amely jogos védelmi helyzetet keletkeztetett. A német joggyakorlat ezáltal általános jelleggel ismerte el a zálogjogot a jogos védelem egyik jogi tárgyaként.³⁵⁷ A bíróság azonban nem tudta az elkövető javára értékelni a jogos védelmi szabályokat, mivel *in concreto* nem szükséges elhárítási módot választott, tulajdonképpen visszaélt a törvény által biztosított védekezési joggal. Kifejtette továbbá, hogy ilyen helyzetben élet, testi épség ellen irányuló elhárítás nem megengedett, és a vádlottnak enyhébb védekezési lehetősége is rendelkezésre állt – a jogos védelem körében egyébként védelemre érdemes – zálogtárggyal kapcsolatos birtokviszony helyreállítására.³⁵⁸

2.3. Részösszegzés

Az individuális jogi tárgyak definiálásakor azt a premisszát vettem alapul, amely szerint a büntetőjog alapvető feladataként meghatározható jogtárgyvédelem nemcsak egyes cselekmények büntetendővé nyilvánításával, hanem azáltal is biztosítható, hogy egyes jogi tárgyakat óvó-védelmező magatartások jogellenességét kizárjuk. Többek között e felelősségelimináló jogtárgyvédelem jegyében szabályozza a büntetőkódex a jogos védelem jogintézményét. A törvényi rendelkezés [Btk. 22. § (1) bek.] szerint a jogos védelem individuális és kollektív jogi tárgy oltalmazása érdekében egyaránt alkalmazható lehet. A monográfia jelen fejezete előbbi érdekek elemzésére vállalkozott.

A vizsgálat alapjául – jelen munka módszertani célkitűzésére figyelemmel – a *teleologikus* és *alkotmánykonform* értelmezés alkalmazása szolgált. Utóbbi különösen indokolt volt jelen kontextusban, mivel az érintett jogi érdekek alapjogi karakterűek, így fogalmi

³⁵⁵ Lásd I. Strafsenat. Urt. v. 21. Oktober 1920 g. B. I 653/20. (RGSt 55, 167).

³⁵⁶ BayObLG, Urteil vom 22. 6. 1954 – RevReg. 2 St 41/54 (NJW, 1954, 1377).

³⁵⁷ Több kommentár is erre a döntésre hivatkozással említi a zálogjogot mint a jogos védelem körében védhető jogi tárgyak egyikét. RÖNNAU–HOHN 2006, 415.; ROSENAU 2014, 283.; HERZOG 2005, 1148.

³⁵⁸ BayObLG, Urteil vom 22. 6. 1954 – RevReg. 2 St 41/54 (NJW, 1954, 1377).

meghatározásuk során az Alaptörvényből fakadó egyes követelményekre és az AB gyakorlatára is figyelemmel kell lenni. Mindez egyben egy célorientált értelmezést is magában foglalt, hiszen e büntetendőséget kizáró oknak éppen a jogtárgyvédő funkciója a domináns. Ennek a vizsgálati módszernek köszönhetően lehetőség nyílik a jogos védelem szabályozásában szerepeltetett személy és javak fogalmainak körülírására,³⁵⁹ azon túlmenően is a kérdéses jogi tárgyak extenzív felfogására. Ez az interpretáció egyébként konform a *nullum crimen sine lege* elvvel, hiszen a büntetőjogi felelősség köre – büntethetőségi akadályról lévén szó – ezáltal szűkül. A kiterjesztő értelmezés létjogosultságát erősítették a bemutatott német jogirodalom és joggyakorlat által hasznosított egyes további érvek is. A német büntetőjogból merített álláspontok és jogesetek világosan érzékeltették azt, hogy e területen a hazai büntetőjogi gondolkodás mely szempontok figyelembevételével milyen irányba fejleszhető tovább.

3. A közérdek mint kollektív jogi tárgy

A közérdek védelme a Btá. óta szerepel a jogos védelem szabályozásában. Korábban tettem említést arról, hogy a törvényszövegben való megjelenítése a szocialista büntetőjog azon kriminálpolitikai felfogásának köszönhető, amely a jogintézmény céljaként elsődlegesen a (szocialista) jogrend védelmét határozta meg.³⁶⁰ Ezt megelőzően a jogirodalom – a Csemege-kódex szövegéből kiindulva – az univerzális jogi tárgyak védelmének lehetőségét következetesen elvetette.³⁶¹ A pozitív jogi rendelkezések megváltozásával azonban már nem mellőzhető e jogi tárgy tényleges hatókörének vizsgálata. Ez annak ellenére is igaz, hogy az 1978. évi Btk. kodifikációs munkálatai során utaltak már e fordulat elhanyagolhatónak mondható joggyakorlati jelentőségére: „A bírói gyakorlatban nem fordultak elő olyan esetek, amikor – a személyek és /személyi vagy társadalmi/ javak oltalmán, illetőleg bűncselekmények elhárításán kívül – szóba került volna a jogos védelem gyakorlása.”³⁶² Ebben a körben említhető továbbá NAGY Ferenc azon véleménye, amely szerint „e fordulatnak az elmúlt évtizedekben gyakorlati relevanciája nem volt.”³⁶³ A csekély gyakorlati előfordulás azonban önmagában nem szolgáltat kellő alapot a kérdés jogdogmatikai vizsgálatának esetleges mellőzésére: a büntetőjogi dogmatika ugyanis célja szerint „de lege lata felméri, feltárja tudományos rendszerbe foglalja, kezelhetővé teszi a jog tételes anyagát, de lege ferenda pedig kifejezésre juttatja azokat a tudományosan megalapozott igényeket, amelyek szerint a jognak a jövőben fejlődnie kell.”³⁶⁴ A dogmatikának továbbá jogállami (garanciális) funkciója (is) van: feladata az egységes és előrelátható (transzparens) jogalkalmazás kialakításának szolgálata.³⁶⁵ Ennek jegyében szükségesnek tartom a jogos védelem törvényi szabályozásában szereplő univerzális jogi tárgy részletesebb elemzését.

³⁵⁹ MÉSZÁROS Ádám Zoltán korábban már kifejezte azon véleményét, amely szerint a jogos védelem és végszükség szabályozásában rögzített „személy” kitétel értelmezésre szorul, mivel ahhoz akár az emberi méltóságból levezethető egyéb jogok is hozzátartozhatnak. MÉSZÁROS Á. Z. 2015b, 81.

³⁶⁰ Ezzel magyarázható, hogy a jogi tárgyak felsorolásában a közérdekre utalás rögtön az első helyre került. Vö. Btá. 15. § (1) bek.; Vö. I. rész 3.1.2. fejezet.

³⁶¹ Lásd pl. ANGYAL 1920, 400.; SCHULTHEISZ 1948, 39.

³⁶² LÁSZLÓ 1985, 139.

³⁶³ NAGY 2014a, 214.

³⁶⁴ BÉKÉS 1974, 21.

³⁶⁵ NAGY 2007b, 543.

3.1. A közérdek fogalmi meghatározatlansága – alkotmányosan aggályos?

A közérdek meghatározása a fogalom kifejezetten elvont jellegére figyelemmel nehézségekbe ütközik. Az 1978. évi Btk. kodifikációja során éppen erre hivatkozással merült fel igény arra, hogy a jogi tárgyat célszerűbb lenne másként megjeleníteni a normaszövegben: „A »közérdek« helyett, amely túlságosan általános és elmosódó jelentésű szó, megfontolandó a »törvényes rend« kifejezés használata; ez kizárja a közérdek szubjektív megítélésen nyugvó, önkényes értelmezését, és kiemeli a szocialista törvényesség jelentőségét.”³⁶⁶ A Btk. előkészítéséről szóló anyagok között azt is olvashatjuk, hogy a „közérdek fogalma túlságosan tágkörű ahhoz, hogy az állampolgárok számára világos és félre nem érthető eligazításul szolgálhasson a jogos védelem éles fegyverének alkalmazásához.”³⁶⁷ Nem kívánt tehát a kodifikációs testület a kollektív jogi tárgy oltalmazásáról lemondani, csupán a normaszöveg pontosítására törekedett.³⁶⁸ Álláspontom szerint a „törvényes rend” ebben a tekintetben előrelépést nem jelentett volna, annak definiálása ugyanúgy nehézségekbe ütközne.

Az elmondottakból következően a Btk. szövegében változatlanul szereplő közérdekfogalom felveti a *nullum crimen sine lege* elvből levezethető *certa* követelmény sérelmének lehetőségét.³⁶⁹ Kérdésként merül fel, hogy az elv által támasztott követelmény a büntetőjog egészére, vagy csupán a kifejezetten felelősségalapító diszpozíciókra irányadó-e. Utóbbi értelmezési opció elfogadása esetünkben az alapelvsértést kizárná, mivel a jogos védelem tényállásai egyértelműen a büntetőjogi felelősség negatív oldalához kapcsolódnak, alkalmazásuk nem felelősség-keletkeztető jellegű, éppen ellenkezőleg: az elkövetett cselekmény büntetendőségének [Btk. 21. §, 22. § (1) bek.] vagy az elkövető büntethetőségének [Btk. 22. § (3) bek.] kizárásához vezet. E kérdés megválaszolása során mindenekelőtt szükséges megvizsgálni a probléma alkotmányos büntetőjogi vetületét.

Az AB joggyakorlatában kifejezetten foglalkozott a büntetőjogi normák világosságával összefüggő egyes alkotmányos követelményekkel. Ennek körében megállapította:

„Az alkotmányos büntetőjog követelményei szerint a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény a védett jogtárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozó akarat világos kifejezésre juttatása. Egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátoznia kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a jogalkalmazók részéről. Vizsgálni kell tehát, hogy a tényállás a büntetendő magatartások körét nem túl szélesen jelöli-e ki és elég határozott-e.”³⁷⁰

Egy későbbi határozatában a testület azonban arra is rámutatott, hogy a normavilágosság követelménye a jogalkalmazói mérlegelési jogával nem ellentétes kategória, így a

³⁶⁶ LÁSZLÓ 1985, 149.

³⁶⁷ LÁSZLÓ 1985, 140.

³⁶⁸ Ezzel szemben a 2006. évi kodifikációs munkálatok során kidolgozott egyik normaszöveg-változat már kifejezetten mellőzte volna a kollektív érdekek oltalmazását a jogos védelem szabályozásából. Vö. I. rész 3.1.3. fejezet

³⁶⁹ Az anyagi jogi legalitás elvének *certa* aspektusa a pontos törvényi meghatározottság követelményét, és a határozatlan büntetőtörvény tilalmát foglalja magában. Ez az elv tehát a jogalkotót köti. NAGY 1995, 262-264.

³⁷⁰ 30/1992. (I. 26.) AB határozat (ABH 1992, 167, 176.).

bírói mérlegelést igénylő tényállási elemek alkalmazása a büntetőjogban alkotmányosan nem tilalmazott: „A büntetőjogi kodifikáció sajátja, hogy a törvényi tényállások nemcsak a pusztá felismerést kívánó leíró jellegű elemeket, hanem bírói mérlegelést követelő normatív elemeket is tartalmaznak.”³⁷¹ A jogirodalomban NAGY Ferenc már ez utóbbi határozat meghozatala előtt elvi élel szögezte le, hogy „a pontosan nem meghatározott, a bírói értelmezést igénylő fogalmak a büntetőjogban eleve nem megengedhetetlenek, azonban értelmezésre alkalmasoknak kell lenniök és a polgár számára is egyértelműen fel-, illetve megismerhetőnek kell lenniök. Abszolút meghatározottság nem érhető el és így nem is követelhető meg. Tehát a relatív meghatározottság lehet, illetve kell hogy a követelmény legyen.”³⁷²

Megállapítható, hogy az AB a pontos törvényi meghatározottságot alkotmányos követelményként kifejezetten csak a *felelősségalapító* tényállások vonatkozásában követeli meg, míg a felelősséget kizáró diszpozíciókat érintően ilyen elvárás – az alkotmánybírói judikatúra alapján – egyelőre nem mutatható ki. Kimondható az is, hogy a certa-követelmény nem eredményezi a bírói mérlegelést igénylő tényállási elemek használatának tilalmát, csupán azt foglalja magában, hogy azok tartalmának meghatározása során úgy kell eljárni, hogy a jogértelmezési eszközök alkalmazása ne vezessen önkényes interpretációs eredményre. Mindebből a büntethetőségi akadályok szabályozására nézve a következő konklúziók vonhatók le:

1. A büntetőjogi felelősség kizárását eredményező jogintézmények törvényi szabályozásának nem kell feltétlenül megfelelniük a nullum crimen sine lege certa elvből [Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bek.] következő szigorúbb határozottsági követelménynek, esetükben ugyanis más az alkotmányossági mérce: elegendő a jogállamiság elvéből [Alaptörvény B) cikk] levezethető jogbiztonság általánosabb jellegű kritériumának megfelelniük. Az ilyen, minden jogszabályra vonatkozó (generális) normavilágossági elvárásra tartalmaz szabályt a Jat.: „A jogszabálynak a címzettek számára egyértelműen értelmezhető szabályozási tartalommal kell rendelkeznie” [2. § (1) bek.].
2. *Argumentum a maiore ad minus* alapján kijelenthető, hogy amennyiben a felelősséget alapító normákra vonatkozó szigorúbb alkotmányos mércével is összeegyeztethető a bírói mérlegelést igénylő tényállási elemek használata, úgy azok alkalmazása az enyhébb követelményeket támasztó általános normavilágossági elvárás esetében sem lehet alkotmányosan tilalmazott.

A külföldi szakirodalom is vizsgálta e problémát, és a kérdéssel foglalkozó szerzők – részben más megközelítést alkalmazva – hasonló következtetésekre jutottak. ROXIN szerint a jogellenességet kizáró okok nem egyes élethelyzetek kriminalizálására hivatottak, hanem szabályozásuk arra szolgál, hogy szociális rendezőelveknek (pl. érdek-összemérés, önvédelem) megfelelően bizonyos cselekmények jogszerűségét igazolják. Ennek megfelelően esetükben az értelmezés alapját – ellentétben az egyes bűncselekményi tényállásokkal – nem a konkrét törvényszöveg, hanem maga a rendezőelv jelenti.³⁷³ ROXIN szerint e megközelítés elfogadásával lehetőség nyílna egyes, ténylegesen büntetőjogon kívül szabályozott

³⁷¹ 334/B/2000. AB határozat (ABH 2003, 1180, 1182.).

³⁷² NAGY 1995, 263.

³⁷³ ROXIN 2006, 289.

jogellenességet kizáró körülmények jogterület-specifikus értelmezési eredményeinek büntetőjogba történő inkorporálására.³⁷⁴

MORESO premisszaként rögzíti, hogy a meghatározottsági követelményt a jogellenességet kizáró okok esetében feltétlenül enyhíteni kell. E tényállások ugyanis – általános részi szabályozásukból fakadóan – az egész büntetőkódexre vonatkoznak, vagyis a büntetlenséget elvileg bármelyik különös részi diszpozíciót kimerítő magatartás esetében biztosíthatják. Ezzel szemben a bűncselekményi tényállások szabályozási fókusza más: a konkrét jogtárgy-veszélyeztetést magukban foglaló cselekmények absztrakt büntetni rendelkezést szolgálják, amelyek esetében a certa követelmény szigorú értelmezése szükséges. Ezzel szemben a szerző szerint a jogellenességet kizáró okok rugalmas szabályozása indokolt, amely képes mindenkor alkalmazkodni a felmerülő új élethelyzetekhez.³⁷⁵ Ezáltal a bírói mérlegelés lehetősége is nagyobb teret kaphat, és közeledhetnek az egymással nem teljes átfedésben lévő, tisztán jogszemponturnyi és morális jogigazolás kategóriái.³⁷⁶

Összegző gondolatként rögzíthető, hogy a közérdek széleskörűen értelmezhető fogalom, ezért konkrét meghatározása nehézségekbe ütközik. Azonban a jogos védelem körében való szabályozása pusztán erre figyelemmel nem alkotmányellenes, mivel megfelel azon generális normavilágossági mércének, amelyet a jogbiztonság elve alkotmányos minimum-standardként minden jogszabály esetében megkövetel. A nullum crimen sine lege *certa* elv által támasztott szigorúbb mérce jelen esetben nem alkalmazandó, mivel a kérdéses tényállás nem létrehozza, hanem éppen ellenkezőleg, eliminálja a büntetőjogi felelősséget. Álláspontom szerint a vizsgált ismérv jelentéstartalma pedig megfelelő interpretációs eszközök felhasználásával, jogintézmény-specifikusan szűkíthető, s ezáltal megelőzhető a jogalkalmazói gyakorlat esetleges későbbi önkényessé válása.

3.2. Definiálási kísérlet

Általánosságban közérdek alatt a jogilag elismert közösségi érdekeket kell érteni, amelyekbe beletartozhat egyes kisebb közösségek érdekeinek védelme is.³⁷⁷ A jogos védelem szempontjából történő definiálás során – a 22. § (1) bekezdés egyes törvényi fordulatainak egymáshoz való tartalmi viszonyából fakadóan – e tág fogalom *restriktív* értelmezése indokolt, mivel elsődleges rendezőelvet jelent az, hogy olyan jogi tárgy nem sorolható e törvényi ismérv keretei közé, amely a „személy”, illetve „javak” körében értékelhető. A közérdek tágabb kontextusban ugyanis magában foglalhatja az egyének alanyi jogvédelmének szükségességét is: „más szóval az állampolgárok személyi és vagyonbiztonsága is közérdek.”³⁷⁸ Ezek az érdekek azonban a jogos védelem tényállásában már mint individuális jogi tárgyak élveznek védeltséget, így az univerzális jogi tárgy fogalmán belül nem értékelhetőek. Így például az állam vagyontárgyainak jogtalan támadásokkal szembeni védelme esetén nem a közérdekre, hanem „más javaira” történő hivatkozással jöhet létre

³⁷⁴ Uo.

³⁷⁵ MORESO 2012, 157.

³⁷⁶ MORESO 2012, 164.

³⁷⁷ NAGY 2014a, 214.; BELOVICS 2009, 94.

³⁷⁸ SZÉKELY 1983, 104.

jogos védelmi szituáció.³⁷⁹ Az állam ugyanis a Ptk. alapján jogi személy, amelynek javai individuális jogi tárgyként élvezhetnek büntetőjogi védelmet.³⁸⁰

Ebből következően jogos védelmi helyzetet csak a *közérdek közvetlen sérelme* gerendálhat.³⁸¹ Ehhez kapcsolódva tesz még egy további szűkítést SZÉKELY, aki szerint „a jogos védelem elvárásáról közvetlenül a »közérdek« javára azonban reálisan csak akkor lehet szó, ha törvényileg bűncselekménnyé nyilvánított cselekmény elleni védekezés válik szükségessé. [...] Ilyen esetben ugyanis a közérdek /a társadalomra veszélyesség, illetőleg hasznosság/ kérdésének az eldöntése már nem az elhárító cselekményre vállalkozó személy egyéni megítélésétől függ, hanem a törvény maga döntött erről akkor, mikor a kérdéses magatartást felvette a bűncselekmények közé.”³⁸² Ez a restriktió azonban nem fogadható el, mivel különböző dogmatikai kategóriák összehasonlása alapján: a jogtalanság a támadáshoz kapcsolódó önálló ismérv, amelynek értelmezése az érintett jogi tárgy – így jelen esetben a közérdek – tartalmi megítélésétől független. A támadás jogtalansága pedig nem is feltétlen büntetőjogi értelemben értendő, mivel a jogos védelem tényállásában nem mint bűncselekmény-fogalmi elem, hanem mint önálló jelentéstartalommal rendelkező felelősségkizáró tényállási elem szerepel.³⁸³ SZÉKELY álláspontja továbbá a jelen joghelyzetben már azért sem meggyőző,³⁸⁴ mivel a szabálysértés törvényi legaldefiníciója szerint szintén társadalomra veszélyes cselekménynek minősül [Szabs. tv. 1. § (1) bek.], a két kategória közötti különbségtétel pusztán a társadalomra veszélyesség fokának jogalkotói mérlegelésén alapul, amelynek pontos megítélése a védekezőtől azonban nem várható el.

A közérdek közvetlen sértése egyes kollektív jogi tárgyak elleni direkt támadás esetén állhat elő, amennyiben az adott konfliktusban egyéni érdek sérelme nem merül fel.³⁸⁵ RÁCZ György helyesen mutat rá, hogy ebben az összefüggésben az államon „nem az állam magánjogi személyiségét, nem a kincstárt kell érteni, hanem az államot mint a nemzeti közösség legfőbb politikai szervezeti egységét, az állami felségjogok teljének birtokosát. A támadás sem az állam mint jogi személy ellen irányuljon, hanem annak közjogi személyisége, külső és belső biztonsága, hatalmi ereje, alapvető jogi rendje és szervezete ellen.”³⁸⁶ Ehhez kapcsolódóan annyi pontosítást szükséges tenni, hogy RÁCZ gondolatmenetében az állami érdek a közérdekkel teljesen ekvivalens fogalom, azonban MÉSZÁROS Ádám Zoltán helyesen emeli ki, hogy „habár az állam és a köz érdekei esetenként egybe eshetnek, előbbi fogalom politikai meghatározottságú, ugyanis az államhatalom egy jogilag szabályozott politikai hatalom.”³⁸⁷ Álláspontja szerint „az ilyen hatalmi szerveződés érdekei esetlege-

³⁷⁹ Ezzel ellentétesen a köz vagyoni jellegű érdekeit is a közérdek fogalmába sorolja BLASKÓ 2013, 227.

³⁸⁰ A Ptk. 3:405. § (1) bekezdése szerint: „Az állam a polgári jogi jogviszonyokban jogi személyként vesz részt.”

³⁸¹ SZÉKELY 1983, 104.

³⁸² SZÉKELY 1983, 109-110.

³⁸³ Erre bővebben lásd *III. rész 4.1.1.-4.1.2. fejezet*.

³⁸⁴ Szükséges hozzátenni, hogy SZÉKELY munkájának elkészítésekor hatályban lévő szabálysértési törvény (1968. évi I. törvény a szabálysértésekről) kifejezetten nem utalt a szabálysértés társadalomra veszélyes jellegére, erre csupán a törvény preambulumból lehetett következtetni.

³⁸⁵ Ugyanígy foglal állást RÁCZ: „[...] ha az állam ellen irányuló támadás egyidejűleg másnak személye ellen is irányul, úgy a védelmi cselekmény jogszerűsége a jogos védelem általános fogalma alá esik, a cselekmény államvédelmező jellegének nincs gyakorlati jelentősége az elbírálás szempontjából. Problémánk akkor merül fel, ha ily személy ellen intézett vagy fenyegető támadás nem forog fenn, hanem az közvetlenül az állam ellen irányul.” RÁCZ 1937, 263.

³⁸⁶ RÁCZ 1937, 261.

³⁸⁷ MÉSZÁROS Á. Z. 2015b, 77. E fogalmi distinkció jelentőségét korábban kifejezetten emliti Ujvári 2009, 151.

sek, mindkét kizáró ok keretei közé nehezen illeszthető be.”³⁸⁸ Egyetértve ezzel a megkülönböztetéssel jelenthető ki, hogy nem minden állami érdek jelent egyben közérdeket, hiszen az állam mint önálló entitás érdekei politikai döntések eredményeként jönnek létre, amelyek nem feltétlenül esnek egybe a társadalom tényleges érdekeivel. A RÁCZ György által meghatározott kiindulópont tehát e kiegészítéssel együttesen válhat elfogadhatóvá.

Az értelmezési probléma középpontjában tehát annak meghatározása állna, hogy pontosan mely érdekek *közvetlen sérelme* teheti a közérdeken keresztül a jogos védelmet alkalmazhatóvá. E fejezet elején kiindulópontként egy általános, az értelmezést segítő-orientáló fogalmat ismertettem, sajnálatos módon azonban ennél egzaktabb, taxatív felsorolást jelentő magyarázat adására nincs is lehetőség.³⁸⁹ FÖLDVÁRI szerint az ismérv eredeti nyelvtani jelentése nem szűkíthető, és éppen ezért e fogalomba sorolandó a közrend, a közbiztonság, a köznyugalom, az államigazgatás és igazságszolgáltatás zavartalan működése, valamint a politikai közhangulat is.³⁹⁰ Álláspontom szerint azonban elvi síkon nem zárható ki további jogi tárgyak oltalmazásának lehetősége sem, így például a hadviselés rendje, a közlekedésbiztonság, a természeti értékek, illetve a kábítószer-bűnözésen³⁹¹ keresztül az egészséghez való jog védelme is felmerülhet. További vizsgálatomat észszerűségi megfontolásból egy olyan közösségi érdek körére szűkítem, amely oltalmazásának kérdése a napi jogalkalmazói gyakorlatban leginkább felmerülhet.

3.3. A köznyugalom mint védelemre szoruló közérdek

A *köznyugalom* kollektív jogi tárgyként a köznyugalom és közhangulat zavartalanságához fűződő társadalmi érdeket jelenti, amelyet gyűjtőkategóriaként „a nyugodt társadalmi légkör, az állami és társadalmi rend iránti tisztelet, az állampolgárok közötti kölcsönös megbecsülés, egymás személyiségének, jogainak és jogos érdekeinek tiszteletben tartása jellemez.”³⁹² Ezen univerzális érdek – kifejezetten elvont jellegére figyelemmel – számos jogsértő magatartás következtében (absztrakt) veszélybe kerülhet, azonban dolgozatomban jelen fejezetében kiemelten – egy-egy esettanulmány prezentálásán keresztül – a *garázdaság, a közösség elleni uszítás és az önkényuralmi jelképek használata* által generált közérdeksérelem elleni fellépés lehetőségéről teszek említést.

3.3.1. Garázdaság

A garázdaságot megvalósító cselekmények közérdekre hivatkozással történő elhárítására alapul az LB 4/2007. BJE határozatában kifejtettek szolgálnak: „A jogtalan támadás ellen jogosan védekező, vagy *közérdekből* beavatkozó személy, illetve a rend helyreállítása érdekében cselekvő személy nyilvánvalóan nem vonható a garázdaságot megvalósító csoport (Btk. 137. § 13. pont) alá, mert nem a köznyugalom ellen fejt ki tevékenységét” (kiemelés tőlem: G. A.). A jogegységi határozat alapján tehát a közérdekre hivatkozás lehetősége elsődlegesen az eredetileg *kívülálló, a köznyugalom helyreállítani szándékozó* személy

³⁸⁸ MÉSZÁROS Á. Z. 2015b, 77.

³⁸⁹ Ugyanígy MÉSZÁROS Á. Z. 2015b, 76.

³⁹⁰ FÖLDVÁRI 2002, 138. Hasonlóan BLASKÓ 2013, 227.

³⁹¹ A kábítószerrel visszaélő magatartások és a jogos védelem kapcsolatára kifejezetten utal UJVÁRI 2009, 147.

³⁹² VIDA 2013b, 111. A köznyugalom-fogalom és a jogi tárgy részletesebb elemzésére lásd HORNYÁK 2010, 54-84.

oldalán merülhet fel.³⁹³ E beavatkozó személy cselekményének helyes jogi megítéléséhez komplex vizsgálat eredményeként juthatunk el: MÉSZÁROS Ádám dogmatikailag megalapozott premisszáját követve ugyanis ezekben a szituációkban mind a támadás, mind a védelmi cselekmény minősítése nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a felelősség esetleges kizárásának pontos jogalapját megjelölhessük.³⁹⁴ A jogi következtetések levonása során ugyanis mindkét oldalon felmerülhetnek olyan körülmények, amelyek a közérdekre utalást szükségtelessé tehetik. A közérdek – e kérdéskörben feltételezett – valódi hatókörének meghatározására pedig csak ily módon nyílnak lehetőségek.

Mielőtt e probléma részletes kibontásába bocsátkoznánk, előzetesen szólni kell a garázdaság bűncselekményének megvalósulási kritériumairól. A garázdaság tényállásából (Btk. 339. §) kiindulva a bírói gyakorlat három konjunktív feltétel fennállása esetén állapítja meg e bűncselekmény elkövetése miatt a büntetőjogi felelősséget.³⁹⁵ A tanúsított magatartás:

- *kihívóan közösségellenes*: az elkövető a társadalmi együttélési szabályokat tudatosan semmibe veszi, öntörvényű, jogsértő viselkedésével feltűnést keltve nyíltan szembeszegül az általánosan elvárt magatartásformákkal,
- *személy*³⁹⁶ vagy dolog ellen irányulóan *erőszakos*,³⁹⁷
- másokban *megbotránkozás vagy riadalom keltésére alkalmas*.

Ezekre a feltételekre figyelemmel a jogos védelmi helyzettel érintett cselekmények értékeléséből a következő konklúziók fakadnak.

I. A támadás minősítéséből adódó következmények.

Amennyiben a támadás a büntetőjogi értékelés szempontjából a garázdaság különös részi tényállásába (Btk. 339. §) illeszkedik, úgy főszabály szerint a beavatkozó részéről a közérdekre hivatkozás szükségtelen. Ez a minősítés feltételezi ugyanis, hogy a cselekmény erőszakos jellegű, ami döntően más személye vagy javai elleni jogtalan támadás képében jelenik meg a külvilágban. Ebben a körben a támadó individuális jogtárgyat sértő bűncselekmény miatti tényleges felelősségre vonhatóságának nincs jelentősége, így például magánindítvány előterjesztésének hiányában is a támadást változatlanul személy vagy javak ellen irányulóknak kell tekinteni. Kivételesen előfordulhat, hogy az erőszakos magatartás – személyt nem érintve – olyan dologra irányul, amelyre nézve senkinek nem áll fenn abszolút hatályú joga (uratlan). Ekkor a „más javai” fordulat alá szubszumálás nem lehetséges, és a beavatkozó személy közérdekre hivatkozása törvényes lehet.

³⁹³ A garázda cselekménnyel személyesen érintett védekező értelemszerűen a saját személye vagy javai elleni támadást hárti el. A jogirodalomban a jogegységi határozatra hivatkozással, a beavatkozó személy javára létrejövő jogos védelmi helyzetre utal UJVÁRI 2009, 149-150.

³⁹⁴ MÉSZÁROS Á. 2015, 198.

³⁹⁵ Lásd BH 2015. 52., BH 2010. 177., BH 2007. 110.; BH 1998. 471.; Békés Megyei Bíróság 9.Bf.441/2006/6.

³⁹⁶ A Btk. értelmező rendelkezése alapján: „erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására” [459. § (1) bek. 4. pont].

³⁹⁷ VIDA Mihály e tényállási elem értelmezése során azzal a kiegészítéssel él, hogy a fogalom „a személy vagy dolog elleni erő közvetlen alkalmazásán túlmenően magába foglalja erő alkalmazására irányuló kísérletet, vagy a testi épség, illetve dolog ellen irányuló közvetlen fenyegetést is, amikor a sértett személy meghátrálással, meneküléssel tudja kivonni magát vagy a dolgot az erőszak alól.” VIDA 1999b, 494. A bírói gyakorlatból lásd BH 2008. 291.

Egyebekben pedig a közérdek felhívása kétféleképpen lehet releváns. Egyrészt, ha a támadás a garázdaság szabálysértéseként értékelendő. A szabálysértési diszpozíció³⁹⁸ ugyanis az erőszakos jellegre vonatkozó feltételt nem tartalmaz, megvalósulásához tehát a másik két – individuális érdeksérelmet magában kifejezetten nem értékelő – kritérium teljesülése elegendő. Másrészt, ha a támadás a támadó saját javai ellen oly módon irányul, hogy az kimeríti a köznyugalom elleni bűncselekmény ismérveit. Ekkor a saját dolog meg rongálásával megvalósuló kihívóan közösségellenes cselekménnyel szemben a közérdek sérelmére hivatkozással lehet fellépni.

II. Az *elhárító cselekmény* minősítéséből fakadó következmények.

Különböző felelősségkizáró értelmezési eredményekre juthatunk attól függően, hogy a köznyugalom egyébként sértő állapot (a támadás) megszüntetésére irányuló elhárítással összefüggésben egyéni érdeksérelm egyáltalán felmerül-e. E gondolat mentén két minősítési opció vázolható fel.

a) Az első variáció alapját az adja, hogy az elhárításhoz kötődően individuális jogtárgy-sérelm bírói megállapítására nincs lehetőség. Ez előállhat legegyszerűbben úgy, hogy ténylegesen nincs is büntetőjogi értelemben vett egyéni jogtárgy-sértés,³⁹⁹ vagy van ugyan, de a büntetőeljárás megindításához szükséges magánindítvány hiányzik,⁴⁰⁰ így a büntetőjogi felelősség kérdése kizárólag a köznyugalom sérelmére hivatkozással merül fel. Ebben az esetben a beavatkozó cselekmény vád szerinti minősítése a támadásához hasonlóan *garázdaság*. A békítőleg közbelépő személy magatartása azonban nem tekinthető kihívóan közösségellenesnek, mivel az elhárító kifejezett célja nem a társadalmi együttélési szabályok felrúgása és a köznyugalom megzavarása, hanem éppen ellenkezőleg: cselekménye a köznyugalom helyreállítására, a jogtalan állapot megszüntetésére irányul. Ebből következően a jogos védelem jelen helyzetben *tényállásszerűséget kizáró okként* funkcionál. Mindez a garázdaság sajátos tényállási konstrukciójából fakad: a kihívó közösségellenesség ugyanis tulajdonképpen egy atipikus szubjektív tényállási elemként értendő,⁴⁰¹ hiszen vizsgálata során nem hagyható figyelmen kívül az elkövető személyes motivációja. *Jogos védekezés* esetén a cselekvési motívumot értelemszerűen nem a köznyugalom zavarása jelenti, mindez pedig *kizárja a kihívó közösségellenesség megállapíthatóságát*.⁴⁰² A következő büntetőügyben erre a végkövetkeztetésre jutottak az eljáró bíróságok is (*VI. jogeset*).

³⁹⁸ A Szabs. tv. 170. §-a szerint: „Aki olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, szabálysértést követ el.”

³⁹⁹ Ez alatt azt értem, hogy individuális jogi tárgyú bűncselekmény tényállása alá az elhárító magatartás nem szubszumálható. Erre az esetre fogódzól egy kollégiumi véleményben foglaltak szolgálhatnak, amely szerint „[...] a személy elleni erőszakos magatartással elkövetett garázdaság a könnyű testi sértés okozását nem szükségszerűen foglalja magában. Garázdaság ugyanis elkövethető olyan erőszakos, támadó fellépéssel, amely még könnyű testi sértéssel sem jár.” 34. BKv II. Fontos továbbá, hogy a „tettesleges becstelenséért elkövetési változatait (pl. arculütés, lökdösődés, fellökés stb.) a garázda, erőszakos magatartás szükségszerűen magában foglalja.” 34. BKv III. Ugyanez igaz a dolog elleni erőszakos magatartás viszonylatában, amely esetén a dolog ellen kifejtett támadó behatás nem feltétlen ütközik más bűncselekmény (pl. rongálás) törvényi tényállásába. Vö. 34. BKv II.

⁴⁰⁰ Utóbbi esetkört MÉSZÁROS Ádám önállóan kezeli. Lásd MÉSZÁROS Á. 2015, 193.

⁴⁰¹ Általános részi tankönyvében SCHULTHEISZ Emil tesz említést arról, hogy a motívumon és a célzaton túlmenően a különös részi tényállásnak lehetnek egyéb, a bűnösséggel kapcsolatban álló elemei is. Vö. SCHULTHEISZ 1948, 62. Álláspontom szerint ezen atipikus jellegű elemek között lehet említeni a garázda magatartás kihívó közösségellenességét is.

⁴⁰² Ugyanígy MÉSZÁROS Á. 2015, 195-197. A bírói gyakorlatban lásd EBH 2009. 1938. Az eset elemzését lásd alább (*VII. jogeset*).

I. r és II. r. vádlottak 2005. augusztus 10-én 17:30 körüli időben egymástól függetlenül, mindketten egy italboltban tartózkodtak. I. r. vádlott családtagjaival hangosan kiabált, amikor II. r. vádlott felszólította őt cselekménye abbahagyására. Emiatt a vádlottak között szóváltás alakult ki, amelynek során I. r. vádlott előbb egy biliárdasztalt eltört és azzal hadonászott a II. r. vádlott felé, majd egy széket dobott II. r. vádlotthoz. II. r. vádlott a széket elkapta és visszadobta I. r. vádlotthoz, aki ennek következtében elesett. Ekkor I. r. vádlott testvére az eltört biliárdasztal egyik darabjával egy alkalommal fején megütötte II. rendű vádlottat. Erre a II. rendű vádlott tenyérrel arcon ütötte őt, aki az ütéstől elesett. Ezt követően I. r. vádlott az italboltból távozó II. r. vádlott után dobott egy üveg hamutálat, amely elvétel miatt őt végül nem találta el, hanem a bejárati ajtó fejfáján összetört. A szakértő szerint az üveg hamutállal történő nagy erejű megdobást, amennyiben a hamutál az I. rendű vádlott szándéka szerint II. rendű vádlott fejét, arcát találja el, szakértőileg valószínűsíthetően arccsonttörést, koponyaacsont repedést is okozhatott volna, amelyek 8 napon túl gyógyuló sérülésnek számítanak. A bántalmazás következtében I. r. vádlott orvosi ellátást nem igénylő 8 napon belül gyógyuló könnyű sérülést, míg II. r. vádlott a fejtestő bal oldalán 8 napon belül gyógyuló felületes hámphányt és zúzódást szenvedett el. I. r. vádlott testvérének sérülése nem keletkezett. Sem az I. r. vádlott, sem annak testvére nem terjesztett elő magánindítványt. Az I. r. vádlott által okozott rongálási kár: 2.250,- Ft.⁴⁰³

Az I. r. vádlottat az elsőfokú bíróság bűnösnek mondta ki társtettesként elkövetett garázdaság büntetésében és súlyos testi sértés büntetésének kísérletében. II. r. vádlott magatartását a városi bíróság társtettesként elkövetett garázdaság büntetésének minősítette. Az elsőfokú ítélet az I. r. vádlott vonatkozásában jogerőre emelkedett, míg II. r. vádlott felmentést célzó fellebbezést jelentett be. A megyei bíróság a fellebbezést alaposnak találta, és az elsőfokú döntést megváltoztatva II. r. vádlottat *bűncselekmény hiányára* hivatkozással felmentette.⁴⁰⁴ A másodfokú bíróság érvelése szerint:

„Mint hogy jelen esetben a II. r. vádlott azzal nem lépett a jogtalanság talajára, hogy felszólította I. r. vádlottat a hangos kiabálás abbahagyására, majd az I. r. vádlott folyamatos támadásait nem meneküléssel, hanem konkrét védekezéssel hártotta el – mely kapcsán mindenképpen utalni kell arra, hogy jogtalan támadás esetén a megtámadott általában nem köteles meneküléssel kitérni – nem érhető tetten a kihívó közösségellenesség mint tényállási elem, ennél fogva a II. r. vádlott bűnösségének kimondása téves.”⁴⁰⁵

Erre figyelemmel a megyei bíróság felmentő rendelkezését az 1998. évi Be. 6. § (3) bek. a) pontjára (bűncselekmény hiánya) alapította, és a jogos védelem kérdését már nem is vizsgálta. A harmadfokú bírósággént eljáró Szegedi Ítéltábla mindenben osztotta a másodfokú bíróság anyagi jogi érveit, így a másodfellebbezés alapján felülbírált határozatot helybenhagyta.⁴⁰⁶ Az ítéltábla határozatának indoklásában röviden kitért arra is, hogy az ügyben ugyan I. r. vádlott sérelmére könnyű testi sértés vétsége, míg testvére sérelmére tetteles becsületsértés vétsége látszik megvalósulni, ám joghatályos magánindítvány előterjesztésének hiányában jelen ügyben kizárólag a köznyugalom elleni bűncselekmény

⁴⁰³ Battonyai Városi Bíróság 2.B.33/2006/19.

⁴⁰⁴ Békés Megyei Bíróság 9.Bf.441/2006/6.

⁴⁰⁵ Uo.

⁴⁰⁶ Szegedi Ítéltábla Bhar.I.257/2007/4.

megvalósulása tárgyában kellett állást foglalni. Megállapítható, hogy ebben a büntetőügyben a fellebbviteli bíróságok az általam felvázolt jogi érveléssel egyezően vontak következtetést a vádlott büntetőjogi felelősségének hiányára.

A szakirodalomban ugyanezt a jogi álláspontot foglalja el MÉSZÁROS Ádám is, aki széleskörű empirikus kutatásában meggyőzően azt is kimutatja, hogy a jogszerű védekezés és a kihívó közösségellenesség viszonyára vonatkozó jogalkalmazói gyakorlat azonban korántsem egységes, inkább vegyes képet mutat.⁴⁰⁷ A szerző vizsgálata során világossá teszi, hogy találhatók az ügyészégi és bírósági gyakorlatban is olyan határozatok, amelyekben – „tisztán” köznyugalmat sértő magatartások esetén – az eljárás megszüntetése vagy a felmentés kimondása nem a hivatkozott tényállási elem, hanem a *társadalomra veszélyesség hiányára*, vagy éppen a *jogos védelemre* hivatkozással történt.⁴⁰⁸

A bírósági gyakorlatot érintő saját kutatási eredményeim teljesen egybevágóak e megállapításokkal. A judikatúra e téren tapasztalható diverzitására – jelen gondolatmenet egységének megtartására figyelemmel – dolgozatom e részének végén található exkurzusban térek ki részletesen.

b) Az elhárító cselekmény minősítése során a másik opció az lehet, hogy a védekezés *individuális jogi tárgyak* veszélyeztetésével párosul, amelyekre nézve a bíróságnak a büntetőjogi felelősség kérdéséről döntenie is kell.⁴⁰⁹ Ebben a helyzetben a jogos védelem tényállásszerűséget kizáró funkciójára figyelemmel a garázdaság megállapítása továbbra sem merül fel, az élet, testi épség elleni cselekmény megvalósulása szempontjából pedig a Btk. 339. § (1) bekezdésében szabályozott szubszidiaritási klauzulát sem lehet alapul venni.

Így a fennmaradó – pl. súlyos testi sértés [Btk. 164. § (3) bek.] dispozíciójába illeszkedő – cselekményt illetően a felelősség – a jogos védelemre való hivatkozáson keresztül – már a materiális jogellenesség, és nem a tényállásszerűség síkján lesz kizárható (*VII. jogeset*).

2004. december 16-án délelőtt I. r. terhelt gyalogosan közlekedett, amikor személygépkocsival arra haladt a III. r. terhelt három utasával, a II. r. terhelttel, V. E., valamint B. S. tanúkkal. Az I. r. terhelt mellett a személygépkocsival megálltak, majd a kiszálló II. r. és III. r. terheltek az I. r. terhelttel szóváltásba keveredtek. A szóváltás során a terheltek dulakodni kezdtek a II. r., valamint a III. r. terheltek többször, ökölrel megkísérelték megütni az I. r. terhelteket, ezek közül csupán a III. r. terhelt egyetlen ütése talált, amely az I. r. terhelteket a bal vállán érte. Ekkor az I. r. terhelt többször ökölrel megütötte a III. r., valamint a II. r. terhelteket, illetve egy alkalommal a II. r. terhelt arcába fejtelt. Ezt követően a dulakodó terheltek az út mellett futó árokba zuhantak és egymásra estek. Ekkor őket a gépkocsival a helyszínre érkező V. E. és B. S. tanúk szétválasztották. E cselekmény során a II. r. terhelt az orrterület zúzódását, a felső ajak nyálkahártyájának zúzott sebzését, a bal felső I., II. fog kitérését, valamint a jobb felső I. és II. fog meglazulását szenvedte el, a sérülések gyógytartama 8 napon belüli. A sérülések súlyos egészségromlást, életveszélyes állapotot nem idéztek elő. A fogak kitérése esztétikai jellegű, maradandó testi fogyatékosághént értékelhető. Az I. r. terhelt a bántalmazástól a bal bokaizület zúzódását szenvedte el, amely sérülés gyógytartama 8 napon belüli. A III. r. terhelt e cselekmény során a homlok bal oldalának zúzódását, a nyak bal oldalának

⁴⁰⁷ MÉSZÁROS Á. 2015, 195-197.

⁴⁰⁸ MÉSZÁROS Á. 2015, 194-200.

⁴⁰⁹ Természetesen a védekezés körébe tartozó cselekmények ekkor egy folyamatba illeszkednek, és ezáltal köztük alakítható viszony van. Az alakítható bűnhalmazat közötti különbségtételre lásd NAGY 2014b, 88.

hámozódását, az arc bal oldalának hámozódását, a jobb könyök terület zúzódását, a hátsó hasfal terület, valamint a jobboldali vesetájék zúzódását szenvedte el, a sérülések gyógytartama 8 napon belüli. Az I. r. terhelt, a II. r. és a III. r. terheltekkel szemben könnyű testi sértés vétsége miatt joghatályos magánindítványt terjesztett elő.⁴¹⁰

A vizsgált kérdés szempontjából az I. r. terhelt cselekményének minősítése bír jelentőséggel. A városi bíróság e terheltet folytatólagosan elkövetett garázdaság büntetében,⁴¹¹ maradandó fogyatékossgot okozó testi sértés büntetében és súlyos testi sértés büntetésének kísérletében mondta ki bűnösnek. A megyei bíróság az elsőfokú határozatot az I. r. terhelt vonatkozásában helybenhagyta. Az LB a terheltet a felülvizsgálati eljárásban jogos védelemre hivatkozással a testi épség elleni cselekmények vonatkozásában felmentette. A legfőbb bírói fórum indokolásában kifejtette, hogy a II. és III. r. terheltek által együttesen az I. r. terhelt személye ellen indított támadás jogtalan volt. Ez a támadás az ütések követő dulakodás során sem hárult el, hiszen az I. r. terheltnek a további tettlegességgel reálsan számolnia kellett, így maga nem került a jogtalanság talajára. Az LB az indokolásában arra is kitért, hogy a védekezés a támadók magatartásához képest nem volt feltűnően aránytalan, ezért a jogos védelemre hivatkozásnak nincs törvényes akadálya. Emellett a bíróság a köznyugalom elleni bűncselekmény vonatkozásában mellőzte a folytatólagos elkövetésre utalást. Az LB kiemelte:

„Minthogy a jogos védelem megállapítása esetén a terhelt magatartása nélküli a kihívó közösségellenességet, így a tényállásba foglalt magatartása garázdaság büntetést nem valósította meg. Ezért a Legfelsőbb Bíróság a garázdaság büntette tekintetében a folytatólagos elkövetés megállapítását mellőzte.”⁴¹²

Kiemelendő, hogy az LB következetes, dogmatikailag megalapozott érveléssel zárta ki a terhelt büntetőjogi felelősségét. Következtetésének lényege szerint a testi épség elleni cselekmények miatt a jogos védelemre, míg a garázdaság esetében a tényállásszerűség hiányára figyelemmel nem lehet az I. r. terhelt bűnösségét megállapítani. A garázdaságot érintő folytatólagosság mellőzésének kifejezett kimondása a jogos védelmi helyzet miatti kihívó közösségellenesség hiánya volt.⁴¹³

Vegyes megítélésű ügy szemléltetésére a következő jogeset szolgál (VIII. jogeset).

„A terhelt és családja, valamint a sértettek 1999 októberében egy házban laktak. A két család között rossz viszony alakult ki, mert a sértetteket zavarta a terhelt lakásfelújításával együtt járó tevékenység, és a terhelt gyermekeinek a zajongása is.

⁴¹⁰ EBH 2009. 1938.

⁴¹¹ Az ismertetett történeti tényállás az ügy II. vádpontjához kapcsolódott. Az I. r. terhelt időben korábbi, I. vádpont szerinti cselekményét az eljáró bíróságok garázdaság büntetésének minősítették, amelyet ez utóbbi cselekménnyel a folytatólagosság egységébe foglaltak.

⁴¹² EBH 2009. 1938.

⁴¹³ A LB a teljesség kedvéért azt is kifejezésre juttatta, hogy a garázdaság megállapítása – a testi épség elleni bűncselekményekkel fennálló szubszidiárius viszonyra figyelemmel – a felülvizsgált döntésekben a bíróságok saját álláspontjához képest is téves volt. Az elkövetéskor hatályos törvényi rendelkezések alapján ugyanis a maradandó fogyatékossgot okozó testi sértés [1978. évi Btk. 170. § (4) bek. I. fordulat] büntetési tétele magasabb volt a garázdaság minősített esetéhez [1978. évi Btk. 271. § (2) bek. a) pont] rendelt szankciónál.

1999. október 24-én este 10 óra körüli időben a sértettek zajokat hallottak a felettük lévő lakásból, ezért S. J. felkopogott a terhelthez. Ekkor a terhelte visszakopogott, majd a két lakásban tartózkodók között vita alakult ki. S. J. ezután felment a terhelte lakásához, hogy hagyják abba a hangoskodást, de előtte magához vett egy botot. Amikor a terhelte lakásához ért, indulatában S. J. egy erős ütéssel beszakította a terhelte bejárati ajtaját. A recsegésre kijött az ajtóhoz a terhelte, vitatkozni kezdtek, egymást kölcsönösen szidalmazták, majd S. J. a nála levő bottal ütni kezdte a terhelte, aki ekkor megpróbált védekezni. Időközben S. J. felesége is feljött a felső szintre és megpróbálta csitítani a vitatkozókat. A terhelte közben sikerült elvenni a botot S. J.-től és azzal védekezett, „illetőleg támadott már” S.-re. Dulakodás közben a terhelte meglökte a közelében tartózkodó S. J.-né – aki a férje érdekében jött a felső szintre –, aki a lökés következtében leesett a lépcsőről és 8 napon túl gyógyuló, bal oldali felkarcsont törést szenvedett.

A verekedés során a terhelte bottal történt ütésekor S. J.-nek eltört a bal kéz V. közézcépsontja, mely ugyancsak 8 napon túl gyógyuló sérülés volt, de a dulakodás során megsérült a terhelte is, aki S. J. bántalmazása során, a fején, az arcán, a jobb mellkas felén, a jobb kézen zúzódásos, 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett.⁴¹⁴

A városi bíróság a terhelte bűnösségét két rendbeli súlyos testi sértés büntetében állapította meg. A másodfokú bíróság annyiban változtatta meg az elsőfokú döntést, hogy a terhelte bűnösségét társtettesként elkövetett garázdaság büntetében is kimondta. A bíróságok egyező álláspontja szerint a terhelte javára jogos védelmi helyzet nem állapítható meg, mivel miután a támadást elhárította, az események további részében a terhelte magatartása vált támadó jellegűvé, ezáltal ő is a jogtalanság talajára került. Az LB ezzel ellentétesen foglalt állást. Álláspontja szerint a terhelte S. J. részéről jogtalan támadás érte, amelyet jogában állt elhárítani. Az ezt követő dulakodás során jelent meg S. J.-né, aki a terhelte lökése következtében esett le a lépcsőn. Az LB okfejtése szerint nem bizonyítható, hogy a terhelte e cselekményfolyamat során szándékosan lökte meg a sértettet. Mindeközben pedig a jogtalan támadás S. J. részéről továbbra sem szűnt meg, a folytatódó támadás közvetlen veszélye fennállt. A bíróság szerint a terhelte által ebben a helyzetben választott elhárítási mód arányos volt, így őt az ellene emelt két rendbeli súlyos testi sértés büntette és társtettesként elkövetett garázdaság büntette miatt emelt vád alól, büntethetőséget kizáró okból felmentette. A köznyugalom elleni deliktum megvalósulásának kizártságára külön is utalt: „Minthogy a jogos védelmi helyzet megállapítása esetén a garázdaság bűncselekményének elkövetése fogalmilag kizárt, így az LB e bűncselekményt is a felmentés körébe vonta.”⁴¹⁵ Ezzel a konklúzióval csak egyetérteni lehet. A felmentés azonban egységesen büntethetőséget kizáró okra figyelemmel történt, amiből arra lehet következtetni, hogy a garázdaság tényállási elemei a legfőbb bírói fórum szerint megvalósultak.

A támadó és védekező cselekmények részletes elemzése végén a következő *összegző konklúziók* tehetők.

A köznyugalom sértő eseménybe beavatkozó harmadik személy javára a közérdekre hivatkozással jogos védelmi helyzet megállapítása akkor merülhet fel, ha

⁴¹⁴ BH 2004. 44.

⁴¹⁵ Uo.

1. az *erőszakos* támadás kizárólag uratlan dologra irányul, vagy a támadás *nem erőszakos*, azaz legfeljebb garázdaság szabálysértéseként minősül, vagy a garázda cselekmény *saját dolog elleni erőszakos magatartásban nyilvánul meg*, és
2. a védelmi cselekmény úgy sért individuális jogi tárgyat, hogy e sérelemhez kapcsolódó felelősség bírói úton nem megállapítható, vagyis az elhárító cselekmény nem kizárólag garázdaság képében jelenik meg.

Ezek a feltételek a garázda eseménysorba beavatkozó személy oldalán nagyon szűk körre korlátozzák a közérdekre hivatkozás lehetőségét.

Feltehető a kérdés: ebben a körben lehet-e tényleges relevanciája a közérdekre alapított védekezésnek? A válasz az, hogy rendkívül csekély.⁴¹⁶ Példaként talán az az eset említhető, ha a beavatkozó tévedésből azon résztvevő oldalán lép közbe, aki a jogtalanság talaján áll, így a más érdekében történő védekezés járulékoságából fakadóan⁴¹⁷ a harmadik – segíteni kívánó – személy is a jogtalanság talajára kerül. Ebben a szituációban felelőssége a vélt jogos védelem alapján lenne eliminálható feltéve, hogy a tévedésre vonatkozóan az alapos ok megléte bizonyítható. Ennél kedvezőbb minősítést jelentene számára ugyanakkor a közérdekre alapított jogos védelem, hiszen a tévedésre vonatkozó alapos ok meglétét a büntetőeljáráásban nem kellene bizonyítania.

3.3.2. Közösség elleni uszítás

E bűncselekmény jogi tárgya a személyek egyes csoportjai ellen irányuló, előítéletektől mentes közhangulathoz, és az ebből fakadó köznyugalomhoz fűződő társadalmi érdek.⁴¹⁸ Tömören megfogalmazva: a tényállás a közösséghez való tartozás ellen irányuló gyűlöletbeszéddel szembeni büntetőjogi fellépést hivatott biztosítani. A gyűlöletkeltés az AB értelmezésében olyan megnyilvánulások összessége, amelyek

„akadályozzák, hogy az emberek bizonyos közösségei harmonikus kapcsolatban éljenek más csoportokkal. Ez, növelve egy adott, kisebb vagy nagyobb közösségen belüli érzelmi, szociális feszültségeket, szétszakítja a társadalmat, erősíti a szélsőségeket, az előítéletességet és intoleranciát. Mindez csökkenti a plurális értékrendet, a különbözőséghez való jogot elismerő, toleráns, multikulturális, az emberek egyenlő méltóságának elismerésén alapuló, a diszkriminációt értékelt el nem ismerő társadalom kialakulásának esélyét.”⁴¹⁹

A gyűlöletbeszéd tehát – meghatározott élethelyzetben (pl. nagy nyilvánosság előtt) – már önmagában azáltal sérti a köznyugalmat, hogy egy konkrétan megjelölhető közösség méltóságát gyalazza. A közösségek méltóságának megóvása közvetlenül az érintett sze-

⁴¹⁶ Ezzel ellentétesen UJVÁRI az „életbeli helyzetek sokaságára” hivatkozással úgy gondolja, hogy a jogegységi határozatban említettek alapján a közérdekre alapított jogos védelemnek a garázda magatartásokkal szembeni, békítő jellegű beavatkozások esetén tényleges jelentősége lehet. Lásd UJVÁRI 2009, 150. Ezzel az állásponttal az általam ismertett részletes elemzés következtetései fényében nem tudok egyetérteni.

⁴¹⁷ A jogos védelem szabályai értelmében „nem csak a megtámadott védekezhet, hanem az elhárító cselekményt az ő érdekében bárki más is tanúsíthatja. Ugyanakkor az ilyen védelmi cselekmény is csak addig és csupán abban a tekintetben jogszerű, amíg, illetve amely vonatkozásban a megtámadott tekintetében az megállapítható.” BH 2000. 187.

⁴¹⁸ MEZŐLAKI 2013, 692.

⁴¹⁹ 30/1992. (V. 26.) AB határozat (ABH 1992, 167, 173.).

mélyi kör érdeke, azonban az tágabb kontextusban – az AB indokolásával összhangban – közérdeknek tekintendő. Jogos védelem körében történő oltalmazására erre figyelemmel van lehetőség.

Mivel a közérdek sérelme a közösség méltóságának közvetlen sértésével alakulhat ki, definiálni szükséges, hogy ebből a nézőpontból mit értünk közösség alatt, valamint további tisztázandó kérdésként merül fel az egyéni és kollektív méltóság viszonyának meghatározása is.

A Btk. a közösség fogalmát nem definiálja, a büntetőjogi védelemben részesített személyi csoportok körét nem is zárja le, azokra nézve csupán példálódzó felsorolást ad. Ezzel szemben BÁRÁNDY Gergely kísérletet tett olyan általános ismérvek rögzítésére, amelyek egy adott személyi csoportosulás közösségként történő értékelésekor szempontként szolgálhatnak: „Közösség alatt olyan személyösszességet kell érteni, amelynek tagjai egymással összetartozónak, kívülállóktól különbözőnek érzik magukat. A közösség tagjait az azonosulás és az elkülönülés tudata, valamint az tartja össze, hogy olyan saját belső normákkal, értékrenddel rendelkeznek, amelyek kikényszerítésére, érvényre juttatásuk előmozdítására is képeses.”⁴²⁰

Említést érdemlő problémafelvetés az is, hogy egy közösségnek létezhet-e egyáltalán méltósága? A kérdést még az Alaptörvény hatálybalépése előtt vizsgálta BÁRÁNDY, aki az egyénet megillető méltóság és a közösségi méltóság szoros tartalmi összefüggésére mutatott rá:

„a közösségnek mint entitásnak nem lehet saját méltósága. [...] A közösséget alkotó, egymással szoros összefonódásban álló egyének emberi méltóságának azonban van egy olyan kifejeződése, amely csak és kizárólag általa létezik, hogy az adott személy a közösséghez tartozik. A közösségek méltósága tehát nem jelent mást, mint a közösség tagjának azon egyéni méltóságát, amely közösséghez tartozásánál fogva létezik. Ez pedig, úgy gondolom, éppen annyira méltó a védelemre, mint a csoporttól elkülönült személy egyéni méltósága.”⁴²¹

Ebből következően a közösség méltósága létező érték, amely az ahhoz tartozó egyes természetes személyek emberi méltóságából ered. Örömteli fejlemény, hogy a közösségek méltóságát már maga az Alaptörvény is elismeri. 2013. április 1-je óta⁴²² ugyanis az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdése kifejezetten a közösségek méltóságáról is említést tesz.⁴²³ A rendelkezés a véleménynyilvánításhoz való alapjog gyakorlásának egy nevesített korlátját jelenti, ami éppen a közösségek méltóságának védelmét szolgálja. A közösség méltóságát tehát az Alaptörvény is elismeri, és az mint az emberi méltóságból levezetett származékos jog kapcsolódik a jogos védelem keretei között szabályozott közérdek fogalmához.

E jogi tárgy jogos védelem körében való oltalmazásának lehetőségére BLASKÓ Béla a következő tanpéldát állította fel (*IX. jogeset*):

⁴²⁰ BÁRÁNDY 2010, 28.

⁴²¹ BÁRÁNDY 2010, 29.

⁴²² Az Alaptörvény IV. módosítása új rendelkezésként iktatta be az alkotmány szövegébe a IX. cikk (4)-(5) bekezdéseit, amelyek a véleménynyilvánítás szabadságának nevesített külső korlátaiként értendők.

⁴²³ IX. cikk (5) bek.: „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni” (kiemelés tőlem: G.A.).

„Budapest belvárosának sétáló utcájában, az úttest közepén 13.00 körüli időben három egyforma katonai jellegű ruházatot (csizma, csizmanadrág, vállapos ing, antantszj, sildes sapka rajta stilizált jelvénnnyel) viselő fiatal férfi egy 1,5x2,5 méteres farostlemezből készült tartóra a legkorszerűbb fotóeljárással, színezéssel ellátott, kasírozott feliratot (transzparenst) hordoznak fel és alá, mintegy 800-1000 ott tartózkodó ember előtt. A felirat mindenki számára jól olvasható – de a dislexiásokra tekintettel – a táblát vívők egyúttal ordítva skandálják is a táblára felírt szöveget, ami szerint: »Mocskos ..., takarodjatok haza ...-be, ha nem, akkor hamarosan indul a vonat ...-ba.« Már kétszer oda-vissza haladtak az úttesten, amikor egy feltűnően erős fizikumú fiatalember eléjük lépve – a táblavívők fizikai ellenállását leküzdve (de, sérülést nekik nem okozva) – elveszi tőlük a táblát és a körben gyülekező tömeg szeme láttára összetöri a transzparenst, szétapossa a feliratot. A táblát vívők egyike – mint annak tulajdonosa – feljelentést tesz a tulajdonát képező dolog elleni támadás, illetve annak megsemmisítése miatt. A transzparenst ugyanis – igazolhatóan – 3.000 euróért készítette.⁴²⁴

A jogesetben a támadást a három katonai egyenruhában felvonuló férfi magatartása jelenti, akik nagy nyilvánosság előtt mindenki számára észlelhető, becsmérő, kirekesztő tartalmú felhívást (követelést) intéznek nem konkrét személyek, hanem egy adott közösség egésze ellen. A követelés nem teljesítésének esetére pedig fenyegetésként további „szankciókat” is kilátásba helyeznek.

Általánosságban vizsgálva a jogtárgy-veszélyeztető magatartás ismérveit elmondható, hogy a gyűlölet olyan „negatív, erős ellenszenvet magába sűrítő heves érzelem, amely nélkülözi a józan megfontolást és a tények tárgyilagos mérlegelése nélkül heves indulati, érzelmi töltéssel fordul a tárgyával szemben.”⁴²⁵ Ennek a gyűlöletnek az uszító jellegű kifejezésre juttatásán a judikatúra feszültséget gerjesztő, lázongó magatartást ért, amely alkalmas arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket felszítsa, őket az adott közösség ellen aktív cselekvésre buzdítsa, ténylegesen mozgósítsa.⁴²⁶ Az elkövetési magatartás ezáltal vezethet a társadalmi rend és béke, a harmonikus és toleráns emberi kapcsolatok megzavarásához.⁴²⁷

A történeti tényállásban ismertetett cselekmény megfelel az említett kritériumoknak. Ebben a körben annak nincs jelentősége, hogy e bűncselekményt absztrakt vagy konkrét veszélyeztető jellegűnek tekintjük-e.⁴²⁸ A közérdek fogalmi elvontságára figyelemmel ugyanis a jogi tárgy elleni támadás már absztrakt típusú veszély esetén fennáll, és a védekezés

⁴²⁴ BLASKÓ 2013, 228.

⁴²⁵ MEZÓLAKI 2013, 693.

⁴²⁶ BELEGI szerint a támadásra vonatkozó tényleges mozgósító erő jelenti az uszítás és az izgatás közötti differencia specifikát. Az izgatás ugyanis általánosabb jellegű fogalom: ilyenek tekintendő „[...] minden indulatébresztő, tudat- és érzelemformáló ráhatás más személy pszichikumára. Ez a ráhatás magában foglalhat bizonyos fokú ellenséges cselekményekre indítást is, meghatározott jelenségekkel szemben, ám ez nem feltétlen jellemzője.” BELEGI 2013, 1247. Levonható a következtetés: a kollektív jogi tárgy sérelmét elsősorban nem az izgató, hanem kifejezetten az uszító jellegű magatartások jelentik.

⁴²⁷ BH 2011. 242.; BH 2005. 46.

⁴²⁸ A bírói gyakorlat e kérdés megítélésében újabban változást mutat. Korábban a judikatúra a bűncselekményt absztrakt veszélyeztető jellegűnek tekintette. A 18/2004. (V. 25.) AB határozat nyomán azonban az újabb joggyakorlat már megköveteli a deliktum megvalósulásához a sérelem bekövetkezésének reális és konkrét lehetőségét. Lásd pl. BH 2011. 242. A változásban lévő joggyakorlat elemző bemutatására lásd SZOMORA 2015, 39-40. A konkrét veszélyeztetést megkövetelő judikatúra kritikájára továbbá lásd SZOMORA 2013b, 42.

lehetőségét nem lehet arra hivatkozással megtagadni, hogy konkrét veszély még nem jött létre. A támadásnak ugyanis nem is kell feltétlen bűncselekményi tényállást kimerítenie, így annak nincs jelentősége, hogy az aktuális bírói gyakorlat a tényállásszerűséghez absztrakt vagy konkrét veszélyt követel-e meg. Ebben a körben relevanciával csupán annak vizsgálata bír, hogy az oltalmazott jogi tárgy sérelme a támadással összefüggésben fennáll-e.

Ennek megfelelően a jogesetben konkrétan meg nem nevezett, azonban az egyéb körülmények alapján beazonosítható közösségi méltóság, és ezen keresztül a köznyugalom sérelme fennállt. Az elkövetők becsmérő skandalása, a transzparens közszemlére tétele egy jogsértő állapotot hozott létre, amelynek megszüntetésére bármely észlelő személy jogosult volt. Akár büntetőjogilag releváns úton is. Megállapítható, hogy a transzparens széttaposása a jogsértő állapot megszüntetésének szükséges eszköze volt. E cselekmény jogellenessége a jogos védelemre hivatkozással hiányzik, így a beavatkozó terhére a nagyobb értékre elkövetett rongálás büntette [Btk. 371. § (3) bek. a) pont] nem állapítható meg. A cselekmény a kihívó közösségellenesség hiányára figyelemmel pedig garázdaságot sem valósíthat meg.

Kiemelendő, hogy a Kúria legújabb ítélezési gyakorlatában található már olyan eseti döntés, amely e jogi tárgy oltalmazását a jogos védelem keretei között kifejezetten elismeri. A BH 2018. 134. számon közzétett határozat alapján: „a közösség tagja elleni erőszak büntetetté nyilvánítási elemeit megvalósító cselekmény esetén is helye lehet a jogos védelem körébe tartozó elhárító magatartásnak, azonban a jogtalanság talaján álló javára közvetlenül fenyegető támadás veszélyének hiányában nem kerülhet sor ezen büntethetőséget kizáró ok megállapítására.”

3.3.3. Önkényuralmi jelképek használata

A történelmi jelképek mindig valamilyen eszmét, eseményt szimbolizálnak, ezáltal észlelésükhöz a társadalom tagjai részéről érzelmi viszonyulás fűződik, miáltal a közhangulat alakulására is befolyással lehetnek.⁴²⁹ Egyes jelképek használata a diktatórikus állami berendezkedéssel, a szélsőséges politikai erők hatalomgyakorlásával hozható összefüggésbe, amelyek viseletének lényegi üzenete a náci és bolsevik népiirtó, és erőszakkal kizárólagosságra törekvő ideológiákkal való azonosulás, és azok propagálásának szándéka.⁴³⁰ Nem kétséges, hogy az ilyen típusú jelképek is hathatnak a közhangulatra, azonban kifejezetten negatívan: használatuk a szimbolizált ideológiára figyelemmel a köznyugalom megzavarása alkalmas, ami büntetőjogi beavatkozást tesz szükségessé. Viseletük tehát a közérdeket közvetlenül sérti, ezért az ilyen cselekményekkel szembeni fellépés a jogos védelem keretei közé tartozhat. A következőkben bemutatásra kerülő jogeset sajátos megközelítésből veti fel a jogos védelemre hivatkozás lehetőségét (*X. jogeset*).

„A Budapest V. Kerület, Szabadság téren lévő szovjet katonai emlékmű a Fővárosi Önkormányzat tulajdona, kezelője pedig a Budapest Galéria. 2002. évben az emlékművet lebontották, majd eredeti formájában újraépítették, a cselekmény idején újszerű állapotban volt. Az emlékművet korábban többször megrongálták, ezért a rendőrség fémkordonnal vette körbe.
2006. szeptember 18-án

⁴²⁹ BELEGI 2013, 1254. Lásd továbbá 14/2000. (V. 12.); AB határozat (ABH 2000, 83., 97.).

⁴³⁰ 14/2000. (V. 12.) AB határozat (ABH 2000, 83., 97.).

- 22 óra 6 perc körüli időben a Budapest V. kerület, Kossuth téren tüntetők közül több ezren átmentek a Szabadság térre;

- 22 óra 17 perc körül a Szabadság téren a Magyar Televízió Zrt. székházánál több ezer fő demonstrált és oda folyamatosan érkeztek emberek.

A tömegből kivált mintegy 300 fő el kívánta foglalni a Magyar Televízió székházát és le akarta rombolni a szovjet katonai emlékművet. Az emlékmű ellen forduló emberek – egy része felmásзва a rendőrségi fémkordonból rögtönzött állványra, hozzákezdett az emlékművön lévő szovjet címer lefeszítéséhez, mások letépték a szovjet katonákra utaló feliratokat, továbbá voltak, akik leverték az emlékművet burkoló kőlapokat, az emlékművet összekenték festékkel, különböző feliratokat mázoltak rá. Az elkövetők együttes magatartása az emlékmű részleges megrongálását eredményezte. Az I. rendű terhelt 22 óra és 22 óra 30 perc között a Kossuth térről átvonuló tömeggel a Szabadság térre, ott pedig a szovjet katonai emlékműhöz ment. Ekkor már mások hozzákezdtek a szovjet címer lefeszítéséhez. Az I. rendű terhelt egyetértett a cselekmény megkezdők céljával és maga is részt kívánt venni a cselekmény végrehajtásában. Felmászott az emlékműnek támasztott kordonelemre és egy fémrúddal feszegetve próbálta eltávolítani a címet.

A címer lefeszítése kb. 1 óra elteltével sikerült. Ezalatt az I. rendű terhelt és a többi, részben ismeretlenül maradt elkövetők egymást váltották a cselekmény végrehajtásában. Az I. rendű terhelt a címer lefeszítését követően az emlékmű további rongálásában nem vett részt. A címer lefeszítésével összefüggésben az emlékművön 1.888.000 Ft, az emlékmű dombormű részén a III. rendű terhelt és ismeretlen társai magatartása következtében pedig 1.128.000 Ft kár keletkezett. [...] A terheltek és részben ismert, részben ismeretlen maradt társaik cselekménye az emlékműben összesen 7.200.000 Ft kárt okozott.⁴³¹

Az elemzett kérdés szempontjából I. r. terhelt magatartásának minősítésére érdemes kitérni. Az elsőfokon eljáró Pesti Központi Kerületi Bíróság a vádlottat társtettesként elkövetett jelentős kárt okozó rongálás büntetőjében mondta ki bűnösnek.⁴³² A Fővárosi Bíróság a minősítésen nem változtatott, a vádlottal szemben kiszabott pénzbüntetést azonban enyhítette.⁴³³ A Kúria felülvizsgálati döntésében az I. r. terhelt által támadott határozatokat hatályukban fenntartotta.⁴³⁴ A legfőbb bírói fórum döntésében a bűncselekmény megvalósulásával összefüggésben több jogkérdésben is állást foglalt. A jogi érvelés a következők szerint rekonstruálható:

1. A terhelt cselekménye a rongálás vonatkozásában *tényállásszerű* volt. Ennek körében megállapította, hogy a címer az elkövető szempontjából idegen, és az emlékművel egységet alkot, ezért annak lefeszítése állagsérelmet generál. A Kúria ezen felül felelősségét megállapította – társtettesi elkövetésre hivatkozással – a további, az emlékmű más részét érintő rongálási cselekményekre nézve is. A bíróság érvelése szerint ugyanis az I. r. terhelt szándékegységben járt el az emlékművet rongáló többi elkövetővel, így a szándékegységben álló magatartások egymás jogi sorsát osztják.

⁴³¹ Kúria Bfv.III.1.480/2011/6.

⁴³² Pesti Központi Kerületi Bíróság 20.B.24.036/2010/6.

⁴³³ Fővárosi Bíróság 27.Bf.7918/2010/18.

⁴³⁴ Kúria Bfv.III.1.480/2011/6.

2. Vizsgálta a Kúria a cselekmény *társadalomra veszélyességének* meglétét is. Ehhez fűződően kifejtette, hogy sem a jogos védelem, sem a végszükség feltételei nem állnak fenn, valamint a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlására való hivatkozás sem foghat helyt, mivel az erőszakos formában nem ölthet testet. Ezért a terhelt cselekménye társadalomra veszélyes volt.
3. Külön kitért a felülvizsgálati bíróság az emlékművön található címer elkövetéskori joghelyzetére is. A Kúria kifejtette, hogy az emlékmű címere olyan önkényuralmi jelképet hordoz, amelynek közszemlére tétele a büntetőtörvény által tilalmazott [1978. évi Btk. 269/B. § c) pont]. Mindazonáltal ottlétét hatályos jogszabályok⁴³⁵ teszik lehetővé, így annak a nyilvánosság számára történő láttatni engedése összességében jogszerűnek tekintendő. A Kúria e körülményekre figyelemmel szükségesnek látta a tévedés esetleges fennforgásának vizsgálatát is. Az erre való hivatkozást az alábbi indokolással vetette el: „Ehhez képest pedig a társadalomra veszélyességben való tévedésnek valójában azért nincs helye, mert e körben csupán a rongálás tényállási elemeinek van jelentősége. Az pedig – az irányadó tényállás szerint – kétségtelen, hogy az elkövetők (közte az I. rendű terhelt) tisztában voltak azzal, hogy az emlékmű számukra idegen vagyontárgy, aminek pénzben kifejezhető értéke van, magatartásuk pedig arra fizikai ráhatást, erőszakot fejt ki, ami károkozásra alkalmas volt.”⁴³⁶
4. Végezetül a bíróság kizárta a semmisségi törvény (2011. évi XVI. törvény) jelen ügyben történő alkalmazhatóságát.

E jogesetben a közérdek azáltal juthat szerephez, hogy a katonai emlékmű felállításával olyan önkényuralmi jelkép vált a nagy nyilvánosság számára láthatóvá, amelynek használata, közszemlére tétele egyébként büntetőjogilag tilalmazott. Formális értelemben tehát egy jogellenes állapot jött létre, amely általánosságban – a jogalkotói értékelés folytán – alkalmas lehet a köznyugalom megzavarására. Konkretizálva: közérdek fűződhet tehát adott esetben ahhoz, hogy egy, a sztálini diktatúrát, a szovjet elnyomást szimbolizáló címer a nagy nyilvánosság számára ne legyen észlelhető. Tulajdonképpen jogos védelmi helyzet keletkezhet azon személy számára, aki ezt az állapotot szükséges elhárító cselekményével megszünteti.

Ebből adódóan jelen esetben is volt jogos védelem körében oltalmazható jogi tárgy, azonban a jogellenességet kizáró ok egyéb alkalmazási feltétele hiányzott: a támadás csupán látszólag, de ténylegesen (materiális értelemben) nem volt jogtalan. In concreto ugyanis a szovjet-orosz katonai emlékművek felállítását jogi normák lehetővé teszik, sőt azok gondozására, fenntartására a magyar állam nemzetközi kötelezettséget is vállalt.⁴³⁷ A kiinduló premissza (a közérdekre hivatkozás in abstracto elismerése) azonban azt a konklúziót mindenképpen magával hozza, hogy az önkényuralmi jelképek közszemlére tételének eseteiben a jogos védelem alkalmazhatósága eredendően nem zárható ki. Ebből következően a büntethetőségi akadály egyes kritériumainak vizsgálata nem mellőzhető,

⁴³⁵ A másodfokú bíróság részletesen foglalkozott az emlékmű közterületen történő felállításának jogi háttérével. Az 1947. évi XIX. törvény 2. §-a kimondja, hogy az önkormányzatok kötelesek a területükön lévő szovjet-orosz katonai emlékművet gondozott állapotban tartani. A 104/1996. (VII. 16.) Korm. rendelet pedig kihirdette a Magyar Köztársaság és az Orosz Föderáció között létrejött kormányközi megállapodást, amelyben a felek kötelezettségként vállalták, hogy saját költségükre biztosítják a katonai emlékművek ápolását és fenntartását (6. cikk 1. pont). Részletesen lásd továbbá Fővárosi Bíróság 27.Bf. 7918/2010/18.

⁴³⁶ Kúria Bfv.III.1.480/2011/6.

⁴³⁷ Vö. 435. lj.

továbbá az azokban történő tévedés – a vélt jogos védelem keretei között – is releváns lehet. Hiányosságként kell említeni, hogy ilyen irányú vizsgálatot a Kúria jelen határozatában nem végzett.

Ebből az okfejtésből az is kitűnik, hogy a Kúria jogi indokolásának fenti rekonstrukciójából a tévedésre vonatkozó érvelés (lásd 3. pont) is vitatható. A felülvizsgálati döntés szerint jelen esetben csak a rongálás tényállási elemeiben való (ténybeli) tévedés kérdése merülhetett fel, így a bíróság a társadalomra veszélyességben való tévedésre hivatkozást eleve alaptalannak tekintette. A Kúria ténybeli tévedés kizárására vonatkozó megállapításai csak egyetérteni lehet, hiszen a terhelt tudata átfogta mindazon életbeli tényeket, amelyek a rongálás megvalósulása szempontjából relevánsak. Ehhez a tudattartalomhoz érzelmi is viszonyult (következmények kívánata). Ez a tényszándék azonban még a szándékosság megállapításához nem elegendő, ahhoz szükséges ugyanis a társadalomra veszélyesség tudatának megléte is.⁴³⁸ Utóbbi kritérium fennálltát azonban a bíróság eleve adottnak vette, nem vizsgálta a történeti tényállásból adódó azon egyedi körülményeket, amelyek adott esetben e tudat hiányának kimondásához vezethettek volna. Álláspontom szerint jelen ügyben a tévedés szempontjából nemcsak a rongálás tényállásának, hanem a jogos védelemre vonatkozó szabályoknak is jelentőségük lehet.

A jogirodalomban a társadalomra veszélyességben való tévedés körében tárgyalt egyik esetkör a vélt jogos védelem.⁴³⁹ Jelen ügyben a jogos védelem tesztjét ténylegesen le kellett volna folytatni annak érdekében, hogy végső lépésként a vélt jogos védelem kérdése tekintetében is állást lehessen foglalni. Erre azért lett volna szükség, mert alappal merülhet fel, hogy a terhelt nem volt tisztában az önkényuralmi jelkép közszemlére tételenek jogi megengedettségével. Kiemelendő, hogy az emlékmű joghelyzete eredendően a jogalkalmazók számára sem volt tisztázott. A másodfokú bíróság több megkeresést is intézett különböző hatóságokhoz,⁴⁴⁰ hogy az emlékműre irányadó jogszabályi környezettel kapcsolatban nyilatkozzanak. Ilyen körülmények között nem zárható ki, hogy a laikus, tételes joghoz részleteiben nem értő elkövető tévedjen az önkényuralmi jelkép használatának jogszerűségében, vagyis a támadás jogtalanságában. Ebben az esetben azonban fontos annak vizsgálata, hogy az elkövetőnek erre a tévedésre alapos oka is volt-e, hiszen a büntetőkódex e tévedéstípusnál ezt alkalmazási követelményként rögzíti.⁴⁴¹ A másodfokú bíróság – általánosságban, nem a jogos védelem nézőpontjából – vizsgálta e kérdést, helytálló érvelése szerint:

„[a vádlottak] fel kellett, hogy ismerjék, hogy az állandó célpont volta miatt rendőri kordonnal ellátott, újra felépített volta miatt újszerű emlékműnek a kialakult zavargás alkalmát kihasználó, csoportos rongálása jogszabályi tilomomba ütközik, és önmagában a végrehajtás módja is helyteleníthető. Ezt nem teszi kétségessé az a hivatkozás sem, hogy a kivezényelt és közelben készenlétben álló rendőri erők részéről nem került sor rendőri beavatkozásra, vagy felszólításra, hiszen az összes körülmény alapján fel sem merülhetett bármely elkövető részéről, hogy az erőszakos cselekmények rendőri vagy más hatósági jóváhagyása mellett zajlanak.”⁴⁴²

⁴³⁸ NAGY 2014a, 182.

⁴³⁹ Így NAGY 2014a, 270.; KÓNYA 2013, 111.; BELOVICS 2014, 217. Ezzel ellentétesen a ténybeli tévedés körében helyezi el GELLÉR 2008, 174.; GELLÉR–AMBRUS 2017, 280.

⁴⁴⁰ Lásd Fővárosi Bíróság 27.Bf. 7918/2010/18.

⁴⁴¹ 1978. évi Btk. 27. § (2) bek.; Btk. 20. § (2) bek.

⁴⁴² Fővárosi Bíróság 27.Bf. 7918/2010/18.

E meggyőző indokolással válhat kizárhatóvá a vélt jogos védelemre való hivatkozás is. Ilyen körülmények mellett ugyanis, nem állítható, hogy a társadalomra veszélyességben való tévedésre nézve az elkövetőnek alapos oka lett volna. Kimondható továbbá, hogy az alapos ok hiányát nem is gondatlansága idézte elő, így a gondatlanságból fakadó tévedésre vonatkozó szabályok sem alkalmazhatók.⁴⁴³

Összegzésként elmondható, hogy az eljáró bíróságok a terhelt büntetőjogi felelősségének kérdésében helytállóan döntöttek, a határozatok jogi indokolása azonban a fentiekben kifejtett érvekből fakadóan kiegészítésre szorult. Ezzel a jogesettel kívántam szemléltetni, hogy az önkényuralmi jelkép használatával mint a köznyugalmat sértő cselekménnyel szemben a jogos védelem elvben adott lehet, és ebben a kontextusban a tévedésre való hivatkozás sem kizárt.

3.4. Az univerzális jogi tárgyak megítélése a német szabályozásban

A német büntetőjogban a kollektív jogi tárgyak általánosságban a jogos védelem keretei között nem oltalmazhatók. Ez az uralkodó álláspont⁴⁴⁴ a jogintézmény legáldefiníciójából (dStGB § 32)⁴⁴⁵ fakad, amelyből kifejezetten csak individuális érdek védelmére lehet következtetni. A német jogirodalom és joggyakorlat azonban – a normaszöveghez kötöttségen túllépve – teremtett kivételeket, amelyek esetében – ugyan korlátozott körben – az univerzális érdek védelme is megengedett lehet.

A jogirodalom a kollektív jogi tárgyakat illetően alapvetően két esetkört különít el: a *közösségi érdekek védelme (Rechtsgütern der Allgemeinheit)* és az *állam javára történő segítségnyújtás (Staatsnothilfe)* között tesz különbséget.⁴⁴⁶

A) Az uralkodó álláspont szerint a *közösségi érdekek védelmére* utalás azért nem szerepel a törvényben, mert a jogalkotó ezáltal is kifejezésre kívánja juttatni, hogy e feladat ellátása kifejezetten az állam által működtetett szervezetrendszerre, és nem pedig az egyénekre hárul.⁴⁴⁷ Erre figyelemmel a „más” ellen irányuló támadás fogalmának teleologikusan kiterjesztő értelmezés nem adható, az alá a tisztán univerzális jogi tárgyat veszélyeztető cselekményeket nem lehet szubszumálni. ROXIN találóan jegyzi meg, hogy a békés társadalmi együttélés számára abból csak több kár, mint haszon származna, ha a jogrend valamennyi megsértését, kivétel nélkül minden egyén jogosult lenne elhárítani.⁴⁴⁸ HERZOG pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy a jogos védelem nem generál általános jogtalanság-elhárítási jogosultságot, mivel a jogsértések orvoslása az erőszakmonopólium delegálásával összhangban az államot terheli.⁴⁴⁹ E szerzők arra is felhívják a figyelmet, hogy a jogos védelem felhívása ilyen szituációkban egyéb okból is szükségtelen lehet, mivel a jogtalansággal szemben nemcsak a jogos védelem eszközeivel lehet fellépni.⁴⁵⁰ A magyar joghoz hason-

⁴⁴³ Vö. 1978. évi Btk. 27. § (3) bek.; Btk. 20. § (3) bek.

⁴⁴⁴ Így pl. PERRON 2014, 647.; FISCHER 2014, 303-304.; ERB 2003, 1285-1286.; ROXIN 2006, 671.; STRATENWERTH-KUHLEN 2011, 130.; KINDHÄUSER 2011, 144.; RÖNNAU-HOHN 2006, 411.; LACKNER-KÜHL 2004, 215.

⁴⁴⁵ Lásd a *A téma-feldolgozás módszertana (2. További módszertani megjegyzések)* c. részt

⁴⁴⁶ PERRON 2014, 646-647.; KÜHL 2012, 142.

⁴⁴⁷ Lásd különösen ERB 2003, 1285.; RENGIER 2012, 143.

⁴⁴⁸ ROXIN 2006, 671-672.

⁴⁴⁹ HERZOG 2005, 1152.

⁴⁵⁰ ROXIN 2006, 672.; HERZOG 2005, 1151.

lón ugyanis a német jogrend is ismeri és szabályozza az ún. elfogási jogot,⁴⁵¹ amely a bűncselekmény elkövetésén tetten ért személy egyes jogainak (pl. személyi szabadságának) szükséges korlátozását teszi jogszerűvé. Egyet lehet érteni ROXIN és HERZOG azon következtetésével, amely szerint e jogintézmény megnyugtató jogi megoldást jelenthet azon esetekre nézve, amikor kizárólag közösségi érdekek ellen irányuló jogtalan támadás megakadályozása, elhárítása válik szükségessé.⁴⁵²

Mégis, KINDHÄUSER szerint napjainkban ezzel éppen ellentétes társadalmi igény fogalmazódik meg, amely szerint az állam részéről szükséges lenne az egyéni jogérvényesítés minél szélesebb körű lehetőségét biztosítani. Ennek megfelelően a jogos védelem keretei között a közösségi érdekek oltalmazásának törvényi alapját is meg kell teremteni, mivel az állami védelem az egyöntetű társadalmi tapasztalatok alapján nem kellően hatékony.⁴⁵³ A szerző szavaival élve a „biztonság privatizációjának” folyamata zajlik a szemeink előtt, amelynek mint elérendő célnak a szolgálata értelemszerűen e jogintézmény rendeltetésével nem összeegyeztethető.⁴⁵⁴ KINDHÄUSER megfigyelését továbbgondolva állapítható meg, hogy az említett tendenciák előretörésének megakadályozása érdekében is meg kell tagadni a kollektív jogi tárgyak oltalmazásának lehetőségét. Ezzel ugyanis egyértelművé tehető, hogy a jogtárgyvédelem szempontjából az elsődleges célt az állami hatóságok működésének megerősítése és a bűnüldözés hatékonyabbá tétele jelenti. Kielégítően működő állami szervezetrendszer esetén ugyanis az egyéni védekezés szükségessége a minimumra lenne szorítható. E probléma tehát önmagában a magánosok részére történő parttalan elhárítási jog átruházásával, és az „állam kivonulásával” nem oldható meg.

Mindezek fényében a német büntetőjogban kollektív jogi tárgy tehát legfeljebb csak individuális érdek érintettsége esetén, áttételesen részesülhet védelemben. Így például a közlekedést veszélyeztető magatartásokkal szemben csak akkor lehet fellépni, ha az nem csupán absztrakt veszélyként jelentkezik, hanem konkrét egyéni érdek sérelmének lehetősége is felmerül.⁴⁵⁵ Ebből fakadóan az önmagában engedély nélküli vagy ittas vezetésnek minősülő cselekményekkel szemben jogos védelmi helyzet nem jöhet létre.⁴⁵⁶ Ugyanezen okból kifolyólag nem hivatkozhatott jogos védelemre az a teológia szakos hallgató sem, aki a fiatalság erkölcsi fejlődésének megóvása érdekében pornográf jeleneteket ábrázoló fényképeket távolított el egy vasútállomáson található árusító bódé faláról.⁴⁵⁷ ROXIN szerint azonban már egyértelműbben fennállhat a jogos védelmi helyzet a szeméremsértő cselekmény észlelője, vagy a hamis tanúzás folytán megsértett személy javára.⁴⁵⁸

B) A német szakirodalom a közösségi érdekek védelmétől elkülönítve kezeli *az állam javára történő segítségnyújtás* esetét. A jogos védelem ebben a körben csak akkor alkalmazható, ha a támadás az államot mint *jogi személyt* sérti.⁴⁵⁹ Ekkor ugyanis a védett érdek tulajdonképpen individuális karakterű, amely a vonatkozó törvényi kitétel („más”)

⁴⁵¹ Vö. 1998. évi Be. 127. § (3) bek., 2017. évi Be. 273. §; dStPO § 127 [Vorläufige Festnahme].

⁴⁵² ROXIN 2006, 672.; HERZOG 2005, 1151.

⁴⁵³ KINDHÄUSER 2013, Rn. 50.

⁴⁵⁴ Uo.

⁴⁵⁵ ROXIN 2006, 672.; MITSCH 2003, 348.; RÖNNAU–HOHN 2006, 411.

⁴⁵⁶ ROXIN 2006, 672.

⁴⁵⁷ Az eset említésére lásd PERRON 2014, 647.; ROXIN 2006, 672. (hivatkozás: BGH NJW 1975, 1162.).

⁴⁵⁸ ROXIN 2006, 672.

⁴⁵⁹ JESCHECK–WEIGEND 1996, 340.; HERZOG 2005, 1151.

alá aggálymentesen vonható. Így például a jogos védelem keretei között van lehetőség az állami tulajdonban lévő vagyontárgyak elleni támadások elhárítására.⁴⁶⁰

Ezzel szemben az uralkodó jogirodalmi álláspont⁴⁶¹ szerint nem jön létre jogos védelmi helyzet, ha a támadás az államot mint *entitást* érinti. Ekkor ugyanis kizárólag kollektív érdek védelméről lehet szó, amelyre nézve a dStGB rendelkezése felhatalmazást nem ad. Megjegyzendő, hogy a német alkotmány általános ellenállási jogot biztosít minden olyan cselekménnyel szemben, amely a fennálló államrend megdöntésére irányul, feltéve, hogy egyéb segítség nem áll rendelkezésre [GG 20. cikk (4) bek.]. Ennek megfelelően a kifejezetten állami érdeket sértő magatartásokkal szemben az alkotmány által generált engedély alapján is fel lehet lépni: ezt a védekezési lehetőséget az alaptörvény ugyanis kifejezetten jogként deklarálja. A német jogrendszer egészét figyelembe véve nem állítható tehát, hogy az állami érdekek egyéni védelmére ne lenne lehetőség.

Található hasonló tartalmú szabály a magyar alkotmányban is. Az Alaptörvény szerint: „Senkinek a tevékenysége nem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetve kizárólagos birtoklására. Az ilyen törekvésekkel szemben törvényes úton mindenki jogosult és köteles fellépni” [C) cikk (2) bek.]. A hivatkozott rendelkezés második mondata jogot és kötelezettséget delegál minden egyén számára, hogy az első mondatban megfogalmazott tilalmat megszegőkkel szemben fellépjen. E fellépés alatt „a cselekvések megakadályozását és a nem kívánatos végeredmény bekövetkezésének elmaradását szükséges érteni.”⁴⁶² E rendelkezés – deklaratív jellegéből fakadóan – azonban a fellépés konkrét megvalósítási formáját nem jelöli meg,⁴⁶³ alkalmazási feltételként azonban a törvényes út igénybevételének kötelezettségét előírja. A törvényes út pedig „a törvényben kifejezetten rendelkezésre álló eszközök igénybevételét, a törvényben lehetővé tett »fellépési« módok törvényes alkalmazását jelenti.”⁴⁶⁴ E követelményből tehát kikövetkeztethető, hogy ez a szabály – a német alkotmányi rendelkezéssel ellentétben – önmagában jogszabályi engedélyként nem értelmezhető, mivel lennie kell egy ennél konkrétabb, szakjogi normának, amely alapján a fellépés tényleges jogszerűsége (a „törvényes út” igénybevétele) igazolható. Ilyen szakjogi jogszabályi rendelkezés lehet de lege lata például a jogos védelem és az elfogási jog is.

3.5. Megállapítások és konklúzió

E gondolati egység zárásaként a közérdek szerepére vonatkozóan a következő megállapítások tehetők:

1. A közérdek jogos védelem körében történő szabályozása alkotmányossági szempontból nem kifogásolható.
2. A fogalom absztrakt jellegére figyelemmel elvben számos kollektív jogi tárgy közérdek körében történő értékelésére van (lenne) lehetőség, ennek ellenére az erre történő hivatkozás a joggyakorlatban ténylegesen nem mutatható ki.

⁴⁶⁰ RÖNNAU–HOHN 2006, 412.; ERB 2003, 1286.; JESCHECK–WEIGEND 1996, 340.

⁴⁶¹ Így RÖNNAU–HOHN 2006, 412.; LACKNER–KÜHL 2004, 215.; ERB 2003, 1286.; JESCHECK–WEIGEND 1996, 340.; FISCHER 2014, 303-304.

⁴⁶² GYÖRFI–JAKAB–KOVÁCS–SALÁT–SONNEVEND–SULYOK–TILK 2009, 266.

⁴⁶³ Ugyanígy UJVÁRI 2009, 151-152.

⁴⁶⁴ Uo.

3. A garázda jellegű jogsértések esetén a békítőleg közbeavatkozó személy oldalán a közérdekre alapított jogos védelmi helyzet megállapítása nem kizárt, azonban az ennek megfelelő minősítés – a támadó és védelmi cselekmény egyéb ismérveire is tekintettel – előfordulásának gyakorlati relevanciája elhanyagolhatónak mondható.
4. A jogellenes állapot létrehozásában (pl. közösség ellen uszító transzparens vagy önkényuralmi jelkép nagy nyilvánosság előtt történő kifüggesztése) megnyilvánuló köznyugalom elleni támadások esetén az állapot megszüntetésére irányuló elhárítás a jogos védelem körébe tartozhat.
5. A közérdek potenciálisan szóba jövő alkalmazási eseteiben rendszerint az elfogási jog mint absztrakt jogszabályi engedély gyakorlása is releváns felelősségkizáró körülményként merül fel.

E megállapítások alapján álláspontom szerint *de lege ferenda* a *közérdekre utalás normaszövegéből való elhagyása indokolt*. A kollektív érdekek védelme kifejezetten az állami szervek feladata,⁴⁶⁵ ennek megfelelően telepíti az Alaptörvény kifejezetten az államhoz az erőszak-alkalmazás monopóliumát [C] cikk (3) bek.]. A jogos védelem nézőpontjából az egyén mint védekező nem lehet „magánrendőr”, az állam „meghosszabbított karja”, ha a jogtalanság visszaverésének kérdése merül fel. Az állami védelem hiányosságaiból folyó felelősséget ugyanis nem lehet az egyénre áthárítani. Ezen felfogás egyébként a paternalista állami gondolkodás jellemzője, amely a rendszerváltást megelőzően a szocialista jogrend sajátja volt. Nem véletlen, hogy a közérdek jogi tárgyként való szabályozása is az 1950. évi Btá. hatálybalépésével került be a magyar jogrendszerbe.

A közérdek elhagyásával lehetőség nyílna továbbá a jogos védelem individuális karakterének kiemelésére is, ami növelné a szabályozási összhangot a jogintézményre irányadó anyagi büntetőjogi és alaptörvényi rendelkezések között. Ebben a tekintetben jelzésértékű a relatíve új jogintézménynek számító megelőző jogos védelem (Btk. 21. §) szabálya, amely a személy és javak mellett védhető jogi tárgyként már nem is említi a közérdeket.⁴⁶⁶ Hangsúlyozandó, hogy ez a dereguláció nem jelentené a közérdek ellen irányuló támadásokkal szembeni állampolgári fellépés lehetőségének teljes megszűnését. Mindezt megfelelően magyarázza a fentiekben elemzett német szabályozási háttér: az ilyen cselekményt észlelő kívülálló(k) számára ugyanis változatlanul fennállna a hazai büntetőeljárás kódex által is biztosított elfogás joga, amely szükséges és elégséges jogi eszközt jelentené az ilyen típusú jogsértő állapotok megelőzését-megszüntetését célzó cselekmények materiális jogellenessége kizárásának.

Exkurzus. A jogos védelmi cselekmény és a kihívó közösségellenesség kapcsolatának megítélése a bírói gyakorlatban.

A jogos védelmi helyzetben kifejtett, látszólag a garázdaság bűncselekményi tényállásába illeszkedő magatartások esetén a büntetőjogi felelősség kizárását a bírói gyakorlat nem

⁴⁶⁵ Természetesen az individuális érdek oltalmazása is állami feladat, azonban az az egyéntől nem függetleníthető, így az állami védelem hiányában a személyes védekezés lehetőségének tagadása értelemszerűen az emberi létezéssel lenne ellentétes. Vö. *I. rész 2.2.1. fejezet*.

⁴⁶⁶ A közérdek normaszövegéből való elhagyását – a romló közbiztonságra hivatkozással – kritikával illeti Mészáros Á. Z. 2015a, 467.

egységesen ítéli meg. Alapvetően három minősítési variációra találhatunk példát a recens judikatúrában:

1. A jogos védelmi helyzetben tanúsított elhárítás nélkülözi a kihívó közösségellenességet, ezért a garázdaság a *tényállásszerűség hiánya* folytán nem állapítható meg [felmentés bűncselekmény hiánya alapján – 1998. évi Be. 6. § (3) bek. a) pont; 2017. évi Be. 566. § (1) bek. a) pont]. Ezt példázta a fentiekben elemzett *VI. jogeset*.
2. A második értelmezés szerint a jogszerűen eljáró védekező cselekménye *társadalomra nem veszélyes*, ezért a bűncselekmény törvényi fogalmából kiindulva cselekménye nem is értékelhető bűncselekményként [felmentés bűncselekmény hiánya alapján – 1998. évi Be. 6. § (3) bek. a) pont; 2017. évi Be. 566. § (1) bek. a) pont]
3. A harmadik változat szerint a jogos védelmi helyzet megállapításából egyértelműen következik, hogy a cselekmény a *jogos védelem* szabályaira figyelemmel nem büntetendő [felmentés büntetethez való jog kizáró ok alapján – 1998. évi Be. 6. § (3) bek. c) pont; 2017. évi Be. 566. § (1) bek. d) pont].

A következőkben utóbbi két esetre hozok joggyakorlati példákat, miáltal a felmentési jogcímek különböző megválasztásából adódó egyes következmények is bemutatathatóvá válnak.

A *társadalomra veszélyesség hiányára* alapított felmentés esetére példaként a legújabb joggyakorlatból a BH 2013. 31. számon közzétett döntést említem meg (*XI. jogeset*).

„Az I. rendű és a II. rendű terheltek, valamint V. G. 2010. március 7-én 1 óra 30 perc körüli időpontban T.-n, a G. pincében tartózkodtak ittas állapotban. Az I. rendű terhelte a pince előtt, az A. úton minden indok nélkül a II. rendű terhelthez lépett és öt egy alkalommal ököllel arcon ütötte. A II. rendű terhelte ezt követően az I. rendű terhelte ököllel szintén arcon ütötte, majd a terheltek egymást kölcsönösen ököllel, több alkalommal, testszerte megütötték. V. G. – miután értesült arról, hogy barátját, a II. rendű terhelte az I. rendű terhelte bántalmazta, az I. rendű terhelthez lépett és öt minden indok nélkül ököllel arcon ütötte. V. G. és az I. rendű terhelte ezt követően egymást több alkalommal, ököllel, testszerte megütötték. Az I. rendű terhelte, a II. rendű terhelte és V. G. bántalmazása következtében a bal felső szemhéjának zúzódását, repesztett borsérülését, a szemkörnyék és járomcsont környékének duzzanatát, zúzódását, a felsőajak nyálkahártyai felszínén hámozódást, az orrhát duzzanatát, mindkét oldali könyöksúcson hámozódásokat, hámozódásokat szenvedett el, amely sérülések 8 napon belül gyógyultak. Az I. rendű terhelte könnyű testi sértés vétsége miatt magánindítványt nem terjesztett elő. A II. rendű terhelte az I. rendű terhelte bántalmazása következtében a nyak baloldalának zúzódásos sérülését, az állkapocs alatti részen enyhe bőrpírt és a bőr felszínes hámozódását szenvedte el, amely 8 napon belül gyógyult. Könnyű testi sértés vétsége miatt magánindítványt nem terjesztett elő.”⁴⁶⁷

⁴⁶⁷ BH 2013. 31.

A Szolnoki Városi Bíróság a terhelteket társtettesként elkövetett garázdaság büntetőjében mondta ki bűnösnek.⁴⁶⁸ Az ítélet az I. r. vádlott vonatkozásában jogerőre emelkedett. A megyei bíróság a II. r. vádlott cselekményét garázdaság vétségének minősítette és a vele szemben kiszabott pénzbüntetést enyhítette.⁴⁶⁹ A másodfokú bíróság a jogos védelem alkalmazhatóságának részletes vizsgálatába bocsátkozott, végül annak felhívását a következő indokokra figyelemmel elvetette:

„a jogos védelmi helyzetre azonban a II. rendű vádlott alappal nem hivatkozhat, hiszen cselekménye a testi épségért közvetlen és jogtalan támadás elhárítása körében szükségesnek tekinthető, de arányosnak semmiképp, figyelemmel az I. rendű vádlott sérüléseinek számára, jellegére, valamint súlyosságára. [...] Ezen túlmenően jogos védelmi helyzet nem állhatott fenn, amikor a szemmel láthatóan ittas állapotban lévő I. rendű vádlott magatartására a II. rendű vádlott akként reagált, hogy visszaütött, majd a köznyugalom sérelmével járó riadalom és megbotránkozás okozására alkalmas módon, egymással szándékegységben, egymást kölcsönösen, több öklöl ütessel bántalmazták. A II. rendű vádlott ezáltal gyakorlatilag elfogadta a verekedésre felhívó, kihívó magatartást, és korábbi elhárító cselekményének folytatása – a támadó jellegű magatartás megszűnése után – már kívül esik a jogos védelem körén, hiszen védekezése megtorlásba csapott át.”⁴⁷⁰

Megállapítható, hogy a fellebbviteli bíróság részletes elemzése eredményeként tulajdonképpen három okra alapítva vetette el a jogos védelem megállapítását:

- az elhárító cselekmény mennyiségi túllépést valósított meg, vagyis az a támadással nem állt arányban,
- a védekezés időbeli túllépésként is értékelhető, mivel az a támadás megszűnése után „megtorlásba csapott át”,
- a vádlott maga is a jogtalanság talaján állt, mivel a verekedésre felhívó, kihívó magatartást elfogadta.

Ezen érvrendszer dogmatikai következetlenségére és elhibázottságára ehelyütt részletesen nem térek ki, mivel jelen téma szempontjából a lényegi konklúziót az jelenti, hogy a kihívó közösségellenesség mint törvényi tényállási elem esetleges hiányával, és annak anyagi jogi következményével egyik bírói fórum sem foglalkozott. Jóllehet a hangsúlyt erre, és nem a jogos védelem vizsgálatára kellett volna helyezni. Ezt követően került az ügy a Kúriára, hiszen a jogerőre emelkedett határozattal szemben a II. r. vádlott felmentést célzó felülvizsgálati indítványt nyújtott be.

A Kúria a támadott bírósági döntéseket megváltoztatta, és a terheltet felmentette. A legfőbb bírói fórum a jogos védelmi helyzet elemzése körében kiemelte, hogy a terhelt *tényállászerű* cselekménye szükséges volt a támadás leküzdéséhez és az arányosság követelményét sem sértette. A felülvizsgálati döntésből világosan kitűnik, hogy a dogmatikai kiindulópont helytelensége, konkrétan a hibás szubszumció vezetett az általam is kritizált konklúzió levonásához:

„a jogos védelmi helyzetben kifejtett – *formailag a garázdaság bűncselekményének a törvényi tényállásába illeszkedő* – cselekménynek nincs társadalomra

⁴⁶⁸ Szolnoki Városi Bíróság 9.B.878/2010/13.

⁴⁶⁹ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 1.Bf.481/2011/6.

⁴⁷⁰ Uo.

veszélyessége. Az ilyen cselekmény a Btk. 10. §-ának (1) bekezdésére tekintettel nem bűncselekmény. [...] A Btk. 29. §-ának (1) bekezdése szerinti jogos védelmi helyzetben cselekvő személy (s így a II. rendű terhelt) magatartása nem bűncselekmény. Közömbös, hogy az ilyen magatartás egyúttal valamely más bűncselekmény tényállási elemeinek – így például *garázdaság esetében a kihívóan közösségellenes és erőszakos magatartás – megállapítására alkalmas.*⁴⁷¹ (kiemelések tőlem: G. A.)

Ismételten kiemelendő, hogy az ilyen cselekmény formailag sem illeszkedik a garázdaság törvényi tényállásába, ugyanis az nélkülözi a kihívó közösségellenességet. A jogalkalmazó e minősítése tehát a hibás szubszumció eredménye. Mindenesetre a bíróság ebben az esetben is végül az 1998. évi Be. 6. § (3) bek. a) pontja alapján, nem a büntetethez vezető kizáró ok fennállására, hanem a társadalomra veszélyesség mint bűncselekmény-fogalmi elem hiányára tekintettel hozott felmentő határozatot (a vád tárgyává tett cselekmény nem bűncselekmény).

A következő ügyben az ügyészség a II. r. vádlott bűnösségét kizárólag garázdaság vétségében indítványozta megállapítani. A bíróság a vádlott büntetőjogi felelősségét azonban nem a kihívó közösségellenesség vagy a társadalomra veszélyesség hiányára, hanem *a jogos védelmi helyzetre* figyelemmel zárta ki (*XII. jogeset*).

Az I. r. és a II. r. vádlott 2004. február 4-én az éjjeli órákban külön-külön társaságban D-ben ... szám alatt található ... Bárban tartózkodtak. Az I. r. vádlott barátaival, míg a leányának akkori barátjával T. Z.-vel volt együtt. Az I. r. vádlott egy alkalommal odament a II. r. vádlotthoz és cigarettát kért tőle; ennek során az asztalon lévő cigarettás dobozba belemarkolt. II. r. vádlott nem adott cigarettát I. r. vádlottnak, ennek következtében szóváltás alakult ki közöttük. I. r. vádlott a fentiek miatt az este folyamán többször trágár kifejezésekkel illette, illetve megveréssel fenyegette a II. r. vádlottat miközben az asztala mellett elhaladt. A vádlottak egy alkalommal az illemhelyen is találkoztak, ahol I. r. vádlott nekiállt II. r. vádlottnak, hogy álljon ki vele verekedni, megfenyegette, hogy úgyis meg fogja verni, mihelyt kiteszi a lábát a bárból. Éjjel 2 óra körül a bárban zárórát rendeltek el, amelynek során a vendégeknek el kellett hagyniuk a szórakozóhelyet. Mivel II. r. vádlott félt, hogy I. r. vádlott beváltja a fenyegetését és megveri telefonjáról 2004. február 4-én 1 óra 30 perckor hívta a rendőrséget és bejelentette, hogy verekedés készül és emiatt segítséget kért. A telefonhívást követően II. r. vádlottnak is el kellett hagynia a szórakozóhelyet a többi vendéggel együtt. Mikor kijött az utcára I. r. vádlott nyomban nekiesett II. r. vádlottnak, ennek során több alkalommal ököllel megütötte őt. Az ökölcsapások II. r. vádlottat fejtájékon és testtájékon érték. Ezt követően II. r. vádlott védekezéséppen viszonzta I. r. vádlott ütésait, illetve I. r. vádlott felsőruházatát félig lehúzta, hogy I. r. vádlott további támadását elhárítsa. A vádlottak között a dulakodás, csapdosás, ruhacibálás tovább folytatódott, amikor is a helyi rendőrkapitányság járőrei bejelentés alapján a helyszínrre érkeztek és a vádlottakat szétválasztották, majd mindkettőjüket előállították a rendőrkapitányságra. A bántalmazás következtében a II. r. vádlott a jobb szem alatti terület bevezését szenvedte el.

A sérülés gyógytartama 8 napon belül gyógyuló, ténylegesen 4-5 napra tehető. A bántalmazás következtében az I. r. vádlott 8 napon belül gyógyuló sérülést

⁴⁷¹ BH 2013. 31.; korábban ezzel teljesen egyezően foglalt állást az LB. Lásd BH 2011. 269.

szenvedett, a bántalmazás ténye orvosi szempontból nem igazolható. A vádlott joghatályos magánindítványt nem terjesztett elő.⁴⁷²

Az elsőfokon eljáró Debreceni Városi Bíróság az I. r. vádlott bűnösségét súlyos testi sértés büntetének kísérletében mondta ki, míg a II. r. vádlottat az ellene garázdaság vétsége miatt emelt vád alól jogos védelemre hivatkozással, az 1998. évi Be. 6. § (3) bek. c) pontja alapján (büntetethez képest kizáró okból) felmentette. A városi bíróság jogi okfejtése szerint az „I. rendű vádlott fenti közvetlen támadása jogos védelmi helyzetet teremtett II. rendű vádlottak, aki az ellene intézett közvetlen támadást szükségszerűen csak a Btk.-ba ütköző cselekménnyel tudta elhárítani, ezen cselekménye a Btk. 271. § (1) bekezdésébe ütköző garázdaság vétségének minősülhetne.”⁴⁷³ A fellebbviteli bíróság az elsőfokú döntést helybenhagyta.⁴⁷⁴ Kimondható, hogy az eljáró bíróságok ebben az ügyben is tévesen állapították meg a felmentés jogcímét: a bírói fórumok által sem vitatottan, jogosan védekező személy cselekménye nem tekinthető kihívóan közösségellenesnek, cselekménye erre figyelemmel nem bűncselekmény.

Végezetül már csupán röviden utalok arra, hogy található a judikatúrában olyan – garázdaság tárgyában hozott – döntés is, amelyben a bíróság a jogos védelmet és a kihívó közösségellenesség hiányát *egymás mellett* hívja fel, a felmentés indokaként azonban kizárólag a büntetethez képest kizáró okot jelöli meg: „A kifejtettek miatt a IV. r., V. r. és VI. r. vádlottak vonatkozásában a jogos védelem, mint büntetethez képest kizáró ok miatt cselekményük társadalomra veszélyessége hiányzik. A másodfokú bíróság álláspontja szerint ezen túlmenően is felmentésüknek lenne helye, a garázdaság egyik tényállási elemének hiánya okán. Nem állapítható meg ugyanis magatartásuk kihívóan közösség-ellenessége.”⁴⁷⁵

Hangsúlyozni szükséges, hogy a jogcím helytálló megválasztása ebben az esetben nem jelentőség nélküli. Bűncselekmény hiányára hivatkozás esetén ugyanis:

- a bíróságoknak nem kellett volna – mint ahogy azt egyébként megtették⁴⁷⁶ – a jogos védelem egyéb alkalmazási feltételeinek, így az elhárító cselekmény szükségességének (arányosságának) vizsgálatába bocsátkozniuk,

nem lenne lehetőség a felmentett személlyel szemben intézkedésként elkobzás, vagyonelkobzás vagy elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele elrendelésére.⁴⁷⁷

Hozzá kell tenni, hogy a társadalomra veszélyesség és a tényállásszerűség hiányára alapított felmentés között joghatásbeli különbség nincs, mivel a 2017. évi Be. szempontjából mindkét körülmény a bűncselekmény hiánya szerinti felmentő rendelkezés alkalmazásához vezet [2017. évi Be. 566. § (1) bek. a) pont]. Ebben a kontextusban tehát a helyes jogalap megjelölése anyagi jogi természetű elvárás, amelynek betartása a törvényesség követelményére figyelemmel kötelező.

⁴⁷² Debreceni Városi Bíróság 60.B.2445/2004/31.

⁴⁷³ Uo.

⁴⁷⁴ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 2.Bf.572/2005/8.

⁴⁷⁵ Pécsi Ítéletábra Bf.II.326/2012/11.

⁴⁷⁶ Lásd pl. a *XI. jogesetnél* ismertetett bírói érvelést.

⁴⁷⁷ Lásd 1998. évi Be. 331. § (4) bek. Éppen ez jelenti tehát az 1998. évi Be. szempontjából a két felmentési ok [6. § (3) bek. a) és c) pontok] közötti lényegi különbséget. A felmentési okok közötti megkülönböztetést a 2017. évi Be. változatlan tartalommal tartja fenn. Vö. 2017. évi Be. 566. § (1) bek.

III. RÉSZ

A JOGOS VÉDELMI HELYZET KIALAKULÁSA

1. A jogtalan támadás megjelenése és továbbélése a jogos védelem szabályozásában

A hazai büntetőjogi szabályozás a kodifikált büntetőjog kezdetei óta egységes abban, hogy jogos védelmi helyzetet csak *jogtalan támadás* hozhat létre. A töretlennek tűnő jogalkotói megoldás választásának indokai a kodifikációs kiindulópont, a Csemegi-kódex megalkotásának körülményeivel magyarázhatóak. Az első magyar büntető törvénykönyv kodifikátorai⁴⁷⁸ és a korabeli jogirodalom képviselői⁴⁷⁹ a vizsgált jogintézmény elméleti megalapozására törekedtek, ezért a kérdés kapcsán olyan régóta érvényesülő jogelvekből indultak ki, mint a római jogból eredeztetett „*vim vi repellere cuiquam licet*”⁴⁸⁰ és a germán jogból ismert „*Gewalt gegen Gewalt*”.⁴⁸¹ Emellett a normaszöveg kialakításakor mintaként szolgált az 1843. évi javaslat szövege is.⁴⁸² Ezek a források egységesen azon a megfontoláson alapultak, hogy jogos védelmi helyzet embertől származó *erőszak* alkalmazásával jöhet létre, a támadás szó pedig e külvilági jelenség jogi kifejezésére alkalmasnak ígérkezett.

Ahogy DEGRÉ Lajos jogösszehasonlító vizsgálata rámutat, e szabályozási megoldás választását nyugat-európai példák figyelembe vétele is erősíthette.⁴⁸³ DEGRÉ részletes elemzésében számos századforduló előtti törvénykönyv vonatkozó rendelkezését (pl. belga, francia, német stb.) ismerteti, amelyek döntően a támadást tekintik olyan magatartásnak, amellyel szemben a jogrendnek az adott esetben büntetőjogilag releváns védekezést is meg kell engednie.⁴⁸⁴ A német irodalom is alátámasztja e következtetés helyességét, ugyanis több szerző is a jogos védelem alapfogalmai – így a támadás – továbbélésében is meghatározó jelentőséget tulajdonít az 1813. évi bajor, és az 1851. évi porosz törvénykönyveknek.⁴⁸⁵

SZÉKELY János kiemeli, hogy a 19. század második felében a jogos védelem kapcsán egy olyan – napjainkban már elavultnak tekinthető – szemlélet volt uralkodó, amely a büntethetőségi akadály hatókörét meglehetősen szűken értelmezte: „[...] a jogos védelem kezdetben a különösen veszélyes, agresszív cselekmények elkövetőinek a megölésére szorítkozott, akikre jól illett a »támadó« megnevezés. [...] A régi szemlélet középpontjában ezért a »támadó« alakja állt, a bűnösé, akire mintegy a bírói büntetés helyett sújtott le a jogos védelmet kifejtő személynek a csapása.”⁴⁸⁶ A szerző emellett a „támadás” szó választását gyakorlati szempontból is kézenfekvőnek tartotta, mivel e tényállási elem juttatta kifejezésre, hogy jogos védelmi helyzetet kiváltó magatartás tanúsítója csak tudattal

⁴⁷⁸ LÖW (1880) 2003, 513.

⁴⁷⁹ FINKEY 1905, 194.; ANGYAL 1920, 395-396.

⁴⁸⁰ A jogos védelem római jogi gyökereinek részletesen bemutatására lásd OROSZ 2003.

⁴⁸¹ Érdekes, hogy erre az elvre történő hivatkozás a recens joggyakorlatban továbbra is megjelenik. Lásd 4/2013. BJE I./1.

⁴⁸² Vö. 1843. évi javaslat 74. §

⁴⁸³ DEGRÉ 1910, 74-123.

⁴⁸⁴ Ezek a kódexek egyébként már mintaként szolgálhattak az 1843. évi javaslat kialakításakor is. A támadás kifejezés használatát pedig a Csemegi-kódex változatlan formában fenntartotta.

⁴⁸⁵ SCHERENBERG 2009, 20-25.; RÖNNAU-HOHN 2006, 367.

⁴⁸⁶ SZÉKELY 1983, 47-48.

rendelkező élőlény lehet.⁴⁸⁷ A kifejtett szempontokon túl feltételezhető továbbá, hogy ez a jogalkotói megközelítés döntően a közfelfogással is egybevágott, mivel a természetes életszemlélet szerint a védekezőnek akkor kell hártania, ha megtámadják.⁴⁸⁸ Mindezek alapján értelemszerűen adta magát a megoldás: a jogos védelem alkalmazási előfeltételeként a támadás fogalmát szükséges a normaszövegbe beépíteni.

A támadás tényállási elemként történő használatát később a Btá. [15. § (1) bek.] és az 1961. évi Btk. [25. § (2) bek.] is változtatás nélkül átvette. Az 1978. évi Btk. kodifikációs munkálatai során – a normavilágosság biztosítása érdekében – azonban már felmerült a „támadás” kifejezés elhagyására vonatkozóan igény, mert „[...] e kifejezés mellőzése vitán felülivé tenné a védelem jogosságát mulasztásos bűncselekmény, tévedésen alapuló jog-veszélyeztetés, kényszerített személy, gyermek, elmebeteg, stb. ellenében is.”⁴⁸⁹ A munkabizottság ülésein tehát napirenden szerepelt a támadásfogalomhoz kapcsolódó értelmezési problémák megszüntetése. A vonatkozó tervezetek a problémát úgy kívánták áthidalni, hogy az életet, testi épséget vagy törvényes birtokállapotot megsértő vagy közvetlenül veszélyeztető személyt vagy dolgot helyezik a középpontba, egyúttal nem említve a tényállásban az ezek által ténylegesen kifejtett támadó magatartást.⁴⁹⁰ A kodifikációs bizottság azonban végül nem osztotta a munkabizottság aggályait, indokolás nélkül rögzítette, hogy a korábbi szabályozási megoldás megtartása szükséges, annak ellenére is, hogy a jogtalan kitétel törvényben történő szerepeltetése egyébként felesleges.⁴⁹¹

A 2000-es években minisztériumi kezdeményezésre lefolytatott kodifikációs megbeszélések eredményeként több szövegtervezet is napvilágot látott, amelyeknek a jogos védelem szabályozását érintő egyik közös jellemzőjük volt, hogy változatlanul tartalmazták a támadás fogalmát.⁴⁹² A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a szakmai viták inkább az elhárítás kérdése köré összpontosultak, a támadó oldal vizsgálata a háttérbe szorult, az akkor hatályban lévő szabályozás kapcsán pedig nem is merültek fel aggályok.⁴⁹³

A több mint egy évszázada rögzült tényállási elem pedig a hatályos Btk. kodifikációja sem változtatott, még a napjainkban uralkodó kriminálpolitikai célkitűzések ellenére sem. A jogos védelem kapcsán ugyanis a jogalkotó részéről az – az elsősorban kriminálpolitikai indíttatású – felfogás a domináns, hogy e büntethetőségi akadály kereteit a hatékonyabb jogvédelem érdekében szélesíteni kell, a védekezési jog pedig csak a legszükségesebb esetekben korlátozandó.⁴⁹⁴ Ezzel a célkitűzéssel nehezen összeegyeztethető a támadás tényállási elemként történő fenntartása, hiszen – ahogy, arra már az 1978. évi Btk. kodifikátorai

⁴⁸⁷ SZÉKELY 1983, 48.

⁴⁸⁸ DEGRÉ találón meg is jegyzi, hogy a jogalkotó a támadás képében egy közfelfogással azonosítható ún. „életfogalmat” emelt jogi normává, amelynek értelmezése a jogalkalmazóra hárul. Ezen interpretáció során éppen ezért kiindulópontként az általános nyelvtani értelmet kell alapul venni. DEGRÉ 1910, 270., 275.

⁴⁸⁹ Lásd a jogos védelemre vonatkozó II. és III. munkabizottsági változatot. LÁSZLÓ 1985, 146.

⁴⁹⁰ A munkabizottság II. és III. szövegváltozatának releváns része a következőképpen szól: „Jogos védelem az életet, testi épséget vagy a törvényes birtokállapotot megsértő vagy közvetlenül veszélyeztető személlyel vagy dologgal szemben alkalmazott, és a sérelem, illetőleg veszély megszüntetéséhez szükséges erőszak vagy fenyegetés.” LÁSZLÓ 1985, 142.

⁴⁹¹ LÁSZLÓ 1985, 154.

⁴⁹² A kódextervezetek jogos védelemre vonatkozó részeit ismerteti UJVÁRI 2009, 41-49.; WIENER 2000b, 79.; WIENER 2003, 108.

⁴⁹³ WIENER 2000b, 79.

⁴⁹⁴ Vö. A 2012. évi C. törvényi miniszteri indokolása (általános indokolás III./7. és a 22. §-hoz fűzött részletes indokolás).

is utaltak – egy új jogszabály-szerkesztési megoldással számos értelmezési anomália⁴⁹⁵ megszüntethető lett volna, és ezáltal a vizsgált büntethetőségi akadály vitathatatlan módon szélesebb körben lehetne elérhető a jogalanyok számára. Ennek megfelelően merült fel a szakirodalomban az a javaslat, amely szerint helyesebb lenne a támadás kitétel helyett a tartalmilag tágabban értelmezhető „magatartás” vagy „cselekmény” kifejezéseket a normaszövegben megjeleníteni.⁴⁹⁶ Ez az igény végül a jogalkotó részéről nem hallgattatott meg, így a szabályozás változatlan maradt.

A téma szempontjából releváns szakirodalom áttekintését követően továbbá kijelenthető, hogy a jogos védelmi helyzet kialakulását befolyásoló egyes törvényi feltételekre vonatkozó jogtudományi érdeklődés az utóbbi időben – feltehetően az imént vázolt szabályozási kontinuitásból fakadóan is – lankadt.⁴⁹⁷ Álláspontom szerint azonban a jogos védelmi helyzet kialakulásához megkövetelt támadásfogalomhoz, illetve annak jogtalanságához számos bűncselekménytani kérdés kapcsolódik, amelyek részletes vizsgálata dolgozatomban önálló egységet képez. Felfogásom szerint a Btk. 22. § (1) bekezdésében a büntethetőségi akadály alkalmazási előfeltételeként meghatározott két ismérv bűncselekménytani szempontból *objektív* jellegű, bírói mérlegelést igénylő tényállási elem. Elemzésem során a legfőbb értelmezési zsinórmértéket szabályozásuk *rendeltetése* jelenti. A következőkben tehát teleologikus szemléletű vizsgálatban először a támadásra mint magatartásra, majd később annak jogtalanságára fókuszálok.

2. A támadás mint magatartás

2.1. A támadásról általában

A támadás alatt *embertől származó, személyt, javakat vagy a közérdeket sértő vagy veszélyeztető* magatartás értendő.⁴⁹⁸ Álláspontom szerint az emberi magatartásra korlátozás szükségessége nem magából a támadás fogalmából, hanem annak jogtalanságából fakad, ezért e kérdésről részletesebben a támadás jogtalanságáról szóló részben szövegek (lásd *III. rész 4.1.2. fejezet*).

Nem gyakorolható elhárítási jog jogi személy vagy egyéb jogalany aktusaival szemben sem, mivel tevékenységüket természetes személyek irányítják, így a szembeszállási jog a természetes személy magatartásával szemben lehet csak adott. Ennek megfelelően az eljárása során ugyan az államot képviselő, azonban a rá vonatkozó szabályokat megszegő, jogtalanul fellépő rendőrrel mint emberrel szemben lehet az elhárítási jogot gyakorolni.⁴⁹⁹

⁴⁹⁵ Ebben a körben említhetők például a mulasztásban megnyilvánuló vagy verbálisan megvalósított jogtárgy-sértésekkel szembeni fellépés megengedhetősége körül zajló jogirodalmi viták.

⁴⁹⁶ Így pl. BODROGI 1971, 263-265.

⁴⁹⁷ A Magyar Jog hasábjain az 1970-es évek elején folyt élénk disputa a jogos védelmi helyzet létrejöttének egyes részletkérdéseiről, e tudományos párbeszéd a támadásról elsősorban mint *életbeli történésről* tett említést. BODROGI 1971, 263-265.; GARAJSZKI-JUHÁSZ 1971, 606-609.; SZÉKELY 1971, 609-612.

⁴⁹⁸ Tartalmilag egyezően fogalmaz NAGY Ferenc: „Támadáson a jogilag védett, meghatározott jogi tárgy emberi magatartáson alapuló sértését, illetve fenyegetését kell érteni.” NAGY 2005, 99.

⁴⁹⁹ ROXIN 2006, 658.

A támadásnak a büntetőjogban ismert cselekményfogalom ismérveivel kell rendelkeznie.⁵⁰⁰ Ebből fakadóan hatóképes és emberi akarat által irányított, vezérelt (akaratlagos) emberi magatartást feltételez, amely valamely védett jogi tárgyat sért vagy konkrétan veszélyeztet. E cselekmény rendszerint tevőleges magatartásként jelenik meg a külvilágban, azonban elvi síkon nem zárható ki a mulasztás támadásként értékelése sem. E kérdés vizsgálatára a következőkben önálló fejezetben kerül sor.⁵⁰¹

2.2. A támadás-fogalom rendeltetése

E tényállási elem szabályozásának több, egymástól elkülöníthető funkció is tulajdonítható.

A) A támadás tényállásban való szerepeltetésével jut kifejeződésre a jogtalanságot hordozó *jogtárgy-veszélyeztető magatartás*. Ezen ismérv tehát a szubsumció szempontjából meghatározó jelentőséggel bír, mivel a támadás-fogalom megfelelő értelmezésével lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy a számos jogtalan magatartás közül melyek lesznek ténylegesen jogos védelmi helyzetet keletkeztető jellegűek.

B) A fogalmi elem segítségével továbbá a jogos védelmi helyzet *időbeli keretei* is kijelölhetővé válnak. Utóbbi körülménynek az elhárítási jog gyakorlása szempontjából van kardinális jelentősége, hiszen jogszerű védekezés csak addig az időpontig gyakorolható, ameddig a támadás tart vagy az közvetlenül fenyeget, vagyis a jogos védelmi szituáció fennáll.⁵⁰² Ennek hiányában a támadás visszaverését nem lehet jogszerűként értékelni, mivel azt már ilyenkor rendszerint az önkényesség, a megtorlás célzata vezérli.⁵⁰³

C) A német szakirodalomban kialakult egy olyan álláspont is, amely szerint további rendeltetése lehet ezen ismérvnek, hogy a jogos védelmi szituációt generáló szükséghelyzetnek *önálló fogalmat* ad, miáltal lehetőség nyílna a jogos védelmet, illetve végszükséget keletkeztető kényszerhelyzetek egymástól való elhatárolására.⁵⁰⁴ A magyar szabályozáshoz hasonlóan, a német büntetőkódex szerint is a végszükségi szituáció (dStGB § 34-35.) ugyanis nem támadással, hanem [közvetlen és másként el nem hárítható („gegenwärtige, nicht anders abwendbare Gefahr”)] *veszély* kialakulásával jöhet létre.

E megközelítés alapját az az elméleti kiindulópont jelenti, hogy a vizsgált fogalmak szemantikailag nem feltétlenül ekvivalensek, mivel azok jelentéstartalmukat tekintve egymással inkább a rész-egész viszonyában állnak: a támadás ugyan egyfajta veszély kialakulását feltételezi, de nem minden veszélyforrás jelent egyben támadást.⁵⁰⁵ ROXIN – hivatkozva az érintett kifejezések köznyelvi jelentésére – kiemeli, hogy a támadás időbeli

⁵⁰⁰ Ugyanígy NAGY 2005, 99. Egyező német jogtudományi álláspontra lásd ERB 2003, 1270.; ROXIN 2006, 657-658.; HERZOG 2005, 1146.

⁵⁰¹ Lásd *III. rész 2.3.2. fejezet*.

⁵⁰² NAGY 2014a, 214.

⁵⁰³ A jogos védelem korlátai között nevesíti a Kúria a megtorlásként alkalmazott védekezést. Vö. Kúria 4/2013. BJE I/1.

⁵⁰⁴ Így ERB 2003, 1287.; ROXIN 1985, 141.; RÖNNAU–HOHN 2006, 451. Ebből a szempontból a támadást kifejezetten kulcsfogalomnak („Schlüsselbegriff”) nevezi KRATSCHEK 1987, 227.

⁵⁰⁵ ERB 2003, 1287.

síkon konkrétabb, akut sérelem bekövetkezését magában foglaló vagy azzal közvetlenül fenyegető életbeli eseményként határozható meg, míg a veszély időben hosszabb lefolyású történéseket is magában foglalhat, ami adott esetben a jogtárgysértés elhúzódásával is járhat. Plasztikus életbeli példájával élve: jelen viszonyaink között azt természetesen nem lehet állítani, hogy bizonyos országok közvetlenül atomtámadás alatt állnának, azt viszont annál inkább, hogy egyesek atomveszély-helyzetnek vannak kitéve.⁵⁰⁶ HILLENKAMP pedig arra mutat rá, hogy a veszély már akkor fennállhat (sőt, akár az kifejezetten közvetlen is lehet), amikor támadásról mint elhárítást szükségessé tevő magatartásról még egyáltalán nem is beszélhetünk.⁵⁰⁷

Ezen „elhatárolási” elmélet elsődleges célja a német büntetőjogban az, hogy a preventív jellegű védekezési formák alkalmazását legitimálja. Az ún. *megelőző elhárítás* ugyanis a jogos védelem tényállásában szereplő *közvetlen támadás* fogalmával nem egyeztethető össze, azonban adott esetben az törvényes reakció lehet egy, a végszükség szerinti veszélyhelyzettel szemben.⁵⁰⁸

Ez a megközelítés – a hazai szabályozási sajátosságokra figyelemmel – a magyar büntetőjogban nem követhető. Jóllehet, a *támadás* és *veszély* fogalmak között nemcsak a köznyelv, hanem a büntetőjogi szaknyelv szintjén is tehető jelentésbeli különbség, azonban ennek jelentőségét árnyalja, sőt, kifejezetten gyengíti az a jogalkotói döntés, amely a *közvetlenül fenyegető* jogtalan támadással szemben is megengedi a jogszerű védekezést. E kitétel ugyanis kifejezetten egy *veszélyhelyzetet* takar, amelytől a végszükség keretei között szabályozott közvetlenül és másként el nem hárítható veszélyt absztrakt szinten elhatárolni nem lehet. Ennek megfelelően tekinti a két kategóriát egymással azonosnak SZÉKELY is: „A Btk. 29. §-ának /1/ bekezdése a tényleges, már megkezdett támadás /*laesio inchoata*/ mellett »közvetlenül fenyegető« támadást is említ, és ez utóbbi fogalmat nevezhetjük a támadás közvetlen *veszélyének*”⁵⁰⁹ (kiemelés tőlem: G. A.). A magyar büntetőjogban a két büntetőjog-ellenességet kizáró ok közötti differenciálás alapját tehát nem a szükséghelyzet kialakító jelenség, hanem a kollidáló érdekek jogi megítélése, azok jogszerűsége-jogtalansága adja.⁵¹⁰ Reflektálva továbbá a német szakirodalomban kimunkált elmélet eredeti indokára megjegyezhető, hogy az említett elhatárolás a hazai büntetőjogban funkciótlan is, mert azt a praktikus célt, amelynek elérésére létrejött (preventív védekezés jogigazolása), a magyar büntetőjogban 2009 óta *sui generis* módon a büntetőkódex szabályozza (Btk. 21. §).

Az elmondottakból fakadóan a támadás alapvető szabályozási rendeltetése tehát a jogos védelmi helyzetet indukáló jogtalan magatartás meghatározásában [A]), és védekezési jog időbeli kereteinek kijelölésében [B]) áll. A következőkben e pontoknak megfelelően elemzem a jogos védelmi helyzet kialakulásának egyes további dogmatikai kérdéseit.

⁵⁰⁶ ROXIN 1985, 141.

⁵⁰⁷ HILLENKAMP 1995, 154-155.

⁵⁰⁸ ERB 2003, 1288.; HILLENKAMP 1995, 155-156.

⁵⁰⁹ SZÉKELY 1983, 52.

⁵¹⁰ TOKAJI 1984, 248., 266.

2.3. A támadás különös megjelenési formái a külvilágban

A jogirodalomban⁵¹¹ és joggyakorlatban⁵¹² uralkodó vélemény szerint a támadás *tevéleges* magatartást jelent, amely a leggyakrabban kifejezetten erőszakban vagy egy későbbi erőszak kilátásba helyezésében (közvetlen fenyegetésben) jelenik meg a külvilágban. Ezen álláspont helytállóságát látszik alátámasztani a támadás szó eredeti köznyelvi jelentése is, amely szerint e fogalom elsődlegesen egyfajta harc kezdetét, roham, összecsapás kialakulását foglalja magában.⁵¹³ Ebből fakadóan a tényállási elem *szemantikai értelmezésének* világos eredménye az, hogy alatta *aktív cselekvést* kell érteni. E kiindulópont alapján mondhatnánk, hogy a támadás mint magatartás dogmatikai elemzése szükségtelen, hiszen valójában nincs is értelmezésre szoruló kérdés. Saját álláspontom ezzel éppen ellentétes, úgy gondolom, hogy más megközelítés alkalmazásával az uralkodó álláspont kiindulópontjához és magához a *tevéleges* magatartás külvilági megjelenéséhez is – különös figyelemmel az uralkodó joggyakorlatra is – kapcsolód(hat)nak értelmezési anomáliák.

2.3.1. A jogellenes állapot fenntartását célzó passzív magatartás

A fentiekben említett uralkodó (köznyelvi) értelmezés ellenére nyomós indokok szólhatnak egy, nemcsak *tevéleges* magatartást támadásként elismerő értelmezés elfogadása mellett is. Ennek a megközelítésnek a létjogosultságát azonban természetesen elsősorban már nem az érintett kifejezés köznyelvi jelentésstartalma, hanem sokkal inkább a szabályozási környezet célja jelentheti. E témakörben elsőként azzal az esettel foglalkozok, amelyet a joggyakorlat is elismerni látszik.

A recens bírói gyakorlat – áttörve a normaszöveg elsődleges jelentését – a passzív magatartást annyiban ismeri el jogtalan támadásként, amennyiben az egy korábbi aktív cselekvés következtében létrejött jogellenes állapot fenntartását célozza (BH 1997. 512.).⁵¹⁴ Ezt az álláspontot képviselte már a múlt század elején egyébként ANGYAL Pál is:

„[...] ha a negatív magatartás oly hátrányos állapot fenntartását célozza, mely támadás folytán jött létre, azaz midőn a passzivitás lényegileg az aktivitásnak a folytatása, úgy támadásról van szó, mert a létezett állapotot hátrányosan megváltoztató erő kifejtés még tart.”⁵¹⁵

Ki kell emelni ugyanakkor, hogy ebben a kérdésben azonban a Kúria joggyakorlata nem tekinthető feltétlenül egységesnek. Találhatunk ugyanis a BH 1997. 512. számon közétett döntés irányvonalával ellentétes határozatot is, amely fogalmilag kizártnak tartja, hogy passzív magatartás jogtalan támadásnak minősüljön. A történeti tényállás szerint a vádlott lakásába jogszerűen bejutó, azonban onnan később felszólításra nem távozó, jogtalanul bent maradó

„[...] sértett [...] magatartása a terhelti akarattal szembeni tisztán passzív (ld. Legfőbb Ügyészség átirata) dacolás volt, így fogalmilag kizárt, hogy joga-

⁵¹¹ Részletesen lásd *III. rész 2.3.2. fejezet*.

⁵¹² Kúria 4/2013. BJE I/1.

⁵¹³ PUSZTAI 2003, 1301.

⁵¹⁴ A Kúria jogegységi határozatában erre az eseti döntésre hivatkozással tartja fenn továbbra is ezt a gyakorlatot. Ehelyütt eltekintek a döntés történeti tényállásának részletes ismertetésétől, mivel ezt korábban már több szerző is megette. Erre lásd BELOVICS 2009, 82-86.; UJVÁRI 2009, 80-81.; BLASKÓ 2016, 137-138.

⁵¹⁵ ANGYAL 1920, 399.

lan támadásnak avagy jogtalan támadás közvetlen veszélyének minősüljön, vagyis a magánlaksértés adott esetben jogos védelmi helyzetet nem hozhatott létre. A sértett semmibe vette ugyan a terhelt megváltozott akaratát, azonban magatartása nem volt erőszakos megnyilvánulás, ráadásul a terhelt a sértettel együtt folytatta az italozást.”⁵¹⁶

Az említett példákából és a többségi joggyakorlatból is az a kép rajzolódik ki, hogy a passzív magatartás támadásként elismerése inkább kivételes, semmint általánosan elfogadott lehetőség. A fentiekben hivatkozott, ebben a körben egyedülálló döntésben is csupán egyedi jogalkalmazói mérlegelés vezetett el erre az értelmezési eredményre. Az LB eseti döntésében ugyanis kifejtette, hogy az uralkodó judikatúra ugyan a védekezés jogát csak erő kifejtéssel szemben engedi meg, mégsem hagyható figyelmen kívül az a követelmény, hogy

„[...] az adott ügyben a történések egész folyamatát figyelembe véve, a cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján ítélhető csak meg, hogy a cselekmény véghezvitelének időpontjában a jogos védelmi helyzet fennállott-e. Ha ugyanis a sértett vagy a sértettek részéről megnyilvánuló passzív magatartás olyan jogtalan állapot további fenntartását célozza, amelynek létesítése bűncselekmény, és ez a passzív magatartás lényegében a sértettek részéről a már elkövetett bűncselekménynek a további folytatását célozza, még akkor is jogtalan támadásnak minősül, ha az elhárítás pillanatában ez nem párosul aktív támadó magatartással. Ezért a bűncselekmény folytán kialakított állapotot megváltoztató magatartás jogellenesnek nem tekinthető, mivel a jogsértést okozó erő kifejtés még tart, mert passzív magatartás mellett is a jogi tárgy további veszélyhelyzetnek van kitéve.”⁵¹⁷

2.3.2. A mulasztás

A fentiekben vizsgált határozatokban említett nemtevéstől meg kell továbbá különböztetni a büntetőjogban a *mulasztás* fogalmát,⁵¹⁸ amelyről akkor lehet szólni, ha az elkövető cselekvési lehetősége és képessége ellenére tartózkodik a fennálló jogi kötelessége által meghatározott tevékenység tanúsításától.⁵¹⁹ A jogegységi határozat ugyan nem ismeri el utóbbi cselekmények jogos védelmi helyzetet keletkeztető jellegét, büntetőjogi jogtárgyakat azonban – a társadalomra veszélyesség törvényi fogalmára [Btk. 4. § (2) bek.] is figyelemmel – a mulasztás is sérthet, ezért joggal merül fel a kérdés, hogy a jogtalanság állapotát kötelességellenes nemtevéssel létrehozó személlyel szemben helye lehet-e a jogos védelem körébe tartozó elhárító cselekménynek. A kérdést a releváns magyar, majd német jogirodalmi megállapítások segítségével elemzem, végül saját álláspontom összegző bemutatására kerül sor.

⁵¹⁶ Kúria Bfv.III.109/2012/12.

⁵¹⁷ BH 1997. 512.

⁵¹⁸ A fogalmi distinkció jelentőségére hívja fel a figyelmet kifejezetten a jogos védelem kapcsán BLASKÓ–LAJTÁR–ELEK 2013, 153.

⁵¹⁹ NAGY 2014a, 163.

A) A hazai jogirodalomban sosem volt egyetértés e kérdést érintően, azonban a kezdeti teljes elutasítást követően, ha csekély mértékben is, de elmozdulás tapasztalható a mulasztás jogos védelmi helyzetet keletkeztető hatásának elismerése irányába.

A Csemegi-kódex kapcsán több korabeli neves szerző⁵²⁰ véleménye is megegyezett abban, hogy mulasztás nem hozhat létre jogos védelmi helyzetet, hiszen a miniszteri indokolás szerint is az elhárítás (az „erő” alkalmazása) az erőszak (mint aktív cselekvés) visszaverése érdekében történik.⁵²¹ HELLER Erik és SCHULTHEISZ Emil pedig azzal az iskolapéldának szánt jogesettel zárták ki a jogos védelem alkalmazhatóságát mulasztásos cselekmények vonatkozásában, hogy „[...] a bérbeadó a bért nem fizető bérlővel szemben nem jut jogos védelmi helyzetbe, ha ez utóbbi az ő felszólítására nem hajlandó a lakásból távozni.”⁵²² A példa dogmatikai szempontból azonban nem elfogadható, hiszen egy bérleti szerződést megszegő magatartás önmagában nem éri el a jogtárgy-sértés azon fokát, amely az akár büntetőjogilag is releváns beavatkozást a jogos védelem keretei között szükségessé teszi vagy teheti. Megjegyezhető továbbá, hogy relatív hatályú jogviszonyok a jogos védelem keretei között egyébként sem oltalmazhatók (vö. *II. rész 2.2. fejezet*).

A II. világháborút követő időszakban KÁDÁR Miklós a Btá. alapján írt 1952-es munkájában egyértelműen elismeri jogtalan támadásként a mulasztásos cselekményeket is,⁵²³ azonban az 1961. évi Btk. alapján készült, KÁLMÁN Györggyel közösen jegyzett 1966-os könyvében már – álláspontját megváltoztatva – kizártnak tartja a mulasztás jogos védelmi helyzetet keletkeztető jellegét, mivel a támadás fogalma alatt ellenséges jellegű (agresszív) tevékenységet kell érteni.⁵²⁴

Külön tanulmányt szentelt ennek a dogmatikai problémának BODROGI Károly 1971-ben. Érvelése szerint a támadás pusztán nyelvi értelmezése nem vet számot azzal, hogy ennek a tényállási elemnek önálló jogi értelmezés adható, amely eltér a köznyelvben elfogadott jelentéstől. Felveti továbbá azt is, hogy a jogtárgy-veszélyeztető mulasztásokkal szembeni fellépés társadalomra veszélyessége nem is zárható ki megnyugtatóan más büntethetőségi akadály felhívásával, hiszen a végszükség szabályai ezekben az esetekben nem alkalmazhatóak, mivel

„[...] nem valamely harmadik személy által már előidézett olyan veszélyhelyzetről van szó, amelynek elhárítása során vétkes személy is érdeksérelmet szenved (és ez nem azonos a veszély előidézőjével), hanem vétkes és vétkes személy oly módon áll egymással szemben, hogy az egyik mulasztással jogvédedt tárgyat támad, a másik pedig azt jogszerűen elhárítja.”⁵²⁵

A tevési kötelezettségét cselekvési lehetősége és képessége ellenére nem teljesítő mulasztó cselekménye tehát veszélyes a társadalomra, maga is a jogtalanítás talaján áll, így a vele szemben fellépőre nézve a végszükség rendelkezéseit nem lehet alkalmazni. BODROGI egyébként helytálló gondolatmenetét csupán azzal érdemes kiegészíteni, hogy a végszükség alkalmazása azért kizárt, mert e jogellenességet kizáró ok dogmatikai alapvetése az az elvi

⁵²⁰ Kategorikusan tagadta a mulasztás támadás-jellegét EDVI 1909, 341.; FINKEY 1905, 195.; IRK 1928, 147.

⁵²¹ LÖW (1878) 2003, 513.

⁵²² HELLER 1937, 83. Tartalmilag ugyanígy említi az esetet SCHULTHEISZ 1948, 39.

⁵²³ Példájában a kötelességét elmulasztó vasúti váltóórt – a tömegszerencsétlenség elkerülése érdekében – a váltó helyes beállítására kényszerítő személy jogos védelmi helyzetben cselekszik. KÁDÁR 1953, 188.

⁵²⁴ Sajnálatos módon nem tér ki arra, hogy milyen indokok alapján változott meg a véleménye. KÁDÁR-KÁLMÁN 1966, 324.

⁵²⁵ BODROGI 1971, 264-265.

tétel, hogy jog áll szemben joggal.⁵²⁶ Ebből következően a vele vitába szálló, és a kérdés megoldását a végszükség szabályozásában látó korabeli jogirodalmi álláspont⁵²⁷ téves.

Az 1980-as években BODROGIVAL egyezően vélekedett a kérdéstről TOKAJI Géza és SZÉKELY János is, akik szerint amennyiben a mulasztás folytán a jogi tárgy sérelmének közvetlen veszélye fennáll, a jogos védelem alkalmazására van lehetőség.⁵²⁸ A recens szerzők közül NAGY Ferenc⁵²⁹ és rá hivatkozással BELOVICS Ervin,⁵³⁰ valamint MÉSZÁROS Ádám⁵³¹ és OTT István⁵³² is elismeri a mulasztás jogos védelmi helyzetet keletkeztető jellegét, más álláspont azonban tagadja ennek lehetőségét.⁵³³ Sajátosan értelmezi a kérdést BLASKÓ Béla, aki szerint a támadás körébe a mulasztás nem vonható ugyan, azonban ilyen cselekmény is létrehozhat olyan „közvetlenül fenyegető” helyzetet, amellyel okozati összefüggésben később támadás alakulhat ki.⁵³⁴ Ezt az okfejtést azért nem tartom elfogadhatónak, mert *contra legem* normaértelmezésen alapul azáltal, hogy támadásként csak az „intézett” magatartást elismerve elutasítja a „közvetlenül fenyegető” helyzet támadás-jellegét.

B) Számos német szerző⁵³⁵ is amellett foglal állást, hogy a mulasztásban álló jogtalan támadás esetén is a jogos védelmi helyzet aggálytalanul megállapítható. ROXIN abból indul ki, hogyha mulasztással emberölés vagy testi sértés megvalósulhat, akkor az annak esetleges elhárítására vonatkozó védekező magatartás – jogos védelem által biztosított – jogszerűségének megtagadására sincs törvényes indok.⁵³⁶ Példaként hozza annak az anyának a cselekményét, aki kötelességét megszegve nem ad enni gyermekének, nem is gondolja őt, és ezt az állapotot egy, a sértett védelme érdekében beavatkozó személy úgy szünteti meg, hogy a gyermeket az anya „félreállításával” vagy maga látja el, vagy a kötelezetten cselekvésre kényszeríti.⁵³⁷ JAKOBS erősítve ezt az aktivista értelmezési lehetőséget, úgy gondolja, hogy a mulasztás immanens fogalmi elemeként elismert jogi kötelesség megléte (megkövetelése) a garancia arra, hogy annak nem teljesítése, megszegése olyan jogi érdeket sért vagy veszélyeztet, amely a jogos védelem szabályozási körében védelemre érdemes.⁵³⁸

A kérdést alapelvi oldalról közelíti meg PERRON. Álláspontja szerint ugyan a támadás fogalma alatt aktív cselekvést lehet csak érteni, azonban a joghézagok kiküszöbölése, és a védekezési jog széleskörű gyakorlásának biztosítása érdekében van lehetőség *analógia* alkalmazására. Az elkövető javára szóló analógia ugyanis nem sérti a törvényesség elvét.⁵³⁹

⁵²⁶ TOKAJI 1984, 266. Hasonlóan NAGY 2014a, 225.

⁵²⁷ JUHÁSZ–GARAJSZKI 1971, 607. Ezt az érvelést veszi át teljes egészében a recens szerzők közül HORVÁTH 2012, 177.

⁵²⁸ TOKAJI 1984, 250.; SZÉKELY 1983, 171.

⁵²⁹ Nagy Ferenc a mulasztással szembeni elhárító cselekmény lehetséges módjait is vizsgálja. Véleménye szerint a védekezés egyrészt szóba jöhet úgy, hogy a kötelezetten tevésre kényszerítik, vagy úgy is, hogy a jogosan védekező magát a fenyegető eredményt hárítja el. NAGY 2005, 100.

⁵³⁰ BELOVICS 2009, 80-81.

⁵³¹ MÉSZÁROS Á. 2011

⁵³² OTT 2014, 576-577.

⁵³³ Lásd BALOGH 2010b, 126.; HORVÁTH 2012, 177.; UJVÁRI 2009, 110.

⁵³⁴ BLASKÓ 2013, 703-706.

⁵³⁵ Részletes indokolás nélkül ugyan, de elfogadja a mulasztás jogos védelmi helyzetet kiváltó jellegét pl. MAURACH–ZIPF 1977, 376.; LANCKNER–KÜHL 2004, 215.; JESCHECK 1978, 339.; FISCHER 2014, 303.; GROPP 2005, 200.; RENZIKOWSKI 1994, 289.; LAGODNY 1991, 300.

⁵³⁶ ROXIN 2006, 660.; Magyar irodalomban idézi NAGY 2014a, 100-101.

⁵³⁷ Erre a példára utal egyik tanulmányában BELOVICS 2007b, 18.

⁵³⁸ JAKOBS 1993, 389.

⁵³⁹ PERRON 2014, 650.

Az egyes német jogirodalmi álláspontok közös jellemzőjeként emelhető ki továbbá a mulasztással szembeni elhárítási jog behatárolására való törekvés. Emögött az a felismerés húzódik meg, hogy nem hagyható figyelmen kívül a tevésségre vonatkozó jogi kötelezettség megszegéséből adódó jogsértés jellege. Vizsgálni kell tehát, hogy az adott jogsértő nemtevés ténylegesen olyan jogtárgysértést jelent-e, amely a jogos védelemre hivatkozást megalapozza.⁵⁴⁰ Ennek megfelelően nem megalapozott például a jogos védelemre hivatkozás, ha a mulasztás a sérelmet szenvedő oldalán pusztán polgári jogi igényt keletkeztet, és ezen igény egyéb törvényes úton kikényszeríthető.⁵⁴¹

C) Álláspontom szerint a mulasztásnak pusztán a nyelvtani értelmezésre hivatkozással történő – kivételt nem tűrő – kirekesztése a jogtalan támadás köréből dogmatikailag indokolatlan és a jogintézmény céljával ellentétes joggyakorlat. A büntetőjogi tényállás egyes elemeinek értelmezése során elsődlegesen valóban a köznyelvi jelentés ad kiindulópontot, azonban további interpretációs módszerek segítségével hívásával ez a tartalom – ahogy erre BODROGI is utal⁵⁴² – szaknyelvi szinten alakítható, ahhoz adott esetben sajátos értelem társítható. Ez a lehetőség merül fel a vizsgált kifejezés kapcsán is, hiszen a mulasztás támadásként elismerése a vonatkozó törvényi rendelkezés *teleologikus értelmezése* alapján nyilvánvaló. A jogos védelem büntetendőséget kizáró okként történő törvényi szabályozásának célja pedig az, hogy kizárja olyan, egyébként tényállásszerű cselekmények társadalomra veszélyességét, amelyek kifejtése valójában közvetlenül jogtárgy-veszélyeztetés megszüntetésére (közvetetten, áttételesen pedig a jogrend helyreállítására, a jogtalanság érvényesülésének megakadályozására) irányul.⁵⁴³ Jogi tárgyak sértése, veszélyeztetése pedig tevésséggel és mulasztással egyaránt történhet, így ez alapján a jogos védelem körében szabályozott támadás-fogalom alatt a védett értékek (saját vagy más/mások személye és javai, valamint a közérdek) elleni támadást, vagyis a jogtárgysértést, jogtárgy-veszélyeztetést kell érteni.

E *ratio legis*en alapuló normaértelmezés mellett, hogy hézagpótló szerepet tölthet be,⁵⁴⁴ a védekezési jogra irányulóan kiterjesztő jellegű, ami – mivel büntetethetőségi akadályra vonatkozik – a büntetőjogi felelősség körét az elkövető javára szűkíti, így nem sértheti a *nullum crimen sine lege* alkotmányos rangú alapelvet.⁵⁴⁵ Amennyiben pedig a joggyakorlat a jövőben is a szigorúan vett nyelvtani értelmezési eredmény alkalmazásához ragaszkodik, segítséget a fentiekben kifejtett, PERRON-féle jogirodalmi vélemény nyújthat, amely analógia alkalmazásával – alapelvi összefüggésekre is figyelemmel – adna felhatalmazást a védekezés jogos védelem körében történő kifejtésére.

Megjegyezhető továbbá, hogy ennek az aktivista normaértelmezésnek a Btk. miniszteri indokolása sem mond kifejezetten ellent, hiszen az a támadást érintően csak annyit említ, hogy „rendszerint” erőszakos magatartás.

⁵⁴⁰ Így HERZOG 2005, 1148.; ERB 2003, 1275-1276.; ROXIN 2006, 660.

⁵⁴¹ Így a szerződésből fakadó kötelezettség határidőre nem teljesítése vagy a bérlemény határidőre történő el nem hagyása értelemszerűen jogos védelmi szituációt nem hoz létre.

⁵⁴² BODROGI 1971, 265.

⁵⁴³ Vö. I. rész.

⁵⁴⁴ Ezért így valójában nincs szükség a végszükségre való, dogmatikailag helytelen hivatkozásra.

⁵⁴⁵ Vö. Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bek. Hasonló okból nem alkotmányellenes a szokásjogi alapon érvényesülő büntetethetőséget kizáró okok elismerése sem. NAGY 1995, 264.

Szükséges azonban rögzíteni, hogy a mulasztás jogos védelem keretei közötti elhárítása *kivételes lehetőség*, elsősorban a jogtalan állapot védekező általi megszüntetésében vagy a cselekvésre kényszerítésben nyilvánulhat meg.⁵⁴⁶

D) A büntető anyagi jog a mulasztásos deliktumok két fajtája között tesz különbséget aszerint, hogy az adott bűncselekmény befejezettségéhez az elkövetési magatartás kifejtése (tisztá mulasztás), vagy azon túl az eredmény bekövetkeztéhez (vegyes mulasztás) vezet.⁵⁴⁷ Kérdésként merül fel tehát, hogy mindkét típusú mulasztás kiválthat-e jogos védelmi szituációt.

Abból szükséges kiindulni, hogy a jogellenes állapotot megszüntetni kívánó elhárító személy rendelkezésére kell állnia annyi időnek, ami alatt a jogrendet sértő magatartást fel tudja ismerni, és a releváns védekezést ki tudja fejteni. Vegyes mulasztásos bűncselekmények esetén ez aggálytalanul adott lehet figyelemmel arra, hogy a befejezetlen megvalósulás (kísérlet) nem kizárt.⁵⁴⁸ A fentiekben említett példák esetében is a jogtalan támadás materiális deliktum képében jelent meg. Ezzel szemben a tisztá mulasztás a kötelességellenes nemtevéssele befejezetté válik, így kérdéses, hogy a potenciális védekezőnek van-e reális lehetősége egyáltalán a jogi tárgy sértését, veszélyeztetését beavatkozásával megakadályoznia. Állítható, hogy gyakorlati relevanciája csekély, úgy valósulhat meg, hogy a vegyes mulasztásos tényállás maga is egy tisztá mulasztásos bűncselekményre épül, és a beavatkozás következtében a materiális bűncselekmény a kísérlet szakába sem jut, a büntetőjogi felelősséget így az immateriális deliktum elkövetése keletkezteti. Ennek a feltételrendszernek felel meg például a segítségnyújtás elmulasztása (Btk. 166. §). Gondolatmenetemet szemlélteti a következő jogeset (*XIII. jogeset*).

A feleség orvost hív, mert a férje rosszul lett, ám a kikerző orvos nem hajlandó ellátni a beteget, mivel felismeri benne haragosát. A kétségbeesett feleség egy pisztolyt szegez az orvosra azzal fenyegetve őt, hogy megsebesíti, amennyiben nem látja el férjét.

Ebben a helyzetben a feleséget ugyan terheli a Btk. 166. §-a alapján segítségnyújtási kötelezettség, azonban a férje ellátására szaktudása nincs, így hiányzik cselekvési képessége, ami kizárja a mulasztás tényállásszerűségét. Erre figyelemmel a feleség nem áll a jogtalanság talaján, ellentétben az orvossal, akinek magatartása a segítségnyújtás elmulasztása minősített esetét [Btk. 166. § (3) bek.] meríti ki, minek következtében kizárttá válik a végszükség szabályainak alkalmazhatósága. Az orvos cselekménye a kötelességellenes nemtevéssele befejezett, egy tisztá mulasztásos bűncselekmény képezi tehát a más személye ellen irányuló jogtalan támadást. A feleség kényszerítő magatartásának jogellenességét pedig

⁵⁴⁶ Nem kifejezetten a jogos védelmi szituáció létrejöttéhez kapcsolódik, mégis megemlítem, hogy a mulasztással szembeni fellépés más értelemben véve is korlátozott: a védekezés ugyanis nem eredményezheti a támadó életének kioltását. E követelmény egyrészt a szükségesség ismérvéből adódik, hiszen a mulasztót életének kioltásával értelemszerűen nem lehet a kötelezettség teljesítésére kényszeríteni. Másrészt az EJEE élethez való jogra vonatkozó szabályozásából is e követelmény fakad, hiszen a 2. cikk az élet elvételét csak személyek jogtalan *erőszakkal* szembeni védelme érdekében engedi meg. A mulasztás pedig nem erőszakban megnyilvánuló cselekményt jelent. Ennek részletes kifejtését lásd alább a D) pontban. A szükségesség fogalmának elemzésére pedig lásd *IV. rész 2. fejezet*.

⁵⁴⁷ NAGY 2014a, 163-164.

⁵⁴⁸ NAGY 2014a, 24.

csak a jogos védelem rendelkezései alapján lehet megfelelően kizárni. Ez a jogeset tehát azt példázza, hogy a tiszta mulasztásos bűncselekmények jogos védelmi helyzetet generáló jellege elvben nem kizárt, de gyakorlati relevanciája inkább a vegyes mulasztásnak lehet.

A szituációs jogos védelem kodifikálásával további tisztázandó kérdésként merül fel, hogy a mulasztásos cselekmények szubszumálhatóak-e a Btk. 22. § (2) bek. a) pontjában rögzített törvényi rendelkezés alá.⁵⁴⁹ Az új jogintézmény alkotmánykonform értelmezése alapján ezeket a cselekményeket ki kell rekeszteni a szituációs jogos védelem alkalmazási köréből.⁵⁵⁰ Az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdése szerint: „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.” Ezen alkotmányos rendelkezés azt a kötelezettséget rója a jogalkalmazóra, hogy a jogszabály – esetünkben a Btk. – értelmezése során a Magyarország által vállalt nemzetközi kötelezettségekkel konform joggyakorlatot alakítson ki. Az EJEE – mint Magyarországra kötelező multilaterális nemzetközi egyezmény – 2. cikke pedig csak akkor nem sérül, ha az élettől való megfosztás jogtalan erőszakkal szemben történik. Ebbe a körbe – az erőszak hiányára figyelemmel – a mulasztási cselekmények értelemszerűen nem vonhatók, így ezekre nem lehet alapítani jogot az élet elvételére. Ebben a körben tehát az értelmezési térkép egy sajátos alkotmánykonform,⁵⁵¹ vállalt nemzetközi jogi kötelezettségen alapuló interpretáció alkalmazásával válik teljessé.

2.3.3. A verbális cselekmény mint jogtalan támadás

A tevékenységben realizálódó támadás a külvilágban fizikális és verbális cselekmény formájában is megjelenhet. Utóbbi megvalósulási lehetőséget a Kúria jogegységi határozata azonban a jogos védelem alkalmazási köréből *indokolás nélkül* kirekeszti.⁵⁵² A jogi érvek hiányára figyelemmel érdemes külön kezelni és behatóbban vizsgálni a szóban megnyilvánuló jogtárgysértésekkel szembeni fellépés megengedhetőségének kérdését. Az elemzés kiinduló hipotéziseként előjáróban megfogalmazható, hogy ez a judikatúra *restriktív* jellegére tekintettel aggályos, továbbá *prima facie* ellentmond a jogos védelem jogtárgyvédő funkciójának is.

Álláspontom szerint a szóban kifejezésre juttatott támadások esetén a gyakorlatban alapvetően kétféle jogtárgykorlátozás lehet releváns:

1. a magatartás lehet az emberi becsületet, illetve az emberi vagy közösségi *méltóságot sértő* (szitkozódó-gyűlölködő) jellegű,
2. megnyilvánulhat továbbá az emberi akarat-, illetve cselekvési szabadságot befolyásoló *fenyegetésben* is.

ad A) Ahogy említettem, a tevékenységben kifejeződő támadások közül a joggyakorlat a verbális jellegű magatartások jogos védelmi helyzetet keletkeztető jellegét nem ismeri el.⁵⁵³ A becsületsértő cselekmények relációjában azonban ezen állásfoglalás nem az újabb

⁵⁴⁹ Ez a kérdés a Btk. 22. § (2) bek. b)-c) pontjaiban szabályozott szituációkban értelemszerűen nem vetődhet fel, hiszen a behatolás csak tevessel fejthető ki.

⁵⁵⁰ Ez az interpretáció nem szorítja meg a Btk. 22. § (2) bekezdése vonatkozásában a büntethetőségi akadályt, mivel valójában az (1) bek. szerinti támadás-fogalom eredeti, nyelvtani értelmezésén alapul.

⁵⁵¹ Az alkotmánykonform normértelmezés lényegét összefoglalja SZOMORA 2012, 460-464.

⁵⁵² Ezt az esetet a legfőbb bírói fórum a jogos védelem korlátai között nevesíti. Lásd Kúria 4/2013. BJE I/1.

⁵⁵³ A judikatúra hosszú múltra visszatekintő elutasító álláspontjáról korábban már részletesen tettem említést. Lásd *II. rész 2.1.6. fejezet*.

judikatúra „találmánya”, hiszen ezzel egyező megállapítást tett már a múlt évszázad elején több eseti döntésében a Kir. Curia is.⁵⁵⁴ Sajnálatos módon azonban ezek a korábbi felsőbírósági határozatok sem támasztják alá e korlátozó értelmezést valós jogi érvekkel.⁵⁵⁵ Kivételként említhető e téren a recens gyakorlatból az EBH 1999. 85. szám alatt közzétett határozat. A bírósági döntés *ratio decidendi*-je ugyanis a következő:

„A becsületsértő kifejezések használata élet, testi épség vagy vagyon elleni intézett jogtalan támadást nem valósít meg, és az ilyen jogtárgyak elleni támadás veszélyét sem rejti magában. Az ítélkezési gyakorlat egységes abban, hogy a becsületsértő kijelentés a kijelentéssel érintett személy részére jogos védelmi helyzetet nem eredményez.”

Az indokolás a személy elleni támadás fogalmának restriktív interpretációján alapul, különösebb magyarázat nélkül kirekesztve ebből a körből a verbálisan kifejezhető jogtalan cselekményeket. Az LB ugyan nem említi, ezért csak valószínűsíthető, hogy azért alkalmaz megszorító jogértelmezést, mert a verbálisan kifejtett bűncselekmények a szavak kimondásával azonnal a befejezettség stádiumába jutnak, így az ezt követő védekezés már nem jogos, mivel megtorlásként jelentkezik, hiszen a támadás már befejeződött.⁵⁵⁶ Ezen állítás dogmatikai helyessége nem vitatható, azonban figyelemmel kell lenni először ANGYAL PÁL,⁵⁵⁷ majd napjainkban NAGY Ferenc⁵⁵⁸ és BELOVICS Ervin⁵⁵⁹ által képviselt azon álláspontra, amely szerint, ha a becsületsértő, rágalmozó magatartás *folyamatos jellegű*, az ezzel szembeni védekezés a jogos védelem körébe tartozhat. A jogi tárgy sértése ezekben az esetekben ugyanis – bevégezetségi hiányában – permanens (újabb jogtalan támadás bekövetkezése közvetlenül fenyeget), így a személy elleni jogtalan támadás elhárítására vonatkozó jog nem korlátozható, mivel az a jogos védelem hatókörének restriktívójával a büntetőjogi felelősséget kiterjesztené, amely pedig sértené a *nullum crimen sine lege scripta* elvét.⁵⁶⁰ Megjegyzendő továbbá, hogy e joggyakorlat kifejezetten korlátozza az Alaptörvény V. cikkében foglalt önvédelem alapját is. Mindezekre tekintettel a Kúria által – feltételezhetően az EBH 1999. 85. számú döntésre alapozva – fenntartott gyakorlat felülvizsgálata szükséges. Ennek kapcsán fontosnak tartom kiemelni, hogy erre utaló jel egyébként már a legújabb judikatúrában – jóllehet egyelőre csak elszigetelten – található. A Győri Ítéletábrla ugyanis egy 2015-ben kelt határozatában *obiter dictum* tesz utaló megjegyzést arra nézve, hogy mind a tettleges, mind a szóbeli becsületsértő cselekmény jogos védelmi helyzet kiváltására alkalmas lehet:

⁵⁵⁴ Erre lásd Kir. Curia 16573/903. (1903. december 30.); Kir. Curia 497/904. (1904. január 19.)

⁵⁵⁵ Megjegyezhető, hogy a korábbi joggyakorlatban a szóbeli cselekmények vizsgálata nem elsősorban a támadás, hanem a védekezés szempontjából kerültek előtérbe. Így a bíróságok annak szenteltek figyelmet, hogy a védekező által kifejtett verbális cselekmények nem feltétlen fosztják meg őt a jogos védelem gyakorlásának jogától, mivel az nem minden esetben minősül provokációnak. Erre lásd BJD 4680, BJD 5671, BJD 9837, ÍH 2012. 99.

⁵⁵⁶ Ez a nézet nem előzmény nélküli, már a Csemegi-kódex indokolása is ezt az álláspontot képviselte. LÖW (1878) 2003, 516. EDVI szerint pedig „a jogos védelemnek rendszerint csak a szemérem vagy a becsület tettleges megtámadása vagy az ezzel való fenyegetés esetében van helye, ellenben az ilyenmű szóbeli sértések nem tekinthetők a személy oly megtámadásának, amely a jogos védelemre alkalmul szolgálhatna.”; EDVI 1909, 344. Ellentétesen vélekedett azonban FINKEY 1905, 196.; IRK 1928, 149.; HELLER 1931, 84.

⁵⁵⁷ ANGYAL 1920, 400.

⁵⁵⁸ NAGY 2005, 104-105.; NAGY 2014a, 104.

⁵⁵⁹ BELOVICS 2009, 92.

⁵⁶⁰ Hasonló következtetésre jut KARSAI 2013, 88.

„Az elsőfokú bíróság álláspontjával szemben az ítéletábra megítélése szerint a vádlotti ruházat tényállás szerinti megragadása mint tetteles becsületsértés, illetőleg a becsület csorbítására alkalmas kijelentések használata olyan, személy elleni jogtalan támadásnak minősül, amely megalapozza a jogos védelmi helyzet fennálltát és megállapíthatóságát, az ilyen irányú jogtalan támadással szemben is helye van védekezésnek.”⁵⁶¹

Csak reményemet tudom kifejezni arra nézve, hogy e jogalkalmazói értelmezés a jövőben elterjed, és a Kúria által képviselt, a verbális magatartások támadás-jellegét kategorikusan elutasító interpretáció háttérbe szorul.⁵⁶²

A fentiekben a mulasztásos támadás elemzésével tulajdonképpen analóg módon⁵⁶³ szükségesnek tartom a becsületsértő cselekmények esetében is megvizsgálni a szituációs jogos védelemre irányadó rendelkezések esetleges alkalmazhatóságának lehetőségét.

Megítélésem szerint a folyamatos jellegű verbális cselekmények esetében a Btk. 22. § (2) bek. a) pontjában foglalt rendelkezés alkalmazását – a mulasztásnál kifejtettekkel egyezően – ki kell zárni.⁵⁶⁴ Ez az értelmezés a hivatkozott törvényhely vonatkozásában megszorítja a támadás fogalmát és ezáltal sértheti az anyagi jogi legalitás elvét, valamint alapjogkorlátozó jellegűnek tekinthető. A vizsgált rendelkezés azonban a törvényi feltételek teljesülése esetén tulajdonképpen önmagában jogot biztosítana a védekező számára a támadó életének elvételére is, ezért amennyiben abból a verbális támadásokat nem rekesztjük ki – a jogtalan támadás erőszakos jellegének hiányából fakadóan – feltétlenül sérülne az Alaptörvény II. cikke által biztosított élethez való jog lényeges tartalma (*alkotmánykonform interpretáció*), valamint az EJEE 2. cikke is (*vállalt nemzetközi jogi kötelezettségen alapuló értelmezés*). Ennek alapján egy ilyen irányú jövőbeni jogalkalmazói gyakorlat alkotmányossági aggályokat restriktív jellege ellenére sem vetne fel.⁵⁶⁵

ad B) A becsületet és méltóságot sértő cselekményekkel szemben a hazai szakirodalom egyáltalán nem vizsgálja a – rendszerint szóban kifejezésre juttatott⁵⁶⁶ – *fenyegetés* támadásként minősítésének lehetőségét. Ezzel szemben a német jogirodalomban található egyes álláspontok szerint a fenyegetés mint támadás vizsgálata azért szükséges, mivel e magatartás már olyan jogtárgy sértését generálhatja, amely a jogos védelem körében kifejezetten védett. Hangsúlyozzák, hogy a fenyegetés olyan külvilágban megjelenő történést

⁵⁶¹ Győri Ítéletábra Bf.17/2015/5.

⁵⁶² Ehelyütt csak utalok rá, hiszen a jogos védelem individuális jogi tárgyainak elemzése során már rámutattam, hogy *Németországban* a becsület is a védelmezhető érdekek közé tartozik. Erre az esetre nézve a joggyakorlatban is található példa, amelyet a későbbiekben – más dogmatikai összefüggésben – ismertetek (*XXVI. jogeset*). Vö. továbbá *II. rész 2.1. fejezet*.

⁵⁶³ *Vö. III. rész 2.3.2. fejezet*.

⁵⁶⁴ Ellentétesen ítéli meg a kérdést BELOVICS Ervin. Érvelésének lényege szerint a 22. § (2) bekezdésben meghatározott jogtalan támadás az (1) bekezdésen alapul, így a személy elleni jogtalan támadások körébe a folyamatos szitkozódásban megnyilvánuló cselekmények is szükségképpen beletartoznak. BELOVICS 2014a, 250.

⁵⁶⁵ Ez az összetett értelmezési rendszer tulajdonképpen nem tisztán büntetőjogi jogalkalmazás, hiszen alkotmányjogi szempontból magában foglalja az alapjog-kollízió esetén megkerülhetetlen szükségességi-arányossági teszt elvégzését is. Ennek jelentőségére hívja fel KADLÓT Erzsébet a figyelmet a jogos védelem új szabályai kapcsán. KADLÓT 2013, 83.

⁵⁶⁶ Természetesen fenyegetés megvalósítható írásban is, azonban a szóbeli előfordulás gyakoriságára figyelemmel indokoltnak tartom e kérdést jelen témakör keretei között tárgyalni.

jelent, amely félelem keltésével alkalmas lehet a megtámadott cselekvési szabadságának korlátozására, valamint akaratképzésének befolyásolására. Félelmet pedig azáltal kelthet a támadó, hogy olyan későbbi cselekményt helyez kilátásba, amely kifejtése esetén már intézett támadásként lenne értékelhető.⁵⁶⁷ E megközelítés tehát a jogos védelem által garantált jogtárgyvédelmet előrehozza, kifejezetten és önálló védelemben részesítve a megtámadott *döntési, cselekvési szabadságát* mint individuális érdekeket.⁵⁶⁸ Ezen extenzív értelmezés feltétlen érdeme, hogy a jogos védelmi helyzet kiszélesítésének önálló jogalapot ad, hiszen a fenyegetéssel veszélyeztetett jogtárgy (cselekvési szabadság) és a fenyegetés által kilátásba helyezett további jogsérelem (pl. testi épség, javak stb. tényleges korlátozása) nem azonos kategóriák.

E témakör vizsgálata során a jogirodalmi vita elsősorban abban a körben bontakozott ki, hogy fenyegetés esetén létrejöhet-e egyáltalán jogos védelmi helyzet, vagyis a fenyegetés olyan „tartós” támadásként értékelhető-e, amivel szemben ténylegesen védekezés is kifejthető. Elhárítási jog ugyanis csak addig gyakorolható, ameddig a támadás tart.⁵⁶⁹ A többségi álláspont⁵⁷⁰ elismeri a jogos védelmi helyzet kialakulását, és problematikus pontként inkább az ilyen jellegű támadással szembeni elhárítás szükségességének értelmezési nehézségeit jelöli meg. Ezen uralkodó értelmezés szerint ugyanis a fenyegetés elhangzásával a támadás nem szűnik meg, mivel a jogtárgy sértése folyamatos azáltal, hogy a fenyegetés egyes, megtámadottban megjelenő pszichikai következményei éppen a fenyegetés kifejtését követően jelentkeznek.⁵⁷¹

A magyar szabályozásból kiindulva saját álláspontom az elmondottakkal szemben az a – német szakirodalomban – kisebbségi véleménnyel⁵⁷² azonosul, amely szerint ilyen típusú támadás esetén jogos védelmi helyzet nem jön létre. Ennek kettős magyarázata van. A későbbiekben egy jogeset-elemzés kapcsán⁵⁷³ ki fogok térni arra, hogy a hazai judikatúra a cselekvési szabadságot a jogos védelem jogi tárgyaként nem ismeri el. Ennél is meggyőzőbb⁵⁷⁴ érv lehet azonban az, hogy a fenyegetés kifejezését követően a megtámadottnak általában lehetősége nyílik a támadóval szemben az állami hatóságok útján fellépni. Az egyéni elhárítást feltétlenül szükségessé tevő (közvetlenül fenyegető) támadás tehát egy ilyen helyzetben (még) nincsen. Erre figyelemmel a *ius defensionis* megnyílásáról ebben a kontextusban legfeljebb akkor lehetne szólni, ha a támadás konkrét, objektíve fennálló körülményeiből arra lehetne következtetést vonni, hogy a fenyegetés „beváltásának” veszé-

⁵⁶⁷ EGGERT 2001, 226.; NOVOSELEC 1997, 219-220.; MITSCH 2003, 349.; RÖNNAU–HOHN 2006, 460-461.; AMELUNG 1982, 384.

⁵⁶⁸ Így AMELUNG 1982, 387-389.; MITSCH 2003, 349.; RÖNNAU–HOHN 2006, 460-461. Ezzel szemben csak a fenyegetéssel kilátásba helyezett további jogtárgy (pl. javak) közvetlen sérelmének jogos védelmi helyzetet kiváltó jellegét ismeri el SCHERENBERG 2009, 221.; MÜLLER 1993, 367.

⁵⁶⁹ Ez a felvetés már elvezet bennünket a jogos védelmi szituáció kialakulásának *időbeli kérdéseire* is, amelyeket a következő fejezetben [III. rész 3.1. fejezet] tárgyalok részletesen. Nem tartom ugyanakkor célszerűnek pusztán erre figyelemmel jelen gondolatmenet megtörését, így a fenyegetésben megnyilvánuló támadás egyes dogmatikai kérdéseit e fejezetben elemzem.

⁵⁷⁰ HAUG 1964, 550.; MITSCH 2003, 349.; EGGERT 2001, 226.; AMELUNG 1982, 385.; NOVOSELEC 1997, 219-220.; HERZOG 2005, 1154.; SCHERENBERG 2009, 222-223.; KROSS 2004, 121.

⁵⁷¹ Kifejezetten így ROXIN 2006, 669.; SCHERENBERG 2009, 223.; HERZOG 2005, 1154.; AMELUNG 1982, 386.

⁵⁷² ARZT 1965, 344.; BAUMANN 1965, 346.; KRATZSCH 1987, 229.

⁵⁷³ Vö. XXII. jogeset. Lásd III. rész 4.4.2. fejezet.

⁵⁷⁴ E megjegyzésem arra utal, hogy az individuális jogi tárgyak körét kiterjesztően értelmező, abba a cselekvési szabadságot is beleértő álláspontot is alapvetően képviselhetőnek tartom. Az ezzel összefüggésben tett egyes pro és kontra érveimre lásd III. rész 4.4.2. fejezet.

lye közvetlenül és ténylegesen fennáll, vagyis a jogi tárgy elleni intézett támadás azonnali bekövetkezésétől kell tartani. Ennek hiányában a cselekvési szabadságot egyébként valóban befolyásoló magatartás közvetlenül fenyegető támadásként nem értékelhető, miáltal a Btk. 22. §-a szerinti jogos védelmi szituáció sem jön létre. A büntetőkódex rendelkezései ezekben az esetekben voltaképpen a jogos védelem *szubszidiaritását* juttatják kifejezésre, hiszen az erőszak alkalmazásának monopóliuma – Alaptörvény [C] cikk (3) bek.] – az államot illeti meg, annak egyéni gyakorlására csak helyettesítő jelleggel nyilhat lehetőség.⁵⁷⁵

Exkurzus. Német jogtudományi viták az ún. Chantage jogos védelmi helyzetet keletkeztető jellegéről.

A fenti gondolatmenet végkövetkeztetése szerint tehát a magyar szabályozás alapján a fenyegetés általános jelleggel nem hozhat létre jogos védelmi helyzetet. Ennek fényében az e kérdéssel kapcsolatos minden további vizsgálódás nélkülözhetőnek tűnik. Erre is figyelemmel e gondolatmenetet már csupán exkurzus formájában egészítem ki. Célom, hogy – a német szakirodalom alapján – egy dogmatikai szempontból feltétlen említésre méltó, de a magyar jogirodalomban eddig nem tárgyalt anomáliára felhívjam a figyelmet.

Számos német nyelvű tanulmány⁵⁷⁶ tárgyalja ugyanis azt a sajátos esetet, amikor a fenyegetés olyan információk nyilvánosságra hozatalára, hatóságokkal való közlésére vonatkozik, amelyek a megfenyegetettre nézve kifejezetten kompromittálóak. A védekezési jog gyakorlása szempontjából ezáltal pedig olyan helyzet teremthető, amelyben a hatósághoz való fordulás a megfenyegetettől nem elvárható. Ebben a körben elsősorban a fenyegetést elszenvedő által korábban elkövetett, és felderítetlenül maradt bűncselekmények publikálásának kilátásba helyezésére kell gondolni. A francia terminológiából kiindulva ez a problémakör a német jogirodalomban elsősorban⁵⁷⁷ *Chantage* kifejezéssel vált ismertté. E nem túl nagy gyakorlati jelentőségű anomáliához fűződő nagy szakirodalmi érdeklődést a *Chantage*-helyzet kapcsán felmerülő elvi kérdések adják. Ezek közül ehelyütt csupán kettőt emelek ki:

- biztosíthat-e a jogrend olyan személy számára védekezési jogot, aki a jogos védelmet az általa okozott korábbi jogsértés titokban tartására kívánja felhasználni?
- lehet-e a jogos védelem szubszidiaritásáról, és az állami jogvédelem elsődlegességéről szólni akkor, amikor az állami szervekhez fordulás a megtámadottól nem várható el?

E kérdések megválaszolása akkor vált igazán sürgetővé – és ezzel a probléma ekkor már elméletiből egyszerre gyakorlativá is vált –, amikor a horvát joggyakorlatban ténylegesen egy ilyen tárgyú ügy került bíróság elé. Az esetet a német szakirodalomban Petar NOVOSELEC dolgozta fel. A történeti tényállás a következőképpen összegezhető (*XIV. jogeset*)

A vádlott („A”) horvát állampolgár, aki szüleivel együtt Németországban élt. 1993. április 1-jén „A” feleségével és testvérével egy fegyveres rablásban vett

⁵⁷⁵ Vö. I. rész I. fejezet.

⁵⁷⁶ Lásd KROSS 2004; AMELUNG 1982; AMELUNG 1998; EGGERT 2001; NOVOSELEC 1997; MÜLLER 1993; SCHERENBERG 2009, 217-234.; ARZT 1965; BAUMANN 1965; HAUG 1964.

⁵⁷⁷ E kérdésre nézve már a német szaknyelv által kialakított műszó is van: „*Schweigegelderpressung*”.

részt az autópályán, München közelében. Egy pénzszállító autóra támadtak rá, amely során köztük és a biztonsági őrök között tüzharc alakult ki. Két biztonsági őr súlyos sérüléseket szenvedett. Az elkövetők összesen 136.550 német márkát zsákmányoltak. Ezt követően „A” az eseményeket részletesen leírta naplójába, és visszautazott a család horvátországi házába. Itt a napló „A” nagynénje birtokába került, aki azt továbbadta férjének, „A” nagybátyjának, „X”-nek. „X” elolvasta a benne leírt történetet, és úgy döntött megszarolja „A”-t. Ezért névtelenül egy levelet írt neki, amelyben a titok megőrzéséért 60.000 német márkát követelt. „X” megfenyegette továbbá azzal is, hogy a nemrég épített házát – amennyiben nem fizet – felrobbantja. A levélben egy zágrábi helyszínt és az időpontot is megjelölt, ahol és amikor a pénzt „A”-nak részére át kell adnia. „A” gyanította, hogy a levelet nagybátyja írta, ezért eltervezte, hogy elrabolja és ezáltal kényszeríti rá őt a napló visszaadására. Ennek érdekében négy ismerőst („B”, „C”, „D”, „E” vádlott) rábírta arra, hogy neki az emberrablás megvalósításában segítsenek. A megbeszéltek szerint „C” a saját lakásában várakozott, míg a többiek a levélben megjelölt helyre mentek, ahol az „X” által odaküldött „Y”-t lőfegyverrel egy autóba kényszerítették és „C” otthonába szállították. Ezt követően „A” felhívta telefonon „X”-et és „Y” megölését helyezte kilátásba arra az esetre, ha „X” nem adja vissza a naplót. „X” látszólag elfogadta a feltételeket, majd értesítette a történetről a horvát rendőrséget. Ennek köszönhetően valamennyi vádlottat elfogták és velük szemben büntetőeljárás indult.⁵⁷⁸

Az elsőfokú bíróság az öt vádlottat horvát jog szerinti túszejtés bűncselekményében mondta ki bűnösnek, és őket szabadságvesztésre ítélte. A másodfokú bírói fórum „A” cselekményének minősítését helybenhagyta, azonban büntetését enyhítette. A többi vádlott cselekményének minősítését megváltoztatta, felelősségüket csupán a vonatkozó deliktum alapesetében állapította meg, ennek folytán velük szemben is enyhébb szankció kiszabására került sor. Szükséges megjegyezni, hogy a zágrábi ügyészség büntetőeljárást indított „A” és két társa ellen a korábban Németországban elkövetett élet elleni cselekmény miatt, valamint „X” ellen is, az „A” sérelmére kifejtett fenyegetés miatt is.

A horvát legfelsőbb bíróság az adott ügyben a jogos védelem megállapításának lehetőségét elvetette. A bíróság támadásként értékelte „X” cselekményét, mivel az formálisan „A” javai és döntési szabadsága ellen irányuló, közvetlen és aktuális jogtárgy-korlátozásban jelent meg: megvolt a reális lehetősége ugyanis annak, hogy „X” fenyegetését bármely pillanatban ténylegesen valóra is váltja.⁵⁷⁹ Mégis, a bíróság összességében arra a következtetésre jutott, hogy „A” cselekménye a jogos védelem rendeltetésével ellentétes volt. E teleologikus megközelítés szerint ugyanis a jogintézménnyel összeegyeztethetetlen az, ha a védekező az oltalmazásra érdemes jogi tárgyon túl a jogos védelem égisze alatt olyan egyéni érdeket is véd, amelynek eredményeként az állami büntetőigény érvényesítésének lehetősége elnehezül.⁵⁸⁰ Ez az értelmezés nem kimondottan ugyan, de tartalmában a ratio legis kollektív felfogásához kapcsolódó jogrendvédelmi gondolatot⁵⁸¹ juttatja érvényre: a jogos védelem a jogrend fenntartásának egyik eszköze, az állami jogvédelem szükséges

⁵⁷⁸ Militärgericht Zagreb Urt. v. 20. 10. 1993 – K-55/93.; Obersten Gerichtshof der Republik Kroatien Urt. u. Beschl. v. 16. 2. 1994 – I Kz-996/93. Részletesen ismerteti NOVOSLEC 1997, 218.

⁵⁷⁹ NOVOSLEC 1997, 219.

⁵⁸⁰ Uo.

⁵⁸¹ Vö. I. rész 2.1. fejezet.

kiegészítése, ahol a védekező a jogrend reprezentánsaként lép fel. Ezekkel az elvi tétellekkel pedig nyilvánvalóan ellentétben áll a védekezési jognak egyébként a bűnüldözést kifejezetten gátló céllal történő gyakorlása.⁵⁸²

NOVOSELEC kifejezetten alapos esetelemzésében kitér azon esetkörre is, ha a *Chantage* nem egy korábban elkövetett bűncselekmény miatti feljelentés kilátásba helyezésében, hanem egyéb, a megfenyegetettre nézve kompromittáló (pl. intimszférát, jó hírnevet érintő) felvételek, információk nyilvánosságra hozatalában áll. A szerző szerint ebben az esetben a jogos védelem alkalmazhatósága elvi értelemben már nem tagadható meg, és a hangsúlyt a szubsidiaritás követelményére kell helyezni.⁵⁸³ Ebből kiindulva a sértett elsődlegesen köteles a rendőrségi jogvédelem lehetőségét igénybe venni, ha annak feltételei fennállnak.⁵⁸⁴ Így védekezési jog legfeljebb csak akkor nyílhat meg, ha az állami jogvédelem már egyáltalán nem elérhető, vagy a beavatkozást az állami szerv egyébként visszautasította.

A kifejtettek fényében már lehetőség nyílik az exkurzus bevezetőjében feltett kérdések megválaszolására. A jogos védelem szabályozási céljai között változatlanul fennmaradt – ha egyre csekélyebb nyomatékkaal is – a jogrend oltalmazásának gondolata, így az alapul fekvő érdek-összeütközésben az elhárító személy csak a jogszerűséget képviselheti. A védekezés joga tehát nem használható fel más, korábban realizált jogsértésekhez fűződő felelősségre vonás előli menekülésre. A második kérdésre reflektálva pedig annak hangsúlyozása szükséges, hogy az elvárhatóság hiánya nem eliminálhatja az állami jogvédelem primátusát, vagyis a jogos védelem csupán azért nem fog előtérbe lépni, mert az államhoz fordulás esetén a lelepleződés veszélye fenyegetne.

3. A jogos védelmi helyzet időbeli keretei

A támadás-fogalom egyik legfőbb szabályozási célja a jogos védelmi helyzet időbeli kereteinek meghatározása. Garanciális jelentőségű funkció ez, amely kifejezésre juttatja, hogy a védekezési jog parttalanul nem gyakorolható. E jog korlátok közé szorításának szükségessége a büntetőjog jogtárgyvédelmi funkciójával hozható összefüggésbe. Ameddig a jogtalanúság által érintett jogi tárgyak veszélyben vannak, addig az egyéni elhárítás jogát az államnak biztosítani kell, amikor azonban ez a veszélyhelyzet megszűnik, a büntetőjog nem mondhat le a támadó jogi érdekeinek védelméről sem. Ugyanezen logika mentén nem lehet a jogtalanúsággal szemben fellépni mindaddig, amíg az tényleges jogtárgy-veszélyeztetésben nem nyilvánul meg. A jogos védelem tényállásában e követelmény – a Csemegi-kódex óta nagyrészt⁵⁸⁵ változatlan formában – a támadás jogi tárgy ellen *intézett*, valamint azokat *közvetlenül fenyegető* jellegében jut kifejeződésre.

⁵⁸² Szintén erre a következtetésre jut esetelemzésében NOVOSELEC 1997, 220.

⁵⁸³ Uo.

⁵⁸⁴ NOVOSELEC kiemeli, hogy a rendőrségi jogérvényesítés elmulasztása esetén a megfenyegetett a titokban tartásra vonatkozó magánérdekre eredményesen nem hivatkozhat, hiszen a garanciális jogi védelmet nyújthatnak a sértettre (is) irányadó adatvédelmi rendelkezések. NOVOSELEC 1997, 220.

⁵⁸⁵ A kérdés jogtörténeti fejlődését áttekintve, a hatályos szabályozással összevetésben elmondható, hogy a Csemegi-kódex a jogi tárgyak ellen intézett, vagy azokat fenyegető jogtalan és közvetlen megtámadásról szólt (vö. 79. §), míg a Bt. nem használta az „intézett” támadás kitételt, helyette jogtalan támadásról vagy jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetésről tett említést [vö. 15. § (1) bek.]. Dogmatikai nézőpontból helyeselhető az a jogalkotói döntés, amely a „közvetlenség” ismételt kizárólag a fenyegető támadáshoz kapcsolja. Az „intézett” vagy „bekövetkezett” jogtárgy-sérelem ugyanis szükségképpen a támadás közvetlen megvalósulását feltételezi.

3.1. A jogos védelmi helyzet létrejötte

3.1.1. A védekezési jog megnyílása intézett támadással

Nem tartozik a jogos védelem vitatott kérdései közé az, hogy a ténylegesen bekövetkezett jogtárgysértés visszaverésére nézve a védekezési jog gyakorlásának lehetősége megnyílik. Ezt az esetet hivatott kifejezni a Btk.-ban az „intézett” támadás fogalma. A Kúria értelmezésében: „Intézett a támadás akkor, ha az elkövető valamely, a Különös Részben büntetni rendelt bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának megvalósítását megkezdte.”⁵⁸⁶ E felfogás tehát a jogos védelmi szituáció kialakulását kifejezetten a támadás (büntetőjogi, esetleg szabálysértési jogi) tényállásszerűségétől⁵⁸⁷ teszi függővé. Ez az értelmezés azon 19. században FEUERBACH által képviselt nézetre emlékeztet, amely a jogos védelem alkalmazhatóságához *laesio inchoata*-t⁵⁸⁸ kívánt meg, és egyúttal kifejezetten tagadta a támadásra vonatkozó fenyegetés jogos védelmi helyzetet kiváltó jellegét.⁵⁸⁹ Utóbbi megállapítás a közvetlenül fenyegető támadás pozitív jogban történő megjelenésével meghaladottá vált, a kiinduló gondolatot azonban a recens joggyakorlat változatlanul alkalmazni látszik.⁵⁹⁰

Álláspontom szerint az intézett támadás olyan, már bekövetkezett, vagy a kauzális folyamat közvetlensége folytán biztosan realizálódó, konkrét jogsérelmet feltételez, amely folyamatban lévő támadás következményeként áll elő.⁵⁹¹ DEGRÉ ezzel egyező véleménye alapján az intézett támadás „[...]” kiemeli azt, miszerint a támadás fogalmához tartozó eredmény: az ártó, vagy veszélyeztető behatás, legyen azonnal bekövetkeztető.”⁵⁹² KÁDÁR–KÁLMÁN szerzőpáros ehhez hasonló, ugyanakkor részletesebb érveléssel úgy fogalmaz, hogy „megkezdett a támadás akkor, ha a támadó által megindított okfolyamat biztosan a fenyegetett jószág megsértéséhez vezet, hacsak valamely másik okfolyamat (akár védekezés, akár egyéb, pl. egy véletlenül közbejövő természeti esemény) nem iktatódik közbe, amely annak hatását lerontja.”⁵⁹³ Mindezek alapján leegyszerűsítően az a következtetés vonható le, hogy az intézett támadással szembeni elhárítást az egyébként már fennálló jogtárgysérelem fokozásának meggátlása teszi ténylegesen szükségessé.

3.1.2. A védekezési jog kialakulása közvetlenül fenyegető támadással

Az intézett támadás időrendi előzményének tekinthető a közvetlenül fenyegető támadás, amely voltaképpen a jogos védelmi helyzet törvényi kiterjesztéseként fogható fel.⁵⁹⁴ Szabályozása révén a védekezési jog gyakorlásának kezdőpontja időben előretolódik,⁵⁹⁵ ezáltal

⁵⁸⁶ Kúria 4/2013. BJE I/1.

⁵⁸⁷ A „törvényi tényállás megvalósításának megkezdése” megfogalmazás ugyanis legalább a támadás kísérleti stádiumba juttatását feltételezi. Vö. Btk. 10. § (1) bek.

⁵⁸⁸ E fogalom alatt a sérelem okozására irányuló magatartás megkezdését kell érteni.

⁵⁸⁹ Ismerteti ANGYAL 1920, 401.; DEGRÉ 1910, 313.

⁵⁹⁰ Erre újabban lásd EBH 2018. B.11. [65.]-[72.]

⁵⁹¹ Az intézett támadást folyamatban lévőként értelmezi BÉKÉS 1968, 164.; GELLÉR 2008, 169.; BELOVICS 2009, 88.; BLASKÓ 2016, 139.

⁵⁹² DEGRÉ 1910, 319.

⁵⁹³ KÁDÁR–KÁLMÁN 1966, 325.

⁵⁹⁴ BÉKÉS 1968, 164.

⁵⁹⁵ Az időbeli síkon történő előrehozatal csak ugyanazon jogtárgy sértésére irányuló támadás esetén értelmezhető. Elképzelhető ugyanis, hogy a jogos védelmi szituációban több jogi tárgy is érintett, amelyek közül az egyik esetében már intézett, míg a másik vonatkozásában még csupán közvetlenül fenyegető támadásról lehet

pedig a jogos védelem alkalmazhatóságának kérdése a fenyegetés közvetlenségének megfelelő értelmezésével válik eldönthetővé. Álláspontom szerint az ebben való állásfoglalás során alapvetően a támadás egyedi sajátosságai jelentik a legfőbb viszonyítási pontot, így a korábbi joggyakorlat, valamint a jogtudomány által fogódzóként kimunkált absztrakt szintű megállapítások mint értelmezési mércék válhatnak a jogalkalmazás számára hasznosíthatóvá. Az elmondottak alapján a közvetlenül fenyegető helyzetre vonatkozó történeti tények jogi értékelésekor tehát a jogalkalmazó nagy mérlegelési szabadsággal rendelkezik, ami pedig kellőképpen alátámasztja egyes, értelmezési segítséget nyújtó elvi következtetések bemutatásának szükségességét. Jelen gondolati egység tehát a közvetlenül fenyegető támadás fogalmának elemzésére fókuszál annak érdekében, hogy a problematikus pontok megragadhatóvá váljanak.

A) *A jogirodalmi álláspontok*

A Csemegi-kódex miniszteri indokolása hangsúlyozta, hogy a jogos védelem mindig kényszerhelyzetet feltételez, amelyet már a támadásban kifejeződő veszély is kiválthat. Ennek a veszélynek azonban *közvetlennek* vagy *közelinek* kell lennie: „Távolabbi s bekövetkezendő veszélyek megelőzése végett senki sincs jogosítva mást physikai erővel megtámadni. Ily esetben nem létezik kényszer; mert a közerőnek fölhívása, s a törvény által rendelt hatalmaknak a társadalmi hivatásban kifejtendő tevékenysége által, rendes úton eltávolítható a veszély.”⁵⁹⁶ Megfigyelhető, hogy az indokolás hivatkozott része a jogos védelem szubszidiárius jellegével magyarázza a védekezési jog behatárolásának szükségességét. Felhívja azonban az indokolás azon jogalkotói törekvésre is a figyelmet, amely az elhárítási jog gyakorlásának kiszélesítésével a jogtárgy-védelem hatékonyabbá tételét célozza. A közvetlenül fenyegető jogtalan támadás kodifikálásán keresztül ugyanis már a Csemegi-kódex is megteremtette annak törvényi lehetőségét, hogy a megtámadott a sérelem tényleges bekövetkezése előtt is védekezhessen. Az indokolás szerint: „De ez [ti. a hivatalos út igénybevételének kötelezettsége] nem érthető akként, hogy a támadás tetteles bekövetkezése előtt a védelem nem lehetne jogos. Ily értelmezése a védelemnek, sok esetben illuzóriussá tenné azt. A támadás tetteles foganatosításának megkezdése által sok esetben már be is volna végezve mindaz, ami az oltalom tárgyát képezhetné”⁵⁹⁷ (kiegészítés tőlem: G.A.).

A múlt század eleji jogirodalom az indokolással egyező elvi megállapításokat tett a jogos védelmi helyzet kialakulását illetően. Így FINKEY szerint a támadásnak közvetlennek kell lennie, azaz „jelenleges veszélyt kell tartalmaznia”, azonban a „jogtalan erőszaknak nem kell tényleg megkezdettnek lennie, vagyis a megtámadott nem köteles bevárni, hogy a támadó az alkalmazni akart erőszakot tényleg megvalósítsa, mert akkor a védekezés sok esetben lehetetlenné válnék.”⁵⁹⁸ EDVI a támadást akkor tekintette közvetlennek, „ha megvalósítása esetében azonnali jogsértést eredményezne. [...] a dolog természetéből önként következik, s a törvény rendelkezéséből is kiténik, mely szerint jogos védelemnek a »fenyegető« köz-

szólni. Ilyen helyzetben az elhárítási jogosultság időbeli kereteinek kijelölésére hivatott rendelkezések tehát egymással átfedésbe is kerülhetnek, de csak akkor, ha a jogtárgy-veszélyeztetés többszörös. Erre példaként hozható a joggyakorlatból az az eset, amelyben a lakásba a sértett megölése végett bejutni szándékozó, ezért az ablakokat késsel és csákánnyal betörő, az ajtókeretet szétroncsoló, a függönyöket letépő támadót a lakásban tartózkodó megtámadott maradandó fogyatékossgát eredményező testi sértéssel fékezte meg. Lásd BJD 2475.

⁵⁹⁶ LÖW (1880) 2003, 516.

⁵⁹⁷ Uo.

⁵⁹⁸ FINKEY 1905, 196.

vetlen támadással szemben is helye van.⁵⁹⁹ ANGYAL Pál szerint – kiinduló gondolatokkal egyezően – e kérdés a konkrét elkövetési körülményekre figyelemmel dönthető csak el: „Hogy közvetlen-e a támadás és tehát hogy fennforog-e a sérelem azonnali bekövetkezetősége, az csak a létező körülményekből vont következtetés alapján állapítható meg.”⁶⁰⁰ A szerző azonban praktikus megközelítése „csapdájába” esett, e megállapítással lezártnak tekintette a kérdést, és a közvetlenséghez kötődően értelmezési fogódzók adására nem is törekedett. Ezzel szemben behatóbb elemzést adott ebben a kérdésben DEGRÉ Lajos, aki az alábbi következtetéseket vonta le:

- „a jogos védelem időbeli kezdőpontja semmiképp nem függő attól, hogy a támadás valamely bűncselekmény kísérletének tényálladékát betölti-e”,
- „a jogos védelmi helyzet beállta nem függő attól, hogy a támadás, mint fizikai aktus, mint mozgási kihatás megkezdődött-e”,
- „a támadásnak azonnal beállhatónak, továbbá úgy még be nem állott, mint már beállott támadásnál a támadás által fenyegetett rossznak azonnal (közvetlenül) beállhatónak kell lennie”,
- „a támadás, úgyszintén a támadás által fenyegetett rossz azonnal beállható, ha objective létező jelenségekből a dolgok rendes menete szerint azok azonnali bekövetkezésére lehet következtetni.”⁶⁰¹

Ezekkel a konklúziókkal csak egyetérteni lehet, nem véletlen, hogy azok többsége a későbbi jogirodalomban is követésre talált. Így KÁDÁR és KÁLMÁN szerint „közvetlenül fenyegető pedig a támadás akkor, ha mi sem áll útjában annak, hogy a támadással fenyegetőző vagy a fenyegetőleg fellépő személy (pl. revolvert elővevő, széklet megragadó stb.) közvetlen támadását megkezdhesse. [...] Ilyen fenyegetés abban az esetben forog fenn, ha a fenyegető részéről kilátásba helyezett támadás azonnali megkezdésével lehet számolni.”⁶⁰² Ezzel egyezően fogalmaz SCHULTHEISZ, aki szerint „közvetlenül fenyegető a támadás, ha a fenyegető részéről kilátásba helyezett jogtalan támadás azonnali megkezdésével lehet számolni.” A szerző tankönyvében arra is kitért, hogy a fenyegetés nemcsak szóban, hanem konkludens cselekményekkel, így a revolver elővételével vagy a bot megragadásával is kifejezésre juttatható.⁶⁰³ BÉKÉS Imre megközelítése is egybevág az eddig ismertetett álláspontokkal: „Közvetlenül fenyeget a támadás, ha a támadó a megtámadni szándékolt térbeli helyzetére, közelségére tekintettel viszonylag rövid időn belül a támadás megindításával lehet számolni. A »közvetlenség« a mondottakhoz képest egyszersmind kronológiai és térbeli ismérv.”⁶⁰⁴ SZÉKELY János pedig a kérdést a jogos védelem szubsidiaritásával hozza összefüggésbe és arra hívja fel a figyelmet, hogy a fenyegető támadás közvetlensége „[...] azt jelenti, hogy a fenyegető veszély »címzettje« /a potenciális sértett vagy vagyontárgya/ a támadási lehetőségnek a hatókörében kell, hogy legyen. [...] Nem közvetlen a támadás veszélye, ha a fenyegetés időpontjában a jogsértés végrehajtásához szükséges eszköz még nem áll az agresszor rendelkezésére vagy még nem alkalmas a támadás elkövetésére. Hiányzik a veszély közvetlensége akkor is, amikor még, a támadás

⁵⁹⁹ EDVI 1909, 343.

⁶⁰⁰ ANGYAL 1920, 402.

⁶⁰¹ DEGRÉ 1910, 321-322.

⁶⁰² KÁDÁR–KÁLMÁN 1966, 325-326.

⁶⁰³ SCHULTHEISZ 1948, 41. Hasonlóan TOKAJI: „A fenyegetés természetesen kizárólag ráutaló magatartással is történhetik.” TOKAJI 1984, 250.

⁶⁰⁴ BÉKÉS 1968, 164.

megkezdésének az időpontjáig, akadálytalanul és kockázatmentesen gondoskodni lehet hatósági elhárításról.”⁶⁰⁵

Az említettekhez képest a hazai büntetőjog-dogmatikában az utóbbi évtizedekben új gondolatként jelent meg a német jogirodalomban már korábban ismertté vált ún. *hatékony-sági teória*, annak is a magyar szabályozással harmonizáló, továbbfejlesztett változata. A SCHMIDHÄUSER által kidolgozott elmélet nívója, hogy a közvetlenül fenyegető támadás fogalmát a rendelkezésre álló védekezési lehetőségekkel hozza összefüggésbe. Így az eredeti schmidhäuseri gondolat lényege szerint a jogtalan támadást már közvetlenül fenyegetőnek (*unmittelbar bevorstehend*) kell tekinteni, ha az elhárítás később nem, vagy csupán nehezebb körülmények között lenne lehetséges. Leegyszerűsítően fogalmazva: a legkülönfélébb jogtárgy-veszélyeztetések esetén is közös kiindulópontot jelent az, hogy a jogos védelmi helyzet a leghatékonyabb védekezési lehetőség fennálltakor nyílik meg.⁶⁰⁶ Ezt a felfogást egyes német szerzők kritikával illetik, plauzibilis érvelésük szerint a teória elfogadása esetén olyan magatartások is jogos védelmet generálhatnának, amelyek egyébként a törvényi definíció alá nem is szubszumálhatók.⁶⁰⁷ Ehhez kapcsolódóan ROXIN példaként az előkészületi cselekményeket hozza, amelyek még egyáltalán nem tekinthetők közvetlenül fenyegetőnek, a jogi tárgy védelme azonban értelemszerűen ebben a stádiumban lenne a leghatékonyabb módon elhárítható. A szerző felhívja a figyelmet, hogy ilyen helyzetben a hatósági segítség igénybevétele szükséges, mivel a jogos védelem keretei között történő elhárítás törvényi feltételei nem állnak fenn.⁶⁰⁸

Utóbbi kritikai megjegyzések alapján tehát nem véletlen, hogy a hatékonysági elméletet nem eredeti formájában, hanem a hazai törvényi szabályozásra figyelemmel – ugyanakkor a schmidhäuseri alapvetés megtartásával – értékesíti a magyar irodalom. Így TOKAJI Géza szerint a közvetlenül fenyegető támadás fogalma a védekezési lehetőségekkel összefüggésben értelmezendő,⁶⁰⁹ vagyis jogos védelmi helyzet akkor alakul ki, „amikor már a védekezésre irányuló intézkedések mellőzése olyan reális veszélyt hozna létre, amelynek későbbi elhárítása az adott feltételek között objektíve is kétséges.”⁶¹⁰ Hasonló értelmezést ad KARSAI Krisztina: „Közvetlenül fenyegető támadásról akkor beszélünk, ha az elhárító cselekmény akkor és ott történő kifejtésének az elmulasztása a későbbi elhárítás lehetőségét kizárja.”⁶¹¹ E megfogalmazások szerint közvetlenül fenyegető támadás esetén mindenképpen megindul egy olyan okfolyamat, amelynek eredményeként reálisan direkt jogtárgysérelem állhat be, és feltételezhető, hogy az később már nem lenne kivédhető. Ez a megközelítés tehát nem kifejezetten a leghatékonyabb elhárításhoz köti a jogos védelmi szituáció létrejöttét, hanem abból indul ki, hogy a jogi tárgyat fenyegető helyzet megszüntetése – annak közvetlensége folytán – már a tényleges sérelem bekövetkezése előtt azért válhat szükségessé, mert további várakozás a támadás visszaverésének lehetőségét bizonytalanná, vagy éppen kizárttá tenné. Ennek az interpretációnak a jelentősége abban rejlik, hogy számot vet a rendelkezés szabályozási céljával. Nem kérdéses ugyanis, hogy a közvetlenül fenyegető támadás kodifikálására a jogtárgy-védelem hatékonyabbá tétele

⁶⁰⁵ SZÉKELY 1983, 59.

⁶⁰⁶ SCHMIDHÄUSER 1984, 53.

⁶⁰⁷ Így KRATZSCH 1987, 228.; ROXIN 1985, 140.; JAKOBS 1993, 389.; ROXIN 2006, 666.; RÖNNAU–HOHN 2006, 455.

⁶⁰⁸ ROXIN 1985, 141.

⁶⁰⁹ Ez jelenti a schmidhäuseri alapgondolat magyar jogirodalomba való átültetését.

⁶¹⁰ TOKAJI 1984, 250.; később ugyanígy NAGY 2014a, 213.

⁶¹¹ KARSAI 2013, 88.

érdekében került sor: a jogalkotó ezáltal vette figyelembe azt a nyilvánvaló körülményt, hogy a támadó a támadás zavartalan megkezdése révén helyzeti előnyben van, ami rontja a védekezés sikerességének esélyeit. A közvetlenül fenyegető támadás tehát a védekezési jog – jogtárgyvédelmi szempontból garanciális jelentőségű – szükséges kiegészítése, amellyel a jogalkotó a jogtalanul megtámadott hátrányos helyzetét kívánta (kívánja) kompenzálni.⁶¹² A ratio legis összegzésekképpen érdemes ehelyütt BELOVICS Ervin gondolatait idézni:

„[...] ha a törvény a védelmi cselekmény kifejtésére csupán akkor adna lehetőséget, amennyiben a támadás megindítására már sor került, a jogtalanul talaján álló elkövetőnél jelentkező előnyt legalizálná. Ezért teszi jogszerűvé a jogalkotó a támadás megkezdése előtti védekezést, ami jellegében nem más, mint egy »megelőző csapás«, azonban ennek feltétele, hogy a támadás közvetlenül fenyegető jellegű legyen. Közvetlenül fenyegető a támadás akkor, ha a támadás megkezdésétől azonnal vagy meglehetősen rövid időn belül tartani lehet, és annak kifejtésének akadálya nincs.”⁶¹³

B) A judikatúra iránymutatása

A joggyakorlat is érzékeli a közvetlen fenyegetettség elvi síkon való definiálásának nehézségeit. A judikatúrában fellelhető értelmezések áttanulmányozása alapján ugyanis az a következtetés vonható le, hogy a legfőbb bírói fórum ebben a kérdésben hosszú ideig nem törekedett szigorú jogegységesítésre, és absztrakt jellegű állásfoglalás helyett csupán formális, az eljáró bíróság mérlegelési jogát kifejezetten nem korlátozó iránymutatást adott: az eset valamennyi releváns körülményének együttes, összegző értelmezésének fontosságára hívta fel a figyelmet.⁶¹⁴ A 15. sz. irányelv III/1. pontja szerint: „Az adott ügyben a történések egész folyamatát figyelembe véve, a cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján ítéltető meg, hogy a cselekmény véghezvitelének időpontjában a *jogos védelmi helyzet* fennállt-e. Nincs helye jogos védelmi helyzet megállapításának a jogtalan támadás befejezése után, ha újabb támadás veszélye közvetlenül nem fenyeget.” Ezt később megerősítette a BH 2003. 50. számon publikált döntés is: „A jogos védelemnek azt a lehetséges egyik feltételét, hogy volt-e közvetlenül fenyegető jogtalan támadás, csak az eseménysor egészének – mint folyamatnak – az értékelésével lehet megállapítani, mivel az elhárító magatartást közvetlenül megelőző helyzetet csak az előzményekkel összefüggésben fejezi ki a valóságos helyzetet.” Ugyanilyen következtetés olvasható ki egy másik LB-döntés (BH 2002. 212.) indokolásából is: „A jogos védelemmel kapcsolatos előbbi rendelkezések értelmezésénél és alkalmazásánál, valamint a jogos védelem kérdésében való állásfoglalásnál az adott ügy történéseinek egész folyamatát, összességét figyelembe kell venni, és a cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján ítéltető csak meg, hogy az elkövetés időpontjában a jogos védelmi helyzet fennállt-e.”

Fontos elvi következtetésként jelölhető meg ugyanakkor az LB gyakorlatában az a megállapítás, amely szerint a közvetlen fenyegetettséget a körülmények *objektív* vizsgálata alapján kell megítélni, vagyis a védekező erre vonatkozó szubjektív szempontjai

⁶¹² Egyezően SZÉKELY 1983, 52.

⁶¹³ BELOVICS 2009, 88.

⁶¹⁴ Ez a megállapítás alapvetően a recens judikatúráról mondható el. A múlt évszázad eleji joggyakorlat kapcsán megemlíthető, hogy a Kir. Curia a fenyegetés közvetlenségéhez valóságban már létező külvilági történést követelt meg, amellyel szemben már rögtönös, másképpen el nem kerülhető személyes védekezés kifejtése szükséges. Kir. Curia B.I.739/1922. (1922. április 20.)

figyelmen kívül maradnak.⁶¹⁵ A bíróság indokolása szerint: „Az általános fenyegetettség érzés, a jogtalan támadás bekövetkezhetőségének távoli veszélye éppen ezért a Btk. 29. §-ának (1) bekezdésében körvonalazott jogos védelmi helyzetet nem alapozza meg. A támadásnak, illetőleg a támadás közvetlen veszélyének mindemellett objektíve kell fennállnia, következésképpen aki csupán úgy véli, hogy pillanatokon belül támadás fog ellene irányulni, nincs jogos védelmi helyzetben, ha ez a feltételezése valójában téves. E vélt – jogos védelmi – helyzetre ez okból nem is a Btk. 29. §-ában, hanem a Btk. 27. §-ának (2) és (3) bekezdésében foglalt, a cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedésre vonatkozó szabályok alkalmazandók.”⁶¹⁶

A kifejtettekhez képest nem hordozott magában új megállapítást a Kúria jogegységi határozában foglalt elvi iránymutatás sem: „Közvetlenül fenyegető a támadás akkor, ha a támadás megkezdésétől azonnal vagy igen rövid időn belül reálisan tartani lehet.”⁶¹⁷

C) Következtetések

A jogirodalom és joggyakorlat széleskörű bemutatása alapján az alábbi összegző konklúziók vonhatók le.

- A közvetlenül fenyegető helyzet fennálltának megítélése során a támadás konkrét büntetőjogi (közlebről: stádiumtani) minősítésének nincs jelentősége.
- A közvetlenség meglétében való állásfoglalás során a viszonyítási pontot a támadás konkrét körülményei, az elkövetés egyedi sajátosságai jelentik, amelyek büntetőjogi értékelése során figyelemmel kell lenni az adott ügy történéseinek egész folyamatára.
- Megnyílik a védekezés joga, ha a történeti tényekből arra lehet következtést vonni, hogy a támadó részéről kilátásba helyezett jogtalan támadás azonnali megkezdésével (vagy korábbi intézett támadás esetén, annak folytatásával) kell számolni, és a védekezés elmulasztása esetén a támadott jogi tárgy sérelme következne be.
- A közvetlenül fenyegető szituációnak objektíve kell fennállnia, így a védekezőnek a támadás kifejlődésével kapcsolatos egyéni meggyőződése, szubjektív szempontja a jogos védelem szempontjából figyelmen kívül marad; értékelésére legfeljebb a tévedés körében (putatív jogos védelem) kerülhet sor [Btk. 20. § (2) bek.].

3.1.3. A védekezési jog létrejöttének sui generis esete: a megelőző jogos védelem

A) A jogintézmény normaszövegéből kikövetkeztethető rendeltetése

A megelőző jogos védelem szabályai a védekezési jog kialakulásának *sui generis* esetét jelentik. A Btk. 21. §-a alapján ugyanis az elhárítási lehetőség már akkor megnyílik, amikor még nincs sem intézett, sem közvetlenül fenyegető jogtalan támadás, és a telepített védelmi eszköz útján gyakorolt védekezés akkor realizálódik, amikor már az elhárító személy nincs jelen. A rendelkezés kodifikálása (2009) előtti ítélkezési gyakorlat az ilyen típusú biztonsági-megelőző intézkedéseket nem találta a jogos védelem általános szabályai kö-

⁶¹⁵ Ennek fontosságát kiemelte már DEGRÉ Lajos is. Lásd fentebb az A) pontnál írtakat. Utalt e kérdés jelentőségére korábban egyik döntésében a Kir. Curia is: „Annak megállapítása, hogy a veszély közvetlen-e vagy nem, a megtámadottnak alanyi felfogására is vezethető vissza, ámde ez az egyéni felfogás bíróság csak akkor fogadható el, ha azok a tények és körülmények, amelyek valóknak elfogadtattak, az egyéni megbírálnak vitatott mértékét támogatják is.” Kir. Curia 9373/1905. (1905. november 2.)

⁶¹⁶ BH 1995. 685.

⁶¹⁷ Kúria 4/2013. BJE. 1. pont 3. bek., újabban pedig ennek megerősítésére lásd BH 2018. 134.

rében értékelhetőnek.⁶¹⁸ Jóllehet az elmúlt évtized végére – a közbiztonság tartós romlása, a vagyon elleni bűncselekmények érzékelhető elszaporodása miatt – éppen a védekezési jog ezirányú kiszélesítésére vonatkozó társadalmi elvárás fogalmazódott meg. Mindez összességében arra szorította a jogalkotót, hogy a – joggyakorlat keltette – „hézagot” jogalkotással orvosolja. Ennek eredménye lett az 1978. évi Btk. 29/A. §-ban, és a hatályos büntetőkódex 21. §-ban meghatározott rendelkezés. Ezzel az eszmeifuttatással egyébként egybecsengenek a már korábban, e speciális szabály *ratio legis*-ével kapcsolatban tett megjegyzéseim is: a megelőző jogos védelem feltételezett törvényi célja egyes individuális jogi tárgyak szélesebb körű oltalmazásának biztosítása, és törvénybe iktatásával tulajdonképpen a *kiemelkedő érdekek védelme elvének* magyar büntetőjogban való megjelenése figyelhető meg.⁶¹⁹

B) *A szabályozási szükségszerűség kritikája*

Az objektív teleologikus interpretáció a már hatályban lévő normaszövegből vezeti le a jogintézmény célját, nem feladata tehát a kodifikáció tényleges szükségszerűségét – így például a jogalkotás indokául szolgáló jogalkalmazói praxis helytállóságát – elemezni. A következőkben kifejtendő kritikai megjegyzéseim tehát nem érintik a fentiekben kimunkált értelmezési eredményeket.

A jogalkotói beavatkozás alapját adó, még az 1978. évi Btk.-hoz kötődően kialakult ítélkezési gyakorlat álláspontom szerint téves, és az előzetesen telepített óvó berendezések által kifejtett elhárító cselekmények jogellenessége a jogos védelem általános szabályai szerint is kizárható lett volna. Ezen értelmezés elfogadása esetén megkérdőjelezhetővé válhat a fentiekben megállapított szabályozási cél önállósága, és ezen keresztül a megelőző jogos védelem törvénybe iktatásának indokoltsága is. Az általam (is) képviselt álláspont a korábbi jogirodalomban széleskörű támogatást élvezett, érdemes tehát a mellette szóló egyes érveket részletesen is ismertetni, annál is inkább, mivel több neves szerző okfejtése kifejezetten meggyőző.

ANGYAL Pál szerint

„[...] a jövőben fenyegető támadásból származható sérelem megelőzésének céljából alkalmazott védelmi intézkedés (ú.n. önműködő védelmi készülék, Selbstgeschoss, pl. önműködő fegyver, farkasverem, csapda, mérges eb), amennyiben csupán a támadás idején hat, s hatékonysága nem lépi túl a jogos védelem határait: jogsérelem okozása esetében nem zárja ki a Btk. 79. § alkalmazhatóságát, mert attól senki sem lehet eltiltva, hogy a – bárcsak távolról fenyegető – támadásokkal szemben magát felvértezze s a támadás elhárítására vagy kivédésére előkészületeket tegyen. Arra viszont nincs jogszabály, hogy a védekezőnek a támadás és illetőleg a védekezés pillanatában személyesen kell jelen lennie, következésképp ha a védelmi készülék oly időben működik, amikor a támadás már közvetlenül fenyeget, vagy éppen kezdetét vette s a szükségszerű keretein belül marad: a jogos védelem fennforog.”⁶²⁰

⁶¹⁸ Lásd BH 1995. 685. Erre kifejezetten utalt a 2009. évi novella miniszteri indokolása is. Lásd a 2009. évi novella 5. §-hoz írtakat. MÉSZÁROS Ádám Zoltán arra további szempontra is felhívja a figyelmet, hogy a gyakorlat még (az elkövető javára szóló) analógia alkalmazása útján sem kívánta alkalmazni a jogos védelem rendelkezéseit. MÉSZÁROS Á. Z. 2015a, 466.

⁶¹⁹ Lásd *I. rész 2.2.3. fejezet*.

⁶²⁰ ANGYAL 1920, 402-403.

EDVI is felteszi az általam vizsgált kérdést, amelyet ANGYAL Pállal egyezően válaszol meg:

„[...] vajjon a bekövetkező támadás, pl. a lakásba való betörés ellen alkalmazott óvintézkedések (pl. farkasverem, függő súlyok, automatikus fegyver) a jogos védelem körébe vonhatók-e. E kérdésre igennel válaszolhatunk abban az esetben, ha az illető óvóeszköz a támadás pillanatában működik, mert ekkor a személy vagy vagyon ellen irányzott közvetlen támadás, mint fenyegető támadás már bekövetkezett.”⁶²¹

Monográfiájában hasonló végkövetkeztetésre jut DEGRÉ Lajos is:

„[...] nincsen jogbeli akadálya annak, hogy az előre elkészített, a támadás időpontjában kiható védelmi berendezkedés által okozott sértés, ha arra nézve különben a jogos védelemnek (a támadás minőségére, a védelem szükséges mértékére és effectusára vonatkozó) lényeges elemei fennforognak, a jogos védelem fogalma alá vonassék.”⁶²²

Röviden, de kellően egyértelműen fogalmaz ebben a kérdésben SCHULTHEISZ:

„Önműködő védelmi berendezés vagy eszköz is alkalmazható, de az ez által ejtett sérelem csak akkor lesz jogszerű, ha a támadót érte és nem terjed túl a szükségesség határán.”⁶²³

Részletesebb elemzés körébe vonta e kérdést HELLER Erik, aki a jogos védelem törvényi szabályai alapján világos következtetéseket vont le:

„A támadásnak önműködő eszközzel való elhárítása annyiban különbözik a személyes ellenszegülés esetétől, hogy 1. a védekező a támadás elhárításának időpontjában nincs jelen; 2. a támadással szemben való ellenállás már előre biztosítva van; mégpedig 3. nem egy megkezdett, ill. közvetlenül fenyegető, hanem csupán esetleg bekövetkező támadás ellen. Minthogy egyik különleges vonás sem olyan, amely a törvénynek a védelem jogosságához megkívánt feltételével ellenkezne, ezt a különleges támadáselhárítási módot jogos védelemnek lehet elismerni.”⁶²⁴

SZÉKELY János is a jogos védelem általános szabályai alapján elbírálandónak tekinti a védőberendezések útján kifejtett elhárítást, sőt a szerző ennél is továbbmegy akkor, amikor az ilyen típusú védekezést a személyesen realizálnál előnyösebbnek is tekinti:

„Nézetem szerint az előzetes védőintézkedések, elhárító berendezések útján gyakorolt jogos védelemnek sincsen egyéb korlátja, mint a jogos védelemnek általában. Ebben a körben is szükséges a jogos védelmi helyzet fennállása, a biztonságos elhárításhoz előreláthatóan szükséges maximumot meg nem haladó mértéknek a betartása, és a kívülállók biztonságának a garantálása. A jogos védelmi helyzethez fűződő időszerzési követelmény védőberendezés alkalmazásánál még jobban biztosítható, mint egyébként. A készülék nem

⁶²¹ EDVI 1909, 343.

⁶²² DEGRÉ 1910, 348-349.

⁶²³ SCHULTHEISZ 1948, 41. Ezzel szinte szó szerint egybevágó álláspontot képvisel még VÁMBÉRY 1913, 227.; HACKER 1936, 155.

⁶²⁴ HELLER 1937, 86.

képzeldik, nem ijed meg, nem hatnak rá a félelem vagy a bosszú érzelmei. Technikai meghibásodására kétségtelenül van lehetőség, de az ebből esetleg származó veszély a szubjektív veszélyeinél nem nagyobb, hanem kisebb.”⁶²⁵

A 2009. évi novella hatálybalépése előtt az újabb irodalomban ezt az értelmezést követte UJVÁRI Ákos is:

„A védelmi berendezések útján gyakorolt jogos védelemnek nincsenek törvényben meghatározott többletfeltételei az általában gyakorolt jogos védelemhez képest. [...] mindenképpen elvetendő a jogos védelmi helyzet elutasítása a támadás távoli veszélye címén, abban az esetben, ha az adott személy magatartása csupán arra irányul, hogy az őt későbbiekben közvetlenül fenyegető támadások elhárítására felkészüljön. [...] Ezzel a magatartásával a későbbi jogszerű (mert már közvetlen fenyegetés alatti!) védekezése reális lehetőségét teremti meg. Erőt erőszakkal szemben csak akkor fog alkalmazni, ha az illetéktelen személy magatartása legalább jogtalan támadással való közvetlen fenyegetés stádiumába lép.”⁶²⁶

A részletesen ismertetett jogirodalmi véleményeket plauzibilisnek tartom. A jogos védelem általános szabálya nem tartalmaz utalást az elhárító cselekmény személyes gyakorlására nézve. A jogos védelmi helyzet kialakulásának törvényi feltétele ugyanis kizárólag a jogtárgy ellen intézett vagy azt közvetlenül fenyegető jogtalan támadás fennállta. Amennyiben ilyen támadás adott, a *ius defensionis* attól függetlenül megnyílik, hogy a védekező jelen van-e. Az ezzel ellentétes értelmezés a jogellenességet kizáró ok alkalmazási körét nyilvánvalóan leszűkíti, ami alkotmányosan nem megengedhető.

Ennek az elhárítási módnak a sajátosságát valójában az akadályt létesítő személy *kockázatvállalása* adja. Ahogy a 21. §-hoz kapcsolódó miniszteri indokolás is rámutat: „A megelőző jogos védelem során azonban maga a védekező is kockázatot vállal. Nem zárható ki ugyanis az, hogy a jogtalan támadás végül nem következik be, ám az annak eshetőségére történő védekező felkészülés mégis büntetőjogilag tilalmazott eredményre vezet. Jogtalan támadás hiányában a megelőző jogos védelem e kockázatát a védekezőnek kell viselnie. Ezért a törvény a megelőző védekezés büntetlenségét kizárólag jogtalan támadás tényleges bekövetkezése esetére szorítja.”⁶²⁷ A véten személyek sértése azonban megelőzhető lehet, és a kockázat minimalizálható, ha az érintett körültekintően eljárva a védelmi berendezésre vonatkozó tájékoztatásokat tesz közzé. Erre utal egyébként a jelenleg hatályban lévő törvényi rendelkezés is („a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet”).

A kifejtettek fényében az a következtetés vonható le, hogy a megelőző jogos védelem kodifikálása jogtárgyvédelmi szempontból szükségtelen volt, ami hozzájárul a jogintézmény túlszabályozásához.⁶²⁸ A pozitív jogba iktatott rendelkezésnek ugyanis *önálló* szabályozási célja nem mutatható ki, mivel a releváns életbeli történéseket érintően joghézag valójában nem létezik, a kiemelkedő érdekek oltalmazása a jogos védelem eredeti szabályain keresztül is biztosítható. A fennálló joghelyzet azonban megköveteli a vonatkozó általános részi tényállások egymáshoz való viszonyának vizsgálatát.

⁶²⁵ SZÉKELY 1983, 286.

⁶²⁶ UJVÁRI 2002

⁶²⁷ Lásd Btk. 21. §-hoz fűzött részletes miniszteri indokolás.

⁶²⁸ A jogos védelem szabályozásának „szétforgácsolásáról” szól Mészáros Á. Z. 2015a, 466.

C) Elhatárolási kérdések

A Kúria szerint a megelőző jogos védelem (Btk. 21. §) és a jogos védelem általános szabályai [Btk. 22. § (1) bek.] közötti megkülönböztetés alapját a védekező *személyes jelenléte* adja.⁶²⁹ Kiemelendő, hogy az elhatárolás szükségessége kizárólag a saját vagy a más személye, javai elleni jogtalan támadás esetén merül fel, hiszen a Btk. 21. §-a a közérdek védelmére való utalást nem tartalmazza. Így véleményem szerint az, aki például természetkárosítás megelőzése céljából – közérdek megóvása végett – telepített védelmi eszközzel okoz sérelmet,⁶³⁰ nem a megelőző jogos védelem, hanem a jogos védelem általános szabályai szerint mentesülhet a felelősség alól.

A Kúria kiindulópontja alapvetően helytálló, mert a megelőző jogos védelem speciilitását⁶³¹ éppen az a körülmény adja, hogy a jogtalan támadás kivédése egy célzatosan előre telepített védelmi eszközzel történik, amely alkalmazására azért volt szükség, mert ennek hiányában a védekezőnek az elhárításra ténylegesen nem lenne lehetősége. Ilyen esetekben tehát az elhárító ténylegesen nincs abban a helyzetben, hogy személyesen védekezhessen. A speciális viszony azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy a megelőző jogos védelem feltételei hiányában a jogellenesség az általánosabb rendelkezés útján – egyfajta szubszidiárius megoldásként – kizárható lenne. A 21. §-ban rögzített kritériumok ugyanis nagyrészt a 22. §-ban megfogalmazott feltételeknek megfelelőek: a védelem csak a jogtalan támadóval szemben jogos, míg a sérelemokozás megelőzését célzó, adott helyzetben elvárható intézkedések a szükségességgel hozhatók összefüggésbe. Az élet kioltásának tilalma pedig ugyan a 22. §-ból kifejezetten nem vezethető le, de az következik az EJE 2. cikkéből. A hazánkra is kötelező nemzetközi egyezmény szerint ugyanis az élet elvétele csak személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében engedhető meg. A biztosító berendezések előzetes telepítésére – mivel az elhárító személy nincs is jelen – pedig értelemszerűen javak megóvása végett kerül sor,⁶³² amelyek a támadó életének kioltásával nem védhetőek.

Szükséges a Kúria értelmezését továbbá azzal kiegészíteni, hogy akkor is a Btk. 21. §-a alkalmazandó, ha a védekező ugyan jelen van, de az elhárításra az adott körülmények között reális lehetősége nincs. Példával megvilágítva: annak a teraszon tartózkodó és éppen újságot olvasó üdülőtulajdonos esetében is a megelőző jogos védelemre irányadó rendelkezéseket kell alkalmazni, aki a kertbe jogtalanul behatoló tolvaj cselekményét – élet kioltására nem alkalmas erősségű – árammal ellátott, előzetesen telepített kerítés segítségével hárítja el. Ennek kimondása azért bír meghatározó jelentőséggel, mert a megelőző jogos védelem szabályai – az elhárítás mértékének szemszögéből nézve – a jogos védelem általános rendelkezéseihez képest *in abstracto* kedvezőbbek. A Btk. 21. §-a esetében ugyanis a jogtalan támadással szembeni elhárításnak csupán egyetlen (mennyiségi) korlátja van: a támadó élete kioltásának tilalma. Vagyis nem kell vizsgálni, hogy az adott szituációban a védekező a rendelkezésre álló elhárítási opciók közül a legenyhébbet választotta-e. E

⁶²⁹ Kúria 4/2013. BJE I/3.

⁶³⁰ A példát említi MÉSZÁROS Á. Z. 2015a, 467.

⁶³¹ Álláspontom szerint, ha a megelőző jogos védelem feltételei fennállnak, a Btk. 21. §-t mint speciális rendelkezést kell alkalmazni, és az a 22. §-hoz képest háttérbe nem léphet. Ellentétesen KARSAI 2013, 86.

⁶³² Megjegyezhető, hogy az óvó berendezés kivételesen személyre irányuló támadás ellen is reagálhat, amennyiben a megtámadott nem azonos az akadályt telepítő személlyel. Ebben – a nem nagy gyakorlati relevanciával bíró – esetben a jogos védelem általános szabálya legalizálhatja akár egy ölési cselekményt is, míg arra a megelőző jogos védelem szabályai alapján egyáltalán nem kerülhetne sor. Ezen esetkör fontosságát emeli ki MÉSZÁROS Á. Z. 2015a, 467-468.

követelmény nyilvánvalóan ezekben az életbeli helyzetekben értelmezhetetlen is, hiszen az elhárító személy személyesen nincs jelen, így választási lehetősége nincs, csak az előre telepített védelmi eszköz útján képes elhárító cselekményt kifejtteni.

A jogegységi tanács a két jogintézmény normaszövegének összevetésekor elmulasztotta annak vizsgálatát, hogy a megelőző jogos védelem esetén a törvény csupán a „mások” kitévelt tartalmazza. Ebből adódóan a Btk. 22. § (1) bekezdésére figyelemmel – ahol a „más vagy mások” szövegrész szerepel –, *a contrario* az a következtetés vonható le, hogy a megelőző jogos védelem nem vehető igénybe egyetlen (más) személy oltalma érdekében. Ez a logikai következtetés a Btk. 21. §-ban szabályozott jogintézmény céljával azonban nyilvánvalóan nem egyeztethető össze, maga a jogalkotó pedig vélhetően nem kívánta szűkíteni a büntethetőségi akadály hatókörét. Erre tekintettel a jövőben szükségesnek tartom beleértetni a megelőző jogos védelem szabályaiba a „más” érdekében kifejtett védelmi cselekményt is, figyelemmel arra is, hogy ez a jogalkalmazási megoldás – mivel a büntethetőségi akadályra nézve extenzív jellegű – nem sérti a *nullum crimen sine lege* alapelvet.

D) A jogalkotói beavatkozás következményei

Az elhatárolási ismérvek fényében érdemes megvizsgálni, hogy a jogos védelem általános szabályával összevetésben a preventív védelem mennyiben rendelkezik önálló hatókörrel.

1. Arra már utaltam a fentiekben, hogy a Btk. 21. §-a nem tartalmaz a szükségesség mértékére vonatkozó kitévelt, és az elhárításnak ebből a szempontból egyetlen korlátja van: az alkalmazott eszköz az *élet kioltására nem lehet alkalmas*. Ennek megfelelően a szükségesség mértékére vonatkozó tesztet a jogalkalmazónak nem kell végeznie, viszont mindenképpen vizsgálnia kell az élet kioltására való alkalmasságot. Előbbi tényező a védekező számára adott esetben kedvezőbb elbírálást tehet lehetővé, ami önálló jelentőséget kölcsönözhet ennek a jogintézménynek.

Ezt a képet azonban árnyalja az élet kioltására való alkalmasság vizsgálatának követelménye, amelyben való állásfoglalás gyakran nem könnyű, sőt e kitévelt valójában jelentős jogbizonytalanságot is hordoz magában. Jóllehet, e fogalomhasználat a büntetőjogban nem ismeretlen, hiszen az a felfegyverkezve elkövetés definíciójának már az 1978. évi Btk. hatálya alatt is része volt [1978. évi Btk. 137. § 4. b) pont; Btk. 459. § (1) bek. 6. pont], azonban egzakt meghatározásával mind a korábbi és a hatályos törvényszöveg, mind pedig a joggyakorlat adós. Ez talán nem is véletlen, MÉSZÁROS Ádám találó megfogalmazása szerint: „„megfelelő» használat mellett szinte bármi lehet az emberi élet kioltására alkalmas.”⁶³³ Ez a megállapítás pedig a megelőző jogos védelem relációjában is igaz. Így például MÉSZÁROS Ádám Zoltán szerint értelmezési probléma merülhet fel, ha a berendezés természetéből közvetlenül az élet kioltására való képesség nem vezethető le, hanem az csak a jogtalan támadás *egyedi sajátosságaira* figyelemmel vezet el a halál okozásához.⁶³⁴ Ehhez kapcsolódóan találóan fogalmaz BLASKÓ Béla: „Márpedig más okozhatja például a halálát a hatéves paradicsomot lopó gyerekek és más a 120 kilós kazánfűtőnek; ha villamos árammal védekeznek, a villanyszerelőnek, illetve a szívritmus-szabályozót viselő postai kézbesítőnek etc., etc.”⁶³⁵

⁶³³ MÉSZÁROS Á. 2015, 97.

⁶³⁴ MÉSZÁROS Á. Z. 2015a, 467.

⁶³⁵ BLASKÓ 2016, 136.

Láthatjuk tehát, hogy az ölésre való alkalmasság ugyan alapvetően objektív kritérium, megítélését azonban nagyban befolyásolhatják a támadás/támadó egyedi jellemzői.⁶³⁶ Ez jelenti a megelőző jogos védelem gyakorlásában rejlő valódi kockázatot.⁶³⁷ Ezzel összefüggésben a szerző helytálló következtetést von le: „[...] a jogintézmény hazai szabályozása azon túl, hogy az élet és vagyonvédelem elé szinte alkalmazhatatlan korlátot emel, egy olyan kockázat vagy veszélyközösséget is létrehoz, amelyben a védekezők és az ártatlanok is méltánytalan helyzetbe kerülnek.”⁶³⁸

Nem véletlen, hogy e méltánytalan szituáció kompenzálására a bíróságok a büntető-jog eszközzrendszerének felhasználásával maguk is törekednek. A kutatásom során talált ügyekben, ahol a 21. § alkalmazhatósága egyáltalán felmerült, a törvényi feltételek maradéktalanul nem teljesültek, így a bíróságok a védekező bűnösségét vagy megállapították,⁶³⁹ vagy alternatív megoldással élve, a felelősséget más büntetethetőségi akadályra hivatkozással zárták ki, illetve enyhítették azt. Utóbbi esetekben az elhárító javára az élet kioltására alkalmasságban való tévedést írták, ezáltal a szándékos bűnösség kimondására nem kerülhetett sor. Erre szolgálhat példaként a *kesznyéteni eset*,⁶⁴⁰ amelynek részletes prezentálásától ehelyütt eltekintek, hiszen azt a jogirodalomban KARSAI Krisztina korábban már megtette.⁶⁴¹ Található azonban a Debreceni Ítéltábla judikatúrájában egy ehhez képest újabb, hasonlóan elgondolkodtató eseti döntés is, ahol szintén felmerült a megelőző jogos védelem alkalmazhatóságának kérdése (*XV. jogeset*).

A vádlott 2009 közepén elhatározta, hogy a tulajdonát képező borház pincéjének ajtaját feszültség alá helyezi, hogy az esetleges jogellenes behatolást megakadályozza. Vásárolt egy távirányítós dugalj szettet, majd a hálózati áramot ezen keresztül rákötötte a pince vasajtájának reteszére, ami által a pinceajtó – a távirányítóval kívülről – áram alá volt helyezhető, illetve lekapcsolható volt. A vádlott több alkalommal, amikor eszébe jutott, feszültség alá helyezte az ajtót, ami ilyenkor rendszerint egy-egy hétig így maradt, mivel kb. hetente járt ki az ingatlanhoz. A vádlott szándéka arra irányult, hogy a pincébe esetlegesen betörni akaró személyt áramütés érje, ami elriasztja a behatolástól. A vádlott az általa kialakított rendszert kipróbálta: az ajtót kívülről megfogta, amelynek során kisebb ütést, fájdalmat érzett.

A rendőrség nyomozói egy kábítószer termesztésre utaló előző napi bejelentés alapján 2010. szeptember 30-án reggel bejutottak a vádlott segítségével arra a telekre, ahol a borház állt. Amikor odaértek a borházhoz, a vádlott kijelentette, hogy nincs kulcsa hozzá, de amikor a rendőrök közölték, hogy mindenképpen behatolnak a pincébe, akkor a vádlott figyelmeztette a helyszínen lévő rendőröket, hogy senki ne nyúljon az ajtóhoz, mert abba áramot vezetett és áramtalanítani kell. Az áram lekapcsolását követően a vádlott kinyitotta a pinceajtót. A

⁶³⁶ Elegendő ehelyütt példaként az időjárási viszonyokat említeni: áram alá helyezett kerítéssel való védekezés választása esetén jóval nagyobb áramerősség haladhat át a támadó testén, ha nedves, mintha száraz bőrrel érinti meg az óvó berendezést. Erre kifejezetten utal a Miskolci Törvényszék 10.B.1868/2011/50. sz. ítéletének indokolásában. Az eset kifejtését részletesen lásd alább (*XV. jogeset*).

⁶³⁷ Nem vitathatóan kockázatot jelenthet az a körülmény is, hogy a berendezés környezetében tartózkodó vétkes személyek is sérülést szenvedhetnek. Ez a rizikó azonban hatékony intézkedések megtételével minimalizálható.

⁶³⁸ MÉSZÁROS Á. Z. 2015a, 468.

⁶³⁹ Erre lásd pl. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 9.B.497/2010/29.; Debreceni Ítéltábla Bf.II.745/2011/10.

⁶⁴⁰ Lásd Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 12. B. 700/2010/27.; Debreceni Ítéltábla Bf.I.91/2011/6.

⁶⁴¹ Lásd KARSAI 2011b.

pincében a nyomozók marihuánaültetvényt találtak, 35 db marihuána növény egyeddel, illetve a termesztéshez szükséges eszközöket.

A leromlott állapotú borházat jobb és bal oldalról is egy-egy lemezből készült kerítésszakasz választja el a szomszédos ingatlanoktól, míg az utcafront felé egy 168-205 cm magas – változó magasságú – deszkakerítés határolja. A kapu mögött egy 1,5 m hosszú és 6 m széles betonozott terület található, melynek végében az épület földszintjén, egy 100 cm széles és 170 cm magas vaslemez ajtó áll, amelynek tetején egy „Vigyázz!!! 220 V!” felirat és egy stilizált halálfej ábra látható, amelyet a vádlott rajzolt az ajtóra. A vádlott által kialakított rendszerrel érintett bejárati ajtó külső oldalához illetéktelen személy csak a zárt kerítéskapu jogtalan kinyitásával, vagy a kerítésen történő átmászással férhetett hozzá, míg az ajtó belső oldalához csak a zárt ajtó kinyitásával, vagy kifeszítésével lehetett hozzáférni.

A terhelt által kialakított elektromos rendszer révén – annak lekapcsolásáig – a borospince bejárati vas ajtajának belső oldala 226 V feszültség alatt állt. Az ajtó külső felületén 33 V feszültség volt mérhető.

Az elektromos áram testre gyakorolt hatását alapvetően az áramerősség határozza meg. Az Ohm törvényből adódóan 33 V feszültségnél nem alakul ki olyan áramerősség, amely maradandó károsodást eredményezne. 226 V feszültségnél száraz bőr esetén 0,2 mA áramerősség haladhat át a testen, aminek semmilyen élettani következménye nincs. Nedves bőr esetén 300-350 mA áramerősség haladhat át a testen, mely már visszafordíthatatlan szívkárosodással, kamraremegéssel jár, így halálos áramütést szenvedhet el, aki ilyen bőrfelülettel érintkezik a feszültség alatt álló vasajtóval és az áram a testén áthalad.

Utólag nem lehet meghatározni, hogy az aktuálisan a vasajtó belső oldalával érintkező személy milyen áramütést szenvedett volna el, de párás levegőben, csökkent bőrelenállás esetén, a súlyos következménnyel, akár halállal járó áramütés veszélye reális volt.⁶⁴²

Az ügyben elsőfokú bíróságként eljáró Miskolci Törvényszék a vádlott bűnösségét kábítószerrel visszaélés büntetében állapította meg,⁶⁴³ ugyanakkor az ellene emberölés büntetének kísérlete miatt emelt vád alól felmentette. Az elsőfokú bíróság a megelőző jogos védelem szabályait nem látta alkalmazhatónak, mivel az áram alá helyezett kilincset alapvetően élet kioltására alkalmasnak ítélte. A bíróság érvelése szerint azonban a vádlottnak nem állt fenn emberölési szándéka, mivel a telepített eszköz élet kioltására való alkalmasságában *ténybeli tévedésben* volt. Ezt az indokolás szerint az a körülmény támasztja alá, hogy az eszközt a vádlott előzetesen saját magán is kipróbálta. A törvényszék megítélése szerint azonban a vádlott hanyag gondatlansággal járt el akkor, amikor nem számolt azzal, hogy az ingatlan belső bejárati ajtaját kinyitó személyt – az ajtó belső oldalát nedves időben, vagy nedves bőrral megfogva – súlyos, akár halálos áramütés érheti. Ebből a bíróság arra következtetett, hogy a vádlott tévedését ugyan negligencia okozta, a gondatlan emberölés vétségében való felelősség kimondására mégsem kerülhetett sor, mivel a cselekmény kísérleti stádiumban maradt.

A másodfokon eljáró ítélőtábla mindenben osztotta a törvényszék jogi érveit, ezért az ítéletet helybenhagyta. Megjegyezhető, hogy a fellebbviteli főügyészég átiratában az

⁶⁴² Miskolci Törvényszék 10.B.1868/2011/50.; Debreceni Ítélőtábla Bf.I.449/2013/4.

⁶⁴³ A törvényszék a vádlott bűnösségét kimondta még lopás büntetében is, ez a cselekmény azonban a második tényállási ponthoz kapcsolódott, amelyet – mivel a vizsgált téma szempontjából nem releváns – nem tettem az elemzés tárgyává.

élet elleni cselekmény minősítését megváltoztatta, és foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés büntetvény megállapítására tett indítványt. A vádhatóság szerint a vádlott az elkövetés során a villanszerelői foglalkozás szabályainak hatálya alatt állt, e szabályokat pedig súlyosan megszegte, amikor a fém anyagú pinceajtóba áramot vezetett. Az ítélet-tábla egyetértett a főügyészség azon kiindulópontjával, miszerint a vádlottra foglalkozási szabályok voltak irányadók, és azokat meg is sértette, amikor a kilincsbe áramot vezetett. E szabályok megszegésével okozati összefüggésben azonban nem alakult ki más vagy mások életét, testi épségét közvetlenül fenyegető veszélyhelyzet, mivel a hatóság tagjait épp a terhelt figyelmeztette kellő időben, hogy a kérdéses pincéhez vezető vasajtóba áramot vezetett. Absztrakt jellegű veszély pedig önmagában még a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés megállapításához nem elegendő.

A döntések jogi indokolása helytálló, azok álláspontom szerint megfelelnek az anyagi jog szabályainak. Minősítési szempontból ugyanakkor helyesebbnek tartottam volna, hogyha a bíróság a felmentés indokaként a társadalomra veszélyességben való tévedést [Btk. 20. § (2) bek.] jelölte volna meg.⁶⁴⁴ Jobban megvizsgálva a törvényszék jogi indokolását ugyanakkor megállapítható, hogy a bíróság kifejezetten foglalkozott a tévedés *alapos okból* származásának vizsgálatával.⁶⁴⁵ Az ebben a körben releváns elkövetési körülmények alapulvételével, körültekintő érveléssel támasztotta alá, hogy a védekező milyen objektív tényezők alapján hihette azt, hogy a berendezés élet kioltására alkalmatlan. Ez a körülmény pedig inkább azt látszik alátámasztani, hogy a jogalkalmazó a jogellenességben való tévedés feltételei meglétének igazolására törekedett.

Az esetelemzés alapján konklúzióként⁶⁴⁶ az vonható le, hogy az élet kioltására való alkalmasság törvényi megkövetelése a preventív jogos védelem gyakorlati alkalmazhatóságát kivételessé teszi. Ebből fakadóan a jogalkalmazó annak érdekében, hogy az elhárító cselekményét méltányosan ítélhesse meg, „büntetőjogi ügyeskedésre” kényszerül. Ennek eredménye pedig az, hogy a felelősség kizárására vagy enyhítésére a bűnösség síkján kerül sor.

2. A megelőző jogos védelmet *önálló* jogellenességet kizáró oknak tekinti továbbá KARSAI azért is, mert alkalmas lehet az eshetőleges szándékkal elkövetett élet, testi épség, egészség elleni bűncselekmény kísérlete jogellenességének kizárására azokban az esetekben, ha a támadó már vagy még nincs is a védelmi berendezés hatókörében (nem rá fókuszálódik tehát a védekezés), de az mégis működésbe lép.⁶⁴⁷ A kiinduló gondolatot helyesnek tartom, szükséges azonban annyi megszorítást tenni, hogy az emberölés kísérleteként minősülő cselekmény jogellenessége ily módon nem zárható ki. Ahhoz, hogy az elhárító cselekmény emberölés kísérletének minősülhessen, ölési szándék fennálltára van szükség. Ilyen elkövetői tudattartalomra a töretlen bírói gyakorlat szerint tárgyi és alanyi tényezők alapján lehet visszakövetkeztetni.⁶⁴⁸ Ha az elkövető az elkövetési magatartás realizálásakor nincs is jelen, értelemszerű, hogy főként a tárgyi kritériumok determinálják

⁶⁴⁴ Erre hívja fel a figyelmet a kesznyéteni eset kapcsán KARSAI 2011b, 349.

⁶⁴⁵ Ez a feltétel pedig a társadalomra veszélyességben való tévedés szabályozásában szerepel. Vö. Btk. 20. § (2) bek.

⁶⁴⁶ Nem kifejezetten ehhez a témakörhöz kapcsolódik, de további, *obiter dictum* konklúzióként vonható le az a tény is, amely szerint olyan vagyontárgyak védelme is a jogos védelem körébe vonható, amelyek birtoklása-előállítása bűncselekmény. A bíróságok ugyanis nem a releváns jogtárgy hiányára, hanem az élet kioltására való alkalmasságra figyelemmel zárták ki a megelőző jogos védelem felhívásának lehetőségét.

⁶⁴⁷ KARSAI 2013, 86.

⁶⁴⁸ Lásd Kúria 3/2013. BJE I/2.

a szándékosság kérdésében való állásfoglalást. Ilyen tényezők között tartja számon a Kúria az elkövetés konkrét eszközét és módját.⁶⁴⁹ Márpedig, ha az alkalmazott berendezés mint az elkövetés eszköze nem alkalmas élet kioltására, akkor – egyéb tényező hiányában – nem fog a védekezés emberölésnek minősülni, míg ha alkalmas, akkor a cselekmény emberölés büntetvényének kísérletét valósíthatja meg, kizárva egyúttal a megelőző jogos védelem felhívásának lehetőségét. Az emberölés kísérleteként minősülő elhárítás esetén tehát a Btk. 21. §-a általában nem alkalmazható. Ezek alapján KARSAI megállapítása csak a legfeljebb testi sértésnek minősülő cselekmények kapcsán foghat helyt, ezek esetében ugyanis az eszköz veszélyessége limitált: az élet elvételére nem alkalmas.

E) Következtetések

A megelőző jogos védelem szabályozását a jogos védelmi helyzet kialakulásának *sui generis* eseteként fogtam fel. Elemzésem végén az alábbi összegző konklúziók levonását tartom szükségesnek:

- A jogintézmény törvénybe iktatása jogtárgyvédelmi szempontból nem indokolható, mivel a törvényi rendelkezés által lefedett védekezési szituációk a jogos védelem általános szabálya alá is szubsumálhatók lennének.
- A megelőző jogos védelemnek *önálló* szabályozási célja nincs, az ugyanis korrelál a jogos védelem általános *ratio legis*ével.
- A kialakult joghelyzetben a Btk. 21. §-a a 22. §-hoz képest speciális rendelkezés.
- A két törvényhely közötti elhatárolás alapját a védekező személyes jelenléte adja.
- A megelőző jogos védelem *önálló hatóköre* a szükségesség mértékének körében lehet, mivel a Btk. 21. §-a a védekezés korlátjaként csupán egyetlen feltételt támaszt: az eszköz élet kioltására nem lehet alkalmas.
- Az élet kioltására való alkalmasság nem tisztán objektív kritérium, megítélése ugyanis nagyban függ a támadás/támadó egyedi sajátosságaitól is. Ebből fakadóan a védekezési jog gyakorlása elé támasztott feltétel teljesülése előre nem kiszámítható. Mindez jobbizonytalanságot hordoz magában, ami alkotmányosan aggályos.
- A kiszámíthatatlan, adott esetben nehezen is teljesíthető törvényi kritériumokra figyelemmel a megelőző jogos védelemnek kialakult ítélkezési gyakorlata nincs. Az eddig releváns ügyekben a bíróságok a tévedés szabályainak érvényre juttatásával kívánták a kockázatot vállaló elhárító cselekményét méltányosan megítélni.

3.2. A jogos védelmi helyzet megszűnéséről általában

3.2.1. A védekezési jog időbeli behatárolásának célja

A *ius defensionis* gyakorlásának időbeli korlátok közé szorítása a jogos védelem *ratio legis*ének modern individuális megközelítése alapján magyarázható világosan: az állam csak addig mondhat le a támadó jogi tárgyainak oltalmazásáról, ameddig a megtámadott érdekei védelemre érdemesebbek (*érdek-összemérés elmélete*).⁶⁵⁰ Ha a támadás megszűnik, a korábbi támadó oldalán az állam jogtárgy-védelmi kötelezettsége feléled, és az elhárítás

⁶⁴⁹ Uo.

⁶⁵⁰ Erre lásd I. rész 2.2.2-2.2.4. fejezetek.

megtorlásként értékelendő, amihez jogigazoló hatást társítani már nem lehet. Ezeknek a megállapításoknak a jogalapja kétféleképpen vezethető le a jogos védelem szabályozásából:

- egyrészt állítható az, hogy a jogos védelem ilyen esetekben azért nem hívható fel, mert a védekezési jogot megalapozó intézett vagy közvetlenül fenyegető támadás nincs, így törvény által megkövetelt alkalmazási feltétel szenved hiányt (*negatív megközelítés*);
- másrészt olyan értelmezés is konform lehet a törvényi szabályozással, amely az időbeli túllépés kérdését a szükségesség ismérévéből vezeti le: ha nincs támadás, akkor az elhárítás okafogyott, vagyis szükségtelen (*pozitív megközelítés*).

Bármelyik opciót fogadjuk is el, az elhárítási jog behatárolásának elsődleges *célja* a büntetőjog eredeti rendeltetésének való megfelelés: az egyén (jelen esetben: a korábbi támadó) jogi tárgyainak védelme (*individuális szempont*), mögöttesen pedig a jogrend megóvása, mivel a már jogtalanságba átforduló védekezés a jogrend szempontjából nem tolerálható (*kollektivista elem*).

3.2.2. A kérdés jelentősége

A jogos védelmi helyzet megszűnésében való állásfoglalás kardinális kérdés, mivel a támadás befejezését követően kifejtett elhárítás időbeli túllépést (*praetextus*)⁶⁵¹ eredményez, ami már büntetőjogi felelősséget alapozhat meg. Megjegyezhető, hogy *praetextus* esetén is kizárható lehet a felelősség, de már nem a jogellenesség, hanem a bűnösség síkján (társadalomra veszélyességben való tévedés – vélt jogos védelem). Ebben az esetben arra azonban figyelemmel kell lenni, hogy putatív jogos védelmi szituáció csak addig tarthat, ameddig maga a tévedés.⁶⁵² Így azokra a cselekményekre, amelyekre nézve az elhárítónál (már) nem állt fenn a valósággal ellentétes tudattartalom, a felelősség kizárására nincs is lehetőség.⁶⁵³ Ilyenkor az időbeli túllépés ténye legfeljebb privilegizáló,⁶⁵⁴ vagy akár enyhítő körülményként⁶⁵⁵ lehet értékelhető.

⁶⁵¹ Elvben az időbeli túllépés körébe lenne sorolható a támadást megelőzően tanúsított védekezés is. Álláspontom szerint azonban ez az eset dogmatikai értelemben a jogos védelmi helyzet kialakulásához (azon belül is leginkább a közvetlenül fenyegető támadás kérdésköréhez) kapcsolódik, így a jogos védelem megszűnéséhez kötődően értelemszerűen nem tárgyalom.

⁶⁵² NAGY 2014a, 223.

⁶⁵³ Az eset részletes ismertetése nélkül, a joggyakorlatból erre példaként lásd Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 6.B.1076/2005/43.; Debreceni Ítéletábla Bf.I.469/2007/18.

⁶⁵⁴ Itt elsősorban az erős felindulásban elkövetett emberölésre (Btk. 161. §) gondolok. Amennyiben az elkövető emberölési cselekményére vonatkozó menthető felindulását a sértett elkövetési magatartást megelőző támadása váltotta ki, akkor – ha a vélt jogos védelem feltételei nem adóttak – a cselekmény az emberölés privilegizált eseteként minősülhet. A Kúria megfogalmazása szerint: „Ha a jogos védelmi helyzetben cselekvő a jogos védelmi helyzet megszűnése után, de a jogtalan támadás miatt kialakult menthető felindulásában követi el a cselekményt, vagyis időbelileg lépi túl a jogos védelem körét, a cselekmény a 161. § szerint minősülhet.” 4/2013. BJE I/4. A korábbi judikatúrából lásd BH 2006. 239.; BH 2001. 310.

⁶⁵⁵ Az 56. BKv alapján: „A Btk. Általános Részében meghatározott egyes büntethetőségi akadályok – pl. a jogos védelem, az önkéntes elállás, az önkéntes eredményelhárítás stb. – megközelítésének a büntetést enyhítő hatása van.” Kúria 56. BKv I. pont.

3.2.3. Az absztrakt jogértelmezés

Rátérve a kérdés tartalmi vizsgálatára, a védekezési jog megszűnését illetően leegyszerűsítően úgy lehet fogalmazni, hogy a jogos védelmi helyzet addig tart, ameddig a támadás, illetve annak közvetlen veszélye. A támadás pedig megszűnik, ha azt véglegesen visszaverték, azaz a továbbiakban annak megismétlődése nem is fenyeget,⁶⁵⁶ vagy a támadó a támadással kétséget kizáróan felhagyott.⁶⁵⁷ Ezek a megállapítások az életbeli történések nagy részére problémamentesen alkalmazhatók, általuk – a fentiekben ismertetett célok elérése végett – a védekezési jog észszerű korlátok közé szorítható.

Kiemelendő, hogy a jogos védelmi helyzet megszűnésének megítélésére vonatkozó törvényi rendelkezést a jogszabályi változások érintetlenül hagyták. Így azon előfeltétellel lehet élni, hogy *a jogos védelemhez kapcsolódó kriminálpolitikai koncepcióváltás részeként a védekezés időbeli kereteinek szélesítésére ténylegesen nem került sor*. Mégis, a legfőbb bírói fórum korábbi joggyakorlatával összevetésben megállapítható, hogy a Kúria először a személy elleni, majd újabban a javak elleni, időben elhúzódó támadások eseteiben szükségesnek találta korábbi joggyakorlatának az elhárító személy javára történő újragondolását. Hangsúlyozandó, hogy ezen interpretációs eredmény valójában csak a korábbi judikatúra viszonylatában, és nem pedig a jogos védelem törvényi tényállását érintően tekinthető ténylegesen extenzív hatásúnak.⁶⁵⁸ A következőkben a két individuális jogi tárgyhoz kapcsolódó egyes, időben elhúzódó támadásokkal összefüggésben kimunkált jogértelmezéseket a védett érdekek szerint, egymástól elkülönítve mutatom be.

3.3. A jogos védelmi helyzet megszűnése a személy ellen irányuló, tartós jogtárgy-veszélyeztetés esetén

Az időben elhúzódó, az érintett jogtárgyra nézve *folyamatos* támadások eseteiben a fentiekben rögzített általános jellegű megállapítások nem feltétlen adnak teljeskörű iránymutatást. Ezért az ítélkezési gyakorlat szükségesnek látta elsőként a személy ellen irányuló támadások eseteiben a jogos védelmi helyzet megszűnésével összefüggő egyes elvi álláspontok körét kiegészíteni, illetve azokat pontosítani. Ezek a következőképpen csoportosíthatók.

A) Több személy együttes támadása

Így például az LB szerint a jogos védelmi helyzetet adottnak kell tekinteni akkor is, ha több személy együttes, összehangolt támadása esetén a védekezés folytán sérelmet szenvedett fél az adott pillanatban nem tanúsít ugyan támadó magatartást, de a többi támadó a támadással még nem hagy fel, ezáltal pedig a közvetlenül fenyegető támadás veszélye fennáll.⁶⁵⁹ A legfőbb bírói fórum helyeselhető álláspontjából az a következtetés vonható le, hogy a támadás visszaverésének kérdését mindig a konkrét támadóra vetítetten kell vizsgálni. Pusztán egy támadó lefegyverzése ugyanis a jogos védelmi helyzetet nem szünteti meg akkor, ha a cselekménysorban résztvevő többi, támadó szándékkal jelenlévő

⁶⁵⁶ Utóbbi körülményre kifejezetten utal a Kúria is: „A jogos védelmi helyzet mindaddig fennáll, ameddig a megtámadott okkal tarthat a támadás megkezdésétől vagy annak *folytatásától*.” (kiemelés tőlem: G. A.) 4/2013. BJE I/1.

⁶⁵⁷ TOKAJI 1984, 253.; NAGY 2014a, 214.; GELLÉR 2008, 169.; GELLÉR–AMBRUS 2017, 273.

⁶⁵⁸ Erre részletesen lásd *III. rész 3.4.1. fejezet*.

⁶⁵⁹ BH 2002. 212.

elkövető magatartása olyan közvetlenül fenyegető helyzetként értékelhető, amely a további védekezést szükségessé teszi.

B) A kölcsönös dulakodást kiváltó folyamatos támadás esetén a védekezés jogszerűségének kérdése

Vizsgálta a kérdést a judikatúra a védekezés jogszerűségének nézőpontjából is. A felmerült jogkérdés szerint: ha a permanens támadás kölcsönös verekedésbe torkollik, az eredetileg megtámadott fél cselekménye értékelhető-e jogszerűként, vagy pedig a kihívás elfogadására figyelemmel a jogos védelem alkalmazhatósága esetében kizárt? Válaszképpen álljon itt két eset az LB judikatúrájából.

A legfőbb bírói fórum szerint, ha a jogtalan támadás kitartó, tartós jellegű, az arra adott védekezés folyamatossága nem helyezi a megtámadottat a jogtalanság talajára, vagyis az általa kifejtett elhárítás a jogos védelem körébe tarthat. Ezt példázza a következő jogeset (*XVI. jogeset*):

Az I. r. és a II. r. terheltek, valamint V. G. 2010. március 7-én 1 óra 30 perc körüli időpontban T.-n, a G. pincében tartózkodtak ittas állapotban. Az I. r. terhelt a pince előtt, az A. úton minden indok nélkül a II. r. terhelthez lépett és őt egy alkalommal ököllel arcon ütötte. A II. r. terhelt ezt követően az I. r. terheltet ököllel szintén arcon ütötte, majd a terheltek egymást kölcsönösen ököllel, több alkalommal megütötték. V. G. miután értesült arról, hogy barátját, a II. r. terheltet az I. r. terhelt bántalmazta, az I. rendű terhelthez lépett és őt minden indok nélkül ököllel arcon ütötte. V. G. és az I. r. terhelt ezt követően egymást több alkalommal, ököllel megütötték. Ekkor már II. r. terhelt nem volt jelen, ugyanis az italboltban tartózkodott.

Az I. r. terhelt, a II. r. terhelt és V. G. bántalmazása következtében nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. Az I. r. terhelt könnyű testi sértés vétsége miatt magánindítványt nem terjesztett elő. A II. r. terhelt az I. r. terhelt bántalmazása következtében szintén nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. Könnyű testi sértés vétsége miatt magánindítványt ő sem terjesztett elő.⁶⁶⁰

Az első- és másodfokon eljáró bíróságok a II. r. terhelt büntetőjogi felelősségét garázdaság bűncselekményében állapították meg. A felülvizsgálati indítvány alapján eljáró Kúria azonban a terheltet jogos védelem címén felmentette. A bíróság álláspontja szerint I. r. terhelt a II. r. terhelt védekezését követően sem hagyott fel a támadással, voltaképpen ennek köszönhető, hogy a terheltek között kölcsönös verekedés alakult ki. Mindez azonban a folyamatos támadás eredménye volt, így II. r. terhelt nem I. r. terhelt kihívását fogadta el, hanem egy kényszerhelyzetbe kerülve saját maga megóvása érdekében járt el, részéről a tartós elhárítás tanúsítása szükséges volt. Erre figyelemmel véleményem szerint helyesen következtetett arra a Kúria, hogy a történések során II. r. terhelt nem került a jogtalanság talajára, ezért az ellene garázdaság miatt emelt vád alól felmentése indokolt.

A másik releváns eset tényállásának lényege a következő (*XVII. jogeset*):

A vádlott a vádbeli napon a délutáni órákban 14 éves testvérével a telkükre ment jószágokat etetni. A telek a lakásuktól kb. 150-200 méter távolságra van. Útközben a már lakatlan területen találkoztak a dülő úton velük szemben jövő

⁶⁶⁰ BH 2013. 31.

sértettel, valamint házastársával. A sértett a mellette elhaladni akaró vádlottat minden közvetlen előzmény nélkül tenyérrrel arcul ütötte. Az ütés következtében a vádlott szemüvege a földre esett és eltört. A vádlott ezután egy lépést hátralepett, mire a sértett megragadta a vádlott ruháját, úgy hogy az elszakadt. A vádlott annak érdekében, hogy kiszabadítsa magát a sértett fogásából, rúgott és ütött. A rúgások a sértettet nem érték el. Kezével azonban 4-5 esetben kisebb erővel megütötte a sértettet. Ezek az ütések a sértett arcát érték. Az ütések következtében a sértett elengedte a vádlottat. Ezt követően a sértett ismét megragadta a vádlottat. A vállán levő ruháját rángatta, mire a vádlott ököllel arcul ütötte a sértettet. Az ütés következtében a síkos, fagyos talajon a sértett megcsúszott, és térdelő testhelyzetben a földre esett. A vádlott azt követően a még térdelő testhelyzetben levő sértettet nagy erővel ököllel arcul ütötte. A kölcsönös dulakodás közben a helyszínről a vádlott testvére, majd valamivel őt követően a sértett házastársa segítségért mentek. A vádlott nagyjerejű ütése következtében a sértett orrcsonttörést szenvedett, amely nyolc napon túl gyógyult, tényleges gyógytartama 3-4 hétre tehető.⁶⁶¹

Az elsőfokú bíróság a vádlott bűnösségét súlyos testi sértés büntetében mondta ki. Arra vont le következtetést, hogy jogos védelmi helyzet az utolsó ütés esetében már nem állapítható meg, mivel a sértett térdelő helyzetben volt, részéről támadás, valamint annak közvetlen veszélye sem állt fenn. Ezzel szemben a másodfokú bíróság a vádlott javára értékelte a történeti tényeket, kimondta: „Az első fokú bíróság is tényként állapította meg, hogy a sértett támadta meg a vádlottat, aki védekezett, s tény az is hogy a sértett többször ismételten megtámadta és bántalmazta a vádlottat. A többszörös és meg-megújuló támadás miatt, a csúszós talajon megcsúszó és térdelő helyzetbe kerülő, nála erősebb testalkatú sértett részéről joggal tarthatott a vádlott újabb támadástól.”⁶⁶² A fellebbviteli döntés jogi indokolása a jogos védelem rendeltetésével hozza összefüggésbe a védekezési jog kiterjesztő értelmezésének indokoltságát: „A több tevékenységi mozzanattól álló egységes magatartásnak a jogos védelem szempontjából részekre bontása, és minden részmagatartásnak a többitől elszigetelt szemlélete ellentétben áll a jogintézmény rendeltetésével. Téves tehát az első fokú bíróságnak az az álláspontja, hogy a vádlott jogos védelmi helyzetben volt, de az utolsó ütés alkalmazásával már ez a jogos védelmi helyzet nem állott fenn.”⁶⁶³

Összegzőképpen megállapítható, hogy a joggyakorlat kitartó támadások esetében a megtámadott helyzetét méltányosan kívánja megítélni, így az elhárítási jogot akkor is fennállónak veszi, ha az érintettek között kölcsönös dulakodásra kerül sor. A védelmi cselekmény jogszerűségének kimondásához ezekben az esetekben a történeti tények gondos mérlegelése vezet el: a jogalkalmazó a tényállásból von le olyan következtetést, hogy az adott esetben közvetlenül fenyegető támadás továbbra is fennállt, így az elhárítás szükséges volt.

C) *A jogellenes állapot fenntartása mint folyamatban lévő személy elleni támadás*

A időben elhúzódó jogtárgysértés szélsőséges változatát jelentheti az az eset, ha – bűntetőjogilag jogtalan támadás során – a befejezettség stádiumát követően jogellenes állapot keletkezik. Ennek az állapotnak a fenntartása eredményezhet olyan (további) jogtárgysérelmet, amely a védekezési jog gyakorlását továbbra is megalapozhatja. DEGRÉ szerint ilyen helyzetekben gyakran adódik lehetőség a jogsérelem restitúciójára, ami a jogos védelem

⁶⁶¹ BH 1986. 88.

⁶⁶² Uo.

⁶⁶³ Uo.

alkalmazásának kérdését veti fel: „Itt a támadás okozta tetteles hátrányok későbbben is elháríthatók s ha a jog, – mint az jogunkban és általán az újabb jogokban történik – épen csak a támadás elleni védelmet privilegizálja büntetlenséggel, nem pedig az önhatalom egyéb nemeit: szükségletté válik annak lehető pontos kifejezése, meddig esik az önhatalmú tevékenység a védelem fogalom alá.”⁶⁶⁴ A recens jogirodalom ezt a kérdést már a befejezettség és a bevégeztség stádiumai közötti differenciálással kívánja meg feloldani: az uralkodó álláspont szerint ugyanis jogos védelem nem csupán a befejezettségig, hanem egészen a jogi tárgy elleni támadás megszűnéséig, vagyis a bevégeztségig gyakorolható.⁶⁶⁵

A személy ellen intézett, jogtalan támadások esetében az ún. tartós bűncselekmények lehetnek relevánsak. E dogmatikai kategória rendszerint passzív alanyt feltételez, és a deliktum befejezettségét követően a jogi tárgy elleni támadás megújítható, a sérelem pedig akár fokozható is.⁶⁶⁶ Ide sorolható például a személyi szabadság megsértése (Btk. 194. §), az emberrablás (Btk. 190. §), a jogellenes fogvatartás (Btk. 304. §) vagy a magánlaksértés (Btk. 221. §) is.

Jelen témával összefüggésben kialakult joggyakorlat Magyarországon a tartós bűncselekmények kérdésköréhez kapcsolódik. Így a fentiekben már citált jogesetben (BH 1997. 512.)⁶⁶⁷ az LB kimondta, hogy az emberrablás azon sértettjei, akik a hosszú ideje tartó fogságból kiszabadulva a televíziót néző, rájuk ezért éppen nem figyelő, de egyébként fegyverrel rendelkező őrzőjüket megölik, jogos védelmi helyzetben járnak el. A bíróság jogi indokolásában azzal érvelt, hogy ilyen helyzetekben jogtárgyvédelmi okokból a támadásfogalom extenzív értelmezésének van helye. Az indokolás tulajdonképpen teleologikus értelmezést értekesít, így ehelyütt szó szerinti idézését tartom szükségesnek:

„Az ítélkezési gyakorlat szerint ugyanis a jogos védelmi helyzet megállapításának csak támadással, azaz erő kifejtéssel szemben van helye, amelyen aktív magatartás értendő, így a támadás fogalma további értelmezésre szorul. Ezzel összefüggésben a Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy a támadás fogalmát az eddigieknél szélesebb körben kell értelmezni, és nem hagyható figyelmen kívül a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelvében írt az a követelmény sem, hogy az adott ügyben a történésnek egész folyamatát figyelembe véve, a cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján ítéltető csak meg, hogy a cselekmény véghezvitelének időpontjában a jogos védelmi helyzet fennállott-e. Ha ugyanis a sértett vagy a sértettek részéről megnyilvánuló passzív magatartás olyan jogtalan állapot további fenntartását célozza, amelynek létesítése bűncselekmény, és ez a passzív magatartás lényegében a sértettek részéről a már elkövetett bűncselekménynek a *további folytatását célozza*, még akkor is jogtalan támadásnak minősül, ha az elhárítás pillanatában ez nem párosul aktív támadó magatartással. Ezért a bűncselekmény folytán kialakított *állapotot megváltoztató magatartás jogellenesnek nem tekinthető*, mivel a jogsértést okozó erő kifejtés még tart, mert passzív magatartás mellett is a *jogi tárgy további veszélyhelyzetnek* van kitéve.”⁶⁶⁸ (kiemelések tőlem: G.A.)

⁶⁶⁴ DEGRÉ 1910, 327.

⁶⁶⁵ NAGY 2014b, 36.; HOLLÁN 2013d, 190.; CSEMÁNÉ 2014, 247. ; BLASKÓ 2013, 336.; SZOMORA 2013a, 58.; BELOVICS 2014c, 275.; UJVÁRI 2009, 197.

⁶⁶⁶ BELOVICS 2014c, 275.; NAGY 2014b, 36.

⁶⁶⁷ Lásd III. rész 2.3.1. fejezet.

⁶⁶⁸ BH 1997. 512.

Az LB indokolásával egyet lehet érteni, azonban dogmatikai értelemben célszerűbb lett volna a jogos védelmi helyzet meglétét a befejezettség-bevégzettség kategóriáinak alkalmazásával alátámasztani.⁶⁶⁹ E fogalompár ugyanis a személy elleni támadások eseteiben megfelelően kijelöli a jogos védelem keretei között tanúsítható elhárítás időbeli keretét. Mindenesetre a döntés a vizsgált jogkérdés szempontjából mindenképpen jelentősnek tekinthető, hiszen a védekezési jog kereteit implicite a jogintézmény szabályozási céljára hivatkozással vonja szélesebbre. A határozat pedig a jövő ítélkezési gyakorlata számára is irányadó lehet, és elvi iránymutatást adhat azokra az esetekre nézve, ahol az időben elhúzódó támadással összefüggésben személyt érintő jogtárgysérelem lehetősége merül fel.

3.4. A jogos védelmi helyzet megszűnése a javak ellen irányuló, tartós jogtárgy-veszélyeztetés esetén

Az előzőekben részletezett problémakörnél is összetettebb kérdést jelent az egyes, javak ellen irányuló, időben elhúzódóan megvalósuló támadásokkal szembeni jogos védelem büntetőjogi értékelése.

3.4.1. A kérdés megítélése a jogirodalomban

Szabad-e a menekülő tolvajt lelőni? Tette fel a 20. század elején több neves szerző a kérdést. ANGYAL Pál a kérdést igenlően válaszolta meg, mivel álláspontja szerint az ártó erő kifejtés még tart, és a restitúció lehetséges.⁶⁷⁰ Ezzel szemben foglalt állást ugyanakkor FINKEY Ferenc, aki érvelését az arányosság követelményének sérelmére alapozta: „Szabály szerint nem szabad, mert az élet nagyobb érték a vagyonnál, már pedig, ha a tolvaj szalad, nagyobb támadástól tartani nem lehet, s így a szükségesen felüli erőt alkalmazza.” A nem ölésben megnyilvánuló elhárítást ugyanakkor már jogszerűnek vélte: „Azonban ismeretlen tolvajjal szemben, ha nagy értéket ellopva menekül, a megsebesítés (megsántítás s utolérés) végett való utánlövés jogos védelmet képezhet.”⁶⁷¹ Később, 1914-ben publikált tankönyvében pedig már – a proporcionalitás követelményét nem érintve – egyértelműen fennállónak vélte a jogos védelmi helyzetet: „A lopás az elvétellel be van fejezve, azonban a lopott tárgyat vivő, azzal menekülő tolvaj ellen még mindig lehet élni jogos védelemmel, mert a megtámadott még vagyont véd.”⁶⁷²

EDVI a feltett kérdésre határozott nemmel felelt, és a jogos védelmet ebben a szituációban egyáltalán nem tartotta megengedhetőnek: „Annál kevésbé történhet ez meg akkor, mikor a támadás már elmúlt, s csupán a dolog visszavételéről vagy a kár megtérítéséről van szó. Ily esetben már önbíráskodás lép a védelem helyébe s emiatt a tettes, ha a fölmentésre különös ok fönn nem forog, cselekménye minőségéhez képest elítélendő.”⁶⁷³

DEGRÉ az Angyal-féle gondolatmenetet osztja, és a védekezési jog meglétét a jogsérelem rögtönös helyreállításának tényleges lehetőségétől teszi függővé. Álláspontja szerint az ellopott dolgot birtokló tolvaj menekülése a támadás meghosszabbodását jelenti, mivel

⁶⁶⁹ Ugyanerre hívja fel a figyelmet UJVÁRI 2009, 83., 197.

⁶⁷⁰ ANGYAL 1920, 407-409.

⁶⁷¹ FINKEY 1905, 197.

⁶⁷² FINKEY 1914, 210.

⁶⁷³ EDVI 1909, 345.

„a megtámadott helyzetét a dolog bírhatása tekintetében a menekülésben, távozásban álló erő kifejtés által rosszabbá teszi.”⁶⁷⁴

A második világháborút követő szakirodalomban inkább a jogos védelmi helyzetet kiterjesztően értelmező véleményeket olvashatunk. Így a KÁDÁR–KÁLMÁN szerzőpáros szerint: „Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy valamely bűncselekmény fogalma alá eső támadó állapot, a bűncselekménynek büntetőjogi értelemben vett befejezése után is folytatódhatik. Így p. o.: amikor a tolvaj zsákmányával menekül, már létrehozta ugyan a lopás befejezett alakját, de a vagyon elleni támadás még folyamatban lehet.”⁶⁷⁵

SCHULTHEISZ is felhívja a kérdésre a figyelmet, és nem zárkózik el a jogos védelem alkalmazhatóságától: „Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a bűncselekményt képező támadó állapot a bűncselekménynek büntetőjogi értelemben vett befejezése után is folytatódhatik, pl. a tolvaj zsákmányával menekül.”⁶⁷⁶

SZÉKELY a kérdés megválaszolásához komplex vizsgálat elvégzését tartotta szükségesnek. Álláspontja szerint e problémát csak más – jogrendszerünkben szabályozott – jogi rendelkezésekre (így jogos önhatalom⁶⁷⁷ és elfogási jog⁶⁷⁸) figyelemmel érdemes megközeleltetni. Elemzése során a polgári anyagi jogban szabályozott jogos önhatalmat voltaképpen a jogos védelem keretei közé emeli be, és ezáltal igazolja, hogy a védekező személy nem megtorlást, hanem jogos védekezést gyakorol:

„A tolvaj vagy rabló már azzal, hogy a birtok megszerzésének módjával a bűncselekményt választotta, elárulta, hogy ahhoz jogcíme nincs, tehát a rendes birtokvédelmi eszközök alkalmazásához a dolgot /és önmagát/ rendelkezésre tartani nem fogja. Ilyen körülmények közt a nyomozó-üldöző-visszaszerző tevékenység polgári jogi szempontból: jogos önhatalom. Aki jogával él, az senkivel szemben nem követ el jogtalanságot, következésképpen az említett jog gyakorlásának tevőleges akadályozása – mint jogellenes támadás – létrehozza, illetőleg fenntartja a jogos védelmi helyzetet.”⁶⁷⁹

SZÉKELY szerint tehát a megszakítatlan üldözés esetében a jogos védelmi helyzet fennáll, ugyanakkor hozzát teszi, hogy a felmentés törvényes jogcíme lehet az eljárási törvény által szabályozott elfogási jog is. Kizárólag pedig csak utóbbi hívható fel, ha a tolvaj már nem birtokolja az elvett dolgot (pl. útközben eldobta).⁶⁸⁰

SZÉKELY gondolatmenetével ért egyet a jelenkori szerzők közül UJVÁRI Ákos, aki szerint a bevégeztség hiányára figyelemmel a jogos védelmi helyzet fennáll, így a tolvajjal szemben folyamatos üldözésnek a jogos védelem szabályai szerint van helye.⁶⁸¹

Összességében elmondható, hogy a jogtudományi álláspontok többsége a vizsgált életbeli szituációban már befejezetteknek tekinti a lopást, azonban ennek ellenére is elismeri a

⁶⁷⁴ DEGRÉ 1910, 339.

⁶⁷⁵ KÁDÁR–KÁLMÁN 1966, 326. Érdekesség, hogy KÁDÁR Miklós időben ezt megelőző, önálló szerzőként jegyzett tankönyvében még egyértelműen kizárja a menekülő elkövetővel szemben a jogos védelem alkalmazhatóságát. Kádár 1953, 189.

⁶⁷⁶ SCHULTHEISZ 1948, 40.

⁶⁷⁷ Erre később lásd *III. rész 3.4.2. fejezet*.

⁶⁷⁸ Az 1998. évi Be. 127. (3) bekezdése absztrakt jogszabályi engedélyt (ún. elfogási jogot) szabályozott: „A bűncselekmény elkövetésén tetten ért személyt bárki elfoghatja, köteles azonban őt a nyomozó hatóságnak haladéktalanul átadni; ha erre nincs módja, a rendőrséget értesíteni.” Tartalmilag ezzel egyező rendelkezés található a 2017. évi Be.-ben is. Lásd 273. §.

⁶⁷⁹ SZÉKELY 1983, 68.

⁶⁸⁰ Uo.

⁶⁸¹ UJVÁRI 2009, 197–198.

jogos védelmi helyzet fennálltát, mivel a jogi tárgy sérelme adott. A hivatkozott szerzők végkövetkeztetése szerint tehát ilyen esetekben jogos védekezésnek a bűncselekmény befejezettségét követően is helye lehet. Álláspontom szerint ez a kiindulópont helytálló, azonban a javak elleni támadások eseteiben az elhárítás e lehetőségét szükséges időben behatárolni. Értelemszerűen a vagyon ellen irányuló cselekmények eseteiben legfeljebb a jogi tárgy sértésének azonnali megszüntetése feleltethető meg a jogos védelem követelményeinek. Az oltalmazott érdek sértése ugyanis a dolog elvitelével már beáll, annak megújítására ténylegesen nincs szükség, maga a jogellenes állapot tartóssá válik, amelynek fenntartása pedig már nem tekinthető újabb jogtalan támadásnak. Ekkor már egyébként a bűncselekmény (szabálysértés) befejezettnek és egyben bevégzettnek is tekinthető, hiszen a jogi tárgy sérelme adott, annak további megújítása, illetve fokozhatósága kizárt.⁶⁸² Ezzel ellentétes álláspont elfogadása oda vezethetne, hogy a lopás bűncselekménye gyakorlatilag elévülhetlenné válna, mivel az elévülés ideje ténylegesen csak a jogtalan állapot megszűnésétől, vagyis a dolog visszaszerzésétől számíthatna,⁶⁸³ továbbá a már elvitt dolgot elrejtő személy a lopás bűnsegédje, és nem pedig orgazdaság tettese lenne.⁶⁸⁴

3.4.2. A jogos védelem és a jogszabályi engedély elhatárolása

A fentiekben ismertetett jogirodalmi álláspontokból is kitűnik, hogy a vizsgált témakör mögött két büntetőjog-ellenességet kizáró körülmény, a *jogos védelem és a jogszabályi engedély* közötti elhatárolási kérdés húzódik meg.

Kiindulópontként leszögezhető, hogy a Btk. Általános Részében a jogos védelem [Btk. 21. §, 22. § (1) bek.] és a jogszabályi engedély (Btk. 24. §) egyaránt a cselekmény büntetendőségét kizáró okként szabályozott. A normatív engedély jogellenességet kizáró hatásának alapját a német büntetőjog-tudomány jeles képviselői⁶⁸⁵ által kimunkált – és több hazai szerző által is már hangoztatott⁶⁸⁶ – azon tézis képezi, amely szerint az a magatartás, amit más jogág megenged, a *jogrend egységére* tekintettel a büntetőjog számára sem lehet tilalmazott. Más megfogalmazásban: bármely jogág által nyújtott engedély a büntetőjogban jogellenességet kizáró okként funkcionál.⁶⁸⁷ Ezt a gondolatot magáévá tette a Btk. miniszteri indokolása is: „A jogszabályi engedély szabályozásával a törvény kifejezésre juttatja, hogy a jogrendszer egészében kell figyelembe venni a büntetőjogi felelősség megállapításánál, hiszen a büntetőjogon kívüli más jogszabályok is kizárhatják a büntetőjogi felelősséget.”⁶⁸⁸

Közelebről megvizsgálva azonban az engedély szabályozását elmondható, hogy a kódexbeli rendelkezés csupán *deklaratív keretnormának* tekinthető, amely tartalmilag üres, azt ugyanis blankettajellegéből kifolyólag szükségképpen egy másik – az engedély feltételeit meghatározó – jogszabály tölti meg tartalommal. Talán erre is figyelemmel a jogalkotó a törvénykönyv indokolásában szükségesnek látta a kodifikáció valós indokát megjelölni:

⁶⁸² Ezzel ellentétesen TOKAJI a befejezettséget követően is lát lehetőséget jogos védekezésre: „Végül az is általánosan elfogadott, hogy bizonyos bűncselekmények viszonylatában a támadás a jogos védelem szempontjából a büntetőjogi értelemben vett befejezetté válás után is tovább tarthat (pl. az erőszakos közömbösítésnél, a személyi szabadság megsértésénél, avagy a lopásnál).” TOKAJI 1984, 253.

⁶⁸³ Vö. Btk. 27. § d) pont

⁶⁸⁴ Vö. Btk. 370. § (1) bek.; Btk. 379. § (1) bek. c) pont

⁶⁸⁵ JESCHECK 1978, 262.; MAURACH–ZIFP 1977, 26.; ROXIN 2006, 613.

⁶⁸⁶ NAGY 2007; AMBRUS 2015, 4.; BELOVICS 2014, 224.; GELLÉR 2008, 164.

⁶⁸⁷ KINDHÄUSER 2011, 137.

⁶⁸⁸ A Btk. 24. §-hoz fűzött részletes miniszteri indokolás.

„A hatályos Btk. Különös Része jelenleg több helyen is utal arra, hogy adott cselekmény csak akkor büntetendő, ha annak folytatására az elkövetőnek nem volt engedélye. Ez azt a téves benyomást kelti, mintha a jogszabályi engedély csak a Btk.-ban külön nevesített esetekben zárna ki a cselekmény jogellenességét.”⁶⁸⁹ Ez az okfejtés sajnálatos módon teljesen egyező kategóriaként kezeli a tényállásszerűség és a jogellenesség kategóriáit. Amennyiben az engedély hiánya a különös részi tényállásban kifejezetten szerepel,⁶⁹⁰ úgy az engedély megléte a cselekmény tényállásszerűségét zárja ki, annak materiális jogellenessége (társadalomra veszélyessége) éppen ezért már nem is vizsgálható. Ebből következően nehezen lehetne arra az abszurd következtetésre jutni, amit az indokolás a kodifikáció indokaként felsorakoztat. Erre is figyelemmel a jogszabályi engedély törvénybe iktatásának szükségessége megkérdőjelezhető.

Rátérve az elhatárolás lényegi részére elmondható, hogy a jogellenességet kizáró körülmények kollíziójára nézve a jogirodalomban korábban már NAGY Ferenc – német jogtudományi hivatkozással – kétféle megoldási variációt is felvázolt:

„[...] van olyan vélemény, amely szerint ha ugyanazon tényállásra vonatkozóan több kizáró ok jön figyelembe, ezek a kizáró okok többnyire egymástól függetlenül vagy adott esetben egymás mellett alkalmazhatók, s csak kivételes esetben szorítja háttérbe egyik ok a másikat. Más nézet szerint a kizáró okok összeütközése esetén annak az elvnek kell érvényre jutni, amelynek értelmében a speciális(abb) az általános(abb) jellegű kizáró okot megelőzi. E szerint azt kell eldönteni, hogy a speciális kizáró ok fennállása és megállapítása az általános(abb) jellegű ok(ok) alkalmazását kizárja-e.”⁶⁹¹

Álláspontom szerint a jogellenességet kizáró okok ütközése olyan anyagi jogi minősítési kérdés, amit nem lehet megválaszolatlanul hagyni, vagyis a jogalkalmazónak döntésében konkrétan meg kell jelölnie a büntetőjogi felelősség hiányának pontos okát, és ennek megfelelően kell rendelkeznie.⁶⁹² Erre figyelemmel a NAGY által ismertetett első álláspont nem fogadható el. Ezzel szemben a specialitás elvére hivatkozás már megalapozott lehet, amennyiben az összeütközésben lévő jogszabályok a jogforrási hierarchiában azonos szinten helyezkednek el. Ezek alapján véleményem szerint a két akadály közötti választás során kettős rendezőelv figyelembevételre van szükség: elsődlegesen azon jogellenességet kizáró ok felhívása indokolt, amely – az elkövetés valamennyi körülményére figyelemmel – *kedvezőbb* elbírálást tesz lehetővé a védekező számára. Másodlagosan pedig – az azonos jogforrási szinten elhelyezkedő és egyező elbírálást lehetővé tevő jogszabályok kollíziója esetén – a speciális szabály érvényesülésének kell teret engedni az általánossal szemben.⁶⁹³

Tulajdonképpen erre az elvi következtetésre jutott még az EBH 2018. B.11. számú kúriai határozat meghozatala előtt a jogos védelem és a jogos önhatalom közötti elhatá-

⁶⁸⁹ Uo.

⁶⁹⁰ Lásd pl. lőfegyverrel vagy lőszerral visszaélés (Btk. 353. §)

⁶⁹¹ NAGY 2005, 88.

⁶⁹² *De lege lata* akár a jogos védelemre, akár a jogszabályi engedélyre hivatkozással történik a felelősség kizárása, az eljárásjogi nézőpontból azt eredményezi, hogy a felmentés alapját a büntethetőséget kizáró ok [Btk. 15. § e), illetve g) pontok] fennállta [vö. 1998. évi Be. 6. § (3) bek. c) pont] képezi. Ezzel szemben szakásjogilag rögzült akadály fennforgása esetén a felmentés jogalapja a bűncselekmény hiánya [vö. 1998. évi Be. 6. § (3) bek. a) pont]. E joghelyzet a 2017. évi Be. hatálya alatt is változatlan formában fennmarad [lásd 2017. évi Be. 566. § c)-d) pontok].

⁶⁹³ Erre korábban már tesz utalást NAGY 2005, 88.

rolás elemzésekor AMBRUS is, aki e jogellenességet kizáró okok közötti kapcsolatot két koncentrikus kör egymáshoz való viszonyával jellemezte.⁶⁹⁴ Álláspontja szerint a jogos védelem például kedvezőbb lehet az elkövetőre akkor, ha birtokvédelemmel más érdekében él, mivel ezt a jogot a Ptk. csak a birtokosra nézve biztosítja (Ptk. 5:5. §), míg a Ptk. szerinti jogos önhatalomra figyelemmel a jogszabályi engedélynek kell teret engedni akkor, ha a javak elleni támadás már lezárult, vagyis a jogos védelem alkalmazása kizárt (praetextus), és a dolog visszaszerzésére – büntetőjogi tényállásba ütköző módon – csak ezt követően – a birtokvédelem (itt konkrétan: jogos önhatalom) keretei között – kerül sor.⁶⁹⁵ Mint arra a későbbiekben részletesen utalok,⁶⁹⁶ a fentiekben hivatkozott elvi döntés fényében a Ptk. szerinti jogos önhatalom mint büntethetőségi akadály nem kerülhet a jogos védelem rendelkezéseivel ténylegesen átfedésbe: a dolog nyombani visszaszerzésére irányuló, birtokos által tanúsított üldözés a jövőben ugyanis kizárólag a jogos védelem körében mint elhárító cselekmény nyerhet büntetőjogi értékelést. Ebből fakadóan a jogos önhatalom jelentősége várhatóan azon esetkörre fog korlátozódni, amikor az elvesztett dolgot a sértett nem nyomban, hanem időben később – a jogszabályi engedély által megkövetelt arányosság követelményét megtartva – veszi vissza.

Megjegyezhető, hogy a korábbi joggyakorlatban egyébként azon körülmény is háttérbe szorította a jogos önhatalom alkalmazhatóságát, hogy a szükséges mérték túllépésére nézve csak a jogos védelem tartalmaz(ott) rendelkezést, míg a Ptk. a jogszabályi engedély hatályosulásához egy arányossági mérce megtartását is megkövetelte, amely kritériumot a hatályos szabályozás változatlan formában tartalmaz.⁶⁹⁷ Egy ilyen elhatárolási problémára világított rá az ügyészégi joggyakorlatból MÉSZÁROS Ádám:

„[...] a határozat szerint megállapítható, hogy a gyanúsított mint az ingatlan birtokosa jogos védelmi helyzetben cselekedett, amikor a többszöri felszólítás ellenére is az udvaron maradó és oda többször visszatérő sértettel szemben erőszakot fejtett ki, továbbá az elhárításhoz szükséges mértéket ijedségből, menthető felindulásból lépte túl, ezért a gyanúsítottal szemben a súlyos testi sértés miatt indított nyomozást az ügyész jogos védelem miatt megszüntette.”⁶⁹⁸

Ugyanilyen logikával lehetne alkalmazandó akár a situációs jogos védelem [Btk. 22. § (2) bek.] is a jogos önhatalom helyett, ahol a második és harmadik törvényi esetkörben a támadás személyi érdek (magánszféra) és vagyoni javak (pl. magánlakásban, illetve az ahhoz tartozó bekerített helyen talál értéktárgyak) ellen is irányulhat, és a szükségesség mértékének vizsgálata – a Ptk. rendelkezésével ellentétben – a Btk. szerinti szabályozás mérlegelést nem tűrő jellegére tekintettel kizárt. Megemlíthető továbbá, hogy a megelőző jogos védelem (Btk. 21. §) is biztosíthatna a magánjogi birtokvédelemnél kedvezőbb elbírálást azáltal, hogy a támadást megelőzően telepített védelmi eszközzel kifejtett elhárítás mértékének csupán egy (mennyiségi) korlátját ismeri a büntetőkódex: az nem lehet alkalmas a támadó életének kioltására.⁶⁹⁹

⁶⁹⁴ AMBRUS 2015, 9.

⁶⁹⁵ Így például a szerző a jogos önhatalomnak az önbíráskodás körében szabályozott jogellenességet kizáró ok esetén is meghatározó jelentőséget tulajdonít. Lásd AMBRUS 2015, 8-9.

⁶⁹⁶ Lásd *III. rész 3.4.4. fejezet*.

⁶⁹⁷ „A tilos önhatalom ellen a birtokos – a birtok megvédéséhez szükséges mértékben – önhatalommal is felléphet.”

⁶⁹⁸ MÉSZÁROS Á. 2015, 141. A szerző által hivatkozott ügyre lásd Vásárosnaményi Városi Ügyészség 1318/2012.

⁶⁹⁹ A védekezés időbeliségét tekintve a Ptk. birtokvédelmi szabályai kifejezetten megengedőek, vagyis akár egy előre telepített védelmi berendezés segítségével kifejtett elhárítás is teljesíti a Ptk. szerinti jogszabályi enge-

Ezek a kapcsolódási pontok a két jogintézmény között azonban csak az EBH 2018. B.11. számú döntés meghozataláig bírtak tényleges relevanciával, a recens judikatúra ugyanis abba az irányba fordult, amely szerint a javak – az elvételt követő azonnali üldözés útján történő – visszaszerzése is olyan elhárítás, amely a jogos védelem szabályai szerint bírálendő el.

3.4.3. A kérdés megítélése a joggyakorlatban

Az EBH 2018. B.11. számú elvi döntés közzétételét megelőző időszak (közelmúlt) judikatúráját alapul véve elmondható, hogy a praxis lopási cselekmények esetén tartózkodott a jogos védelmi helyzet kiterjesztésétől: a támadást a dolog elvételével befejezettnek tekintette, így pedig ezekben az életbeli szituációkban a jogos védelem alkalmazhatósága kizárta vált. Az LB egyik eseti döntésében foglaltak szerint:

„Az eljáró bíróságok a sértetti magatartást, a támadást, jogtalannak tekintették ugyan, azonban a jogos védelmi helyzetet amiatt nem állapították meg, mert a terhelt a sértett sérüléseit már a javait ért támadás befejeződése – a diktafon elvétele – után idézte elő. Az irányadó tények szerint ugyanis a sértett a diktafont már megszerezte, amikor a terhelt a tényállásban írt erőszakot alkalmazta vele szemben. Bár a *jogos védelem szabályainak alkalmazásától az eljáró bíróságok helyes jogi indokból tekintettek el*, ugyanekkor más okból tévesen vontak következtetést a terhelt bűnösségére⁷⁰⁰ (kiemelés tőlem: G.A.).

Egy korábbi határozatában pedig az LB már akkor befejezettnek tekintette a támadást és zárta ki ezzel a jogos védelem lehetőségét, amikor a tulajdonos a kivágott fát éppen a gépkocsi platójára pakoló tolvajokat tetten érte.⁷⁰¹

3.4.4. A Kúria EBH 2018. B.11. számú határozatának elemzése

A Kúria legújabb judikatúrájában azonban – a fentiekben kifejtettekhez képest – a dolog elvételében álló támadások elleni fellépés büntetőjogi megítélését merőben új irányba terelte akkor, amikor az EBH 2018. B.11. számon publikált elvi bírósági határozatában kifejtette:

„a javak elleni jogtalan támadást gépjárművel végrehajtott támadót gépjárművel nyomon követni, s a jogtalanul elvett javak visszaadásának kikényszerítése végett utolérni olyan törvényes joggyakorlás, amely védelmi cselekmény, a javak ellen intézett jogtalan támadást elhárító magatartás. Az ebből eredő nem szándékolt súlyosabb következmény kockázatát ez esetben is a jogtalan támadó viseli [2012. évi C. tv. 22. § (1) bek.]. A jogos védelem körében a javak ellen intézett jogtalan támadás a jogszerűen tulajdonban tartott vagy birtokolt vagyontárgy eltulajdonítást célzó elvétele, elragadása. A saját, illetve más javai ellen az elvétellel intézett jogtalan támadás elhárításának törvényes módja az elvétel folyamatának a védekező általi megszakítása, amely megvalósul a dolognak a tetten ért tolvajtól visszaszerzésével, ha a dolog feletti jogos uralmi helyzet így visszaállítható. Ennek az elhárító cselekménynek szükséges, jogszerű módja az, ha a tulajdonos (védekező) – a javak védelme, azok visszaszerzése érdekében – forró nyomon üldözőbe veszi a tetten ért tolvajt.”

dély hatályosulásához szükséges feltételeket. Éppen ezért a megelőző jogos védelem szabályai a védekezés mennyiségi korlátaira figyelemmel lehetnek az elhárító személyre nézve előnyösebbek.

⁷⁰⁰ Legfelsőbb Bíróság Bfv.I.1276/2010/7.

⁷⁰¹ BH 2004. 216.

Ahhoz, hogy a Kúria elvi iránymutatásaihoz kapcsolódó érvelés érthetővé váljék, a következőkben az előzményhatározatok jogi indokolásainak rekonstrukcióit is bemutatom, és az eljáró bírói fórumok különböző jogértelmezéseit ütköztetem egymással (*XVIII. jogeset*).

„Az I. r. terhelt 2012. december 7. napján 15 óra körüli időben a B., Á. útján az M. híd irányából a Zs. tér kereszteződése és az L. utca irányába közlekedett az általa vezetett, az O. Sz. K. tulajdonában álló személygépkocsival, derült időben, száraz úttesten, közepes forgalomban, nappali, természetes fényviszonyok mellett. Az L. utca adott szakasza lakott területen belüli, osztott pályás, kétirányú, aszfalt burkolatú, egyenes, sík lejtésű főútvonal, melynek az Á. út felőli része két forgalmi sávval, míg az Á. híd felőli része kettő, egyenesen haladó forgalmi sávval, az Sz. út (K. tér) kereszteződésénél lévő része egy külső, jobbra kanyarodó sávval van ellátva. A főútvonalon a megengedett legnagyobb sebesség 50 km/h. Az I. r. terhelt haladási irányából az Á. út és Zs. tér kereszteződésében, valamint az L. utca és Sz. út kereszteződésében a forgalmat forgalomirányító fényjelző készülék irányította. Az adott útszakasz mindkét oldalán szintben kiemelt járda található.

Az L. utca irányába továbbhaladni szándékozó I. r. terhelt az Á. út és a Zs. tér kereszteződésének területe előtt a számára irányadó forgalmi irányító fényjelző készülék piros fényjelzésére megállt, a Zs. téren keresztül az L. utca irányába vezető két forgalmi sáv közül a külső forgalmi sávban, nem első járműként. Mialatt I. r. terhelt járműve a piros fényjelzés miatt álló helyzetben volt, a motorkerékpár vezetésére jogosító vezetői engedéllyel nem rendelkező, motorkerékpáros bukósisakot viselő II. r. terhelt az általa vezetett, forgalomba nem helyezett hamis, papírból készült rendszámmal ellátott, utasként a szintén motorkerékpáros bukósisakot viselő H. S. A.-t szállító motorkerékpárral az I. r. terhelt személygépkocsijának jobb oldalához haladt. Az I. r. terheltnek a gépkocsi jobb ülésén elhelyezett táskájának eltulajdonítása céljából H. S. A. a jármű felhúzott, jobb oldali első üvegét betörte és I. r. terhelt jobb első ülésen lévő táskáját kivette a járműből a benne lévő pénztárcával, 10 000 forint készpénzzel, ékszerrel, bankkártyákkal, mobiltelefonnal és személyes okiratokkal együtt, majd II. r. terhelt a társát szállító motorkerékpárral a helyszínről, a Zs. téren keresztül az L. utca irányába elhajtott.

I. r. terhelt, miután észlelte táskájának jogtalan eltulajdonítását, személygépkocsijával az elvett értékekkel menekülő motorkerékpárosok után indult azzal a szándékkal, hogy értékeit visszaszerezze. A menekülés során a II. r. terhelt a Zs. téren keresztül az L. utca és az Sz. út kereszteződésének irányába közlekedett, míg I. r. terhelt gyorsítással folyamatosan követte őt. Ennek során a menekülő II. r. terhelt az L. utca két forgalmi irányát elválasztó záróvonalát átlépve áthaladt előbb a menetirány szerinti bal oldali (szembeni) belső forgalmi sávba, majd a menetirány szerinti bal oldali külső forgalmi sávba, amely forgalmi sávokban egyre megközelítve követte őt I. r. terhelt.

A lopási cselekmény elkövetésétől kb. 500 méternyi távolságra, az L. utca és az Sz. út kereszteződésének területe előtt kb. 60 méterre, a menetirányuk szerinti bal oldali külső forgalmi sávban az üldözés során I. r. terhelt táskájának visszavétele céljából kb. 71-74 km/h sebességről kb. 74-81 km/h sebességre gyorsítva, a jármű elejével szándékosan nekiütközött a menekülő II. r. terhelt által vezetett, nem kizárhatóan kb. 67-70 km/h sebességről kb. 65-69 km/h sebességre minimálisan lassuló motorkerékpár hátuljának. Ezen időpontban két ismeretlen személy az L. utca, terheltek haladási irányát tekintve bal oldali járdáján, a két

járművel szemben haladva, gyalogolva, az ütközési hely közvetlen közelében gyalogolt a járdán, valamint ugyanitt (az ütközéstől kb. kétautónyi távolságra) egy másik gépkocsi parkolt, benne utasokkal. Az úttest ezen forgalmi sávja itt 5,2 méter széles, ennek belső felén közlekedtek a járművek.

Az ütközés következtében a kb. 73-80 km/h sebességre gyorsuló motorkerékpár hátulja megemelkedett, a jármű irányítása feletti uralmát ennek következtében II. r. terhelt elvesztette. A stabilitást veszített, elboruló motorkerékpár – a két terhelt számára irányadó forgalomirányító fényjelző készülék piros fényjelzésének időtartama alatt – átsodródva az L. utca és Sz. út kereszteződése előtt közvetlenül az L. utca úttestjén kijelölt gyalogos-átkelőhelyen, majd a fenti útkereszteződés területén kb. 34-39 km/h sebességgel nekiütközött a haladási iránya szerint az L. utcában szemből érkező, a külső forgalmi sávban a fenti útkereszteződés területe után forgalmi okból álló, L. T. Gy. által vezetett személygépkocsinak. Az I. r. terhelt a motorkerékpárnak ütközést követően az előtte elboruló motorkerékpár mögül hirtelen jobbra irányuló kormányzással behaladt a szemből haladó, belső forgalmi sáv területére és ott a szemből, az L. utcában közlekedő, piros fényjelzés miatt álló Cs. L. által vezetett személygépkocsinak ütközött kb. 60-66 km/h sebességgel. Ez a gépkocsi az ütközés hatására a mögötte álló, S.-T. P. által vezetett, utast is szállító személygépkocsinak ütközött.

A baleset miatt a motorkerékpárral egy személygépkocsi alá beszoruló H. S. A. a kórházba szállítását követően, a mellkasi főverőér-szakadás, mellüri vérgyülem, mindkét oldali lábszártörések okozta traumás-vérzéses shock következtében életét veszítette. Az ütközés következtében kialakult sérülések és a bekövetkeztet halál között közvetlen okozati összefüggés állt fenn.

Az ütközés következtében Cs. L. a mellkas és a hasfal zúzódásaiban megnyilvánuló, 8 napon belül gyógyuló könnyű sérüléseket szenvedett el.

Az álló személygépkocsinak ütközés következtében a járművéből kiszálló és a táskát magához vevő, értékeit visszaszerző I. r. terhelt a jobb láb zúzódásában megnyilvánuló könnyű sérülést szenvedett el.

Az ütközés hatására a motorkerékpárról lerepülő, az ütközés következtében a bal alkarjának hámphorzosolásában megnyilvánuló, 8 napon belül gyógyuló sérülést szenvedő II. r. terhelt az esési helyéről felállva, kis időre a másik sérült (H. S. A.) közelébe ment, majd az Sz. úti kereszteződéstől elfutott anélkül, hogy az úttesten fekvő, életveszélyes sérüléseket szenvedő H. S. A.-nak, illetve Cs. L. sértettnek a tőle az adott helyzetben elvárható segítségnyújtási kötelezettségének eleget tett volna.

I. r. terhelt azzal, hogy szándékos magatartásával a motorkerékpárnak ütközött, valamint ezen magatartásának következményeiből származó, álló járművekkel való ütközésekkel L. T. Gy., S.-T. P., valamint mellette utasként helyet foglaló K. G. sértett testi épségét is közvetlenül veszélyeztette. Rajtuk kívül még számos (legalább hét-nyolc) gyalogos tartózkodott a kereszteződésben, illetve haladt a járdán vagy úttesten, a járműütközések közvetlen hatókörében vagy a járművek ütközések utáni lehetséges csúszási nyomvonalában.

Az I. r. terhelt által okozott ütközések következtében az O. Sz. K. tulajdonában álló személygépkocsiban 1 540 000 forint, a H. S. A. által vásárolt motorkerékpárban 112 000 forint, az L. T. Gy. tulajdonában lévő személygépkocsiban 515 000 forint, a K. I. L.-né tulajdonában lévő személygépkocsiban 292 000 forint, míg az S.-T. P. tulajdonában lévő személygépkocsiban 367 000 forint kár keletkezett.⁷⁰²

⁷⁰² EBH 2018. B.11.

A) *Az elsőfokú határozat (Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 10.B.850/2015/31.)*

A Budapesti VI. és VII. Kerületi Ügyészség B.VI-VII.K.9835/2012/23-I. számú vádiratával az I. r. terheltet

- Btk. 234. § (1), (2) bek. c) pont – halált okozó közúti veszélyeztetés büntetével (közlekedési szituációval érintett személyek és H. S. A. sérelmére elkövetett részcselekmény),
- 2 rb. Btk. 371. § (1), (3) bek. a) pont – nagyobb kárt okozó rongálás büntetével (O. Sz. K. és L. T. Gy. sérelmére elkövetett részcselekmény), és
- 3 rb. Btk. 371. § (1), (2) bek. a) pont – kisebb kárt okozó rongálás vétségével (H. S. A., K. I. L.-né és S-T. P. sérelmére elkövetett részcselekmény) vádolta.

A kerületi bíróság jelen ügyben megállapította a jogos védelmi helyzetet és erre figyelemmel a vádirati minősítéstől eltérően a sértett halálának okozását nem, csak a közlekedési szituációval érintett, kívülálló személyek életének, testi épségének veszélyeztetését róta az I. r. terhelt terhére. Ugyanezen logika mentén az I. r. terhelt felelősségét a H. S. A. sérelmére megvalósulni látszó rongálás vétségében sem állapította meg. Abból indult ki tehát, hogy a jogos védelem társadalomra veszélyességet kizáró hatása csak a támadó jogi tárgyait sértő cselekmények esetében lehet értékelhető. Ahogy az ítéletben is olvasható: „A jogos védelmi helyzettel összefüggésben szükségesnek tartja a bíróság megjegyezni, hogy azt kizárólag I. r. vádlott és a motorkerékpárral menekülő lopási cselekményt elkövetők viszonylatában állapította meg. [...] Emiatt rámutat a bíróság arra, hogy a jogos védelem rendeltetészerű gyakorlása nem adhat alapot harmadik, ártatlan személyek sértésére, nem tekinthető korlátok nélküli jogosultságnak. Jogpolitikai cél egyedül a jogtalanság talaján állókkal szembeni fellépés biztosítása. A bíróság álláspontja szerint a jogos védelem keretei bővíthetők, de ez semmiképpen sem vezethet az ártatlan személyek veszélyeztettségének növekedéséhez.”⁷⁰³

A közlekedési szituációban véltlennek minősülő személyek esetében a bíróság a végszükség szabályai alkalmazásának lehetőségét is megvizsgálta, és végül arra a következtetésre jutott, hogy „[...] a jogtalan támadás még tartott, jogos védelmi helyzet állt fenn és nem olyan közvetve előálló veszélyhelyzet, amely a végszükség szabályait felhívhatóvá tette volna. Megjegyezve azt is, hogy végszükségi esetben kizárólag a fenyegető veszéllyel arányos (200 ezer forintot nem haladta meg a veszélyeztetett érték az I. r. vádlottnál) védekezési mód alkalmazható. Jelen ügyben, ha ezt elemeznénk, akkor már nemcsak a motorosok sérelmére okozott magatartást kellene vizsgálni (veszélyeztetés és kb. 100 ezer forint károkozás), hanem a többi érintett vonatkozásában is előálló körülményeket (számos más személy veszélyeztetése, sérülés okozása, több mint 2,5 milliós kár okozása). Így viszont az arányosság már kizárható.”⁷⁰⁴

Ily módon az elsőfokú bíróság az I. r. terhelt bűnösségét 1 rb. közúti veszélyeztetés büntetében [Btk. 234. § (1) bek.], 2 rb. rongálás büntetében [Btk. 371. § (1), (3) bek. a) pont] és 2 rb. rongálás vétségében [Btk. 371. § (1), (2) bek. a) pont] állapította meg. Ezért a bíróság az I. r. terheltet halmazati büntetésül egy év börtönben végrehajtandó szabadságvesztésre és két évi időtartamra közúti járművezetéstől eltiltásra ítélte. A bíróság a kiszabott szabadságvesztés végrehajtását két év próbaidőre felfüggesztette.

⁷⁰³ Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 10.B.850/2015/31.

⁷⁰⁴ Uo.

Az elsőfokú bíróság ítéletében részletekben menő jogi indokolás található, amelynek meghatározó hivatkozási pontja a jogos védelem szabályozása terén tapasztalható koncepcióváltás: „Az új Btk. jogos védelmet érintő szabályozását a koncepcióváltás jellemezte, a törvény miniszteri indokolása is a megtámadott pozíciójának erősítését tűzte ki célul.”⁷⁰⁵ A kerületi bíróság a jogtalan támadás vizsgálata körében megjegyezte, hogy

„[...] a lopás elkövetője stádiumtanilag befejezte ugyan a bűncselekményt azzal, hogy I. r. vádlott kikerült a birtokosi pozícióból és a lopás elkövetője került a birtokosi pozícióba, de *a jogi tárgy elleni támadás ezzel az elkövető részéről még nem ért véget*, még reális esély volt arra nézve, hogy az eltulajdonított dolgot megszakítatlan, folyamatos üldözés árán visszaszerezze I. r. vádlott, figyelemmel arra is, hogy a gépkocsijával egyre szorosabban követte a motorke-rékpárt. Bevégzetté akkor vált volna a cselekmény, ha a menekülő tolvajoknak végérvényesen sikerült volna kivonniuk magukat I. r. vádlott üldözése alól. Mindezek alapján megállapítható, hogy *I. r. vádlott jogos védelmi helyzetben cselekedett, a jogtalan támadás fennállt, tehát I. r. vádlott cselekménye időben nem lépte túl a jogos védelem kereteit*” (kiemelések tőlem: G.A.).⁷⁰⁶

Összegezve tehát elmondható, hogy a bíróság a befejezettség-bevégzettség dogmatikai fogalom-pár jogos védelmi helyzetre történő alkalmazásával vélte fennállónak a jogtalan támadást.

Vizsgálta a kerületi bíróság továbbá más büntetendőséget kizáró okok hatályosulásának lehetőségét is. Így álláspontja szerint a Ptk. 5:6. §-a szerinti *jogos önhatalom* mint jogszabályi engedély (Btk. 24. §) jelen ügyben arra tekintettel nem foghatott helyt, hogy a jogos védelem ezen akadályhoz képest speciális felelősséget kizáró körülményként értékelendő. A birtokvédelmi szabály alkalmazása esetén továbbá a védelmi cselekménynek arányosnak is kell lennie, amely a jogos védelem Btk.-beli szabályaihoz képest többletkövetelményt jelent, így a jogos védelem feltételeinek fennállásakor erre figyelemmel is elsődlegesen állapítandó meg. A Be. 127. § (3) bekezdésében rögzített normatív engedély, az ún. *elfogási jog* gyakorolhatósága sem merülhetett fel az elsőfokú bíróság szerint jelen ügyben, mivel a védekező szándéka ténylegesen és elsődlegesen saját tulajdonának visszaszerzését, nem pedig az elkövetésen tetten ért személy büntetőjogi felelősségre vonásának lehetővé tételét célozta (elfogási jog lerontása szubjektív oldalon).

Ezen túlmenően a kerületi bíróság kifejtette, hogy az elhárító cselekmény arányos volt, és annak megítélése szempontjából a védekezési szándékon túlmenő, gondatlan következmények figyelmen kívül maradnak, mivel erre vonatkozóan a támadó köteles viselni ezt a kockázatot.

B) *A másodfokú határozat (Fővárosi Törvényszék 29.Bf.10584/2016/6.)*

A kétirányú fellebbezések folytán másodfokon eljáró Fővárosi Törvényszék az elsőfokú bíróság határozatát megváltoztatta, az I. r. terhelt közlekedési bűncselekményét közúti veszélyeztetés büntetnének [Btk. 324. § (1) bek., (2) bek. c) pont], a Btk. 371. § (1), (2) bekezdés a) pontja szerint rongálás vétségeként értékelt cselekményét pedig 3 rendbeli-nek minősítette. Az I. r. terhelttel szemben kiszabott szabadságvesztés tartamát két évre súlyosította, egyúttal őt előzetes mentesítésben részesítette.

⁷⁰⁵ Uo.

⁷⁰⁶ Uo.

A másodfokú bírói tanács a kerületi bíróság jogos védelmi helyzet fennálltára vonatkozó álláspontját nem osztotta, és a vádbeli cselekményeket voltaképpen a vádiratban foglaltakkal egyezően minősítette. A fellebbviteli bíróság okfejtése szerint:

„Jelen cselekménnyel összefüggésben azt kell hangsúlyozni, hogy amikor II. r. vádlott és H. S. A. I. r. vádlott táskájának megszerzését követően a motorkerékpárral a helyszínt elhagyta, a támadás befejeződött. Újabb jogtalan támadástól az I. r. vádlottnak nem kellett tartania, az elkövetőknek a megszerzett javakkal menekülő magatartása pedig semmiképpen sem értékelhető a támadás folytatásaként. /Kúria EBH 2012. B.16., BH.2012. 1./ [...] A lopási cselekmény tehát a táska birtokbavételével és azzal a helyszínről való eltávozással befejezetté vált. Nem osztotta a Fővárosi Törvényszék az e körben a kerületi bíróság által kifejtett álláspontot, miszerint befejezetté akkor vált volna a cselekmény, ha a menekülő tolvajoknak végérvényesen sikerült volna kivonniuk magukat az I. r. vádlott üldözése alól.”⁷⁰⁷

A törvényszék jogi érvelésének lényege szerint tehát az I. r. terhelttel szemben intézett támadás a táska utastérből való kivételével, annak birtokbavételével befejezetté vált: a zsákmánnyal való menekülés a támadás folytatásaként nem értékelhető, a táska elragadását követően újabb támadástól az I. r. terheltnek már nem kellett tartania, így az általa időben ezt követően tanúsított magatartás (üldözés) már a praetextus körébe esik, amelyhez kapcsolódóan jogos védelem felhívására nincs törvényes lehetőség. A másodfokú bíróság szerint az I. r. terhelt valójában az üldözés során a birtokvédelem eszközével élt, azonban az elhárítás szükséges mértékét túllépte, így cselekménye jogszabályi engedély címén sem nyerhetett jogigazolást: „Helyesen utalt a Fővárosi Főügyészség átiratában arra, hogy az I. r. vádlott magatartásával a birtokvédelem egyik módját – jogos önhatalom – választotta, de ebben a körben sem okozhat a birtokos a birtok megvédéséhez szükségeshez képest aránytalanul nagyobb hátrányt a birtokháborítónak.”⁷⁰⁸

C) A Kúria felülvizsgálati eljárása

1. A felülvizsgálati indítvány

A bíróság jogerős ügydöntő határozatával szemben I. r. terhelt védője nyújtott be felülvizsgálati indítványt, hivatkozva arra, hogy az I. r. terhelt bűnösségének megállapítására a büntető anyagi jog szabályainak megsértésével került sor [Be. 416. § (1) bek. a) pont].

Álláspontja szerint a motorkerékpáron utazó II. r. terhelt és társa támadást intéző cselekménye (lopás az I. rendű terhelt sérelmére) ténylegesen nem vált befejezetté, mivel a korábbi birtoklás helyreállításnak reális lehetősége az I. r. terhelt számára változatlanul fennállt, így az I. r. terhelt magatartása a jogos védelem kereteit időben nem lépte túl. Ezzel összefüggésben kifejtette, hogy az I. rendű terhelt számára a vagyontárgy elvételének megakadályozására más lehetőség nem volt, másfelől a védekezés szükséges mértékét sem lépte túl, az eredmény tekintetében ugyanis kizárólag gondatlanság terhelte. Az I. r. terhelt által elkövetett veszélyeztetés a támadással arányban állt.

A felülvizsgálati indítványban foglaltak szerint továbbá jelen ügyben a Btk. 22. § (3) bekezdése szerinti büntethetőséget kizáró ok is fennáll, tekintettel arra, hogy az I. r. terhelt nem vitathatóan ijedség, illetve menthető felindulás hatása alatt cselekedett, amely

⁷⁰⁷ Fővárosi Törvényszék 29.Bf.10584/2016/6.

⁷⁰⁸ Uo.

rendelkezés alkalmazásának lehetőségét kifejezetten a közlekedési szituációra tekintettel elvitatni nem lehet.

A védő álláspontja szerint az I. r. terhelt javára fennálló jogos védelmi helyzet őt a jogszerűség talajára helyezte, erre figyelemmel a közúti közlekedési szabályok megsértésével kapcsolatba kerülő további személyek veszélyeztetése, dolgok megrongálása sem valósíthat meg bűncselekményt.

A kifejtettek fényében a védő a bírósági határozatok megváltoztatását és az I. r. terhelt felmentését indítványozta.

2. Legfőbb Ügyészség átirata

A Legfőbb Ügyészség a felülvizsgálati indítványt nem tartotta alaposnak. Átiratában kifejtette, hogy az I. r. terhelttel szemben intézett támadás akkor, amikor a támadók a táskát a gépjármű utasteréből kivették, és a helyszínt elhagyták, befejeződött. Az elkövetők a motorkerékpárral a helyszínt elhagyva már a dolog elvitelét hajtották végre, amely a lopás befejezetté válásához nem szükséges. Időbeli túllépés esetén pedig az elhárító tevékenység arányosságának vizsgálata a jogos védelmi helyzet hiányában szóba sem jöhet.

Az ügyészség álláspontja szerint ugyanakkor még ebben az életbeli szituációban is megillette I. r. terheltet a birtokvédelem joga. A jogos önhatalom gyakorlásakor azonban feltétel, hogy a védekező nem okozhat aránytalan sérelmet, amely kritérium a vádbeli cselekmény esetében nem teljesül, így I. r. terhelt javára a jogos önhatalom szabályai sem biztosíthatnak büntetlenséget.

A Legfőbb Ügyészség kifejtette továbbá, hogy az 1998. évi Be. 127. § (3) bekezdése által szabályozott magánelfogás joga sem foghat jelen ügyben helyt, mivel „[...] a nemo plus iuris elve alapján az állam sem delegálhat olyan jogot, amellyel maga sem rendelkezik. Az elfogáson túli veszélyhelyzet előidézésére, sérülés, illetve halálos eredmény okozására a jogszabály sem az intézkedő rendőrt, sem magánszemélyt, jelen esetben az I. rendű terheltet nem hatalmazta fel.”

A kifejtettek figyelemmel az ügyészség a felülvizsgálati indítvánnyal támadott határozatok hatályban tartására tett indítványt.

D) A Kúria határozata [EBH 2018. B.11. (Bfv.III.859/2017/13.)]

A Kúria a védő felülvizsgálati indítványát alaposnak ítélte, a Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 10.B.850/2015/31. számú, illetőleg a Fővárosi Törvényszék 29.Bf.10584/2016/6. számú ítéletét az I. r. terhelt tekintetében megváltoztatta, őt az ellene a Btk. 234. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés c) pontja szerint minősülő közúti veszélyeztetés büntette, 2 rendbeli, a Btk. 371. § (1) bekezdésébe ütköző és a (3) bekezdés a) pontja szerint minősülő rongálás büntette, valamint 3 rendbeli, a Btk. 371. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő rongálás vétsége miatt emelt vád alól felmentette.

1. A határozat ratio decidendije

A határozat egyes elvi megállapításai részint a jogos védelmi helyzet fennállásához, részint az elhárítás szükségességéhez kapcsolódnak. Dolgozatom jelen gondolati egységében csak előbbi következtetéseket [a]-d)] elemzem, a védekezési szükségesség kérdéséhez kapcsolódó ratio decidendik [e]-f)] az utolsó fejezetben kerülnek kifejtésre. A releváns ratio decidendik tehát a következők:

- a) A személy elleni jogtalan támadás elhárításához szükséges védekezéshez képest az elhárítás eltérő módja lehet szükséges a javak védelme érdekében. Így a javak elleni támadásnál a jogos védelem nem korlátozódik kizárólag az elvételnek (testi kontaktust igénylő) megakadályozására. A javak elleni támadás esetén az elhárító

magatartás – természeténél fogva – döntően és szükségképpen a visszaszerzés jogosságát jelenti (elvett dolog visszaszerzése mint jogos védelem körébe tartozó elhárítás).

- b) Jogos védelmi helyzet fennállása esetén az elhárító cselekményhez kapcsolódó büntetőjogi felelősség elsődlegesen a jogos védelem szabályai (Btk. 21-22. §) alapján zárandó ki, ehhez képest az egyéb, a magatartás társadalomra veszélyességét elimináló körülmények (pl. jogszabályi engedély) alkalmazása háttérbe szorul.
- c) Javak elleni támadás esetén a jogos védelem megítélése nem független a vagyon elleni bűncselekmény (lopás) kísérletként vagy befejeztként értékelésének dogmatikai problematikájától, a dolog fölötti tényleges uralom megszerzésétől.
- d) A lopás mindaddig kísérleti stádiumban marad, amíg a jogtalan eltulajdonítást célzó magatartás a birtokos jelenlétében, szeme előtt történik, a birtokos azt folyamatosan figyelemmel kíséri és tettenérés okán, követve, üldözve az elkövetőket lehetősége is van közbeavatkozni.
- e) Az I. r. terhelt az adott esetben a konkrét jogtalan támadás elhárításának egyedüli lehetséges módját alkalmazta, így a rendelkezésére álló védekezési módhoz képest a más (enyhébb) megválasztása fogalmilag kizárt (szükségesség arányosságra tekintet nélkül való értelmezése).⁷⁰⁹
- f) Az elhárító cselekmény nélküli a szándék bűnösségét. Ez egyben azt is jelenti, hogy nincs kiindulási alap arra, hogy az ilyen cselekvés következményei esetében a Btk. 9. §-a szerinti felelősség felmerüljön. Ez ugyanis csak bűnös szándékhoz fűződhet (védekezési szándék alapján az elhárítás gondatlan következményeihez kapcsolódó felelősség kizárása). A védekezésből eredő nem szándékolt súlyosabb következmény kockázatát ez esetben is a jogtalan támadó viseli (támadó kockázatviselési kötelezettsége).⁷¹⁰

2. A határozat jogi érvelésének rekonstrukciója az egyes ratio decidendihez kapcsolódóan

Ad a) Alapjogi és nullum crimen érvelés

A kúriai határozat indokolásának középpontjában álló elvi tétel alátámasztásául a bíróság által felhívott különböző érvek alapvetően alkotmányos büntetőjogi követelmények (más nézőpontból: tilalmak)⁷¹¹ köré rendeződnek. A legfőbb bírói fórum ugyanis arra hívja fel a figyelmet, hogy a személy, illetve javak elleni támadások eseteiben – a jogtárgyvédelem sajátosságaira figyelemmel – az eltérő jellegű védekezés is szükséges lehet. Erre tekintettel a személy elleni támadással szembeni védekezés követelményei különbözőek a javakat sértő cselekmények elleni fellépés esetében alkalmazandó kritériumokhoz képest: a veszélyeztetett jogtárgyak jellege ugyanis önmagában nem eredményezheti a büntethetőségi akadály restriktív értelmezésén keresztül a büntetőjogi felelősség kiterjesztését, és az alapjogi hatókör leszűkítését.

A Kúria e gondolatmenetének alkotmányos büntetőjogi megalapozottsága elvitathatlan. A támadás intézett vagy közvetlenül fenyegető jellegének, és azzal összefüggésben a védekezés szükségességének megítélése során ugyanis nem lehet eltekinteni attól az egyedi élethelyzettől, amelyben a támadás ténylegesen lezajlott. Értelemszerűen a személyt, illetve javakat érintő támadások különböző sajátosságokkal rendelkező szituációkban játszódnak

⁷⁰⁹ Elemzésére lásd *IV. rész 2.4. fejezet*.

⁷¹⁰ Elemzésére lásd *IV. rész 1.3. fejezet*.

⁷¹¹ Az alkotmányos büntetőjog fogalomrendszerére a hazai szakirodalomban lásd SZOMORA 2015.

le, ebből fakadóan azok büntetőjogi értékelése is eltérő lehet. Ezen a véleményen van a német szakirodalomban MITSCH is, aki szerint a jogos védelmi helyzet kérdését nem lehet a való élettől elrugaskodottan megítélni, vagyis a menekülő tolvajjal szembeni fellépés problémáját „empirikus-kriminológiai” szempontból is vizsgálni kell.⁷¹² A kifejtettek közül következően a jogos védelmi helyzet időbeliségére irányadó törvényi kritériumoknak általános, minden ügyben egységesen alkalmazható fogalom-meghatározás nem adható, azok fennálltát a jogalkalmazó ugyanis az egyedi ügyekben az adott történeti tényálláshoz kötötten vizsgálja: „A jogos védelem megítélése szituációfüggő, konkrét ügyre, körülményekre vonatkozó.”⁷¹³ Ahogyan az LB korábbi joggyakorlatában már elvi érveléssel rámutatott: „A jogos védelemnek azt a lehetséges egyik feltételét, hogy volt-e közvetlenül fenyegető jogtalan támadás, csak az esemény sor egészének – mint folyamatnak – az értékelésével lehet megállapítani, mivel az elhárító magatartást közvetlenül megelőző helyzetet csak az előzményekkel összefüggésben fejezi ki a valóságos helyzetet.”⁷¹⁴ Ennélfogva kijelenthető, hogy a jogos védelemhez kapcsolódó jogalkalmazási területen precedenseken alapuló ítélkezés térnyerése rajzolódik ki: a joggyakorlat egységesítése nem elsősorban absztrakt jogértelmezést adó jogegységi határozatokkal, hanem egyedi esetekhez fűződő elvi határozat közlése útján válhat elérhetővé.

A kifejtettek tekintetével a dolog azonnali visszaszerzésében álló elhárítás a jogos védelem alkalmazási köréből elvi érveléssel nem zárható ki, mivel ilyen kategorikus jogértelmezés csak a jogintézmény hatókörét megszorító eredménnyel járhat.

E gondolatmenethez fűződően ugyanakkor szükséges azt a további konklúziót is levonni, hogy a vizsgálandó törvényi feltételek megítélésének egyedi ügyhöz kötöttsége a normaértelmezés eredményének meghatározását is viszonylagossá teszi. Nyilvánvaló, hogy megszorító vagy tágító jogértelmezésről ilyen esetekben kétséget kizáróan csak akkor lehet szólni, ha az értelmezett normaszöveg immanens jelentése absztrakt szinten meghatározható, vagyis a tényállási elemet érintően ún. megállapító interpretációs eredmény rendelkezésre áll.⁷¹⁵ Ennek hiányában egy-egy konkrét jogértelmezést csak akkor lehet megszorító vagy kiterjesztő hatásúnak tekinteni, amennyiben az már az interpretált jogszabálysöveg jelentésén nyilvánvalóan túlterjeszkedik, vagyis a tényállási elem szemantikai értelmének ellentmond (contra legem jogértelmezés). Ilyen helyzetben már – ahogyan arra a Kúria is utalt – a büntetőjogi felelősség hatókörét befolyásoló jogalkalmazásról lehet szólni, amely a jogos önvédelem alapjogát és az anyagi jogi legalitás elvét egyaránt sértheti. Ezzel összefüggésben a Kúria határozatának indokolásából az olvasható ki, hogy a legfőbb bírói fórum álláspontja szerint nyilvánvalóan az említett alaptörvény-ellenes helyzet állt volna elő, ha a bírósági joggyakorlat a javak elleni támadásokkal szembeni elhárítás eseteire is a személyt érintő jogos védelem kritériumainak teljesülését követelte volna meg.

Összegezve: a Kúria úgy tekintette, hogy a jogos védelem általános szabályának azon értelmezése áll összhangban a vonatkozó alkotmányos büntetőjogi követelményekkel, amely szerint a jogtalan támadás révén elvett dolog nyomon követéssel történő visszaszerzése egy, még az érintett jogi tárgy (javak) ellen közvetlenül fennálló behatás elhárításaként fogható fel, így e cselekmény a Btk. 22. § (1) bekezdése alá szubszumálható.

⁷¹² MITSCH 2003, 350-351.

⁷¹³ EBH 2018. B.11.

⁷¹⁴ BH 2003. 50.

⁷¹⁵ A jogszabály-értelmezés eredménye szerint lehet megállapító, megszorító vagy kiterjesztő jellegű. Erre bővebben lásd NAGY 2008, 74-75.

Ad a) *A jogos védelem generálpreventív hatásán alapuló teleologikus érvelés*

Az a) pontban megjelölt ratio decidendi helytállóságát a felülvizsgálati tanács a jogos védelem jogintézményi céljával is igazolni kívánja: „A jogtalan támadó megtámadottal szembeni helyzeti előnye – ti. a támadás egyedi sajátosságainak megválasztása – éppen ebben az önkényben áll, s a védekezéshez fűződő jog emiatti elvitatása a kockázatmentes elkövetés (bűnözés) elfogadását, ezáltal közvetve ösztönzését jelentené.” A Kúria ezen a ponton voltaképpen tehát teleologikus normaértelmezést végez, okfejtésének lényege ugyanis azon a premisszán alapul, hogy a büntetőjog a jogtárgyak hatékony oltalmazása érdekében szabályozza a jogos védelem intézményét, ezen alapvetéssel pedig nem lehet összeegyeztethető a javakkal szembeni elhárítás lehetőségét korlátozó bírósági joggyakorlat. A Kúria kifejti, hogy az elvett dolgot magánál tartó, azzal menekülő tolvaj folyamatos nyomon követéséhez való jogosultságot kétségbe vonó judikatúra valójában a bűnözést ösztönöznél azáltal, hogy a támadás következményei viselésének kockázatát a védekezésre hárítja. Ez pedig nyilvánvalóan nem lehet a jogos védelem szabályozási célja, éppen ellenkezőleg, az rendeltetése szerint a jövőbeni jogtalan támadások megelőzésére szolgál.

A jogos védelem e generálpreventív hatásának létezésével magam is egyetértek, az a védekezési jog általános jogrendvédelmi funkciójával áll összefüggésben. Ebben a kontextusban a jogos védelem szabályozása ugyanis azt juttatja kifejezésre, hogy a támadó jogellenes cselekményét csak rizikó vállalása mellett fejtheti ki, a védekezés következményeinek kockázatát ugyanis neki, és nem a büntetlenséget élvező elhárítónak kell viselnie.⁷¹⁶ Erre figyelemmel a Kúria által értékesített teleologikus érvelés alkalmas a ratio decidendi helytállóságának megalapozására.

Összegezve elmondható, hogy az a) pontban foglalt ratio decidendi egy kifejezetten aktivista jogalkalmazás eredménye, amely – a fentiekben részletezettek szerint – sem alapjogi, sem pedig teleologikus nézőpontból nem kifogásolható. Természetesen ez az új megközelítés valójában a kriminálpolitikai koncepcióváltás joggyakorlatban való leképeződésének tekinthető, amely a következő iránymutatással szolgál a bíróságok számára: a jogos védelem mind mennyiségi, mind időbeli határait a korábbi judikatúránál szélesebb körben megvonó ítélkezési gyakorlat kialakítása szükséges. Erre KÓNYA István is utal egyik legújabb tanulmányában: „Ennek ellenére igazat kell adnom az egyik televíziós riportban megszólaló védőnek, aki annak a véleményének adott hangot, hogy a bíróságok mindig is nehezen állapították meg a jogos védelmet, és nehezen állapítják meg ma is. Ez azt jelenti, hogy a jogtalan támadás elhárításának szabadsága alkotmányos szintű szabályozást nyert, a törvényhozás kodifikálta a megelőző jogos védelmet, és a szituációs jogos védelem korlátlan védekezést biztosító eseteit, de ezeket a változásokat a büntető jogalkalmazás – bár ismeri és érti – mégis nehezen követi, mert ragaszkodik több évtized beidegződéséhez. Különösen így van ez, ha a vád tárgyává tett cselekmény súlyos eredményű.”⁷¹⁷

Ad b) *A jogos védelem speciálítása a jogszabályi engedélyhez képest*

Az előző gondolatmenethez kapcsolódóan szükséges megjegyezni, hogy a jogrend az üldözés jogszerűségének igazolására nem kizárólagosan a jogos védelem jogintézményét biztosítja. Így kérdésként merül fel, hogy a vizsgált, új kúriai jogértelmezés hiányában a védekező személy büntetőjogi felelőssége egyébként megállapítható lenne-e. Ahogyan

⁷¹⁶ Részletesen lásd *I. rész 2.1.1. fejezet*.

⁷¹⁷ KÓNYA 2018, 572.

arra a fentiekben arra egy önálló fejezetben⁷¹⁸ már részletesen utaltam: a zsákmánnyal menekülő tolvaj esetét nem lehet pusztán a Btk. szemszögéből vizsgálni: a jogos védelem szabályain túl ugyanis ilyen helyzetekben mind a Ptk. szerinti jogos önhatalom (5:6 §), mind a büntető eljárásjog által szabályozott elfogási jog (Be. 273. §) alapot adhat a jogellenesség kizárására. A szabályozás komplexitását a jelen ügyben eljáró jogalkalmazó szervek is észlelték, és eltérő indokolással ugyan, de a jogszabályi engedély hatályosulásának lehetőségét elvetették. Ehelyütt érdemesnek látszik az egyes álláspontokat röviden felidézni.

Az elsőfokú bíróság határozatának indokolása szerint a vádlott javára mind a jogos védelem, mind pedig a jogos önhatalom szabályai megállapíthatók, azonban előbbi speciális felelősséget kizáró ok, így a cselekmény büntetendősége ténylegesen a Btk. 22. § (1) bekezdése szerint zárható ki. Az elfogási jog a kerületi bíróság álláspontja szerint azért nem hívható fel jelen elhárítással összefüggésben, mert a vádlott cselekménye nem a bűncselekmény elkövetőjének elfogását, hanem a dolog visszaszerzését célozta.

A Fővárosi Törvényszék álláspontja szerint jelen ügyben praetextus okán jogos védelem nem állapítható meg, a vádlott valójában a Ptk. biztosította jogos önhatalomhoz való jogát gyakorolta akkor, amikor a tolvajokat üldözöbe vette. A dolog visszaszerzése során azonban olyan, a megtámadott javakkal össze nem mérhető sérelmet okozott, amely a jogszabályi engedély felhívásának lehetőségét kizárja. A másodfokú bíróság az elfogási jog gyakorlásának lehetőségére nem tért ki.

A Kúria is említi határozatában mindhárom büntetőjog-ellenességet kizáró okot, azonban a köztük fennálló elhatárolási kérdés megválaszolására nézve iránymutatást nem ad. A b) pontban rögzített ratio decidendi valójában tehát expressis verbis a határozatban nem jelenik meg, mégis, az a felülvizsgálati döntés indokolásából kiolvasható. Feltehetően a Kúria úgy tekintette, hogy elsődlegesen a jogos védelem törvényi feltételei fennálltát kell vizsgálni, azok teljesülése esetén a jogszabályi engedély kritériumainak további elemzése már szükségtelen.

Megállapítható, hogy az a) pontban foglalt elvi tétel alapján a Ptk. 5:6. §-a szerinti rendelkezés a nyombani üldözés eseteiben nem alkalmazható, a két büntetethez akadály egymással kollízióba nem kerül.⁷¹⁹ Erre tekintettel kijelenthető, hogy a BH 2012. 1. szám alatt közzétett elvi iránymutatás is meghaladottá vált. Az eseti döntésben foglalt tétel szerint: „Nem jogos védelem címén, hanem – mert a cselekmény nem jogellenes – bűncselekmény hiányában van helye a terhelt felmentésének, ha a sértettel szemben az elveszett birtoka visszaszerzése érdekében – mert hatósági úton gyors és hatékony birtokvédelmet nem remélhet – önhatalommal lép fel, s ezzel a birtoksérelemmel arányos erőszakos magatartásával a birtoka visszaszerzését követően nyomban felhagy.”⁷²⁰ Megjegyezhető, hogy az idézett anyagi jogi megállapítás megszővegezése – más okból – egyébként korábban is pontatlan volt, mivel a jogszabályi engedély és a jogos védelem egyaránt a cselekmény büntetőjog-ellenességét zárják ki.⁷²¹

⁷¹⁸ Vö. III. rész 3.4.2. fejezet

⁷¹⁹ Kérdésként vetődik fel, hogy a tilos önhatalmat meg nem valósító, kívülálló, a dolog visszaszerzése során azonban sérelmet szenvedő (veszélyeztetett) személyek viszonylatában a Ptk. szerinti jogszabályi engedélynek lehet-e büntetőjog-ellenességet kizáró hatása? Álláspontom szerint a válasz nemleges, az engedély ebben a körben sem bírhat relevanciával, tekintettel arra, hogy a Ptk. 5:6. §-a a fellépés lehetőségét kizárólag a tilos önhatalmat gyakorló személlyel szemben biztosítja.

⁷²⁰ BH 2012. 1.

⁷²¹ Erre lásd NAGY 2014a, 208.

A jogeset részletes elemzésére – eltérő dogmatikai megközelítésben – a későbbiekben térünk ki.⁷²²

Amennyiben a birtokállapot helyreállítása nem azonnali, nem a támadást közvetlenül követő cselekményfolyamat (nyomon követés) során valósul meg, úgy az elvi határozatból az a következtetés vonható le, hogy a jogtalan támadás hiányára tekintettel a jogos védelem szabályai nem hívhatók fel. Álláspontom szerint a jogos önhatalam Ptk.-beli szabályai alapján nem zárható ki azonban, hogy a dolog elvitele után a sértett később annak visszaszerzése végett közbeavatkozzon. Ilyen helyzetben azon törvényi kritériumot, amely szerint egyéb birtokvédelmi eszköz a birtokos számára bizonyosan nem állt rendelkezésre, a konkrét történések alapján kell megítélni.⁷²³

Ad c) A jogos védelmi helyzet fennállta nem független a támadás mint bűncselekmény stádiumtani minősítésétől

A c) pontban feltüntetett elvi megállapítás szerint a javak visszaszerzésére irányuló elhárítás esetén a Kúria a jogos védelmi helyzet fennálltát a támadás pontos bűncselekménytani (közelebbről stádiumtani) minősítésétől teszi függővé. Így, ha a támadó a lopás bűncselekményét (szabálysértését) még nem juttatta befejezett stádiumba, a támadás fennállhat, és a tolvajjal szemben védezésnek lehet helye. Ezzel szemben, amennyiben a lopás valamennyi tényállási eleme megvalósult, a támadás befejezettnek tekintendő, és a jogos védelem alkalmazása kizárt. E megközelítés alapja azon, a Kúria 4/2013. BJE határozatában kifejezésre juttatott értelmezés, amely szerint: „A támadás olyan tevékenység, amely megvalósítja valamely bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának ismérveit.”

Ettől eltérő álláspontom szerint a támadás jogtalansága nem szükségképpen büntetőjogi szempontból értendő, így akár bűncselekményt (szabálysértést) még meg nem valószínű cselekmény is létrehozhat jogos védelmi helyzetet.⁷²⁴ Ebből fakadóan a védekezési jognak szigorúan a támadás bűncselekménytani minősítéséhez kapcsolása sem indokolt. A törvény rendelkezése szerint ugyanis a jogos védelmi szituáció létrejöttének egyetlen feltétele az, hogy a védett jogi tárgyak ellen intézett támadás álljon fenn, vagy azokat a támadás közvetlenül fenyegetse. Ennek fényében közömbös, hogy a támadás a jogi értékelés eredményeként megkísérelt vagy befejezett bűncselekménynek, esetleg büntendő cselekménynek vagy szabálysértésnek, illetve egyéb jogsértésnek minősül. Röviden összefoglalva: ha a támadással felhagytak, nem azért szűnik meg a jogos védekezés joga, mert a támadás mint bűncselekmény befejezetté vált, hanem azért, mert az oltalmazott jogi tárgy már nincs veszélyben.

Ad d) A lopás elkövetési magatartásának stádiumtani értékelése

A jogos védelem alkalmazhatósága nézőpontjából kizárólag a c) pont szerinti megállapítás fényében van különös jelentősége a Kúria azon további értelmezésének, amely szerint a lopás mindaddig kísérleti stádiumban marad, amíg a jogtalan eltulajdonítást célzó magatartás a birtokos jelenlétében, szeme előtt történik, és az elvett dolgot folyamatosan figyelemmel kíséri és tettenérés okán az elkövetőkkel szemben lehetősége is van közbeavatkozni. Ez az interpretáció voltaképpen illeszkedik az EBH 2012. B.32. számú elvi bírósági határozatban publikált új kúriai értelmezéshez, amely a lopás megvalósulási szakaszaira

⁷²² Lásd *III. rész 4.4.1. fejezet (XX. jogeset)*

⁷²³ Vö. Ptk. 5:6. § (2) bek.

⁷²⁴ Ennek részletes kifejtésére lásd *III. rész 4. fejezet*.

vonatkozó korábbi júdikaturához képest új irányvonalat jelölt ki. Mindezek alapján indokolt röviden pillantást vetni a korábbi történelmi korszakok vonatkozó ítélkezési gyakorlatára.

A lopás elkövetési magatartása a kodifikált büntetőjog kezdetei óta egységesen az *elvétel*.⁷²⁵ Az elvétel befejezettségére nézve a jogirodalomban három különböző felfogás alakult ki. A *contractatio* elve szerint a lopás már a dolog megérintésével-megfogásával, elmozdításával, az *ablatio* elmélete alapján a dolog elvitelével, illetve biztonságba helyezésével, míg az *apprehensio* elnevezésű teória szerint a dolog feletti tényleges uralom, azaz tolvaj általi új birtokállapot kialakításával tekinthető befejezett bűncselekménynek.⁷²⁶ Elmondható, hogy a praxis már a Csemegi-kódex időszakától kezdődően⁷²⁷ az *apprehensio* talaján áll. Más kérdés, hogy a joggyakorlat a dolog feletti tényleges uralom létrejöttének értékelését illetően nem mutat(ott) egységes képet.

A Kir. Curia gyakorlata kapcsán FINKEY kiemeli, hogy „az esetek többségében a Curia, a BTK. ellenére, az elmozdítási elméletet követi.”⁷²⁸ Így például befejezett lopást állapított meg akkor, amikor a vádlott egy zártan bolthelyiségbe belopózott, és onnan a magához vett több tárggyal távozni akart, azonban mások ekkor feltartóztatták. Úgyszintén befejezett stádiumú lopásként minősítette a múlt század fordulóján a cselekményt a legfőbb bírói fórum, amikor a vádlott „a panaszos pinczéjébe bemenvén, a magával vitt ruháskosarat az ott lévő tüzelőfával jogtalan eltulajdonítási célból telerakta, azonban az e közben hallott zörejtől észrevevén, hogy tetten kaptott, a már ellopott fát kosarából kiönté és elmenekült, a bevégzett lopás vétségét képezi.”⁷²⁹

Később az LB egyik, 1954-ben publikált eseti döntésében a befejezettség stádiumát időben még előrébb hozta, amikor rámutatott: „a lopás be van fejezve, mielőtt a tettes a más birtokában lévő idegen ingó dolgot jogtalan eltulajdonítás céljából elveszi, elmozdítja arról a helyről, ahol azt elhelyezték.”⁷³⁰ Voltaképpen ezen értelmezés már egyértelműen a *contractatio* elvének követésére utal. A második világháborút követő korszak büntetőjogi irodalmában is hasonló álláspont dominánssá válása mutatható ki: „Elvétellel a birtokos vagy a birláló személyében csere áll be: megszűnik az egyik személy birtoka vagy birlalata és elkezdődik a tolvaj birtoka a dolog felett. Nem szükséges a dolgot a lopás színhelyéről elvinni, elrejtetni, általában a dolog birtokát a tolvaj számára biztosítani. Befejezett az elvétel és ezzel a lopás, ha a tettes [...] a dolgot a helyéről elmozdította és akár csak egy pillanatra is hatalmába kerítette.”⁷³¹

A júdikatura a későbbiekben pedig több eseti döntésében hangsúlyozta, hogy a dolgon az új birtokállapot a dolog elrejtésével is kialakulhat, így az elvételt már akkor befejezettnek tekintette az LB, ha a dolog elvitelére – tettenérés okán – egyébként még nem is kerülhetett sor.⁷³²

⁷²⁵ Lásd Csemegi-kódex 333. §; 1961. évi Btk. 291. §; 1978. évi Btk. 316. § (1) bek.; Btk. 370. § (1) bek.

⁷²⁶ FAYER 1896, 338.; WERNER 1898, 594.; FINKEY 1914, 699.

⁷²⁷ Ahogy a korabeli szerzők közül WERNER Rezső fogalmaz: „A tudomány mai állása és a legtöbb törvényhozás, névszerint a hazai bktv. szempontjából is, ez utóbbi [ti. *apprehensio*] tekinthető elfogadottnak. A bevégző *actus* tehát a birtokbavétel, nem pedig az elsajátítás.” WERNER 1898, 594.

⁷²⁸ FINKEY 1914, 699.

⁷²⁹ Jogeseteket ismerteti FAYER 1896, 338.

⁷³⁰ BH 1954. 620. szám alatt közzétett eseti döntés. Idézi: KÁDÁR 1960, 121.

⁷³¹ KÁDÁR 1960, 120.

⁷³² BH 1975. 340., BH 1994. 169., BH 1995. 142.

A legújabb bírói gyakorlatot tekintve elmondható, hogy a Kúria az EBH 2012. B.32. számú elvi döntésében változatlanul megerősíti az *apprehensio* elvét, a legfőbb bírói fórum ugyanis kifejti, hogy

„a lopás elkövetési magatartása az elvétel, amelynek következtében a dolog eddigi birtokosa többé nincs abban a helyzetben, hogy a dolog felett hatalmat gyakoroljon, azzal rendelkezzen. Az elvétel az eredeti birtoklás állapotának, mint uralmi, hatalmi helyzetnek a megváltoztatása, ami akkor befejezett, ha az eredeti birtokosnak nincs reális lehetősége a dolog további birtokolására, illetve arra, hogy újból annak birtokába kerüljön. Erre akkor kerül sor, ha egy új birtokállapot már létrejött. Ekkor a lopás befejezett.”

Az elvi bírósági határozat kiemeli továbbá, hogy az elvétel a kívülvilágban több részcelemekényből is állhat, így az életbeli történés büntetőjogi minősítése összetett jogalkalmazói feladat:

„Következésképpen a befejezett elvétel nem azonos önmagában a dolog megragadásával, összeszedésével, becsomagolásával, elmozdításával, más helyre tételével, elrejtésével, elvitelével. Ezek a tevékenységek az elvétel egyes mozzanatait, kezdő vagy befejező részei lehetnek.”

A kifejtettekből pedig azt a konklúziót is levonja a Kúria, hogy „a dolog jogtalan eltulajdonítását célzó magatartás konkrét mozzanata nem haladja meg a lopás kísérleti stádiumát, amíg a birtokos jelenlétében, szeme előtt, »élőben« történik; a birtokos azt folyamatosan észleli, figyelemmel kíséri, és lehetősége is van közbeavatkozni.” Ezeket a megállapításokat egyező tartalommal megtalálhatjuk az EBH 2018. B.11. számú határozatban is, a c) pont szerinti *ratio decidendi* is ennek továbbbélése.

A fentiekben említettekkel összevetésben megállapítható, hogy a Kúria ezen értelmezése új joggyakorlat kialakítását célozza, tekintettel arra, hogy a bíróságok korábban a hasonló szituációkban a lopási cselekményt mint befejezett bűncselekményt fogták fel: az eredeti birtokos ilyen helyzetekben ugyanis a birtokból ténylegesen már kiesett, a nyomon követés vagy figyelemmel kísérés sikeressége (azaz a dolog visszaszerzése) esetleges, így a tolvajnál az új uralom létrejöttét adottnak vették. Nem véletlen, hogy jelen ügyben a Legfőbb Ügyészség is ennek megfelelően, befejezett lopásként minősítette a támadók magatartását: „Az elkövetők a dolog birtokát, a dolog fölötti tényleges uralmat is megszerezték, ezért a lopás az elvétellel befejezetté vált. Az elkövetők a motorkerékpárral a helyszínt elhagyva már a dolog elvitelét hajtották végre, amely a lopás befejezetté válásához már nem szükséges.”⁷³³

Kiemelendő, hogy a Kúria okfejtése nyomán az ilyen élethelyzetek jogi minősítése a jövőben az *apprehensio* és *ablatio* teóriáinak kombinációján fog alapulni: a tényleges uralom kialakítása, és azon keresztül az elkövetési magatartás befejezése ugyanis csak a sértett nyomon követésének megszüntetésével, vagyis a dolog elvitelével válik lehetségessé.

Kétségtelen, hogy az elvétel ismerve a jogos védelem egyes alapfogalmaihoz (támadás, szükségesség) hasonlóan úgy a jogirodalomban, mint a joggyakorlatban fogalmi bizonytalanságokkal terhelt. Elvi síkon azt senki sem vitatja, hogy a lopás stádiumtani anomáliái az *apprehensio* elve alapján oldandók meg. Az *apprehensio* lényegét jelentő tényleges uralom kérdésének vizsgálatakor azonban az elmúlt évszázad ítélkezési gyakorlata kevésbé vette figyelembe a sértettnek a dolog visszaszerzésére fennálló lehetőségét, a hangsúlyt kifeje-

⁷³³ Idézi EBH 2018. B.11.

zetten a tolvaj által kialakított új birtokállapot létrejöttére helyezte. Ily módon a gyakorlat hajlott a kísérlet fogalmi kereteinek szűk értelmezésére, kiterjesztve ezáltal a befejezettség szakát. Ezzel szemben a legújabb jogalkalmazói megközelítés a birtokállapot sértett általi helyreállításának reális lehetőségét helyezi az értelmezés középpontjába. Amennyiben az fennáll, a sértett birtokból történő kiesése (dolog birtokának elvesztése) önmagában még nem tekinthető befejezett elvételnek.

Összességében tehát elmondható, hogy a Kúria a lopás elkövetési magatartásának értelmezése során a továbbiakban az *ablatio elvével kombinált apprehensio teóriáját tartja fenn*. Megállapítható továbbá, hogy e megközelítés nem mond ellent a törvényi tényállási elem alapvető jelentésének, figyelemmel arra, hogy az elvétel maga is viszonylagos fogalom, amelynek stádiumtani minősítésére csak a konkrét történeti tények egymásra tekintettel történő értékelésével nyílat lehetőség. Ezen ismérvet érintően megállapító jogértelmezés ugyanis csak annyiban áll rendelkezésre, amennyiben a joggyakorlat a tolvaj tényleges uralmának kialakítását tekinti a befejezettség szükségképpeni feltételének. Mindennek pedig értelemszerű következménye az, hogy ebben a körben is precedenseken alapuló jogalkalmazás dominánssá válása mutatható ki.

Összességében a Kúria interpretációja a lopás elkövetőjének nézőpontjából *in bonam partem* jellegű, hiszen a kísérleti minősítés utat nyit a kétszeres leszállás [Btk. 82. § (4) bek.] alkalmazásához. Például a büntetés ilyen mérvű enyhítése szerephez juthat akkor, ha a tolvaj a dolgot az őt üldöző sértettnek visszaadja.

Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy ennek a joggyakorlatnak a jogos védelem alkalmazhatóságán túlmutató anyagi jogi konzekvenciái is vannak:

- Az elvétel kísérleti szakban rekedése ellenére az önkéntes visszalépés (ebben az esetben konkrétan: önkéntes elállás) szabályai [Btk. 10. § (4) bek. a)] az elkövetés sajátosságaira figyelemmel ténylegesen nem válhatnak alkalmazhatóvá. A bírói gyakorlat szerint ugyanis e büntethetőséget megszüntető oknál az önkéntesség megállapítására akkor kerülhet sor, ha az elkövető döntően belső elhatározásból hagy fel a külső körülmények által nem akadályozott magatartás folytatásával, és lép vissza a bűncselekmény befejezésétől.⁷³⁴ Így, ha a tolvaj a dolog elvitele során annak birtoklásával felhagy, az döntően nem a saját akaratelhatározásából fakad, minthogy arra éppen a sértett üldöző tevékenysége, vagyis egy külső körülmény kényszeríti. Amennyiben pedig az elvétel megszakítására nem a sértett jelenlétében, az üldözéssel összefüggésben kerül sor, a lopás már befejezetten megvalósult, amelytől a visszalépés fogalmilag kizárt.
- A menekülésben – dolog elvitelében – segítséget nyújtó személy nem bűnpártolónként vagy orgazdaként, hanem a lopás társtetteseként vagy bűnsegédneként felel.
- A Btk. 365. § (2) bekezdése szerinti ún. „megtartásos” rablás tényleges hatóköre leszűkül, ugyanis e bűncselekmény befejezett lopási cselekményt feltételez: ezzel szemben a tettenérés során az új gyakorlat szerint az elvétel még nem valósulhat meg teljes egészében, mivel a sértettnek lehetősége van közbeavatkozni, éppen erre figyelemmel van szükség a tolvaj részéről erőszak vagy kvalifikált fenyegetés alkalmazására. Ilyen helyzetekben tehát a dolog megtartása végett alkalmazott kényszerítés a rablás első alapesetének [Btk. 365. § (1) bek. a)] keretei között nyerhet büntetőjogi értékelést. Erre a következtetésre jutott egyik újabb határozatában a Szegedi Ítéltábla is: „Tekintettel arra, hogy a lopás kísérleti szakban

⁷³⁴ Így pl. EBH 2004. 1110.; BH 2014. 36.; 4/2002. BJE

maradt a sértett gépjárműről történt leválásának a pillanatáig, ezért az időközben alkalmazott erőszak – a gépjármű felgyorsítása révén a sértett testi épsége elleni támadás – nem a már megszerzett dolog megtartását, hanem annak megszerzését (is) célozta. Ezért a vádlottak vagyoni elleni erőszakos bűncselekményének helyes minősítése a 2012. évi C. törvény (Btk.) 365. § – nem (2) bekezdése, hanem – (1) bekezdés a) pont 1. fordulata, (3) bekezdés c) pontja, valamint a (4) bekezdés b) pontja.⁷³⁵ Megállapítható, hogy a jövőben legfeljebb csak akkor minősülhet a cselekmény a Btk. 365. § (2) bekezdése szerint, ha a tolvaj tetten érése a dolog elvételét követően a korábbi birtokoson kívüli, harmadik személy által történik, és a tolvaj az erőszakot vagy kvalifikált fenyegetést – a dolog további megtartása végett – vele szemben alkalmazza.

4. A támadás jogtalansága

4.1. A jogtalan támadás szabályozási rendeltetése mint elemzési zsinórmérték

4.1.1. A jogtalanság általános rendeltetése

Általánosságban a jogtalan támadás törvényi megjelenítésére azért került sor, hogy a jogos védelmi helyzet kialakulásának normatív feltételeit a jogalkotó megfelelően kijelölje, ezáltal pedig az elhárító cselekményhez kapcsolódó büntetőjogi felelősség kizárhatóvá váljék. E teleologikus értelmezésből nyilvánvalóvá válik, hogy a jogtalanság ebben a kontextusban nem a *büntetőjogi felelősség* megalapozását, hanem annak *eliminálását szolgálja*. A támadás jogtalansága tehát rendszertanilag a büntetőjogi felelősség negatív oldalán, e büntetendőséget kizáró ok (Btk. 21-22. §) körében helyezhető el. Önálló ismérvként történő kategorizálása pedig azért bír jelentőséggel, mert egyértelművé teszi, hogy ebben az esetben a jogtalanság nem az egyébként bűncselekmény-fogalmi elemként általánosan ismert funkcióját tölti be, hanem – attól elkülönülten – egy, ún. „megengedő tényállás”⁷³⁶ részeként önálló dogmatikai hatókörrel bír. Ebből fakadóan e törvényi rendelkezések értelmezése, tartalommal való megtöltése a büntetőjogi felelősség pozitív oldalától elvonatkoztatott, önálló, attól független jogalkalmazói-jogtudományi feladat. Ezt tekintem dogmatikai elemzésem kiindulópontjának. Mindez persze nem jelenti azt, hogy egyes, a büntetőjog alapfogalmai között ismert kategóriák hasznosítására az elemzés során ne kerülhetne sor. Ebben a körben csupán arra kell figyelemmel lenni, hogy az értelmezett tényállási elemek objektív törvényi céljával az interpretációs eredmény összeegyeztethető legyen.

4.1.2. A jogtalanság különös funkciója

A támadás jogtalanságának *különös funkcióját* pedig az adja, hogy a jogos védelem jogelvi premisszáját a jogalkotó általa teszi világossá: jogos védelem címén a büntetőjogi felelősség kizárására csak speciális helyzetben, jogos és jogtalan érdekek összeütközése esetén

⁷³⁵ Szegedi Ítéletábla Bf.II.482/2017/19.

⁷³⁶ A német irodalomban hasonló kifejezéssel („Erlaubnis-Tatbestand”) él HEINRICH 2012, 127.; WESSELS–BEULKE 2012, 102.

kerülhet sor.⁷³⁷ Ebből nyilvánvaló az is, hogy a jogtalanság csak a támadás jellemzője lehet, vagyis ha a védekező kerül a jogtalanság talajára a jogos védelem szabályai javára nem alkalmazhatók.

A jogtalanság ismervéből vonható le az a következtetés is, hogy *állat által kifejtett cselekmény önmagában nem válthat ki jogos védelmi helyzetet*, mivel nem emberi lény nem valósíthat meg jogellenes cselekményt: a jogi normáknak ugyanis az állatok nem címzettjei, így azok megtartására sem kötelesek.⁷³⁸ Esetükben tehát a jogszerűség-jogellenesség nem értelmezhető. A támadó állattal mint veszélyforrással szemben a végszükség keretei között lehet védekezni.⁷³⁹ Amennyiben az állat eszköz az ember indította támadás megvalósítása során, jogos védelmi szituáció kialakulhat: az elhárítás ebben az esetben közvetlenül a kauzális folyamatot elindító emberi cselekmény, közvetetten pedig az állat ellen irányul.

A jogos és jogtalan érdekek kollíziója teszi lehetővé továbbá a jogos védelem végszükségtől (Btk. 23. §) való megfelelő elhatárolását is, hiszen utóbbi jogellenességet kizáró ok esetében a törvény nem szól a közvetlen és másként el nem hárítható veszély jogi minőségéről, így a jogos védelem szabályozásából juthatunk csak arra a következtetésre, hogy végszükséget jogszerű érdekek kollíziója hozhat létre.⁷⁴⁰

4.1.3. Következtetés

A fentiekben kifejtettekből kitűnik, hogy a támadás mint jogos védelmi helyzetet kiváltó magatartás, míg annak *jogtalansága* mint kifejezetten e magatartáshoz kapcsolódó *önálló ismerv* értendő. Ennyiben tehát a jogos védelem diszpozíciója sajátos, mivel alkalmazhatóságának kritériuma azon jogi normába ütközés előzetes vizsgálata, amely a támadás jogtalanként értékelését megalapozza. Mindez egy komplex szubszumciós tevékenységet feltételez, hiszen a vizsgált elhárító magatartás büntetőjogi minősítése csak a támadás folytán sértett jogszabály együttes alkalmazásával végezhető el. E feladat megoldása során elsődleges elemzési szempontnak a jogtalanság fentiekben kifejtett szabályozási rendeltetését tekintem, és a jogos védelmi helyzet létrejöttéhez kapcsolódó egyes bűncselekménytani kérdések megválaszolásával a továbbiakban e két ismerv (támadás és annak jogtalansága) mentén foglalkozom.

4.2. A jogtalanság megítélése a korábbi jogirodalomban

A fentiekben lefektetett vizsgálati kiindulópont alapján egyértelmű, hogy a támadás jogtalansága önálló – a büntetőjog-ellenességtől mint bűncselekmény-fogalmi elemtől elkülönített – fogalomként értendő, amelynek rendszertani helye a büntetőjogi felelősség

⁷³⁷ A bírói gyakorlatban kialakult leegyszerűsítő megfogalmazással élve: „a védelem azért *jogos*, mert a támadás *jogtalan*.” Kúria 4/2013. BJE I/1.

⁷³⁸ A hazai jogirodalomban ugyanígy NAGY 2014a, 213. A német jogtudományban ugyannerre az álláspontra lásd MITSCH 2003, 346.

⁷³⁹ NAGY 2014a, 231.; RÖNNAU–HOHN 2006, 410., 424.

⁷⁴⁰ TOKAJI szerint: „Végszükség esetén jog áll szemben joggal.” TOKAJI 1984, 266. UJVÁRI Ákos értelmezése szerint: „A jogos védelem ellentámadás a jogtalansággal szemben, és ennek megszüntetése. A végszükség menekülés a jogtalanság elől, más jogos érdekének sérelme árán.” UJVÁRI 2009, 85. Ugyanígy korábban KÁDÁR–KÁLMÁN 1966, 333-334.

negatív oldalán, konkrétan a jogos védelem körében van. Ezt az alapvetést vallotta már a múlt század elején több neves hazai büntetőjogász is. Így DEGRÉ Lajos szerint:

„A támadás jogtalansága nem vonja maga után azt, hogy a támadás szükségkép bűncselekmény objectiv tényálladékát (vagy ennek létrehozására menő kísérletet) kell hogy képezze. Minthogy, – a korábban kifejtettek szerint, – a jogtalansága fogalma tágabb, mint a bűncselekményé, és terjedelmében az utóbbtól in concreto nem függő, nincs alap annak elvileges felvételéhez, hogy a jogtalanság lehető alakzataiban a büntetőjog szigorúan taxativ jellegű tényálladékhöz tapad. A gondatlan vagyronrongálás közkeletű katedrai példája, az idegen ingatlanra való behatásnak a jogos védelem tana szempontjából is relevanciával bíró esetei élénken megvilágosítják ezt a tételt.”⁷⁴¹

Hasonlóképpen foglalt állást ANGYAL Pál:

„A jogtalan támadás tágabb fogalom, mint a bűncselekményé, következésképp oly nézet, mely a jogtalan támadás fogalmát a bűncselekmény-kategóriára szorítja, törvényi alappal nem bír. Jogtalan támadás tehát a gondatlan vagyronrongálás ép-ny, mint az állatok részéről jövő, jogot sértő vagy veszélyeztető erő kifejtés.”⁷⁴²

HACKER Ervin szerint: „A támadás legyen jogellenes, de nem kell bűncselekmény formájában jelentkezni (például éjjeli csendháborítóval szemben is van helye jogos védelemnek) [...]”⁷⁴³ míg KAUTZ Gusztáv úgy foglalt állást, hogy a „[...] támadás jogtalansága tárgyi feltételét képezi a védelem jogosságának, tárgyilag pedig jogtalannak tekinthető minden támadás, mely a jog elvei szerint nincs megengedve.”⁷⁴⁴ Ennél is kategorikusabban fogalmazott HELLER Erik: „Semmi esetre sem kell azonban a támadásnak bűncselekménynek lennie.”⁷⁴⁵

Megállapítható tehát, hogy a korábbi hazai szakirodalom nem tekintette ekvivalensnek e törvényi ismérvet a büntetőjog-ellenességgel mint a tudományos bűncselekmény-fogalom egyik komponensével. E megközelítés egyébként a német irodalomban régóta ismert és elfogadott, Wolfgang MITSCH és Roland FELBER is kiemeli, hogy a jogtalanságnak eltérő dogmatikai karaktere, és így más bűncselekménytani rendeltetése lehet attól függően, hogy a büntetőjogi felelősség pozitív vagy negatív oldalához kapcsolódik.⁷⁴⁶ Ezt tapasztalhatjuk a jogos védelem kontextusában is: a jogtalanság megléte itt ugyanis *nem a cselekmény büntetendőségét megalapozó*, hanem éppen azt *kizáró hatású* lehet. Másként fogalmazva: a Btk. 21-22. §-ai nem a támadó büntetendőségéről, hanem a védekező által kifejtett cselekmény büntetendőségének kizárásáról rendelkeznek.⁷⁴⁷

⁷⁴¹ DEGRÉ 1910, 288.

⁷⁴² ANGYAL 1920, 404.

⁷⁴³ HACKER 1936, 154.

⁷⁴⁴ KAUTZ 1881, 246.

⁷⁴⁵ HELLER 1931, 159.; később ugyanígy HELLER 1937, 84.

⁷⁴⁶ MITSCH 2003, 303.; FELBER 1979, 85.

⁷⁴⁷ Hasonlóan a német Btk. vonatkozó rendelkezése kapcsán MITSCH 2003, 303.

4.3. Az uralkodó jogirodalmi-joggyakorlati álláspont

Az előzőekben ismertetett jogirodalmi értelmezések ellenére – sajnálatos módon – a jelenleg uralkodó hazai álláspont már nem ebből a feltevésekből indul ki, és a fogalmi elem imént vázolt rendszertani sajátosságai ellenére a támadás jogtalanságát tévesen a bűncselekmény fogalmi elemével, a büntetőjog-ellenességgel azonosítja, ezáltal pedig a jogos védelem körében rögzített törvényi feltételnek *megszorító értelmet* ad.⁷⁴⁸ Az uralkodó álláspont e radikális megváltozására nézve a jogirodalomban magyarázat nem található, a Btk. miniszteri indokolása sem tér ki e kérdésre.⁷⁴⁹

A recens joggyakorlat szerint a támadás jogtalansága *objektív* ismérv, maga a támadás pedig csak olyan erőszakos magatartásban kifejeződő tevékenység lehet, amely megvalósítja valamely, „a Különös Részben büntetni rendelt bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának ismérveit.”⁷⁵⁰ Bár nem egyértelmű, de a szabálysértésekre vonatkozó zárójeles megjegyzés azon régebbi joggyakorlat továbbélésére enged következtetni, amely szerint szabálysértésként minősülő cselekmény akkor lehet támadás, ha a szabálysértés ún. kettős alakzatú. A BH 1996. 70. számú döntésben kifejtettek szerint:

„Az ítélkezési gyakorlat szerint keletkeztethet jogos védelmi helyzetet olyan cselekmény is, amelynek büntetendőségéről nem a Btk., hanem a szabálysértésekről szóló törvény rendelkezik, és ekként az csupán szabálysértést valósít meg, feltéve, hogy ennek a szabálysértési cselekménynek – mint esetünkben a lopásnak – az elkövetési ismérveit a büntetőtörvény határozza meg.”⁷⁵¹

Az uralkodó álláspont effajta pálfordulásának pontos indokára nézve csak következtetni lehet. Ebben a körben érdemes utalni MÉSZÁROS Ádám véleményére, aki szerint indokolt lehet a jogtalanság vizsgálatába beemelni a védelmi cselekménnyel szemben támasztott követelményeket is, mivel felvetődik például a kérdés, hogy „egy pusztán szabálysértési cselekmény elhárítása egy egyébként bűncselekménynek minősülő cselekménnyel nem sérti-e az arányosság követelményét?”⁷⁵² Valószínűsíthető tehát, hogy a többségi álláspont a jogtalanságot nem önálló fogalomként, hanem a védelmi cselekményhez kapcsolódó további törvényi kritériumra tekintettel, azzal együttesen értelmezi. Ezt támaszthatja alá az is, hogy a megváltozott értelmezés megjelenése az arányossági követelmény büntetőjogban való térnyerésével esik egy időszakra.⁷⁵³ Álláspontom szerint e felfogás azonban nem egyeztethető össze a jogos védelem törvényi szabályozásával, amely arányosságról kifejezetten nem is tesz említést, nincs figyelemmel továbbá a jogtalanság fentiekben taglalt rendeltetésére sem, valamint restriktív jellegére figyelemmel alkotmányossági szempontból kifejezetten aggályos is.

⁷⁴⁸ BLASKÓ 2013, 226; BALOGH 2010b, 126.; BELOVICS 2014, 223.; HOLLÁN 2013, 140.; BLASKÓ–LAJTÁR–ELEK 2013, 155.; UJVÁRI 2009, 73.; WIENER 2002, 119. Ezzel ellentétesen – kisebbségi véleményként – nem tartja szükségesnek a támadás jogtalanságát büntetőjogi értelemben venni TOKAJI 1984, 251.; NAGY 2014a, 213-214.; KARSAI 2013, 89.; GELLÉR 2008, 163-164.

⁷⁴⁹ A miniszter indokolás a támadás fogalmával összefüggésben a következőket említi: „Támadáson a védett jogi tárgy emberi magatartással történő sértését, illetve fenyegetését kell érteni. A támadás objektív ismérve annak jogtalansága.”

⁷⁵⁰ 4/2013. BJE I/1.; továbbá az alsóbb szintű bíróságok gyakorlatából lásd Nógrád Megyei Bíróság 7.B.106/2010/9.; Fővárosi Ítéltábla Bf.188/2014/4.

⁷⁵¹ BH 1996. 70.

⁷⁵² MÉSZÁROS Á. 2011.

⁷⁵³ Erre lásd *I. rész 3.1.2. fejezet*.

Ezen indokokra figyelemmel szükségesnek tartom a jogtalanság fogalmát részletesebben elemezni. Ennek érdekében a következőkben – reflektálva a kiindulópontokra – az említett fogalmi elem vizsgálatát két megközelítésből, *pozitív* és *negatív* aspektusból is elvégzem. A pozitív fogalmi ismérvek a jogtalanság szükségképpeni tartalmi elemeit érintik, míg a negatív jellemző azon körülményt taglalja, amelynek hiánya a jogtalanság megállapítását lehetővé teszi.

4.4. A jogtalanság tartalmi elemei

A jogtalanság *pozitív* jellegű megközelítése kapcsán kiindulópontként annak megállapítása szükséges, hogy az rendszertani besorolására figyelemmel *objektív* ismérv, amely a támadáshoz mint cselekményhez és nem a támadóhoz mint a cselekmény tanúsítójához kapcsolódik. Általánosságban elmondható, hogy jogos védelmi helyzetet generáló jogtalanság csak akkor állhat fenn, ha a támadás

1. normasértő (*formális feltétel*), és általa
2. olyan jogi tárgyak sérülnek vagy kerülnek ténylegesen veszélybe, amelyek a jogos védelem körében büntetőjogilag védettek (*materiális feltétel*).

E kritériumok a büntetőjog-ellenesség mint bűncselekmény fogalmi elem körében érvényesülő dualisztikus teóriával⁷⁵⁴ rokoníthatók, az eltérés – a rendszertani besorolásból következően – abban jelentkezik, hogy álláspontom szerint kifejezetten a támadás büntetőjogi normába ütközése és a büntetőjogi szankcióval fenyegetettsége nem feltétele e büntetendőséget kizáró ok alkalmazhatóságának. Az előzőekben kifejtettem, hogy a többségi értelmezés ezzel ellentétes, erre figyelemmel is a kérdés beható vizsgálata indokolt, amelyet – elsőként a formális oldal felől közelítve – két szempont szerint elemzek: először a büntetőjogi, majd a más jogági normát sértő cselekmények jogos védelmi helyzetet kiváltó jellegéről ejtek szót.

4.4.1. A normasértés típusai

A) A büntetőjogi jogtalanság

Ahhoz nem férhet kétség, hogy a gyakorlatban a támadás jogtalanságát tipikusan büntetőjog-ellenes cselekmény alapozza meg. Ezekben a helyzetekben feltétel, hogy a cselekmény a büntetőjog szempontjából tényállásszerű legyen, azonban álláspontom szerint ez a kitétel ehelyütt megszorítóan értelmezendő, és a büntethetőséget kizáró ok nézőpontjából elegendő az *objektív* tényállásszerűség.⁷⁵⁵ E fogalom alatt azt értem, hogy a magatartás az objektív tényállási elemek és a tettességhez szükséges ismérvek⁷⁵⁶ szempontjából szubszumálható

⁷⁵⁴ A duális jogellenességi tan lényege a formális és materiális jogellenesség egymástól való elkülönítése, és önálló fogalomként való definiálása. TOKAJI 1984, 50.; NAGY 2014a, 196.; SZOMORA 2013a, 41.

⁷⁵⁵ Ehhez hasonlóan csak a bűncselekmény tárgyi oldalának, azon belül is az elkövetési magatartás tényállásszerűségének vizsgálatát tartja szükségesnek a pécsi tankönyv. BALOGH 2010b, 126.

⁷⁵⁶ A tényállási elemek köre, más elnevezéssel általános törvényi tényállás értelmezése kapcsán a szegedi büntetőjogi iskola felfogását követem. Erre nézve lásd TOKAJI 1984, 171., 213., NAGY 2014a, 156-158. Vannak ugyanis olyan bűncselekménytani álláspontok, amelyek a tettességhez szükséges (bűncselekmény elkövetőjére vonatkozó) ismérveket az objektív tényállási elemek között tartják számon. HOLLÁN 2013, 113., MÉSZÁROS Á. 2015, 31.

az absztrakt módon meghatározott különös részi, – kivételesen ahhoz kapcsolódóan egyes általános részi⁷⁵⁷ – diszpozíció alá. Ebből következően a szubjektív tényállási elemek meglétének elemzése a jogellenesség tesztje előtt nem végezhető el, mivel azok tartalmi vizsgálata a bűnösség kérdésköréhez tartozik.⁷⁵⁸ A szubjektív tényállásszerűség érdemi tanulmányozása ugyanis a cselekmény jogellenességének megállapítása előtt tulajdonképpen egy bűnösségi teszt elvégzését jelentené, amely alapvetően mondana ellent a támadáshoz fűződő jogtalanság kifejezetten objektív karakterének, valamint az általam is követett, a büntetőjogi felelősség tárgyi és alanyi tényezőit egymástól következetesen elválasztó bűncselekmény-fogalom dogmatikai felépítésének.⁷⁵⁹ Ellenkező esetben olyan személy cselekménye ellen, akinél például a szándékosságot kizáró tévedés áll fenn, nem lehetne a jogos védelem keretei között védekezni, mivel ebben az esetben már szükségképpen szubjektív tényállási elem szenvedne hiányt,⁷⁶⁰ ami kizárná a büntetőjogi normasértés megállapíthatóságát, és ezáltal értelmetlenné tenné a jogellenesség későbbi vizsgálatát.

A szándékosság/gondatlanság kettős rendszerbeli helyéből fakadó ezen ellentmondást korábban neves hazai szerzők is felismerték. A problémát a finalizmussal hozta összefüggésbe TOKAJI, kimutatva, hogy a német szakirodalomban egyre inkább terjedőben lévő finalista irányzat a személyes/szubjektív jogtalansági tan térnyerését segíti elő azáltal, hogy a szándékosságot a törvényi tényállásba építi. Így e teória alapján akár az is felmerülhet, hogy „[...] a ténybeli tévedés a tényállásszerűségeen keresztül a szubjektív jogtalanságot küszöböli ki.”⁷⁶¹ VISKI László is a Hans WELZEL által kidolgozott struktúrához⁷⁶² kapcsolta ezt a kérdést, mivel e teória egyik sajátossága az, hogy a szándékosságot és gondatlanságot a bűnösség köréből kiemeli, és azokat a tényállásszerűséget és a jogellenességet egyaránt magában foglaló jogtalanság körében helyezi el: „[...] a finális cselekményt ugyanis egyik alapvető tételeként azt szögezi le, hogy a szándékos bűnösségnek létezik egy színtelen pszichikai magja, ez a szándék azonban nem különíthető el a cselekmény fogalmától és azt mint a cselekmény elemét – tehát nem bűnösségi, hanem mint jogellenességi elemet – kell felfogni.”⁷⁶³ Ennek köszönhetően pedig a szándékosság/gondatlanság voltaképpen szubjektív jogellenességi elemekké válnak, megteremtve a személyes jogtalansági tan alapját.⁷⁶⁴ Csak egyetérteni lehet VISKI azon megállapításával, miszerint egy ilyen bűncselekmény-fogalmi felépítés magyar büntetőjogba történő adaptálása haszonnal nem járna,

⁷⁵⁷ Itt elsősorban az előkészületi és a részesi elkövetési magatartásokra gondolok, amelyek kifejtése esetén a büntetőjogi felelősséget az általános és különös részi rendelkezések együttes tényállásszerűsége alapozza meg.

⁷⁵⁸ Ugyanígy MÉSZÁROS Á. 2015, 28.

⁷⁵⁹ A német büntetőjog-tudományban kimunkált ún. neoklasszikus bűncselekmény-fogalmi irányzatban gyökerzik az a gondolat, amely szerint a büntetőjogi felelősséghez hozzátartozó szubjektív elemek a bűnösség körébe tartoznak, az ezt logikailag megelőző tényállásszerűség és jogellenesség ezáltal pedig megmarad objektív kategóriának. Ezzel az alapvetéssel összhangban tehát a bűncselekmény olyan cselekmény, amely tényállásszerű, büntetőjog-ellenes és bűnös. Vö. JESCHECK 1978, 161-162.; ROXIN 2006, 201.; FREUND 2003, 300. A magyar irodalomban ezt a fogalmat fogadja el a szegedi büntetőjogi iskola is. Lásd NAGY 2014a, 143.; SZOMORA 2013a, 39.

⁷⁶⁰ Kivételként említendő az az eset, ha a tévedést gondatlanság okozza és a gondatlan elkövetést a törvény büntetni rendeli [vö. Btk. 20. § (3) bek.]. Ekkor ugyanis a gondatlanság szükségképpen szubjektív tényállási elemként adott lenne.

⁷⁶¹ TOKAJI 1984, 31.

⁷⁶² Részletesen lásd WELZEL 1949.

⁷⁶³ VISKI 1959, 88.

⁷⁶⁴ VISKI 1959, 93.

az objektív-szubjektív elemek különválasztásán alapuló dogmatikai rendszerben csupán zavart és felesleges ellentmondásokat okozna. A szerző végkövetkeztetése szerint:

„Álláspontunk mindezzel szemben változatlanul az, hogy a törvényi tényállásban szereplő szubjektív mozzanatok nem visznek szerepet az objektíven létezőként felfogott és az emberi cselekménnyel előidézett társadalomra veszélyes helyzet, más szóval, jogtárgysértés vagy veszélyeztetés kialakításában. Nézetünk szerint a tényállásban szereplő szubjektív elemek, a célzat, de maga a szándék is, nem a cselekmény társadalomra veszélyességét, hanem kizárólag bűnösségét jellemzik, befolyásolják. Sem a szubjektív jogellenességi elemek tanának, sem a finális cselekményt érve nem alkalmasak annak bizonyítására, hogy a ténylegesen bekövetkezett jogsérelem vagy veszélyeztetés fokát befolyásolja az elkövető pszichikus beállítottsága.”⁷⁶⁵

Jelen monográfiának nem tárgya e probléma részletesebb elemzése, így annak tényleges megoldására nem is vállalkozom, a gondolatmenet lezárásaként a jogos védelemhez fűződően az a – VISKI álláspontjával összhangban álló – konklúzió vonható le, hogy a támadás jogtalanságának megítélése során csak az objektív, kifejezetten a támadáshoz, és nem annak kifejtőjéhez tapadó körülményekre kell figyelemmel lenni.

B) A szabálysértési jogi jogtalanság

A kiinduló premisszának megfelelően a jogtalanság azonban nemcsak akkor lehet adott, ha a vizsgált magatartás büntetőjogi normába ütköző és büntetőjogi szankcióval fenyegetett, vagyis formálisan büntetőjog-ellenes cselekmény. Másképpen fogalmazva, a támadás jogtalanságának formális feltételét nem kizárólagosan büntetőjogi normasértés teljesítheti, hanem az olyan magatartás is, amely az adott esetben csupán más jogág szabályainak megsértése révén minősül jogtalannak, és a normasértés értelemszerűen csak e más jogág alapján szankcionálható. A gyakorlatban tipikusan felmerül a *közigazgatási* normával való ellentét kérdése.

Rendszertanilag e jogághoz szokás kapcsolni a Szabs. tv. szerint meghatározott normákat mint az ún. közigazgatási büntetőjog⁷⁶⁶ körébe tartozó rendelkezéseket, jóllehet egyre erősebb érvek szólnak – a hatályos szabályozás represszív karakterére figyelemmel – a szabálysértések kifejezetten büntetőjogi besorolása mellett.⁷⁶⁷ A KIS–NAGY szerzőpáros szerint Európában már tendenciaként fogalmazható meg a közigazgatás büntetőhatalmának erősödése és expanziója, amely főként a büntetőbírói igazságszolgáltatás tehermentesítését szolgáló dekriminalizációval hozható összefüggésbe.⁷⁶⁸ A jogalkotó ugyanis a büntetőjogi fenyegetettség megszüntetésével egyidejűleg „a jogellenes cselekményekkel

⁷⁶⁵ VISKI 1959, 100.

⁷⁶⁶ Közigazgatási büntetőjog alatt azon normákat szokás érteni, amelyek „a közigazgatási szervek hatáskörébe adott büntető szankciók alkalmazásának feltételeit határozzák meg.” KIS–NAGY 2007, 7. A JACSÓ–SÁNTHA szerzőpáros szerint pedig a közigazgatási büntetőjogba tágabb értelemben mindazon jogi normák tartoznak, amelyek alapján közigazgatási szerv büntető szankciót (repressziót) alkalmaz. Szűkebb értelemben pedig e fogalmat szokás a szabálysértési joggal azonosítani. JACSÓ–SÁNTHA 2012, 15.

⁷⁶⁷ A két jogág közötti hasonlóságok kiemelésére lásd Kis 2013, 25.; JACSÓ–SÁNTHA 2012, 16–19. TÓTH Mihály szerint a hatályos joghelyzetben a két törvénykönyv közötti viszony „még inkább tisztázatlan, a merev szerkezeti elhatárolás egységes alapja hiányzik, az egyes intézmények gyakran átjárhatóak, az átfedések jelentősek.” TÓTH 2013a, 49. A szabálysértési jogot a legutóbbi időszak törvényhozásbeli fejleményei alapján egyenesen „kis büntetőjognak” nevezi AMBRUS 2015a, 3.

⁷⁶⁸ KIS–NAGY 2007, 7.

szembeni represszió eszközrendszerét növekvő mértékben a közigazgatásnak adja át.⁷⁶⁹ Ez a „delegáció” a két jogterület közötti elhatárolást megnehezíti,⁷⁷⁰ az uralkodó jogirodalmi álláspont szerint a közigazgatási jogellenességet a büntetőjogtól alapvetően a társadalomra veszélyesség foka, vagyis egy mennyiségi tényező alapján lehet megkülönböztetni, amely „[...] a veszély fokáról alkotott jogalkotói értékítéletben tükröződik. E döntés függvényében a büntetőjogi vagy az igazgatási kapacitás kerül mozgósításra (fokozati különbség elmélete).”⁷⁷¹ Megjegyzendő, hogy a hatályos jogi szabályozás is a fokozati különbség elméletén alapul, hiszen a szabálysértés törvényi definíciója szerint társadalomra veszélyes cselekmény, ez a társadalomra veszélyesség azonban „a bűncselekményként történő büntetni rendeléshez szükségesnél kisebb fokú” [Szabs. tv. 1. § (2) bek.].

A fentiekben kifejtettekre figyelemmel a szabálysértések elvi élel történő kizárása súlyos aránytalanságokhoz vezethetne a szembeszállási jog gyakorlása szempontjából,⁷⁷² helyesnek tartom tehát, hogy a Kúria jogegységi határozata – ha csak zárójelek között is – külön utal a szabálysértésként minősülő cselekmények szembeni védekezés lehetőségére.⁷⁷³ E megfogalmazás azonban nem teljesen világos, tulajdonképpen a jogegységi döntés kifejezetten nem szorítja meg a szóba jöhető szabálysértések körét, vagyis elvben bármely szabálysértést megvalósító támadással szemben lehetne a büntetőjogi jogos védelem keretei között védekezni. Álláspontom szerint e kérdésben nem az a perdöntő, hogy a szabálysértés kettős alakzatú-e vagy sem, hanem a jogos védelmi jogtalanság *materiális* alkalmazási feltételének kell jelentőséget tulajdonítani. Ebből adódóan követelendő meg az, hogy a támadás olyan jogi tárgyat sértsen vagy veszélyeztessen, amely a *büntetőjog* által a jogos védelem jogintézményén keresztül (is) védett.⁷⁷⁴ Megjegyezhető, hogy e feltétel jelentőségét de lege lata relativizálja a közérdek jogi tárgyként való elismerése. E kollektív érdekre hivatkozással ugyanis elvben számos, kifejezetten igazgatási jellegű szabálysértéssel szemben is megnyílhat az út az elhárítási jog gyakorlására. A közérdek szabályozásával összefüggő kritikai megjegyzéseimet dolgozatom második részében fejtettem ki.⁷⁷⁵

Szükséges megemlíteni, hogy ebben az esetben a szabálysértési kódex által biztosított jogos védelmi szabályok nem relevánsak, hiszen a kérdést a védekező oldaláról kell vizsgálni, akinek, ha a cselekménye a Btk. alapján tényállásszerű, akkor annak jogellenességét a büntetőtörvény szerinti jogos védelem alapján lehet csak kizárni, a szabálysértési kódex által szabályozott felelősséget kizáró ok értelemszerűen csak a szabálysértési felelősségre vonást hivatott megakadályozni.

C) *A polgári jogi jogtalanság*

Álláspontom szerint elképzelhető azonban olyan eset is, hogy a cselekmény még szabálysértést sem valósít meg, a jogtalanságot pedig a *polgári jog* szabályainak megszegése eredményezze. Ilyen esetekben elsősorban a személyiségi jogok és a javakhoz kapcsolódó jogosultságok oltalmazása alapozhatja meg a jogos védelemre történő hivatkozást. Előbbi

⁷⁶⁹ Uo.

⁷⁷⁰ A jogterületek közötti differenciálásra létrejött különböző elméletekre lásd KIS–NAGY 2007, 14–20.

⁷⁷¹ KIS 2005, 194.

⁷⁷² Elegendő ehelyütt csak azon szabálysértésekre utalni, amelyek csupán az elkövetési értékre tekintettel nem minősülnek bűncselekménynek.

⁷⁷³ „A támadás olyan tevékenység, amely megvalósítja valamely bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának ismérveit. A támadás objektív ismérve annak jogtalansága.” Kúria 4/2013. BJE I/1.

⁷⁷⁴ Hasonló véleményen van a német irodalomban FISCHER 2014, 303.

⁷⁷⁵ Lásd *II. rész 3.5. fejezet*.

kérdéskörrel korábban – német kitekintéssel – részletesen foglalkoztam.⁷⁷⁶ A javakhoz kötődő egyes védelemre érdemes jogokról az individuális jogi tárgyak elemzése során korábban már ugyancsak szoltam, külön kiemelve a kérdés egyes polgári jogi aspektusait is.⁷⁷⁷ Ehelyütt annak igazolására törekszem, hogy a javak oltalmazását érintően a jogos védelem is önálló hatókörrel bírhat. Ehhez kapcsolódóan az adott kérdés komplex vizsgálata indokolt, nem hagyható ugyanis teljesen figyelmen kívül a védekezői oldal értékelése, mivel az elhárító cselekmény kapcsán gyakran a jogszabályi engedély és a jogos védelem kollíziója merülhet fel, feltéve, hogy a támadás olyan jogi tárgyat sért vagy veszélyeztet, amely mind a polgári jog, mind pedig a büntetőjogi jogos védelem által védett.⁷⁷⁸ Ennek pedig az a jelentősége, hogy nem lenne értelme a támadást érintően a polgári jog által generált jogtalanságról szólni akkor, ha az akadályok közötti elhatárolás eredményeként a cselekmény jogellenessége egyébként a jogszabályi engedély alapján kizárt.

Rátérve a joggyakorlat vizsgálatára: az 1978. évi Btk. alapján a bírói gyakorlat lehetőséget látott a jogos védelem birtokvédelemre vonatkozó felhívására. Az EBH 2007. 1584. szám alatt közzölt döntésben az LB a birtokvédelem alkalmazásával összefüggésben jogos védelmi helyzetet állapított meg. A történeti tényállás a következőképpen összegezhető (*XIX. jogeset*).

A terhelt és S. R. élettársi viszonyban éltek együtt az utóbbi tulajdonát képező ingatlanban egészen S. R. haláláig. Ekkor az ingatlant S. R. több hozzátartozója – köztük a magánvádló – örökölte meg, de a házat változatlanul a terhelt használta. A terhelt és az örökösök között öröklési per kezdődött, amelynek részeként a bíróság szakértői bizonyítást rendelt el. Ennek keretében a vádbeli napon a szakértő mellett a magánvádló is megjelent. Az egyik helyiségben a szakértő a hűtőládát akarta megnézni, ezért őt a vele lévő fényképpel együtt a terhelt oda beengedte. A magánvádló szintén be akart menni a szobába, annak ajtaja előtt azonban a terhelt elé állt, felemelve a kezét, és közölte vele, hogy nem lehet be. A magánvádló a felszólítás ellenére megpróbált bebújni a terhelt mellett a szobába, a terhelt azonban a karjánál fogva visszahúzta. Ennek következtében a magánvádló kabátjának ujjja és a vállán lógó táska szíja elszakadt, ezen túl bal csuklóján borsónyi véraláfutás és bal kezének III. ujján egy centiméteres hámhorrzolás keletkezett. A sérülések gyógytartama nyolc napon belüli volt.⁷⁷⁹

Az ügyben eljáró bíróságok a terheltet jogos védelemre hivatkozással, büntethetőséget kizáró okból felmentették. Az LB a felülvizsgálati eljárásban a döntéseket hatályukban fenntartotta. Álláspontja szerint a terhelt az elkövetés időpontjában az ingatlan jogszerű birtokosa volt, így jogában állt megszabni azt, hogy a házba, vagy annak bármely helyiségébe ki léphet be. „Ennek következtében joga volt megtiltani azt, hogy a magánvádló a szobába belépjen, és joga volt a tilalom ellenére belépni kívánó magánvádlót abban megakadályozni. A magánvádló azzal, hogy a szoba felett rendelkezni jogosult terhelt tilalmát nem vette

⁷⁷⁶ Lásd *II. rész 2.1.6.*

⁷⁷⁷ Lásd *II. rész 2.2. fejezet*. A polgári jogban a vagyoni jogokhoz kötődő birtokvédelem egyes kérdéseit különállóan, a saját vagy más személye körében (is) érintettem, mivel a magánlakás sérthetlenségét mint magánszféra jogot kifejezetten a személyhez és nem a személy javaihoz kapcsolódó jogi tárgyként fogtam fel. Lásd *II. rész 2.1.5. fejezet*.

⁷⁷⁸ Ide tartoznak abszolút hatályú jogviszonyok: tulajdonhoz és birtokláshoz való jog, valamint az idegen dologbeli jogok is. Bővebben lásd *II. rész 2.2. fejezet*.

⁷⁷⁹ EBH 2007. 1584.

figyelembe, és megpróbált oda bemenni, a magánlaksértés szabálysértését kísérelte meg, amit a terhelt cselekményével elhárított.”⁷⁸⁰

A döntés ratio decidendi-jét élesen kritizálja UJVÁRI Ákos. A szerző esetelemzésében abból indul ki, hogy „[...] a jogtalanság (jogellenesség) büntetőjogi értelemben vett jogtalanságot (jogellenességet) jelent, tehát a támadó magatartás diszpozíciószerű, megfelel valamely különös részi törvényi tényállásban megfogalmazott elkövetési magatartásnak.”⁷⁸¹ Ebből pedig értelemszerűen következik az, hogy egy jogos önhatalom gyakorlását lehetővé tevő magatartás csak akkor alapozhat meg jogos védelmi helyzetet, ha az büntetőjogi értelemben véve büntetendő is egyben. Erre figyelemmel nem tartja elfogadhatónak a bíróság azon jogi érvelését, amely a jogos védelem alkalmazhatóságát a polgári jogi kódex rendelkezésére vezeti vissza. UJVÁRI szerint ebben az esetben a magánvádló által megkísérelt szabálysértésre tekintettel kellett volna a jogos védelem szabályait felhívni, mivel a magánlaksértés olyan szabálysértés, amelynek tényállási elemei a Btk.-n alapulnak, és csak az eset adott körülményeire tekintettel nem minősül bűncselekménynek.⁷⁸²

A szerző figyelmét azonban elkerülhette az LB azon megjegyzése, amely szerint a magánvádló cselekményével a magánlaksértés szabálysértését csupán megkísérelte, azt az elhárítás következtében befejezni nem tudta. Az elkövetéskor hatályos régi Szabs. tv. szerint azonban a szabálysértés kísérlete generálisan nem, hanem csak akkor büntetendő, ha a szabálysértést meghatározó jogszabály azt kifejezetten kimondja (7. §). A magánlaksértésre irányadó tényállás azonban ilyen rendelkezést nem tartalmazott [139. § (1) bek.], vagyis a magánvádlót cselekménye kapcsán még szabálysértési felelősség (jogtalanság) sem terhelte. Mindezek alapján helyes következtetések útján jutott a legfőbb bírói fórum arra az eredményre, amely szerint a polgári jogba ütköző birtoksértés is megalapozhatja a jogos védelem megállapíthatóságát. A magánvádló magatartása ugyanis korábbi Ptk.-t figyelembe véve normasértő volt (*formális oldal*), továbbá olyan jogvédett érdeket – a dolgok jogszerű birtoklásához való jog – veszélyeztetett, amely a „saját személy” keretében a Btk. szerinti jogos védelem alapján is védelemre érdemes (*materiális oldal*).

Nem mond ellent ennek a gyakorlatnak a legfőbb bírói fórum BH 2012. 1. számon közzétett határozata sem. A tényállás lényege a következő (*XX. jogeset*).

A terhelt és a sértett házastársak, de viszonyuk erősen megromlott, bontóperük is folyamatban van. A 2007. december 23-án született közös gyermeküket az anya gondozza. 2009. augusztus 23-án délelőtt a terhelt a gyermekkel való kapcsolattartás céljából jelent meg a sértett lakásán. 13 óra körüli időben gyermekével együtt az udvaron tartózkodott, amikor a sértett jelezte: a gyámhatóság által kijelölt idő hamarosan lejár. Ekkor észrevette, hogy a terhelt nadrágjának farszébében egy diktafon van. Miközben a terhelt a teraszon a gyermekétől búcsúzott, a sértett kivette a terhelt zsebéből a diktafont, amit felszólítás ellenére sem adott vissza. Az emiatt kialakult szóváltás során a terhelt megragadta a sértett diktafont tartó jobb karját; dulakodni kezdtek és mindketten a földre kerültek. Ott a terhelt egy ízben megrúgta a sértett bal lábát és megszorította a mellkasát. A dulakodásnak az vetett véget, hogy a sértett a diktafont elengedte. Cselekményével a terhelt a sértettnek a jobb felkarján 20 mm, a bal lábán 50

⁷⁸⁰ Uo.

⁷⁸¹ UJVÁRI 2010, I. pont

⁷⁸² UJVÁRI 2010, II. pont A szerző érvelésének önellentmondó pontjaira hívja fel a figyelmet MÉSZÁROS Á. 2015, 56.

mm nagyságú bőr alatti bevérzést okozott. A sérülések gyógytartama nyolc napon belüli volt. A sértett 2006. augusztus 26-án joghatályos magánindítványt terjesztett elő a terhelttel szemben könnyű testi sértés vétsége miatt.⁷⁸³

Az eljáró bíróságok a terhelt büntetőjogi felelősségét megállapították, a cselekményt könnyű testi sértés vétségének minősítették. Az LB a felülvizsgálati eljárásban támadott határozatokat megváltoztatta, és a terheltet az ellene emelt vád alól felmentette. A felülvizsgálati bíróság az eljáró bíróságokkal egyetértett abban, hogy a terhelt javára jogos védelem nem volt megállapítható, mivel az elhárító cselekményt a dologelvétel mint jogtalan támadás befejezését követően fejtette ki (időbeli túllépés). Mégis, álláspontja szerint a terhelt cselekménye nélkülözi a jogellenességet, hiszen a diktafon visszavétele érdekében a régi Ptk. szerinti birtokvédelem eszközeit alkalmazta, vagyis magatartásának jogszerűségét a jogrend elismeri, így annak büntetőjog-ellenessége fogalmilag kizárt. Ahogyan arra a fentiekben már utaltam, a Kúria EBH 2018. B.11. számú elvi döntésében e joggyakorlatot már nem tartja fenn, így megállapítható, hogy a jogesetben szerepeltetett vádlotti elhárítás büntetendőségének kizártsága a jövőben szintén a jogos védelem szabályain fog alapulni.

A BH 2012. 1. számon közölt döntésben a támadás jogtalanságára vonatkozó megjegyzések azonban továbbra is hasznosíthatók, így a jogos védelem felhívásához szükséges jogtalan támadás a polgári jogi norma – konkrétan a birtokláshoz való jog – sérelmén keresztül is fennállhat. E konklúzióknak az EBH 2018. B.11. számú határozatban foglaltak sem mondanak ellent.

E) *Egyéb jogtalanság*

A közigazgatási és polgári jogi normákon túlmenően elvben nem kizárt, hogy a jogtalanságot más jogszabály megsértése is előidézzé. Így például előfordulhat, hogy egyes *eljárásjogi* jogintézmények alkalmazásával kapcsolatban alakul ki jogellenes helyzet, amivel szemben a jogos védelem adott esetben megengedhető lehet. Ezt a lehetőséget példázza a következő fiktív jogeset (*XXI. jogeset*).

A terhelt feleségével és közös gyermekükkel egy családi házban élt, amely a terhelt anyósának tulajdonában állt. A terhelt italozó életmódja miatt a felesége és közte a viszony megromlott. A terhelt, amikor az esti órákban ittas állapotban hazaért feleségét és közös gyermeküket rendszeresen bántalmazta. A feleség megelégedve férje viselkedését, őt a rendőrségen feljelentette. A megindult büntetőeljárásban a bíróság a Be. 138/A. §-a alapján a terhelttel szemben kényszerintézkedésként távollattartást rendelt el hatvan napi időtartamra. A végzésben a bíróság rögzítette, hogy a terhelt köteles a közösen lakott lakást elhagyni, és onnan hatvan napig távol maradni. A férj ezt követően sem hagyott fel italozó életmódjával, és a távollattartást elrendelő bírósági döntés ellenére a sértettek lakásán megjelent, ahova a tulajdonos anyós – akivel egyébként kifejezetten jó viszonyt ápolt – beengedte. A feleség az ittas, vele szemben ismételtén ingerült férje érkezésétől megijedve, és az újabb bántalmazástól tartva a lakásban tartózkodó bátyját hívta segítségül. A férfi eleget tett húga kérésének, és a terheltet az ajtónak lökte, majd kiteszkolta őt a lakásból. A terhelt az események következtében nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett, sógorával szemben pedig emiatt magánindítványt terjesztett elő.

⁷⁸³ BH 2012. 1.

Ebben a példában a terhelt cselekménye az 1998. évi Be. vonatkozó rendelkezését, valamint az annak alapján meghozott büntetőbíróági döntést együttesen sértette, hiszen a kényszerintézkedés által meghatározott tilalom ellenére az adott lakásban megjelent. Fontos leszögezni, hogy ez a magatartás azonban nem valósított meg sem bűncselekményt, sem pedig szabálysértést. Azzal ugyanis, hogy a lakásban jogszerűen lakó egyik személy (anyós) engedélyével oda bement, a magánlaksértés tényállásszerűsége mind a bűncselekményi (Btk. 221. §), mind a szabálysértési (Szabs. tv. 166. §) tényállás vonatkozásában kizárt. Jóllehet a Szabs. tv. tartalmaz távoltartási rendelkezések megszegését szankcionáló tényállást (168. §), azonban az nem a büntetőeljárásban elrendelt kényszerintézkedés, hanem az ideiglenes megelőző és megelőző távoltartó határozat be nem tartására vonatkozik. Megállapítható tehát, hogy a jogtalanság formális feltétele a büntetőeljárás törvény sérelme folytán adott, kérdés, hogy jogos védelem körében védett jogtárgyak veszélybe kerültek-e. A terhelti cselekmény ebben a formában a saját vagy más személye, javai ellen intézett vagy azokat közvetlenül fenyegető támadásnak ugyan nem volt tekinthető, viszont a közérdeket sértette. Nem vitatható, hogy egy igazságszolgáltatási szerv által meghozott, és végrehajtható döntés betartásához közérdek fűződik. A bírósági végzés által rögzített magatartási szabályoknak a terhelt nem tett eleget, a lakásban való tartózkodásával pedig jogsértő állapotot hozott létre, amelynek megszüntetésére nézve a terhelt felesége, de akár annak bátyja is – az elhárítás szükségességének követelményét megtartva – jogot formálhatott.

4.4.2. A jogtalanság materiális oldala: a támadás jogtárgy-veszélyeztető jellege

A jogi rendelkezésbe ütközés (normasértés) önmagában nem alapozza meg a jogtalanságot, annak csupán *indiciumát* adja. A normasértés esetén tehát a jogtalanság megléte *valószínűsíthető*. A konkrét körülmények azonban ezt az értékelést megváltoztathatják, ezáltal pedig a támadás jogtalansága kizárhatóvá válhat. Erre figyelemmel kell elismerni a támadás jogtalanságának *materiális* vetületét.

A Btk. 22. §-ból kiindulva a jogtalanság *materiális* oldala akkor adott, ha a támadás a saját vagy más személyét, javait, vagy a közérdeket sérti vagy veszélyezteti. Tanulmányom második részében (*II. rész 2-3. fejezetek*) részletesen elemeztem e jogi tárgyak tartalmát, amely alapján elmondható: a jogalkotó a védhető jogi érdekek körét oly módon határozta meg, hogy azoknak kifejezetten széles körű értelmezés adható.⁷⁸⁴ Mindez kihatással van a támadás jogtalanságának megítélésére is, hiszen csupán a jogi tárgyakra vonatkozó rendelkezések alapján azok bármilyen fokú veszélyeztetése jogos védelmi helyzetet generálhatna. Észszerű korlátot szab ugyanakkor ebben a körben maga a kódex akkor, amikor *intézett* vagy *közvetlenül fenyegető* jogtalan támadásról szól.

A közvetlenül fenyegető támadás szabályozásából arra lehet ugyanis következtetést vonni, hogy önmagában már egy jogtárgy-veszélyeztető magatartás is jogos védelmi helyzet kiváltására lehet alkalmas. E veszélyeztetés megítélése során komoly tartalmi korlátot jelent azonban a fenyegetettség *közvetlen* jellege, ami azt feltételezi, hogy a védekezés elmaradása esetén konkrét jogtárgy-sérelem azonnali bekövetkezésével kellene számolni.⁷⁸⁵ Ennek megfelelően a jogos védelmi helyzet kialakulásához *konkrét és tényleges* jogtárgy-veszé-

⁷⁸⁴ E tág értelmezést lehetővé tevő szabályozás álláspontom szerint csak a közérdeket illetően kritizálható, amelynek törvényszövegből történő elhagyása lenne indokolt. Az erre vonatkozó érveimet lásd *II. rész 3.5. fejezet*.

⁷⁸⁵ E kérdés bővebb elemzésére lásd fentebb *III. rész 3.1.2. fejezet*.

lyezettetés fennálltára van szükség. Levonható tehát az a következtetés, hogy szoros tartalmi összefüggés van a támadás intézett vagy közvetlenül fenyegető jellege, és annak jogtalansága között: előbbi ismérvek figyelembevételével ugyanis a jogtalanság materiális oldalának jelentése leszűkíthető. Megjegyzendő, hogy az említett kritériumok meglétének vizsgálata alapvetően az adott eset összes körülményeire figyelemmel *in concreto* történhet. Egyes absztrakt jellegű következtetések azonban annyiban feltétlenül hasznosíthatók lehetnek, hogy segítségükkel kizárhatóvá válhatnak egyes, egyébként normasértő magatartástípusok a jogos védelem alkalmazási köréből.

A) *Abszolút alkalmatlan kísérlet*

Így például nem áll fenn a materiális feltétel, ezáltal pedig nem lehet jogtalan támadás az *abszolút alkalmatlan kísérlet*,⁷⁸⁶ amelyet megvalósító cselekmény ugyan büntetőjogi tényállásba ütközik, jogtárgyat viszont a konkrét körülményekre figyelemmel nem sért és nem is veszélyeztet, ezért vele szemben jogos védelem sem vehető igénybe.⁷⁸⁷ Ezzel ellentétes – az elhárítás jogát kifejezetten a támadó szándékosságára,⁷⁸⁸ és nem a tényleges jogtárgy-veszélyeztetésre alapozó – álláspont elfogadása a *kollektív monista tannal* való azonosulást jelentené: a jogos védelem megengedhetősége ebben az esetben ugyanis csak a jogrend megóvásának szükségességéből fakadna, hiszen individuális jogtárgy-veszélyeztetés *in concreto* egyáltalán nem áll fenn.⁷⁸⁹ Ezzel szemben korábban már megállapítottam, hogy a jogintézmény ratio legise a kollektivizmustól éppen hogy távolodik, annak markáns individualizálódása figyelhető meg,⁷⁹⁰ amivel ez az értelmezés nem egyeztethető össze.

Ezzel összefüggésben kiemelendő, hogy a védekező oldalán a támadás alkalmasságában való tévedés releváns lehet, és az alapos ok megléte esetén *vélt jogos védelmi helyzet* jöhet létre [vö. Btk. 20. § (2) bek.]. E következtetés helytállóságát támaszthatja alá az alábbi eseti döntés is, bár itt – más okból kifolyólag – végül mégsem beszélhetünk alkalmatlan kísérletről. A tényállás lényege a következő (*XXII. jogeset*):

„Az I. r. vádlott a vádbeli napon este a fiával, a III. r. vádlottal a parkolóhelyen tartózkodott, amikor megjelent ott a II. r. vádlott a testvérével, a néhai sértettel. A II. r. vádlottnál egy samurájkard, a sértettnél pedig egy valódinak látszó riasztópisztoly volt. Szitkozódva felelősségre vonták az I. r. vádlottat és a fiát,

⁷⁸⁶ Abszolút alkalmatlan kísérlet esetén az igénybe vett eszköz, mód vagy az érintett tárgy már természeténél fogva, vagyis in abstracto alkalmatlan a befejezett bűncselekmény megvalósítására, így tényleges jogtárgy-veszélyeztetésről sem lehet beszélni. Ezzel szemben relatív alkalmatlan kísérlet esetében általánosságban van lehetőség a befejezettség elérésére, azonban a választott eszköz, mód vagy tárgy csak az eset egyedi körülményeire figyelemmel alkalmatlan a szándékolt következmény realizálására. NAGY 2014b, 27. Erre figyelemmel az ún. relatív alkalmatlan kísérlet esetén a jogtárgy-veszélyeztetés már egyértelműbben fennállhat, ami megnyitja az utat a jogos védelem szabályainak alkalmazása előtt.

⁷⁸⁷ A német jogirodalomban ugyanígy RÖNNAU–HOHN 2006, 421.; HIRSCH 1977, 228.; PERRON 2014, 648.; ROXIN 2006, 659.

⁷⁸⁸ Az abszolút alkalmatlan kísérlet büntetendőségét valló irányzat alapját egy szubjektivistá megközelítés adja, amely szerint a kísérlethez kötődő büntetőjogi felelősség alapját nem a tényleges jogtárgy-veszélyeztető jelleg, hanem a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó szándékosság adja. TOKAJI megfogalmazásában, e teória értelmében „[A] hangsúly tehát a szándéokra helyezendő, s ez alapján minden olyan kísérlet büntetést érdemel, amelyben a tettesnek a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó szándéka testesül meg.” TOKAJI 1984, 320. Az alkalmatlan kísérlet büntetőjogi megítélésének jogösszehasonlító bemutatására lásd NAGY 2006b, 177-190.

⁷⁸⁹ ROXIN 2006, 659.

⁷⁹⁰ Vö. I. rész 3.1.3. fejezet.

hogy miért tartózkodnak ott. Az I. r. vádlott erre elővette az engedéllyel magánál tartott pisztolyát, és két riasztólövést adott le.

A II. r. vádlott ekkor odament a III. r. vádlotthoz, és a szamurájkardot a nyakához tette. Az I. r. vádlott úgy ítélte meg, hogy a sértett a pisztolyt tartó kezét kezdi felemelni, és ekkor annak altestére irányzott három lövést adott le és egy célzott lövést a II. r. vádlott lábára.

A sértett a lövések következtében a helyszínen meghalt, a II. r. vádlott pedig a combján nyolc napon túl gyógyuló sérülést szenvedett.⁷⁹¹

Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint a vádirati tényállásból egyértelműen az a jogi következtetés vonható le, hogy a sértett és II. r. vádlott az I. r. vádlott és fia – a III. r. vádlott – elleni, azok életét közvetlenül fenyegető támadást hajtottak végre. Ebből következően az I. r. vádlott a jogtalan támadás elhárítása végett cselekedett, és a cselekménye a jogtalan támadás elhárításához szükséges volt. A jogos védelemben történt elkövetés miatt az I. r. vádlottal szemben az elsőfokú bíróság a tárgyalás előkészítése során hozott határozatával a büntetőeljárást megszüntette. Az ügyészi fellebbezés alapján eljáró LB nem osztotta az elsőfokú bíróság jogi érvelését, a büntetőeljárás megszüntetését ugyanis más jogi indokolás alapján tartotta helytállónak. A legfőbb bírói fórum álláspontja szerint:

„Téves azonban az elsőfokú bíróságnak az az álláspontja, hogy az I. r. vádlott ezt a cselekményt a Btk. 29. §-ának (1) bekezdése szerinti jogos védelemben követte el. A riasztópisztoly ugyanis az adott körülmények között nem volt alkalmas az életének a kioltására, a sértett magatartása nem volt az életét közvetlenül fenyegető támadás. Az I. r. vádlott nem jogos védelemben, hanem vélt jogos védelemben cselekedett. A vélt jogos védelem esetén a cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedés szabályai az irányadók. A fegyverszakértői vélemény és annak fényképmelléklete alapján megállapítható, hogy a riasztópisztoly mérete és alakja a valódi löfegyveréhez hasonló. A sértett a vádlott részéről leadott figyelmeztető lövések után tett azzal fenyegető mozdulatot, ezért az I. r. vádlottnak az élete elleni támadás feltételezésére alapos oka volt, így a Btk. 27. §-ának (2) bekezdése értelmében nem büntethető. Az elsőfokú bíróság tehát téves jogcímen, de törvényesen szüntette meg az I. r. vádlottal szemben emberölés büntette miatt indított eljárást.⁷⁹²

Ez a jogi érvelés azon feltevésemet alátámasztja, hogy a jogtárgy-veszélyeztetésre nem alkalmas magatartás támadásként nem értékelhető. Erre figyelemmel jogos védelmi szituáció nem is alakulhat ki, a védekező alkalmasságban való tévedése – ha az eset konkrét körülményei annak alapos okból származását valószínűsítik – azonban releváns lehet, és a büntetőjogi felelősségének eliminálásához vezethet. Szükséges hozzátenni, hogy ebben az ügyben alkalmatlan kísérletről azonban nem lehet szólni. E büntetőjogi kategória ugyanis az elkövető tévedését (is) feltételezi. Jelen jogesetben a sértett tudott az általa alkalmazott eszköz alkalmatlanságáról, így – bűncselekmény elkövetése esetén – nem is lenne olyan körülmény, amelyet a javára lehetne írni. E megjegyzés azonban nem érinti a támadás jogtárgy-veszélyeztető jellegével összefüggésben tett megállapításokat.

Itt tartom szükségesnek még megemlíteni, hogy a német szakirodalom külön tárgyalja az imént vizsgált esetkört, vagyis a fegyvernek látszó tárggyal történő fenyegetést. A többségi álláspont szerint ebben az esetben a választott eszköz ugyan valóban alkalmatlan az élet,

⁷⁹¹ BH 1997. 271.

⁷⁹² BH 1997. 271.

testi épség sértésére, azonban az ilyen tárggyal történő fenyegetés is személy ellen intézett támadásnak minősül, amely a megtámadott *cselekvési szabadságát* korlátozhatja, miáltal ténylegesen jogos védelmi helyzet keletkezhet.⁷⁹³ E jogirodalmi vélemény tehát kiterjeszti a jogos védelem hatókörét a cselekvési szabadságra mint önmagában is oltalmazásra érdemes jogi tárgyra is. Így az elhárító büntetőjogi felelősségének kizárására a jogellenesség síkján kerül sor. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy ezen interpretáció elfogadása esetén a védekezési jog gyakorlásának lehetőségét nem az élet, testi épség védelme, hanem a cselekvési szabadság nyitja meg, ami kihatással lehet az elhárítás szükségességének megítélésére is. Mint az a jogeset-ismertetésből kiderült, a hazai joggyakorlat abszolút alkalmatlan kísérlet esetén egyáltalán nem lát individuális jogtárgy-sérelemet, és a felelősség kizárására legfeljebb a tévedés szabályainak alkalmazásával lát lehetőséget. Álláspontom szerint e judikatúra alapvetően koherens dogmatikai érveken alapul, a büntetőjogi felelősség kizárása is törvényes, így jövőbeni megváltoztatását nem tartom indokoltnak.

B) *Absztrakt jogtárgy-veszélyeztetés*

Ugyanezen gondolatmenetet szorosan követve nem lenne gyakorolható szembeszállási jog csupán *absztrakt veszélyként* jelentkező magatartás⁷⁹⁴ ellenében sem. Az ilyen típusú veszély ugyanis a védett jogi tárgyakat közvetlenül nem fenyegetik, a sérelem bekövetkezésének lehetőségével direkt módon nem kell számolni. KINDHÄUSER erre az esetre a következő tanpéldát hozza fel: „B leüti a leittasodott, az autójába beülni szándékozó C-t annak érdekében, hogy ő ne tudja vezetésképtelen állapotában a gépjárművet beindítani.”⁷⁹⁵ Az ittas járművezetés bűncselekménye absztrakt veszélyeztető tényállás, ahol a büntetendőség alapját pusztán az az objektív körülmény adja, hogy az elkövető ittas állapotban gépjárművét működésbe hozza. A felelősség attól függetlenül megállapítható, hogy mások élete, testi épsége egyébként egy konkrét közlekedési szituációban ténylegesen veszélybe került-e. Ebből adódóan KINDHÄUSER a rövid jogesetben foglalt helyzetben a jogos védelem gyakorlását nem is tartja megállapíthatónak mindaddig, míg az ittas vezetés folytán a közlekedés során más életének, testi épségének konkrét veszélye nem merül fel.⁷⁹⁶

A hazai szabályozással összevetésben szükséges kiemelni, hogy e gondolatmenet logikáját megbontja a közérdek törvényi szabályozása. Esetében ugyanis egy nem egzakt tartalommal bíró, kollektív jogi tárgyról van szó, amelynek „közvetlen fenyegetettsége” egy absztrakt veszélyeztetés esetén is fennállhat. Legalábbis ez fakad a törvényhely [Btk. 22. § (1) bek.] szó szerinti értelmezéséből. Megállapítható, hogy a közérdek normaszövegből történő elhagyásával⁷⁹⁷ ez az anomália aggálymentesen megoldódna, addig is azonban ebben a tekintetben a törvényi rendelkezés megszorító értelmezése indokolt (teleologikus restriktció). Tagadhatatlan, hogy ez a megoldási javaslat a nullum crimen elv sérelmét vetheti fel, azonban arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a fogalom tág értelmezési le-

⁷⁹³ ROXIN 2006, 659.; KINDHÄUSER 2011, 143.; ERB 2003, 1272.; eltérően AMELUNG 2003, 91.

⁷⁹⁴ Az absztrakt veszélyeztető bűncselekmények „büntetést érdemlősége a tényállásszerű elkövetési magatartás következtében meghatározott védett jogi tárgy általános veszélyeztetésén alapul. Ilyen esetben a veszély bekövetkezése nem tartozik a törvényi tényálláshoz, a vonatkozó elkövetési magatartás azonban tipikusan konkrét veszély, vagy akár sérelem előidézésére alkalmas.” NAGY 2014a, 166.

⁷⁹⁵ KINDHÄUSER 2011, 143.

⁷⁹⁶ KINDHÄUSER 2011, 144.

⁷⁹⁷ Erre vonatkozó részletes érvelésre lásd *II. rész 3.5. fejezet*.

hetőségeire⁷⁹⁸ tekintettel az észszerűség követelményét megtartó megszorító interpretáció ebben az esetben megkerülhetetlen jogalkalmazói szükségszerűség.

C) *Előkészítő cselekmények*

Gondosan kell vizsgálni a jogtárgy-veszélyeztetés konkrét voltát *előkészítő* jellegű cselekmények esetében is. TOKAJI kiindulópontja szerint: „A támadás pusztán előkészítése, ha csak nem tekinthető közvetlen fenyegetésnek, még nem elegendő a jogos védelemhez.”⁷⁹⁹ Kiemelendő, hogy ebben a körben nem a büntetőjogi értelemben vett előkészület mint normatív fogalom jelenti az értelmezési kiindulópontot, hanem az előkészítés mint ontológiai jelenség. Az adott életbeli esemény konkrét jogtárgy-veszélyeztető jellege keletkeztetheti ugyanis a jogos védelmi helyzetet, annak nincs jelentősége, hogy az a Btk. 11. § (1) bekezdése alá szubszumálható-e, hiszen a támadás büntetőjogi jogtalansága nem szükségképpeni alkalmazási feltétel.

Hasonlóképpen – részben más megközelítést is alkalmazva – oldja meg e problémát SZÉKELY János: „Az előkészületi cselekmény műértelemben vett fogalma gyakorlati elhatároláshoz azért sem alkalmas, mert az egyes bűncselekményi tényállások kodifikációs megoldásától függ, hogy bizonyos elkövetési mozzanatok bekerülnek-e a törvényi tényállásba /és ez esetben már nem előkészületi jellegűek többé/ vagy sem. Például az erőszak alkalmazása vagy a fenyegetés a rablásnál vagy az erőszakos közöszlészénél tényállási elem, de az emberölésnél vagy a testi sértésnél már nem.”⁸⁰⁰ Tartalmilag egyezően foglal állást TOKAJI Géza is: „Az előkészítés azonban nem azonosítható az előkészülettel. Így ha a támadó késsel a kezében közeledik a haragosa felé, ez stádiumtani értelemben még csak előkészület, mégis a közvetlenül fenyegetőből megkezdett támadássá válik.”⁸⁰¹

Erre figyelemmel azonban megállapítható, hogy sajnálatos módon az ilyen típusú magatartásokat érintően – a potenciális életbeli előfordulásuk sokféleségére figyelemmel – absztrakt mércék kifejezetten nehezen határozhatók meg. Annyi leszögezhető, hogy verbális – önmagában még nem jogtárgysértő – cselekmények (pl. felhívás, ajánlkozás, vállalkozás, közös elkövetésben megállapodás) elleni fellépés bizonyosan nem megengedhető, hiszen azok a jogi tárgy közvetlen fenyegetettségét még nem eredményezik. Materiális karakterű cselekmények (így pl. szükséges vagy könnyítő feltétel biztosítása) esetén, amelyek egy későbbi jogtárgysértést céloznak, azonban már nem zárható ki jogos védelmi helyzet kialakulása. Ilyen támadások megítélése során Volker ERB szerint időbeli és hatékonysági tényezők figyelembevétele szükséges, vagyis annak közelebbi vizsgálata, hogy a támadás már olyan konkrét történéslefordulás része-e, amiből a jogtárgysértés bekövetkezésére egyértelmű következtetést lehet vonni.⁸⁰²

4.5. *A támadás jogtalanságának értékelése a német büntetőjogban*

Németországban a támadás jogtalanságát/jogellenességét alapvetően extenzív módon értelmezik. Az uralkodó német álláspont szerint a jogos védelmi helyzetet kiváltó maga-

⁷⁹⁸ Ennek alkotmányos büntetőjogi megítélésére lásd *II. rész 3.1. fejezet*.

⁷⁹⁹ TOKAJI 1984, 250.

⁸⁰⁰ SZÉKELY 1984, 54.

⁸⁰¹ Uo.

⁸⁰² ERB 2003, 1289.

tartásnak (*rechstwidriger Angriff*) elegendő olyan érdeket sértenie vagy veszélyeztetnie, amelynek védelmét a jogrendszer biztosítja, vagyis a támadás jogtalansága nem pusztán büntetőjogi szempontból értendő, azt elvben a pozitív joggal ellentétes magatartások bármelyike megalapozhatja.⁸⁰³ Ebbe a kiterjesztő értelmezésbe tehát beletartozhatnak az olyan elhárító cselekmények megítélése is, amelyek kifejtését egyébként más jogág, például a polgári jog, közigazgatási jog megengedi.⁸⁰⁴ Ezt a tételt a német joggyakorlat is elfogadja, amit kiválóan példáz az alábbi, német tartományi felsőbíróság által jogerősen elbírált eset (*Parklücke-Fall*; XXIII. jogeset).

A vádlott az autójával egy olyan parkolóhelyre kívánt beállni, amelyet a sértett egy ismerősének tartott fenn oly módon, hogy a várakozóhely közepén állt. A vádlott azért, hogy a parkolóhelyet szabaddá tegye, és járművét a várakozóhelyen leparkolja, lassú menetben megkezdte a parkolást. A sértett azonban ennek ellenére sem változtatott helyet, ennek következtében a gépjármű lökhárítója a sípcsontját érintette és a sértett egyensúlyát veszítve a földre esett. A sértett az esés eredményeképpen zúzódásos sérüléseket szenvedett a lábán, könyökén és kezén.⁸⁰⁵

Az elsőfokú bíróság a vádlottat gondatlan testi sértésben mondta ki bűnösnek, míg a másodfokú bíróság a döntést helybenhagyta. Álláspontja szerint a sértett magatartása ugyan jogtalan támadásként értékelhető, mivel az a közlekedést szabályozó törvényi rendelkezéseket megsértette, így a parkolás kezdetekor a vádlott jogos védelmi helyzetbe került, azonban felmentésére mégsem kerülhetett sor. A BayObLG határozata szerint ugyanis az általa választott elhárítási mód a konkrét körülmények között nem volt szükséges. A bíróság véleménye szerint ebben a helyzetben a még szükséges védekezés legfeljebb a fenyegetés lett volna, az ezen túlmenően bekövetkező többsérelme pedig már mennyiségi túllépést eredményezett, amelyért a vádlottat felelősség terheli.⁸⁰⁶ A vizsgált tényállási elem szempontjából a döntés lényegi *ratio decidendi*-je a parkolóhely-fenntartás jogtalan támadásként elismerése. A jogellenes állapot fenntartásában megnyilvánuló⁸⁰⁷ támadás jogtalanságát ugyanis nem büntetőjogi norma sérelme közvetítette, ennek ellenére a német bíróság a jogos védelmi helyzetet aggálytalanul megállapíthatónak tartotta, és a felelősséget a védekezési oldal hiányosságára, a szükségesség sérelmére tekintettel mondta ki.⁸⁰⁸

⁸⁰³ GROPP 2005, 200.; HEINRICH 2012, 147.; JESCHECK–WEIGEND 1996, 341.; MITSCH 2003, 352. ROSENAU 2014, 284.; WESSELS–BEULKE 2012, 122.; SINN 2003, 99. A joggyakorlatból lásd BGH, Urteil vom 23. 9. 1997 – I StR 446/97 (LG München I)

⁸⁰⁴ Megjegyzendő, hogy a német Btk. – az 1978. évi magyar kódexhez hasonlóan – kifejezetten nem szabályozza a jogszabályi engedély intézményét, így a jogrend egységének elvéből kiindulva azonban az ilyen, jogszerűként elismert cselekmények nem valósíthatnak meg bűncselekményt. Ilyen helyzetekben a büntetőjog-ellenesség kizárására pedig megfelelő eszköz lehet a német kódexben kifejezetten szabályozott jogos védelem, amennyiben annak feltételei fennállnak.

⁸⁰⁵ BayObLG, Urteil vom 07.02.1995 – 2 St RR 239/94 (NZV 1995, 327.)

⁸⁰⁶ Uo.

⁸⁰⁷ Ez a cselekmény azért nem értékelhető mulasztásként, mert a jogsértő helyzetet aktív magatartás (a parkolóhely elfoglalása) hozta létre, amelynek fenntartása jelentette a támadást. Kötelességellenes nemtevésként akkor lenne megállapítható, ha a helyfoglalás eleve jogszerű lett volna. Erről azonban ebben a jogesetben nincsen szó.

⁸⁰⁸ Ez a döntés nem egyedülálló, a korábbi joggyakorlatban található ezzel a jogesettel szinte teljesen egyező tényállású ügy, amelynek értékelése során ugyanilyen következtetésre jutott a BayObLG. Lásd BayObLG,

A német bírósági gyakorlatban arra is található példa, hogy a támadás jogtalanságát polgári jogi rendelkezés sérelme közvetítette. Ezeket az eseteket dolgoztam fel jelen monográfia korábbi, a jogos védelem egyes jogi tárgyait taglaló fejezetében.⁸⁰⁹

A jogtalanság kapcsán kifejtett német álláspontok felhasználásakor azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a kérdést újabban alapvetően más megközelítésből vizsgálják. Ebből adódóan az ott kifejtett egyes tanok hazai jogirodalomban történő hasznosítása során fokozott körültekintéssel kell eljárni. Az eltérés lényege a következőképpen foglalható össze.

A neoklasszikus német bűncselekmény-fogalom következetesen különartotta egymástól a jogellenességet mint tisztán objektív, és a bűnösséget mint tisztán szubjektív kategóriákat.⁸¹⁰ Ennek megfelelően jogellenesség alatt pusztán a cselekmény által előidézett állapot büntetőjogi értékelését, azaz a jogtárgysértés vizsgálatát értették. Ezt a következetes felfogást szorította háttérbe a személyes jogtalansági tan térnyerése,⁸¹¹ amelynek köszönhetően napjainkban a szubjektív jogtalansági elemek létezése a német büntetőjogi irodalomban általánosan elismertté vált.⁸¹² E teória abból indul ki, hogy – a bűncselekményfajták sokaságára tekintettel – a jogellenesség tartalmát nem adhatja csupán a jogi tárgy sértésének vagy veszélyeztetésének objektív vizsgálata, hanem az elkövetés módjának és jellegének is meghatározó jelentőséget kell tulajdonítani, mivel ezek együttesen adhatják meg a kérdéses deliktum büntetést érdemlőségének (*Strafwürdigkeit*) alapját.⁸¹³ Példával szemléltetve: a tulajdon büntetőjogi védelme nem minden jogkorlátozó magatartással szemben adott, hanem csak azon cselekményekhez kapcsolódik, amelyek jellegüknél fogva – a jogalkotói értékelés folytán – különösen veszélyesek a jogi tárgyra. Közelebbről a csalásnak a tévedésbe ejtés, a lopásnak az eltulajdonítási célzat, az uzsora-bűncselekménynek a kizsákmányolás lehet olyan lényegi eleme, amely a büntetni rendeltség indokát szolgáltathatja.⁸¹⁴ Ebből következően nem létezhet egy általános tulajdonjog-sértést kriminalizáló büntetőjogi tényállás, mivel az alkalmatlan lenne azon speciális tényezők kiemelésére, amelyek egy tulajdonjogot sértő magatartás tényleges büntetést érdemlőségét adják.⁸¹⁵

Ez a gondolatmenet már a büntetőjog fragmentáris karakterével is összefüggésben van, és a személyes jogtalansági teória éppen ennek jegyében két értékelési mércét is meghatároz annak érdekében, hogy egy adott cselekmény büntetni rendeltsége megalapozottá váljon. Ennek megfelelően a tanon belül *Erfolgsumwert/Sachverhaltsunwert* és *Handlungsumwert*⁸¹⁶

Urteil vom 22. 1. 1963 – RReg. 2 St 579/62 (NJW 1963, 824.).

⁸⁰⁹ Lásd *III. és V. jogeset*. Ezen túlmenően is a képmáshoz való jog jogos védelem körében való védelmére lásd BGH, Urteil vom 12. 8. 1975 – 1 StR 42/75 (LG Tübingen)

⁸¹⁰ A neoklasszikus irányzat meghatározó képviselői között említhető Edmund MEZGER és Hans-Heinrich JESCHECK. E bűncselekmény-fogalmi felépítés lényegére lásd MEZGER 1931, 89-90.; JESCHECK 1978, 155-167.

⁸¹¹ A magyar irodalomban a szubjektív jogellenességi elemek németországi megjelenéséről tesz említést VISKI 1959, 93.; TOKAJI 1984, 31.; NAGY 2000, 346.

⁸¹² WESSELS–BEULKE 2012, 51.

⁸¹³ JESCHECK 1978, 191. Ezzel hozható összefüggésbe – a teória szerint – a célzatnak különös részi tényállásokban való szerepeltetése is. Eisele 2014, 158.; WESSELS–BEULKE 2014, 51.

⁸¹⁴ A kérdés kapcsán szintén a vagyon elleni bűncselekmények köréből hoz példát Walter GROPP. Álláspontja szerint az orgazdasággal összefüggésben fennálló üzletszerűség a megvalósuló jogtalanság komponensként fogható fel, így annak vizsgálatát nem a bűnösség, hanem a jogellenesség síkján kell elvégezni. GROPP 2005, 92.

⁸¹⁵ JESCHECK 1978, 191.

⁸¹⁶ A terminus technicusok magyar nyelvre fordítására tudatosan nem teszek kísérletet, mivel a magyar jelentés nem fedné a fogalom mögött meghúzódó valódi jelentést, így a fordítás félrevezető lehetne.

között tesznek különbséget.⁸¹⁷ Előbbi alatt egy objektív – a magyar büntetőjogban ismert társadalomra veszélyességgel hasonlóságot mutató – kategóriát értenek, amely a büntetőjogilag védett jogtárgy tényleges sértését foglalja magában azzal, hogy nem állhat fenn jogellenességet kizáró beavatkozási jogosultság.⁸¹⁸ Valóságos jogtárgysértésről van tehát szó, amelyhez – konkrétan a cselekménnyel okozott következményhez (eredmény) – a jogellenesség kapcsolódik.⁸¹⁹

Ezzel szemben a *Handlungsunwert* a cselekményfolyamat megjelenési módja, amelyet az elkövető személyéhez kapcsolódó, alapvetően szubjektív sajátosságok alakítanak. E jellemzőknek a pontos meghatározása a német szakirodalomban nem egységes, abban azonban egyetértés mutatkozik, hogy e teória értelmében a jogellenesség nem maradhat meg tisztán objektív kategóriának, és a szándékosságnak, esetlegesen a gondatlanságnak már a bűnösséget megelőzően jelentőséget kell tulajdonítani.⁸²⁰ Ennek megfelelően JESCHECK szerint a *Handlungsunwert* alapvető tárgya a szándékosság, amely kifejezi a jogi normával szembehelyezkedő magatartás értelmét, illetve célját. Ebből pedig az is következik, hogy a szándékosság rendeltetése a büntetőjogban kettős, hiszen a jogellenességi funkciója mellett megmarad eredeti lényege a bűnösségen belül is, ahol változatlanul az elkövetőben lezajló, bűncselekmény megvalósítására irányuló akarat értéktelenségét (*Gesinnungsunwert*) hivatott kifejezni.⁸²¹ Tendenciaként megállapítható, hogy e két értékelési kategória közül a jogellenesség megítélése kapcsán egyre inkább a cselekményre vonatkozó jogtalanság válik meghatározóvá, Armin KAUFMANN ki is emeli, hogy egy jogellenességi teória jellegét alapvetően determinálja az azt megalapozó cselekménytani irányzat.⁸²² Az elmondottakból pedig könnyen belátható, hogy a szubjektív jogtalansági koncepció kialakulása döntően a Hans WELZEL által kidolgozott finális cselekménytani irányzatra⁸²³ vezethető vissza, amely kifejezetten szubjektív alapokra helyezi a büntetőjogilag releváns cselekmény fogalmát. Erre a büntetőjog-dogmatikai fejlődési folyamatra figyelemmel lehet tehát a támadás jogtalanságára vonatkozó német jogirodalmi érveket hasznosítani.

⁸¹⁷ A teóriának létezik egy szélsőségesen szubjektív irányzata is, amely csak a cselekményhez kapcsolódó jogtalanságot ismeri el, és az objektív oldalt jelentő *Erfolgsunwertet* nem vizsgálja. Ez az ún. szubjektív-monista jogtalansági tan. Meghatározó képviselői között említhető Georg FREUND és Armin KAUFMANN. Bővebben lásd FREUND 2003, 377.; KAUFMANN 1974, 393.

⁸¹⁸ GALLAS 1979, 155.; MAURACH-ZIPF 1977, 234.; HIRSCH 1981, 837.

⁸¹⁹ STRATENWERTH 1975, 178-180. STRATENWERTH arra is felhívja a figyelmet, hogy kísérlet, valamint valós következménnyel nem járó gondatlan cselekmény esetén az említett feltétel hiányzik, és a jogtalanság tulajdonképpen csak a cselekményre vonatkozó jogtalanságon alapul. STRATENWERTH 1975, 186.

⁸²⁰ A fogalom egyes tartalmi összetevőinek meghatározása során elsősorban az képezi vita tárgyát, hogy a szándékosságon és az objektív – kötelességellenességben megnyilvánuló – gondatlanságon kívül mi tartozhat még a *Handlungsunwert* körébe. Az egyes jogirodalmi álláspontok részletekbe menő bemutatására lásd HIRSCH 1982, 239-278.

⁸²¹ JESCHECK 1978, 193-194.; hasonlóan WESSELS-BEULKE 2012, 53.

⁸²² KAUFMANN 1974, 395.

⁸²³ Erre bővebben lásd WELZEL 1949.

4.6. A jogtalanság hiánya

A támadás nem minősülhet jogtalannak, ha ahhoz kapcsolódóan jogellenességet kizáró ok áll fenn.⁸²⁴ Álláspontom szerint ezt a helyzetet dogmatikailag kétféleképpen lehet megítélni. Egyrészt képviselhető olyan értelmezés, amely szerint ebben az esetben a jogtalanság fentiekben taglalt (pozitív) tartalmi elemei kizártak, éppen ezért jogtalanságról eleve nem is lehet szó. Más megközelítésben pedig úgy lehet érvelni, hogy a jogellenességet kizáró ok fennállta a pozitív tartalmi elemeket nem érinti, hanem az egy önálló, ún. negatív kritériumként vezet el a jogtalanság hiányának kimondásához.

A) Az első értelmezési variáció alapját az jelentheti, hogy a fennforgó jogellenességet kizáró körülmény a támadás normasértő és/vagy jogtárgy-veszélyeztető jellegét eliminálja. Előbbi esetben arról van szó, hogy a kizáró okot maga a büntetőkódex rögzíti, ezáltal pedig a cselekmény az egész törvénykönyv rendszerében nem is tekinthető normasértőnek, hiszen annak büntetendőségét kifejezetten a büntetőjogi rendelkezés zárja ki (formális feltétel hiánya). E megközelítés alapján tehát az általános részi norma a különös részi tényállásszerűséget teszi tárgytalanná.⁸²⁵ Kizárt lehet a jogtalanság pozitív oldala továbbá úgy is, hogy a jogellenességet kizáró körülmény a magatartás jogtárgy-veszélyeztető jellegét befolyásolja (materiális feltétel hiánya). TOKAJI szerint „például a jogos védelem viszonylatában magának a konkrét elhárító cselekménynek a jogtárgyvédő funkciója ellensúlyozza a védelműl alkalmazott cselekménytípus (az ölés, a testi sértés stb.) egyébkénti veszélyességét azzal, hogy ez az individuális jogtárgyvédő funkció egyben társadalmi előnyt képvisel.”⁸²⁶ Ez az ellensúlyozó-funkció a társadalomra veszélyesség TOKAJI által kidolgozott tudományos fogalmából ered,⁸²⁷ amely alapján az eredeti jogtárgy-veszélyeztetés – az említett kompenzációra figyelemmel – kizárttá válik.

B) A másik megközelítés alapja az az álláspont, amely szerint a jogellenességet kizáró ok hatályosulása nem érinti sem a cselekmény normasértő, sem pedig egyébként jogtárgy-veszélyeztető jellegét. E teória szerint ugyanis egy jogos védelmi helyzetben elkövetett cselekmény is objektíve sért/veszélyeztet jogi tárgyat, a beavatkozási jog ebben az esetben pedig a cselekmény materiális jogellenességét zárja ki.⁸²⁸ Ebben az értelmezésben utóbbi fogalom ugyanis a jogtárgy-veszélyeztető jelleg mellett a jogellenességet kizáró ok hiányát is magában foglalja:⁸²⁹ ha ilyen körülmény felmerül, a támadás jogtalansága a materiális jogellenesség hiányára – mint önálló negatív ismérvre – figyelemmel zárható ki. Az általam felvázolt dogmatikai rendszerrel is ez az értelmezés egyeztethető össze, ugyanis a jogtalanság pozitív elemei – az említett érveknek megfelelően – annak ellenére fennállhatnak, hogy a támadáshoz kötődően jogellenességet kizáró körülmény merül fel. Ebből fakadóan a jogellenességet kizáró ok hiányának mint a támadás jogtalansága negatív kritériumának a megkövetelése plauzibilis álláspontnak tekinthető.

⁸²⁴ A német jogirodalomban így pl. GROPP 2015, 198.; FISCHER 2014, 309.; PERRON 2014, 651-652.; KINDHÄUSER 2011, 145.

⁸²⁵ Erről az értelmezésről tesz említést HOLLÁN 2003; MÉSZÁROS Á. 2009, 175.

⁸²⁶ TOKAJI 1984, 109.

⁸²⁷ E szerint „társadalomra veszélyes az olyan jogtárgysértő vagy veszélyeztető cselekmény, amely megfelelő társadalmi előnnyel nincs, vagy kellőképpen nincs kompenzálva.” TOKAJI 1984, 109.

⁸²⁸ MÉSZÁROS Á. 2009, 176.

⁸²⁹ E fogalmi felépítés német büntetőjogi gyökereire hívja fel a figyelmet HOLLÁN 2004, 725.

C) Az elmondottakból következően csak olyan támadás válthat ki jogos védelmi helyzetet, amelynek esetében sem szokásjogi, sem pedig jogszabályban rögzített jogellenességet (társadalomra veszélyességet) kizáró ok nem áll fenn, vagyis a támadó a jogtalanság talaján áll. Ez a gondolat ihlette a magyar szakirodalomban TOKAJI Géza azon meghatározó jelentőségű dogmatikai megállapítását, miszerint jogos védelem esetén jogtalanság áll szemben joggal.⁸³⁰ A támadás jogtalanságát elimináló – a jogrend által megengedett – magatartások közé tartozhat a gyakorlatban leginkább – a német jogirodalom megfogalmazását átvéve – az ún. *beavatkozási joggal* rendelkezős: jogos védelem, végszükség, eljárási kényszerintézkedések gyakorlása, egyéb hatósági cselekmények foganatosítása.⁸³¹ Ezekben az esetekben – jogtalanság hiányában – jogos védelem nem, csak a jogszabály engedélye vagy a végszükség hívható fel büntethetőségi akadályként.

D) Joggyakorlati jelentőségére tekintettel külön érdemes vizsgálni azt az esetet, ha a jogtalanság a *hivatali, hatósági jog gyakorlására, kötelezettség teljesítésére* figyelemmel hiányzik. Ezekben az esetekben a hivatalos személy intézkedése („támadása”) jogszerű, és a vele szemben kifejtett elhárító cselekmény bűncselekményt [tipikusan hivatalos személy elleni erőszakot (Btk. 310. §)] valósíthat meg.

Az eljárás jogszerűségét a hivatalos személy elleni erőszak tényállásához kapcsolódó joggyakorlat az általánostól eltérően, szűkebben értelmezi,⁸³² ami befolyásolhatja a hivatali intézkedésekkel szembeni ellenszegülés egyes eseteiben a jogos védelem alkalmazhatóságát is. A jogszerűséget ebben a körben alaki (eljárási) szempontból kell érteni, azaz a hivatalos személy intézkedése jogilag nem kifogásolható, ha az az eljárás törvényes céljának, a rá vonatkozó processzuális szabályoknak és a hatóság belső szabályainak fő vonásaiban megfelel.⁸³³ Tevékenysége tehát akkor jogszerűtlen, ha külső megjelenési formája eljárási szabályokba ütközik⁸³⁴ azzal a kiegészítéssel, hogy a kisebb, jelentéktelen szabálysértések még nem teszik indokolttá a hivatalos személy eljárásnak egészére vonatkozó fokozott büntetőjogi védelem megvonását.⁸³⁵ E joggyakorlat alapján csak akkor állapítható meg az alaki jogszerűtlenség, ha az eljárás az első látásra, minden mérlegelés és kétség nélkül megállapíthatóan, félreismerhetetlenül jogellenes.⁸³⁶

Ebből következően csak akkor büntetlen a hivatalos eljárással szembeni erőszakos ellenszegülés, ha a hivatalos személy eljárása oly mértékben jogszerűtlen, hogy az intéz-

⁸³⁰ TOKAJI 1984, 248. Később a recens joggyakorlat is átvette ezt a premisszát. Lásd 4/2013. BJE I/1.

⁸³¹ PERRON 2014, 651-652.

⁸³² Ez a restriktív jellegű judikatúra teleologikus értelmezés eredménye: „Mivel a büntett jogi tárgy végső soron a hatósági intézkedés zavartalanságához fűződő közérdek, a törvény céljának az felel meg, ha csak akkor büntetlen a ellenszegülés, ha az említett közérdeknél nagyobb érdek szenvedne sérelmet a hatósági intézkedés jogszerűtlensége következtében.” BH 1995. 140.

⁸³³ VIDA 2005, 360.

⁸³⁴ Az anyagi jogi jogszerűség kérdése tehát ebben a tekintetben figyelmen kívül marad, mivel az azt megsértő intézkedéssel szemben a védekezés lehetősége a jogrend által biztosított jogorvoslati lehetőségek folytán adott, vagyis ebben az esetben önhatalmú védekezésnek nincs helye. VIDA 2005, 360. Ezen processzuális megközelítés egyébként már a múlt század eleji jogirodalomban is megjelent. EDVI szerint a „közhivatalnok által törvényes hatáskörén belül elkövetett jogsértő cselekményeket a magános nem tekintheti oly jogtalan támadásnak, amely elleni jogos védelemmel élhetne. Ezzel szemben természetes kivétel gyanánt tűnik föl az az eset, midőn a közhivatalnok törvényes hatáskörén kívül teljesít bizonyos cselekményeket, amelyek vagy általában tiltva vannak vagy csak bizonyos közhivatalnok által teljesíthetők.” EDVI 1909, 342.

⁸³⁵ Ehhez a korábbi judikatúrából lásd Kir. Curia B. X. 7.396/1948. (1948. október 4.)

⁸³⁶ BH 1995. 140.

kedés folytatása esetén a Btk. 310. §-a szerinti tényállással védett közérdeknél nagyobb érdek szenvedne sérelmet, ugyanakkor a sértett jogai oly mértékben sérülnek, hogy azzal szemben már a jogos védelem feltételei is fennállnak.

A kérdéskör zárásaként VIDA Mihály összegző megjegyzéseit érdemes ismertetni:

- általánosságban a hivatalos személy jogszerű eljárásával szemben nincs jogos védelemnek helye, még az erőszakos vagy támadó jellegű eljárás aktusok (pl. lefogás, megbilincselés stb.) esetében sem, mivel hiányzik a támadás jogtalansága;
- ugyancsak kizárt a jogos védelmi helyzet, ha a hivatalos személy eljárása pusztán anyagi jogi értelemben jogszerűtlen;
- ha azonban a hivatalos személy eljárása alaki értelemben jogszerűtlen, úgy a hivatalos személy az eljárására tekintettel nem élvez jogvédelmet, magatartása a jogos védelem szabályai szempontjából jogtalan, amellyel szemben – ha releváns jogi tárgyak kerülnek veszélybe – a jogos védelem körében lehet fellépni.⁸³⁷

E) Kiemelendő továbbá, hogy a jogos védelmi, illetve végszükségi helyzetben az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépő védekező ugyan nem büntethető,⁸³⁸ azonban e körülmény cselekménye jogellenességét nem befolyásolja. Elvi éllel jegyezte meg DEGRÉ a Csemegi-kódex vonatkozó rendelkezése kapcsán, hogy „nem szünteti meg a támadás jogtalanságát a 79. § 3. bekezdése szerint való büntetlenség, mint tisztán személyes büntetethez kizáró körülmény fennforgása.”⁸³⁹ Napjainkban NAGY Ferenc foglal el ezzel egyező álláspontot: „A védekezés szükséges mértékének túllépése (excessus) jogellenes ugyan, de a jogos védelmi helyzet az ilyen cselekmény objektív veszélyességét is csökkenti, éspedig annál inkább, minél kisebb mérvű a túllépés. Más kérdés, hogy a hazai Btk. a túllépést szubjektív alapon szabályozza, így a túllépés bűnösséget kizáró okként értelmezhető és rendszerbeli helye is valójában ott lenne.”⁸⁴⁰

Levonható a következtetés: az ilyen típusú elhárító cselekményekkel szemben jogos védelmi szituáció jöhet létre (a támadás jogtalan marad). Ezek a büntetethez akadályok ugyanis dogmatikai karakterüket tekintve a bűnösséget – azon belül is az elvárhatóságot⁸⁴¹ – zárják ki. Ezt az elvi álláspontot foglalta el a Debreceni Ítéltábla egyik másodfokú eljárásában a Debreceni Fellebbviteli Főügyészség is, amely szerint az alábbi indokra figyelemmel az adott ügyben a terhelt felmentése indokolt: „Tárgyi oldalon az emberölés alapesete valósult meg, amelyet azonban *alanyi oldalon* a Btk. 29. § (2) bekezdése szerinti büntetethez kizáró okból a *bűnösség hiánya* jellemez”⁸⁴² (kiemelés tőlem: G. A.).

Megjegyzendő, hogy ebben a tekintetben a Btk. is kifejezetten következetes megfogalmazással él, hiszen – utalva a szubjektív jellegre – nem arról szól, hogy a cselekmény „nem büntetendő” – mint a 22. § (1) bekezdés esetében –, hanem kifejezetten a védekezőre vonatkozó „nem büntethető” kitéltet alkalmazza. Az ilyen mennyiségi túllépést (excessus)

⁸³⁷ VIDA 2005, 360-361.

⁸³⁸ Vö. Btk. 22. § (3) bek.; Btk. 23. § (2) bek.

⁸³⁹ DEGRÉ 1910, 289.

⁸⁴⁰ NAGY 2014a, 221. Kifejezetten a bűnösséget kizáró okok között helyezi el az említett büntetethez akadályokat HOLLÁN 2013.

⁸⁴¹ A szegedi büntetőjogi iskola dogmatikai rendszerében a bűnösséget a megfelelő életkor, a beszámítási képesség, a szándékosság/gondatlanság és az elvárhatóság adja. TOKAJI 1984, 138.; NAGY 2014a, 252. Az elvárhatóság hiányát a törvényben kifejezetten szabályozott elvárhatóságot kizáró okok adják, amelyek eklatáns példái a Btk. 22. § (2)-(3) bekezdéseiben és a 23. § (2) bekezdésében szabályozott jogintézmények.

⁸⁴² A fellebbviteli ügyészség jogi álláspontjának ismertetésére lásd Debreceni Ítéltábla Bf.I.212/2011/4.

realizáló elhárítással szemben jogos védelmi helyzet alakulhat ki.⁸⁴³ Álláspontom szerint de lege lata ugyanezen logika alapján lehet fellépni a szituációs jogos védelmet [Btk. 22. § (2) bek.] gyakorló személlyel szemben is, mivel e jogintézmény rendszerbeli helye is a bűnösséget kizáró okok, még pontosabban az elvárhatóság hiánya körén belül van. A jogalkotó ugyanis absztrakt szinten értékelte azon életbeli helyzeteket, amelyekben a védekező kiszolgáltatottságára figyelemmel a törvény nem várja el a szükségesség mértékének betartását.

4.7. A jogtalan támadás bűnösségi vetülete

A támadás jogtalanságának objektív jellegéből következik, hogy a támadó egyedi bűnösségi jellemzői a védekezési jog gyakorlása szempontjából irrelevánsak.⁸⁴⁴ Ebből a megállapításból számos további dogmatikai következtetés adódik, amelyeknek két csoportja különíthető el az alábbiak szerint.

A) Az első konklúzió az, hogy a támadás objektív karaktere miatt nincs jelentősége annak, hogy a támadó egyébként bűnös cselekményét szándékosan vagy gondatlanul fejt-e ki.⁸⁴⁵ Ugyan a szándékos vagy a vegyes bűnösséggel megvalósuló támadás a tipikus, azonban nem zárja ki a Btk. 22. § (1) bekezdése azt, hogy csupán a gondatlanság által átfogott magatartás is jogos védelmi helyzetet generáljon. Ebből a szempontból a gondatlanság mindkét törvényi változata, azaz a *luxuria* és a *negligentia* egyaránt figyelembe jöhet. Ezekre az esetkörökre fogalmaz meg iskolapéldákat SZÉKELY JÁNOS (*XXIV. jogeset*):

„Kirándulást vezető pedagógus hat kisdíákot zsúfol be a három személyre méretezett csónakba, hogy átevezzen velük az erősen hullámzó folyam túlsó partjára /luxuria/. – Esztergályos szakmunkás – váltókerék-csere után – nem teszi fel újból a fogaskerék-szekrény védőrácsát; ez annak veszélyével jár, hogy a fogaskerekek »megskalpolják« a munkadarabokat elhordó segédmunkásnőt /negligentia/. – Gyárudvart takarító segédmunkások az eső elől olyan raktárba húzódnak, ahol robbanásveszélyes anyag van. Egyikük – nem tudva /vagy megfeledkezve/ erről, illetve a nyílt láng használatának tilalmáról /analfabéta/ – melegezés céljából tüzet készül gyújtani.”⁸⁴⁶

A szerző szerint a következő érvek alapján lát jogos védelmi szituációt kialakulni a fentiekben említett élethelyzetekben:

„Mindhárom esetben élet, illetőleg testi épség közvetlen veszélyét idézi elő a »támadó« cselekménye. Aki a veszélyt észleli és a veszélyes magatartás folytatását – ha kell, erőszakkal – megakadályozza, jogos védelmi helyzetben van. A csónak erőszakos visszatartása, az esztergályos kényszerítése arra, hogy vagy a rácsot tegye fel, vagy gépet állítsa meg, éppen úgy jogos védelem gyakorlása lesz, mint a segédmunkás erőszakos megakadályo-

⁸⁴³ Ezt az álláspontot képviselte egyébként már a múlt század eleji judikatúra is. Lásd Kúria 8.B.I.6019/1923. (1924. jan. 8.)

⁸⁴⁴ TOKAJI 1984, 250; NAGY 2014a, 213.; KARSAI 2013, 89.; BLASKÓ 2013, 226.; BELOVICS 2014, 222.; BALOGH 2010, 126. Ugyanígy foglalt állást a Kúria is: „A támadás objektív ismérve annak jogtalanága.” 4/2013. BJE I/1.

⁸⁴⁵ JESCHECK–WEIGEND 1996, 341.

⁸⁴⁶ SZÉKELY 1983, 168.

zása a tűzgyújtásban, ha a figyelmeztetést nem érti vagy magyarázásra már nincs idő. /E harmadik esetben a veszélyeztetőt voltaképpen negligentia sem terheli./⁸⁴⁷

SZÉKELY okfejtésével egyet lehet érteni, azonban arra feltétlen fel kell hívni a figyelmet, hogy ilyen esetekben körültekintően vizsgálandó a gondatlan cselekmény által generált veszélyeztetés jellege: illeszkedik-e a támadás olyan okfolyamatba, amely a jogi tárgyra nézve már – a beavatkozást szükségessé tevő – konkrét és közvetlen veszélyt jelent.

B) A jogtalanság objektív jellegéből adódó további következtetés az, hogy olyan személy – egyébként jogellenes – cselekményével szemben is adott a szembeszállási jog, akinek a bűnössége hiányzik. Nem vitatható ugyanis, hogy egy gyermekkorú, kóros elmeállapotú vagy éppen tévedésben lévő személy cselekménye is lehet objektíve jogtalan.⁸⁴⁸ Közömbös tehát, hogy a társadalomra veszélyes cselekmény miatt az elkövető *in concreto* büntethető-e vagy sem.⁸⁴⁹ Azonban olyan cselekmény esetén, amelynek a társadalomra veszélyességét valamely büntethetőségi akadály eliminálja, értelemszerűen nem lehet jogtalanságot megállapítani, miáltal a jogos védelem alkalmazása kizárt. Az ilyen esetek – mivel jog áll kollízióban joggal – az adott körülményektől függően a végszükségi rendelkezések alapján értékelhetők megfelelően.

E dogmatikai következtetés jelentőségét példázza a német irodalomban ismert jogeset, a *Hilferuf-Fall*.⁸⁵⁰ Az eset lényege a következő (*XXV. jogeset*).

A vádlott otthon alszik éjszaka, amíg felesége egy utcabálon mulat újdonsült szeretőjével, a sértettel. Mindketten az este folyamán lerészegednek, és a feleség meginvitálja a férfit a férjével közös házukba. Mikor hazaérnek a vádlott felébred és észlelve a helyzetet a szeretőt azonnal kitessékeli a házból, aki nem is ellenkezik. A vádlott feleségét fel akarja vinni az emeleti hálószobába, hogy lefeküdhessen aludni, azonban ő hangosan tiltakozik, és arra kéri férjét, hogy hagyja a szőnyegen pihenni. Mindeközben – azért, hogy férjét felbőszítse – segítségért kiált, jóllehet semmilyen veszély sem fenyegeti. A vádlott nem akar vitát, ezért otthagyja feleségét és a konyhába megy, hogy egyen valamit. Miközben a sonkát vágja fel csöngetnek, a kést a kezében tartva megy ajtó nyitni. A csengőt a sértett nyomta meg, mert a kiáltásokat meghallva arra gondolt, hogy a feleség segítségre szorul. Az ajtó kinyitásakor ez a gyanúja megerősítést nyer, hiszen meglátja a késsel kezében álló vádlottat és a részegség miatt – magatehetetlenül – a szoba padlóján fekvő asszonyt. Ekkor nekirent a vádlottnak, a fejét akarja megütni, a vádlott pedig védekezéséppen oly módon szúrja meg, hogy a sértett a földre rogy, és a helyszínen meghal.

A jogeset minősítése a hatályos magyar jog alapján véleményem szerint a következő. A sértett vélt jogos védelmi helyzetben cselekszik, mivel a körülményekből (a feleség segítségkérése, testhelyzete, a férj által magánál tartott kés) tévesen arra következtet, hogy más érdekében elhárító cselekményt kell kifejtenie. Alapos okból téved tehát magatartása társadalomra veszélyességében, így bűnössége hiányzik,⁸⁵¹ azonban ez nem érinti cselek-

⁸⁴⁷ SZÉKELY 1983, 168-169.

⁸⁴⁸ Korábban így DEGRÉ 1910, 288-291.; ANGYAL 1920, 404.; HACKER 1936, 154.

⁸⁴⁹ HORVÁTH 2012, 178.

⁸⁵⁰ Ismerteti GROPP 2005, 201.

⁸⁵¹ vö. Btk. 20. § (2) bek.

ményének objektíve jogtalan jellegét. Ebből következően nincs jelentősége *in concreto* büntetlenségének, hiszen a vádlott vonatkozásában eljárása jogtalan, így ő a jogos védelem szabályai szerint védekezhet. A férj szembeszállásának szükségessége (a mennyiségi túllépés) a situációs jogos védelem szabályai miatt nem vizsgálható, mivel *személy ellen éjjel* kifejtett támadást hártott el.⁸⁵²

GROPP hasonlóan oldja meg az esetet, azzal a nyilvánvaló eltéréssel, hogy – a situációs jogos védelem szabályozásának hiányára tekintettel – az elhárítás mértékének vizsgálata a férj esetében nem maradhat el, és adott esetben büntetőjogi felelősségének megállapítására is sor kerülhet, ha a túllépésre vonatkozó rendelkezések sem írhatóak a javára.⁸⁵³ Egyes szerzők azonban eltérő véleményen vannak, és úgy foglalnak állást, hogy egy ilyen helyzetben a putatív jogos védelemben lévő támadó cselekményének nemcsak a bűnössége, hanem a jogellenessége is hiányzik. Álláspontjuk lényege az, hogyha az eset objektív körülményeiből az a következtetés vonható le, hogy a támadó tévedése eleve elkerülhetetlen volt, akkor az jogigazoló hatással bír, támadása pedig dogmatikai szempontból egyenértékű a végszükség keretében szabályozott veszélyhelyzettel. Ebből következően a védekező cselekmény is csak a végszükség szabályai alapján értékelhető.⁸⁵⁴

Található a *német joggyakorlatban* olyan eseti döntés is, ahol a bíróság egy gyermekkorú személy cselekményével szemben is megengedte a jogos védelem felhívását. Külön érdekességét adja az ügynek, hogy a gyermek által kifejtett támadó magatartás verbális jellegű volt. A tényállás lényege a következő (*XXVI. jogeset*):

1990. május 30-án a vádlott összetalálkozott az utcán élettársa fiával („L”). A fiú elmesélte a vádlottnak, hogy az iskolában egyik osztálytársa („R”) idegen származása miatt bántalmazta. A gyermek meg is mutatta horzsolásos sérüléseit, amelyeket a könyökén és a térdén szenvedett el. A vádlott és a fiú elhatározta, hogy felkeresi a bántalmazó másik gyermek apját, hogy a történeteket rajta számon kérje. Eközben összetalálkoztak az utcán a sérüléseket okozó „R”-el, akitől a vádlott a bántalmazás indokáról érdeklődött. Erre „R” röviden annyit válaszolt, hogy „Mert idegen!” A vádlott ettől feldühödött és a sértettet pofonvágta. A pofontól „R” arcán kis méretű bőrpír és egy enyhe duzzanat alakult ki.⁸⁵⁵

Az ügyet elsőfokon elbíráló bíróság a vádlottat testi sértés miatt pénzbüntetésre ítélte. A vádlott fellebbezésében jogos védelemre hivatkozással felmentését kérte. Álláspontja szerint a sértetti magatartás a becsületet sértő jogtalan támadásként értékelendő, amellyel szemben jogos védekezésnek a konkrét ügyben azért volt helye, mert a védekezés elmaradása esetén – a korábbi sértetti magatartásokból kiindulva – a szóbeli támadás továbbfolytatásának – vagyis további jogtárgy-sérelem bekövetkezésének – reális veszélye fennállt volna.

A másodfokon eljáró BayObLG az elsőfokú határozatot – annak megalapozatlansága miatt – hatályon kívül helyezte. Döntésében azonban fontos anyagi jogi kérdéseket érintett, így mindenekelőtt kimondta, hogy a vádlott javára jogos védelmi helyzet jött létre, arra vonatkozóan pedig kétség sem merült fel, hogy egy gyermek által tanúsított támadó – akár verbális jellegű – magatartás is megalapozhatja a jogellenességet kizáró okra hivatkozást.

⁸⁵² vö. Btk. 22. § (2) bek. a) pont, aa) alpont.

⁸⁵³ GROPP 2005, 201.; vö. dStGB § 33.

⁸⁵⁴ ROXIN 2006, 662.; HIRSCH 1977, 211.; PERRON 2014, 652.; JESCHECK–WEIGEND 1996, 341.; GROPP 2005, 202.

⁸⁵⁵ BayObLG, Beschluß vom 28-02-1991 – RReg. 5 St 14/91 (NJW 1991, 2031).

A fellebbviteli tanács álláspontja szerint azonban az elsőfokú ítéletben az elhárítás egyes részletkörülményeire vonatkozó tények tisztázatlanok, így például a bíróság nem vizsgálta a támadó szellemi érettségét, elkövetéskori konkrét magaviseletét, annak külvilági megjelenési formáját, a támadás megismétlésének veszélyét alátámasztó egyes körülmények megalapozottságát. Ennek újbóli vizsgálata azért is lehet szükséges, mert a BayObLG szerint az elkövetés egyedi sajátosságaira figyelemmel egy gyermekkorú személy által tanúsított verbális támadással szemben az arcon ütéssel történő védekezés akár szükséges elhárítási mód lehet.⁸⁵⁶ Összegezve: a másodfokú döntés kellően igazolja azt az elméleti tézist, miszerint személyes bűnösséggel nem rendelkező támadóval szemben is létrejöhét jogos védelmi helyzet.

C) A bűnösség meglétét feltételként nem támasztó irányzat szélsőséges variánsát képviseli a hazai szakirodalomban TOKAJI Géza. Álláspontja szerint ugyanis jogos védelmi szituációt generálhat akár egy *vétlenül eljáró személy* cselekménye is,⁸⁵⁷ vagyis adott esetben jogtalanként kell értékelni az előre nem látott, a támadónak egyébként fel sem róható magatartás által okozott jogtárgy-sérelem előidézését is. Ezt az álláspontot kritikával illeti a német jogirodalomban ARNDT SINN, aki szerint az egyébként *nem gondosságsértő* – vagyis a negligencia szintjét el sem érő – jogtárgy-veszélyeztető magatartásokkal szemben jogos védelem alkalmazásának nem lehet helye.⁸⁵⁸ Az ilyen cselekményeknek – pl. havas úton megcsúszó és egy gyalogost elkerülhetetlenül gázolással fenyegető, vagy egy görcsrohamot kapó gépkocsivezető más személyeket vagy vagyontárgyakat veszélyeztető cselekménye – ugyanis a sérelemre mint eredményre vonatkozó jogellenessége – a következmény kauzális előidézése ellenére – nem állapítható meg.⁸⁵⁹ A szerző szerint az ilyen életbeli helyzetekben az eredmény okozására – a konkrét jogtárgy-sérelem előidézésére – vonatkozó jogtalanosság (*Erfolgsumwert*)⁸⁶⁰ hiányzik, miáltal a támadás jogtalanossága kizárt. SINN az ilyen magatartásokat olyan veszélyként értékeli, amelynek kivédésére a végszükség keretei között kerülhet sor.⁸⁶¹

E gondolatmenet végkövetkeztetése – más érvelés alkalmazásával – a magyar büntetőjog alapján is elfogadható. A hazai jogellenességi tanok ugyanis nem ismerik a magatartásra és az eredményre vonatkozó egyes jogtalanossági elemek közötti különbségtételt, így a SINN-féle teória teljes egészében nem követhető. Magyar büntetőjogi megközelítésben az ilyen, nem tudott, előre nem látott következményt kiváltó magatartások esetén valójában arról van szó, hogy a támadás az esetek többségében nem is értékelhető cselekményként.⁸⁶² A büntető anyagi jogban a cselekmény alapvető fogalmi összetevője ugyanis az emberi magatartás *akaratlagossága*.⁸⁶³ A támadás ugyan nem feltételez szükségképpen büntetőjogi jogtalanosságot, azonban a német uralkodó jogirodalmi álláspont⁸⁶⁴ azt legalábbis megkö-

⁸⁵⁶ A másodfokú tanács utalt arra is, hogy a megismételt eljárásban esetleg arra is fény derülhet, hogy a védekező oldalán a támadó egyedi körülményeiben való tévedés is releváns lehet, ami a testi sértésre vonatkozó szándékosság kizárásához vezethet. Lásd BayObLG, Beschluß vom 28-02-1991 – RReg. 5 St 14/91 (NJW 1991, 2031) 2. pont

⁸⁵⁷ TOKAJI 1984, 250. Később ugyanígy NAGY 2014a, 213.

⁸⁵⁸ SINN 2003, 107-108.

⁸⁵⁹ SINN 2003, 107.

⁸⁶⁰ E fogalom részletes ismertetésére lásd *III. rész 4.5. fejezet*.

⁸⁶¹ SINN 2003, 108.

⁸⁶² Ugyanígy ROXIN 2006, 658.

⁸⁶³ Így NAGY 2014a, 148.

⁸⁶⁴ RÖNNAU–HOHN 2006, 424.; ROXIN 2006, 658.; KINDHÄUSER 2011, 142.

veteli, hogy a támadás a büntetőjogi értelemben vett cselekmény jellemzőivel bírjon, ez a főfogalom ugyanis minden egyes normarend számára – a felelősségalapítás szempontjából – kiindulópontot jelent. Egyetértve ezzel az állásponttal megállapítható, hogy az említett magatartások esetében a cselekmény akaratlagossága hiányozhat, ami kizárja a támadásként értékelését. Ebből pedig az a konklúzió fakad, hogy jogos védelmi helyzet ugyan nem jöhet létre, de a jogtárgy-veszélyeztető magatartás mint közvetlen és másként el nem hárítható veszély elhárítására a végszükség szabályai szerint [Btk. 23. § (1) bek.] lehetőség nyílhat.

4.8. Fogalmi elhatárolások a támadás jogtalansága kapcsán

A) A jogtalanság tartalmi kereteit a fentiekben megadtam, a fogalom definiálásának lezárásaként egyes terminológiai kérdésekre kell még figyelmet fordítani. A büntetőkódex a normaszöveg szintjén különbséget tesz *jogtalanság és jogellenesség* között, amelyeket mind az Általános, mind pedig a Különös Részben felváltva, nem koherens módon szerepeltet egyes diszpozíciókban.⁸⁶⁵ A különválasztás lehetősége talán nem a véletlen műve, hiszen ez a distinkció korábban már – elsősorban a német – büntetőjog-tudományban is megjelent.

Ennek alapján a jogellenesség (*Rechtswidrigkeit*) – mint objektív karakterű értékelési kategória – a cselekmény valamely jogi normával való ellentétét juttatja kifejezésre.⁸⁶⁶ Jóllehet a jogtalanságot (*Unrecht*) gyakran szinonim értelemben használják, azonban az tartalmilag több, hiszen szubsztanciális fogalmat⁸⁶⁷ ad: a jogellenességgel összekapcsolt szociáletikai értéktelenség, a helytelenítő értékítélet értendő alatta.⁸⁶⁸ Ezáltal a jogtalanság a jogellenességgel szemben mind kvalitatív, mind kvantitatív értelemben fokozható fogalomává válik.⁸⁶⁹ Ebből kiindulva nem mondható, hogy egy emberölés nagyobb jogellenességgel bírna, mint egy lopás, hiszen ezzel a kategóriával – objektív jellegéből kifolyólag – csak a normasértés tényét lehet kifejezésre juttatni, ami vagy fennáll, vagy sem. Ezzel szemben a jogtalanságnak létezik mércéje, amely absztrakt módon, jogalkotói értékelés folytán az egyes deliktumok büntetési tételeiben is tetten érhető. Így a német megkülönböztetés szerint az emberölés jogtalansága nagyobb a lopásénál. Ehhez kapcsolódóan fogalmaz úgy EISELE, hogy „[...] egy befejezett bűncselekmény nagyobb jogtalansággal bír, mint egy kísérlet, ugyanez említhető a teljes és nem teljes kísérlet relációjában is.”⁸⁷⁰ Adaptálva ezen megállapításokat a jogos védelem magyar szabályaira, a támadás jogtalansága fokának is lehet releváns szerepe, hiszen *in concreto* az elhárítás szükséges mértékének megítélését befolyásolhatja.

Mindazonáltal ezt a fogalmi eltérést a Btk. egészét figyelembe véve a törvény alapján nem lehet megfelelően igazolni, így kijelenthető, hogy a dogmatikában kimunkált dist-

⁸⁶⁵ Példával megvilágítva: az okirattal visszaélés (Btk. 346. §) és az emberi test tiltott felhasználása (Btk. 175. §) deliktumainak egyaránt elkövetési magatartása a megszerzés, azonban míg az előbbinél a magatartás jogtalanságát követeli meg a törvény, addig az utóbbinál a cselekmény akkor tényállásszerű, ha a megszerzés jogellenesen történik. Könnyen belátható, hogy a megkülönböztetésnek tartalmi indoka egyáltalán nincs.

⁸⁶⁶ EISELE 2014, 157.

⁸⁶⁷ Emellett ROXIN szerint felfogható egyfajta gyűjtőkategóriaként is, amely magába olvasztja a bűncselekmény-fogalom első három elemét, így a cselekményt, a tényállásszerűséget és a jogellenességet. ROXIN 2006, 601.

⁸⁶⁸ EISELE 2014, 157-158; FELBER 1979, 15. A magyar irodalomban – a német dogmatikából kiindulva – hasonló megközelítésre lásd NAGY 2008b, 298.

⁸⁶⁹ GÜNTHER 1992, 192.

⁸⁷⁰ EISELE 2014, 159.

inkciónak nincs meghatározó jelentősége, mert a jogtalanság-jogellenesség a Btk. rendszerében szemantikailag azonosan ítéendő meg, így annak fogalmi különválasztására a jogos védelmet érintően sincs szükség.⁸⁷¹ Erre a korábbi jogirodalomban kifejezetten utalt HELLER Erik is: „Csak terminológia dolga, hogy a törvény jogtalan támadásról beszél és nem jogellenesről.”⁸⁷² A recens irodalomban egyezően vélekedik MÉSZÁROS Ádám: „A jogtalanság voltaképp jogellenes támadást jelent.”⁸⁷³ A kifejtettekre figyelemmel dolgozatomban a vizsgált fogalmakat azonos tartalommal használom.

B) A tényállási elem kapcsán felmerülő további értelmezési kérdést jelenthet a *jogtalanság* és a *társadalomra veszélyesség* közötti fogalmi viszony meghatározása. Ennek vizsgálata azért indokolt, mivel utóbbi kategória rendszerbeli helye a büntetőjog-dogmatikában a jogellenesség körében van, azon belül is a materiális jogellenességgel⁸⁷⁴ áll szoros tartalmi összefüggésben.⁸⁷⁵ A társadalomra veszélyesség a bűncselekmény normatív definíciójának [Btk. 4. § (1) bek.] a Btá. hatálybalépése óta⁸⁷⁶ immanens eleme, amelynek pontos jelentését a hatályos kódex (is) legáldefinícióban írja körül [4. § (2) bek.]. E törvényi meghatározás alapvető rendeltetését TOKAJI a jogi tárgy jelentőségének kifejezésre juttatásában látja, mivel ezáltal a Btk. kiemeli, hogy a „cselekmény nem önmagában, hanem a jogi tárgyra való kihatásában veszélyes a társadalomra.”⁸⁷⁷ FÖLDVÁRI ehhez hasonló álláspontja szerint a „társadalomra veszélyesség megállapítása szempontjából döntő jelentősége a magatartással sértett vagy fenyegetett jogi tárgynak, a törvényhozó által védeni kívánt társadalmi viszonyoknak van.”⁸⁷⁸

Mindebből – egyetértve MÉSZÁROS Ádámmal – az a következtetés vonható le, hogy a bűncselekmény törvényi fogalma alapján a társadalomra veszélyesség egyszerre jogalkotási és jogalkalmazói kategóriát is jelent: „az előbbi értelmében magyarázatot ad a büntető jogalkotás miértjére, de csupán abban az értelemben, hogy bűncselekmény absztrakte csak olyan cselekmény lehet, amely sérti vagy veszélyezteti a jogi tárgyakat. [...] Jogalkalmazási értelmében pedig [...] a társadalomra veszélyesség jelenleg a bűncselekmény valódi, a többi fogalmi elemmel egyenrangú fogalmi eleme.”⁸⁷⁹ Utóbbi megállapításra reflektálva elmondható, hogy a bírói gyakorlat a társadalomra veszélyességet nélkülöző konkrét cselekmény esetén lát lehetőséget arra, hogy a felmentő rendelkezést kifejezetten

⁸⁷¹ Hasonló következtetésre jut UJVÁRI 2009 73.; MÉSZÁROS Á. 2011

⁸⁷² HELLER 1931, 158.

⁸⁷³ MÉSZÁROS Á. 2015, 55.

⁸⁷⁴ A materiális jogellenesség alatt azt értjük, hogy a tényállásszerű cselekmény ténylegesen sérti vagy veszélyezteti az adott bűncselekmény jogi tárgyát, és az megfelelő társadalmi előnnyel nincs kompenzálva. SZOMORA 2013a, 42. További jelentősége az irányzatnak, hogy a formális jogellenesség tartalmi indokát nyújtja, valamint a törvény feletti jogellenességet kizáró körülmények általa igazolhatóvá válnak. NAGY 2014a, 196.; MÉSZÁROS Á. 2008

⁸⁷⁵ Kodifikált materiális jogellenességként fogja fel NAGY–TOKAJI 1993, 66.; NAGY 2014a 198. Összességében ezen az állásponton van a bírói gyakorlat is. Erre lásd BH 2009. 135., BH 2004. 305., BH 2004. 267. Ezzel szemben a jogirodalomban tagadja a tartalmi egyezőséget HOLLÁN 2004, 724-726., 728.

⁸⁷⁶ A társadalomra veszélyesség magyar büntetőjogban való megjelenésére nézve FÖLDVÁRI egyértelmű eligazítást ad: „a társadalomra veszélyesség fogalmának a büntetőjogban történő értékesítése a szocialista büntetőjog sajátossága.” Földvári 1962, 59. Nem véletlen tehát, hogy az első jogszabály, amely a társadalomra veszélyesség fogalmát alkalmazta éppen az 1922-ben hatályba lépett szovjet-orosz büntetőkódex volt. FÖLDVÁRI 1962, 59.; később ugyanígy HOLLÁN 2003.

⁸⁷⁷ TOKAJI 1984, 104.

⁸⁷⁸ FÖLDVÁRI 1962, 65.

⁸⁷⁹ MÉSZÁROS Á. 2008; tartalmilag hasonló funkcionális elhatárolást tesz BELOVICS 2007c, 36.

e bűncselekmény fogalmi elem – tulajdonképpen a materiális jogellenesség – hiányára alapozza.⁸⁸⁰ Joggyakorlati szempontból ez a funkció⁸⁸¹ bír meghatározó jelentőséggel, mivel megteremtí törvényi alapját a pusztán szokásjogi úton érvényesülő (törvény feletti) jogellenességet kizáró okokon alapuló felmentésnek. Mindezek ellenére is az ismerv kodifikálásának szükségessége a közelmúltban komolyan megkérdőjeleződött, e kérdés körül élénk tudományos vita is folyt,⁸⁸² a jogalkotó végül azonban – tartalmilag változatlan formában – fenntartotta a korábbi Btk. szerinti szabályozási konstrukciót.⁸⁸³

Mindezek fényében kérdésként merülhet fel, hogy a támadás jellemzőjeként miért nem a materiális jogellenességet egyébként a büntetőtörvényben megjelenítő⁸⁸⁴ társadalomra veszélyesség szerepel a normaszövegben. Álláspontom szerint e jogalkotói döntés mögött valós dogmatikai vagy éppen praktikus célt szolgáló egyéb jogpolitikai indok nincs, annak voltaképpen *történeti okai* vannak. A jogos védelem alapfogalmai ugyanis már a Csemegi-kódex hatálybalépése óta változatlan formában szerepelnek a pozitív jogban, ebben a tekintetben tehát jól kimutatható szabályozási kontinuitás figyelhető meg a hazai büntetőjog-történetben. Így már az első büntetőkódex is „jogtalan, és közvetlen megtámadásról” szólt (79. §).⁸⁸⁵ Komoly büntetőpolitikai indok pedig később sem merült fel a társadalomra veszélyesség e büntethetőségi akadály körébe – tényállási szinten – történő becsatornázására, mivel azt a szocialista büntetőjog is inkább a büntetőjogi felelősség (ideológiai) megalapozásához, nem pedig annak kizárásához hasznosította. Ennek a körülménynek az sem mond ellent, hogy a tévedés mint büntethetőséget kizáró ok szabályozásának 1950 óta része a társadalomra veszélyesség ismérve, mivel ebben a vonatkozásban egyáltalán nem volt szabályozási előzmény: a Csemegi-kódex ugyanis kizárólag a ténybeli tévedést ismerte (82. §), a jogban való tévedés felelősséget elimináló jellegét pedig *expressis verbis* kizárta: „A büntetőtörvény nem-tudása vagy téves felfogása a beszámítást nem zárja ki” (81. §).

⁸⁸⁰ Vö. XI. jogeset.

⁸⁸¹ Megjegyezhető, hogy a törvény emellett a társadalomra veszélyességnek jelentőséget tulajdonít a szándékos bűnösség kapcsán is, mivel a szándékosság tudati oldala csak akkor teljes, ha az elkövető a tények ismeretén túl cselekménye társadalomra veszélyes következményeivel is tisztában van. Ebből adódóan az ún. tény-szándék önmagában tehát a szándékos bűnösséghez nem elegendő. Így NAGY 2014a 182. A két tudati oldal közötti különbségtétel alapját egyébként a Btá. óta a tévedés szabályozása [Btk. 20. § (1)-(2) bek.] adja, mivel a szándékosság törvényi definíciója e bűnösségi forma tudati oldalára kifejezetten nem, kizárólag annak akarati-érzelmi oldalára utal. Lásd SZOMORA 2013a, 52.

⁸⁸² Erre lásd HOLLÁN 2003; UJVÁRI 2003; BELOVICS 2007c, 31-43.; MÉSZÁROS Á. 2008; KÓHALMI 2012, 15-23.

⁸⁸³ KÓHALMI szerint a társadalomra veszélyesség továbbélése azon kodifikációs alapvetésnek köszönhető, amely célként határozta meg a korábbi és hatályos Btk. közötti szerves jogi kontinuitás megteremtését. A szerző szerint e fogalom esetében erre azért is volt lehetőség, mert a társadalomra veszélyesség napjainkra politikailag átértékelődött és ideológiailag neutrális kategóriává vált, amely a joggyakorlatban is „polgárjogot” nyert. KÓHALMI 2012, 15., 22. Ehhez hasonlóan BELOVICS 2007c, 42. Ezzel ellentétesen ugyanakkor HOLLÁN 2003.

⁸⁸⁴ A társadalomra veszélyességet kodifikált materiális jogellenességnek tekinti NAGY 2014a, 198.

⁸⁸⁵ Ugyanez a megfogalmazás olvasható egyébként már az 1843. évi Javaslatban is. Vö. 74. § a) pont

IV. RÉSZ A JOGTALAN TÁMADÁS ELHÁRÍTÁSA

1. Az elhárító cselekmény bűncselekménytani jellemzői

A védekezés olyan szembeszegülés a támadással, amely bűncselekményi tényállásba ütközik (tényállásszerű). Ebből következően az elhárítás kísérlet esetén részben, míg befejezettség esetén egészben valósítja meg valamely különös részi törvényi tényállás elemeit. Kérdésként merülhet fel, hogy a támadást megelőzően telepített berendezések útján – a Btk. 21. §-a szerint – gyakorolt védekezés eseteiben a jogos védelem az előkészületi deliktum jogellenességét is kizárhatja-e. Álláspontom szerint a preventív elhárítási helyzetekben rendszerint nem áll fenn – az egyébként jelen sem lévő – védekező részéről a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó célzat. A megelőző jogos védelem potenciális alkalmazási eseteiben ugyanis a sérelem előidézésére vonatkozó belenyugvás a jellemző. Ebből fakadóan az előkészület valamennyi törvényi kritériuma⁸⁸⁶ nem teljesül, így nincs is olyan Btk.-ba ütköző cselekmény, amelynek a jogellenességét ki kellene zárni.

Az elhárítás tehát tényállásszerű cselekményt feltételez, így dogmatikai szempontból igazolhatónak tűnik, ha a védelmi magatartás vizsgálatát a tényálláselemzés általános szempontjai szerint folytatom le.

1.1. Objektív elemek

1.1.1. Elkövetési tárgy

A) *Passzív alany*

Az elhárító cselekmény tárgya leggyakrabban passzív alanyként a védekezőn kívüli más természetes személy, aki a jogos védelmi helyzetben jogtalan támadónak minősül. A jogos védelmi elhárítás során harmadik, kívülálló személynek okozott sérelem esetén a jogellenesség kizárására a végszükség szabályainak megfelelő alkalmazásával kerülhet sor.⁸⁸⁷ E két személy relációjában ugyanis jogos pozíciók kollidálnak, ennek megítélése pedig a végszükség hatókörébe tartozik. E kérdés jogi értékelésében ugyanakkor a jelenkori joggyakorlat nem egységes. A Fővárosi Ítéltábla egyik döntésében a következő álláspontot foglalta el:

„A Btk. 29. §-ában meghatározott jogos védelem törvényi megfogalmazásából kiindulva a törvényalkotó minden egyéb korlátozás nélkül azt a cselekményt minősíti jogos védelemnek, amely a jogtalan támadás elhárításához szükséges és nem korlátozza a fogalmat kizárólag a támadóval szemben szükséges cselekményekre. Így harmadik személy vagyoni jogainak, élet és testi épségének a védekezés során történt megsértése is a jogos védelem körébe tartozik, amennyiben ezt a szükségesség indokolja. A Btk. 29. §-a szerint a jogos védelem

⁸⁸⁶ A Btk. 11. §-a szerint: „Ha e törvény külön elrendeli, előkészület miatt büntetendő, aki *bűncselekmény elkövetése céljából* az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, az elkövetésre felhív, ajánlkozik, vállalkozik, vagy a közös elkövetésben megállapodik” (kiemelés tőlem: G.A.).

⁸⁸⁷ Ugyanígy pl. DEGRÉ 1910, 444-451.; TOKAJI 1984, 254.; UJVÁRI 2009, 84-85.; NAGY 2008a, 144.

kizárja a cselekmény büntethetőségét, és a *cselekmény fogalmába beletartozik a harmadik személynek okozott sérelem is*. Így az adott ügyben a sértett sérelmére elkövetett gondatlan emberölés vétsége a jogos védelem körébe tartozik, a szükségesség indokolta és ezen belül bírálható el.⁸⁸⁸

Ezzel szemben foglalt állást ugyanakkor a Debreceni Ítéletőktábla: „[...] jogos védelmi helyzet csak a támadóval szemben áll fenn, a harmadik személynek okozott sérelem esetén azt a végszükség szabályai szerint kell elbírálni.”⁸⁸⁹ Tulajdonképpen ezt az álláspontot erősíti a Kúria 4/2013. BJE határozata is, amikor kimondja, hogy a védekezés a támadás jogtalansága folytán tekintendő jogszerűnek. Ebből fakadóan nyilvánvaló, hogy a jogtalanság talajára nem lépő, kívülálló személyek viszonylatában az elhárítás jogszerűsége a jogos védelem szabályai alapján nem igazolható.

A Kúria EBH 2018. B.11. számú elvi határozatában kifejti, hogy a javait a tolvajoktól visszaszerezni igyekvő védekező magatartásának megítélése a nyomon követés közben sem változik, az továbbra is jogszerű, az *elkövetőkkel szemben* ugyanazt a jogos védelmi pozíciót tartja. A legfőbb bírói fórum ugyanakkor az adott tényállásban⁸⁹⁰ nem támadóként szereplő,⁸⁹¹ azonban a közúti veszélyeztetési cselekmény szempontjából passzív alanyként minősülő⁸⁹² személyekkel szemben tanúsított védekezés jogszerűségének jogalapjára kifejezetten nem tér ki. Tekintettel arra, hogy jelen ügyben a felmentés jogalapja egységesen a jogos védelem mint büntethetőséget kizáró ok [1998. évi Be. 6. § (3) bek. c) pont] volt, arra lehet megalapozott következtetést vonni, hogy a Kúria a jogos védelem hatókörét a támadónak nem minősülő személyeknek okozott jogtárgy-veszélyeztetésre is kiterjesztette.⁸⁹³ Ebből pedig az a további konklúzió is fakad, hogy a kúriai álláspont alapján az elhárítás ilyen irányú következményeit is elvben a támadónak kellene viselnie. Ezen értelmezés azonban valójában abszurd eredményhez vezet, minthogy tényleges kockázatátvállalásról jelen esetben nem is lehet szó: a támadó menekülő magatartása nem generálhat valódi büntetőjogi felelősséget, mivel a vétlen személyek esetében fennálló jogtárgy-veszélyeztetés ténylegesen nem a támadással, hanem már az arra adott védekezéssel áll közvetlen okozati összefüggésben.

⁸⁸⁸ Fővárosi Ítéletőktábla 3.Bf.152/2007/25. A főszövegben kiemelések tölem: G.A. A szakirodalomban hasonlóan vélekedik FÖLDEVÁRI 2002, 140.

⁸⁸⁹ Debreceni Ítéletőktábla Bf.I.212/2011/4.

⁸⁹⁰ Lásd fentebb *XVIII. jogeset*.

⁸⁹¹ Ilyen kívülálló személyek a vizsgált történeti tényállásban egyértelműen érintve voltak. Ahogy arra az ügyben eljáró elsőfokú bíróság is utalt ítéletében: „A tényállásból azonban az is kitűnik, hogy a vádbeli forgalmas helyszínen több ártatlan személy is tartózkodott, mind az utakon, mind a járdán, akik a hátulról, jelentős sebességgel motorkerékpárnak ütköző I. r. vádlott cselekménye folytán, a motorkerékpár felborulása miatt akár élet, testi épség vagy vagyoni jellegű sérelmet is reálisan elszenvedhettek volna. Esetükben teljesen egyértelmű volt a közvetlen veszélyhelyzet.” Lásd Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 10.B.850/2015/31.

⁸⁹² A Btk. 234. § (1) bekezdésében foglalt alaptényállás szerint: „Aki a közúti közlekedés szabályainak megszegésével közúton vagy közforgalom előtt el nem zárt magánúton *más vagy mások* életét vagy testi épségét közvetlen veszélynek teszi ki, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” Kiemelés tölem: G.A. E diszpozícióból kitűnik, hogy a bűncselekmény passzív alanya a közúti közlekedési szabályszegéssel okozati összefüggésben kialakuló közvetlen veszélybe kerülő személy. Ebből fakadóan az adott közlekedési situációban nem támadó személy is passzív alanyként minősülhet, akivel szemben kifejtett magatartás büntetőjog-ellenességének kérdésében történő állásfoglalás nem mellőzhető.

⁸⁹³ Megjegyezhető, hogy a Kúria e jogesetben a rongálási cselekmények vonatkozásában a szándékosság kizártságát állapította meg, amely a bűncselekmény hiányára utal. Ebben az esetben azonban a felmentésnek nem kizárólag az 1998. évi Be. 6. § (3) bek. c), hanem annak a) pontján is kellett volna alapulnia.

Saját álláspontom a Debreceni Ítéltábla határozatában kifejtettekkel egyező, ez az értelmezés van ugyanis összhangban a két jogellenességet kizáró ok elhatárolására irányadó dogmatikai alapvetéssel. Miként arra a Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság is helytállóan utalt a fenti elvi döntés alapjául szolgáló büntetőügy során meghozott elsőfokú határozatában:

„A jogos védelmi helyzettel összefüggésben szükségesnek tartja a bíróság megjegyezni, hogy azt kizárólag I. r. vádlott és a motorkerékpárral menekülő lopási cselekményt elkövetők viszonylatában állapította meg. [...] Emiatt rámutat a bíróság arra, hogy a jogos védelem rendeltetészerű gyakorlása nem adhat alapot harmadik, ártatlan személyek sértésére, nem tekinthető korlátok nélküli jogosultságnak. Jogpolitikai cél egyedül a jogtalanság talaján állókkal szembeni fellépés biztosítása. A bíróság álláspontja szerint a jogos védelem keretei bővíthetők, de ez semmiképpen sem vezethet az ártatlan személyek veszélyeztetettségének növekedéséhez. A bíróságnak ezen követelmény érvényesítésében fokozottan kell közreműködnie.”⁸⁹⁴

A Fővárosi Ítéltábla fentiekben hivatkozott, 3.Bf.152/2007/25. számú döntésének elemzésekor ezzel egyező álláspontra helyezkedett a szakirodalomban POLGÁR András is: „[...] nyilván nincs szükség harmadik személy célzévesztés folytán történő lelövésére ahhoz, hogy a valós támadó által véghezvitt támadást visszaverjük. Sőt, hogy az igazi támadó támadását visszaverjük, ahhoz a valós támadóval szemben kell fellépniünk, és nem harmadik, az ügyben érdektelen személyekkel szemben. Másrészt a támadás fogalma csak a támadó-megtámadott személy viszonyában értelmezhető. Harmadik, érdektelen személy semmilyen jogtalan támadást nem intézett a védekezővel szemben, így a védekező harmadik személlyel szemben nem fejteth ki elhárító magatartást. Ezért álláspontom szerint a jogos védelem körébe tartozó magatartások esetén is irányadó és elvárható a kellő körültekintéssel való eljárás, a harmadik, vétlen személy kímélete.”⁸⁹⁵

Hangsúlyozandó, hogy e minősítési kérdés nem pusztán elméleti jellegű, hiszen – ahogy UJVÁRI korábban már rámutatott⁸⁹⁶ – a végszükség alkalmazási feltételei *in abstracto* – különösen az elhárítás mértéke szempontjából⁸⁹⁷ – szigorúbbak lehetnek a jogos védelem kritériumainál. Ebből fakadóan a védekező cselekményhez kedvezőtlenebb, kifejezetten arányossági követelmény társul, ha az harmadik, egyébként jogos pozícióban lévő személynek okoz sérelmet. Ez a megállapítás magából a törvényből fakad, hiszen a végszükségi rendelkezés *expressis verbis* tartalmaz proporcionalitási követelményt, míg a jogos védelmi szabályozásból legfeljebb következtetni lehet egy arányossági mércére. E konstrukció morális és igazságossági szempontból lehet igazolható: a jogellenesség kizárásához szigorúbb feltételeknek kell megfelelni akkor, ha jogszerű érdekek kollidálnak, mintha a jogtalanság találkozna jogos pozícióval (*okozott társadalmi előnnyel összefüggő kompenzációs mérce*).⁸⁹⁸

Mindezek alapján álláspontom szerint a Kúria sem mellőzhette volna az elvi határozat alapjául szolgáló ügyben a végszükség törvényi feltételeinek vizsgálatát a nem támadó személyekkel szemben megvalósított veszélyeztetést érintően. Megjegyezhető, hogy a végszükség *in abstracto* kedvezőtlenebb szabályainak alkalmazása sem feltétlen vezetett

⁸⁹⁴ Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 10.B.850/2015/31.

⁸⁹⁵ POLGÁR 2013, 8.

⁸⁹⁶ UJVÁRI 2009, 85.

⁸⁹⁷ Ezen túl is a jogos védelemhez képest kedvezőtlenebb kritériumot jelenthet a veszély másként el nem hárítható jellege, valamint a Btk. 23. § (3) bekezdésében szabályozott, alkalmazást kizáró rendelkezés.

⁸⁹⁸ Ez a mérce a TOKAJI Géza által kimunkált, dogmatikai értelemben vett társadalomra veszélyesség fogalmából fakad. Lásd TOKAJI 1984, 109.

volna a védekező bűnösségének megállapításához. Ahogy arra az elvi döntésben a Kúria is rámutatott, a közlekedési lámpánál várakozó személygépkocsi zárt, szűk légterében a jobb oldali első ablaküveg betörésének robbanásszerű zaja olyan erőszak kifejtése, amely lenyűgöző erejű a járművezető személyére nézve, emellett azon tény, hogy a két férfi elkövető által valójában rablási erőszakkal végrehajtott cselekmény elszenvedője a személygépkocsijában egyedül tartózkodó nő volt, kétségtelenül alkalmas a menthető felindulás kiváltására.⁸⁹⁹ Így a védekező a végszükségi arányosság esetleges sérelmének megállapítása esetén is a Btk. 23. § (2) bekezdésében szabályozott büntetethőséget kizáró ok alapján is mentesülhetett volna a büntetőjogi felelősség alól.

Végezetül utalok arra is, hogy a támadó sajátos személyiségi jegyei a szükségesség körében nyerhetnek értékelést. Így a támadó életkora, testi-szellemi fejlettsége⁹⁰⁰ befolyásolhatja a ténylegesen választott elhárítás szükségességének megítélését.

B) Egyéb elkövetési tárgy

Az elkövetési tárgy lehet olyan dolog is, amely a jogtalan támadó érdekköréhez tartozik, és azt valamilyen büntetőjogilag releváns behatás éri. Így például dologra irányulóan fejti ki közérdeket óvó védekezését az a személy, aki egy közszemlére tett, közösség ellen uszító, gyalázkodó transzparenst állagsérelem okozásával távolít el.

1.1.2. Elkövetési magatartás

Az elhárító cselekmény rendszerint a támadással szembeni *aktív* szembeszegülést jelent, vagyis tevőleges magatartásként jelenik meg a külvilágban. A hazai szakirodalomban TOKAJI képviseli azt az álláspontot, amely szerint a védekezés akár *nemtevésben* is állhat. Példája szerint elhárítás lehet az is, ha a kutyatulajdonos, akit éppen támadás fenyeget, a kutyáját nem hívja vissza, ennek folytán pedig a támadó sérelüléseket szenved.⁹⁰¹ Egy ilyen értelmezés a büntetőkódex definíciójával elvben ugyan nem áll ellentétben, azonban szükségesnek tartom felhívni a figyelmet arra, hogy egy ilyen típusú védekezés jogszerűsége más szempontból már erőteljesebben megkérdőjeleződhet. Bizonytalan körülményt jelent ugyanis az, hogy a támadót érintően a nemtevés következménye időbeli síkon pontosan mikor realizálódik. Márpedig jogszerű elhárításnak csak addig van helye, amíg a támadás tart, vagy az közvetlenül fenyeget. Ha a nemtevés hatása ezt megelőzően vagy ezt követően áll be, a jogos védelem alkalmazhatóságáról nem lehet szó.

Érdekességként jegyzem meg, hogy időben elhúzódó elhárítás esetén realizálódhat olyan védelmi cselekmény is, amely tevési és mulasztási magatartások *szövedékével* valósul meg. Erre példaként az autót felgyorsító, majd azt le nem fékező, ezáltal az úttesten álló támadókat elgázoló védekező cselekménye szolgálhat. Ilyen esetre találhatunk példát az LB joggyakorlatában, a terjedelmes történeti tényállás témám szempontjából releváns része a következő (*XXVII. jogeset*):

Az ügy I. r. és VII. r. vádlottjainak baráti társasága között kocsmai verekedés alakult ki. Ennek során VII. r. vádlott csoportja felülkerekedett és a büféből I. r. vádlott társaságát elüldözte. Nem elégedtek meg azonban ennyivel, és még

⁸⁹⁹ EBH 2018. B.11.

⁹⁰⁰ E tényezőket kifejezetten a védekezés passzív alanya körében tárgyalja SZÉKELY 1983, 154-182.

⁹⁰¹ Tokaji 1984, 253. Egyező véleményen van MÉSZÁROS Á. 2015, 60.

jobban meg akarták verni I. r. vádlottat és barátait. Utóbbiak gépjárművel menekültek a helyszínről. Az I. r. vádlott a zúzott köves területről a gépkocsi motorját „túrázta” indul el, hogy rátérjen az aszfaltozott útra. Nem feltételezte, hogy a motor túráztatása ellenére a közúti szabályokat semmibe vevő támadók az útvonalat elállják, sőt támadó hevületükben a gépkocsi előtt meg sem próbálnak kitérni. Az aszfaltozott bekötőútra rátérve az elindulási helyzettől legfeljebb 28-30 km/ó. sebességre gyorsulhatott fel a gépkocsi, amikor 12,5 m távolság megtétele után – miközben a támadók a gépkocsit jobbról-balról körbefogták, botokkal ütlegelték, az első szélvédőt is berepesztették – elütötte a VII. r. vádlottat. A VII. r. vádlott ekkor már a bekötőúton a főútvonal szélétől 6 m-re volt. A gépkocsinak a jobb oldali eleje kapta el a jobb lábát, ennek következtében a bekötőútról az I. r. vádlott haladási irányát tekintve jobbra esett el. Eközben a VII. r. vádlott társa, a VIII. r. vádlott – annak érdekében, hogy a gépkocsit megállítsa – felmászott a motorháztetőre és öt néhány méteren át vitte magával az I. r. vádlott az autón, addig, amíg onnan a főúton le nem esett.⁹⁰²

Az LB az I. r. vádlottat a közúti veszélyeztetés vádja alól felmentette. A jogeset nélkülösen érzékelteti, hogy az elhárítás akár – a magatartásformákat tekintve – összetett cselekményfolyamatban is kifejeződhet.

1.1.3. Egyéb objektív körülmények

A további tárgyi tényezőkhöz kapcsolódóan megjegyezhető, hogy a védekezés egyes sajtós szituációs jellemzői (a választott eszköz, mód jellege) a szükségesség vizsgálatakor bírhatnak relevanciával.

A védekezés rendszerint materiális bűncselekmény tényállását meríti ki, ezért a (tipikusan nem teljes) kísérlet esetét ide nem értve, a támadás visszaverésének következményeként sérelem alakul ki. Az így létrejövő eredménynek az elkövetési magatartással okozati összefüggésben kell állnia. A kauzális viszony meglétében való állásfoglalás a tényállásszerűség körébe tartozó feladat, így mindig megelőzi a jogellenesség vizsgálatát. A Győri Ítéletábla egyik döntésében – feltehetően praktikus célok által vezérelve – szembement ezzel az alapvetéssel, és elsődleges jogalkalmazói feladatnak a jogos védelem tesztjének elvégzését tartotta:

„[...] az I. r. vádlott részéről történő bántalmazás és a II. r. vádlott vonatkozásában később bekövetkezett életveszélyes állapot közti ok-okozati összefüggés vizsgálata akkor bírna relevanciával az ügy eldöntése szempontjából, ha a jogos védelmi helyzet tekintetében az adott körülményeket vizsgálva nemleges választ kellene adni. [...] amennyiben az I. r. vádlott javára jogos védelmi helyzet nem lett volna megállapítható, nem csak a fellebbviteli ügyészség által indítványozott garázdaság vétségében, hanem vele halmazatban könnyű testi sértés vétségében is ki kellene mondani I. r. vádlott bűnösségét a vádirati és az ítéleti tényállás alapján is.”⁹⁰³

Az ítéletábla érvelésével nem tudok egyetérteni. Álláspontom szerint elsődlegesen a vád tárgyává tett cselekmény tényállásszerűségében kell döntenet, ha ennek alapján arra

⁹⁰² BH 1997. 321.

⁹⁰³ Győri Ítéletábla Bf.83/2010/5. Az elsőfokú eljárásban a megyei bíróság kettős jogcím alapján mentette fel az I. r. vádlottat, egymás mellett hívta fel az 1998. évi Be. 6. § (3) bek. b) és c) pontjait. Lásd Veszprém Megyei Bíróság I.B.1039/2009/12.

a következtetésre jut a bíróság, hogy a kauzalitás nem bizonyítható, a 2017. évi Be. 566. § (1) bek. c) pontja szerinti felmentő határozat meghozatalának van helye. Egymásra épülő eredményeken alapuló tényállások esetén nem kizárt, hogy az okozati összefüggés hiánya csak az egyik eredmény vonatkozásában áll fenn, ekkor a más eredmény okozása még büntetőjogi felelősséget (tényállásszerűséget) eredményezhet. Ez a lehetőség felmerül ebben az ügyben is, a sértett azonban könnyű testi sértés miatt (erre adott lett volna az oksági kapcsolat) magánindítványt nem terjesztett elő,⁹⁰⁴ így a büntetőeljárást ebben a tekintetben a bírósági határozat meghozatalakor hatályban lévő 1998. évi Be. 332. § (1) bek. b) pontja alapján meg kellett volna szüntetni. A cselekmény pedig garázdaságként sem lenne értékelhető, mivel I. r. vádlott cselekménye nem volt kihívóan közösségellenes (a tényállás szerint saját magát védte).

Megjegyezhető továbbá, hogy a másodfokú döntés idején irányadó joggyakorlat még kifejezetten megkövetelte az arányosság vizsgálatát, az e kérdésben való állásfoglalást pedig befolyásolhatja a védekezés által kiváltott tényleges sérelem. Márpedig, ha nincs kauzalitás egy eredményt érintően, akkor az a proporcionalitás szempontjából sem jöhet számításba. Tehát ebből a nézőpontból sem lenne megkerülhető az okozatosság kérdésében való állásfoglalás, más kérdés, hogy a jelenleg irányadó judikatúrából az arányosság vizsgálatára nézve már egyértelmű kötelezettség nem vezethető le a jogalkalmazók számára.

1.2. Az elhárító cselekmény elkövetője

A védelmi cselekmény kifejtője a jogtalan támadón kívül bárki, így a megtámadott, vagy más személy is lehet. A más személy általi védekezés jogi lehetőségének biztosítása a társadalmi szolidaritási eszme törvényi elismerése.

A bevezetőben említettem, hogy az elhárító cselekmény tényállásszerű magatartás, ebből adódóan annak tanúsítója bűncselekményteni értelemben tettes.⁹⁰⁵ Ennek a megállapításnak azonban jelentősége nincs, hiszen ha a jogos védelem feltételei fennállnak, irreleváns, hogy az elhárító pontosan milyen elkövetői alakzatban valósította meg a tényállásszerű magatartást. Nincs jelentősége továbbá azért sem, mert a jogos védelmi szituációban kifejtett cselekményhez bűnrészesség sem kapcsolódhat. Az alapcselekmény ugyanis általában a jogellenesség, kivételesen pedig a bűnösség hiánya okán nem minősül bűncselekménynek,⁹⁰⁶ miáltal a bűnrészesség megvalósulása is kizárt.⁹⁰⁷ Abban az esetben pedig, ha a védekező a szükségesség mértékét túllépi, a segítségnyújtó felelősségét a szándékosság síkján lehet kizárni.⁹⁰⁸ Ezekben a helyzetekben a segítséget adó személy ugyanis nem a bűncselekmény megvalósításához, hanem a védekezés sikerességéhez kíván hozzájárulni.

⁹⁰⁴ Ezt kifejezetten említi a másodfokú döntés. Lásd Győri Ítéletábra Bf.83/2010/5.

⁹⁰⁵ A tettesi magatartás tényállásszerűségének követelményére lásd NAGY 2008a, 207.

⁹⁰⁶ A Btk. 21. §-a és 22. § (1) bekezdése szerinti rendelkezéseket jogellenességet, míg a 22. § (2)-(3) bekezdéseiben rögzített tényállásokat bűnösséget kizáró okoknak tekintem.

⁹⁰⁷ A magyar büntetőjog a részességet érintően a teljes járulékoság elvét követi, vagyis az alapcselekmények tényállásszerűnek, jogellenesnek és bűnösnek (szándékosnak) is kell lennie. NAGY 2008a, 216.

⁹⁰⁸ Ezt példázza a BH 1985. 367. számon közzétett döntés. Részletes elemzésére lásd UJVÁRI 2009, 129-131.

1.3. Szubjektív elemek

A jogos védelem általános törvényi szabálya [Btk. 22. § (1) bek.] szubjektív, az elhárító tudattartalmára vonatkozó feltételt kifejezetten nem határoz meg. Ennek alapján a védekező saját cselekményéhez fűződő akarati-érzelmi viszonyulása a jogos védelmi helyzet kialakulása szempontjából irrelevánsnak tűnhet. Az ítélkezési gyakorlat azonban vizsgálja a védekezőnek a támadás visszaveréséhez fűződő tudati viszonyulását, vagyis a védekezési szándék meglétét. Ennek hátterében elsősorban azon – joggyakorlat által kialakított – alkalmazási követelménynek való megfelelés szándéka áll, amely szerint a jogos védelem megtorlásként nem alkalmazható.⁹⁰⁹ Amennyiben tehát az elhárító személyt ténylegesen nem az érintett jogi tárgy oltalmazása, hanem a jogtalanság viszonzásának motívuma készteti cselekvésre, a joggyakorlat a védekezés jogszerűségét nem ismeri el.

Ezzel összefüggésben a bírói gyakorlat a következők szerint foglal állást: „a jogos védelem körében kifejtett *szükséges elhárító cselekmény nélküli a szándék bűnösségét*, a szándék bűnösségének hiányából pedig az is következik, hogy az ilyen szándékot nélküli cselekménynek gondatlan bűnösségi eredménye sem lehet, az fogalmilag kizárt.”⁹¹⁰ Álláspontom szerint a Kúria e megállapítása félreérthető, azt sugallja ugyanis, hogy a büntetőjogban létezik bűnös, illetve vétlen szándékosság. Ez nyilvánvalóan téves következtetés lenne, mivel a szándékosság a büntetőjogban az anyagi jogi bűnösség dogmatikai kategóriájának egyik alapeleme, feltételeinek teljesülése esetén pedig – a bűnösségen alapuló felelősség alapelveinek megfelelően, egyéb kritériumok megvalósulásától függően – az individuális karakterű büntetőjogi felelősség megállapítására nyílt lehetőségek. Ebből fakadóan a bűnös szándékosság kategóriája nem értelmezhető, mivel a szándékosság szükségképpen a bűnösséghez kapcsolódik, vétlen szándékosság pedig nem létezik, vétlenség esetében a büntetőjogi felelősség kimondása fel sem merülhet.

Ezzel szemben véleményem szerint a Kúria azon álláspontját kívánta kifejezésre juttatni, amely szerint jogos védelmi helyzetben megvalósított cselekményhez, illetve annak egyes következményeihez azért nem kapcsolódhat büntetőjogi felelősség, mert az a büntetőjog által oltalmazott jogi tárgy megóvására irányul, és az elhárító személy jogilag igazolt cél elérésére törekszik. Összességében tehát a Kúria a védekező tudattartalmára fókuszáló, szubjektív karakterű vizsgálatot végzett, annak megállapítása érdekében, hogy az elhárító magatartás ténylegesen a jogi tárgy oltalmazására irányult-e.

Álláspontom szerint levonható a következtetés, hogy ezen szubjektív alapú vizsgálat szükségessége valójában az időben elhúzódó támadások eseteiben jelentkezik élesen. Mindez arra tekintettel állítható, hogy a megtorló magatartás rendszerint – egyfajta visszavágásként – már befejezett támadásra reagál, amikor is a jogos védelmi helyzet bizonyosan megszűnt, így a védekezési jog gyakorlása – időbeli túllépés okán – egyébként fel sem merülhetne. Elhúzódó védekezés (pl. javak visszaszerzése érdekében történő üldözés) során azonban az elkövetési cél elemzése indokolt lehet. Erre mutatott rá egyik legújabb határozatában a Szegedi Ítéltábla is: „Vizsgálni kellett ugyanakkor azt is, hogy a vádlottnak az ezt követő és a vád tárgyát képező cselekménye a sértett általi tulajdon elleni szabálysértéssel megszerzett javak (a virágok) visszaszerzését célozta, avagy valójában az megtorló jellegű volt, amely a jogos védelmi helyzet korlátain már kívül esik.”⁹¹¹

⁹⁰⁹ Kúria 4/2013. BJE

⁹¹⁰ EBH 2018. B.11.

⁹¹¹ Szegedi Ítéltábla Bf.II.246/2017/4. Az ítéltábla kifejtette, hogy ezen álláspontjának alapjául a Kúria Bfv.

Az elhárító cselekmény szubjektív tényállásszerűségének kérdésére rátérve elmondható, hogy a Kúria álláspontja szerint a védekezés *mindig* szándékos magatartás.⁹¹² Ezzel ellentétesen foglalt állást a szakirodalomban BÉKÉS Imre, aki szerint jogos védelem címén mind a szándékos, mind pedig a gondatlan bűnösséggel megvalósuló elhárítás jogellenességének kizárására sor kerülhet. Utóbbi kategóriára felállított példái szerint, jogos védelemben járhat el az, aki levegőbe irányított riasztó lövéssel találja el támadóját, vagy az is, akinek kezében a töltetlennek hitt fegyver elsül, s a lövés a támadót találja el.⁹¹³ Kifejezetten tagadta a védekezési szándékot alkalmazási kritériumként támasztó, és ezáltal az elhárító cselekmény szándékosságát megkövetelő álláspont helyességét TOKAJI is, tekintettel arra, hogy „[...] az elhárító cselekmény jogtárgyvédő funkciója az ilyen szándék hiányában is lehet társadalmilag hasznos.”⁹¹⁴ Ehhez kapcsolódóan találóan jegyzi meg SZÉKELY, hogy „hazai elméletünk ahhoz, hogy a jogos védelem megállapítható legyen, sohasem követelte meg speciális védelmi szándék /animus defendendi/ fennforgását. Ennek vizsgálatára gyakorlati szempontokból sincs szükség.”⁹¹⁵

Álláspontom szerint az idézett jogirodalmi megállapítások nem mondanak ellent a hatályos törvényi szabályozásnak, ebből következően a *ius defensionis* gondatlan cselekmény útján is gyakorolható, ha a jogos védelem egyéb alkalmazási feltételei is adottak.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a törvény a mennyiségi túllépést érintően maga is értékel alanyhoz kapcsolódó ismérveket [Btk. 22. § (3) bek.]. Az *ijedtség* és *menthető felindulás* azonban a már kialakult jogos védelmi szituációban kifejtett *elhárító cselekményhez fűződően* nyerhetnek értékelést. Emellett arra is utalni kell, hogy az eddigi ítélkezési gyakorlat az arányosság követelményét az elhárítás *szándékolt következményei* alapján vizsgálta, vagyis a jogos védelem tesztjébe szubjektív elemet is beemelt.⁹¹⁶

2. Az elhárító cselekmény szükségessége

2.1. A szükségesség rendeltetése

A szükségesség szabályozásának rendeltetése az, hogy az egyéni védekezés lehetőségét meghatározott keretek közé szorítsa. E behatárolás célja, hogy a támadó jogi tárgyainak indokolatlan sértéséhez ne fűződhessen jogigazoló hatás. Már a Csemegi-kódexhez kapcsolódó anyaggyűjtemény is egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy e korlátozó funkció két irányban is érvényesül: „Csak addig használható az erő, és addig jogos annak használata – bármi legyen is eredménye a megtámadóra nézve, míg a veszély fennforog; de csak

III.859/2017/13. (EBH 2018. B.11.) számú határozata szolgált.

⁹¹² Uo. Ilyen véleményen volt korábban a Kir. Curia is: „[...] a jogos védelem valamely szándékos, sőt célirányos megtámadás elhárítására irányított és arra – szükséges tudatos cselekvést feltételezve – a gondatlanságból elkövetett cselekményre nézve a jogos védelem megállapíthatása ki van zárva.” Kir. Curia B. II. 1244. (1915. febr. 3.). Ezzel egyező álláspont olvasható a Fővárosi Ítéltábla egyik határozatában is: „Úgy az elkövetéskor, mint az elbíráláskor hatályos büntető törvénykönyv szerint a jogos védelmi helyzetben véghezvitt cselekmény szándékos védelmi magatartást feltételez. [...] Ez a körülmény már önmagában kizárja a jogos védelmi helyzetre történő hivatkozást.” Fővárosi Ítéltábla 2.Bf.162/2012/10.

⁹¹³ BÉKÉS 1974, 314.

⁹¹⁴ TOKAJI 1984, 254. Ugyanezen az állásponton van BELOVICS 2007a, 109.; NAGY 2008a, 144.; OTT 2014, 579. Ellentétesen UJVÁRI 2009, 40., 43.

⁹¹⁵ SZÉKELY 1983, 69.

⁹¹⁶ Lásd pl. BH 2003. 50.; BH 2008. 260.; BH 2003. 394.

oly mértékben, a melyben a veszély elhárítása szükséges.⁹¹⁷ A szükségesség a védekezési jog gyakorlásának tehát mind időbeli, mind pedig mennyiségi szempontból határt szab. Mint később látni fogjuk, a bírói gyakorlatban a fogalom értelmezése során e tényezők különös jelentőséghez jutottak.

2.2. A szükségesség jelentése a 4/2013. BJE határozatot megelőzően

A hazai büntetőjogi szabályozás a kodifikált büntetőjog kezdetei óta a védelmi cselekménnyel szemben csak egy feltételt támaszt: *szükségesnek* kell lennie. A normaszöveg változatlanágából, a szabályozási állandóságából logikusan egy töretlen és egységes joggyakorlat meglétére lehetne következtetni. Ez azonban nincs így, a szükségesség fogalma a jogos védelem legvitatottabb kérdései közé tartozik, amelyre kielégítő választ a mai napig sem a jogtudománynak, sem a judikatúrának nem sikerült adnia. Találóa fogalmaz ezzel kapcsolatban DEGRÉ Lajos: „Hogy mi e criterium közelebbi tartalma, az egyike azoknak a pontoknak a jogos védelem dogmaticájában, melyeknél – úgy nálunk, mint a lényegileg hasonszövegezésű német BTK (erforderlich) alapján kifejtett irodalomban, – egész merevséggel állnak szemben az ellentett nézetek; alapvető tételekre, a megegyezésre, communis opinio kialakulására még a lehetőség is hiányzani látszik.”⁹¹⁸

A következőkben kísérletet teszek a különböző jogirodalmi vélemények csoportosított bemutatására. Minderre annak érdekében is szükség van, hogy a jelenlegi joggyakorlatot determináló 4/2013. BJE határozat egyes, további értelmezésre szoruló pontjainak elemzése során⁹¹⁹ értelmezési fogódzók állhassanak rendelkezésre.

A szükségesség fogalmát a hazai szakirodalomban rendszerint az arányosság nézőpontjából vizsgálták. Így a szükségesség és arányosság fogalmi viszonyára nézve alapvetően két fő értelmezés alakult ki:

- A) A szükségesség és az arányosság egymástól független fogalmak, amelyek önálló jelentéstartalommal bírnak.
- B) Az arányosság a szükségességből vezethető le, éppen ezért a két fogalom között szoros tartalmi összefüggés van.

ad A) Ennek a megközelítésnek külön-külön értelmezési típusa figyelhető meg a jogirodalomban és a joggyakorlatban.

1. A szakirodalomban található vélemény szerint a szükségesség fogalma elsősorban a támadás *másként el nem hárítható jellegével* azonosítandó. Így DEGRÉ szerint „szükséges a támadás elhárítására a védelem, ha a védelmet gyakorló a támadást más módon, valamely a személy, vagy a vagyon fogalma alá eső jogjav feláldozása nélkül el nem háríthatta. [...] a támadásnak bűncselekménytípus alá nem eső cselekvőség által való elháríthatása kizárja a bűncselekménytípus alá eső elhárítási cselekvőségnek a jogos védelem törvényes fogalma alá eső voltát.”⁹²⁰ KÁDÁR felfogásában is „a szükségesség azt jelenti, hogy a támadás ne legyen más módon, mint »büntett« útján elhárítható.”⁹²¹ BLASKÓ ezzel egyező megfogalmazásában:

⁹¹⁷ LÖW (1880) 2003, 518.

⁹¹⁸ DEGRÉ 1910, 391.

⁹¹⁹ Lásd *IV. rész 2.3. fejezet*.

⁹²⁰ DEGRÉ 1910, 407-408.

⁹²¹ KÁDÁR 1953, 89.

„A szükségesség mindenképp azt jelenti, hogy a támadás csak formailag bűncselekményt megvalósító (diszpozíciószerű) cselekménnyel hárrítható el.”⁹²² Előrebocsátható, hogy ez az értelmezés napjainkban ismételten támogatásra talált. Így MÉSZÁROS Ádám szerint „a szükségesség azt jelenti, hogy a jogtalan támadás – figyelemmel a szembeszállás jogára – másként, mint bűncselekményi tényállást kimerítő védelmi cselekménnyel nem hárrítható el (Ha a megtámadott kitér a támadás elöl, nincs olyan helyzet, amely miatt a felelősségét vizsgálni kellene.)”⁹²³ Ebből az interpretációból az is fakad, hogy a szükségesség mértéke nem értelmezhető fogalom, mivel ha rendelkezésre állt büntetőjogilag irreleváns elhárítási lehetőség, a védekezés nem tekinthető szükségesnek, míg ha ilyen opció nem volt, a szükségesség adott.⁹²⁴ Ezzel egyezően értelmezi a szükségesség fogalmát a GELLÉR–AMBRUS szerzőpáros is: „A szükségességet tehát csak mint a legenyhébb elhárítási mód választására vonatkozó megtámadotti kötelezettséget indokolt értelmezni, az arányosság de lege lata még a 4/2013. BJE-ben kifejtettek szerint sem vizsgálható. Az arányosság ugyanis nem vezethető le semmilyen módon a szükségességből, melynek helyes definíciója („az adott támadással vagy azzal való közvetlen fenyegetéssel szembeni védekezéshez enyhébb elhárítási mód ne álljon a védelmi helyzetben lévő rendelkezésére”) egyenesen következik a jogalkotói szándékot megalapozó elvből is: a támadó viselje a támadás kockázatát és következményét.”⁹²⁵

2. A joggyakorlat oly módon ad önálló, az arányosságtól független jelentéstartalmat a szükségességnek, hogy azt a védelmi cselekmény *időbeliségével*, a jogos védelmi szituáció fennálltával hozza összefüggésbe: ha nincs jogtalan támadás és az közvetlenül sem fenyeget, az elhárítás nem is lehet szükséges.⁹²⁶ Ennek megfelelően elsődlegesen a jogos védelmi helyzet meglétének kérdésében kell a bíróságnak állást foglalnia, ha e kritérium hiányt szenved, az elhárítás nem szükséges, így pedig az – e kérdéstől elkülönülő – arányossági teszt elvégzése szükségtelen.⁹²⁷

Konklúzióként fogalmazható meg, hogy az arányosság szükségességről való leválasztásának alapvetően két következménye lehet:

- az arányosság az elhárító cselekménnyel szemben követelményként nem támasztható, mivel az nem része a szabályozásnak, és a szükségességből sem vezethető le,⁹²⁸
- az elhárító cselekmény arányossága a szükségesség mellett, egyfajta (többlet) kritériumként érvényesül.

ad B) A szükségesség másik értelmezése szerint e törvényi kitétel szükségképpen magában foglal egy proporcionalitási mércét: nem lehet ugyanis szükséges az elhárítás, ha az nem felel meg bizonyos mérvű arányosságnak. A jogirodalomban ez tekinthető régóta az uralkodó álláspontnak. Így FINKEY szerint: „A BTK. által is megkívánt szükségesség csak

⁹²² BLASKÓ 2013, 233.

⁹²³ MÉSZÁROS Á. 2015, 63.

⁹²⁴ Uo.

⁹²⁵ GELLÉR–AMBRUS 2018, 124–125.

⁹²⁶ A szükségesség ismértvéhez kapcsolta a joggyakorlat a kitérés lehetőség vizsgálatát is. Ha kitérés kötelezettség (lásd erre 15. sz. Irányelv) állt fenn, és ennek nem tett eleget a védekező, akkor a judikatúra szerint cselekménye nem volt szükséges. Erre pl. lásd BH 1999. 5. Ezzel a kérdéssel azonban dolgozatomban egyáltalán nem foglalkozom, mivel a jogalkotó normatív szinten deklarálta, hogy a megtámadott a jogtalan támadás elöl nem köteles kitérni [Btk. 22. § (4) bek.].

⁹²⁷ BH 1999. 5.; BH 1999. 193.; BH 2002. 213. A jogirodalomban hasonlóan összegez BELOVICS 2009, 123.

⁹²⁸ Erre a következtetésre jut pl. ANGYAL 1920, 407–408.; DEGRÉ 1910, 388.; UJVÁRI 2009, 221–222.

annyit jelent, hogy kisebb sértés ellen ne vegyünk igénybe nagyobb jogtárgy megsértését. A csirke – vagy fatolvajt ne löjjük agyon a vagyon védelme végett. Ügyeljünk tehát a jogtárgyak relativitására.”⁹²⁹ IRK Albert is beleérthetőnek véli az arányosságot a szükségesség körébe: „Bár törvényünk nem ismeri a megtámadott és a védelemben sérelmet szenvedett jogtárgyaknak arányosságát, mindazonáltal a szükségesség fogalmában mint erkölcsi posztulátum benne van, hogy csekélyebb jogi érték megmentéséért ne pusztuljon el a nagyobb jogi érték.”⁹³⁰ HELLER megfogalmazása szerint: „A szükségesség mindenekelőtt azt foglalja magában, hogy a védelem nem haladhatja meg azt a mértéket, amelynek elérése nélkül a védelem nem vezetett volna sikerre. Más szóval: a védekező akkor tartja be a védelem helyes mértékét, ha védekezése arányban áll a támadással.”⁹³¹

A szegedi büntetőjogi iskola meghatározó dogmatikusai szerint a szükségesség a védekezési jog gyakorlása elé kettős korlátot állít: az elhárító a számára nyilvánvalóan rendelkezésre álló elhárítási módok közül a legenyhébbet köteles választani, és bizonyos mérvű arányosságot is meg kell tartania.⁹³² Az LB gyakorlatában is visszaköszön ez utóbbi interpretáció: „Annak megállapításánál, hogy az elhárításhoz szükséges volt-e valamely bűncselekmény tényállását megvalósító eljárásra, egyrészt azt kell vizsgálni, hogy a támadást csak ilyen cselekmény elkövetése útján lehetett-e elhárítani, másrészt pedig azt, hogy az elhárítás céljából kifejtett cselekmény nem idéz-e elő nagyobb sérelmet, mint amelyet előidézett volna az elhárítani kívánt támadás (arányosság).”⁹³³

Látható, hogy a Btk. hatálybalépését megelőző joggyakorlatban nem létezett a szükségességnek egységes fogalmi meghatározása. Egység mutatkozott ugyanakkor abban, hogy az elhárító cselekménynek meg kell felelnie az arányosság követelményének, vagyis az nem idézhet elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amivel a támadás eredetileg fenyegetett. Ezt egyértelműen kifejezésre jutatta az LB 15. sz. Irányelve is (III/4.). A Kúria ezt az irányelvet azonban 2013-ban hatályon kívül helyezte, és helyette jogegységi határozatot hozott. Szükséges tehát megvizsgálni, hogy az új jogalkalmazói instrumentum hogyan értelmezi a szükségesség fogalmát.

2.3. A szükségesség értelmezése a 4/2013. BJE határozatban – az arányosság látszólagos továbbélése

A jogegységi határozat a szükségesség értelmezése során kiindulópontként határozza meg, hogy a 15. sz. Irányelv *arányossággal* kapcsolatban tett megállapításai⁹³⁴ a jövőben *nem alkalmazhatók*.

⁹²⁹ FINKEY 1905, 199-200.

⁹³⁰ IRK 1928, 149.

⁹³¹ HELLER 1931, 162.

⁹³² TOKAJI 1984, 255.; NAGY 2014a, 216.

⁹³³ BJD 158.; ugyanígy BJD 149.; BH 1996. 508.

⁹³⁴ Az irányelv III/4. pontja szerint: „A jogos védelmi cselekmény arányossága szempontjából azt kell vizsgálni, hogy az elhárító magatartás *nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet*, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az élet ellen irányuló támadás esetén azonban – a védett jogtárgy egyenértékűsége folytán – az arányosság vizsgálata szükségtelen. Más a helyzet, ha a támadás a testi épség ellen irányul. Ilyen esetben az elhárító magatartásnak arányban kell állnia a támadással. Nem jelenti az arányosság követelményének a megsértését, ha az életveszélyes testi sértés okozását célzó jogtalan támadás elhárítása a támadó halálát eredményezte.”

„Meghaladottá vált ugyanis annak vizsgálata, hogy »az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.« Ennek az elvárásnak a törvényi alapja korábban is hiányzott, a hatályos szabályozás pedig tudatosan mellőzte az arányosság fogalmának megjelenítését.⁹³⁵

E premisszából folyó további következtetések az alábbi két pontban szemléltethetők:

1. A jogegységi tanács kimondja azt is, hogy amennyiben a jogtalan támadás ténye megállapítható, úgy az elhárítás szükségessége nem vitatható, ugyanis, *ha van jogtalan támadás, annak elhárítása szükséges*. A szükségesség pedig azt jelenti, hogy a védekezőnek a jogtalan támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére, mint amelyet alkalmazott. Ebből saját véleményem szerint az következik, hogy a jogtalan támadás megléte esetén az azzal szembeni aránytalan védekezés is megengedett, mivel minden jogtalan támadás elhárítása alapvetően szükséges, és e törvényi feltétel csak akkor szenved hiányt, ha a védekező a rendelkezésre álló elhárítási módok közül nem az enyhébbet választotta. Ennek következtében az elhárítás arányossága semmilyen körülmények között sem vizsgálható, az már nem immanens része a szükségesség fogalmának.

2. Mindezek mellett a jogegységi tanács később azt rögzíti, hogy az arányosság a szükségesség kritériumából vezethető le, és csak azon belül bír jelentőséggel. A jogegységi döntés kimondja azt is, hogy a szükségességnek van mértéke, amely Btk. 22. § (3) bekezdésére figyelemmel túlléphető. Utóbbi rendelkezés tartalmának érvényesülése érdekében pedig a határozat szerint

„[...] a támadó és védekező cselekményének lehetséges eredményét egymáshoz viszonyítottan továbbra is vizsgálni kell, mert csak ezáltal érvényesülhet a 22. § (3) bekezdés tartalma, amely az elhárítás szükséges mértékének túllépésével továbbra is számol, s ha az ijedségből vagy menthető felindulásból történik, úgy a büntethetőséget kizárja.”⁹³⁶

A jogirodalomban utóbbi értelmezés jelentőségét emeli ki UJVÁRI Ákos, aki arra hívja fel a figyelmet, hogy a Kúria az arányosság kritériumának „likvidálásával” egy korábbi alkotmányellenes jogértelmezésének vetett véget, az arányosság csupán eltérő tartalommal, a Btk. 22. § (3) bekezdésének értelmezése érdekében, a szükségességen belül marad fenn a jövőben.⁹³⁷

Az említettekől kiténik, hogy a Kúria két elvi megállapítása között tartalmi ellentét mutatható ki, amely önmagában a jogegységi döntés alapján nem oldható fel.⁹³⁸ Ami bizonyosan állítható és egyben üdvözlendő⁹³⁹ is: a védekezés arányosságának *önálló kritériumként* történő vizsgálatát a bírói gyakorlat a jövőben nem követeli meg. Álláspontom szerint a Kúria a jogegységi határozat meghozatalakor valójában nem kívánta szigorúan behatárolni a jövőbeni judikatúrát a szükségesség megítélése kérdésében: az adott eset konkrét körülményeinek vizsgálatát ugyanis változatlanul a jogalkalmazó feladatának tekinti.

⁹³⁵ Kúria 4/2013. BJE. 1. pont 9. bek.

⁹³⁶ Kúria 4/2013. BJE. 1. pont 11. bek.

⁹³⁷ UJVÁRI 2014, 215-216.

⁹³⁸ Az ellentmondásos megállapításokra a jogirodalomban felhívja a figyelmet GELLÉR–Ambrus 2018, 125.

⁹³⁹ Önálló kritériumkénti értékelése ugyanis felvetheti – restriktív jellegére tekintettel – az anyagi jogi legalitás elvének, valamint az önvédelem alapjogának sérelmét. A nullum crimen elv sérelmére hívja fel a figyelmet a jogirodalomban NAGY 1995, 264.; GELLÉR 2008, 172.

Ahogy a jogegységi tanács fogalmazott: „A jogtalan támadás vagy azzal való fenyegetés értékelése a jogalkalmazón (ügyész, bíró) múlik, és ennek eredményeképpen juthat arra a megállapításra, hogy az intézett vagy fenyegető magatartás – akár a támadó személyének vétőképtelenségére, akár a magatartás súlytalanságára figyelemmel – nem indokolta az elhárító cselekményt, mert az nem volt szükséges, tehát a szükségesség hiányzott.”⁹⁴⁰

Megjegyezhető ugyanakkor, hogy a határozatban kimutatható ezen ellentmondásos pontok okán a jogegységi döntés éppen azon funkcióját nem tudta betölteni, amelyre létrejött: a jogegység megteremtését. Utóbbi cél elérése érdekében a Kúria elvi határozatokat tett közzé, azzal a céllal, hogy az értelmezési kérdések ténylegesen is megválaszolhatóvá váljanak. Az új elvi iránymutatások bemutatására a következő fejezetben kerül sor.

2.4. A szükségesség értelmezésének konkretizálása a Kúria elvi bírósági határozataiban – az arányosság mellőzése

A 4/2013. BJE határozat meghozatalát követően a Kúriának több ügyben is lehetősége nyílt a szükségességi követelmény értelmezésének pontosítására, a jogegységi döntésben lefektetett elvi megállapításoknak konkrét esethez kapcsolására. A döntések indokolása alapján pedig lehetőség nyílt az egyes, jogegységi határozat által nem tisztázott kérdések megválaszolására is.

Így a legfőbb bírói fórum az EBH 2017. B.10. számon közölt határozatában kifejezésre juttatta, hogy

„Ha viszont van támadás, akkor a védekezésnek nem kell kimértnek lenni, ezáltal egyenlítődik ki (ténylegesen) a támadó (támadáskori) helyzeti előnye. Amíg ugyanis a védelemnek arányosnak kellett lennie, addig a támadó helyzeti előnye (ami a támadás helyének, idejének, körülményeinek az általa való megválasztásában rejlik) valójában mindvégig fennmaradt a megtámadott kárára. A jelenleg hatályos szabályozással azonban átkerült a kockázat a védekezőről a támadóra, alapvetően abból a megfontolásból, hogy a támadás elé állítson a büntetőjog akadályt, és ne pedig a támadás-védekezés összemérését végezze el.”

Ezt a megközelítést erősíti az EBH 2018. B.11. számon publikált döntésben foglalt álláspont is:

„A II. r. terhelt és társa olyan veszélyes elkövetési módszert választott – motoros támadás – , amelynek elhárítása másként, mint a személygépkocsival üldözéssel, majd megállásra kényszerítéssel nem volt lehetséges. [...] Mivel – az előző bekezdésben megállapítottak szerint – dr. K. A. I. az adott esetben a konkrét jogtalan támadás elhárításának egyedüli lehetséges módját alkalmazta, így a rendelkezésére álló védekezési módhoz képest a más (enyhébb) megválasztása fogalmilag kizárt.”

Kijelenthető, hogy az elvi határozatokban rögzítettek alapján a kúriai értelmezés középpontjába a támadó kockázatviselési kötelezettsége került. Ennek hatására voltaképpen az a konklúzió vonható le, hogy az arányosság a szükségesség fogalmán belül sem maradt fenn, a védelmi cselekménnyel szemben a jövőben proporcionálitási követelmény egyálta-

⁹⁴⁰ Kúria 4/2013. BJE

lán nem támasztható. Az elhárításnak kizárólag – az arányossági kritériumot nem értékelő – szükségessége vizsgálható, ami azt jelenti, hogy az adott szituációban a védekezőnek enyhébb elhárítási mód nem állt rendelkezésére, mint amit ténylegesen alkalmazott. Ebből következően a 4/2013. BJE azon, fentiekben elemzett okfejtése, amely az arányosságnak a szükségesség kritériumán belüli továbbélésére vonatkozik, álláspontom szerint – az idézett elvi határozatokban kifejtettek fényében – a jövőben nem tekinthető irányadónak.⁹⁴¹

2.5. A szükségesség értelmezése a német büntetőjogban

A német büntetőkódex – a magyar Btk.-val egyezően – az elhárító cselekmény egyetlen kritériumaként a szükségességet (*Erforderlichkeit*) követeli meg, külön nem szól arányosságról.⁹⁴² A fogalom értelmezése kapcsán a jogirodalomban – a magyarral szemben – nagyobb egység tapasztalható. Az uralkodó álláspont szerint szükségesség alatt objektív oldalon az elhárítás alkalmassága (*Geeignetheit*), és a relatíve enyhébb védekezési alternatíva választásának szükségessége (szükségesség a szűkebb értelemben: *Notwendigkeit*) értenődő.⁹⁴³ Szubjektív oldalon egyértelmű követelmény a védekezésre irányuló akarat (*Verteidigungswille*) megléte. Ennek alapján a védekezés lehet pusztán elhárítás, lefegyverzés (*Schutzwehr*), vagy ellentámadásban megnyilvánuló – speciális célzatot magában foglaló – szembeszegülés (*Trutzwehr*).⁹⁴⁴ A tárgyi oldalhoz kötődő kritériumok vizsgálata objektív körülmények együttes elemzésén alapul, és egyben ex ante típusú,⁹⁴⁵ vagyis esetükben azt kell figyelembe venni, hogy a jogos védelmi helyzet létrejöttkor a védekező az elhárításhoz adekvát, arra alkalmas eszközt választott-e, illetve az objektíve fennforgó körülmények alapján rendelkezésére állt-e relatíve enyhébb elhárítási lehetőség. Ennek megítélése a szembeszegülés fajtájának (módjának) és mértékének figyelembevételével történik.⁹⁴⁶

E feltételek sérelmét jelenti tehát, ha a védekező számára egyértelműen biztosított volt potenciálisan és nyilvánvalóan enyhébb védekezési alternatíva, ám azt *tudatosan félretéve* választott másikat.⁹⁴⁷ A jogos védelmi helyzetben lévő személy tehát nem kötelezhető rizikó vállalására vagy bizonytalan elhárítási eszköz alkalmazására.⁹⁴⁸ A szembeszállási jog objektív oldala úgy kapcsolódik az alanyi ismérvekhez, hogy a szükségesség szűkebb értelmének áthágása általában az ellentámadás (*Trutzwehr*) jellegű védekezések sajátja. Míg a *Schutzwehr* esetében a védekező csupán a támadó ártalmatlanítása érdekében cselekszik, addig a *Trutzwehr* során az elhárító szándéka egy speciális célzattal, a megtorlás kívánásával egészül ki.⁹⁴⁹ Nem véletlen tehát, hogy a szükségesség tárgyi oldalának sérelme elsősorban utóbbi helyzetekben fordul elő.

Ez a 15. sz. Irányelvvel nagyrészt megegyező, a szükségesség fogalmát szigorúan értelmező gyakorlat a német jogirodalom szerint aggálytalanul megállja a helyét, mivel a

⁹⁴¹ Ezzel egyező jogirodalmi álláspontra lásd GELLÉR–AMBRUS 2018, 124-125.

⁹⁴² vö. dStGB § 32

⁹⁴³ JESCHECK–WEIGEND 1996, 342-343.; GROPP 2005, 203.; ROXIN 2006, 674-675.; WESSELS–BEULKE 2012, 122-123.; PERRON 2014, 655.

⁹⁴⁴ JAKOBS 1993, 392.; MAURACH–ZIPF 1977, 383.

⁹⁴⁵ ROXIN 2006, 678.; JESCHECK–WEIGEND 1996, 343.

⁹⁴⁶ PERRON 2014, 657.

⁹⁴⁷ MAURACH–ZIPF 1977, 383.

⁹⁴⁸ JAKOBS 1993, 393.; ROXIN 2006, 675.

⁹⁴⁹ JAKOBS 1993, 392.

kérdés *emberi jogi, szociáletikai megközelítésén* alapul. E teória alapján el kell ismerni, hogy léteznek a jogos védelem hatókörét korlátozó tényezők, amelyek abból indulnak ki, hogy a támadónak kell vállalnia a jogtalan magatartásával összefüggésben keletkező valamennyi kockázatot, azonban ezzel együtt sem elvárhatóan a védekezőtől egyfajta *minimumszolidaritás* megkövetelése.⁹⁵⁰

2.6. Saját álláspont

Álláspontom szerint a *szükségesség* eredendően azt jelenti, hogy a védekezőnek a jogtalan támadást az adott szituációban enyhébb elhárítási móddal nem volt lehetősége visszaverni, az általa választott, a büntetőjogi értékelés során tényállásszerűnek minősülő magatartás igénybevétele számára megkerülhetetlen, vagyis szükséges volt.⁹⁵¹ Ehhez képest pedig az *arányosság* egy további követelményt jelent, ahol már azt is vizsgálni kell, hogy az egyébként szükséges védekezés nem okozott-e aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amivel a támadás fenyegetett. A proporionalitási elv érvényesítése esetén, amennyiben a támadás visszaverése aránytalan, hiába választotta a védekező a rendelkezésre álló enyhébb elhárítási módot, a büntetőjogi felelőssége megállapítható.

E logikusnak tűnő fogalmi elhatárolást azonban a jogos védelem – ebből a szempontból ellentmondásos – törvényi szabályozása „helyezi zárójelbe” azáltal, hogy a Btk. 22. § (3) bekezdése a *szükségesség mértékéről* szól. E kitétel ugyanis álláspontom szerint értelmezhető úgy, hogy az *arányossági mércét* jelent,⁹⁵² ami annak ellenére sem hagyható figyelmen kívül, hogy az (1) bekezdés az arányosságot egyáltalán nem említi. A Kúria jogegységi határozatában az arányosság vizsgálatának megkerülhetetlenségét szintén a Btk. 22. § (3) bekezdésével hozza összefüggésbe.⁹⁵³ Ezt a felfogást egyébként a normaszöveg szubjektív teleologikus interpretációja is megerősíti, a Btk. miniszteri indokolása ugyanis kifejti: „Az arányosság fogalmát a hatályos Btk. sem tartalmazza, azt a bírói gyakorlat alakította ki, és az ítélezés egységessége biztosítása érdekében a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve adott hozzá értékelési szempontokat. Az arányosság kérdését a bíróság minden esetben egyedileg, az ügy részleteinek ismeretében vizsgálja a szükségesség törvényi fogalmának keretei között. A törvény a kialakult joggyakorlatot továbbra sem kívánja a jogszabályban megjeleníteni.”⁹⁵⁴ Ennek pedig az a történeti értelmezés sem mond ellent, amely szerint a jogalkotó az arányosság normaszöveg szintjén való megjelenítését tudatosan mellőzte, hiszen ezt éppen arra tekintettel tette, mert ebben a körben a joggyakorlat az elmúlt év-

⁹⁵⁰ JAKOBS 1993, 400-401.

⁹⁵¹ A német büntetőjogban ismert alkalmassági követelményt nem tartom átültethetőnek a hazai joggyakorlatba. Véleményem szerint e feltétel direkt módon nem vezethető le a szükségesség fogalmából, így alkalmazása ugyanolyan bizonytalanságokat generálna a joggyakorlatban, mint az arányosság kérdése.

⁹⁵² TOKAJI Géza e dogmatikai megoldás joggyakorlatba átültetésének szükségességét már 1984-es bűncselekménytani munkájában szorgalmazta. TOKAJI 1984, 256. A szükségesség mértéke alatt szintén az arányosságot érti LÖRINCZY 2013, 206.; HORVÁTH 2012, 182.

⁹⁵³ Lásd *IV. rész 2.3. fejezet 2. pont*.

⁹⁵⁴ Lásd a Btk. 22. §-hoz fűzött részletes miniszteri indokolás. Szükséges emlékeztetni rá, hogy az Alaptörvény VII. módosítása folytán a 28. cikk 2019. január 1-jétől hatályos szövege szerint: „A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni.” Erre figyelemmel az arányosság továbbélésére utaló indokolás a normaértelmezés során a jövőben nem hagyható figyelmen kívül.

tizedekben töretlennek bizonyult: „Mára széles körben elfogadottá vált az a büntetőjogi nézet, mely szerint a szükségesség magában foglal bizonyos mértékű arányosságot is.”⁹⁵⁵ Erre figyelemmel téves az a jogirodalmi álláspont, amely egyfajta történeti értelmezést alkalmazva e módosító indítvány elfogadására tekintettel tartja kizártnak a támadás és a védekezés arányosságának vizsgálatát.⁹⁵⁶

A szükséges mérték kritériumát az arányossággal hozzá összefüggésbe a jogirodalomban KARSAI is: „A jogos védelmi cselekmény szükségességének megállapításához össze kell vetni, hogy milyen sérelemmel fenyegetett a jogtalan támadás és milyen sérelmet idézett elő az elhárító cselekmény. Csak ehhez mérten lehet majd a szükségesség mértékét megállapítani. Ettől csak akkor lehetne eltérni, és csak akkor lehetne az elhárító cselekmény szükségességét az értékek egybevetése nélkül vizsgálni [...], ha a Btk. nem ismerné el a szükséges mérték túllépésének jogintézményét.”⁹⁵⁷

A kifejtettek fényében nem volt megalapozatlan a Btk. hatálybalépésekor KARSAI azon feltevése, amely szerint a proporcionalitás vizsgálata várhatóan a jövő joggyakorlatában is fennmarad: „[...] az várható, hogy a jól működő és töretlen gyakorlat jelentős mértékű megváltoztatása nem fog bekövetkezni a 4/2013. BJE határozat alapján sem.”⁹⁵⁸ Ezt látszott továbbá igazolni a jogegységi határozat meghozatala utáni judikatúra is. A Debreceni Törvényszék 2014 februárjában meghozott egyik határozatában kifejezetten egyenlőségi jelet tett az irányelv és a jogegységi határozat által adott iránymutatások közé: „A vádlott által elkövetett cselekmény értékelésekor a bíróság a cselekmény elkövetésekor irányadó az LB 15. számú irányelvben foglaltaknak, illetőleg a cselekmény elbírálásakor ekörben *hasonló tartalmú* 4/2013. Büntető Jogegységi Határozatban foglalt iránymutatásnak megfelelően járt el”⁹⁵⁹ (kiemelés tőlem: G.A.). A Debreceni Ítéltábla pedig döntésében vizsgálta mind a szükségesség, mind az arányosság követelményét: „A vádlott védelmi cselekményét a törvényszék helyesen ismerte el szükségesnek. [...] A védelmi cselekmény azonban nem volt arányos, mert a vádlott az őt csak kézzel tettleg bántalmazó sértettet élet kioltására alkalmas késsel szúrta úgy hasba, hogy életveszélyes sérülést szenvedett.”⁹⁶⁰

Mint a fentiekben már utaltam rá, a Kúria legújabb elvi határozataiban közzétett álláspont viszont nem igazolta vissza e várakozásokat, a legfőbb bírói fórum a szükségesség eredeti, általam is vallott jelentését fogadja el, ennek megfelelően pedig mellőzi a támadás-védekezés közötti arányosság vizsgálatát. Ennek fényében azonban kérdésként fogalmazódik meg, hogy milyen értelem tulajdonítható egyébként az arányosság létét feltételező Btk. 22. § (2)-(3) bekezdéseiben foglalt rendelkezéseknek. Álláspontom szerint ezen anomália a következőképpen oldható fel:

- a Btk. 22. § (2) bekezdésében foglalt törvényi szituációk eseteiben a jogalkalmazó szerveknek a szituációt megalapozó ismérven túl pusztán azt kell vizsgálniuk, hogy a védett jogi tárgy elleni támadás fennállt-e, és az elhárításra e támadás alatt került-e sor. Egyebekben a választott védekezés módja, mértéke nem tehető vizsgálat tárgyává, hiszen az a törvény erejénél fogva korlátlan, a jogalkotó ugyanis nem várja el a megtámadottól, hogy ilyen életbeli helyzetekben a védekezés egyes módjait mérlegelje, és azok közül az enyhébbet válassza.

⁹⁵⁵ Az önálló képviselői módosító indítványt idézi PETROVICS 2013, 172.

⁹⁵⁶ Lásd BELOVICS 2013, 73.; BELOVICS 2014b, 551-552.

⁹⁵⁷ KARSAI 2013, 90.

⁹⁵⁸ Uo.

⁹⁵⁹ Debreceni Törvényszék 22.B.792/2011/12.

⁹⁶⁰ Debreceni Ítéltábla Bf.II.282/2014/5.

- a Btk. 22. § (3) bekezdését érintően a szükséges mérték túllépése pedig azt jelenti, hogy az elhárító személy nem a számára a védekezési szituációban rendelkezésre álló legenyhébb elhárítási módot választotta, ugyanakkor e döntésére a támadás okozta ijedtség vagy menthető felindulás folytán került sor.

Összegző gondolatként fogalmazható meg, hogy a jogos védelem szabályozása az elhárítás nézőpontjából akkor lenne koherens, ha a törvény a szükségesség mellett az arányosságot is *expressis verbis* követeleményként meghatározná, vagy a szükségesség mértékére vonatkozó törvényi rendelkezést a jogalkotó deregulálná. Amíg ez nem következik be, addig fennáll a veszélye annak, hogy a joggyakorlat is rendre eltérő tartalmat fog tulajdonítani a szükségesség fogalmának. Megjegyezhető azonban, hogy a Kúria legújabb gyakorlata félreérthetetlenül előtérbe helyezi a „támadó viseli a kockázatot” elvet, egyúttal háttérbe szorítva a jogegységi határozatnak az arányosság további vizsgálatára utaló részét. Ezek – az elvi határozat formájában közzétett – iránymutatások lehetőséget biztosítanak arra, hogy a jogegység fenntartása érdekében a bíróságok a jogegységi határozat megállapításait már az annak meghozatala óta publikált elvi határozatok fényében értelmezzék.

3. A szükséges mérték túllépése miatti felelősséget kizáró okok

3.1. A szituációs jogos védelem

3.1.1. Rendszerbeli hely

A jogos védelem Btk. 22. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezései azon a megdöntetlen vélelmen alapulnak, hogy az ott megjelölt szituációk bármelyikének realizálódása esetén a jogtalan támadást élet ellen irányultnak is kell tekinteni. Ebből fakadóan a szituációk megvalósulása esetén – a jogi tárgyak egyenrangúságának normatív módon történt elismerésére tekintettel – a támadó életének kioltásával is elhárítható a jogtalan támadás. A jogintézmény rendszertani szempontból *bűnösséget (konkrétan: elvárhatóságot) kizáró ok*, mivel a törvény által lefedett élethelyzetekben a jog nem várja el a védekezőtől, hogy a szükséges mérték követelményét betartsa. A jogellenesség kizárásához arra is szükség lenne, hogy az ilyen szituációkban kifejtett jogtárgysértés megfelelő társadalmi előnnyel legyen kompenzálva. Erről azonban nincs szó, az ilyen cselekmény büntetendő marad, a Btk. 22. § (2) bek. alapján azonban az elkövető nem lesz büntethető.

A szituációs jogos védelem szabályozási előzménnyel nem rendelkező jogintézmény, kialakult releváns joggyakorlat szűk körben áll rendelkezésre, így az elemzés során egyfajta reflexiós pontként támaszkodok a Kúria jogegységi határozatában kifejtett megállapításokra.

3.1.2. Alkotmányossági aggályok

Az új jogintézmény szabályozási magja tehát egy büntetőjogi dogmatikában ritkán előforduló,⁹⁶¹ a bírói mérlegelés lehetőségét negligáló, alapvetően polgári jogi eredetű jog-

⁹⁶¹ Példaként felhozható a hatályos büntetőjogból a vagyonek Kobzás egyik esetköre, amely szerint a bünszervezetben részvétel és a kábítószer-kereskedelem elkövetésének ideje alatt szerzett vagyon vagyonek Kobzás alá esik [vö. Btk. 74. § (1) bek. b)-c) pont].

szabály-szerkesztési megoldáson alapszik. Ebből következően a szituációs jogos védelem jogi besorolása, minősítése során a polgári jogi szemléletnek is szűk körben teret kell engedni, feltételezve, hogy a *terminus technicus* (vélelem) adaptációja a vizsgált törvényi rendelkezés esetében a polgári jogi fogalomnak megfelelő tartalommal történt. Hiányossága a Kúria jogegységi határozatának és a fellelhető releváns szakirodalomnak is, hogy ennek a megközelítésnek az alkalmazása a jogintézmény elemzése során nem merült fel.

A polgári jogi szakirodalom szerint a vélelem azt jelenti, hogy a jogalkotó a jogszabály tényálláselemét teljesen valónak fogadja el, mert a tényállás fennállásának nagy a valószínűsége.⁹⁶² Ha a vélelem megdönthetetlen jellegű, akkor az ellenbizonyítást a törvény kizárja, ennek a *ratio legise* pedig az, hogy a törvényhozó ezekben az esetekben abból indul ki, hogy a két tényállás rendszerint azonos.⁹⁶³ Ha ezeket a meghatározásokat alkalmazzuk a jogos védelem új szabályaira, arra a következtetésre juthatunk, hogy a vélelem dogmatikai kritériumainak a Btk. 22. § (2) bek. a) pontjában foglalt esetkör megfelel. Személy elleni jogtalan támadás esetén ugyanis nincs akadálya annak, hogy az élet ellen irányultságot – meghatározott kiszolgáltatott élethelyzetekben – valószínűsítsük.

A Btk. 22. § (2) bek. b)-c) pontjaiban foglalt szituációk megítélése ettől azonban eltérő. A lakásba, illetve a lakáshoz tartozó bekerített helyre történő jogtalan behatolás ugyanis önmagában semmilyen körülmények között sem értékelhető élet elleni cselekményként.⁹⁶⁴ Ebben a körben tehát a jogalkotó egy tudottan valótlán tényt fogad el valóként, és erre alapítva biztosít bizonyos körülmények között jogot más életének elvételére. Ennek a megoldásnak a polgári jogi minősítése nem vélelem, hanem jogképelem, azaz *fikció*.⁹⁶⁵ A szituációs jogos védelem ezen két esete tehát egy *büntetőjogi fikció*, hiszen a jogalkotó valamely életbeli tényt (jogtalan behatolás) egyezőnek mond ki egy más életbeli ténnyel (élet elleni magatartás), jóllehet tudja, hogy az nem azonos vele.

E dogmatikai karakter felismerése alkotmányossági szempontból jelentős. Az a törvényi rendelkezés ugyanis, amely lehetőséget ad kifejezetten nem személy ellen irányuló – tipikusan csupán magánlaksértést megvalósító – támadás élet kioltásával történő elhárítására – figyelemmel az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésére – az élethez való jog olyan szükségtelen korlátozását jelenti, amely egyaránt sérti az Alaptörvény II. cikkét, valamint az EJEE 2. cikkét, és ezen keresztül az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdését is.⁹⁶⁶ Ebből következően nélkülözhetetlen annak kimondása, hogy amennyiben egy jogintézmény szabályozásának ugyan alkotmányos jogalapja van, annak részletszabályait kibontó – alacsonyabb jogforrási szintű – törvényi passzusok még nem szükségképpen alkotmányosak. Esetünkben a Btk. 22. § (2) bekezdése önmagában az Alaptörvény V. cikkére alapítva még nem lesz alkotmányos, csupán akkor, ha az Alaptörvény más rendelkezéseivel is konform. A fentiekben vázoltaknak megfelelően ez a feltétel azonban – több alkotmányi rendelkezés szükségtelen sérelme miatt – a Btk. 22. § (2) bek. b)-c) pontjai esetében nem teljesül, így kimondható, hogy az élet kioltásának büntetőjogi fikcióval történő legalizálása alaptörvény-ellenes.

⁹⁶² LÁBADY 2002, 183.

⁹⁶³ LÁBADY 2002, 183.

⁹⁶⁴ Ez adódik abból is, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdésében szabályozott szituációk együttes megvalósulása kizárt, ha van személy elleni támadás kizárólag az a) pont alkalmazása merülhet fel.

⁹⁶⁵ VÖ. LÁBADY 2002, 182.

⁹⁶⁶ Hasonló konklúziót von le az új jogintézmény és az EJEE 2. cikk összevetése során BÁRD 2013, 59-60.

3.1.3. A „klasszikus” és a szituációs jogos védelem kapcsolata

Csak egyetérteni lehet a Kúria jogegységi tanácsának azon megállapításával, amely az új jogintézmény szabályozási alapját a jogos védelem általános rendelkezéseiből származtatja [vö. 4/2013. BJE I/2.]. Ennek eredményeképpen a szükségesség mértékét kivéve valamenyny, a Btk. 22. § (1) bekezdés során vizsgálandó feltételnek teljesülnie kell ahhoz, hogy lehetőség nyíljon – a további kritériumok megléte esetén – a (2) bekezdés alkalmazására.

Ezzel ellentétes véleményen van ugyanakkor az ARADI–SZILI–KIS szerzőpáros, akik szerint „[...] a védekező személy akár időben, akár mértékét tekintve túlléphet a támadáson. Jogos védelem címén fel kell tehát menteni az olyan »védekezőt«, aki a támadás megszűnése után akár több órán keresztül az általa fogságba ejtett kenyértolvajt kínozza, majd megöli. Onnan kezdve ugyanis, hogy a »támadó« éjjel a lakásába bement, gyakorlatilag bármit megtehet vele, tekintet nélkül a szükségesség és az arányosság, továbbá a túllépés szabályaira.”⁹⁶⁷ Utóbbi értelmezés kategorikusan elutasítandó, mivel a Btk. 22. § (2) bekezdése nem ad felhatalmazást az időbeli túllépés körébe eső cselekményhez kapcsolódó felelősség kizárására: a (2) bekezdés az (1) bekezdésben foglalt „klasszikus” jogos védelemhez kapcsolódik, így előbbi alkalmazására csak akkor nyílhat lehetőség, ha a jogos védelmi helyzet ténylegesen fennáll.

Sajnálatos módon ez a jogirodalmi álláspont – a jogegységi határozat helytálló iránymutatása ellenére is – követésre talált a legújabb bírói gyakorlatban is. A Szolnoki Törvényszék a következő érvelés alapján mentette fel a vádlottakat az életveszélyt okozó testi sértés kísérlete vádjá alól: „A vádlottak azonban a jogos védelmi helyzet megszűnése után ugyanakkor a jogtalan támadás miatt kialakult menthető felindulásban tovább bántalmazták I. rendű vádlottat, ily módon időbelileg túllépték a jogos védelem körét. Ugyanakkor az időbeli túllépés oka a »szituációs jogos védelmi« helyzetben történő, emberileg menthető, méltányolható, erős felindulás volt a Btk. 22. § (3) bekezdése értelmében, amely büntethetőséget kizáró ok a Btk. 15. § e) pontja alapján.”⁹⁶⁸ Jól látható, hogy az indokolásban a felmentés törvényi alapjai keverednek, a felelősség kizárására a bíróság két rendelkezést is felhív. Mindkét említett jogintézmény esetében szükséges azonban, hogy a jogos védelmi helyzet fennálljon, ellenkező esetben – mint az a taglalt jogesetben is fennállt – a büntethetőségi akadály felhívására nincs törvényes lehetőség. Törvénysértő döntés született tehát, amit a másodfokon eljáró ítélőtáblának sem volt lehetősége korrigálni, mivel a felmentéssel érintett vádlottak vonatkozásában az elsőfokú döntés jogerőre emelkedett.

Mindemellett szükséges kiemelni azt is, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdése és a megelőző jogos védelmet szabályozó rendelkezés (21. §) között nincsen összefüggés: a preventív védekezés eseteire a szituációs jogos védelem alkalmazása kizárt.

A kiinduló megállapításból az is következik, hogy a Btk. 22. § (2) bek. a) pontjában foglalt személy elleni jogtalan támadás egyaránt lehet közvetlenül fenyegető vagy intézett, hiszen az általános szabályok között a törvény a támadásnak ezen két típusával szemben teszi lehetővé a védekezést. Kifejezetten ebben a szituációs körben tehát a közvetlenül fenyegető támadás is megalapozhatja a szituációs jogos védelem alkalmazását.⁹⁶⁹ Fontos azonban leszögezni, hogy az a) pontban rögzített eset csak akkor alkalmazható, ha az elhá-

⁹⁶⁷ ARADI–SZILI–KIS 2014, 72.

⁹⁶⁸ Szolnoki Törvényszék 7.B.924/2013/41.

⁹⁶⁹ PETROVICS Aletta szerint a közvetlenül fenyegető támadások e törvényhely alá nem szubszumálhatóak. Álláspontját azonban érvekkel nem támasztja alá. PETROVICS 2013, 173.

rító cselekményt maga a megtámadott személy fejt ki. Ebben az esetben a szituációs jogos védelem tulajdonképpen jogos önvédelemre szűkül le, mivel a Btk. 22. § (2) bekezdése kifejezetten a védekezőről rendelkezik.⁹⁷⁰ Az a) ponthoz társított védelem alapja ugyanis az, hogy a jogtalan támadás a védekező életének kioltására is irányul, így a más személyt érintő támadással szemben csak akkor lehet a Btk. 22. § (2) bekezdése szerint fellépni, ha a támadás a védekező személye ellen is irányul, ellene intézett vagy őt közvetlenül fenyegeti.

Üdvözlendő a jogegységi határozat azon okfejtése, amely az egyes szituációk közötti szerves összefüggésre mutat rá. A legfőbb bírói testület szerint a Btk. 22. § (2) bek. b)-c) pontjaiban szabályozott esetek logikailag a személy elleni támadáshoz kapcsolódnak, vagyis a jogtalan behatolás során a védekezőnek a helyszínen kell tartózkodnia. Ennek az interpretációnak a helyessége nem vitatható, hiszen az elhárító cselekmény kifejtésére is csak ekképpen kerülhet sor, illetve legfeljebb a megelőző jogos védelem szabályainak alkalmazása merülhet fel, ha adott esetben – a jelen nem lévő sértett helyett – telepített védelmi eszköz idézne elő sérelmet.

3.1.4. Az éjjel fogalmának értelmezési lehetőségei

A személy elleni támadás és a lakásba történő jogtalan behatolás esetén a szituációs jogos védelmet megalapozó körülmény az *éjjeli elkövetés*. A Kúria e kérdést illetően hagyatkozik a magánlaksértés bűncselekménye kapcsán kialakult egységes bírói gyakorlatra, amely szerint éjjel alatt a jelenlegi életviszonyok között általában a 23:00 és 5:00 közötti időtartamot kell érteni.⁹⁷¹ KÓNYA István szerint az éjjel tényállási elemet a jogos védelem kapcsán új tartalommal kell megtölteni, hiszen figyelemmel kell lenni arra a jogalkotói célkitűzésre, amely a szélesebb körű szembeszállási jogot olyan élethelyzetekben kívánja biztosítani a védekező számára, amikor kiszolgáltatott körülmények miatt az elhárítás eredményességére eleve csekélyebb esély kínálkozik.⁹⁷² Ebből következően az éjjel nemcsak mint napszak, hanem mint helyzet is felfogható, vagyis ennek alapján az olyan életbeli történések nem szubszumálhatóak a Btk. 22. § (2) bek. a)-b) pontjai alá, amelyek esetén a környezet mesterségesen kiküszöböli az éjjelspecifikus tulajdonságokat és a nappalal azonos körülmények keletkeznek.⁹⁷³

Ennek a nézetnek érdeme, hogy egy legitim jogalkalmazói eszközzel, nevezetesen a teleologikus értelmezéssel kívánja orvosolni a jogalkotói megoldás nyilvánvaló elhibázottságát, és ezáltal visszaszorítani a joggal való visszaélés lehetőségét. KÓNYA értelmezése azonban bármennyire is racionális alapokon nyugszik, megítélésem szerint nem jelenthet megoldást a problémára. Ennek egyrészt az az indoka, hogy az ismertetett álláspont a büntethetőséget kizáró ok restriktív értelmezésén alapul, ami sérti a *nullum crimen sine lege* alkotmányos alapelvet, másrészt jogbizonytalanságot is kelthet azáltal, hogy a jogalanyok (a potenciális védekezők) nincsenek tisztában azzal, hogy konkrétan milyen körülmények fennállta esetén lehet korlátlanul elhárítani a jogtalan támadást.

E jogirodalmi vélemény kifogásolható jellegét a Kúria is felismerte, és az EBH 2017. B.20. számú határozatában⁹⁷⁴ kifejezésre juttatta, hogy az éjjel fogalma a bírói gyakor-

⁹⁷⁰ BÁRD 2013, 59.

⁹⁷¹ Lásd BH 1982. 320; BH 1983. 347. Ez a judikatúra azonban sem az anyagi jog, sem pedig az eljárásjog terén korábban nem volt messzemenőig koherens. FELEKY 2014, 76-79.

⁹⁷² KÓNYA 2013, 124-125.

⁹⁷³ KÓNYA 2013, 125.

⁹⁷⁴ A döntés elemzésére lásd GELLÉR–AMBRUS 2018, 119-128.

latban egységesen értelmezett ismérv, annak eredeti jelentésétől a védekező hátrányára eltérni nem lehet:

„a kommentár idézett szövege csak arra a kivételes esetre vonatkozhat, amikor valamely környezet mesterségesen teremt nappali körülményeket, és ezért indokolt lehet a jogos védelmi helyzet általános szabálya szerinti vizsgálata. A jelen ügyben elbírált cselekmény azonban egy vidéki településen, hajnali 1 óra 30 perc és 2 óra között az utcán történt, vagyis semmi olyan körülmény nem merült fel, amely az éjjel fogalmának eltérő értelmezésére okot adott volna, ugyanis az utcai közvilágítás működtetése éppen az éjszaka miatt volt szükséges. (A törvény nem »vaksötéttről«, hanem éjszakáról rendelkezik.) A törvényt magyarázó jogirodalom használata nem eredményezhet törvényrontó jogalkalmazást és nem vezethet – miként arra a fellebbviteli főügyészség felülvizsgálati indítványa helyesen rámutat – az éjjel fogalmának »törvényi felhatalmazás nélküli relativizálásához«. Az ítéletábra olyan jogkérdésre keresett magyarázatot, amely az ítélezési gyakorlatban kimunkált, vitássá tenni felesleges. Az elkövetés időpontja és a helyszín félreérthetetlenül és félremagyarázhatatlanul éjszakai támadást tesznek megállapíthatóvá.”

Megjegyezhető, hogy a Kúria e döntésében teljesen nem zárta be a „kaput”, egy esetleges jövőbeni megszorító értelmezés előtt: amennyiben az eset körülményei alapján ugyanis arra lehet következtetést vonni, hogy a mesterséges környezet az adott szituációban ténylegesen az éjjeltől eltérő, valójában nappali életkörülményeket hozott létre, a jogos védelem általános szabálya válhat alkalmazhatóvá.

3.1.5. Megjegyzések a fegyveresen-felfegyverkezve kifejtett támadáshoz

A *felfegyverkezve* elkövetés lényege, hogy az elkövető az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében (speciális célzat) az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál [vö. Btk. 459. § (1) bek. 6. pont]. Az élet kioltására alkalmasság bírói mérlegelést igénylő fogalom, ebbe a kategóriába tartozhat a szűrő-vágó eszközökön túl a farúd vagy akár az asztalláb is.⁹⁷⁵ Megállapítható, hogy a Btk. 22. § (2) bek. a) pont ac) alpontjának potenciális alkalmazási köre kifejezetten szélesnek tekinthető, így például bármely hosszabb pengéjű késsel történő támadás esetén a vélelmezni kell a cselekmény élet ellen irányultságát.

A *fegyveres* elkövetési mód legaldefiníciója [Btk. 459. § (1) bek. 5. pont] két fordulatból áll. Az első fordulat (lőfegyver, robbanóanyag, robbantószer, utóbbi kettő felhasználására szolgáló készülék magánál tartása) voltaképpen felfegyverkezve elkövetésnek minősül, annak törvény által kiemelt esete. Ezekkel az eszközökkel történő támadás esetén nem tartom életszerűnek, hogy a szituációs jogos védelem alkalmazásra kerüljön, mivel a támadás (a nevesített eszközök jellegéből következően) tipikusan ténylegesen az élet ellen (is) irányul, éppen ezért annak vélelmezésére nincs szükség, és az elhárítás – a szükségesség mértéke vizsgálatának mellőzésével – a 22. § (1) bekezdés alapján ítélandó meg.⁹⁷⁶

Kijelenthető, hogy gyakorlati szempontból a fegyveres szituáció önálló relevanciája a törvényi meghatározás második fordulatára (utánzattal fenyegetve elkövetés) korlátozódhat. Ez a szabály a megtámadott tévedésbe ejtésén alapul, az utánzat a megfenyegetett

⁹⁷⁵ További példákat hoz és a joggyakorlatot ismerteti SZOMORA 2013c, 964.

⁹⁷⁶ Fővárosi Ítéletábra 3.Bf.152/2007/25.

tudatában ugyanis valódiként tűnik fel, ezért a védekezőben ugyanolyan – érzelmi – hatás kiváltására lehet alkalmas, mint a valódi lőfegyver.

3.1.6. Kérdések a csoportos elkövetés kapcsán

Furcsa módon a jogegységi döntés a csoportos elkövetésről egyáltalán nem szól. A döntés e hiányossága vélhetően annak tudható be, hogy e tényállási elem fogalmát – a fegyveresen, felfegyverkezve történő elkövetéshez hasonlóan – maga a törvény adja meg.⁹⁷⁷ Azonban ezen túlmenően a Kúriának állást kellett volna foglalnia a 2/2000. BJE által a csoportos elkövetés kapcsán tett megállapítások jogos védelem körében történő alkalmazhatósága kérdésében. Jóllehet a jogegységi döntés a csoportos elkövetés elkövetők terhére történő megállapítására nézve ad irányutatót és nem a sértett elhárító cselekménye jogellenességének kizárására, azonban a Btk. 22. § (2) bekezdése szerint a korlátlan védekezés lehetősége csak akkor adott, ha a támadást meghatározott szituációban fejtik ki. Ebből következően a sértett büntetőjogi felelősségének kérdése elválaszthatatlanul kapcsolódik a támadás büntetőjogi minősítéséhez, amit pedig befolyásol az említett csoportos elkövetésre irányadó jogalkalmazói instrumentum. A hivatkozott jogegységi határozat szerint:

„A csoportos elkövetés megállapítása szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a sértett vagy sértettek az elkövetők bármelyikének jelenlétét vagy a bűncselekmény elkövetésében való részvételét észlelik-e.”⁹⁷⁸

Eltérő tartalmú jogegységi határozat hiányában ez a rendelkezés a jogos védelem körében szabályozott csoportos elkövetésre is kötelezően irányadó, a joggyakorlatot ebben az irányban is determinálja. Ennek lehetőségét pedig nyilvánvalóan ki kell a jövőben zárni, hiszen e megállapítás – mivel nem is a jogos védelem szabályaira alkotta meg korábban az LB – az új jogintézmény alapvető rendeltetésének mond ellent. A szituációs jogos védelem indoka meghatározott kiszolgáltatott élethelyzetekben a védekező számára korlátlan szembeszállási jog biztosítása. Ez azt feltételezi a csoportos elkövetés vonatkozásában, hogy a megtámadottban tudatosulnia kell a támadók létszámfölényének, máskülönben nem alakulna ki benne fokozott veszélyérzet, az elhárítás kilátástalanságának tudata. Ez az álláspont egyébként nem sérti az anyagi jogi legalitás elvét, mivel nem a törvényszöveg értelmét szorítja meg, hanem csupán egy normatív erővel nem rendelkező, ugyanakkor a bíróságokra kötelező jogalkalmazói instrumentum hatókörét szűkíti le.⁹⁷⁹ Mindezekre figyelemmel annak jogegységi határozatban történő kimondása lenne szükséges, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdésében meghatározott csoportos elkövetésre a 2/2000. BJE e rendelkezésének alkalmazása kizárt.

3.1.7. A szituációs jogos védelem retrospektív joggyakorlati analízise

Dolgozatom jelen fejezete a szituációs jogos védelem törvénybe iktatásának szükségességét vizsgálja. A kiinduló hipotézis szerint kérdéses, hogy az új jogintézmény által lefedett

⁹⁷⁷ „Csoportosan követik el a bűncselekményt, ha az elkövetésben legalább három személy vesz részt” [Btk. 459. § (1) bek. 3. pont].

⁹⁷⁸ 2/2000. BJE rendelkező rész 2. bek.

⁹⁷⁹ Ezen álláspont helytállóságát továbbá a történeti értelmezés is alátámasztja, mivel a BJE meghozatala a szituációs jogos védelem kodifikációját megelőző időszakra esik.

élethelyzeteket a korábbi judikatúra ne értékelte volna valamilyen formában a védekező javára. Ennek a sejtésnek alapja az a felismerés, amely szerint a büntetőjogunkban 1880 óta szabályozott mennyiségi túllépési rendelkezés és a szituációs jogos védelem törvényi célja megegyezik: a *ratio legis* középpontjában ugyanis az individualista irányzat által kidolgozott szorongatottsági gondolat érvényre juttatása áll.⁹⁸⁰

Az alábbiakban közölt, bíróságok által korábban jogerősen elbírált esetekben az a közös, hogy a történeti tényállás a hatályos Btk. 22. § (2) bekezdés a) pontjában rögzített valamely esetkör alá lenne vonható. Az analízisnek nem tárgya a b)-c) pontokban rögzített helyzetek vizsgálata, mivel azokat – a fentiekben részletesen kifejtett érvek alapján – alaptörvény-ellenesnek tartom, ennek folytán az elemzés lefolytatása szükségtelen. Hiába igazolná a joggyakorlati vizsgálat a szabályozási szükségességet, a kodifikációs megoldás ily módon sem lenne alkotmányosan igazolható.

Módszertani szempontból jegyzem meg, hogy az új jogintézményt retrospektív jelleggel (visszamenőlegesen) vetítem rá egy adott ítéleti tényállásra. Az elemzés tehát arra fókuszál, hogy az eljáró bíróság az adott büntető ügyben irányadó törvényi rendelkezések alapulvételével miképpen ítélte meg ezeket az eseteket. Az egyes esettanulmányok a törvényi szituációcsoportokhoz igazodóan, rendszerezve kerülnek bemutatásra.

A) Személy elleni támadás *éjjel*

Az alábbi jogesetben az otthonukban alvó házaspárt érte éjfél követően támadás (*XX-VIII. jogeset*).

A tényállás szerint a sértett haragudott a vádlottra, és annak feleségére, mert ezek megvették a D.-ben levő azt a házat, amelyben ő már hosszú idő óta lakott. Ahol tehette, kellemetlenkedett előbb a vádlott rokonainak, majd a vádlottnak is, sőt magatartása utóbb fenyegető és támadó jellegű lett, olyannyira, hogy a vádlott sok esetben kénytelen volt a rendőrséghez fordulni segítségért. A sértett a házhoz tartozó telekből egy nagyobb részt jogtalanul elfoglalt. A kerületi tanács kötelezte a sértettet, hogy az eredeti állapotot állítsa vissza. Ez a körülmény még csak fokozta a sértett ellenszenvét. A vádbeli napon éjfél tájban a sértett ittasan érkezett haza. A vádlott és a felesége a lakásukul szolgáló kis fabódében éjfél után arra ébredtek fel, hogy a sértett kint a bódé előtt kiabál és már nyomja is befelé a bódé ajtaját. A sértett olyanokat kiabált, hogy „most nem menekülsz a rendőrségre, kiirtunk innen benneteket”. A vádlott felesége elkiáltotta magát, hogy rájuk törtek, és a vádlott – mély álmából felébredve – hallotta az ajtó recsegését. Az ajtót belülről nem lehetett bezágni. A vádlott kiugrott az ágyból és igyekezett megakadályozni az ajtó benyomását, de sikertelenül. Ekkor a közelben levő szerszámos ládjába nyúlt és a kezeügyébe került kis baltát felkapva nagy erővel oldalazó ütést mért a már teljesen kinyílt ajtóban megjelenő sértett dereka irányába. Nyomban utána még egy ütést adott le, amely valamivel lejjebb találta el a sértettet. Ez az ütés nem volt nagyerejű. A vádlott látta, hogy a sértett már felhagyott a behatolással, ezért a baltát a háta mögé dobta és az ajtót egy erős lökéssel benyomta, miáltal a sértettet kisodorta. A sértett a bódé előtt a földre esett, onnan felkelt, néhány lépést tett a nyárikonyha felé és ott összeesett. A vádlott ütései következtében a sértett két sérülést szenvedett, egyet a bal oldalán a lapockavonalban, a másikat a bal csípő felett (nagytempor). A háti

⁹⁸⁰ Vö. I. rész 4.2. fejezet.

seb egészen a hasüregbe terjedt, ennek folytán légmell és életveszélyes állapot keletkezett, amelyet az idejében érkező szakorvosi beavatkozás hártott el.⁹⁸¹

Az LB álláspontja szerint a vádlott jogos védelmi helyzetben volt, az általa választott elhárítás azonban a támadással arányban nem álló volt. E túllépést a bíróság szerint az az ijedség okozta, amit a támadás rendkívüli körülményei váltottak ki benne. A sértett álmából ébresztette fel, korábbi magatartása, valamint fenyegető kijelentései is fokozták ijedt állapotát, ami képtelenné tette a szükséges mérték felismerésére, ezért az LB a vádlottat felmentette.

Hasonló érveléssel zárta ki a vádlott felelősségét az LB az alábbi ügyben is (XXIX. jogeset):

Május 1-én a vádlott este 20 óra tájban családjával együtt nyugovóra tért. A sértett két barátjával aznap éjjel lakóhelyéről a szomszédos községbe ment szórakozni. Az éjszaka során italozott és pathológiás részeg állapotba került. Barátai hívására éjjel nem ment haza, hanem egyedül, ismeretlen helyen bolyongott, majd éjfél tájban a vádlott lakása elé érkezett. A sértett átmászott a 175 cm magas deszkakerítésen, beugrott az udvarba és a vádlott háza felé közeledett. A vádlott és családja a megláncolt kutya ugatására és a sértettnek az udvarba történő beugrásával kapcsolatos zajra felébredt, a vádlott kiment a verandára, villanyt gyújtott és meglátta a verandaajtótól kb. 6-7 méternyire a kerítésen belül álló sértettet. A vádlott kérdésére, hogy ki ő és mit keres ott, a sértett durva szavak kíséretében válaszolta, hogy jöjjön ki, majd megtudja, hogy kicsoda. A vádlott ismételtlen kérdezte, hogy mit keres ott. A sértett a kérdésekre nem válaszolt. A vádlott ekkor magához vette a verandaajtó mellé támasztott kerti ásót, azt a feje fölé emelte, a sértett pedig megindult a veranda felé, ezzel egyidőben a vádlott is a sértett felé tartott. A vádlott látta ugyan, hogy a sértett kezében nincs ütő vagy egyéb eszköz, két kezét azonban magasra tartotta és el akarta kapni az ásó nyelét. Ekkor nem nagy erővel fejbe sújtotta. Az ütés után a vádlott ismét felemelte az ásót, a sértett pedig az előző módon kapkodott utána. A vádlott ekkor már nagy erővel sújtotta fejbe a sértettet, aki eszméletét veszítette és a földre rogyott. Később magához tért, a vádlott által adott vízben megmosdott és szitkozódva eltávozott. A vádlott első ütése 8 napon belül gyógyuló sérülést okozott. A második ütés következtében koponyacsonttörés keletkezett. Ez a sérülés emberélet kioltására alkalmas volt, a sértettet a szakszerű orvosi beavatkozás mentette meg.⁹⁸²

Az LB álláspontja szerint a vádlott a saját és családja személyét közvetlenül fenyegető jogtalan támadást hártott el, így jogos védelmi helyzetben volt, az általa kifejtett elhárító cselekmény azonban a szükséges mértéket túllépte. Az indokolás alapján ugyanakkor nem lehet a vádlotti magatartást a körülményektől elszakítottan értékelni, így a bíróság a történeti tényekből azt a konklúziót vonta le, hogy a vádlott ijedt és felindult állapotban volt, amikor védekezett: „A támadás *időpontjára*, körülményeire, az elhagyott házban tartózkodó 11 és 5 éves gyermekeire és feleségére is figyelemmel, a cselekmény elkövetésekor a vádlott magatartását az ijedség és a menthető felindulás váltotta ki, és ez volt az oka a védekezés szükséges mértéke túllépésének. A helyzet és a körülmények indokolták azt, hogy a vádlott az elhárítás szükséges mértékét ijedsége és menthető felindulásamiatt

⁹⁸¹ BJD 5669. (Legf. Bír. Bf. V. 526/1973.)

⁹⁸² BJD 5664. (Legf. Bír. Bf. III. 903/1970.)

képtelen volt felismerni”⁹⁸³ (kiemelés tőlem: G.A.). Ennek megfelelően az LB a vádlottat a testi sértés vádja alól felmentette.

A következő esetben a szobájában éjjel pihenő fiúgyermeket érte az ittas apja részéről támadás. A történeti tényállás a következőképpen összegezhető (*XXX. jogeset*):

A vádlott közös háztartásban él szüleivel egy budapesti családi házban. Édesapjával, a sértettel azonban viszonya – annak italozó életmódja miatt – megromlott. Ittas állapotában gyakorta bántalmazta őt és édesanyját is. 2005. október 26-án késő este a vádlott neve a szobájában nézte a televíziót, amikor hallotta, hogy édesapja ismét ittas állapotban érkezik haza, majd édesanyjával kezd el veszekedni. Ezt követően 23:50-kor a sértett bement gyermeke szobájába és a vádlottal is szóváltást kezdeményezett. Ennek során a vádlottat lopással gyanúsította, majd megragadta a vádlott jobb karját és kirángatta az ágyból. A vádlott és a sértett dulakodni kezdtek, amelynek során a sértett hanyatt esett, magával rántva a vádlottat is. A dulakodás a szoba padlóján folytatódott és ezalatt a sértett karjával betörte az ajtó üvegét. Miközben a sértett a vádlott egyik karját fogta, a vádlott félig térdelő testhelyzetbe került és a mellette lévő radiátoron elhelyezkedő konyhakést magához vette, majd azzal két alkalommal közepes erővel nyakon szúrta, illetve kis erővel nyakszirttáján, valamint bal felkaron megsebezte a felállni készülő és tőle elforduló sértettet. A sértett ezt követően felállt és elhagyta a lakást.⁹⁸⁴

Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint a vádlott jogos védelmi helyzetben volt, azonban az elhárítás szükséges mértékét túllépte, így javára a jogellenességet kizáró ok nem állapítható meg. Az indokolás szerint a védekezés során benne ijedség vagy menthető felindulás nem alakult ki, így büntetésének enyhítésére sincs lehetőség. Ezzel szemben a másodfokon eljáró ítélőtábla a támadás időpontjából, váratlanságából, valamint az apa korábbi erőszakoskodásaiból arra következtetett, hogy a támadás a vádlottból ijedséget váltott ki, így javára a büntetés enyhítését lehetővé tevő rendelkezést alkalmazta.⁹⁸⁵

A BH 1982. 124. számon közzétett döntésben a két támadó *éjjel* kívánt az elhárító személy házába bántalmazási szándékkal bemenni. A védekezés az egyik támadó életének kioltását eredményezte (*XXXI. jogeset*).

Az I. r. és II. r. vádlott között korábban munkakapcsolat volt, II. r. azt szerette volna, ha I. r. vádlott továbbra is nála dolgozik, azonban ettől I. r. elzárkózott. Emiatt a vádbeli napot megelőzően II. r. vádlott és a sértett több alkalommal lakásán meglátogatta, ahol rendre megfenyegették, valamint megölését helyezték kilátásba, ha I. r. vádlott nem megy vissza hozzá dolgozni. A vádbeli napon a két személy ugyanúgy késő este bántalmazási céllal érkezett I. r. vádlotthoz, aki védekezésképpen – mivel félt tőlük – előre bezárkózott. II. r. vádlott az ajtó kinyitására szólította fel I. r. vádlottat, aki észrevette, hogy az ablakpárkányon levő televízió befelé csúszik, ezért azt elkapta és letette a földre. Közben észrevette, hogy a sértett a televízió tetejéről leemelt vázát úgy tartja kézben, mintha hozzá akarná vágni és egyidejűleg a lábát már a párkányra tette. Ekkor az asztalról felkapta az ott levő 19 cm pengehosszúságú konyhakést és erőtel-

⁹⁸³ Uo.

⁹⁸⁴ Fővárosi Bíróság 17.B.692/2006/12.

⁹⁸⁵ Fővárosi Ítélőtábla 3.Bf.193/2008/7.

jes mozdulattal a sértett felé szúrta. A szúrás a sértett nyakának bal oldalát érte és a gyűjtő, valamint a verőeret találta el. A seb nyomban erőteljesen vérezni kezdett. A II. r. rákiáltott az I. r. vádlottra: „mit csináltál te örült, elvénzik”, majd a helyszínről elszaladt. Ezután az I. r. vádlott a ház lakóival mentőkért telefonáltatott, de a kiérkező orvos már csak a halál beálltát tudta megállapítani.

Az LB az I. r. vádlottat az emberölés büntette miatt emelt vád alól felmentette, mivel úgy ítélte meg, hogy jogos védelmi helyzetben cselekedett. A bíróság álláspontja szerint a szükségesség mértékét ugyan túllépte, azonban ez arra az ijedtségre volt visszavezethető, amelyet a támadók ismételt látogatása generált. Emellett a bíróság arra is rámutatott, hogy az ijedtség komoly félelemérzettel is párosult, amit a támadók korábbi magatartásai mellett, az általuk képviselt erőfölény, valamint a kiszolgáltatott élethelyzet (ti. az álmából felébresztett, otthon egyedül tartózkodó I. r. vádlott az éjjeli órákban más segítségére sem számíthatott) még fokozott is. Az LB méltányosan ítélte meg a védekező cselekményét, és úgy ítélte meg, hogy a kialakult félelemérzet őt képtelenné tette az elhárítás szükséges mértékének felismerésére, ezért az LB felmentette. A legfőbb bírói fórum tehát maximálisan figyelemmel volt a védekező kiszolgáltatott helyzetére, és a javára értelmezte a rendelkezésre álló jogszabályi rendelkezéseket.

A szituációs jogos védelem által szabályozott élethelyzetek közül jelen jogesetben kettő esetkör alkalmazhatósága is felmerül. Az ítéleti tényállás szerint a sértett éjjel, lakásba történő jogtalan behatolást [Btk. 22. § (2) bek. b) pont, ba) alpont] nem valósított meg, mivel teljes testtel nem tudott bemenni a házba, azt a védekező ölési cselekményével megakadályozta. Erre figyelemmel az említett rendelkezésre hivatkozás nem foghat helyt. Időben később azonban ezt a cselekményt egy személy elleni jogtalan támadással közvetlenül fenyegető helyzet kialakulása [Btk. 22. § (2) bek. a) pont aa) alpont] követte, így a szituációs jogos védelem e rendelkezés alapján már adott lehetne.

Következtetésként megfogalmazható, hogy az éjjeli támadás ténye hasznos érv lehet a támadással összefüggő ijedtség kialakulásának igazolására. A vizsgált döntések alapján ugyanis a judikatúra elismerni látszik, hogy az éjjeli elkövetés – a támadót helyzeti előnybe hozva – a támadást váratlanná, a megtámadottat ezen keresztül pedig kiszolgáltatottabbá teheti. A kiszolgáltatottságot továbbá fokozhatja az a tény is, hogy ebben a napszakban a megtámadott rendszerint mások segítségére sem számíthat. Ez az érzés pedig olyan emocionális reakciót válthat ki a védekezőből, amely nem teszi lehetővé számára az elhárítás kifejtése részleteinek higgadt végiggondolását. A joggyakorlat tehát korábban is felismerte, hogy az éjjeli támadás olyan ok lehet, amellyel okozati összefüggésben ijedtség alakulhat ki. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy a vádlott *de lege lata* nincs rákényszerítve ezen érvelés végigvitelére. A korlátlan elhárítás lehetőségét ugyanis már az éjjeli támadás ténye megalapozza, anélkül, hogy az ijedtség létrejöttét igazolni kellene [vö. Btk. 22. § (2) bek. a) pont aa) alpont]. Álláspontom szerint ezen a téren nagy szükség lenne – a Btk. 22. § (2) bekezdésének deregulációjával – a bírói mérlegelés lehetőségének újbóli biztosítására, mivel az nem lehet kétséges, hogy csak az éjjeli történések töredéke során találja magát a megtámadott teljesen védtelen helyzetben. A szituációs jogos védelem szabálya azonban ilyen élethelyzeteket is lefed, ami a visszaélészerű elhárítás potenciális lehetőségére figyelemmel kifejezetten aggályos.

B) Személy elleni, *felfegyverkezve* vagy *fegyveresen* elkövetett támadás

A személy elleni támadások esetében gyakori, hogy a támadók eszköz igénybevételével kívánják a megtámadottat elrettenteni, ezáltal pedig ellenállását megtörni. Természetesen az ilyen típusú agresszió érzelmet válthat ki a védekezői oldalon: a megtámadottban félelemérzet, és ezzel összefüggésben ijedtség alakulhat ki (*XXXII. jogeset*).

Az I. r. vádlott és fia, a II. r. vádlott között haragos volt a viszony. A vádbeli napon a fiú sérelmezte, hogy apja a kerékpárját elvitte. Utóbbi pedig felrótta II. r. vádlottnak, hogy nem járul hozzá a háztartás fenntartásához. Ezt követően a II. r. vádlott hozzáfogott, hogy szétszedi a kerékpárt, de apjával szembeni indulata hatására a kezében lévő 15-ös méretű villáskulccsal berontott az I. r. vádlotthoz. Fellökte az ágyra, majd a kulccsal a kezében borogatni kezdett a szobában, melynek során az ágy mellett álló TV-készüléket is leverte. Amikor az I. r. vádlott felállt az ágyról, megkérdezte a II. r. vádlottat, hogy „mi van, megbolondultál?”, erre ő közölte vele, hogy „na, most kinyírlak” és nekiment az apjának. Ekkor dulakodás alakult ki közöttük és a II. r. vádlott a kezében lévő villáskulccsal megütötte I. r. vádlottat. Az ütés I. r. vádlottnak nyolc napon belül gyógyuló sérülést okozott, és nem állt fenn a súlyosabb sérülés bekövetkezésének lehetősége. Az I. r. vádlott azonban az eszköztől, ütéstől, a vér okozta melegségérettől megijedt, és a kályhán lévő 9 cm pengehosszúságú rugós kést felkapta, majd egy alkalommal kis erővel hasba szúrta a II. rendű vádlottat. A kést marokra fogta, a kés pengéje a hüvelykujjánál állt ki a markából.

Az I. r. vádlott bántalmazása folytán a II. r. vádlott nyolc napon belül gyógyuló sérülést szenvedett. Figyelembe véve azonban az elkövetés eszközeit a rugós kést, a sérülés anatómiai testtájékát, valamint a bántalmazás módját, súlyosabb, a hasfalon áthatoló, hasüreget megnyitó sérülés bekövetkezésének a lehetősége fennállt.⁹⁸⁶

A bíróság az I. r. vádlott javára megállapította a jogos védelmi helyzetet. Az indokolás nem mondja ki *expressis verbis*, hogy az elhárítás az arányosság követelményét sértette, de ez kiderül abból, hogy a bíróság a védekező javára a mennyiségi túllépésre irányadó rendelkezést alkalmazta. A bíróság szerint ugyanis az *eszközzel, folyamatosan támadó* II. r. vádlott jelenléte, valamint az okozott sérülés észlelése az I. r. vádlottból olyan ijedtséget váltott ki, amely az intenzívebb elhárítás kifejtéséhez vezetett. Ennek alapján az I. r. vádlott büntetését a megyei bíróság enyhítette. A döntés elsőfokon jogerőre emelkedett.

A következő esetben a bíróság a késsel való agresszív támadás ténye és a védekezőben létrejövő ijedtség között állapított meg oksági kapcsolatot (*XXXIII. jogeset*).

A borsodi község egyik utcájában lakó három család között haragos volt a viszony, többször került sor közöttük összetűzésre. A vádlott miután szabadságvesztés büntetéséből feltételesen szabadult, az egyik család – amelynek a sértett is tagja – a korábbi konfliktusok okán számos alkalommal öléssel fenyegették meg őt és hozzátartozóit.

A vádlott a község egyik utcájában találkozott egyik távoli rokonával, és vele beszélgetésbe elegyedett. Hamarosan a közelben megjelent a sértett is. A karjában tartott, egy évesnél fiatalabb kisfiát – betérve az egyik portára – „fogd meg a gyereket!” kijelentés kíséretében (minden további indokolás nélkül) átadta az ott tartózkodó, házkörüli munkát végző személynek. Ezután a sértett – visszatérve az utcafrontra – mindkét karján könyékig felgyúrte pulóverét és megindult a

⁹⁸⁶ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 8.Fk.406/2007/47.

beszélgetők felé. Erre mind a vádlott, mind pedig beszélgetőpartnere felfigyelt. A sértett éppen ekkor vette elő jobb kezével a ruházata derékmagasságában, hátul elrejtett nagyméretű konyhakését, amelynek pengéje a kisujjánál meredt lefelé. Ezen eszköz 100 g súlyú, 32,5 cm hosszúságú. A hegyben végződő, egyélű tárgy pengéje 19,5 cm hosszú. A sértett – látva, hogy vádlott is felfigyelt érzésére – meggyorsította lépteit és szitkozódva felé indult. Vádlottban tudatosult, hogy régi haragosa részéről legalább súlyos sérülését magába rejtő támadás fenyeget. Az előzmények és az aktuálisan tapasztaltak gyakorlatilag egyidejűleg váltottak ki belőle ijedséget és felindultságot, miért is jobb keze markába vette jobb farzsebéből kiemelt bicskáját, amelynek kb. 11 cm hosszúságú pengéje a kisujjánál meredt lefelé. Amikor sértett már néhány méterre megközelítette – hallva fenyegetőzését és látva a késsel kifejtett csapkodó mozdulatait –, akkor vádlott is megtett egy-két lépést felé. Végül – testközeli, álló helyzetükben – szemből szűrni, vágni kezdték egymást, s dulakodásuk hevében a földre kerültek, ahol kifulladásig folytatták az eszközös tettelegességet. Ennek során sértett eszköztartást nem változtatott, míg vádlott kezében akár meg is fordulhatott a bicska úgy, hogy annak hegye immáron a hüvelyk és mutató ujjai között meredt előre.

Ezt követően a vádlott segítségkérés végett elhagyta a helyszínt, míg a sértett tizenöt métert vonszolta magát, majd percekkel belül belehalt sérüléseibe.⁹⁸⁷

Az elsőfokú bíróság döntését a 2009. évi novella hatálybalépését követően hozta meg, így enyhébb megítélést lehetővé tevő törvényként az elbíráláskor hatályban lévő Btk.-t alkalmazta. Álláspontja szerint a vádlott magatartása sértette az arányosság követelményét, ez azonban a támadás körülményei által kiváltott ijedségére volt visszavezethető. Ennek alapján a vádlottat az emberölés vádja alól felmentette. A másodfokú bíróság az ítéletet helybenhagyta, azonban utalt arra, hogy a felmentés jogcímeiként akár az (1) bekezdésre is lehetett volna hivatkozni, mivel a támadás élet ellen irányult: „E részben ugyanakkor utalni kell rá, hogy rendszerint a késsel történő támadás késsel való elhárítása, a támadó életének kioltása nem jár az arányosság sérelmével. Az adott perbeli szituációban ugyanakkor a másodfokú bíróság nem talált kellő indokot a felmentés jogcímének megváltoztatására, azaz kizárólag a Btk. 29. § (1) bekezdésének alkalmazására.”⁹⁸⁸ Ez a megjegyzés már azzal a fentiekben kifejtett megállapítással van összefüggésben,⁹⁸⁹ miszerint a felfegyverezve, de még inkább a fegyveresen megvalósított támadások esetén az elkövetés eszközéből mint tárgyi tényezőből a cselekmény tényleges élet ellen irányultságára lehet következtetni, így annak vélelmezésére nincs is szükség. Ahogy az ítéletábra is kiemelte: az ilyen típusú támadásokkal való szembeszegülés esetén a a korlátlan elhárítás joga a „klasszikus” jogos védelmi szabályok alapján is fennáll.

C) Személy elleni, *csoportosan* elkövetett támadás

A támadás csoportos megvalósítása fokozza annak veszélyességét, a támadók oldalán jelentkező túlerő révén ugyanis a megtámadott helyzete még szorongatottabbá válhat.⁹⁹⁰

⁹⁸⁷ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 4.B.241/2009/52.

⁹⁸⁸ Debreceni Ítéletábra Bf.II.91/2010/11.

⁹⁸⁹ Vö. IV. rész 3.1.5. fejezet.

⁹⁹⁰ Az LB értékelése szerint: „A csoport tagjainak együttes jelenléte és összehangolt tevékenysége egyfelől megkönnyíti a bűncselekmény elkövetését, másfelől megnehezíti az ellene való védekezést. Ebben nyilvánul

Az ítélezési gyakorlat korábban egységet mutatott abban, hogy a számbeli fölényben lévő támadókkal szembeni fellépést méltányosan kell megítélni.

Ehhez a situációhoz kapcsolódó első joggyakorlati példa a BH. 1982. 173. számon közzétett eset (*XXXIV. jogeset*).

A vádbeli napon az esti órákban a vádlott az eszpresszóban tartózkodott, ahová utóbb betért a sértett is honvéd tiszthelyettes sógorával és még két katonával. A sértett sértő, fenyegető kijelentéseket tett a vádlottra majd ököllel arcul ütötte, amit a vádlott viszonzott. Az említett két katona ezután lefogta a vádlott karjait, és a sértett ilyen helyzetben ismét megütötte őt, arca vérezni kezdett. A további tettegességnek a honvéd tiszthelyettes vetett véget, aki közölte a vádlottal, hogy nyugodtan hazamehet, a katonák nem fogják bántani. Amikor a történetek miatt felindult vádlott kilépett az eszpresszóból, a sértett támadólag szaladt feléje. A vádlott menekülni kezdett, de a sértett utolérte és hátulról megütötte. Az egyik katonával együttesen bántalmazta ezután a sértett a vádlottat, ütöttek, és amikor a földre került, rugdalták is. A közlekedési baleset következtében 70%-os rokkant és ezért menekülési képességében mintegy 30-40%-ban korlátozott vádlott a bántalmazás elől hempergéssel igyekezett kitérni, majd a sértett lábába kapaszkodva sikerült felállnia. Tovább menekült, a sértett azonban követte őt. A vádlott ekkor elővette zsebéből a 8-10 cm pengéshosszúságú zsebkését, kinyitotta és szembe fordult az őt még mindig támadó sértettel, aki felemelt kézzel ment feléje. Ekkor a vádlott a közepesnél valamivel nagyobb erővel a bal oldalába szúrta. Ezután a sértett társai a vádlottat ismét földre rántották, bántalmazták, míg végül is a vádlottnak sikerült elmenekülnie.

A történeti tényállás szerint a vádlottal szemben egy csoportosan elkövetett erőszakban megnyilvánuló támadás bontakozott ki, amit a vádlott úgy háritott el, hogy a sértett életét kioltotta. Az LB azt az álláspontot foglalta el, hogy ugyan az arányossági kritériumot a vádlott megszegte, azonban olyan mértékű ijedtség uralkodott el rajta a kiszolgáltatott situáció miatt, hogy az képtelenné tette az arányossághoz kapcsolódó követelmény felismerésére, ezért őt a bíróság felmentette. A jogeset hatályos joggal történő összevetése a fenti példákhoz hasonló eredményre vezet, fennáll ugyan szituációs jogos védelmi helyzet, azonban ezzel együttesen nincs akadálya a mennyiségi túllépésre vonatkozó rendelkezés felhívásának sem, mivel a kialakult kiszolgáltatott élethelyzet egyúttal magával vonta az elhárításhoz fűződő ijedtség létrejöttét is.⁹⁹¹

Ezzel egyezően foglalt állást a legfőbb bírói fórum az alábbi ügyben is (*XXXV. jogeset*).

A vádlott élettársával, a vele haragos viszonyban levő R. J. pedig L. K. és B. L. társaságában a késő esti órákban italozás után a kisvendéglőből ugyanazon az útvonalon indult haza. Útközben, amikor a vádlott és élettársa R. J. és társai mellett elhaladt, R. J. odaszólt a vele egy társaságban levő B. L.-nek: „most kéne megverni”. Mindezeket hallotta a vádlott, de R. J. kijelentésére

meg a csoportos elkövetés fokozott társadalomra veszélyessége az egyszerű többes elkövetéshez képest” 2/2000. BJE.

⁹⁹¹ Hasonló következtetések vonhatók le a BH 1984. 84. számú döntésből is, ott a támadók azonban csupán ketten voltak, így nem alakult büntetőjogi értelemben vett csoportos elkövetés. Ennek ellenére az LB az akkori Btk. 29. § (3) bekezdését alkalmazta, és a korlátlan enyhítés lehetőségét biztosította a hátrányos helyzetben lévő védekező javára.

megjegyzést sem tett, és folytatta útját. R. J. ilyen vádlotti magatartás ellenére tovább ösztönözte társát a verekedésre, majd társaival együtt a vádlott után is futott, miközben durván káromolva a vádlottat, azt kiáltotta neki: „állj meg, most meghalsz.” Amikor R. J. és társai a vádlottat és élettársát már utolérték, a vádlott megállt. R. J. nyomban a vádlottra támadt, s ekkor is arra biztatta B. J. sértettet, hogy ő is üsse a vádlottat. A sértett még ekkor is előbb igyekezett R. J.-t és a vádlottat szétválasztani, de később ő is a vádlottra támadt, és azt ott ütötte, ahol érte. Ütései elől a vádlott – anélkül, hogy azokat viszonyozta volna – egy fa tövébe leguggolva védekezett, de a sértett ebben a helyzetben is tovább ütlegette. Ekkor a vádlott élettársa a vádlott nyitott zsebkését annak a kezébe csúsztatta. A guggoló helyzetből felemelkedő vádlott továbbra is arra kérte a sértettet, hogy hagyja abba a bántalmazását, és mivel ennek ellenére az tovább ütlegette őt, a vádlott a 8 cm pengehosszúságú zsebkéssel előbb nagy erővel csapott B. L. jobb mellkasára, majd ismételtén a késsel csapott felé, amikor is a sértett maga elé emelte a bal karját, s így a szúrás a bal alkart érte. A szúrás átvágta a I I . bordát, és kb. 1 hónap alatt gyógyuló bevérzést – míg a második szúrás 8 napon belül gyógyuló sérülést okozott.⁹⁹²

Az LB álláspontja szerint a jogos védelmi helyzetben lévő vádlott a támadással arányban nem álló védekezést választott, ezért azonban felelősségre nem vonható, mivel a támadók erőfölénye és meg-megújuló támadása belőle olyan menthető felindulást váltott ki, ami képtelenné tette az elhárítás szükséges mértékének felismerésére.

Az erőfölényben megvalósított támadás különösen agresszív formáját jelenti a lincselés. E kérdést illetően határozottan foglalt állást az LB (*XXXVI. jogeset*).

A terhelt testvérével a községi italboltban szórakozott. Ennek során szóváltásba keveredtek A. M. sértettel, D. Gy.-vel és másokkal. Amikor a testvérek elhagyták az italboltot, az utcán a sértett tovább vitatkozott velük. Ekkor a terhelt testvére előrántotta zsebkését, és a sértettet hasba szúrta, a terhelt pedig borotvával csapott a irányába, de nem érte el. Ezután a testvérek a helyszínről a közeli házba futottak, ahol éppen lakodalmat tartottak. Ugyanakkor a sértett közölte a közelben levő társaival, hogy: „a piszkos cigányok megszúrtak”. Ezután A. M. sértett 8-10 társával együtt, karókkal felfegyverkezve a lakodalmas házhoz mentek, ahol követelték, hogy a két cigányt adják ki nekik, mert ellenkező esetben szétverik a lakodalmat. Ennek elkerülése végett a család a testvéreket kiutasította a lakásból. Amikor a testvérek az ajtón kiléptek, A. M. sértett és társai nekik estek, és karókkal ütlegetni kezdték őket. A terhelt testvére erre elővette a zsebkését, és azt – egyik karját védekezőleg maga elé tartva – a sértett mellkasába döfte. Ugyanebben a pillanatban D. Gy. a terhelt testvérének jobb karjára ütött karóval, amitől ő csonttörést szenvedve feljajdult, és meghajolva visszakúszott a lakodalmas házba, a terhelt pedig elfutott a helyszínről, de A. M. sértett utána ment, és ütlegette. A terhelt az ütések ellen borotvával védekezett, és A. M. sértett műbőr kabátját, továbbá bal kezének kis ujját megsértette, majd amikor D. Gy. is odaszaladt, őt is megvágta a bal arcfelén. A. M. sértett hasszúrása – melyet a terhelt testvére okozott – nem sértett életfontosságú szervet, de a mellkasát ért szúrás a szívet találta, és rövidesen halált okozott. A terhelt által D. Gy.-nek borotvával okozott vágás a fülkagyló felső végénél, a hajas fejbőrnél kezdődött, és a fülkagylót átvágva haladt az állcsontig. E

⁹⁹² BJD 4678.

metszett sérülések 8 napon túl gyógyultak, de a közel futó életfontosságú erek miatt emberélet kioltására is alkalmasak voltak.⁹⁹³

Az LB döntésének jogi indokolásában kifejtette, hogy lincselés jellegű támadás esetén fel sem merülhet az arányosság kérdése. Egy ilyen életveszélyt magában hordozó szituáció a védekező részéről ugyan rendszerint szorongatottságot is kivált, azonban ennek nincs jelentősége, mivel a cselekmény élet ellen irányultsága védekezést eleve korlátlanná teszi.

A csoportos elkövetéshez kapcsolódó elemzés összegzésképpen elegendő idézni a legfőbb bírói fórum alábbi elvi megállapítását, amely világosan rávilágít a túlerőként jelentkező támadás és a védekezői oldalon kialakuló ijedtség összefüggésire:

„Túlerőben levő személyek kitaró jogtalan támadása a vádlottban olyan súlyos ijedtség kiváltására alkalmas, amely őt képtelenné teheti arra, hogy az elhárítás szükséges mértékét felismerje.”⁹⁹⁴

D) *Az elemzés tézise*

A vizsgálat körébe bevont egyes jogesetek korábbi bírói gyakorlat szerinti büntetőjogi megítélése igazolni látszik a hipotézisben foglaltak helytállóságát. Nyilvánvaló, hogy a prezentált ügyek csak egy kis szeletét jelentik a releváns joggyakorlatnak. Nem is lehetett célom a judikatúra teljes feltárása, ehelyett arra fókuszáltam, hogy a korábbi ítélkezési gyakorlatnak a kiszolgáltatott helyzetben adott védelmi reakció méltányos megítélésére vonatkozó törekvését igazoljam. Az esettanulmányok rámutattak, hogy a megtámadott szorongatott állapota nem maradt értékelés nélkül: a bíróságok a mennyiségi túllépésre vonatkozó – a hatályos joghoz képest meglehetősen szigorú feltételeket támasztó – rendelkezések valamelyikét hívták fel, arra figyelemmel, hogy az adott szituáció milyen mértékben befolyásolta az elhárításhoz fűződő védekezői tudattartalmat. Mindezekre tekintettel mondható az, hogy a szituációs jogos védelem kodifikálásának szükségessége kétségsbe vonható, mivel a mennyiségi túllépéshez fűzött büntethetőséget kizáró ok kellőképpen biztosíthatja az ilyen életbeli helyzetek megfelelő értékelését azáltal, hogy ezek a szituációk rendszerint ijedtséget vagy menthető felindulást váltanak ki.

Elemzésem konklúziója egybevág TÓTH Mihály azon véleményével is, amely szerint az új szabály „diszfunkcionális következmények lehetőségét teremtette meg, ott, ahol a bíróságok korábban az éjjel, fegyveresen vagy csoportosan behatolók esetében – ha ennek feltételei fennálltak – (tehát funkcionálisan) a védekezés legvégső határait eddig is elismerték. Az említett körülmények szinte kivétel nélkül alapot adtak a védekezés jogosságának elfogadása mellett, a szükséges mérték (általában ijedtség vagy menthető felindulás címén történő) túllépésének tolerálására is.”⁹⁹⁵ Mindezekre figyelemmel csak egyetérteni lehet TÓTH azon végkövetkeztetésével is, miszerint a szituációs jogos védelem törvénybe iktatása „indokolatlan és jogilag indokolhatatlan lépés volt.”⁹⁹⁶

⁹⁹³ BJD 4679.

⁹⁹⁴ BJD 5668. E döntést csak azért nem vontam a részletes vizsgálat körébe, mivel a történeti tényállás nem volt szubszumálható a törvényi szituáció alá (két személy vett részt a támadásban).

⁹⁹⁵ TÓTH 2012, 28.

⁹⁹⁶ TÓTH 2013b, 532.

3.2. Ijedtségből vagy menthető felindulásból származó (mennyiségi) túllépés

A szükséges mérték túllépése miatti büntetőjogi felelősség akkor is kizárt, ha a túllépés a védekezőben, a támadás által kiváltott *ijedtségre* vagy *menthető felindulásra* vezethető vissza [Btk. 22. § (3) bek.]. E rendelkezés a kodifikált büntetőjog kezdetei óta jelen van a büntető anyagi jogban, részben változó tartalommal. Az 1962 és 2009 közötti időszakban ugyanis nem volt feltétlen büntethetőséget kizáró ok, vizsgálni kellett, hogy az ijedtség vagy menthető felindulás a szükségesség mértékére vonatkozó felismeri képességet korlátozta vagy kizárta. Előbbi esetben a büntetés korlátlan enyhítésének, míg utóbbi helyzetben felmentésnek volt helye. A 2009. évi novella azonban visszaállította a korábbi joghelyzetet, és az említett személyi körülmények fennállta – a beszámítási képességre gyakorolt hatásuktól függetlenül – a büntethetőség kizárásához vezet. Rendszertani értelemben e rendelkezés – a Btk. 22. § (2) bekezdésével egyezően –bűnösséget (elvárhatóságot) kizáró ok.

Az említett szubjektív tényezők különböző lelkiállapotokat takarnak, és azokat a bíróságnak úgy kell megítélnie, ahogy azokat a megtámadott észlelte.⁹⁹⁷ Az *ijedtség* a támadás által kiváltott olyan emociális reakció, amely alkalmas a védekezőben félelemérzet kialakítására. A félelem pedig általában nem teszi lehetővé a támadással való szembeszállás racionális végiggondolását, ami a védekezés sikerességének esélyét is ronthatja. A *menthető felindulás* gyakran ijedtséggel jár együtt, azonban attól különböző érzelmi reakciót jelent. A felindulás éplélektani alapon kialakuló olyan érzelmi állapot, amely a védekező tudatát elhomályosítva gátat szab a védekezési lehetőségek higgadt számbavételének.

Kérdésként merülhet fel azonban, hogy a támadások többsége ilyen érzelme(ke)t vált ki a védekezőből, kivéve például, ha a megtámadott előre számolt a támadással, ezáltal arra fel tudott készülni. Erre a problémára nézve tartalmazott normatív mércét a 2009. évi novellát megelőző szabályozás, amely kötelezővé tette a jogalkalmazás számára az ijedtség beszámítási képességre gyakorolt hatásának vizsgálatát. E feltételeket a jogalkotó azonban kiiktatta a törvényből, e döntéssel azonban csupán kriminálpolitikai, de semmiképpen sem garanciális szempontból lehet vitatkozni. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy a Btk. 22. § (3) bekezdés által lefedett szituációkban az elhárító jogos védelmi helyzetben van, az a körülmény pedig, hogy a jogalkotó bizonyos alanyi tényezőkre figyelemmel lemond a szükséges mérték megkövetelésétől, a jogalkotói döntési kompetencia körébe tartozik.

Mindkét állapot tehát a támadások gyakori kísérőjelensége. Erre figyelemmel nagy jelentősége lehet a bíróságok e kérdést érintő mérlegelési szabadságának. A legújabb hazai gyakorlatból az ijedtség és menthető felindulás széles értelmezésére vonható le következtetés, mivel e fogalmaknak egyfajta negatív jellegű meghatározást adnak: „A jogos védelem túllépéséért a védekező csak akkor felel, ha a jogtalan támadás belőle ijedtséget vagy indulatot nem váltott ki, s az enyhébb – ám célravezető – elhárítási módot tudatosan tette félre, amikor a súlyosabb kimenetelű választotta, mert ezáltal a jogos védelmet a megtorlás eszközeként alkalmazta, amelyre ez a jogintézmény nem ad felhatalmazást.”⁹⁹⁸ Hasonlóképpen foglalt állást a Győri Ítélőtábla: „A vádlott részéről nem lehetett megállapítani, hogy az elhárítás szükséges mértékét minden ijedtség nélkül, céltudatosan lépte volna túl.”⁹⁹⁹ Még egyértelműbben fogalmazott a Debreceni Ítélőtábla: „Az arányosság követelményének sérelme az elhárítás szükséges mértékének túllépése csak akkor zárhatja

⁹⁹⁷ Így pl. Győri Törvényszék B.326/2011/26.

⁹⁹⁸ Uo.

⁹⁹⁹ Győri Ítélőtábla Bf.88/2012/12.

ki a büntethetőségi akadály hatályosulását, ha az állapítható meg, hogy a jogosan védekező az elhárítás szükséges mértékét minden ijedtség és menthető felindulás nélkül hűvös józansággal cselekedve céltudatosan lépi túl.”¹⁰⁰⁰

E megközelítés tehát kifejezetten a védekező javára szól, aggályos azonban abban a tekintetben, hogy nem is törekszik a törvény által nevesített érzelmi állapotok tényleges fennforgásának vizsgálatára. Ráadásul az enyhébb elhárítási lehetőség nem céltudatos félretétele ekvivalensnek nem tekinthető az ijedtség vagy menthető felindulás és a túllépés közötti kauzális viszony meglétével. Ez utóbbi oksági kapcsolat bizonyítása a Btk. 22. § (3) bekezdésének felhívásához pedig nélkülözhetetlen volna.

¹⁰⁰⁰ Debreceni Ítéltábla Bf.I.212/2011/4.

ÖSSZEGZÉS

Jelen dolgozat elkészítésének előzetes célja a *jogos védelemre vonatkozó törvényi rendelkezések teleologikus értelmezése* volt. Jóllehet e jogintézménnyel már több tudományos monográfia és tanulmány is behatóan foglalkozott, mégis az említett megközelítés a hazai büntetőjog-tudományban – legalábbis a jogos védelmet illetően – mindeddig nem ismert és nem alkalmazott vizsgálati szempont volt. Dolgozatom elsősorban ezt az űrt kívánja betölteni arra is figyelemmel, hogy az Alaptörvény a jogszabály-értelmezési módok közül a törvényi, illetve újabban a jogalkotói cél vizsgálatának kiemelt jelentőséget tulajdonít (28. cikk). Ebben a témakörben a jogszabály-interpretáció jelentősége pedig egyre nagyobbak mondható, mivel a jogintézménnyel összefüggő kriminálpolitikai (jogalkotói) hozzáállás megváltozásával részben a hazai pozitív jogi szabályozás és joggyakorlat is átalakult. Az új rendelkezések és az ezekhez kapcsolódó joggyakorlati iránymutatások pedig nem nélkülözik az értelmezésre szoruló kérdéseket.

Mindezekre figyelemmel vizsgálódásom kiindulópontjaként a *jogos védelem ratio legisével* foglalkoztam. A német büntetőjog-tudományban erre nézve monista és dualista koncepciók alakultak ki. Az egyes teóriák által felsorakoztatott érvek ismertetésével világozóssá vált, hogy *de lege lata* a magyar szabályozásból alapvetően a *dualista (egyesítő) elmélet követésére lehet következtetni*: a jogos védelem ugyanis a direkt egyéni jogtárgy-védelmen túl általánosságban a jogrendet is védi, vagyis a védekező nem kizárólag saját vagy más, hanem az állam érdekében is eljár.

Ezzel együtt tendenciaként volt megfogalmazható, hogy a jogszabályi környezetből és a legújabb joggyakorlatból egyre inkább az *individualista felfogás térnyerése* rajzolódik ki, miáltal a hangsúly a védekező magatartásának méltányos és indokolatlan korlátozásoktól mentes megítélésére került. Ezt kívánja kifejezni *szimbolikus jelleggel* több, relatíve újnak mondható jogalkotási „termék” is, így például a jogos önvédelem alapjogi deklarációja (Alaptörvény V. cikk), a szituációs jogos védelem [Btk. 22. § (2) bek.] és a megelőző jogos védelem (Btk. 21. §) kodifikálása is.¹⁰⁰¹ Az individuális irányzat dominánssá válása álláspontom szerint is támogatandó, hiszen a védekezés során a megtámadott a saját érdekében jár el, a jogrend oltalmazását pedig egy modern jogállamban nem lehet már az egyén feladatává tenni. Ez a felfogás a paternalista állami berendezkedés sajátja, amely a szocialista jogrend uralma idején hazánkban is jellemző volt. Ezzel szakítva, az individualista irányzat elfogadásával például könnyen magyarázható az elhárító cselekménnyel összefüggésben a szigorú arányossági kritérium támasztásának elfogadhatatlansága, valamint a közérdek védelmének törvényből történő kiiktatásának szükségessége. Utóbbi jogtárgy védelme ugyanis tényleges joggyakorlattal nem rendelkezik, szabályozása dogmatikai indokokra figyelemmel is funkciótlannak mondható.

A *ratio legis* körbejárását követően a következő gondolati lépcsőt a *jogtárgyvédelmi funkció* konkretizálása jelentette. Alapvetésként fogalmaztam meg, hogy a jogos védelem

¹⁰⁰¹ Álláspontom szerint ezzel szemben nem csupán szimbolikus, hanem valódi jelentősége volt a kiterési kötelezettség eltörlésére vonatkozó rendelkezés [Btk. 22. § (4) bek.] törvénybe iktatásának, mivel korábban a bírói gyakorlat – a nullum crimen sine lege elvvel összeegyeztethetetlen módon – bizonyos helyzetekben a védekezőtől megkövetelte a „megfutamodást”. Ezzel együtt ez a rendelkezés is az individuális felfogás térnyerésére utal.

szabályozása ún. *felelősségelimináló jogtárgyvédelmet* eredményez, mivel alkalmazásával kizárhatóvá válhat azon cselekmények jogellenessége, amelyek meghatározott jogi tárgyak megóvását célozzák. Elemzésemben részletesen kitértem a Btk. 22. § (1) bekezdésében szerepeltetett „személy”, „javak” és „közérdek” fogalmak meghatározására. Mivel az individuális érdekek alkotmányos védelmet is élveznek, ezért a releváns alkotmánybíróági joggyakorlatot is bevontam a vizsgálat körébe. A német jogirodalom-joggyakorlat által kimunkált egyes érvek hasznosítása is segítette a felmerülő kérdések megválaszolását. Az egyes elméleti problémák joggyakorlati jelentőségére szemléltető jogeseteken keresztül irányítottam rá a figyelmet. Konklúzióként – az individuális szemlélettel összhangban – az *egyéni jogi tárgyak hatókörének extenzív értelmezésére, míg a közérdek deregulációjára tettem javaslatot*.

A monográfia további két nagyobb része a *jogos védelmi helyzet* egyes ismérveinek elemzését foglalja magában. Ennek keretében először az elhárítási jogot generáló jogtalan támadás, majd az arra reagáló védelmi cselekmény egyes kérdéseivel foglalkoztam. A *támadásnak önálló ismervét jelenti annak jogtalansága*. Hivatkozva a kiinduló premisszára, álláspontom szerint ez a jogtalanság nem büntetőjogi értelemben értendő, mivel szabályozásának célja a büntetőjogi felelősség kizárása, és nem pedig annak megalapozása. Ebből kifolyólag nemcsak büntetőjogi normasértés alapozhat meg jogos védelmi helyzetet: a szóba jöhető egyéb jogtalansági formákra külön kitértem.

A tanulmány *negyedik részében az elhárító cselekményre* vonatkozó szabályokkal foglalkoztam. Rámutattam az *irányadó jogegységi határozat ellentmondásos* pontjaira, illetve bemutattam a szükségesség fogalmát újabban értelmező elvi határozatokat. Következtetésként fogalmaztam meg, hogy a jogos védelem egyes alapfogalmait (pl. támadás, szükségesség) az ítélezési gyakorlat esetről esetre értelmezi, miáltal a jogegység megteremtésére is csak elvi határozatokon keresztül nyíltat lehetőség. Ebben a tekintetben tehát precedenseken alapuló ítélezési tevékenység dominánssá válása várható a jogos védelemhez kapcsolódó jogalkalmazásban.

Dolgozatomban igyekeztem ezekre a jogegységi határozat alapján felvetődő, vitás kérdésekre válaszokat találni, és azokat megfelelő – nemcsak a hazai, hanem német irodalomban (is) fellelhető – jogi érvekkel alátámasztani. Ezek az érvek az ügyészégi jogalkalmazás során is hasznosíthatók lehetnek, ha a bírósági eljárásban, vagy még korábban a nyomozati szakban a 4/2013. BJE alkalmazásának szükségessége merül fel. Azonban utalni kell arra, hogy az alkotmányossági és büntetőjog-dogmatikai aggályokkal terhes – vagy éppen nélkülözhető – normaszöveg korrigálásának ódiúmat nem lehet a jogalkalmazóra testálni. Ez kizárólag jogalkotói feladat. Ezzel összefüggésben emlékeztetek arra, hogy a megfogalmazott hipotézist igazolva megállapítottam azt is, hogy *a szituációs jogos védelem kodifikálása megkérdőjelezhető jogalkotói döntés volt*. Levontam továbbá azt a konklúziót is, hogy a szituációs jogos védelem egyes *részelemei* – az élethez való alapjogra figyelemmel – az *Alaptörvénnyel és az EJEE-vel is ellentétesek*. Ebből következően a jogintézmény hatályos jogból történő kiiktatásának lenne helye. Mindaddig a jogalkalmazótól csupán az várható el, hogy megfelelő értelmezési módszerek segítségével hívásával a törvényi rendelkezések által generált anomáliákat a lehetséges minimumra szorítsa.

IRODALOMJEGYZÉK

- ANGYAL 1920 = ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Harmadik kiadás. Athenaeum, Budapest, 1920.
- AMBRUS 2014a = AMBRUS István: *A szabálysértési jog néhány aktuális kérdése – büntetőjogászai szemmel*. Közjogi Szemle, 2014/4. 30-37.
- AMBRUS 2014b = AMBRUS István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*. SZTE-ÁJTK Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék, Szeged, 2014.
- AMBRUS 2015a = AMBRUS István: *A kis értékű tulajdonsértések kezelésének néhány kérdése büntetőjogi nézőpontból*. MTA Law Working Papers, 2015/15. 1-13.
- AMBRUS 2015b = AMBRUS István: *Mészáros Ádám: A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái*. Magyar Jog, 2015/11. 666-669.
- AMBRUS–UJVÁRI 2015 = AMBRUS István – UJVÁRI Ákos: *Száz éve halt hősi halált Degré Lajos, az „elfeledett” büntetőjogász*. Magyar Jog, 2015/2. 116-124.
- AMELUNG 1982 = AMELUNG, Knut: *Das Problem der heimlichen Notwehr gegen die Erpresserische Androhung kompromittierender Enthüllungen*. GA, 1982. 129. Jg. 381-403.
- AMELUNG 1998 = AMELUNG, Knut: *Noch einmal: Notwehr gegen sog. Chantage*. NStZ, 1998. 70-71.
- AMELUNG 2003 = AMELUNG, Knut: *Notwehr bei Drohung mit Scheinwaffe*. Jura, 2003/91-97.
- ARADI–SZILI-KIS 2014 = ARADI Csilla – SZILI-KIS Ádám: *Jogos védelem a jogos védelem*. Belügyi Szemle, 2014/7-8. 52-89.
- ARZT 1965 = ARZT, Günther: *Notwehr gegen Erpressung*. MDR, 1965. 344-345.
- BALOGH 2010a = BALOGH Ágnes: *A bűncselekmény tárgyi elemei*. In: Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris, Budapest, 2010. 100-107.
- BALOGH 2010b = BALOGH Ágnes: *A büntethetőséget kizáró okok*. In: Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris, Budapest, 2010. 125-161.
- BALOGH 2010c = BALOGH Ágnes: *A bűncselekmény tárgya*. In: Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris, Budapest, 2010. 96-99.
- BÁRÁNDY 2010 = BÁRÁNDY Gergely: *A gyűlöletbeszéd Magyarországon*. Scolar, Budapest, 2010.
- BÁRD 2013 = BÁRD Károly: *A jogos védelem és az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés alapjogi megközelítésből*. In: Hack Péter (szerk.): *Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban*. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013. 55-62.
- BAUMANN 1965 = BAUMANN, Jürgen: *§ 53 StGB als Mittel der Selbstjustiz gegen Erpressung?* MDR, 1965. 346-347.

- BÉKÉS 1968 = BÉKÉS Imre: *II. Fejezet. A büntethetőség.* In: Halász Sándor (szerk.): A büntető törvénykönyv kommentárja. Első kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 49-195.
- BÉKÉS 1974 = BÉKÉS Imre: *A gondatlanság a büntetőjogban.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.
- BÉKÉS 1986 = BÉKÉS Imre: *III. Fejezet. A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai.* In: László Jenő (szerk.): A Büntető Törvénykönyv magyarázata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986. 80-104.
- BELEGI 2013 = BELEGI József: *A köznyugalom elleni bűncselekmények.* In: Kónya István (szerk.): Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-Orac, Budapest, 2013.
- BELOVICS 2007a = BELOVICS Ervin: *Gondolatok a jogos védelem körében kifejezhető védelmi cselekményről.* Rendészeti Szemle, 2007/7-8. 105-123.
- BELOVICS 2007b = BELOVICS Ervin: *Értelmezési anomáliák a jogos védelem jogalkalmazói gyakorlatában.* In: Farkas Ákos et al. (szerk.): Tanulmányok Dr. Dr. h. c. Horváth Tibor professor emeritus 80. születésnapja tiszteletére. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 13-40.
- BELOVICS 2007c = BELOVICS Ervin: *A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa.* Iustum Aequum Salutare, 2007/3. 31.-43.
- BELOVICS 2009 = BELOVICS Ervin: *A büntetendőséget kizáró okok.* HVG-Orac, Budapest, 2009.
- BELOVICS 2012 = BELOVICS Ervin: *Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények. – Btk. XXI. Fejezet.* In: Busch Béla (szerk.): Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-Orac, Budapest, 2012. 224-266.
- BELOVICS 2013 = BELOVICS Ervin: *Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre.* In: Hack Péter (szerk.): Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013. 69-74.
- BELOVICS 2014a = BELOVICS Ervin: *A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai.* In: Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján. Második, hatályosított kiadás. HVG-Orac, Budapest, 2014. 194-270.
- BELOVICS 2014b = BELOVICS Ervin: *A büntethetőségi akadályok.* Jogtudományi Közlöny, 2014/12. 547-556.
- BELOVICS 2014c = BELOVICS Ervin: *A bűncselekmény megvalósulási szakaszai.* In: Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján. Második, hatályosított kiadás. HVG-Orac, Budapest, 2014. 270-296.
- BENCZE 2007 = BENCZE Mátyás: *Díszítőelem, álcázóháló vagy tartóoszlop.* Fundamentum 2007/3. 5-21.
- BINDING 1885 = BINDING, Karl: *Handbuch des Strafrechts. Band I.* Dunckner & Humblot, Leipzig, 1885.

- BITZIKELIS 1984 = BITZIKELIS, Nikolaos: *Die neue Tendenz zur Einschränkung des Notwehrrechts*. Duncnker & Humblot, Berlin, 1984.
- BLASKÓ–LAJTÁR–ELEK 2013 = BLASKÓ Béla – LAJTÁR István – ELEK Balázs: *A büntetethez séget kizáró vagy korlátozó okok*. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. kommentár 1. kötet, Általános Rész. Nemzeti Közszerkölátati és Tankönyvkiadó Budapest, 2013. 121-178.
- BLASKÓ 2013 = BLASKÓ Béla: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Ötödik kiadás. Rejtjel, Budapest – Debrecen, 2013.
- BLASKÓ 2016 = BLASKÓ Béla: *A jogos védelem (21-22. §)*. In: Polt Péter (főszerk.): A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja. Opten, Budapest, 2016. 135-145.
- BLUTMAN 2010 = BLUTMAN László: *Bírói jogalkalmazás és szöveghű értelmezés*. Jogesetek Magyarázata, 2010/4. 94-104.
- BOCKELMANN–VOLK 1987 = BOCKELMANN, Paul – VOLK, Klaus: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 4. Auflage. C. H. Beck, München, 1987.
- BODROGI 1971 = BODROGI Károly: *A büntetőjogilag releváns támadás fogalma*. Magyar Jog 1971/5. 263-265.
- BOLYKY 2013 = BOLYKY Orsolya: *Önévédelemhez való jog és a jogos védelem*. Ügyészek Lapja, 2013/1. 65-72.
- BOLYKY 2015 = BOLYKY Orsolya: *A szubjektív megjeleneése a büntetőjogban*. Magyar Jog, 2015/6. 336-343.
- BORBÉNYI 2013 = BORBÉNYI Laura: *A jogtárgyharmonikus értelmezés a bírói gyakorlat tükrében*. In: Bóka János (szerk.): Tudományos Diákköri Szemle 2013. I. SZTE-ÁJTK, Szeged, 2013. 37-63.
- BURR 1996 = BURR, Christian: *Notwehr und staatliches Gewaltmonopol*. JR, 1996/6. 230-232.
- CSEMÁNE 2014 = CSEMÁNE VÁRADI Erika: *A bűncselekmény megvalósulási szakaszai (stádiumtan)*. In: Horváth Tibor – Lévy Milós (szerk.): Magyar büntetőjog. Általános Rész. Complex, Budapest, 2014. 231-248.
- DEGRÉ 1910 = DEGRÉ Lajos: *A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből*. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910.
- EDVI 1909 = EDVI Illés Károly: *A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Harmadik kiadás. Révai, Budapest, 1909.
- EGGERT 2001 = EGGERT, Matthias: *Chantage – Ein Fall der Beschränkung des Notwehrrechts?* NStZ, 2001. 225-230.
- EISELE 2014 = EISELE, Jörg: *Vorbem. §§ 13 Rechtswidrigkeit und Unrecht*. In: Schönke, Adolf – Schröder, Horst (szerk.): Strafgesetzbuch. Kommentar. 29. Auflage. C. H. Beck, München, 2014. 137-205.
- ENGLÄNDER 2008 = ENGLÄNDER, Armin: *Grund und Grenzen der Nothilfe*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.

- ERB 2003 = ERB, Volker: *Notwehr § 32*. In: Joecks, Wolfgang– Miebach, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 1 §§ 1-51 StGB*. C. H. Beck, München, 2003. 1249-1336.
- FAYER 1896 = FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve. Második kötet*. Franklin Társulat, Budapest, 1896.
- FEDOR 1975 = FEDOR Attila: *Gondolatok a jogos védelemről*. Magyar Jog, 1975/12. 722-723.
- FELBER 1979 = FELBER, Roland: *Die Rechtswidrigkeit des Angriffs in den Notwehrbestimmungen*. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1979.
- FELEKY 2014 = FELEKY István: *Éjjel a magyar büntetőjogban*. In: Varga Zoltán (szerk.): *A jogegység szolgálatában. Kónya István ünnepi kötet*. HVG-Orac, Budapest, 2014.
- FILÓ 2004 = FILÓ Mihály: *A sértett beleegyezése a német büntetőjogban*. Magyar Jog, 2004/12. 747-755.
- FILÓ 2005 = FILÓ Mihály: *A jogi tárgy fogalmáról*. In: Ligeti Katalin (szerk.): *Wiener A. Imre ünnepi kötet*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005. 57-62.
- FILÓ 2009 = FILÓ Mihály: *Az eutanázia a büntetőjogi gondolkodásban*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2009.
- FINKEY 1905 = FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Második kiadás. Poltzer-féle Könyvkiadó, Budapest, 1905.
- FINKEY 1914 = FINKEY Ferencz: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914.
- FISCHER 2014 = FISCHER, Thomas: *Beck'sche Kurzkommentare. Band 10. Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen*. C. H. Beck, München, 2014.
- FÖLDVÁRI 1962 = FÖLDVÁRI József: *Az egység és a halmazat határesetei a büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962.
- FÖLDVÁRI 1997 = FÖLDVÁRI József: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris, Budapest, 1997.
- FÖLDVÁRI 2002 = FÖLDVÁRI József: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris, Budapest, 2002.
- FREUND 2009 = FREUND, Georg: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Springer, Berlin – Heidelberg, 2009.
- FREUND 2003 = FREUND, Georg: *Vorbemerkung zu den §§ 13 ff*. In: Joecks, Wolfgang – Miebach, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 1*. C. H. Beck, München, 2003. 293-413.
- FRISTER 1988 = FRISTER, Helmut: *Notwehr im System der Notrechte*. GA, 1988. 135. Jg. 291-316.
- GÁL 2010 = GÁL István László: *A bűncselekményegység és a halmazat*. In: Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris, Budapest, 2010. 219-240.

- GÁL 2014 = GÁL Andor: *A Kúria jogegységi határozata a jogos védelemről. Egy nem egyértelmű tartalmú kvázi jogforrás joggyakorlatot determináló hatásainak veszélyeiről.* Jogesetek Magyarázata, 2014/4. 22-36.
- GÁL 2016 = GÁL Andor: *A jogos védelem szabályozási céljára vonatkozó elméletekről.* Jogtudományi Közlöny, 2016/6. 328-338.
- GALLAS 1979 = GALLAS, Wilhelm: *Zur Stuktur des strafrechtlichen Unrechtsbegriffs.* In: Kaufmann, Arthur – Bemmann, Günther – Krauss, Detlef – Volk, Klaus (Hrsg.): *Festschrift für Paul Bockelmann zum 70. Geburtstag.* C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1979.
- GÁRDOS-OROSZ 2009 = GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *8. § [Alapjogok korlátozása].* In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja I. Századvég, Budapest, 2009.* 417-462.
- GELLÉR 2008 = GELLÉR Balázs József: *A magyar büntetőjog tankönyve I. Általános tanok.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- GELLÉR-AMBRUS 2017 = GELLÉR Balázs – AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017.
- GELLÉR-AMBRUS 2018 = GELLÉR Balázs – AMBRUS István: *A jogos védelmi helyzetben kifejtett elhárító cselekmény szükségessége, valamint a szituációs jogos védelem a legújabb bírói gyakorlat tükrében.* Magyar Jog, 2018/2. 119-128.
- GÜNTHER 1992 = GÜNTHER, Hans-Ludwig: *Klassifikation der Rechtfertigungsgründe im Strafrecht.* In: Seebode, Manfred (Hrsg.): *Festschrift für Günter Spindel zum 70. Geburtstag.* Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1992. 189-201.
- GROPP 2005 = GROPP, Walter: *Strafrecht. Allgemeiner Teil.* 3. Auflage. Springer, Berlin – Heidelberg, 2005.
- GROPP 2015 = GROPP, Walter: *Strafrecht. Allgemeiner Teil.* 4. Auflage. Springer, Berlin – Heidelberg, 2015.
- GYÖRFI-JAKAB-KOVÁCS-SALÁT-SONNEVEND-SULYOK-TILK 2009 = GYÖRFI Tamás – JAKAB András – KOVÁCS Mónika – SALÁT Orsolya – SONNEVEND Pál – SULYOK Gábor – TILK Péter: *2. § [Alkotmányos alapelvek; ellenállási jog].* In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja I. Századvég, Budapest, 2009.* 157-267.
- HAAS 1978 = HAAS, Robert: *Notwehr und Nothilfe. Zum Prinzip der Abwehr rechtswidriger Angriffe. Geschichtliche Entwicklung und heutige Problematik.* Peter Lang, Frankfurt am Main, 1978.
- HACKER 1936 = HACKER Ervin: *A magyar büntetőjog tankönyve. Általános rész.* Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1936.
- HAFT 2004 = HAFT, Fritjof: *Strafrecht Allgemeiner Teil.* 9. Auflage. C. H. Beck, München, 2004.
- HAUG 1964 = HAUG, Winfried: *Notwehr gegen Erpressung.* MDR, 1964. 548-554.
- HEGEL (1820) 1983 = HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és államtudomány vázlata.* 2. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.

- HEINRICH 2012 = HEINRICH, Bernd: *Strafrecht – Allgemeiner Teil*. 3., überarbeitete Auflage. Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, 2012.
- HELLER 1931 = HELLER Erik: *Magyar büntetőjog tankönyve*. Szent István Társulat, Szeged, 1931.
- HELLER 1937 = HELLER Erik: *A magyar büntetőjog általános tanai (rövidített tankönyv)*. Szent István Társulat, Szeged, 1937.
- HERZOG 2005 = HERZOG, Felix: § 32 *Notwehr*. In: Kindhäuser, Urs – Neumann, Ulfrid – Paeffgen, Hans-Ulrich (Hrsg.): *NomosKommentar Strafgesetzbuch Band 1. Nomos, Baden-Baden, 2005. 1143-1185.*
- HILLENKAMP 1995 = HILLENKAMP, Thomas: *In tyrannos – viktimodogmatische Bemerkungen zur Tötung des Familientyrannen*. In: Kühne, Hans-Heiner (Hrsg.): *Festschrift für Koichi Miyazawa. Nomos, Baden-Baden, 1995. 141-158.*
- HIRSCH 1977 = HIRSCH, Hans Joachim: *Die Notwehrvoraussetzung der Rechtswidrigkeit des Angriffs*. In: Jescheck, Hans-Heinrich – Lüttger, Hans (Hrsg.): *Festschrift für Eduard Dreher zum 70. Geburtstag. Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1977. 211-233.*
- HIRSCH 1981 = HIRSCH, Hans Joachim: *Der Streit um Handlungs- und Unrechtslehre, insbesondere im Spiegel der Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*. ZStW, 93. Band, 1981. 831-863.
- HIRSCH 1982 = HIRSCH, Hans Joachim: *Der Streit um Handlungs- und Unrechtslehre, insbesondere im Spiegel der Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft. Teil II*. ZStW, 94. Band, 1982. 239-278.
- HOBBS (1651) 1999 = HOBBS, Thomas: *Leviatán. Első kötet*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1999.
- HOLLÁN 2003 = HOLLÁN Miklós: *Megkésett búcsú a társadalomra veszélyességtől. Jogelméleti Szemle, 2003/4.*
- HOLLÁN 2004 = HOLLÁN Miklós: *Gondolatok a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség különbségéről*. Magyar Jog, 2004/12. 724-732.
- HOLLÁN 2009 = HOLLÁN Miklós: 57. § [Birósági eljárási garanciák]. In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja. III. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 2053-2174.*
- HOLLÁN 2012 = HOLLÁN Miklós: *Az Alkotmánybíróság határozata a prostitúciós bűncselekményekről. Az erkölcsvédelmi megközelítés árnyoldalai*. Jogesetek Magyarázata, 2012/2. 3-9.
- HOLLÁN 2013a = HOLLÁN Miklós: *A cselekmény jogellenessége és az azt kizáró okok*. In: Kis Norbert – Hollán Miklós: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára. 2., átdolgozott kiadás. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2013. 137-153.*
- HOLLÁN 2013b = HOLLÁN Miklós: *A büntetőtörvény értelmezése (és annak egységesítése)*. In: Kis Norbert – Hollán Miklós: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára. 2., átdolgozott kiadás. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2013. 53-69.*

- HOLLÁN 2013c = HOLLÁN Miklós: *A tényállásszerűség*. In: Kis Norbert – Hollán Miklós: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára. 2., átdolgozott kiadás.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2013. 102-137.
- HOLLÁN 2013d = HOLLÁN Miklós: *Stádiumok*. In: Kis Norbert – Hollán Miklós: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára. 2., átdolgozott kiadás.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2013. 186-202.
- HOLLÁN 2013e = HOLLÁN Miklós: *Egység és halmazat*. In: Kis Norbert – Hollán Miklós: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára. 2., átdolgozott kiadás.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2013. 220-236.
- HORNYÁK 2010 = HORNYÁK Szabolcs: *A köznyugalom elleni bűncselekmények. PhD értekezés.* PTE-ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2010.
- HORVÁTH 2012 = HORVÁTH Tibor: *A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai*. In: Horváth Tibor – Lévay Milós (szerk.): *Magyar büntetőjog. Általános Rész.* Complex, Budapest, 2012.
- HORVÁTH 2014 = HORVÁTH Tibor: *Jogszabálytan*. In: Horváth Tibor – Lévay Milós (szerk.): *Magyar büntetőjog. Általános Rész.* Complex, Budapest, 2014. 75-118.
- HRUSCHKA 2003 = HRUSCHKA, Joachim: *Die Notwehr im Zusammenhang von Kants Rechtslehre*. ZStW, 2003/2. 201-223.
- IRK 1928 = IRK Albert: *A magyar anyagi büntetőjog*. Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, Pécs, 1928.
- JACSÓ-SÁNTHA 2012 = JACSÓ Judit – SÁNTHA Ferenc: *Közigazgatási büntetőjog*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2012.
- JAKAB 2010 = JAKAB András: *Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud?* Jogesetek Magyarázata, 2010/1. 83-93.
- JAKAB 2011a = JAKAB András: *A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében*. Jogesetek Magyarázata, 2011/4. 86-94.
- JAKAB 2011b = JAKAB András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. HVG-Orac, Budapest, 2011.
- JAKOBS 1993 = JAKOBS, Günther: *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. 2. Auflage. Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1993.
- JESCHECK 1978 = JESCHECK, Hans-Heinrich: *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. 3. Auflage. Duncker & Humblot, Berlin, 1978.
- JESCHECK-WEIGEND 1996 = JESCHECK, Hans-Heinrich – WEIGEND, Thomas: *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. 5. Auflage. Duncker & Humblot, Berlin, 1996.
- JÓRI 2009 = JÓRI András: *59. § A magánszférájogok*. In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja. II. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 2215-2241.*
- JUHÁSZ-GARAJSZKI 1971 = JUHÁSZ Endre – GARAJSZKI Ferenc: *Indokolt-e a jogos védelem szabályozásának reformja?* Magyar Jog, 1971/10. 606-609.

- JUHÁSZ 2013 = JUHÁSZ Zsuzsanna: *IX. Fejezet*. In: Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex, Budapest, 2013. 194-219.
- KÁDÁR 1953 = KÁDÁR Miklós: *Magyar büntetőjog. Általános Rész*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1953.
- KÁDÁR 1960 = KÁDÁR Miklós: *Magyar büntetőjog. Különös rész. II. kötet*. ELTE-ÁJK, Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 1960
- KÁDÁR–KÁLMÁN 1966 = KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György: *A büntetőjog általános tanai*. KJK, Budapest, 1966.
- KADLÓT 2013 = KADLÓT Erzsébet: *A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban*. In: Hack Péter (szerk.): *Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban*. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013. 75-88.
- KARSAI 2010 = KARSAI Krisztina: *Büntetőjogi jogtárgyak a hamis áruk elleni küzdelemben*. Magyar Jog, 2010/12. 720-726.
- KARSAI 2011a = KARSAI Krisztina: *Fogyasztóvédelem és büntetőjog*. HVG-Orac, Budapest, 2011.
- KARSAI 2011b = KARSAI Krisztina: *Az uborka tolvaj feláldozható avagy szemfényvesztő büntetőjogi ítélkezés*. In: Gál István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. PTE-ÁJK, Pécs, 2011. 341-350.
- KARSAI 2013 = KARSAI Krisztina: *A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok*. In: Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex, Budapest, 2013. 72-95.
- KAUFMANN 1974 = KAUFMANN, Armin: *Zum Stande der Lehre vom personalen Unrecht*. In: Stratenwerth, Günther – Kaufmann, Armin – Geilen, Gerd – Hirsch, Hans Joachim – Schreiber, Hans-Ludwig – Jakobs, Günther – Loos, Fritz (Hrsg.): *Festschrift für Hans Welzel zum 70. Geburtstag*. Walter de Gruyter, Berlin, 1974. 313-414.
- KAUTZ 1881 = KAUTZ Gusztáv: *A magyar büntetőjog tankönyve. Különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1881.
- KINDHÄUSER 2011 = KINDHÄUSER, Urs: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 5. Auflage. Nomos, Baden-Baden, 2011.
- KINDHÄUSER 2013 = KINDHÄUSER, Urs: *§ 32 Notwehr*. In: Kindhäuser, Urs – Neumann, Ulfrid – Paeffgen, Hans-Ullrich (Hrsg.): *Strafgesetzbuch (StGB) Band 1*. 4. Auflage. Nomos, Baden-Baden, 2013. Rn. 26-149.
- KIS 2005 = KIS Norbert: *A bűnösségi elv hanyatlása a büntetőjogban*. Unió Kiadó, Budapest, 2005.
- KIS 2013 = KIS Norbert: *Az anyagi büntetőjog fogalma, felosztása és tudománya*. In: Kis Norbert – Hollán Miklós: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára. 2., átdolgozott kiadás*. Dialóg Campus, 2013. 23-28.
- KIS–NAGY 2007 = KIS Norbert – NAGY Marianna: *Európai közigazgatási büntetőjog*. HVG-Orac, Budapest, 2007.

- KLEIN 1983 = KLEIN, Franz: *I. Die Grundrechte Art 1-9*. In: Bleibtreu, Bruno Schmidt – Klein, Franz: *Kommentar zum Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. 6. Auflage. Luchterhand, Neuwied – Darmstadt, 1983.
- KÓNYA 2013a = KÓNYA István: *A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok*. In: Kónya István (szerk.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-Orac, Budapest, 2013.
- KÓNYA 2013b = KÓNYA István: *Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények*. In: Kónya István (szerk.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-Orac, Budapest, 2013.
- KÓNYA 2018 = KÓNYA István: *Védd magad!* In: Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor (szerk.): *Ünnepi kötet Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Acta Jur. et Pol. Szeged, 2018. 567-574.
- KÓHALMI 2012 = KÓHALMI László: *A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi jogi kódexekben*. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/2. 15-23.
- KRATSCHEK 1987 = KRATSCHEK, Dietrich: *Der »Angriff« – ein Schlüsselbegriff des Notwehrrechts*. *StV*, 1987/5. 224-229.
- KREY 2008 = KREY, Volker: *Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band 1: Grundlagen, Tatbestandmäßigkeit, Rechtswidrigkeit, Schuld*. 3., neu bearbeitete Auflage. Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, 2008.
- KROSS 2004 = KROSS, Antje: *Notwehr gegen Schweigegelderpressung. Zugleich ein Beitrag zu den Grundprinzipien der Notwehr*. Dunckner & Humblot, Berlin, 2004.
- KÜHL 1996 = KÜHL, Kristian: *Die Notwehr: Ein Kampf ums Recht oder Streit, der Mißfällt?* In: Schmoller, Kurt (Hrsg.): *Festschrift für Otto Triffterer zum 65. Geburtstag*, Springer, Wien – New York, 1996. 149-167.
- KÜHL 1999 = KÜHL, Kristian: *Freiheit und Solidarität bei den Notrechten. Rechtsphilosophische Überlegungen auf der Basis der praktischen Philosophie Kants*. In: Weigend, Thomas – Küpper, Georg (Hrsg.): *Festschrift für Hans Joachim Hirsch zum 70. Geburtstag*. Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1999. 259-276.
- KÜHL 2012 = KÜHL, Kristian: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 7. Auflage. Verlag Franz Vahlen, München, 2012.
- LÁBADY 2002 = LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2002.
- LAGODNY 1991 = LAGODNY, Otto: *Notwehr gegen Unterlassen*. *GA*, 1991. 138. Jg. 300-320.
- LANCKNER-KÜHL 2004 = LANCKNER, Karl – KÜHL, Kristian: *Strafgesetzbuch. Kommentar*. C. H. Beck, München, 2004.
- LÁSZLÓ 1985 = LÁSZLÓ Jenő (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény /BTK/ előkészítése. III. Fejezet. A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai*. Igazságügyi Minisztérium, 1985.
- LENKOVICS 2008 = LENKOVICS Barnabás: *Dologi jog*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2008.

- LIGETI 2006 = LIGETI Katalin: *Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének koncepciója. Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/1. 4-53.*
- LŐRINCZY 2013 = LŐRINCZY György: *Gondolatok a jogos védelemről. Magyar Jog, 2013/4. 205-209.*
- LÖW (1880) 2003 = LÖW Tóbiás (szerk.): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Első kötet. Pytheas, Budapest, 2003.*
- MAURACH–ZIPF 1977 = MAURACH, Reinhart – ZIPF, Hans: *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Teilband I. C. F. Müller, Heidelberg – Karlsruhe, 1977.*
- MAYER 1967 = MAYER, Hellmuth: *Strafrecht Allgemeiner Teil. Kohlhammer, Stuttgart, 1967.*
- MÉSZÁROS Á. 2008 = MÉSZÁROS Ádám: *Adalékok a jogellenesség – társadalomra veszélyesség kérdésköréhez. Jogelméleti Szemle, 2008/4.*
- MÉSZÁROS Á. 2009 = MÉSZÁROS Ádám: *Adalékok a jogellenesség tanához. Kriminológiai Tanulmányok 46. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2009. 169-189.*
- MÉSZÁROS Á. 2011 = MÉSZÁROS Ádám: *A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai. Jogelméleti Szemle, 2011/1.*
- MÉSZÁROS Á. 2014 = MÉSZÁROS Ádám: *Bűncselekménytani tévelygések a jogos védelem kapcsán. Ügyészek Lapja, 2014/3-4. 5-29.*
- MÉSZÁROS Á. 2015 = MÉSZÁROS Ádám: *A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015.*
- MÉSZÁROS Á. Z. 2015a = MÉSZÁROS Ádám Zoltán: *A védelmi eszközök aktuális kérdései – külföldi kitekintéssel. Magyar Jog, 2015/7-8. 466-470.*
- MÉSZÁROS Á. Z. 2015b = MÉSZÁROS Ádám Zoltán: *A közérdek és egyéb jogi tárgyak a büntetendőséget kizáró okok szabályozásában. Jogelméleti Szemle, 2015/2. 74-81.*
- MÉSZÁROS Á. Z. 2016 = MÉSZÁROS Ádám Zoltán: *A Btk.-n kívüli jogforrások büntetőjogi felelősséget alakító szerepéről. Magyar Jog, 2016/4. 236-245.*
- MEZGER 1931 = MEZGER, Edmund: *Strafrecht. Duncker & Humblot, München – Leipzig, 1931.*
- MEZŐLAKI 2013 = MEZŐLAKI Erik: *A köznyugalom elleni bűncselekmények. In Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex, Budapest, 2013. 691-711.*
- MITSC 2003 = MITSC, Wolfgang: *Rechtswidrigkeit. In: Baumann, Jürgen – Weber, Ulrich – Mitsch, Wolfgang: Strafrecht Allgemeiner Teil. 11. Auflage. Verlag Ernst und Werner Gieseking, Bielefeld, 2003.*
- MITSC 2012 = MITSC, Wolfgang: *Medienstrafrecht. Springer, Berlin – Heidelberg, 2012.*
- MORESO 2012 = MORESO, José Juan: *Gesetzlichkeitsprinzip und Rechtfertigungsgründe. In: Kudlich, Hans – Montiel, Juan Pablo – Schuhr, Jan C. (Hrsg.): Gesetzlichkeit und Strafrecht. Dunckner & Humblot, Berlin, 2012. 145-164.*

- MÜLLER 1993 = MÜLLER, Henning Ernst: *Zur Notwehr bei Schweigegelderpressung (Chantage)*. NStZ, 1993. 366-368.
- NAGY 1995 = NAGY Ferenc: *A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről*. Magyar Jog, 1995/5. 258-270.
- NAGY 2000 = NAGY Ferenc: *A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről*. In: Gellér Balázs (szerk.): Békés Imre ünnepi kötet. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2000.
- NAGY 2005 = NAGY Ferenc: *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához*. HVG-Orac, Budapest, 2005.
- NAGY 2006a = NAGY Ferenc: *Gondolatok a jogi tárgyról*. Büntetőjogi Kodifikáció, 2008/1. 3-8.
- NAGY 2006b = NAGY Ferenc: *Az alkalmatlan kísérletről európai kitekintéssel*. In: Nagy Ferenc (szerk.): Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2006. 177-190.
- NAGY 2007a = NAGY Ferenc: *A jogtalanság, illetve a jogellenesség és a bűnösség elválasztásáról – német dogmatikai háttérrel*. Jogelméleti Szemle, 2007/4.
- NAGY 2007b = NAGY Ferenc: *Vázlat a büntetőjogi dogmatikáról*. In: Szabó Imre – Tóth Károly (szerk.): Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2007.
- NAGY 2008a = NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. HVG-Orac, Budapest, 2008.
- NAGY 2008b = NAGY Ferenc: *A jogtalanság (jogellenesség) és a bűnösség elválasztásáról*. Jogtudományi Közlöny, 2008/6. 292-299.
- NAGY 2008c = NAGY Ferenc: *Gondolatok a jogi tárgyról*. Büntetőjogi Kodifikáció, 2008/1. 3-8.
- NAGY 2013 = NAGY Ferenc: *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013.
- NAGY 2014a = NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* Iurisperitus, Szeged, 2014.
- NAGY 2014b = NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog. Általános rész II.* Iurisperitus, Szeged, 2014.
- NAGY 2016 = NAGY Ferenc: *Gondolatok a büntetőjogi legalitással összefüggő alkotmányossági problémákról*. In: Balogh Elemér (szerk.): Számadás az Alaptörvényről. Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara oktatóinak tollából. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2016. 453-474.
- NAGY-TOKAJI 1993 = NAGY Ferenc – TOKAJI Géza: *A magyar büntetőjog általános része*. JATEPress, Szeged, 1993.
- NOVOSELEC 1997 = NOVOSELEC, Petar: *Notwehr gegen Erpressung i.e.S. und Chantage*. NStZ, 1997. 218-224.

- OROSZ 2003 = OROSZ P. Gábor: *A jogos védelem és végszükség, mint a jogellenesség kizáró okai a római jogban és napjainkban*. Jogelméleti Szemle, 2003/2.
- OTT 2014 = OTT István: *Adalékok a jogos védelem vitatott kérdéseihez*. Magyar Jog, 2014/10. 575-585.
- PERRON 2014 = PERRON, Walter: § 32 *Notwehr*. In: Schönke, Adolf – Schröder, Horst (szerk.): *Strafgesetzbuch. Kommentar*. 29. Auflage. C. H. Beck, München, 2014.
- PETROVICS 2013 = PETROVICS Aletta: *A jogos védelem intézményének vizsgálata, különös tekintettel az új szabályozás és az élethez való jog kapcsolatára*. In: Hack Péter (szerk.): *Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban*. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013.
- POLGÁR 2013 = POLGÁR András: *A jogos védelem és a végszükség napjaink ítélkezési gyakorlatában*. Büntetőjogi Tanulmányok XIV/2. szám, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2013. 3-39.
- PUSZTAI 2003 = PUSZTAI Ferenc (főszerk.): *Magyar Értelmező Kéziszótár*. MTA, Budapest, 2003.
- RÁCZ 1937 = RÁCZ György: *Jogos védelem – az állam érdekében*. In: Heller Erik (szerk.): *Jogi értekezések Degré Miklós hetvenedik életéve betöltésének megünneplése alkalmából*. Városi Nyomda, Szeged, 1937. 259-306.
- RENGIER 2012 = RENGIER, Rudolf: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 4., neu bearbeitete Auflage. C. H. Beck, München, 2012.
- RENIKOWSKI 1994 = RENIKOWSKI, Joachim: *Notstand und Notwehr*. Duncker & Humblot, Berlin, 1994.
- ROSENAU 2014 = ROSENAU, Henning: § 32 *Notwehr*. In: Satzger, Helmut – Schluckebier, Wilhelm – Widmaier, Gunter: *StGB Strafgesetzbuch Kommentar*. 2. Auflage. Carl Heymanns Verlag, 2014. 280-290.
- ROXIN 1981 = ROXIN, Claus: *Die „sozialistischen Einschränkungen“ des Notwehrrechts*. ZStW, 1981. Band 93. 68-104.
- ROXIN 1985 = ROXIN, Claus: *Von welchem Zeitpunkt an ist ein Angriff gegenwärtig und löst das Notwehrrecht aus?* In: Jescheck, Hans-Heinrich – Kim, Jhong-Won – Nishihara, Haruo – Schreiber, Hans-Ludwig (Hrsg.): *Gedächtnisschrift für Zong Uk Tjong*. Seibundo Verlag, Tokio, 1985. 137-149.
- ROXIN 2006 = ROXIN, Claus: *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I*. 4. Auflage. C. H. Beck, München, 2006.
- RÖNNAU-HOHN 2006 = RÖNNAU, Thomas –HOHN, Kristian: § 32 *Notwehr*. In: Laufhütte, Heinrich Wilhelm – Rissing-van Saan, Ruth – Tiedemann, Klaus (Hrsg.): *Leipziger Kommentar. Großkommentar zum Strafgesetzbuch*. 12. Auflage Band 2. De Gruyter, Berlin, 2006. 366-559.
- SALÁT-SONNEVEND 2009 = SALÁT Orsolya – SONNEVEND Pál: *13. § [A tulajdonjoghoz való jog]*. In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. I. Századvég Kiadó, Budapest, 2009.

- SCHERENBERG 2009 = VON SCHERENBERG, Carl-Friedrich: *Die sozialetischen Einschränkungen der Notwehr*. Peter Lang, Frankfurt am Main, 2009.
- SCHMIDHÄUSER 1970 = SCHMIDHÄUSER, Eberhard: *Über die Wertstruktur der Notwehr*. In: Festschrift für Richard M. Honig zum 80. Geburtstag, Verlag Otto Schwartz, Göttingen, 1970. 185-199.
- SCHMIDHÄUSER 1984 = SCHMIDHÄUSER, Eberhard: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 2. Auflage. Mohr, Tübingen, 1984.
- SCHMIDHÄUSER 1991 = SCHMIDHÄUSER, Eberhard: *Die Begründung der Notwehr*. GA, 1991. 138. Jg. 97-139.
- SCHNIERER 1885 = SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény magyarázata*. Második kiadás. Franklin Társulat, Budapest, 1885.
- SCHULTHEISZ 1948 = SCHULTHEISZ Emil: *A bűncselekmény tana*. Debreceni Tudományegyetem, Debrecen, 1948.
- SINN 2003 = SINN, Arndt: *Notwehr gegen nicht sorgfaltwidriges Verhalten*. GA, 2003/2. 96-108.
- STERNBERG-LIEBEN 1996 = STERNBERG-LIEBEN, Irene: *Voraussetzungen der Notwehr*. JA, 1996/4. 299-309.
- STRATENWERTH 1975 = STRATENWERTH, Günther: *Zur Relevanz des Erfolgenwertes im Strafrecht*. In: Grünwald, Gerald (Hrsg.): Festschrift für Friedrich Schaffstein zum 70. Geburtstag. Schwartz, Göttingen, 1975. 177-193.
- STRATENWERTH–KUHLEN 2011 = STRATENWERTH, Günther – KUHLEN, Lothar: *Strafrecht Allgemeiner Teil. Die Straftat*. 6, überarbeitete Auflage. Vahlen, München, 2011.
- SZÉKELY 1971 = SZÉKELY János: *A jogos védelmi helyzet*. Magyar Jog, 1971/10. 609-612.
- SZÉKELY 1983 = SZÉKELY János: *A jogos védelem*. Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1983.
- SZÉKELY 2014 = SZÉKELY László: *Második könyv. Harmadik rész*. In: Gárdos Péter – Vékás Lajos (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Online változat. Utolsó időállapot: 2014. március 15. Wolters Kluwer, Budapest, 2014.
- SZOMORA 2006 = SZOMORA Zsolt: *A nemi erkölcs mint a nemi bűncselekmények alkalmatlan jogi tárgya*. Állam- és Jogtudomány, 2006/4. 611-638.
- SZOMORA 2009a = SZOMORA Zsolt: *A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés*. Bűnügyi Szemle, 2009/2. 11-17.
- SZOMORA 2009b = SZOMORA Zsolt: *A nemi bűncselekmények alapkérdései*. Rejtjel, Budapest, 2009.
- SZOMORA 2012 = SZOMORA Zsolt: *Az alkotmánykonform normaértelmezés és a büntetőjog – problémafelvetés*. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): *Sapientia sat. Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*. SZTE-ÁJTK, Szeged, 2012. 459-469.
- SZOMORA 2013a = SZOMORA Zsolt: *A büntetőjogi felelősség*. In: Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex, Budapest, 2013. 39-71.

- SZOMORA 2013b = SZOMORA Zsolt: *Dogmatikai és alkotmányjogi megjegyzések a gyűlölet-bűncselekmények büntetőjogi szabályozásához*. Belügyi Szemle 2013/12. 36-51.
- SZOMORA 2013c = SZOMORA Zsolt: *Záró Rész*. In: Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex, Budapest, 2013. 954-992.
- SZOMORA 2015 = SZOMORA Zsolt: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015.
- TOKAJI 1984 = TOKAJI Géza: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. KJK, Budapest, 1984.
- TÓTH 2012 = TÓTH Mihály: *Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához*. Büntetőjogi Szemle, 2012/1. 24-30.
- TÓTH 2013a = TÓTH Mihály: *Vélemények és várakozások*. In: Hack Péter (szerk.): *Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban*. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013. 39-52.
- TÓTH 2013b = TÓTH Mihály: *Az új Btk. bölcsőjénél*. Magyar Jog, 2013/9. 525-534.
- TÓTH 2016 = TÓTH Mihály: *A jogos védelem hagyományos határai és kiterjesztésük első tapasztalatai*. Magyar Jog, 2016/10. 565-567.
- UJVÁRI 2002 = UJVÁRI Ákos: *Adalékok a jogos védelem és védelmi berendezések viszonyának értelmezéséhez*. Jogelméleti Szemle, 2002/1.
- UJVÁRI 2003 = UJVÁRI Ákos: *Gondolatok a társadalomra veszélyesség (materiális jogeljenesség) jövőbeli jogi sorsáról*. Jogelméleti Szemle, 2003/1.
- UJVÁRI 2004 = UJVÁRI Ákos: *A jogos védelem határai vagyon elleni támadások esetén*. In: Nochta Tibor – Bölcskei János (szerk.): *Emlékkönyv Lábady Tamás 60. születésnapjára tanítványaitól*. Szent István Társulat, Budapest, 2004.
- UJVÁRI 2009 = UJVÁRI Ákos: *A jogos védelem megítélésének új irányai*. Ad Librum, Budapest, 2009.
- UJVÁRI 2010 = UJVÁRI Ákos: *A jogos védelem és a birtokvédelem viszonya az EBH 2007.1584. számú határozatban*. Jogelméleti Szemle, 2010/4.
- UJVÁRI 2014 = UJVÁRI Ákos: *A jogos védelem és az arányosság kérdései a 4/2013. Büntető jogegységi határozat tükrében*. Magyar Jog, 2014/4. 214-218.
- UJVÁRI 2015 = UJVÁRI Ákos: *Adalékok a szituációs jogos védelemhez*. Büntetőjogi Szemle, 2015/3. 113-115.
- VÁMBÉRY 1913 = VÁMBÉRY Rusztem: *Büntetőjog*. Grill, Budapest, 1913.
- VIDA 1999a = VIDA Mihály: *A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények*. In: Nagy Ferenc (szerk.): *A magyar büntetőjog különös része*. Korona Kiadó, Budapest, 1999.
- VIDA 1999b = VIDA Mihály: *A közrend elleni bűncselekmények*. In: Nagy Ferenc (szerk.): *A magyar büntetőjog különös része*. Korona Kiadó, Budapest, 1999.

- VIDA 2005 = VIDA Mihály: *A hivatalos személy elleni bűncselekmények*. In: Nagy Ferenc (szerk.): *A magyar büntetőjog különös része*. Második kiadás. Korona Kiadó, Budapest, 2005. 355-375.
- VIDA 2013a = VIDA Mihály: *Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények (Btk. XXI. fejezet)*. In: Karsai Krisztina – Szomora Zsolt – Vida Mihály: *Anyagi büntetőjog Különös rész I*. Iurisperitus, Szeged, 2013. 186-218.
- VIDA 2013b = VIDA Mihály: *A köznyugalom elleni bűncselekmények (Btk. XXXII. fejezet)*. In: Karsai Krisztina – Szomora Zsolt – Vida Mihály: *Anyagi büntetőjog Különös rész II*. Iurisperitus, Szeged, 2013. 111-122.
- VISKI 1959 = VISKI László: *Szándékosság és társadalomra veszélyesség*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959.
- WEBER 1922 = WEBER, Max: *Wirtschaft und Gesellschaft*. Mohr, Tübingen, 1922.
- WELZEL 1949 = WELZEL, Hans: *Um die finale Handlungslehre*. Mohr, Tübingen, 1949.
- WESSELS–BEULKE 2012 = WESSELS, Johannes – BEULKE, Werner: *Strafrecht Allgemeiner Teil. Die Straftat und ihr Aufbau*. 42., überarbeitete Auflage. C. F. Müller, Heidelberg, 2012.
- WERNER 1898 = WERNER E. Rezső: *Magyar büntetőjogi kézikönyve*. Hornyánszky Viktor Bizománya, Budapest, 1898.
- WIENER 2000a = WIENER A. Imre: *Büntetendőség – büntethetőség (felelősségtan)*. In: Wiener A. Imre (szerk.): *Büntetendőség – büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok*. Átdolgozott kiadás. MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, KJK-Kerszöv, Budapest, 2000.
- WIENER 2000b = WIENER A. Imre: *Elméleti alapok a büntetőtörvény általános része kodifikálásához*. MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2000.
- WIENER 2002 = WIENER A. Imre: *Felelősségtan*. In: Wiener A. Imre (szerk.): *Büntetőjog. Általános rész*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002. 51-147.
- WIENER 2003 = WIENER A. Imre: *A Btk. általános része de lege ferenda*. MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2003.
- ZAKARIÁS–SZIRBIK 2009 = ZAKARIÁS Kinga – SZIRBIK Miklós: *54. § [Az élethez és emberi méltósághoz való jog]*. In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. III. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 1947-1994.

HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYOK

Magyarország Alaptörvénye

1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről

1947. évi XIX. törvény a szovjet-orosz katonai emlékművek és hősi temetők kegyeleti gondozása tárgyában

1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról

1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
1968. évi I. törvény a szabálysértésekről
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről
1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről
2009. évi LXXX. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról
2011. évi XVI. törvény a 2006 őszi tömegosztatásokkal összefüggő elítélések orvoslásáról
2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról
2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 104/1996. (VII. 16.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Oroszországi Föderáció Kormánya között a háborúban elesett katonák és polgári áldozatok emlékének megőrkítéséről, valamint sírjaik jogi helyzetéről szóló, Moszkvában, 1995. március 6-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről

HIVATKOZOTT JOGGYAKORLAT

A Királyi Curia hivatkozott joggyakorlata

- Kir. Curia 6222/1913. (1913. szeptember 9.) = Büntetőjogi Döntvénytár VII. kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1914. 331-332.
- Kir. Curia 16573/903. (1903. december 30.) = Büntetőjogi Döntvénytár IV. kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1903. 240-241.
- Kir. Curia 497/904. (1904. január 19.) = Büntetőjogi Döntvénytár IV. kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1903. 245-246.
- Kir. Curia 4211/905. (1905. május 2.) = Büntetőjogi Döntvénytár VI. kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1906. 168-170.

- Kir. Curia 9373/905. (1905. november 2.) = Büntetőjogi Döntvénytár VII. kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1907. 52-54.
- Kir. Curia 10289/904. (1904. december 14.) = Büntetőjogi Döntvénytár VI. kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1906. 4.
- Kir. Curia B. III. 3428. (1915. március 31.) = Büntetőjogi Döntvénytár IX. kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1906. 150-152.
- Kir. Curia B. II. 1244. (1915. febr. 3.) = Büntetőjogi Döntvénytár IX. kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1906. 173-175.
- Kir. Curia B. I. 739/1922. (1922. április 20.) = Büntetőjogi Döntvénytár XV. kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1923. 105-106.
- Kir. Curia 8. B. I. 6019/1923. (1924. január 8.) = Büntetőjogi Döntvénytár XVII. kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1925. 58 - 61.
- Kir. Curia B. X. 7.396/1948. (1948. október 4.) = Büntetőjogi Döntvénytár. Népbírószági Döntvénytár. II. évfolyam. Budapest, 1949. 101.

Bírósági Határozatokban közzétett, hazai büntetőbírószági joggyakorlat

Kúria 1/2015. BKMPJE

Kúria 3/2013. BJE

Kúria 4/2013. BJE

Kúria 4/2007. BJE

Kúria 4/2002. BJE

Kúria 2/2000. BJE

Kúria 34. sz. BK véleménye a garázdaság halmazati kérdéseiről

Kúria 56. sz. BK véleménye a büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről

EBH 2018. B.11. (Kúria Bfv.III.859/2017/13.)

EBH 2017. B.20. (Kúria Bfv.III.235/2017/11.)

EBH 2017. B.10. (Kúria Bfv.III.1.038/2016/9.)

EBH 2012. B.32. (Kúria Bfv.III.216/2012/2.)

EBH 2009. 1938. (Legf.Bír. Bfv.III.32/2009.)

EBH 2007.1584. (Legf.Bír. Bfv.837/2006.)

EBH 2004. 1110. (Legf.Bír. Bfv.III.581/2004.)

EBH 1999. 85. (Legf.Bír. Bf.III.1500/1997/3.)

BH 2015. 52. (Kúria Bfv.II.34/2014.)

BH 2014. 36. (Kúria Bfv.I.462/2013.)

BH 2013. 31. (Kúria Bfv.II.174/2012.)
BH 2012. 1. (Legf.Bír. Bfv.I.1276/2010.)
BH 2011. 269. (Legf.Bír. Bfv.III.1084/2005.)
BH 2011. 242. (Legf.Bír. Bhar.I.809/2010.)
BH 2010. 177. (Legf.Bír. Bfv.III.992/2007.)
BH 2009. 135. (Legf.Bír. Bfv.III.664/2007.)
BH 2008. 291. (Legf.Bír. Bfv.III.779/2006.)
BH 2008. 260. (Legf.Bír. Bhar.III.644/2007.)
BH 2007. 110. (Legf.Bír. Bfv.I.409/2006.)
BH 2006. 239. (Pécsi Ítéltábla Bf.II.141/2005.)
BH 2005. 46. (Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.111/2003.)
BH 2004. 305. (Legf.Bír. Bf.II.1224/2002.)
BH 2004. 267. (Legf.Bír. Bfv.III.449/2003.)
BH 2004. 216. (Legf.Bír. Bfv.III.1627/2002.)
BH 2004. 93. (Legf.Bír. Bf.III.2018/2002.)
BH 2004. 44. (Legf.Bír. Bfv.III.1098/2002.)
BH 2003. 394. (Legf.Bír. Bf.IV.1882/2000.)
BH 2003. 50. (Legf.Bír. Bf.III.221/2001.)
BH 2002. 213. (Legf.Bír. Bf.III.2903/2000.)
BH 2002. 212. (Legf.Bír. Bfv.III.2770/2000.)
BH 2002. 171. (Legf.Bír. Bf.III.1257/2000.)
BH 2001. 310. (Legf.Bír. Bf.I.1195/1999.)
BH 1999. 193. (Legf.Bír. Bf.III.374/1998.)
BH 1999. 5. (Legf.Bír. Bf.V.566/1998.)
BH 1998. 471. (Legf.Bír. Bfv.I.1085/1996.)
BH 1997. 512. (Legf.Bír. Bf.III.1970/1996.)
BH 1997. 321. (Legf.Bír. Bf.I.1845/1996.)
BH 1997. 271. (Legf.Bír. Bf.III.2094/1996.)
BH 1996. 508. (Legf.Bír. Bf.IV.1602/1995.)
BH 1995. 685. (Legf.Bír. Bf.II.2360/1994.)
BH 1995. 142. (Fejér Megyei Bíróság Bf.64/1994.)

BH 1995. 140. (Legf.Bír. Bf.III.591/1994.)
BH 1994. 169. (Legf.Bír. Bf.V.2133/1993.)
BH 1993. 401. (Legf.Bír. Bf.III.1031/1992.)
BH 1992. 221. (Legf.Bír. Bf.III.819/1991.)
BH 1986. 88. (Baranya Megyei Bíróság 2.Fkf.474/1984.)
BH 1985. 367. (B.törv.III.1082/1984.)
BH 1984. 84. (Legf.Bír. Bf.IV.1164/1982.)
BH 1984. 135. (B.törv.IV.416/1983.)
BH 1983. 7. (Legf.Bír. Bf.II.772/1981.)
BH 1983. 347. (B.törv.II.453/1982.)
BH 1982. 320. (Pest Megyei Bíróság 2.Bf.1631/1981.)
BH. 1982. 173. (Legf.Bír. Bf.V.697/1981.)
BH 1982. 124. (B.törv.II.657/1981.)
BH 1981. 317. (Legf.Bír. Bf.V.1004/1980.)
BH 1975. 340. (Pécsi Megyei Bíróság 2.Bf.43/1975.)
BJD 1004.
BJD 2473.
BJD 2475.
BJD 3626.
BJD 4678.
BJD 4680.
BJD 5564.
BJD 5569.
BJD 5664.
BJD 5668.
BJD 5669.
BJD 5671.
BJD 9837.
ÍH 2012. 99.

Anonim határozatok közül közvetlenül hivatkozott döntések
Kúria Bfv.III.935/2017/7.

Kúria Kvk.III.37.223/2016/2.
Kúria Knk.IV.37.257/2016.
Kúria Pfv.IV.20.834/2015/6.
Kúria Kfv.III.35.262/2014/9.
Kúria Kfv.I.35.051/2014/5.
Kúria Bfv.III.109/2012/129.
Kúria Bfv.III.1.480/2011/6.
LB Bfv.I.1276/2010/7.
Fővárosi Ítéletábla Bf.188/2014/4.
Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.490/2013/8.
Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.162/2012/10.
Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.166/2010/7.
Fővárosi Ítéletábla 3.Bf.193/2008/7.
Fővárosi Ítéletábla 3.Bf.152/2007/25.
Győri Ítéletábla Bf.17/2015/5.
Győri Ítéletábla Bf.88/2012/12.
Győri Ítéletábla Bf.83/2010/5.
Pécsi Ítéletábla Bf.II.326/2012/11.
Debreceni Ítéletábla Bf.II.282/2014/5.
Debreceni Ítéletábla Bf.I.449/2013/4.
Debreceni Ítéletábla Bf.I.91/2011/6.
Debreceni Ítéletábla Bf.I.212/2011/4.
Debreceni Ítéletábla Bf.II.745/2011/10.
Debreceni Ítéletábla Bf.II.91/2010/11.
Debreceni Ítéletábla Bf.I.469/2007/18.
Szegedi Ítéletábla Bf.II.482/2017/19.
Szegedi Ítéletábla Gf.III.30.026/2013/4.
Szegedi Ítéletábla Gf.III.30.019/2013/4.
Szegedi Ítéletábla Bhar.I.257/2007/4.
Békés Megyei Bíróság 9.Bf.441/2006/6.
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 12.B.700/2010/27.

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 9.B.497/2010/29.
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 4.B.241/2009/52.
Debreceni Törvényszék 22.B.792/2011/12.
Fővárosi Bíróság 22.B.1355/2012/25.
Fővárosi Bíróság 27.Bf.7918/2010/18.
Fővárosi Bíróság 17.B.692/2006/12.
Győri Törvényszék B.326/2011/26.
Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 2.Bf.572/2005/8.
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 1.Bf.481/2011/6.
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 8.Fk.406/2007/47.
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 6.B.1076/2005/43.
Veszprém Megyei Bíróság 1.B.1039/2009/12.
Miskolci Törvényszék 10.B.1868/2011/50.
Szolnoki Törvényszék 7.B.924/2013/41.
Nógrád Megyei Bíróság 7.B.106/2010/9.
Pest Megyei Bíróság 20.B.26/2009/23.
Battonyai Városi Bíróság 2.B.33/2006/19.
Debreceni Városi Bíróság 60.B.2445/2004/31.
Pesti Központi Kerületi Bíróság 20.B.24.036/2010/6.
Szolnoki Városi Bíróság 9.B.878/2010/13.

Alkotmánybírósági joggyakorlat

64/1991. (XII. 17.) AB határozat ABH 1991/297.
30/1992. (V. 26.) AB határozat ABH 1992/167.
64/1993. (XII. 22.) AB határozat ABH 1993/373.
1115/B/1995. AB határozat (1996.02.12.) ABH 1996/551.
48/1998. (XI. 23.) AB határozat ABH 1998/333.
14/2000. (V. 12.) AB határozat ABH 2000/83.
334/B/2000. AB határozat ABH 2003/1180.
675/B/2001. AB határozat ABH 2002, 1320.
44/2004. (XI. 23.) AB határozat ABH 2004/618.
18/2004. (V. 25.) AB határozat ABH 2004/303.

18/2008. (III. 12.) AB határozat ABK 2008/3. 267.
28/2014. (IX. 29.) AB határozat ABH 2014/813.
3074/2016. (IV. 18.) AB határozat ABH 2016/8. 447.
16/2016. (X. 20.) AB határozat ABH 2016/1204.
17/2016. (X. 20.) AB határozat ABH 2016/1212.
23/2018. (XII. 28.) AB határozat ABH 2019/2.

Külföldi büntetőbírószági joggyakorlat

OLG Hamburg, Beschluß vom 14. 4. 1972 – 1 Ws 84/72 (NJW 1972, 1290.)
BayObLG, Urteil vom 22. 1. 1963 – RReg. 2 St 579/62 (NJW 1963, 824.)
BayObLG, Beschluß vom 28-02-1991 – RReg. 5 St 14/91 (NJW 1991, 2031)
BayObLG, Urteil vom 07.02.1995 – 2 St RR 239/94 (NZV 1995, 327.)
BGH, Urteil vom 12. 8. 1975 – 1 StR 42/75 (LG Tübingen) (NJW 1975, 2075.)
BGH, Urteil vom 23. 9. 1997 – 1 StR 446/97 (LG München I) (NJW 1998, 1000.)
Militärgericht Zagreb Urt. v. 20. 10. 1993 – K-55/93. (NOVOSELEC 1997, 218-219.)
Obersten Gerichtshof der Republik Kroatien Urt. u. Beschl. v. 16. 2. 1994 – I Kz-996/93.
(NOVOSELEC 1997, 218-219.)

Kiemelt jogesetek jegyzéke

I. jogeset

BH 1993. 401. (Legf.Bír. Bf.III.1031/1992.)

II. jogeset

Pest Megyei Bíróság 20.B.26/2009/23.
Fővárosi Ítéltábla 2.Bf.166/2010/7.

III. jogeset

OLG Hamburg, Beschluß vom 14. 4. 1972 – 1 Ws 84/72 (NJW 1972, 1290)

IV. jogeset

I. Strafsenat. Urt. v. 21. Oktober 1920 g. B. I 653/20. (RGSt 55, 167)

V. jogeset

BayObLG, Urteil vom 22. 6. 1954 – RevReg. 2 St 41/54 (NJW, 1954, 1377.)

VI. jogeset

Battonyai Városi Bíróság 2.B.33/2006/19.
Békés Megyei Bíróság 9.Bf.441/2006/6.
Szegedi Ítéltábla Bhar.I.257/2007/4.

VII. jogeset

EBH 2009. 1938. (Legf.Bír. Bfv.III.32/2009.)

VIII. jogeset

BH 2004. 44. (Legf.Bír. Bfv.III.1098/2002.)

IX. jogeset

Fiktív jogeset. Lásd BLASKÓ 2013, 228.

X. jogeset

Pesti Központi Kerületi Bíróság 20.B. 24.036/2010/6.

Fővárosi Bíróság 27.Bf. 7918/2010/18.

Kúria Bfv.III.1.480/2011/6.

XI. jogeset

Szolnoki Városi Bíróság 9.B.878/2010/13.

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 1.Bf.481/2011/6.

[BH 2013. 31. (Kúria Bfv.II.174/2012.)]

XII. jogeset

Debreceni Városi Bíróság 60.B.2445/2004/31.

Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 2.Bf.572/2005/8.

XIII. jogeset

Fiktív jogeset.

XIV. jogeset

Militärgericht Zagreb Urt. v. 20. 10. 1993 – K-55/93.; Obersten Gerichtshof der Republik Kroatien Urt. u. Beschl. v. 16. 2. 1994 – I Kz-996/93. (NOVOSELEC 1997, 218.)

XV. jogeset

Miskolci Törvényszék 10.B.1868/2011/50.

Debreceni Ítéltábla Bf.I.449/2013/4.

XVI. jogeset

BH 2013. 31. (Kúria Bfv.II.174/2012.)

XVII. jogeset

BH 1986. 88. (Baranya Megyei Bíróság 2.Fkf.474/1984.)

XVIII. jogeset

EBH 2018. B.11. (Kúria Bfv.III.859/2017/13.)

XIX. jogeset

EBH 2007. 1584.

XX. jogeset

BH 2012.1. (Legf.Bír. Bfv.I.1276/2010.)

XXI. jogeset

Fiktív jogeset.

XXII. jogeset

BH 1997. 271. (Legf.Bír. Bfv.III.2094/1996.)

XXIII. jogeset

BayObLG, Urteil vom 07.02.1995 – 2 St RR 239/94 (NZV 1995, 327.)

XXIV. jogeset

Fiktív jogeset. Lásd SZÉKELY 1983, 168.

XXV. jogeset

Fiktív jogeset. Lásd GROPP 2005, 201.

XXVI. jogeset

BayObLG, Beschluß vom 28-02-1991 – RReg. 5 St 14/91 (NJW 1991, 2031)

XXVII. jogeset

BH 1997. 321. (Legf.Bír. Bf.I.1845/1996.)

XXVIII. jogeset

BJD 5669. (Legf.Bír. Bf.V.526/1973.)

XXIX. jogeset

BJD 5664. (Legf. Bír. Bf. III . 903/1970.)

XXX. jogeset

Fővárosi Bíróság 17.B.692/2006/12.

Fővárosi Ítéletábla 3.Bf.193/2008/7.

XXXI. jogeset

BH 1982. 124. (B.törv.II.657/1981.)

XXXII. jogeset

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 8.Fk.406/2007/47.

XXXIII. jogeset

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 4.B.241/2009/52.; Debreceni Ítéletábla Bf.II.91/2010/11.

XXXIV. jogeset

BH. 1982. 173. (Legf.Bír. Bf.V.697/1981.)

XXXV. jogeset

BJD 4678.

XXXVI. jogeset

BJD 4679.

A PÓLAY ELEMÉR ALAPÍTVÁNY KÖNYVTÁRA

Sorozatszerkesztő: Balogh Elemér egyetemi tanár

1. Balogh Elemér és Sarnyai Csaba Máté (szerk.): *Deák Ferenc és a polgári átalakulás Magyarországon*. Szeged, 2004.
2. Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Mezővárosaink jogélete a 18–19. században*. Szeged, 2010.
3. Eric Blin (réd.): *Mécanisme de décisions dans une Europe élargie*. Szeged, 2004.
4. Hajdú József: *A munkavállalók személyiségi jogai*. Szeged, 2005.
5. Eike von Repgow: *A Szász tükör*. Szeged, 2005.
6. Balogh Elemér (Hg.): *Ungarn auf der Schwelle in die EU. Herausforderungen und Aufgaben für Wirtschaft und Gesellschaft*. Szeged, 2006.
7. Karsai Krisztina (szerk.): *Keresztmetszet. Tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából*. Szeged, 2005.
8. Papp Tekla: *A koncesszió*. Szeged, 2006.
9. Hajdú József: *A japán munkaügyi kapcsolatok sajátosságai a kezdetektől 1995-ig*. Szeged, 2006.
10. Szajbély Katalin és Traser Julianna Sára (szerk.): *Képünk az Unióról, helyünk az Unióban*. Szeged, 2006.
11. Nagy Ferenc (szerk.): *Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére*. Szeged, 2006.
12. Rúzs Molnár Krisztina: *Mediáció a munkajogban*. Szeged, 2007.
13. Nagy Ferenc (szerk.): *Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére*. Szeged, 2007.
14. Szondi Ildikó: *Nemzetiségi demográfiai viszonyok a déli szláv országokban*. Szeged, 2007.
15. Nagy Ferenc (szerk.): *Büntetőjog és humánium. Emlékkötet Fonyó Antal halálának 25. évfordulójára*. Szeged, 2007.
16. Nagy Tamás és Nagy Zsolt (szerk.): *Jogelmélet és önreflexió*. Szeged, 2007.
17. *Legal Transitions. Development of Law in Formerly Socialist States and the Challenges of the European Union*. Szeged, 2007.
18. Lőrincsikné Lajkó Dóra (szerk.): *Opuscula Szegediensia. A Munkajogi és Szociális Jogi Doktoranduszok és Pályakezdő Oktatók első konferenciája*. Szeged, 2007.
19. Nagy Zsolt: *A jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. Szeged, 2007.
20. Gellén Klára: *A színlelt szerződés*. Szeged, 2008.
21. Karsai Krisztina (Hg.): *Strafrechtlicher Lebensschutz in Ungarn und in Deutschland. Beiträge zur Strafrechtsvergleichung*. Szeged, 2008.
22. Görög Márta: *A kegyeleti jog és a nem vagyoni kártérítés*. Szeged, 2008.
23. Szabó Imre (szerk.): *Ius et legitimitio. Tanulmányok Szilbereky Jenő 90. születésnapja tiszteletére*. Szeged, 2008.
24. Csink Lóránt: *Az államfő jogállása Európában és Magyarországon*. Szeged, 2008.
25. Lőrincsikné Lajkó Dóra (szerk.): *Opuscula Szegediensia 2. A Munkajogi és Szociális Jogi Doktoranduszok és Pályakezdő Oktatók második konferenciája*. Szeged, 2008.
26. Both Ödön: *Reform és forradalom. Egybegyűjtött írások Magyarország alkotmány- és jogtörténetéből 1790–1849*. Szeged, 2009.
27. Soós Edit – Fejes Zsuzsanna: *Határon átnyúló együttműködések Magyarországon*. Szeged, 2009.

28. Bobvos Pál (szerk.): *Reformator iuris cooperandi. Tanulmányok Veres József 80. születésnapja tiszteletére*. Szeged, 2009.
29. Bató Szilvia: *A „büntetési rendszer” átalakításának megjelenése Kossuth Lajos Pesti Hírlapjában (1841–1844)*. Szeged, 2010.
30. Juhász Zsuzsanna: *A börtön-egészségügy „gócpontjai” és ártalomcsökkentő kezdeményezések külföldön*. Szeged, 2010.
31. Lőrincsikné Lajkó Dóra (szerk.): *Opuscula Szegediensia 3. A Munkajogi és Szociális Jogi Doktoranduszok és Pályakezdő Oktatók harmadik konferenciája Szeged*. Szeged, 2010.
32. Hegedűs Andrea: *Az élettársi kapcsolat a polgári jogi kodifikáció tükrében*. Szeged, 2010.
33. Berki Gabriella (szerk.): *Opuscula Szegediensia 4. A Munkajogi és Szociális Jogi Doktoranduszok és Pályakezdő Oktatók negyedik konferenciája Szeged*. Szeged, 2011.
34. Horesnyi Julianna Csilla: *Bérgarancia. A magyar szabályozás és annak gyakorlata*. Szeged, 2011.
35. Blazovich László és Schmidt József (közreadják): *A Sváb tükör*. Szeged, 2011.
36. Antal Tamás: *Város és népképviselő. Az 1848:XXIII. tc. és intézményei Debrecenben (1848–1872)*. Szeged, 2011.
37. Trócsányi László (szerk.): *Dikaiosz logosz. Tanulmányok Kovács István emlékére*. Szeged, 2012.
38. Nagy Zsolt: *Metszetek a jogásztársadalomról*. Szeged, 2012.
39. Merkovity Norbert: *Bevezetés a hagyományos és az új politikai kommunikáció elméletébe*. Szeged, 2012.
40. Császár Mátyás: *Az Európai Unió intézményi jogi aktusai*. Szeged, 2013.
41. Ember Alex: *Az üzemi baleset*. Szeged, 2013.
42. Szalai Anikó: *A fegyveres összeütközések hatása a nemzetközi szerződésekre*. Szeged, 2013.
43. József Hajdú: *Social Protection of the Unemployed*. Szeged, 2013.
44. Molnár Imre: *A locatio conductio a klasszikus kori római jogban*. Szeged, 2013.
45. Molnár Imre: *Ius criminale Romanum. Tanulmányok a római jog köréből*. Szeged, 2013.
46. Jakab Éva: *Humanizmus és jogtudomány. Brissonius szerződési formulái I*. Szeged, 2013.
47. Badó Attila: *Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás*. Szeged, 2013.
48. Téglási András: *A tulajdonhoz való jog alkotmányos védelme*. Szeged, 2013.
49. Soós Edit: *A mélyülő európai integráció*. Szeged, 2013.
50. Révész Béla (szerk.): *„Most megint Európában vagyunk...” Szabó József emlékkönyv*. Szeged, 2014.
51. Bóka János: *Tradíció és modernitás a kínai jogrendszerben. A szerződési jog útja a császárkori gyökerektől a modern szintézisig*. Szeged, 2015.
52. Sulyok Tamás: *Az ügyvédi hivatás alkotmányjogi helyzete*. Szeged, 2015.
53. Juhász Krisztina: *Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikája, az EU válságkezelési tevékenysége*. Szeged, 2015.
54. Homoki-Nagy Mária: *„A ministerium az ősiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján a polgári törvénykönyvet ki fogja dolgozni (...) Az Osztrák Polgári Törvénykönyv hatása a magyar magánjogra.* [Előkészületben.]
55. Karsai Krisztina: *Alapelvei (r)evolúció az európai büntetőjogban*. Szeged, 2015.
56. Szomora Zsolt: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései*. Szeged, 2015.
57. Stipta István: *A magyar jogtörténet-tudomány kétszáz éve*. Szeged, 2015.

58. Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján.* Szeged, 2017.
59. Gácsi Anett: *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljáráásban.* Szeged, 2016.
60. Fejes Zsuzsanna (szerk.): *Suum cuique. Ünnepi tanulmányok Paczoly Péter 60. születésnapja tiszteletére.* Szeged, 2016.
61. Gál Andor – Karsai Krisztina (szerk.): *Ad valorem. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára.* Szeged, 2016.
62. Pákozdi Zita: *A jogerő tárgyi terjedelme a polgári perben.* Szeged, 2017.
63. Juhász Andrea Erika: *A kínzás, az embertelen, a megalázó bánásmód tilalma a fogvatartottakkal szemben.* 2019.
64. Gellén Klára (szerk.): *Honori et virtuti. Ünnepi tanulmányok Bobvos Pál 65. születésnapjára.* Szeged, 2017.
65. Gellén Klára – Görög Márta: *Lege et fide. Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára.* Szeged, 2016.
66. Pozsonyi Norbert: *Dologi hitelbiztosítékok az ügyleti gyakorlatban. Kauteláris praxis a preklasszikus és a klasszikus korszakban.* Szeged, 2017.
67. Révész Béla (szerk.): *A szegedi jogbölcseleti iskola alapítója. Horváth Barna emlékkönyv.* Szeged, 2017.
68. Görög Márta – Hegedüs Andrea (szerk.): *Lege duce, comite familia. Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábrián Eszter tiszteletére, jogász pályafutásának 60. évfordulójára.* Szeged, 2017.
69. Legeza Dénes: *A kiadói szerződés története. A reformkortól 1952-ig.* Szeged, 2018.
70. Martonyi János: *Nyitás és identitás. Geopolitika, világkereskedelem, Európa.* Szeged, 2018.
71. Görög Márta – Mezei Péter (szerk.): *A szellemi tulajdonvédelem és a szabadkereskedelem aktuális kérdései.* Szeged, 2018.
72. Deák Zoltán: *Az erőszak, a fenyegetés és a kényszer büntetőjogi fogalmai.* Szeged, 2018.
73. Dúl János: *A társasági jog és az öröklési jog kapcsolódási pontjai osztrák jogi fragmentumokkal.* Szeged, 2018.
74. Tamási Anna Éva: *A veszprémi és a székesfehérvári szentszékek törvénykezési gyakorlata házassági perekben (1850–1920).* [Előkészületben.]
75. Juhász Krisztina (szerk.): *Az első 25 év. A szegedi Politológiai Tanszék jubileumi tanulmánykötete.* Szeged, 2018.
76. Gál Andor: *A jogos védelem teleologikus megközelítésben.* Szeged, 2019.